

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

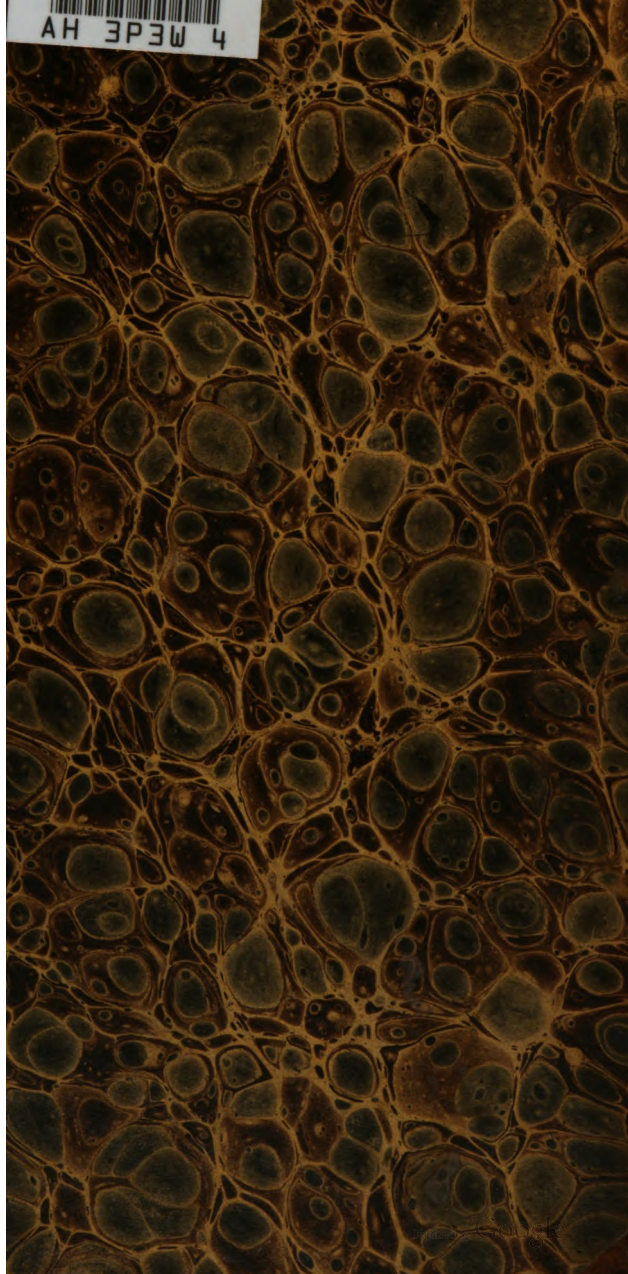
We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

4 W3P AH

Theologisk Bibliothek

udgivet

af

Jens Møller,

Doctor og Professor i Theologien ved Kjøbenhavns
Universitet.

Femtende Bind.

Kjøbenhavn 1818.

Trykt og forlagt af Andreas Seidelin,
Hof- og Universitets-Bogtrykker.

Recd. 1968.23

v. 15-16

1818-1819

I n d h o l d.

	Side
I. Sydte Theologers Uttringer, Ønsker og Forslag i Anledning af Jubelfesten. Samlede af Udgiveren.	
D. Om den protestantiske Kirkes Forsald i Tydskland og Midlerne til igjen at op- bjælpe den. Af Dr. de Wette . . .	I
E. Dr. Schuderoff om Protestantisme, Kirkeegemente og Kirketugt . . .	29
F. Fortsættelse af Striden om de Harm- sifte Theses. Harms's Forsvarsskrift	47
II. Selvsprøvelse. Efter Miss Hanna Moore, af Adjunct H. Chow . .	89
III. Breve om den indiske Religion og My- thologie. Af Pastor N. S. Jørgensen	116

- IV. Hvilke ere de almindeligste og virkelige Hinderinger for Søndagens Helligeholdelse i Guds Huus, især paa Landet, og Aarsagen til at saa mange udeblive fra samme? Af Pastor B. F. Rønne . . . 193
- V. Samlinger til det protestantiske Missionsvæsens og Bibeloversættelsernes nyeste Historie. Ved Udgiveren. Anden Samling. Africa, America og Australien 238
- VI. Pastoralbreve fra Udgiveren til en Landsbypræst. Ellevte Brev. Om Christendommens Udbredelse og Jødernes Omvendelse 273
- VII. Litteratur. Ved Udgiveren.
- A. Dansk Lit. for Theologer. A. 1817 . . 336
- B. Nyeste udenlandsk theologisk Litteratur . 348
- VIII. Udgiverens Svar paa tvende Artikler i udenlandsk Tidende.
- A. Gjendrivelse af nogle falske Beskyldninger i et norsk Blad 358
- B. Oplysninger til nogen Misforstaaelse i en tysk Tidende 366
-

I.

**Tydske Theologers Utringer, Ønsker og
Forslag i Anledning af den evangeliske
Kirkes tredie Jubilæum.**

Samlede af Udgiveren.

(Fortsat fra 14de Bind).

D.

**Om den protestantiske Kirkes Forsæld i Tydske
land og Midlerne til igjen at opbjelpe den.**

af

Dr. W. M. L. de Wette,
Prof. Theol. i Berlin.

(Denne Afhandling, som her leveres in nuce, er den vigtigste Artikel i den prægtigen udstyrte "Reformations-Almanach für Luthers Verehrer auf das evangelische Jubeljahr 1817. Herausgegeben von F. Seyfer," hvorefter alt andet Dplag er udkommet. Theol. Bibliothek 15 Bd. X

Man vil overalt gjenfinde den aandfulde og tænkende Forfatter, om man end stundum maa være af anden Mening, saavel i Hovedsagen — da den varme Tro og den skeptiske Granskning ei ere saa lette at forene, som DeWette mener — som i Henseende til Midlerne, der foreslaaes eller forkastes).

En stræng Sammenligning af vor kirkelige Tilstand med Reformationstidens vil saavel bevare os for det Overmod i vor Glæde, hvormed vi ellers kunde indbilde os, "allerede at have opnaaet det Høieste," som for den nedslaaende Sorg, hvori vi ellers ei kunde see andet i vor Kirke end et dybt Af-fald fra Evangeliets Sandhed. Men ved denne Sammenligning er intet saa vigtigt, som hvorledes vi fatte det Eiendommelige saavel ved det protestantiske Old som ved vores.

Hvad der styrede Luthers Foretagender, var Tanken om den evangeliske Frihed; og i det Protestantismen søgte denne, betraadte den vist den rette Middelvei imellem tvende lige fordævelige Uderligheder: nemlig Catholicismen — hvilken holder fast ved et falsk kirkeligt Gælledskab i den både slaviske Traditionstro og Esterfigen af vedtaget Snak — paa den ene Side, og Fanatismen paa den anden: hvilke begge sønderrive den kirkelige Enigheds Baand, i det de med forsængelig

Seløtilfredshed vilde heelt staae Rødder paa deres eget Sebeet og derved fortære sig selv.

Til denne evangeliske Frihed banede Luther os
 Rei ved historisk og philologisk Forsk-
 ning. Reformationens kraftigste Løstestang var
 hans tydske Bibeloversættelse. Dernæst be-
 kæmpede Reformatorerne de pavelige Bildfarelser ved
 at sætte den sande Historie imod den falske kirkelige
 Tradition, ved at paavise Oprindelsen til de ind-
 snegne Misbrug og bringe det renere Billede af de
 første christelige Tider igjen i Erindring. Derved
 fik de Christne et frit Overblik af Kirkens Historie.
 Men sand historisk og philologisk Forskning bliver
 ikke staaende ved det Ydre af Phænomenet: den
 trænger ind i den levende Aand og tilegner sig
 samme. Frihedens og Selvstændighedens Aand
 maa forbinde sig med Forskningen, for ikke at lade
 det beroe ved en død slavisk Opsatten. Aanden
 fatter kun Aanden; men denne er fri og levende.
 Hvorvel Reformatorerne holdt fast ved Skriftens
 Ord og Bogstav imod Papisterne, og kjændt de
 mangen Gang holdt altfor stivt derpaa: saa opfat-
 tede de dog meget libligt og frit Skriftens Aand
 og med den livligste Indsigt i Skriften og dens
 Hovedindhold fremtraadte Luther strax fra Begyn-
 delsen imod Pavedømmets Bildfarelser og Rødder.

Læren om Troen er Summen og Grundpunctet af hele den christelige Lære; ved denne alene har den overvundet Verden og gjort al tidligere Wijsdom til Skamme; og derved vil den herefter gjøre al anden Wijsdom til Skamme, som modsætter sig den. Ved Gjenindsførelsen af denne Lære gav Luther sin Kirkes Lærebegreb hiin sande christelige Character og hiin uudsømmelige Livskraft, som byder al Undergang Trods. Men denne Lære fattede han ikke, som Mången efter ham, i et dødt ubevægeligt Begreb, hvorved den skulde have tabt sin sande Kraft: at han var levende gennemtrængt deraf, beviste han ved den Maade, hvorpaa han anvendte den i Kampen mod Pavedømmet og i at fastsætte det nye Lærebegreb. Christus og Paulus havde med denne Tro bestridt de jødiske Skriftfoges Skinhellighed, og ved dens Kraft befriet Samvittighederne fra Lovens haarde Aag. Luther med sit skarpe Blik erkjendte rigtigheden i den katholske Poenitente og Bærhellighed et nyt Jødeom med en ny Lov, og omskryttede det med den samme Tro, som Christus og Paulus havde forkyndet. Og denne Lære om Troen, funden ved den evangeliske Friheds Hjælp, blev nu igjen et Skjold og Bulværk for denne Frihed. Thi hvo som er stærk i Troen, kan ei seig og slavisk bukke under for mens

nesselig Magt; han adlyder ingen menneskelig Billie, bylber ingen menneskelig Fordom; men følger alene Guds og Christi, hans Sendebuds, Røst. Selv det bibelske Ord kan ikke med sin Bogstav fængsle denne Tro. Bevist derpaa er Luther, som forcastede Jacobs Brev, fordi han troede, at Læren om Troen deri var fillet i Styggen.

Luthers Bærk, indvortes sundt og reent, bar dog, som alt Menneskeligt, Ufuldkommenhedens og Skrøbelighedens Præg. Den aandige Indsigt i Jesu Lære gennemtrængte ikke lige meget alle dets Dele. Den nye protestantiske Theologie bseiede sig atter under Skolasticismens Nag og øvede endnu en meget stiv Skriftfortolkning. Og havde end Reformatorerne gjenindsført Evangeliets Sandhed saa fuldkomment, som det for deres Tid var mueligt: saa bar deres Bærk dog stedse Tidens Præg. Men alt det i Tiden Givne er forgjængeligt og maa efter evige Love vige for det Nye, som en ny Tid bringer. Reformationen maatte skride frem, eller den var ingen: den maatte lade Troen levende og fri, eller den havde tabt Troen, og uden Tro var Protestantismen igjen bleven til Katholicisme.

Dette Tilbagefald til slavisk Fastholden ved det Bestaaende, til Afguderie for det Timelige og Menneftelige i Religionen, til Underkuelse af det, som skal evig leve, var en stor Fare, der truede Protestantismen i Livens Løb. Og denne Fare indfandt sig virkelig. Efterat den første ungdommelige Begeistring var kjølnet, kastede en tung stump Aand sig paa det nye Liv, og truede med at kvæle det. Den frie historiske Forskning stod stille; man tjente Bogstaven og holdt stræmpagtig fast ved det hidtil Fundne. Skolasticismen slog dybere og dybere Rodder, hvilke kvalte det frie Liv. Med Forstanden vilde man udforske det uudforskelige, udtale det uudsigelige, fastholde det evig bevægelige. Man troede at have grebet den evige Sandhed i dogmatiske Læresætninger, freed derom med Forbittrelse, og mærkede ikke, at man just derfor havde tabt den. Kummerlig og tom, rig paa hule Formeler men fattig paa frugtbare Tanker, stod den lærde Theologie der, liig en øde Bygning, hvoraf de levende Indbyggere ere flygtede, og erindrede kun svagt om det forrige friske Liv, som havde bevæget sig deri. Fra den lærde Theologie udgaaer alt Liv i Kirken, ligesom det igjen vender befrugtende did tilbage. Hvorledes havde da nu det kirkelige Liv kunnet trives? Al-

muelig Underviisningen maatte unbære Formanin-
 gens og Tugtens levende Aand; man affviste og-
 saa Almuen med den tørre Kost af dogmatiske Be-
 greber og gjorde den beelagtig i Skolens bitter Riv.
 Med dyb Smerte saae Opener den dødelige
 Kulde, som havde bemægtiget sig den protestan-
 tiske Kirke, og tænkte i sit varme Gemt paa Mid-
 ler til Hielp. Han indaandede, atter Kirken
 Troens og Fromhedens levende Aand; og endnu
 staaer "den evangeliske Brodermenighed" som
 et kjært Mindeesmærke om hans Stræben,
 Men at tilintetgjøre den hele Fordærvelse og løse
 de sande Hindringer, det formaaede ikke denne
 Fromhedens Aand. Forstanden havde bragt For-
 dærvelsen og smedet Lænkerne; Forstanden maatte
 bryde dem igjen, paa det at det fromme Liv atter
 kunde bevæge sig frit og kraftigen. I Videnskaben
 maatte det komme til et nyt Gjennembrud, hvis
 Kirken igjen skulde leve op og blive sund; thi ved
 videnskabelig Granstning havde den saaet sin første
 Tilværelse. Men fra tvende Sider maatte den
 hellige Videnskab faae en ny Skikkelse: i den hi-
 storiske Forstning, og i Philosophiens Anvendelse
 paa Religionen.

Denne Igjensøbelsens Tid traf ind; men med
 tunge, svære Fødselsmerter, hvilke endnu vedvare.

End er Fosteret ei frembragt; end sukker og angstes Kirken, og seer ingen Ende paa sine Eidelser.

Den protestantiske Kirkes Igjensfødsel stede ei, som dens Fødsel, ved Hjælp af en oplivende og opvarmende Begeistring; ingen anden Luther opstod; ingen Troens Helt, som maatte at opvække den indslumrede Kirke.

Semler og Kant, hvis Navne rigtigst betegne den Tid, hvorom vi tale, vare rebelige, af Tro Sandhedskjerlighed opvarmede, dygtige Mænd; men de virkede ikke af Tro eller med Tro; de opflammede ikke Verden med en ny Lue af religiøs Begeistring; fra dem udgjød sig kun den strenge Gransknings sagte varmende Lys, hvilket i kolde Gemytter forblev koldt og udbredtes med Kulde til Andre. Ved Siden af Gransknungen vandrede Tvivlen, og ansporede den stedse paa ny. Vel kunde Troen ei mangle (thi uden den gives der ingen Granskning); men den hvilede i Gemyttets stille Dybde, og fremtraadte ikke varmt og kraftigen i Begeistring. Og dette maatte saaledes være. Troens Begeistring havde ikke kunnet fuldende det nye Værk: i det mindste maatte den rolige, ofte tvivlende Granskning gaae forud, for at sigte og luttre Sandheden tilgavns. Troens blotte Udsagn kan ei gjendrive Tvivlen, fordi de — vidt

fiernede fra hinanden — staae i en altfor fiendtlig
 Modsætning. Forstanden maa fremtræde for
 Troen, staae dens Fiende paa hans egen Grund
 og derefter drive ham tilbage til hans Intet.
 Tvivl opstaaer kun af Misforstand og Troens Mis-
 tydning; denne Mistydning er en vildebet For-
 standes Brøde; den bedre, sunde Forstand maa da
 hæve og udsone den.

Hvad der bevæger vor Tid og ryster Kirken i
 dens Grundvolde, er dette. Hvad den historiske
 Granskning angaaer, søge vi siden Semlers Tid
 i den christelige Religions Historie, i at opfatte
 Oldchristendommen at befrie os fra Bogstavens
 Baand og trænge ind i Phænomenets indre Væsen.
 Fast have vi grebet den store Tanke og søgt med
 Klarhed at faae den i vor Magt: at det Eviges
 Aabenbarelse i Tiden, følgelig ogsaa Religionens,
 maa stedse lade sig paalægge noget Timeligt som
 Form, og at dette Timelige maa med Bevidsthed
 adskilles fra selve den indre Gehalt. Vi have ty-
 deligen erkjendt og affondret det guddommelige
 Ords timelige Sprogklædemon, og stræbe ligerviis
 at adskille derfra hvad der af Tids- og Folkes
 Begreber monne have forenet sig dermed. — I den
 philosophiske Granskning søge vi siden Kants Tid,
 "uafhængig af den udvortes Aabenbaring i Histo-

rien, at finde de evige og faste Love for den indvortes Sandhed"; vi ville vide, "hvad Mennesket efter sine Evner og indvortes Love kan vide og ikke vide, troe, føle og ane"; vi ville udforske den menneskelige Villies og Drifts Natur, og tydeligen og selvstændigen erkjende, hvilken Handlemaade der er foreskrevet Mennesket af dets egen Natur. Philosophien havde anmasset sig at ville beherske alt; den havde endog søgt med sine Beviser at understøtte Troens Udsagn. Med Rette gjorde Tvivlen dette mistænkeligt, og Kritiken maatte afgjøre Striden. Hvo mistjender heri den protestantiske Friheds Bestræbelser? Men hvo ogsaa Faren, som derved truede og endnu truer os? For Friheden have vi levet; men var det ogsaa steds den rette Frihed? Nei! Vi see i denne nye Frihed den anden store Fare, som truer den protestantiske Kirke, den nemlig at forfalde til Løsløshed og Vilkaarlighed, og derved udtræde af det christelige Samfund. — — —

Lader os blive ved Evangelium, ved hvilket Luther holdt fast! Lader os leve for Friheden, men for den sande evangeliske Frihed, ved hvilken han har befriet Verden!

Men desværre ere de Fleste endnu langt fra denne lykkelige Middelvei. I bitter Strid staae

lige over for hverandre de saakaldte Rationalister og Superrationalister og forstyrre Kirkens Fred. De gjøre begge hverandre Uret. Hvis det Ansyn, som, grundet paa Fornuftens rigtige Love, bedømmer Alt, sælgelig ogsaa Christendommen efter Fornuftens Love, med Rette hedder Rationalismus: saa vil man vel intet have at indvende imod den. Thi hvorledes skulde vi betragte og bedømme Christendommen anderledes? Eller mene I, at det, som paa een Gang har givet den menneskelige Fornuft en anden høiere Bending, ikke tilhører Fornuften og er den fremmedt? Hvorledes havde det da kunnet forstaaes af Fornuften og hvorledes kunne I endnu fatte det? — Naar derimod Supernaturalisten paastaar: "i Christendommen er en høiere guddommelig Kraft fremtraadt og i dens Oprindelse er den guddommelige Almagts Finger synlig," da vil neppe nogen, ei heller Rationalisten hvis han forstaaer sig selv, modsig ham. I Christendommen er Menneskeheden bleven hævet op over sig selv, og bleven sig sin guddommelige Værdighed bevidst; ingen menneskelig Virksomhed og Klogskab kunde udtænke denne guddommelige Sandhed, eller frembringe disse underfulde Gjerninger. Mennesker tale, tænke, handle, — aldeles Mennesker, som vi; — men Gud er det,

som virker i dem og ved dem; hvis udtrykte Billede viser sig iblandt Menneskene, hvis rene mægtige Aand har udgydet sig over Menneskeslægten, og saaledes lader det Høie og Herlige fuldbyrde. Men hvor ligger nu Gjenstanden til den ulukfsalige Strid? Neppe veed man at finde den *); thi den ligger ikke i Sagen, men i den indskrænkede Forsfiling derom, i de Stridendes udannede og ubevægelige Forstand.

Foruden denne Strid lider vor Theologie endnu meget af de Bræk, som en end ikke heelt gennemgaaet Krisis fører med sig. Mange Theologer befinde sig endnu i hiin Halvhed af philosophisk Dannelselse, hvori Forstandens Strid med Fornuften endnu ikke er løst og Ideernes Herredømme endnu ikke erkjendt. Alle ville tage Deel i den historiske Granskning, men de fattes den levende Aand, uden hvilken man i Historien ei finder andet

*) Det er siensynligt, at De Wette fremstiller Stridspunkten som langt ubetydeligere end den er. Den dreier sig jo om Spørgsmaal, saa vigtige som disse: ere Jesu Mirakler virkelige Fæete, eller vare de kun tilsyneladende? Er Christus virkelig opstanden fra de Døde eller var han kun Fjindød? o. s. v. o. s. v.

Udg.

end dødt tomt Stof. Naar man ikke vil betræde den gamle Wei, og lade sig blot historisk og positiv give en religiøs Overbeviisning, saa kan alene en ideerig dybsindig Philosophie aabne Indsigt i den christelige Sandhed, i hvilken det Høieste for Mennesket er givet. Andre have derimod givet en ny sværmerisk Wiisdom Gehør, hvilken spotter den menneskelige Aands Stranter og forstiger sig i den guddommelige Wiisdoms Dybder. Men i det de blive Forstanden utro, overgive de sig til Indbildning og Drømmeri.

Under en saadan Tilstand i den protestantiske Theologie kan den protestantiske Kirke ikke befinde sig vel. De Geistlige have fra Universitetet ofte kun medbragt en halv Dannelse. Ofte oversføre de paa Livet deres academiske Læreres umodne Domme som fast og sikker Sandhed. Det kunde ei være andet, end at den lærde Theologies Forvildelser maatte gaae over i Kirken og der avle lutter Forvirring og Fordærvelse. Men Fordærvelsen ligger fornemmelig deri, at det kirkelige Samsfund er blevet forstyrret ved Afvigelse fra Christendommens Ord og Historie og ved Antagelse af Skolens vandelende Meninger; og at ved Tvivlens og Ræsonneringens Indflydelse paa den religiøse Overbeviisning Deeltagelsen i det offentlige religiøse Liv er

Kjølnet. Især ere de Fornemme og de saakaldte Dannede ved den tomme ræsonnerende Religions- underviisning, som de have faaet i de lærde eller i Kjøbsted- Skolerne, og ved deres overfladiske Deeltagelse i Oplysningen — hvilken næsten altid fører til Tvivl men ikke til Indsigt — blevne bortvendte fra det kirkelige Samfund og opfyldte med en dødelig Kulde imod Religionen. De kjende ikke deres Kirkes Historie og Lære; ikke den Betydning som den har for vort Liv og Dannelse. Gudstjenesten betragte de som en Anstalt for det gemene Folk, som et Skæppebillede og en Tømme paa dets Raahed. Komme de en enkelt Gang i Kirke, da fordr de et nymodens pynteligt Foredrag — de gamle hellige Ord ere for dem blevne tomme og hule, eller vel endog anstødelige — de ville have filosofiske høitravende Taler, hvilke rigtig nok heller ikke lære dem noget, men som de dog holde for at være fornemmere. Den Klage, som Luther førte til sin Tid over Landalmuen *), "at den levede i sin Uvidenhed og Raahed ligesom det kjære Qvæg; men nu, da Evangelium var kommet, dog smukt havde lært mesterligen at misbruge al Frihed", kan meget passende anvendes paa vore Fornems

*) I Fortalen til den liden Catechismus.

mes Opklaring og Fritænkeri, parret med Uvidenhed.

Men ogsaa blandt Menigmand er Iveren og Barmen for Religionen meget kjølnet. Det tydeligste Tegn derpaa er, at fromme Stiftelser nu ere saa sjeldne, og at de Geistlige ikke mere nyde den forrige Agtelse. Vel have vore Dages mægtige Kystelser rørt og opvakt Hjerterne; den tilforn saa ugudelige Philosophie har endelig erkjendt Troens Nødvendighed; og det er igjen blevet Skik at besøge Kirken; men det lader sig besejgte, at Opvækkelsen kun er let og overfladisk, og at den altsaa snart vil gaae over igjen: her mangler den dybe faste Grund, hvilken den stæbliflige Rørelse ikke giver, her mangler den sunde Overbeviisning og levende Indsigt. At Sygdommen ikke er helbredet fra Grunden af, det røbe mange flemme Tegn (her nævnes trende: 1. Tilbøielighed til Katholicismus; 2. den Eigegyldighed, hvormed man dømmes om de forskjellige Confessioner, og om Christendommen overhovedet; 3. den Beredvillighed, hvormed man har tilstaaet Isøerne lige Retigheder med Christne, hvilket — siger Forfatteren — er det samme som om Regjeringerne havde erklæret den christelige Tro for at være ligegyldig for Livet).

Men de værste Tegn paa vor Kirkes vedvarende Sygelighed ere de mangehaande Feilgreb, man begaaer i at vælge Midlerne til dens Ophjælpning. (Her forkastes nu først Bibelselskaberne *), dernæst Forslagene om Prædikenernes Afsortning og nye Symbols, nye Stikkes Indførelse, men allermæst den ulpfælige Tanke at optage katolske Ceremonier. Dernæst roses det, at man nu igjen begynder at lære Ungdommen Sang og navnlig at tage Deel i Kirkesangen. Derpaa vedbliver han). Et af de allerværste Tegn paa vor Kirkes Forsald er den geistlige Stands Forsømmelse; thi naar man foragter Ordets Tjenere, er ustridigen Ordet selv ringeagtet. Hvorledes har man nu tænkt at afhjælpe dette Onde? Udenfra maa ogsaa her hjælpes. De Geistliges oeconomiske og borgerlige Stilling skal man forbedre, give dem større Løn og høiere Rang og Betydning i Selskabet. Dette er hensigtsmæssigt og billigt; men dog ligger Grund-

*) At De Wette saa ubilligen forkaster dette, som nogle flere tjenlige Midler til Gudsordets Gjenoplivelse, maa vel forklares som en eensidig Opposition, fremkaldt ved Nogles eensidige Anbefaling heraf som af det ene tilstrættelige Lægemiddel imod Tidens Vantro. Udg.

Kilden til det Onde ikke heri. Thi ikke alle vegne
hensmægter Geistligheden i Armod og Undertryk-
kelse; men alle vegne er Kjerligheden og Agtelsen
for den fjølnet. — — Andre have foreslaaet, at
den protestantiske Geistlighed skulde, ligesom den
katholske, afholde sig fra Egteskab. (Herimod
erklærer Forfatteren sig med Kraft og Grundighed).
Ei engang Candidaternes Ophold ved et Semina-
rium billiger Forfatteren. Saavel til Ungdoms-
undervisning som til Sjeleomsorg dannes Candi-
daterne langt bedre ved deres Huuslærerskoler og
de Familieforhold, hvori de der staae, end ved at
opholde sig ved et Seminarium.

Meget lover man sig ogsaa af en fri Kirkefor-
fatnings Gjenindsførelse. Og visselig er det en
Hovedfeil ved vor Tid, at saa meget bliver forord-
net fra oven af, og saa lidet bragt i Stand ved fri
Berelvirkning imellem Regjeringen og Folket.
Men paa det Folket kan indgribe i det fælles
Bark, maa det have Almeenaand, en god Villie
og Forstand. Naar Kirken vil regjere sig selv,
og det skal blive bepre med den end hidindtil, saa
kan det kun ske ved religiøs Begeistring og Ind-
sigt. Det vilde være et slemt Misgreb at lade
Kirken repræsentere af de Geistlige alene. Efter

vor Kirkes Bære har Lægmand Ret til at tale med paa Kirkeforsamlinger.

Man har endvidere foreslaaet at gjenindsføre den strænge Kirketugt og Excommunicationen; men disse kunne ikke indføres og øves uden Menighedens fri Samtykke. Kun i en fri Forening, som de evangeliske Brødre er, og som den ældste kristelige var, kan Kirketugt finde Sted uden Tryk og Tvang. Men i den store protestantiske Kirke blive de nyfødte Børn uden Bevidsthed ved Daaben optagne i det kirkelige Samsund, i deres Opvæxt underviste i Børnelærdommen og siden affordre deres Behjendelsesløfte inden de ere komne til en moden mandig Dom. Som Børne befinde de sig i Kirken og vide ikke hvorledes de ere komne derind. Kan et saadant Selstøb, uden at overtræde de hel- ligste Rettigheder, øve Kirketugt *)?

*) Hvis De Wettes Argument imod Kirketugten var saa afgjørende, som han udgiver det for, skulde det ogsaa bevise Uretmæssigheden af at straffe Borgerne for Overtrædelse af det borgerlige Selstøbs Love, til hvilke de heller ikke formeligen have forpligtet sig — uden i Gjengen, nemlig ved at forblive i den Stat, udi hvilken de ved Fødselen og Opdragelsen ere indlemmede.

Udg.

Af de hidtil gjennemgaaede Bidler venter Forfatteren sig altsaa ingen Hjælp for vor forfaldne Kirke. Kun af Grundkilden — vedbliver han — hvorfra al Fordærvelse er udstrømmet, kan ogsaa Helbredelse flyde; og hien Kilde er Videnskaben. Derfra er Tvivlen og Lunkenheden; fra den bør atter Troen og Begejstringen komme. Ved den er Kirkens Samfund blevet forstyrret: den maa igjen knytte det broderlige Bånd fastere. Videnskaben var bleven vantro og ugudelig: den vende sig igjen til det evige Lys, som den havde forladt; den tjene det Hellige istedenfor at ødelægge det. Men kun til Fremtiden, til den næste Generation, maa vort Haab være henvendt; den nu levende forvirrede Slægt vil vanskeligen kunne vinde for et bedre kirkeligt Liv. Men nu maa Sæden udstrøes til den Rønne kommende Høst: Gemytterne ere aabne; af Arbejde er der meget: naar det kun ei fattes paa Arbeidere!

Først maa altsaa den protestantiske Theologie udbannes til en ny Skikkelse efter den sande Idee af evangelisk Frihed. Efter vor Mening kan Theologien kun blive sund ved en philosophisk Uddannelse, ligesom den er bleven syg ved philosophisk Halvdannelse. Biskop behøver den fremfor Alt Sandhedens hellige Aand, som ingen jordisk Kunst —

eller Wiisdom kan give, og som kun det fromme rene Hjerter modtager. Men denne Sandhedens Hand maa, for at vise sig virksom iblandt Menneskene, antage en Form og ligesom et Begeme. Dette Begeme er Videnskaben, hvorfra Theologien aldrig maa stikke sig. Men Videnskab gives der ikke uden Philosophie; ganske at opgive denne og holde sig til Historien alene, vilde kun standse Uddannelsen; thi tidligere eller sildigere vilde Philosophien atter gjøre sine Rettigheder gjældende imod Theologien, og da begyndte Spillet forfra igjen. Det maa komme dertil, at man faaer fast bestemt Forholdet imellem Philosophien og Theologien. Strid kan nu neppe mere finde Sted, da Philosophie allerede har erkjendt det Umiddelbare i Troen; og af Troen kommer jo Alt. Lader os altsaa philosophere med Alvor og Iver, for at gribe de religiøse Grundtanker og ved dem bringe Lys og Fasthed i vor Religionslære. Egemegyet ville vi vogte os for den kolde Begreb-Philosophie og for den gjøglenende taagesfulde Mysticismus. Ideen være os det Høieste; men Begrebet det nødvendige uundværlige Værktøi. Da Philosophie kan trives i Historien og næres i den inderste Kand af Christendommen, saa maa under vor Philosophieren Historie og Bibel gaae levende, opvarmende og

opvækkende ved vor Side. Men efter Uafhængighed maa Tanken stræbe; kun paa sit eget Gebeet kan Philosophien vinde Selvfærdighed og Sikkerhed; den menneskelige Aands uforanderlige Love maa alene bære og understøtte den.

Med lige Dygtighed arbejde man paa den historiske Forsknings ligesaa vigtige Bærf! Samme Aandskraft, som stræber i det menneskelige Samfund at udforske Sandhedens evige Love, udgrunde Sandheden som møder os i Historiens Taberter. Ligefom Philosophien uden Historie bliver overfladisk og kold, saaledes kan Historiegranskningen ei heller undvære den philosophiske Aand, og bliver uden den stiv og død. Hvad vil Historikeren andet, end bringe Eenhed, Sammenhæng, Liv og Røbe ind i Historien; hvorledes kan han dette uden den forenende og oplysende Aand? Og hvad er Philosophie andet end den sig selv viffe, og i Henseende til sig selv klare Aand?

Men fremfor Altting maa vor Skriftfortolkning vinde et nyt høiere Liv og gaee mere i Dybden. Den hidtil øvede, saakaldte grammatisk-historiske Gregeses Overfladiskhed, Løshed og Ugudelighed (Gottlosigkeit) kan i Fremtiden ikke mere tilfreds-

stille *). Denne Eregefe er hverken grammatisk; thi den mishandler endnu altfor ofte Sproget, hvis levende Røbe den ikke kjender; ei heller historisk, thi den gransker ikke, den lever ikke i og med Historien, og har ingen historisk Anstuelles endelig fortjener den ikke Navn af Eregefe; thi den er et det Helliges Dolk; den kjender og forstaaer det ikke. Ved at sammenligne jødiske Tidsbegreber og rabinske Steder ville J aldrig trænge ind i Christendommens guddommelige Aand. Af Skriftfortolknings fornygede Liv ville alle de øvrige Dels af den historiske Theologie modtage en høiere varmere Aand. Naar Christendommens oprindelige

- *) Da dette Sted er karakteristisk og af Forf. selv hævet frem, maatte det ei forbigaaes i mit Udtog, hvor lidet jeg end kan være enig med Forf. i dette Udsagn imod den grammatisk, historisk Fortolkning, hvilken vel tit i Styrperses Hænder har fortjent de Prædicater, Forf. tillægger den, men derved ikke tabt sin egentlige Natur og Bestemmelse, hvilken er ved Sprogkundskaabs og Historiens Hjælp at udfinde de hellige Skribenters rette Mening. Saa ofte den virkelige pder denne Tjeneste, vil den vel i Fremtiden som hid indtil findes tilfredsstillende.

Udg.

Skikkelse først er opfattet i mere levende, renere Træk, da ville sammes følgende Udviklinger vise sig i et bedre Lys; men især ville vi da bedre forstaae Protestantismens Aand end hidindtil er sket. Omfæder vil da og den kristelige Dogmatiks Behandling tage en anden Vending *). Bivinen vil ved en sundere Kritik blive forvist ud af den dogmatiske Theologies Gebet, saa at Glanheden ei mere vil vove at antaste Christendommens hvieste Ideer, saasom Treenigheds- og Forsonings-Læren. Sandhedens og Frihedens Aand vil seire over Dorstighedens og Tøilesløshedens, saa at vor Dogmatik bliver hverken supernaturalistisk eller rationalistisk, -hverken orthodox eller heterodox, men kristelig og evangelisk **). Theologien bliver,

*) Hvilken Forfatteren mener og ønsker, kan man med Rimelighed slutte af hans egen Dogmatik. Kun er det langt fra, at Bivinen deri er forvist eller bekjæmpet; men hvis den raader mindre aabenbart end i samtidige rationalistiske Systemer, da er det, fordi den lader endog gamle dogmatiske Bestemmelser staae som symboliske.
Udg.

**) Altsaa dog orthodox og supernaturalistisk; thi hvo som lærer overensstemmende med Evange-

hvad den skal være, en Mægler imellem Evangelium og vor Tids sande gode Aand.

• Af en saadan Kilde skulde den studerende Ungdom øge sin theologiske Lærdom og Indsigt. Af fremme, oplyste, dybtgranskende og begejstrede Lærere skulde den modtage en fast, levende religiøs, Begejstring og overføre samme i Livet og Embedet. (Forfatteren meddeler nu bestemt sine Forslag, hvilke ere i Korthed følgende): Ingen skulde stedse til det theol. Studium, som ei medbragte fra Skolen grundige historiske og Sprogkundskaber samt videnskabelig Aandsdannelse. Fire Aar skulde fastsættes for det theol. Studium; og disse anvendes alene paa Videnskaben (altsaa kun forsaavidt paa den praktiske Theologie, som denne er videnskabelig; ei paa Catechisere — eller Prædike-Øvelser). Derpaa skulde de tilkommende Kirkens Lærere indtræde i en Forberedelses- og Øvelses-Skole, som rigtig nok endnu allevegne mangler; thi Forf. mener ikke vore Pastoral-Seminarier, hvilke han erklærer for uhensigtsmæssige. Under Anvisning af dygtige og erfarne Geistlige

lium, er Orthodox; og hvo som troer oprigtigen dets Fortælling om Jesu Undergjerninger, er Supernaturalist. Udg.

Fulde Gambidaterne bruges som Medhjelpere og
 Medarbejdere ved enkelte Kirker, saavel til deres
 egen Dannelse som til Bedste for Menigheden.
 Især Fulde Religionsunderviisningen i Skolerne
 betroes dem; og for denne foreslaaer Fors. en ny
 Methode; hvilken især gaaer ud paa at gjøre
 Folket bekendt med Kirkens Historie. Alt, hvad
 man skal have Deeltagelse for, maa man kjende og
 forstaae. Længe nok har Kirken ingen Nytte haavt,
 ja vel endog haavt Skade af vor theol. Videnskab;
 det er Tid, at den maa erfare gavnlige Virkninger
 af samme. Egte videnskabelig Aand gjenne-
 trænge! Alt, hvad der tales og Drives til Folkets
 Underviisning og Opbyggelse; men fremfor Alt
 maae Ungdommens Religionsunderviisning drives
 i denne Aand. Historisk maa den være. Religio-
 nens Historie indeholder ogsaa dens Lærdomme:
 den bibelske Historie indeholder Bibelens Lære, og
 vor Kirkes Historie den symboliske Kirkelære.
 Denne sidste lære den unge Christen at kjende i
 dens hele Eiendommelighed og Skarphed, om just
 ikke i Skolesprogets Strænghed. Bore symboliske
 Bøger, især den Augsburgske Confession, maae
 ei blive ham fremmede *). Christendommens Hi-

*) Efter mine Tanker passer Confessio Augustana
 sig aldeles ikke for Almueskoler, Disses Lær

storie er Mibbelpunktet af Verdenshistorien. Underviisningen i denne saavel som i Fædrenelandets Historie maae derfor gaae ud fra den religiøse Standpunkt. Intet er forbærveligere end den fædvarlige Maade at foredrage Historien paa, uden Eenhed, Aand og levende Deeltagelse. Man fylder Ungdommens Huskommelse med tørre Materialier, som fløve Sanden og aftjole Gesmyttet."

En velgjørende Virkning af denne Underviisningsmaade vilde det være: at en levende Deeltagelse i Kirkens Vel og Skjæbne, en levende Indgriben i det kirkelige Samfund maatte flyde deraf. Den unge Christen vilde erkjende sin Kirkes Betydning. Man vilde trænge sig til Kirken for at opvækkes og opbygges. Præstens Foredrag vilde finde en frugtbarere Jordbund o. s. v.

synes mig i saa Henseende helbigen og tilstræktigen afhjulpnet ved det Apostoliske Symbolum, som Luther med Rette optog i sin liben Catechismus. Havde vi kun Lærere, der vare i Stand til at gennemgaae dette. En fortræffelig Commentar have vi nu paa Dansk i Prof. P. C. Müllers Bog om den christne Kirkes almindelige Symboler.

Udg.

Det indrømmes, at vore sædvanlige Skole-
 mestere ei kunne give Ungdommen en saadan Reli-
 gionsunderviisning. Men denne Indvending har
 Forfatteren mødt ved sit (dog neppe udsørlige)
 Forslag om de theologiske Candidaters Ansættelse
 hos Præsterne rundt om i Landet. En anden For-
 nødenhed omtaler han iligemaade, nemlig en ny
 Lærebog, som maatte være et Bær af den grun-
 digste Videnskab, af den modneste Eftertanke, den
 meest prøvede Glid, men fremfor alt af sand Be-
 geistring og reen Sandhedskjerlighed. Det maatte
 sammenskrives af Bibelsprog og Steder hos de
 bedste Kirkeskrivere; især hos Luther, maatte
 læres udenad og derefter forklares og oplives ved
 Lærerens Foredrag. Ved at slutte sig nøie til
 Historien maatte det gøre Ende paa al subjectiv
 Forskjellighed i Ansyn. De ti Bud skulde indtage
 den Plads, som de virkelig have i Historien; uden
 at tabe deres Bigtighed, maatte de, som Loven,
 træde i Skygge ved Siden af Evangelium, hvilket
 har befriet os fra Møget, men ikke ophævet hvad
 som har almindelig sædelig Betydning. Sædelæ-
 ren maatte i denne Underviisning ei indtage en
 egen uafhængig Plads: den hviler og er rodfæstet
 paa Troelæren; tilligemed denne maa den derfor
 foredrages. Et og samme Billede, nemlig det af

en omvendt, troende, retfærdiggjort Christen forestille tillige det af en kjerlighedsfuld, gudhengiven og begejstret Dyd. Kristus, vor Troes Begynder og Fuldender, være os tillige Forbilledet paa et reent gudhengivent Sindelaug, paa en hellig Bandel, paa en sig opoffrende Kjerlighed, paa en velvillig gavnlig Virksomhed. Og saaledes fremstille alle Troens Helte ogsaa de Hønneste Mønstre af christelig Dyd! Og Luther, denne Troens Helt og Martyr, opflamme tillige vor Ungdom til Fædrelandskjerlighed og ægte Borgerfind! Han lære den, hvorledes et christeligt Gemyt maa være begejstret for Folk og Fædreland, og at den ægte Fædrelandskjerlighed kun kan være den christelige!

Hvad der ellers endnu kunde være at ønske for Kirkens Gjensidelse, det vil ligesom give sig af sig selv, naar først denne bedre Grundvold for det kirkelige Liv er bleven lagt. De forældede Skikke og Høitideligheder ville da vinde en Hønnere Skikkelse; maaskee ville ogsaa nye danne sig, saaledes som det nye Liv maatte fordrø. Formen indfinder sig af sig selv, naar kun Livet er der. Men at stifte Former uden Liv, efter Theorie og Begreb eller af Efterligning, det er Daarstab; ja det er meer end Daarstab; det er Foragt mod det Hellige,

hvilket man vil behandle efter Mode og Vilkaar som en almindelig Hverdagsag.

E.

Dr. Jonathan Schuderoff om Protestantisme, Kirkelemente og Kirketugt.

(Hvad denne Forfatter i en Række af Aar har tænkt og skrevet om disse Gjenstande, har han samlet og paa ny bearbejdet i Antedning af sidste Jubelfest. Han udgav paa een Tid hele tre Afhandlinger. 1) den Artikel i Reformations-Almanaken som læses her i Udtog under Lit. a. 2) Grundzüge zur evangelisch-protestantischen Kirchenverfassung und zum protest. Kirchenrecht. Leipz. 1817. 161 S. 3) Som et Anhang hertil, foranlediget ved nogle Juristers Indvendinger imod No. 2, den Afhandling, hvorefter nogle Fragmenter leveres her Lit. b. — No. 2 er endnu ikke kommet mig tilhænde, men det roses i Jen. Lit. Zeit. 1817 No. 172 ei alene for Grimodighed, hvorved Forf. længe har udmærket sig, men tillige for Klarhed, Bestemthed og Grundighed. I hvor deelte Meningerne end ere, i Tyskland som hos os, om Rueligheden og Gavnligheden af en gjenindført Kirketugt i den protestantiske Kirke, og om Principerne for en ægte protestantisk Kirkeret, er det dog Inffets Forf. under sin mangeaarige Kamp at drage endeel anseete Mænd over til sin Mening; og det vidner om megen Agtelse for Manden, som er Gu-

perintendent i Konneburg, at tvende theol. Faculteter, nemlig det Königsbergſke og det Jenaiſke, paa een Gang ved ſidſte Jubelfeſt, uanmodede, meddeelte ham den theol. Doctorgrad. Fri for Eensſidighed og Overdrivelfe er han dog ikke, hvilket da ogſaa ſielden nogen bliver, der maa kæmpe for en Yndlingsidee imod Tidſalderens herſkende Mening. De mod Staten haardeſte Steder ere udeladte i dette Udtog; og dem, ſom jeg maatte beholde, har jeg formildet. Men mindſt kan jeg underſkrive Forfatterens Toren imod Tyrſernes Episcopat, hvilket, retteligen forſtaaet, ſtedſe maa blive Principet for den proteſtantiſke Kirkeret, da Kirken allers nødvendigen maatte komme i Opposition til Staten, hvilket tidligen eller ſildigen fører til Fordærvelse for begge Samfund).

Lit. a.

Om Proteſtantiſme og Kirkerereformation.

Hvad er Proteſtantiſmus? Den er deels en vis Tænkemaade, deels en Kjendſgjerning, en hiſtoriſt Begivenhed. I forſte Henſeende betegner den ikke en indbildt Pyrrho-niſmus, der omtvivler Alt, fordi intet er den viſt; men "den faſte modige Beſlutning at fremtræde imod Alt, hvad der modſiger viſſe, om endog kun formeentlige Sandheder, og at kæmpe imod Alt,

hvad som ei stemmer overeens dermed, men som vilde, consequent udført, nedbryde disse Sandheder." Heraf følger, at Protestantismen er ligesaa gammel som erkjendt Sandhed; thi ethvert virkelig overbeviist Menneſte protesterer ogsaa ved Ord eller Gjerning, sædvanligen ved begge Dele tillige, imod det, som strider imod hans Overbeviisning og vil tilintetgjøre den. Derfor ere ogsaa Philosophernes fødte Protestanter. Alle Martyrer — ei alene Christendommens, men ogsaa andre Religions — være og ere Protestanter. Dog bruges dette Navn fortrinligviis om Christendommens Befjendere; kun at mange troe, at der ikke kunde tales om Protestantisme, hvis Reformationer ei havde fundet Sted *). Men være da ikke Jesus og Apostlene og alle med dem ligesindede Kirkelærere

*) Og ei uden Grund; thi Ordets Betydning bør ei bestemmes efter den Mening, der ifølge Etymologien vilkaarligen kan lægges deri, men efter den, som de beviistligen fra Begyndelsen have havt og som er kommet med Sprogbrugens Hænd til vore Tider. Man kan da med Rette paaſtaa, at Protestantisme i Forfs. første Betydning ei er meer end en Snees Aar gammel.

og Blodvidner og Forsvarere af den christelige Religions Sandhed ægte Protestanter?

Imidlertid er Protestantismen ei en blot Tænkeemaade; den betegner og især en Kirkehistorien tilhørende Kjendsgjerning. Thi da der paa Rigsdagen i Speier 1529 blev fattet en for de evangeliske Christne skadelig Beslutning: saa protesterede de formelig og høitidelig imod samme, dannede sig til et eget christl. Religionspartie, og overgave i Augsburg en egen Troesbekjendelse, i hvilken de erklærede for Gud og den hele Christenhed, "at de i Henseende til den christl. Lære og Tro vare ingen menneskelig Dom eller Nødvighed undergivne, men blot vilde erkjende den hellige Skrift eller Guds Ord for høieste Dommer." Fra denne Tid af har det protestantiske Navn historisk Bigtighed og Betydning. Men Protestantismen i begge sine Betydninger faaer dog først sin hele Bigtighed, naar manfatter samme i et høiere Begreb, nemlig Evangelium, hvorfor og Protestanterne have gjort vel i kalde sig de evangeliske Christne.

Det er en uretsfærdig Beskyldning, som man ofte har gjort Protestantismen, at den ingen Censur eller Biskhed i Overbeviisning tilstøder, fordi dens Grundsætning er Frihed i at prøve og troe. Thi denne Frihed er ikke livløs Vilkaarlighed; men

bundet til Bibelen; og Guds Ord er den bedste Domstol, for hvilken alle Protestanternes Stridigheder blive paakjendte. Derfor er Eenhed og Sikkerhed i den protestantiske Troeslære ei alene menlig, men har ogsaa fundet Sted.

2. Hvad har Reformationen gjort for Protestantismen? Den har bragt Ideen til større Klarhed. Den har tilhæmpet Protestanterne Uafhængighed af en gæstlig Magthaver; og i det den overførte Protestantismen i det virkelige Liv; skabte den tillige for samme en bestemt Kreds, indenfor hvilken den kunde bevæge sig i alle Retninger. Med andre Ord: den grundede en i Evangeliets Aand dannet Menighed, som efter Luthers Ønske skulde være de Troendes hellige Samfund. Den skulde ved reen Gudsfrugt og sand Fromhed blive et Aftryk af det Billede, som han bar i sit Indre, og mod den skulde alle Antikristens Angreb brydes, ligesom Havets Bølger mod en Klippe. Er nu end hans Hjønneste Haab ikke gaaet i Opfyldelse: så er dog Banen købt til det ædelste Mål, saa er dog i den protest. Kirke den Aand og det Grundstof indført, hvoraf med Liden Alt det vil udvilde sig, huormed vore Dages forvildede Menneſter drive Spot.

Aboel. Bibliothek 15 Bd.

Thi hørken kan Haabet om en synlig Kirke, svarende i sin Forsatning til Ideen af den usynlige, opgives; og heller kan Grundpølden til dette Haab røffes. Thi Betingelserne for denne Forsatning ere givne ved og med Reformationen. Dog har ogsaa denne Sag, ligesom enhver Skæmpnt, en omvendt Side, hvorfor Forfatteren tillige maa undersøge det Spørgsmaal:

3. Hvorfor har Reformationen skabt det Protestantismen? Forfatteren nævner først: Kirkens Afhængighed af Staten. Og herved kunde det da ikke undgaaes, at Kirken blev regjeret af Cabinetterne; ja man forbulgte det ikke, at man ansaae Kirken for en Politisk Anstalt og det guddommelige Ords Tjenere for Politiets Tjenere. Saa længe Fyrsterne og de ved deres Side staaende Adelsmænd vare gudsfrygtigere, end de efter Regelen vare i de sidste 50 til 70 Aar, viste Følgerne af Territorialsystemet i Kirkeretten sig ikke saa følelig som i vor Tidsalder. Fyrsterne fulgte længe deres rigtige religiøse Følelse. Men Menneskene bleve luntnere, letfindigere, frakkere: hvorefterledes skulde Fyrsterne ganske kunne undgaae Smitten. Kort, Kirken blev formelig eller i Stilhed erklæret for en Statsanstalt, som de Danske ei engang trængte til; Kirkens Tjenere tabte

deres-Anseelse, og dermed en stor Deel af deres Indflydelse paa Folkets Sædelighed og Religiositet. Den protestantiske Kirke, som ved Reformationen gjorde sig frie fra Paven's Herredømme, saldt i Statens Hænder, hvilken ofte behandlede den ret ubroderligen.

Tilgemed sin Uafhængighed tilsatte Kirken nødvendigtvis ogsaa sin Selvstændighed, hvorfor ogsaa den protestantiske Kirke blot er til i Ideens, Troens og Grundsætningernes Eenhed; men forresten bestaaer den af lutter Smaakirker og mangler Selvstændighed i den synlige Verden.

Men denne Mangel paa Selvstændighed og Eenhed maa blive den desto søleligere, da den af sin egen Moder, Reformationen, blev saa høist tarvelig udstyret, idet Regjeringen lagde Beslag paa første Delen af dens Eiendomme *). I hvilken fattig Skikkelse maatte nu den protestantiske

*) Ligesom der i hele Forfs. Diatribe er adskilligt, som kun passer paa den tydske Kirke, saaledes kan denne Bemærkning ei heller anvendes paa alle protest. Lande; ikke s. Ex. paa England, ei heller paa Danmark, hvorvel ogsaa her meget Kirlegods gik forlorent ved Reformationen.

Kirke vise sig, og hvorlibet formaaede den ofte at at fremme de nødvendigste Diemeed i en synlig Kirke, da den manglede Penges og Guds, disse mægtige Røstestænger for den menneskelige Kirkesomhed!

Endvidere tilregner Forfatteren Reformationen Skyld for at lige indtil de nyeste Tider den synlige Kirke ikke omhyggelig nok er bleven adskilt fra den usynlige, og Betingelserne ikke nøle nok fastsatte, under hvilke alene en Kirke kan bestaae i denne Verden. Men hvis Reformationen ei tilveiebragte en Forsatning, som kunde staae Kirken Fasthed og Sikkerhed: da forstaaede den ei heller samme en Repræsentation, med hvilken den havde kunnet være tilfreds. Af den Grundsætning: "Fyrsten er Kirkens fødte Biskop", fulgte at Nationalkirken blev repræsenteret af adeligfødte Theologer og Mænd af Fyrstens nærmeste Omgivelse, hvorved Kirken gik Glip af sin naturligste Repræsentation, de Geistlige; derved indpøbedes Fyrsterne Frygt for et skrækkeligt Hierarchie, hvortil enhver Geistlighed, sælgelig ogsaa den protestantiske, skal være kun altfor tilbøielig.

Endelig maatte ogsaa den protestantiske Kirke mangle sin egen Lovbog. Den protestantiske Kirkeret er — naar man undtager Læren om

Landsherrens høieste biskoppelige Værdighed og nogle uvæsentlige Punkter — intet uden iet Echo af den romersk-katholske, en Samling af Sætninger og Bestemmelser, der grunde sig paa Bedrøgt og Sædvane, og ofte maa erklæres for Umasselser.

4. Hvad er Reformationen bleven den protestantiske Kirke skyldig? Forfatteren mener, netop de væsentligste Fornødendheder; og fordrer nu som saadanne: at den protestantiske Kirke skal sættes lige med den katholske, vel ikke i Henseende til udvortes Glæds og Rigdom eller indvortes Hierarchie, men i Henseende til de væsentlige Kjendemerker, som høre til Begrebet af en synlig Kirke. Allersøst behøver den protestantiske Kirke Selvstændighed, hvilken dog ikke kan blive den til Deel, førend Tyrsterne og deres Ministre overbevise sig om, at Staten kan opgave sit Formynderskab over Kirken uden Fare for Staten og uden at det frygtede Spøgelse, Hierarchiekalbet, bryder løs. Thi da Kirken nu ei kan erholde denne Selvstændighed uden ved et Fordrag, saa kan man ogsaa let træffe saadanne Foranstaltninger, at alle mulige Forsøg fra Kirkens Side paa at overskride den tilbørlige Grændselinie,

maatte vælges i Spiren *). I øvrigt ligger Stræben efter Hierarchie aldeles ikke i Protestantismens Aand, og Litteraturens nærværende Tilstand saavel som den protestantiske Geistligheds videnskabelige Dannelse viser, hvor ugrundet mange Statsmænds Frygt er i saa Henseende."

Derefter gennemgaaer Forfatteren de øvrige desiderata, Forsatning, Repræsentation (hvor han ytrer: den naturlige var vel ved Geistligheden **); en Lovbog, iblandt hvis Bestemmelser han navnlig omtaler Artiklerne om Kirkens Gods og dens Magt.

I en Efterkrift henveder han sig umiddelbar til Kongen af Preussen, og ytrer det Haab, at

*) Forf. siger ei hvori denne Foranstaltning skal bestaae. Oversætteren kan ei forestille sig nogen anden, end at lige mange og lige anseete Geistlige og Verdelige maatte udgjøre det øverste Raad for kirkelige Sager. Hvis Geistligheden alene skal repræsentere Kirken, bestrygter jeg, at Staten tidligere eller sildigere vilde see Uret ligesom Kirken er seet næsten alene, hvor lutter Civilister bestyrede de geistlige Sager.

Udg.

**) See foregaaende Note.

Udg.

Alt endnu kan blive godt, naar kun det ene Ueffergivelige (Unerlassliche) bliver indrømmet, nemlig: "Kirkeraadet maa ikke staae under den verdslige Minister, den geistlige Regjering ikke under den verdslige: ellers bliver den Fribaarne til en Slavinde, og Staten kommer til at bøde haardt nok, fordi den mistroist haver sat Kirken tilside, ved Undværelsen af frisindede Kirkelemmer og Geistlige, eller ved det kirkelige Samsunds Oplosning i hundrede Sectar."

Lit. b.

Dr. M. Luther og Dr. J. Schuderoff imod Juristerne.

(Udaf: Die Juristen in der protestantischen Kirche. Nach Dr. M. Luther. Noch eine Gabe zum Reformatiöns-Jubelfeste. Von Dr. Jonathan Schuderoff. Zeitg. 1817. 72 S. 8.).

Forfatteren leverer først en Samling af Steder, hvor Luther har yttret sig djervt og frimodigt, manges Gang vel ogsaa lidenskabeligt og eenfaldigt, om og imod Juristerne. Skjøndt Forfatteren nu hverken vilde eller burde underskrive alle disse Udtæring, fandt han det dog tjenligt at samle dem

paa en Tid, da efter hans og mange andre troværdige Mænds Forsikkring den protestantiske Kirke i Tydskland sukker under Juristernes haarde Nag, og denne Trældom ovenikjøbet forsvares med Luthers Autoritet, da han dog stedse indstærkede, at kun Geistlige kunne domme om geistlige Ting. Vi ville anføre nogle af Luthers mildeste Udsagn: "Das rechte Recht loben wir als Gottes Ordnung; aber der verkehrten Juristen Böherei, Muthwillen, böse Praktiken und Misbrauch wollen und können wir nicht leiden, sondern verwerfens gar. Und da sie also fort werden fahren, so wollen wir sie aus der Kirche zum Teufel jagen und sollen wissen, daß das Consistorium nicht soll in ihrem Recht stehen, sondern es soll unter dem Pfarrherrn seyn." — — "Ich laß die Juristen gelten im weltlichen Regiment, was sie können. Wenn sie sich aber unterstehen und wollen die Kirche regieren, so sind es nicht Juristen, so über dem, das Recht ist, halten solten, sondern Canonisten und Eselsköpfe." — — "Ich müßte ein armer Doctor Theologiæ seyn, wenn ich mich vor den Juristen fürchten oder von ihnen lernen sollte. Ich weiß besser was jus canonicum ist, denn ihr alzumahl lernen und erfahren werdet. Ihr sollt uns Theologen nicht regieren noch über uns herrschen. Die Herrschaft

und das Regiment in der Kirche gebühret hans, solltet ihr auch alzumahl gleich toll und thöricht werden.' Af disse Steder som af alle Luthers hidhørende Erklæringer finder Forfatteren det indlysende, at naar Luther overdrog til de evangeliske Fyrster jura circa sacra, var det ingenlunde hans Mening at udelukke Theologerne fra Kirkens Bestyrelse, men kun at underordne dem Fyrsten, paa det ingen nye Pave-Kalde opkomme i den protestantiske Kirke. Forfatteren tilstaaer, at det i Begyndelsen formedelst Fyrsternes Raadehold og Fromhed gik godt med det nye Kirke-regiment. Men — vedbliver han S. 21 — snart, kun altfor snart toge Fyrsterne i formelig Besiddelse, hvad Omstændighedernes Magt havde overerdraget dem; behandlede Kirken som en dem fuldkommen undergiven og af deres Raader afhængig Anstalt, og endstjændt de under Navn af Consistorier indrettebde egne Collegier for Kirkesagerne, bragte de dog Kirken i et saadant Forhold til Landsregjeringen, at den blot i Navnet var til som et for sig bestaaende Institut, men i Grunden manglede al Selvstændighed. — — Forestillingerne om Nødvendigheden af at forhindre et nyt Hierarchie fandt den snæbkeligste Indgang. — — Læren om Fyrsternes øverste Bispedsømme udbannede sig mere

og mere. De protestantiske Canonister overførte af den pavelige Ret Titler og Rettigheder i den protestantiske Kirkeret, som om det ikke kunde være anderledes. Fyrsterne lode sig deres nye Værdighed behage; de nye Menigheder vare glade ved at være undslupne Paven, og saaledes bleve de fyrstelige jura circa sacra uimodsagte og uundersøgte indtil den Dag i Dag *).

S. 32 udkaster Forfatteren et sørgeligt Malerie af den tydske Kirkes og Geistligheds hidtil værende Forsatning: "Kirken havde ingen Anseelse, ingen Penge, ingen Magt. Den var ei engang Herre i sit eget Huus. Geistligheden blev indskrænket til det allernødvendigste; man fratog den, under Forgivende af Nød, endog de saa Immu-

- *) Det bleve de vel ikke; men at de forbleve hos Fyrsterne, er sandt ligesom det var ret og billigt. Den protestantiske Kirkes Forsald i mange Lande grunder sig ei paa, at Fyrsten er dens summus episcopus; thi det var han jo og i dens blomstrende Tidrum lært efter Reformationen, men deels paa Tidsaandens fordærvelige Indflydelse, deels paa en urigtig Organisation af de kirkelige Regjeringscollegier. Om de forskellige Systemer i den protestantiske Kirkeret er der handlet i Theol. Bibl. 11te Bind S. 213 fg.

niteter, som vare tilstaaede den istæbetfor Besoldning, uden al Retsform og Skaansel, med den vilkaarligste Haardhed, Undertrykkelse, Ligegyldighed, Foragt, Spot hørte til Dagens Orden. Til Kirkerne og Skolernes Fornødenheder havde Regjeringerne, sjelden Penge og ingensteds vare Understøttelserne tilstrækkelige; eller man gav idag og tog det dobbelte igien imorgen. I Sandhed! de Geistlige havde maattet være Engle, hvis Armod, Undertrykkelse og en vanærende Behandling ei skulde have forværret dem. Slaa og udskjæld dit Barn fædse: det bliver vist ligegyldigt mod Xre og Skam. Slavisk Behandling avler Slaveskind."

Siden spørger han S. 39: Hvo er Skyld i at Kirken er kommen i dette Forhold til Staten og bleven berøvet sin Selvstændighed? Svar: "Ingen uden Juristerne. Thi disse er det, som besidde Fyrsternes Øren og Hjerte; disse som sælge Fyrsterne deres lamme Statsret og deres usædelige Politik som Statsvilldom; disse som udkafe Statsforfatninger, give Love, paalægge Skatter, besætte Embeder og i Fyrsternes Navn beherske Verden, som allerede Luther klagede. Man kunde ogsaa betegne dem med Navnet Politiker; men da disse dog i Grunden og fornemmelig have lært

deres Kunst af Juristerne, saa maa det blive ved Benævnelsen Jurister."

Alerede dette Sted var haardt nok, men S. 48—50 fremstiller han et værre Syndereregister, som han tilbyder sig at bevise med autentiske Bilag fra alle Tydslands Egne. Da Forfatteren ei er bleven tiltalt derfor, endstige gjendreven, fortjener det at kjendes som et Bidrag til den sædelige Forbærelse i Tydsland (især under de Franskes Herredomme; thi Forfatteren tilstaaer, at dengang naaede først det Onde sin højeste Spidse). "Var det ikke Juristerne — spørger han — som ved de fjævelige Forbrydelser, hvis Afstraffelse man enten ganske eller dog for største Delen unddrog Kirken, gik til Værks med utilgivelig Letfindighed; ikke Jurister, der som Justits- og Oppebørsels-Embedsmænd, som Advocater, Cancellier-Raader og Skrivere gjorde det hele Kirkevæsen til et Maal for deres elendige Bittigheder og udtænkte Haan; var det ikke Jurister, som bragte med sig paa Papiret, eller i Hukommelsen hele Samlinger af lystige Anecdoter om Præster, og havde disse til Bedste i blandede Selskaber; ikke Jurister, som udgaaede den skarpeste Løb over de Geistliges Gjerrighed og kluntede Væsen, da de dog neppe lode dem beholde det tørre Brød og udelukkede dem fra enhver Bes-

styrelsesgreen; ikke Jurister, som ved en nedværdigende Behandling af Præster og Skolelærere berøvede disse Tilliden til sig selv, og saaledes søgte at gjøre dem tilsidst forægtelige; var det ei Jurister og "deres Haandværk", som fortrinligen vanhelligede Søndagene, paa dem holdt Grændsebesigtigelse, indstævnedes Parter og gave Rjæksdelsler, holdt Bagtrevue og lod Trommen røre indenfor Kirkerne under Gudstjenesten; som paa samme Tid søvede Soldater, anstillede Klappejagt, Dands og offentlige Byskigheber, og ikke fielden bærede disse med deres Nærværelse; var det ikke Jurister, som ofte med eet Pennestrog tilintetgjorde en heel Stands velgrundede Rettigheder og Friheder, og paalagde Geistligheden uoverkommelige Afgifter og Præstationer; ikke Jurister, som foregik Almuen med det værste Exempel i at Rye Kirken; som bragte Kirkelovene af Brug, fornødte de Geistlige i den offentlige Mening og gjorde dem latterlige for deres egne Sognebørn; ikke Jurister, som vilde have visse Laster enten slet ikke eller kun læmpeligen straffede; som drog rene Consistorialsager ind under de verdslige Autoriteter, og saaledes sammenblandede den kirkelige og borgerlige Lovgivning, at hvo der agter at adskille dem, faaer en Augias Stald at rense?"

I Henseende til de før omtalte, svære Byrder, som vare paalagte Geistligheden, henviser han til sine "Klare Berichte, Altenburg 1816"; og derefter polemiserer han imod adskillige Antagonister, især det Weimarske Oppositionsblad. Til Slutning kommer han tilbage til sin Yndlingsidee om et uafhængigt Kirkeregiment; og her indrømmer han, hvad vi i foregaaende Afhandling savnede, at det ei alene er raadeligt, men for Statens Vel nødvendigt, at en deputatus regiminis maa sidde i Consistorierne, deels for at iagttage, at intet besluttet, som kunde være Statens skadeligt, og deels for i Statens Navn at stadfæste Kirkeraadets Beslutninger. "Og saaledes — ender Forfatteren — komme Juristerne vel ikke ganske ud af Kirken *); men de ere fordragsmæssigen deri, og herse ikke ene og alene, men erholde blot deres bestemte Andeel i Kirke regimentet."

*) Det skulde hedde: Kirkebestyrelsen; thi til Kirken høre de jo som Christne. Udg.

Fortsettelse af Striden om de Harmsske Theses: Harms's Forsvarsskrift.

(Endnu stedse udkomne nye Skrifter for og imod Harms og hans Theses. Udgiveren af Theol. Bibl. har ikke læst dem alle; men af dem, han har læst, egne kun saa sig til at leveres her i Udtog. Han indskrænker sig derfor denne Gang til Harms's eget nyeste Indlæg i Sagen, hvilket er krevet med saa meget Maadehold og med en saa indetlig Oprigtighed, at det maa udsone ham med alle hans billige og velmenende Modstandere, ihvor forskjellig deres Mening endnu maatte være om visse Punkter og navnlig om Fornustens Brug i Religionen, hvilken Brug Harms endnu stedse utilbørligen forfatter. Det er ifølge dette Skrifts milde Aand, hvori Forfatteren forbigaaer de dog stærkt angrebne Theses om Kirkebestyrelsen og Kirkerne's Union, venteligt, at Striden nærmer sig sin Ende, hvorfor Udgiveren griber denne Leilighed, der selvsagt bliver den sidste, til at meddele sine Læsere et Vidnesbyrd om Harms's Embedsførelse, hvilket han har hørt stadfæste af alle Reisende, som i den sidste Tid have besøgt Kiel. — "Af Brugterne skulle I kende dem!" er Udgiverens Valgsprog: derfor spørger han stedse om en Mand's og især en Geistligs Levnet og Virksomhed, inden han fælder en endelig Dom om ham. Jeg har iblandt flere Skrifter i denne Sag ogsaa raad-

spurgt følgende: Ueber Vernunft und die Lutherische Kirche in Beziehung auf die 95 Theses des Herrn Harms und den ärgerlichen Gegenstreit von einem Lutherischen Pagen. Hamburg 1818, hvis Forfatter vel strengelig badler Rodpartiets Fremgangsmaade, (og hvorneget er her ikke at dadle med Rette), men dog ikke er en blind Forsægter af alle hans Theses, inmindst af dem imod Fornuften og Samvittigheden. Han fortæller S. 37: "Der har i Kiel udviklet sig et forunderligt Skjont Liv i mange Sjæle og Huse, et Liv, som man i lang Tid ei mere var vant til. Man strømmer til Kirken, som om det hver Søndag var en høj Festdag; man seer Menneffene at trænge sig ud og følge nedad Gaderne, som om det var Marked, nogle med glade Mine, andre med nedslaaede Niekast, besjæmmede eller grædende. Venner møde hverandre, som neppe ere istand til at sige, hvorledes det har grebet dem at høre den evangeliske Sandhed, og endnu seer man Enkelte at gaae iilsomt hjem, for først der i et stille Minut at skaffe den indpressede Sjeliske Lust. Dette er den Mandssjældne Gave, som prædiker med evangelisk Sind, støtter sig paa sin Kirkes bekjendte Tro, indretter sit Liv efter sin Troes Forskrift, og lokker de Tjerne som de Nære til at fornemme sit Ord og gjenfinde deres bedre Dages Tro. For faa Maanedes siden var det endnu ganske anderledes og selv de Lige-gyldigste kunne nu ei nægte, at det er betænkeligt, imod det Held, som viser sig offentlig, at tale foragteligen om Harms, om endog noget hos ham

Kulde mishage dem o. s. v." Og siden S. 60—61 siger samme Forfatter, "at det Liv af patriarhalst Eensfoldighed, reen Hjertensgodhed, Mildhed og dyb Følelse for den kristelige Åbenbaring, hvilket han i lang Tid kun havde truffet i Romaher, havde han nu virkelig fundet hos Harms; at denne Mand aldrig afviger et Haarsbred fra sin Embedstroskab, men tidligen og tidligen lærer, trøster, besøger Syge og lever med stor Nidkjerhed for sit Embede i dets hele Omfang." Efter dette Vidnesbyrd vilke Læserne desto villigere høre Harms's Selvsforaar, uddraget af Brieft zu einer nähern Verftändigung über verschiedene meine Thesen betreffende Punkte. Nebst einem namhaften Brieft, an den Hrn. Dr. Schleiermacher. Von Claus Harms. Kiel 1818. 106 S. 8.).

Forudsendt er Brevet til Schleiermacher. Han havde sendt Harms sit Skrift imod Ammon tilligemed et forbindtligt Brev. Paa dette følger nu et trykt Svar; thi, siger H. til S., faamegen Tressføtelse maa De dog tiltrøe mig, at jeg ikke kan lide, at Rogen forhaaner mig offentlig og privatim, søger ved trødhjertig Roes at udfone sig med mig igjen.

"De, Hr. Dr., har været min Lærer, min Nefter, og hvad jeg er blevet, om jeg ellers er blevet noget, det er jeg for en stor Deel blevet ved

Theol. Bibliothek 15 Bd.

D

Deres aandfulde Skrifter; jeg vil og skal ogsaa stedsse blive Deres Discipel." Men derefter paa-
 ankes, at denne Mester nu er bleven Hs. Skole-
 mester, og at han har dæilet Hs. Prædikener,
 fordi et Par af dem vare uden Text. "Jeg tænkte
 dog, at naar Prædikener kun overhovedet vare bi-
 belste — hvilken Egenkab Deres synes mig at
 mangle — da kunde de Foresatte vel overse den
 sjældne Mangel af Text, ligesom da og mine Fores-
 satte i saa Henseende ingen Bebreidelse have gjort
 mig." Til Slutning beklager H., at E. i sit
 Stridsskrift har vist en saa stærk Vedhængenhed til
 den reformeerte Kirkes Lærebegreb, at H. nu ikke
 mere som forhen tør give unge Theologer det Raad:
 "Gaaer til Schleiermacher"!

Bogen selv bestaaer af 12 Breve til en Ven.

1ste Brev. At ansee som en Indledning;
 Hs. Grunde, hvorfor han ikke, før har svaret (An-
 dre havde forsvaret hans Theses bedre end han selv
 var i Stand til); Tak til hans Ven, fordi denne
 i sin Kreds forsætter hans Sag, og Bøn om at
 vedblive; thi "striftlig bliver dog Sagen aldrig
 afgjort. Den egentlige, almindelige, Udslag-
 givende Kamp bliver altid ført i Dispyt, i Sam-

tale mellem Mand og Mand, hvortil det Skrivne blot afgiver Raaben."

adet Brev. "De vil fremfor Alting vide, hvad eller hvo der først har bragt mig paa den Tanke at udgive Theses. Svar: det ved jeg selv ikke. Men den Tanke har jeg, som den Leipziger Recensent siger, vist haft tilfældes med mange, hvilke Sætninger her i Aaret 1817 monne være Kirken ligesaa nødvendige, som Luthers Sætninger vare den 1517. Ogsaa er den ved de forrige Subelfester bleven udført. I Aar 1617 af tvende Præster Raber og Stegmann; 1717 udgav van Seelen, Conrector i Stade og Chladenius i Wittenberg de lutheriske Theses med en Tilføjning. Og 1817 udgav Professor Baumgarten Crasius i Jena Theses. Hvort bestaaer da det Uhytte ved mit Foretagende? Deri, at jeg har skrevet paa Tydsk. Ja Tydsk — skrevet som Luthers Sermon om Afsk — vilde jeg tale med mine Samtidige, og fordre tilbage paa godt Tydsk, hvad der paa flet Tydsk er søvet. Det er dog et syndeligt Særsyn, at de, som altid tale om Lys og advare imod Mørke, ved denne Leilighed raabe: bort med Lysen! — Nei, i Ting som angaae vor Sjæl og Salighed ville vi

have Eys, b. e. i nærværende Tilfælde Lydst og ikke Latin: Eys, for at bese, hvad og hvem man byder os.

Har jeg nogenfinde, førend jeg begyndte et Bærf, prøvet mig omhyggelig og fundet mig reen for personlige Hensigter, saa et det skeet ved mine Theses. Jeg havde dermed ingen anden Hensigt end den, som er angivet i Forordet. Uventet maa da vel den Forhaanelse være mig, at jeg har villet spille Luther og gjøre mig til Luther! Men passer denne Forhaanelse ogsaa paa den Mand, som man til samme Tid kalder en blind Tilhænger og Efter- snakker af Luther? Snarere ville de være Luthere, som forkaste vor Kirkes Lærdomme, erklære vore Ceremonier efter deres gamle Betydning for Overtro og hemmeligen forelægge adskillige Præster et hemmeligt Skrift til Underskrift *). Men jeg vil blot blive hvad jeg er, en lutherisk Præst, og vil kun holde fast ved det, som paa Eed er blevet mig betroet, den lutheriske Tro. I Endnu har jeg et Bevis, som jeg vil meddele mine Modstandere. Da mine Theses næsten vare færdige i Haandskrift, talede jeg om nogle af dem med Hr. Professor

*) Dette maa sigte til et Factum, som er blevet mig ubekjendt.

Zvesten her i Byen. Vi vare i visse Punkter af forskjellig Mening, og jeg erklærede for ham med Manuscriptet i Haanden, at hvis han — ikke Enhver vilde jeg gjøre dette Tilbud — vilde udgive Thefes, saa vilde jeg strax tilintetgjøre mine.

3die Brev. "De spørger mig, om jeg da er saa vis i min Sag, og foreholder mig, at nogle Modstandere dog ere ældre end jeg. Svaret derpaa er hvad Abælard sagde: "Hvis de Samle alle ville saa, vil jeg derimod saaledes." — Men, iblandt Modstanderne findes dog dem, der ere lærere jeg? — Herpaa svarer jeg med Davids Ord Ps. 119: "Jeg er lærere end alle mine Lærere, thi Guds Vidnessbyrd ere min Tale. Men er dette saa, hos vil da fremsføre blot et Ord derimod? Hvad hjælper i denne Henseende al Verdens Lærdom *); og latterligt maa det her synes at prale med Erudition; thi som Sagen drives af de Fornufttroende, søger den jo aabenbar til det Naae og Uflebne. Fornufttroen fører ret egentlig efter sin

*) Den hjælper netop til at finde, hvorvidt Hr. Harms's og hver anden Lærers Tale har Guds Vidnessbyrd for sig. J. M.

Natur bort frø den sande Erudition. Dens eneste Syffel hidindtil bestaaer i at kjæmpe med Aabenbaringstroen, idet den smeder og fører Aabenbaringstroen imod samme. Seirede den engang, da ophørte Theologien, ligesom og alt for adskillige Aar siden er udkommen en Høstidstale, holdt ved Theologiens Grav. Sichte ytrer sig ogsaa etsteds saaledes. Gregers f. Gr. hvo vil bekymre sig derom med Fornufttroen, hvilken veed alt af sig selv, ved sig selv; og veed det bedre end det staaer i Bibelen *)? Fornufttroen fører til en Standpunkt, hvortil jeg i en Time vil opløste en Bønde, forudsat at hans Tro paa Aabenbaringen i Forveien er Raffet af Veien. I Jfkerro ere alle Mennesker lige stærke, just fordi dertil intet udfordres uden vor Smule Fornuft, en naturlig Gave og almindelig Arveløb. Derimod i Christo ligge alle Visdommens og Erkjendelsens Skatte skjulte, Col. i. Man siges os dog, om en Geistligs hele Studium kan have et høiere Maal end det, at trænge ind i Bibelen og lære at tale udaf Bibelen efter den

*) Naar Forfatteren tænker sig Fornufttroen, som et saadant indbildt Væsen, har han Ret; men det er kun meget faa af hans Modstandere, der betjende sig til denne Tro. J. M.

Kand, som boer deri. Dette Studium har jeg besluttet mig paa, og hvad jeg er bleven som Præst, det er jeg bleven paa denne Vel. Derhos har jeg gjort mig noget bekendt med den tydske Theologie, jeg mener ikke Videnskaben, som hedder saa og som jeg forresten ingenlunde ringeagter, men en Bog, som hedder saa *), af hvilken jeg har lært meget, f. Ex. i det 18 Cap.: Intet Liv er saa bekvemt og lystigt som det fæle ryggesløse sikkre Liv; dertil holder jeg mig, og dette stærk allermeest hvor der er høi naturlig Fornuft; thi denne siger saa høit i sig selv, at den mener selv at være det evige sande Gys og giver sig ud derfor; men den er bleven bedraget af sig selv og bedrager andre, som vi vide bedre og iligemaade ere tilbøjelige dertil: som jeg besvære selv har været. Ja i Sandhed! hvor mine Modstandere ere, der har jeg været. Og saa jeg har drucket af den berusende Kalk, som den nysberedte Fornuft frembyder, og havde allerede nydt saa meget deraf, at jeg alt begyndte at tale som En, der er fornuftdrucken og bleven en Daare i Religionen af Menneſteforstand, Ordsp. 30, 2. 3.

*) Udgivet af Luther og agtet høit af ham forme-
delt hans fromme Kand og praktiske Tendens.

Dog, Gud være takket! allerede i mine academiske Aar blev jeg igjen henvendt til Christendommen, idet jeg indsaar, at jeg intet saar, ligesom ogsaa en alvorlig Bedren paa mig selv — hvilken var den anden Bei, som den videnskabelige maa løbe jevnfodt med — førte mig dybere ind i Christendommen, saa vidt, at jeg kunde sige, da jeg tiltraadte mit Embede: jeg troer, derfor taler jeg. Desaaarsag maa jeg sige imod, naar man kalder det lidet Befaldeværdige, som nogle Modstandere dog endnu tilstaae mig, en Naturens Gave. Derom maa jeg dog selv bedst vide Bæst. Hvad Naturen har givet mig, det har intet synderligt Bærd; har og ingenlunde gjort mig til den Prædicant, som man hist og her gjør noget af: at blive en saadan, deri har Naturen været mig til Hinder, og vil vel stedse blive det. Derfor maa mit Raad være til hvem der vil høre det: Bliver Christus, hvis I ville blive Prædicanter, og stoler ikke paa eders naturlige Gaver, og I ville blive enten det ene eller det andet; thi saaledes lære Bibelen og de symboliske Bøger. Jeg troer nu at jeg er kommen til Kristus, og har mine Grunde for mig: for enhver anden, der vil ansøgte mig, fordi jeg prædiker Troen paa Christum Guds Søn, staaer som Grund vor hele lutheriske Kirkeforsatning og navn-

lig den Aalborgske Confession. Med den, med den staaer og falder et stort Antal af mine Theses *); hvd der angriber disse, han angriber hiin. Eller man bevise, at jeg ikke troer og lærer overensstemmende med vor Symbolum! Det er denne Side, hvorfra jeg mag forsvare mig; fra alle andre Sider derimod, hvorfra de 30—40 Styrmløbere komme, er jeg dækket af hele den lutheriske Kirke og nærmest af Landsherrn, den lutheriske Kirkes Bestyrter. Det er i Sandhed dog kommet vidt, at man ikke mere kan lære overensstemmende med Symbolet og dable de anderledes tænkende, uden at udsætte sig for alle slags Skjeldsord, uden selv at udraabes for Branglærer og erklæres for Affættelsesværdig. — — Synderligt nok: den samme Bære, som man indtil Midten af forrige Aarhundrede holdt for sand, bibelsk sand, gavnlig og saaliggjørende, den skal nu være bleven usand, bibelsk usand og fordærvelig (thi man beskylder mig ei for at være afvejen fra den, men for at jeg hænger saa stivt ved den). — — Dog kunde det være muligt, at jeg havde foredraget Gærdomme, som ei stemmede overens med vor Tro. Jeg ønsker,

*) Ja vist nok et stort Antal men langt fra ikke alle.

at det bliver mig viist, og mine Theses selv ville man ansee som en Opfordring dertil. Jeg giver gjerne Slip paa enhver Bildfarelse. Det er ogsaa bekjendt nok, hvor let En kan komme paa Afveie. Naar man hver Dag paa Skoler og Universiteter, fra Prædikestole og Bøger maa indbringe Mistro (Misglauben, forskjellig fra Mistillid), hvo tør da være fuldkommen sikker paa sig selv? — — — Jeg vilde efter Evne medvirke til, at den Branglæren og Forsøren snarere skulde ophøre, at den selvopfundne Troes gamle Suurdeig blev udseiet med Jubelfesten, og at vi høitideligholdt denne Fest som en Opstandelsesfest, som en Paaste i Reenhedens og Sandhedens søde Deig. Med denne Hensigt kunde jeg ikke, som jeg ellers er vant til, skrive til Opbyggelse. Imidlertid læse man kun mine Theses oftere og bedømme dem ikke efter det første Indtryk. Man siger, de ere for bittere. Nu, man lægge dem hen. Ligesom mangen Frugt, om den endog er moden, har frist afbrudt en bitter Smag, hvilket den taber med Tiden, saaledes vil det ogsaa gaae med mine Theses, naar man kun gemmer dem." — —

Her har De, kjære N., denne Gang Alles haande om mit Forhold til Theses, om deres Dimeed og Stil.

4de Brev. Det begynder med at gjendrive nogle Indvendinger mod Stilen. Paa den Klage, at hans Theses ere dunkle, svarer han (og vistnok med Rette) med Gellii Ord af Noct. Att. L. XX cap. 1. *Obscuritates non adsignemus culpæ scriptentium, sed incitiæ non adsequentium.* — Mod den Paastand, at Theses ei maae udtrykkes billedlig: "Jh, hvorfor ikke? Naar kun deri ligger en Sætning, hvorved noget paaftaes, og naar kan Læseren forstaae den uden Møie, som f. Ex. at de Fornufttroende holde Raanen for Solen; saa kan jo Disputeringen strax tage sin Begyndelse. Ogsaa findes i Luthers Theses mange billedlige Udtryk. Men naat De siger, at i alle Theses maa være een Tanke, og at alt maa dreie sig om een Punkt, saa spørger jeg: hvorfor det? Harms vil jo ikke opstille et Copernicanisk Solsystem. Dog — den røde Traad, som Englænderne ville have i alt Krontougværk, den seer jeg fra No. 1 til 95. — Opmærksomhed have de ogsaa vaakt: Skolebestyrere og Statsministre skrive derom. Mænd af Betydning interessere sig derfor. Ogsaa udenfor Hertugdømmene: 5000 Exemplarer ere solgte foruden det altonaiske Eftertryk.

Men hvis denne eller hiin Theses anvendes paa en eller anden Geistlig i Hertugdømmene, da

— hvis det skeer med Uret — ere de ansvarlige, som gjøre Anvendelsen; men skeer det med Rette, da kunne de ikke beklage sig, paa hvilke Anvendelsen gjøres. Men christelige Præster, som ere sunde i Troen. (Tit. 1, 13), som med muligste Glib forberede sig til deres Prædikener og føre en samvirkelig Wandel, de behøve i Sandhed ikke, at Nogen trækker om i Bandet med dem, for at tilfrygge dem Retfærdighed eller Medlidenhed. Saa-
danne Præster gjøre hverken Theses eller disses Fortolkere nogen Glæde.

5te Brev. Hvor ere de Branglære? spørger De, hvor Neologerne, de Fornufttroende, de fra Troen Affaldne? Jeg giver først et Svar af Mand's Jubelskrift S. 56: "Man har næsten snarere Årsag til at undre sig over, at vor gamle lutherste Tro endnu har beholdt saa mange, end at den kun har saa fæd Tilhængere iblandt os." Ifølge denne Paastand maa det jo være lettere at tælle dem som ere blevne troe end de Affaldne. Smidlertid forbeholder jeg mig i et følgende Brev at svare paa dette Spørgsmaal, og i nærværende tegne med nogle Træk Christendommens udvortes Forsald, forsaavidt dette aabens-

barer sig ved Kirkebæsenets Forsald. Dette er et overflødig. Thi kjendte alle nyligen tilstode det, hedder det nu iblandt mange — for at bestjæmme Eheskriveren — at det ikke seer saa slemt ud, og at Sagen tager sin naturlige, til den sande Christendoms Fremme sigtende Gang. Hvad mandsog nu holder for sand Christendom! Lad os da betragte blot vore Hertugdømmer og her gaae ud fra en bestemt Punkt, nemlig en Forordning af 1623. Deri siges: "at enhver som er kommen til Skjelsaar og Alder, ingenlunde maa forsømme Søn- Høitids- og Bededagene, og i det mindste een Gang om Aaret skal friste i Kirken, derpaa modtage den h. Absolution og Nadvære."

Først hvad Kirkegang angaaer: Hvor man i forrige Tider ikke kunde se Bænke i Kirken for Mennesker, der kan man nu paa de fleste Steder over en lang Række af Bænke intet Menneske see. Naar der gives mange Menigheder i Landet, hvor efter Middelaltet kun ti til tyve Mennesker gaae i Kirke, hvor der paa Festsdagene selv ei kommer flere, hvor til en Høstpræken ei møde tre, som selv have høftet, hvor selv en Afskeds- eller Tiltrædelsesprædiken, eller en Confirmation eller Visitation ei lokker et betydeligt Antal til, hvor undertiden slet ingen Gudstjeneste holdes af Mangel paa Til-

høre, hvor de anseeligste Landsbyfolk høre til Kirkebyen, ikke om Formiddagen, da der er Prædiken, men om Eftermiddagen, naar ingen Prædiken er, hvor Børtskufene under Prædiken ere saa fulde, at intet Menneſke mere kan komme ind; men Kirken ſaa tom, at ingen kan høre at en anden ſynger, ja neppe forſtaaſe Præſten for Echo: der ſtaaer det viſſelig ikke godt til! Og hvo ſom ikke veed dette, han har ingenſteds været; han har i flere Aar ingen Kirke ſet, og vidner ſelv ved ſin Tvivl, om dette forholdet ſig ſaa, om Sandheden deraf. I Henſeende til Uge- Fro- og Aftenſangs-Prædiker findes Bilag nok i de aarlige Samlinger af Forordninger, nemlig at diſſe paa mange Steder ere offtaffede af Mangel paa Tilhørere og tildeels forvandlede til Katechiſationer, med hvilke det ſandſynligen ikke gaaer bedre. Dog nok herom.

I Henſeende til Daaben anmærker jeg dette, hvori jeg og flertallet flere have fundet et Beviis paa Ringſagt for dette Sacrament, at Barnebaabens Opſættelſe ſtedſe bliver hyppigere og længere. Selv har jeg døbt adskillige Børn, avlede af chriſtne Forældre, et halvt eller heelt Aar gamle, ja endog et, ſom var $3\frac{1}{2}$ Aar. Det er meget ſandſynligt, at hvis der ikke gaves en borgerlig Forpligtelſe, vilde mange Forældre paa ſin Memnoniſtiſt lade

deres Børn hængaae udøbte lige til deres Confirmation, eller vel endog slet ikke sende dem til Daaben. — Maae ogsaa Jøder og Jøbinder antages til Faddere? Jeg spørger kun *), fordi det stær; men ikke altid er det, som stær, christeligt, ret og tilladeligt.

Hvormeget Communicanternes Antal har formindsket sig, det er en ligesaa bekjendt Sag. Man bør vist sætte Aftagelsen for mange Menigheder til den tiende Deel, og overdriver endda ikke. Jeg paastaaer, at der gives Oldinge, forskaer sig, Christne, eller rettere sagt, Ikkejøder, Ikkekyrker, som kun een Gang i deres Levetid eller slet ikke have været til Gudsbord; jeg veed, at der gives civile Embedsmænd, om hvilke intet Menneske har erfaret, om de nogeninde have communiceret; jeg veed, at selv Præster ikke i flere Aar have bekjendt Jesum for deres Menighed. Under en saadan Tingenes Orden maa man i Sandhed undres over, at Nadverens Høitid ikke allerede er fuldkommen ophørt. Ikke langt derfra maa det være i de Menigheder, hvor ifølge en kongelig Anordning en Sum

*) Dog ironisk; thi Forfatteren veed saa godt som Nogen, at det er utilladeligt.

Penge er bleven anvist Præsterne af Sognetassen, fordi de have besværet sig over Skriftepengenes Af- tagelse og bedet om Erstatning.

På Skriftemadlet man veed, hvilke Foran- bringer hist og her ere foregaaede derned. Men mindre bekjendt torde det være, at ogsaa Personer, som hverken have skiftet eller ere blevene forberedede af en Præst, ere stede til Sacramentet. Absol- ution, fremmed Død, fremmed Ting.

Derimod ligger det trykt for Dagen, at der gives Menigheder, og endda ikke af de største, i hvilke ti, tolv Par Mennesker leve sammen som Egtefolk en Række af Aar, og aale Børn uden at de ere copulerede. Man forlange ikke Lovt dera- imod: de have jo.

Etoloveller ere i de fleste Distrikter ophørte; dog forstaaer sig, at Gebyren er beholdt *). Præsterne kunde ikke undvære denne Indtægt, men Brudefolkene vel Præsternes Bøn og Vels- signelse.

Sjelden bliver Præsten kaldet til en Eng. Man behøver ikke den Åkerpenge, som gives af

*) Ikke i Doanæs, hvor den, saavide jeg veed, allevegne er faldet bort tilligemed Etolovelsen.

Kirken. Man lader de Syge bære uden Evigheds Alvor og Trøst, paa det de maae bære roelig *). Som om det var eet, at bære rolig og at bære salig. Derpaa i Stilhed tilside med ham!

Hvilken Anordning mon der er ældst, enten den, at Præsten ledsager et Liig til Jorden, eller den, at han, naar Nogen er død, sager en Vens gesum, under Navn af Liiggebyr? Denne Vensgesum lader os næsten slutte, at det forhuden forordnes, at ethvert Liig skulde begraves under Præstens Ledfagelse. Jeg besværgter, at ikke engang alle Præster forstaae mig: i den Grad holder man nu Kirkens Bitrædelse i Præstens Person for overflødig.

Tor jeg ogsaa regne Præstens Person med her, uden den dobbelte Frygt, først at fornærme mine Embedsbrødre, dernæst at bestyldes for levitiske Hensigter? Jeg maa jo dog vove saa meget! Uanset hans Embedsførelse lader man ham endda maae staae gjælden for noget; men er han ikke netop sysselsat dermed, saa bliver han mange Steder anset for en ordinær Borger eller Bondemand, og han opfører sig, som man vil have ham; ingen Præst,

*) Lucanus: Felices errore suo, quos ille timorum
Maximus haud urget, leti metus.

ingen Geistlig, nei, bort dermed! men han maa være en Mand, som gaaer-paa Jagt med Eder, spiller Kort, danser Hopsavalts, drikker med, ja vel endog beruser sig. I have Raabt ham efter eders Hjerter, og lide ham dog ikke i eders Hjerter. Exempler findes overalt. Da holdt Hedningene deres Præster i større Være; og Præsterne selv maatte opføre sig ærværdigere og standsmæssigere. Saaledes f. Ex., hvad Embedsdragten angaaer, maatte ingen Præst gaae ud af sit Huus uden sin Præstehat *). Julian vil ikke, at en Præst maa indfinde sig ved Skuespil eller drikke i en Kro **). Endnu et Røgt Raad giver han sine Præster: "Besøg sjelden Provindsens Befalingsmænd i deres Huus, men skriv desto flittigere til dem." Man veed nemlig vel, at adskillige Præster ikke tage Hensyn paa, om deres Umgangsvenner ere Christne, om de gaae i Kirke og til Guds Bord. Det er dem ligegyldigt, og jeg kjender Tilfælde, at Præsten hver Søndag har havt sin fornøiede Eftermiddag og Aften hos en Embedsmand, der aldrig kom i Kirke. O hvilke dannede og oplyste Folk!

*) Gellii N. Att. L. X. cap. 15.

**) Sozomeni Hist. Ecc. L. V. cap. 26 ed. Valey.

Saaledes staaer det til med Kirken i vort Land. Om det andetsteds er bedre, veed jeg ikke, dog formoder jeg det. — — —

Synderligt! Man har nu en Kirke, som man har ønsket den, og lider den dog ikke. Endnu synderligere er det: man lider den ikke, og siger dog, at den er fortræffelig; der seiler kun eet. Hvad da? Just det, at I skulde lide den og have Byst til at gaae derind.

Præsterne give Menighederne Skyld; Menighederne give Præsterne Skyld. Smedens hine Kjende paa Prædikestolen, spotte disse i Bortshusene. Hvo har Ret?

6te Brev. Mit sidste Brev har altsaa virekelig formildet nogle imod mig opbragte Gemytter? Det glæder mig. Rigelig, skriver De, har Selvfabet fra fjern og nær leberet Bidrag til Skildringen af Kirkens Forsald. Men, spørgs endnu: hvilke ere de Nystroende, de fra Euthers Tro Afsaldne? og hvori bestaaer det paaankede Affald?

Istedetfor at omtale de Lærdes Afsigelser i lærde Systemer paavises saadanne Bøger, som umiddelbar have bragt deres vrangé Lærdomme ind i Christenheden, d. e. Lærebøger i Religionen,

ingen Geistlig, &
 være en Magt. Siften i vor
 spiller en Røle. Ved jeg ikke,
 ja vel, men
 end, men

Brangtroens Melk
 re at bibringe dem
 se, forfattet af en
 over Landsbysskoler
 og fort: "Christelig
 om Gud, som Jesus
 har lært. Christen-
 streligion. De Læra-
 men adskiller sig fra

Gornustens Religions-sandhed, kan ingen ganske
 ny, til Religionen hørende Sandhed være: ellers
 var jo Religionens Gornustsandhed usuldstændig."
 En anden Skribent, en vis berømt Seminariis-
 lærer, slutter et af sine Skrifter med den Erklæ-
 ring om Hemmelighederne og de karakteristiske
 Lærdomme: "at han har villet bibringe de forældede
 den menneskelige Lyksalighed forstyrrende For-
 domme et Stød." En anden, ligesaa berømt
 Normallærer og Geistlig, siger i en offentlig Be-
 kjendtgjørelse: "Hvad behøve vi at vide mere om
 Christo, end at han af alle Lærere er den ærvær-
 digste, at hans Lære stemmer overens med Sam-
 vittigheden, at han har stiftet et eget Selskab
 iblandt Menneskene, for at udbrede Kundskaben
 om vor sande Bestemmelse og et dydigt Sindelaug.
 Hvad der endnu foruden dette kunde siges om ham,

hører enten til Christendommens forældede Mythologie eller til Historien, men ikke i en almindelig Lærebog i Religionen. Maaskee lyktes det mig — siger samme Forfatter — ogsaa heri at bryde Isen.” osv. osv. (Forfatteren anfører flere naturalistiske Steder af Andre). Men det Værste af dette Slags staaer i en for Ungdommen skreven Verdenshistorie, hvis tredje Dlag 1814 beviser, hvor stærkt denne Skolebog er bleven brugt. Den kalder Jesus et Bruus hoved, beskylder Evangelisterne for haandgribelige Digtninger, formoder en hemmelig Af-tale ved Lazari Dpvaeltelse, lader Kristus, efter en af Spinoza opfattet Idee, holde sig selv for en Straale af Guddommen, fremstiller hans Død som Skindød, men Himmelfarten som en Forsvinden, kalder den et lyfurgist Endelig, erklærer Grundlærdommen i det Christelige Lærebegreb for en af Apostlene indskudt Forestilling o. s. v.

Dette til en Prøve paa de i vor Kirke og vort Land indbragte vrangte Lærdomme. Det Anførte skal jeg kunne bilægge *) med Skrifterne, hvis Sagen skulde komme til Rettergang. Jeg anfører

*) Hr. Harms citerer nemlig ikke, af Staaensel mod de naturalistiske Forfattere.

endnu blot et Sted af Planks anførte Bog S. 54:
 "Nyhedssygens Kånd har bragt Tusende bort et
 alene fra det gamle lutherste Lærebegreb, men ogsaa
 fra den ægte bibelske kristelige Lære." Jeg
 lader denne fortjente Lærde kjelne; selv kjelner
 jeg, som De veed, ingenlunde.

7de Brev. De spørger mig, om jeg billiger
 den i Kieler Blætter fremsatte Grundsætning:
 Hvis vi ville have Fædrenes Religiositet, saa
 maa vi ogsaa ville have Fædrenes Religion; og
 dette Brev skal indeholde Grundene til mit afgjorte Ja.

At ja, hvo der har kjendt en religiøs Tid,
 han ønsker at den maa vende tilbage! Til Forældres
 eller Bedsteforældres Huus tænker den sig tilbage,
 som i sit eget Huus ei finder den Beden,
 Syngen og Læsen af opbyggelige Skrifter, hvorefter
 han i sin Ungdom har opbygget sig og seet andre
 opbygge sig. Mangen Morgen- og Aftenstund,
 i hvilken Sjelen er stemt til Andagt, vækter
 denne Erindring, og Høitidsaftenerne især
 (hellige, ogsaa fordi de helligede Sjelen) gjøre
 denne Erindring veemodig-smerfelig. De, min
 Ven, holder paa hellige Aftener deres Huusandagt;

men jeg troer neppe Noget anden i deres Stab. Som i Husene, saa og i Kirkerne. Husbondagten staaer med Kirkeandagten i gjensidig Virksomhed; de sige, holde sig og falde med hinanden. Fader os blot erindre os vore Forældres Communiondage: hvilken Stilhed, Hættelighed, Sagtmodighed, Lybighed, Kjerlighed og Hellighed de bragte med sig fra Kirken til Huset og udbredte over Børn og Bønder. Nu kan der vel hist og her gives et Menneske, som spotter flittig Kirkegang, hvor denne finder Sted; derimod have visse alle de Bedre, for hvem Gud og Religion endnu have Værd, deres Glæde deraf, og om de ogsaa endnu mangle Sands for offentlig sælleds Andagt, ville de dog bekjende sig at være næsten grebne af Menighedens kraftige Sang, naar de gaae forbi i Gudstjenestens Time; eller af Opmærksomhed paa Prækenen, hvis de lade sig overtale til at komme der engang. De nægte ingenlunde, at de fromme Kirkegjængere dog have en fljøn Time om Ugen meer end de, og de indrømme gjerne, at det var godt, om alle Mennesker havde saadan Kirkesands. Og nu spørger jeg, hvor var det fordem ikke saaledes?

Først beraaber jeg mig paa Samtidighe-

den d. e. siden Religionen forandrede, har ogsaa

Religiositeten formindsket sig; eller med et bekjendt Ordspil *): "Med det nye Kirkeendom er og Kirken bleven tom." Ved A. 1760 begyndte man at afsvige fra det lutheriske Kirkebegreb: snart trængte de Lærdes Afvigelser sig med de populære Dogmatikker og Brevene i Almuetene ind i Livet. Brugbarhed for dette og Begribelighed for Forstanden bleve de tvende Prøvestene, ifølge hvilke man antog eller forkastede, endog hvad der med de klareste Ord stod i Bibelen. Alt i Aarene 70 skede det, at en Præst i Hertugbømmene lod trykke et Brev, ved hvilket han her til Lands vilde pubse Lyset. Han fik, fordi man endnu dengang frygtede den ubehændige Pubsen, det Raad at søge sin Entledigelse fra Embedet, hvilket han ogsaa gjorde. I disse Aar og maaſkee i denne Anledning undfanges og sædtes det Fordærvsens Barn, som man har kaldet Læreviisdom. Vel at mærke, jeg forstaaer Misbrugen af Læreviisdom d. e. den Klogskab, ifølge hvilken man tør have en ganske anden Tro, end den man foredrager i Skrifter og Prædikener. Man skrev sig træt for at nedsætte Følelserne i

*) Originalens Ordspil kunde ikke beholdes: "Mit der neuen Kirchenlehre ist die neue Kirchenleere entstanden."

Christendommen, og for at ophøie Moralen over Troeslæren. I Aarene 80 tog Bantroen til og naaede i de 90 sin høieste Spidse.

Nu spørger jeg, om det ikke netop er siden den Tid, at Kirkevæsenet er forfaldet og Religiositeten forsvunden: naturligviis ikke lige hurtigt eller lige almindeligt i alle Menigheder og Egne. — — — —

Et nyt Beviis for Samtibigheben af det forandrede Lærebegreb og det sjunkne Kirkevæsen haaves i vore Dages Erfaring. Det har allerede begyndt hift og her at bedre sig: Kirkerne blive atter mere besøgte; Sacramentet oftere begjert, selv i Husene vil den gamle Fromhed igjen vise sig. Dette er, Gud skee Lov, sandt. Men det er ligesaa bekjendt, at mere Hengivenhed til den gamle Tro har iligemaade viist sig i de sidste Aar. Hvorledes vilde jeg, min Ven, have været faren med mine Theses for 10 Aar siden! ti Gange værre!

8de Brev. (Efter et Par Ord om Schleiermachers Skrivelse til Ammon spørger Harms med nogle Modstandere, der havde kaldet ham en Dreng; og gaaer derpaa over til sit Emne, at betragte hvorledes den gamle Tro forholder sig til

den nye i Henseende til *Quantiteten*). Uanset en Religionslæres Sandhed (sandt er for en Kirke, hvad dens Tilhængere troe), saa lider det vel ingen Tvivl: "at jo større Summen af Religionslærdomme er, desto større er Religiositeten: jo ringere hiin, desto ringere denne." Men i samme Grad som Dogmatiken trøb ind i den protestantiske Kirke, bleve Catechismerne tynde; og hvor man træffer en større, der er det for det meste af Moral den smulmer op. Skal jeg opregne, hvad nu ikke mere troes? De tre Lærdomme om Gud, Frihed og Udsædelighed kaldte man Religionens trifolium. Lad En dermed udrette store Ting i den christelige Forsamling! Saaledes maatte man da tage sin Tilflugt til Moralen. Her lærtes f. Ex. at man skulde sende Børnene flittigen i Skole, hvor imidlertid Religionen er det Mindste; at man skal forbarme sig over de Fattige, hvilke imidlertid allerede forsørges af Fattigvæsenet; eller man gennemgik idag en Pligt, næste Søndag en anden, viste, hvori den bestaaer, dens Hindringer, Befordringsmidler, dens Modsatte og tilføiede nogle Advarsel, hvilket alt Enhver nedensfor Prædikestolen vidste ligesaa godt som han, der stod paa den. Man sig dog, om det ikke forholder sig saaledes? om det ikke var Mangelen paa Troeslærdomme og

Overflødigheden af Leveregler, der gjorde Rikernes tomme, ligesom Tælen hult? Jeg mener at have læst i Bahrds Levnetsbeskrivelse, hvorledes han, da et Dogma efter det andet forekom ham først tvivlsomt, og siden forkasteligt, geraadede i Forlæggenhed, især paa Festsdagene, hvad han skulde prædike over; og han skulde have forladt sit Embede, dersom han ikke havde faaet det lykkelige Indfald, at prædike Moral: "da gif en heel Verden op for ham." Ja, og en heel Verden gif under, tilføier jeg, den kirkelige nemlig, hvilken udvortes fremstiller det Guds Rige, det Himmerige, som er i os. Folk gif bort, fordi de ingen Årsag havde til at blive. Kjøbstædernes Indbyggere søgte Erstatning i Naturen under de grønne Træer; Landsbyfolk blev ved deres Arbeide og om Vinteren bag den varmeovn.

9de Brev. "Deri giver jeg Dem Ret, bedste Ven, at den større Quantitet af Religions-sandheder gjør det ikke alene. Men ogsaa Qualiteten af den nye Tro er saadan, at Religionsfitet derved maatte forsvinde. Gud, al Religions Indhold, træder ifølge den nye Tro ikke Menneskene for Øine. Men hvor meget den menne-

Religie Skrøbelighed behøver denne Aabenbaring, beviser alle Religioners Historie. For vor, svage eller stærke, Barnenatur er det passende, ja endog nødvendigt, at Gud, naar vi skulle troe paa ham, maa vise sig for os, og Menneskeslægten ligner deri Disciplen, som ikke vilde troe, førend han havde seet. Jeg mener ikke, at Gud just skulde aabenbare sig for ethvert enkelt Menneske: hvor der er troværdige Vidner om Guds Aabenbarelse, der nøies Mennesket med disse, saa længe han troer paa Vidnesbyrd. Men det ligger iligemaade i den menneskelige Natur, at Troen paa Vidnesbyrd taber sig med Tiden; jeg mener ikke, at den historiske Tro ophører, men at Troen bliver svagere i sin Virksomhed, træder mindre ind i Livet og taber derved sit eget Liv. (Dette anvendes paa den jødiske Religion).

Efter de Christnes Tro er den nye Guds Kundskab afhængig af den Overbeviisning, at Gud har været i Christo. Hvo som nægter Sønnen, har heller ikke Faderen, 1 Joh. 2, 23. Sandhedens Aand og Bilsfarelsens Aand i Religionen Fjernes derved, om En troer og bekjender, at Christus er Guds Søn. Hvo som har denne Tro, i ham bliver Gud og han i Gud, 1 Joh. 4, 15.

Hvis da nu ved de nyere Foranbringer af det lutheriske Lærebegreb den Socinianiske og Arianske Forestilling om Christus er bleven mærkelig trukket frem, (ifølge hvilken Christus ikke er Gud eller af lige Væsen med Gud, men kan staaer i inderlig Forbindelse med Gud og fremtræder som et af de guddommelige Sendehud, som en af Propheterne, vel den største, og en Sandhedens Lærer som Muhammed kalder ham Sure 19, V. 35); hvis Christus nægtes som Guds Søn (ligesom Tyrken nægter ham, Sure 6: Gud har hverken Kammerater eller Kone eller Børn) saa maa nødvendigviis Troen paa Gud blive svagere, Begrebet om Gud blive til et blot Forstandsbegreb, falde tilbage til det tonende Ord, men Ordet selv tilsidst, da et Ord aldrig kan holde sig uden levende Erkjendelse, blive først obsolet (hvilket allerede er sket) derpaa falde ud af Hjertet, tilsidst af Videnskaben og Sproget. — — — Hvis derfor Christendommen ikke snart opstaaer til et nyt Liv, og modstaaer Videnskabens Begreber med sine Følelser, dens Videnskab med sin Tro, Philosophemeerne med sin Historie, Ordene med sin Kraft 1 Cor. 4, 20: saa vil Troen paa Gud, saa vil Religionen — den nemlig, som bringer Gudsfrøgt i Husene og Tilbedelse i Kirkerne — fuldkommen forsvinde. En

Seroboam kan bygge sig et Altar, som han har udtænkt sig i sit Hjerte, 1 Kong. 12, 33.; eller en Kong Antiochus befale, at alle Folkeslag skulle have een og samme Gudstjeneste 1 Macc. 1, 14.; et Rationalconvent. kan ved et Decret, sikkre det høieste Bæsen Existensen: men Mademoiselle Aubry, staaende som Fornuftens Gubinde paa Alteret, tvinger dog Alle til at lee, ligesom hun selv leer med. Have vi da ingen Historie, vi kunne læse? og ingen Hukommelse, der erindrer sig Aviserne fra Karene Halvfemfjendstyve?

10de Brev. Dymærksom vil jeg være, og saa naar jeg ikke kan adlyde Dem. Hvorfor skal jeg da intet frembringe imod Fornuften i Troessager? Fordi det paadrager Haan. Men naar nu Haan for Christi Skyld agtes for større Rigdom end alle Egyptens Skatte Hebr. 11, 26? — Lad mig da vedblive ogsaa i Brevene at tale mod Fornuften i Religionsfager.

Gud, Indholdet af al Religionslære, træder efter den nye Tro ikke nær til Hjertet. Saa lebes som vi andre Menneſter under den stjernesfulde Himmel høre den Almægtige tale ovenfra ned i vor Sjæl; eller som vi betragte Jorden i den

Kjønne Karstid og see med Aandens Vine den uendelige Blissdom, eller som vi agte paa vort Fjøs Gang og udraabe i Erkjendelsen af den faderlige Styttelse: Herre jeg er for ringe til al din Barmhjertighed! — nei, saaledes finde de Fornufttroende *) ikke Gud: det kalde de et Hysterons proteron, og gjøre ei meget af denne Følelsesreligion: vi skulle igjennem Forstanden til Hjertet; vi skulle først bevise, at der er en Gud; derefter maae vi beducere, at han er god, viis og almægtig. Vel sandt, hvo der ikke gaaer med Gud ud i Naturen, finder ham der ikke: ellers maatte Bønder, Hyrder og Matroser være de gudsfrygtigste Menneſter, og Stabelstierne paa deres lykkelige Ve, over hvilken en saa Fjøn Himmel hvælver sig, have den bedste Religionslære. Nei, hvo som vil læse i Naturens Bibel, den maa i Sandhed først have læst vor trykte Bibel; ellers forstaaer han ei

*) Dette Slags Fornufttroende d. e. føleløse vantroer Daarer seer man gjerne tugtede af Forfatteren, men det er uret at sætte dem i Klasse med tænkende og følende Christne; som kalde sig fornunfttroende d. e. fornøftig troende, fordi de ingen Strid finde imellem deres Fornuft og deres Aabenbaringstro.

et Blad, ei et eneste Vers i hiig, og læser de taabeligste Ting derudaf. Ei heller hjælper her siin Dannelse, om Sands, æsthetisk Følelse, hvad man vil kalde det; det havde Grækerne vel *), og hvorledes var dog deres Religion! — — — Men saaledes ville vore Dages Philosopher ei heller have det. Man skal gaae ud fra det Absolute. Men hvad er det for en Gud, til hvilken de føre os! Det er ei ham, hvis første Egenkab er efter vor Mening, at han er et fra Verden forskjelligt Væsen. Eders Zeus kunne vi ikke see for den Røg og Damp, hvori hans Himmel er indhyllet. Kunne I og nedstige fra eders Høide og med eders Brødre tilbede deres Gud? I Aaret 1800 blev det os sagt af en Philosoph, at en personlig Gud er en Afgud. Kunne I og elske eders Brødres Gud. Jeg veed, at de, som have naaet eders Høide, have der tabt og forladt deres Fornuft. Dog, for Ingen at fornærme, vil jeg anføre et Exempel fra det 16de Aarhundrede, til Beviis paa, hvilken

*) Ja til Sokrates Lid, men ei til Herkules eller Agamemnons. Hvo vil da anvende paa hiin hvad der gjælder om denne; og hvo tør paastaae at Sokrates ei forstod eet eneste Blad i Naturens Bog?

betænkelig Sag det er med Fornuftens Brug i Religionen, nemlig Fransmanden Wilhelm Rossell, hvis Hovedhensigt det var at bevise den kristl. Religions Sandhed af Fornuftens Grunde. Han gik til Rom og forlangte af Papejota at blive Jesuit, optoges ogsaa som Lærling men blev snart afdanket som udygtig. I Benediktinorden faldt han i Inquisitionens Hænder, hvilken erklærede, at han var mindre en Kjetter end en Kat. Han troede f. Ex. at Christi menneskelige Gjel var frembragt af Gud for Verdens Glæbelse; at den var Verdensaanden, ved hvem alt var skabt: han fandt alle Naturens Love skrevne paa Himmelen med hebraiske Bogstaver; han forkyndte alle Tinges Restauration; han roste sig endog af Åbenbaringer, af Omgang med Engle o. s. v. Ja det var en Rationalist! der see vi en Fornuft som var bleven rasende *). Og denne Mand havde dog et sikkert Gudsætte: han antog Åbenbaringen; hvad maa da hændes dem, som intet have under Guds herne uden deres Principer? — — —

Om jeg da frakjender de Fornufttrængende af Religion? Ingenlunde, men jeg holder for, at de

*) Ganste rigtig, men deraf følger dog vel ikke, at alle Rationalister ere rasende. S. M.

bedrage sig selv, idet de mene at have fundet, hvad dog allerede var givet dem. Religionen er givet dem til en Tid, hvortil deres Gufommelse etgaaer tilbage, da endnu ingen Fornuftbrug fandt Sted; deres Ginden er kun en Gensind, hvortil de forhielpas ved det dem i deres Barndom givne Hæit. Men da man ved denne Gensindens brugemængde forkeert Regnemaahe, saa kommer deraf den store Benighed iblandt de Fornufttroende. — —

Det bliver almindeligen paaftaaet, at der nu gives flere Bæmsstige end i forrige Tider; og dette led sig vel ligesaa sikkert bevise ved Lister som at der nu ere flere Forbrydere. I Hensende til begge Dele erklærer jeg: vor Tids Troessvagbed, det saagelige Rationalistiske er en Redaarlag. — —

— Dit De, at jeg skal nævne Dem et Rov, som man har begaaet paa den troende Christenbed: man har hersvet den B o n n e n. Der gaves Philosopher som paaftode, at der var stet ingen Grund til at bede, man maatte nu see enten 1) paa Gud, til hvem der bedes, eller 2) paa Mennesket, som beder, eller 3) paa det, der bedes om. Nu, hvo som ikke beder, har og ingen Gud mere; men den Gud, som Fornuften bringer tilveie (herbepschafft), er rigtig nok ogsaa en saaban, til hvilken Hjertet ikke kan eller vil bede, fordi den Gud har intet

Die og intet Dre. for den Retfærdiges Bønner.
1 Pet. 3, 12.

11te Brev. (Fortsættelse af det forrige, men vanføeligt at epitomere). Først om Bayles og Leibniz's Strid angaaende Fornuftens Brug. Harms siger med Bayle, at Evangeliet ei synes at tillige Disputeren. Jesus forlanger strax Tro og Underkastelse. Hans og hans Apostles sædvanlige Begyndelse er: Følg mig, tro, og du skal blive salig! Men den Dre, som han forlanger, erhverves ikke ved en Række af filosofiske Fornuftslæsninger; den er en Guds Gave; en roen Gave af den Hellig Ånd, og bliver for det meste utænkeligt for Personer til Deel o. s. v.

Det glæder mig, naar Philosopher nuomstunder føre Studerende til Christendommen, ligesom forhen fra samsto; men troe dem tør jeg ikke, fordi de ikke begynde ved den rette Ende; de ville gaae dybere end Åbenbaringen selv; og jeg anseer det for et Tilfælde, hvis de nu just lande ved Åbenbaringen og da vistnok medbringe meget oplærende Stof: til en anden Tid tør atter betes Grænser ningers Bei føre derfor et andetsteds hen. Al Philosophie er Rationalismus, imod hvilken Åben-

baringen i theoretisk og praktisk Henseende. er
fået.

Darfor er det min Dom: Fornusten tør man
ikke stole paa i Religionsfager. Mig forekommer
den som en Bokerke, der snart holder med Troen,
snart med Forstanden. Saaledes er det aabenbart,
at den hos en af mine reformeerte Modstandere
holder med Troen, hos næsten alle mine lutheriske
Modstandere, derimod med Forstanden. Bliwer den
ophøiet fra sin egentlige ærvelige Dødt, som er
begges Deconomie, og sat paa Højsædet tilligemed
Forstanden; saa gjør den denne pedantisk; men
sættes den ved Siden af Troen, saa gjør den
denne phantastisk og avler med den Sværmere.
Disse ere efter vor Mening hine Demø, om hvilke
Zend-Avesta siger, at deres Løve er at oære uden Fov.
Da afrykkes ethvert Ord. Snabdens Lære finder
Bifald, efter hvilken "Fornustens tilligemed Sam-
vidtheden er som en Bibel, hvilken alle Menne-
sker føre med, hos og i sig, og som at det rette og
sande Troesprincip." Iblandt saaledes tænkende
Menester kan det aldrig i Tidens Længde gaae
rigtigt til. Jeg nægter ikke, min Dom vilde
maaskee lyde anderledes, hvis jeg saae blot een
ægte Menighed, som med en rationalistisk Præst,
rationalistiske Skolelærere og rationalistisk Læserie

dog ifølge det tredje Bud ei foragtede Prædiken og Guds Ord, men holdt samme helligt, gjerne hørte og lærte, og naar jeg saa hos den en Stræben efter at leve helligt som Guds Børn, ved Brugen af samtlige Naademidler; men hvor er en saadan? hvor er religiøs Liv, uden der, hvor Fornuften er bleven holdt ude eller igjen dreven tilbage til dens Gebeet og dens Dont?

Hvor meget jeg da indrømmer Fornuften? Jeg kan ikke sige som De: "Fornuft og Tro ere en Guds gave." Mig ere de vel Gaver af een Gud, men toende Gaver; og saa maa jeg endda tage Fornuft for vor fornuftige Natur. Derimod den Fornuft, hvorom der handles i nærværende Sag, saavel den discursive som den speculative, over jeg ikke saa ligefrem at kalde en Guds Gave; jeg frygter for Modsigelse, og man veed hvorfra. Denne Fornuft synes mig nemlig at være det Æble, som Eva plukkede af det forbudne Træ, efter hvis Rydelse hendes Mine vel bleve opladne, men det uskyldig trøende Hjerter indkræmpede, ligesom og Paradiiset lukkedes. Sigedan er det efter min Indsigt bestræffet med Samvittigheden efter Falbet. Saa lærer jeg da, som jeg og troer: Det forholder sig med Moralen som med Religionen; Guds Ord taler en Samvittighed ind i os. Naar

intet bliver talet ind i Samvittigheden, saa taler den heller intet ud af sig *); jo større og renere Gudsfrøgten er, desto større og renere Samvittighedsfuldheden; og den eengang fremkaldte Guds Stemme bliver svag, naar ikke Guds Stemme falder umiddelbar, det er af Bibelen, stærk og klar deri.

1ste Brev. Altsaa, kjære Ven, til at tale om Fornuften, som jeg gjør, er jeg ikke alene besøjet, men dertil er jeg endog forpligtet. For min Herre Jesu Christo vil jeg staa som en arm Synder, hvilket jeg er for ham, men i Sandhed ikke for den lutheriske Kirke: thi endt jeg kan have feilet i mange Stykker, forlanger jeg at see den, som vover at opløste en Steen imod mig. — Jeg har Ingen nævnet for Folket; men man har

*) Men hvorledes forklare vi da de mange Beviser, som Hedningene have givet og endnu give paa at de besidde Samvittighed? og hvorledes rimet Forfatteren med sin Paastand det klare Skriftsted Rom. 2, 14—15, som hans Modstandere med saa megen Ret have beraabt sig paa?

nævnet mig for Folket som En, der i Lærbogen
 gif paa Dette Veie og forførte Sjæle. Men jeg
 fremtræder saa fri som nogen og siger: Bidne Du,
 Menighed i Kiel, og Du, Menighed i Randen!
 De Bibelskeber, hvor der tales om det vor Res-
 ligion eiendommelige Lys, s. Tr. 2 Cor. 4, 3—6
 og hvor der staar skrevet om Fornuften og Phi-
 losophien, Col. 1, 21. 2, 8, 4. 2 Cor. 10, 5.
 1 Cor. 2, 14. Skal Luther jo dets have oversat
 falsk, dets skulle de anderledes udlægges. Man
 raaber: Nei, der er ikke meent vor Fornuft og
 Philosophie, ihvorvel andre Fortolkere mene, at
 just den er meent. Saa veed jeg da ingen anden
 Udvei end at tyde til de symboliske Bøger. Og det
 er efter deres Ord at jeg er gaaet til Værk.
 (Forfatteren henviser nu til Confess. Aug. Art. 2
 til Apol. Conf. Aug. Art. 2 til den 1ste af de
 Schmalkaldiske Artikler, til Luthers store Catechis-
 mus om Daaben, og den lille Catech. Art. 3 samt
 til Form. Concord. Art. 2. Hertil føier endelig
 Forfatteren nogle Steder af den Slesvig-Hol-
 steenske Psalmebog). — — —

Man pleier at slutte Skrifter som dette med
 den Erklæring: Nu intet videre! Jeg ikke saas-
 ledes; thi jeg forlader ikke Sagen førend den for-
 lader mig. Jeg staaer i dens Tjeneste. For saas-

banne Forbindelser, som man vil paadigte mig,
 Forbindelser med Menneſter, er jeg fri. Hvilke
 Skridt jeg har gjort imod den Altonaer Bibel,
 vilde De vide. Nu, det vorde Alle ſagt: Foruden
 hvad jeg i mine Theſes har ſaet derimod, intet
 uden at jeg et halvt Aar i Goroien har desand
 gaaende Krevet til Cancelliet og bedet, at Hans
 Majestat vilde tage en eller anden Forholdsregel
 for at berolige mange Gemytter i Henſeende til
 denne Bibeludgave, hvorpaa jeg endnu ingen Reſ-
 olution har erholdt.

H.

Selvprøvelse.

(Prøve til en Oversættelse af Miss Hannah More's
practical Piety, or the influence of the Re-
ligion of the heart on the conduct of the
life. 3die Udgave. London 1811).

Af

Hans Schow,

Candidat i Theologien og Adjunkt ved den lærde
Skole i Helsingør.

I denne almindelige Undersøgelses Tid holdes
ethvert Slags Uvidenhed for vanærende. Fast i
alle Kundskabsgrene er der en Strid om Forrang.
Kandsgaver bør ingenlunde agtes ringe; Lærdom
er Menneskets største Gode og hver Kundskab for-
træffelig, forsaavidt den strækker og saalænge den

vedbærer. Men hvor kort er Tiden, "indtil Tungen
 gerne skulle standse og Kundskaben forsvinde" !

Skulle vi da agte det vanærende at være uviden-
 dende i en Sag, som angaaer Liv og Lærdom,
 Smag og Kundskab, og ikke søle os bestemme
 ved at leve i Uvidenhed om vort eget Hjerte? At
 have en blomstrende Gienstand og vor Sjæl i Uor-
 den, at holde nøie Regnskab med vor Forvalter og
 ikke med vor Slaver, at have nøie Kundskab om
 Tab eller Binding i vor Handel, og at vedblive at
 være aldeles upidende, om vor Sjæls Anliggender
 forbedres eller forværres, at være forsigtige i at
 bestemme ved hvert Aars Ende, hvormed vi have
 forøget eller formindsket vor Formue, og ligegyld-
 lige i at undersøge vor Fremgang eller Tilba-
 gegang i Tro og Hellighed: det er at sætte Lin-
 genes relative Værd høist urigtigt. Saaledes at
 henvende vor Opmærksomhed paa Gjenstande, som
 ganske staae i Modsigelse med deres Betydning, er
 sandelig ingen Prøve paa, at vor Lærdom har for-
 bedret vor Dommekraft.

Det er et særegent Fortrin i den menneskelige
 Natur, og som mere end den blotte Fornuft uda-
 mærker Mennesket fra de ringere Skabninger, at
 han kan eftertænke Alt, hvad der foregaaer i ham-
 selv, kjelne sin Sjæls Tilbøieligheder, og er be-

Kendt med alle sine Forsætter. Denne udmærkede Evne til at see ind i sig selv vilde ikke have været forundt Mennesket, hvis den ikke havde været bestemt til at være i bestandig Virksomhed. Det er sikkerlig, som vi allerede have bemærket, en almindelig Klogskabs Regel at bære Omsorg ligesaa vel for vore aandelige som verdslige Besiddelser. Vi have Tilbøieligheder at beherske, Phantasier at tæmme, at styre, Lidenstaber at tvinge, og hvorefterledes kunde dette indvortes Arbejde fuldføres, vore Tankter holdes i den rigtige Orden, og vore Tilbøieligheder gives den rette Bending; hvorlunde kunde Menneskets lille Stat sikres for et evigt Oprør, denne styrende Magt vedligeholdes, hvis denne Evne til at bemærke, til at see ind i sig selv ikke holdtes i bestandig Værelse? Uden vedholdende Disciplin vilde Phantasien forjages og Samvittigheden worde en åbenbar Oprører.

Dette indvortes Liv, denne Selvindsigtssevne er os given til et stadigt Opsyn over vor Sjæl. Paa en uophørlig Karsaagenhed over dens indvortes Bevægelser, hvorefter den frugtbare Sæd til Handlinger, og de sig saa stærkt formerende Grundsætninger af Lyst og Dyd have deres Oprindelse, vil baade Dannelsen og Væerten af vor moraliske og religiøse Karakter beroe. En overfladisk

Bestrævelse er ikke nok, et ustabdigt Blik ikke tilstrækkeligt, et tilfældigt Dietkast alt for libet for en Ting saa dyb, saa vaklende, saa bedrægelig som det menneskelige Hjerter. En eensidig Betragtning bliver ikke nok for en Gjenstand, som maa nøie bestues i sine mangfoldige Forandringer, eftersom den altid skifter sin Stråling og altid forandrer sin Skikkelse.

Vi skulde undersøge ikke alene vor Afseer, men ogsaa vore Meninger, ikke blot vore Følelser, men ogsaa vore Forbomme, ikke ene vore Vilhelmsligheder, men ogsaa vore Domme. Vore Handlinger selv ville ligge tydelig nok for Dagen, men vor Hensigter er det som forbræ Randsagelse. Dem skulde vi forfølge til deres fjerneste Udspring, gienneføge deres dybeste Smuthuller og følge deres Spor igiennem de meest forvirrede Krumninger. Og for at vi ikke, imedens vi opspore dem, skulde vandre i Ubished og Mørke, saa lader os bruge den levende Traad, som den Almægtige ved sit Ord og sin Haand har givet os til en Lejer gienne denne Labyrinth's Irgange. "Hvad jeg ikke kjender, lær du mig!" skulde være vor bestandige Begjæring i alle vore Undersøgelser.

Vendte vi vore Tanker paa vort eget Indvortes, vilde det meget formindske det Selvbehag,

hvormed vi opsluge Andres Smigreri. Smigreri
 Rader ikke den, som ikke smigrer sig selv. Prøvede
 vi nokså vore Bevæggrunde, vilde vi ofte blues over
 den Roes, som vore Handlinger faae. Lader os
 derfor samvittighedsfulde undersøge ikke alene, hvad
 vi gjøre, men af hvilken Bevæggrund og i hvilken
 Hensigt vi handle saaledes.

Selvunderskab er det eneste Middel til at be-
 vare os fra Selvindbildning. Vi kunde sikkert ikke
 holde saa overdrevent meget af et Bæsen, som vi
 selv ikke blot skulle see, men føle at være saa fejl-
 fuldt. Bekjendtskab med vort eget Jeg vil give os
 langt mere og fortroligere Kjendskab med vore
 egne Feil end vi med al unyttig og nysgjerrig
 Efterforskning muligen kunne have med Andres.
 Vi ere redebonne nok til at dable dem uden at
 hende deres Bevæggrunde. Vi ere ikke mindre
 redebonne til at retfærdiggjøre os selv, ihvorvel det
 ikke kan være os uvitterligt, hvad der bragte os til
 at handle. Følgelig ville vi ved den samme Gjer-
 ning forbyrde os to Dyder: Ydmyghed og Op-
 rigtighed. En upartist Undersøgelse af vore egne
 Skrøbeligheder er det bedste Middel til at gjøre os
 samme og medlidende med Andres.

Heller ikke skulle vi være udsatte for at agte
 vor egen Dom for høit, naar vi betænkte, at den

ste gjør saa falske Beregninger, er saa fængslet af jordist Tant, saa opblæst af en liden Eyske; saa forsagt ved smaa Gjenforebigheder. Naar vi høre Andre anbefale vor Kjerlighed, som vi vide er saa kold, ophøie vor Fromhed, den vi føle er saa død; eller lovpriise vor Troes Iver, hvilken vi maaske bekiende, er saa svag og skrøbelig: da kunne vi umulig være saa berusede af disse Berømmelser, som Loovpriseren aldrig skulde have givet os, hvis han havde kjendt os som vi kjende eller burde kjende os selv. Hvis vi modsigte ham, vil det blot synes, som om vi tillegne os en ny Dyd, Ydmyghed, hvilken vi maaske ligesaa lidt fortjene at have tillagt os, som den vi give Skjæppe paa. Lagde vi nogle Mærke dertil, skulde vi ikke hoimode os af den Roes, som ikke kan tilkomme os, men snarere græmmes over, at vi imod vor Villie bidrage til at føre Andre bag Eysket ved taus at modtage en Karakter, til hvilken vi have saa liden virkelig Forbring. At glæde os over, at man tænker bedre om os, end vi ere os bevidste, at vi fortjene, er i sig selv at glæde os over, at vi have været heldige i vort Bedrageri.

Vi ville ogsaa blive mere taalmodige, mere overbørende, mere forsonlige, og bedre finde os i Andres strenge Dom over os, naar vi blive væk-

at deres Mening om os næsten stemmer overeens med vor virkelige, om end ikke tilstaaede Tænkesmaade. Det er os meget mindre skadeligt, at Andre tænke for ilde, end at vi selv tænke for vel om os.

Det er altsaa klart, at, hvis man lever tankeløst, lever man et som et fornuftigt, endnu mindre som et udsødeligt og alletmindst som et til Ansvar staaende Væsen. At bede af og til uden at være i Bane med at bede; at være gavmilde uden at maae være Udgifter efter vore Indkomster; at være ædelmodige uden Plan, og veldædige uden Grundsaetning; at lade vor Aand flyde paa den offentlige Menings Strøm, og vove paa Lykke og Fromme. Udsalbet af mulige Begivenheder uden at have sørget for samme; at være hvo Lime udsatta for at bære uden en bestaandig Forberedelse dertil; at nære i vor Barm den samme Tro, at vi maae være til for Evigheds tallsøe Aarhundreder, og dog kun bære liiden Omhu for, om denne Evighed skal worde lykkelig eller elendig. — Alt dette er en Inkonsekvents, som, om vi visse den i Livets sædvanlige Anliggender, sikkert vilde berøve os Navnet af en Mand med sund Menneffesforstand, og i denne Daarskab er dog den som lever uden Selvpøvelse, aldeles skyldig.

Intet beviser mere aabenhart, hvilke svage og
 fallende Slabninger vi ere, end den Vanskelighed
 vi have ved at holde fast paa den sande Selvspro-
 velse, som vi alvorlig havde besluttet. Sig bli-
 uværdige Romerkeiser gaar vi ind i vort Søn-
 samler under Paaskud af alvorlige Synder, men
 nu og da overraskes vi vel, om ikke just med at
 fange Fluer, saa dog i hartad ligesaa foragtelige
 Forretninger. Ubetydeligheder, som vi skulde
 klædes ved nogentid at bære ved, paasæde sig i de
 Mieblikke, der vare helligede alvorlige Tanker.
 Tankesamlingen forstyrres, den hele Riede i Tan-
 kengangen senderbrydes saaledes, at de afstille Led
 ikke igjen kunne forenes. Og saa uskabige ere vi,
 at det stundom end ikke smerter os at have et an-
 tageligt Paaskud til at afbryde den sande Syssel,
 som vi just nu havde gjort det til en Pligt at
 foretage os. Af Mangel paa dette Bekjendtskab
 til vort Indvortes blive vi i en fuldkommen Uvis-
 senhed om vor Udygtighed til med et gudhengivent
 Sind at bære endog de almindeligste Gjenvordig-
 heider i Livet, ja ved denne Forsømmelse bestyrke
 vi endog vor Udygtighed. Opdragene i Overbæ-
 dighedens Skjød have vi maaskee et ubestemt Be-
 greb om, at vi kun løselig kunde holde os til
 Tingene i Verden og til Verden selv. Men lad os

Tilfælde berøbe os ikke Verden, men en Ubetydelighed, som vi dog intet Værd tillagde, imedens vi besadde det, og vi finde til vor Forbavselse, at vi holde temmelig fast ikke blot ved Verden, men endog ved hiint ubetydelige Tænt. Saadanne Dødagelser af vor Selvouvidenhed formage, om just ikke at afvænne os, saa dog at ydmyge os.

Det er et Slags falsk Selvsprøvelse, som ikke tjener til at oplyse, men til at formørke. Et Menneske, som har afvænt sig med en eller anden stor Tæst, formildet en aabenbar Synd ved nogle Glatteringer, og sat nogle udvortes Former paa Irreligiositetens Plads, seer med Velbehag paa denne Forandring i sin Karakter. Han sammenligner sig nu med hvad han var, og betragter sin Fremgang med Glæde. Men han bedrager sig selv ved at tage sin forrige Udsærb eller endan Nætters Menneskers Karakter til Maalestok. Istedetfor Skriftens useilbare Lov. Han betænker mere det Banærende end det Syndesfulde i sit forrige Levnet, og mere beskæmmet over det Usømmelige end søgmodig over det Bæstefulde i sin Gjerning, er han i denne svage Forbedrings Tilstand i en saameget desto større Fare, jo mere han har Tiltro til sig selv. Han bliver ikke vaer, at han, ved at have en eller to Feil mindre, ikke vil lette sin Reise til

Himlen, da hans Hjerte er fæstet til Jorden og
fjernet fra Gud.

Skulle vi stundom see ind i vore Hjerter, og
vi naturligviis meest tilbøielige dertil, naar vi
mene, at have handlet vel. Her smigrer Under-
føgelsen vor Selvførtighed. Det koster os ingen
stor Banstelighed at henlade vor Opmærksomhed
paa en Gjenstand, som kun viser os behagelige
Billeder. Men den er en paaenagtig Ansværgelse
at tvinge Sjelen til at vende sig til sig selv, naar
Blikket kun viser Gjenstande for Anger og Nag.
Men denne paaenagtige Pligt maa dog udføres og
vil være mere heldgivende i samme Forhold som
den er mindre behagelig. — Bader os da gjøre det
til en uroffelig Bane at drøfte vore Feil! Med
at optegne vort Dyder have vi ikke Behov at være
vor Forsængelighed; de ville, hvis vor Forsængel-
ighed ikke udsætter dem, optegnes andetsledes.

Vi ere altsaa meest redebonne til at undersøge
de Karaktertræk, som bedst kunne taale det, og
som selgelig mindst behøve det, de Træk, som
meest opvække vor Selvtillid. Naar den
Gjerrige, for Exempel, undersøger sig selv, an-
vender han sin Gonde, hvor han veed, den ikke
vil gaae ret dybt, istedetfor at anbringe den paa
det bestadige Sted. Fra sin Gjerrighed vender

han den til sin Raadeholdenhed, hvortil hans Gjerrighed maaſtee er den ſande Kilde. En Anden, ſom er en Slave af ſin Eidenſkab, bliver ſjelent ſtaaende ved en eller anden ædelmobig Handlig, den han betragter ſom et rebeligt Bytte for en Yndlingslaſt, ſom det vilde koſte ham mere at aflægge, end han er villig at give. Vi ere alts for meget oplagte til at dvæle ved den ſmilende Abſigt, ſom behager og ſtuffet os, og lukke Øiet for den Side, ſom vi ikke ønske at ſee, fordi vi have beſluttet ikke at forlade den. Selvfjertlighed holder altid en Skjerm imellem den overfladiſke Selvprøver og hans Feil. Den, der er Chriſten, blot af Navn, indvikler ſig i Former, ſom han bringer ſig ſelv til at troe er Religion. Han bryr ſig af hvad han giver, overſer hvad han burde gjøre, og formoder aldrig, at hvad han end gjør, kan være uret.

Efterſom vi ere ſaa træge, at vi ſjelden prøve en Sandhed fra mere end een Side, paſſe vi ſædvanlig paa, at det er den Side, ſom beſkrifter en eller anden gammel Fordom. Imidlertid vi ikke ville give os den Umage at overvinde diſſe Fordomme og rette vore Begreber, for ikke at nødsages til at aflægge en Yndlingſtilthøielſighed, ere vi dog ligesaa ivrige efter at bedømme og ligesaa bræ

stige i at afgjøre, som om vi vare i fuld Besiddelse af de Grundsætninger, paa hvilke en sund Dømmekraft maa bygges og en rigtig Kjendelse dannes.

Vi skulde vaage over os selv, naar vi saavel i vor Omgang som i vor Vandel iagttog Sandhedens og Retfærdighedens simple Lov; naar vi vare nøie regnende, i det vi tilmaale Roes eller Dabel; naar vi ikke gave overdreven Priis, hvor Luns vort simple Bifald behøvedes; naar vi ikke holdt vor Fortale tilbage, hvor den vilde, hvis den gaves, understøtte Besejdedheden og opmuntre Fortjener; naar vi ikke forlastede som umoralisk hvad der Luns som ubetænksomt fortjente en ringe Dabel; naar vi ikke Kundom syntes at agte ringe Fortjener for høit, i det Haab derved at sikre os Navn og at være billige, for at vi ved andre Leiligheder med mindre Mistanke kunde nedsætte Andres uomtvistede fortræffelige Egenheder. Vi høre de første, fordi vi indbilde os, at de ikke kunne komme i nogen Sammenligning med vare, og forringe de sidste, fordi de tydelig sætte vore i Baggrunden.

Lader os spørge os selv, om vi ere samvittighedsfulde og oprigtige i at vurdere Begjærninger; om vi ikke, naar vi forlange en Gunstbeviis-

ning, forringe sammes Værdi, og naar vi tilstaae en, forsøge dens Bigtighed. — Kunns ved nsie at randsage Hjertet, kunne vi lære at kjende det; kunns ved at lære at kjende Hjertet, kunne vi forbedre vort Levnet. Vist nok kan Enhver, som kunns løselig seer paa sit Uhr, ved et Diekast paa Sifferpladen see, om det gaar urigtigt; men det er blot Kunstneren, som tager Stykkerne fra hvers andre og undersøger særskilt hver Fjeder og hvert Hjul, og ved saaledes at rette de bestemte Aarsager til den uregelmæssige Gang sætter Rastinen istand igjen og afhjælper de hindrende Bevægelser.

Blændværket i vor aandelige Bestuelse vilde særdeles meget rettes ved en stadig Vane i at udsanne Beskjendtskabet med vore Hjerter. Vi fylde et altfor stort Rum i vor egen Indbildning. Vi mene, at vi optage en større Plads i Verden end Forsynet bestemmer for et Væsen, som har at dele sin Lod med saamange Millioner, der alle i deres egne Dine ere af samme Bigtighed, og som ligesaavel som vi puffe og støde Andre for at gjøre sig selv Plads. Ganste som i den naturlige Verden, hvor enhver Partikel vilde udstrække og udvide sig fra sin Plads, hvis den ikke holdtes i Orden ved andre Partikler, som omgive den; men andre Deles Tryk nøder den til at blive inden for sin

Grændse, fra hvilken den vilde undvige, hvis den ikke saaledes trykkes og paavirkedes fra alle Sider. Denne samvittighedsfulde Handlemaade, som vi have anbefalet, vilde særdeles meget bidrage til at bringe os til vort egentlige Maal og indskrænke os til vor egentlige Plads. Vi vilde forbauses, naar vi kunde see vor virkelige Ringhed og den ubetydelige Plet, som vi i og for sig selv indtage. Naar skulle vi lære af vore egne Følelser, af hvor stor Vigtighed ethvert Menneske er for sig selv?

Men denne Undersøgelse af vor egen Ringhed maa ikke være tilfældig, men regelmæssig. Ladet os ikke have nogen resterende Gjæld, men hyppig afgjøre vore Regninger. Smaa Summer beløbe sig, naar de ikke klareres, til store. Selv vore udfyldige Dage, som vi vove at kalde dem, ville ikke gaae forbi uden at levere deres Andeel. Vor aandeløse Andagt, vor Higen efter menneskeligt Bifald, vor Omsorg for snarere at skjule end rette vore Feil, vor skjedsløse Guldbyrddelse af nogle relative Pligter, vor Uforsigtighed i vore Samtaler især ved Bordet, vor Ubetænksomhed, vor Beredvillighed til at attraaе alle tilladte Rybdelser til det Øverste — lader os bevare alle disse, alle vore mangfoldige Artifler i smaa Summer. Ladet os

undersøge dem, imedens de endnu ere i frisk Minde, ellerø ville vi, om vi end smigre os med, at de mindre Feil ville opsluges af de større, ved det sidste store Regnskab finde, at de ikke ere forglemte, fordi vi ikke have optegnet dem. Og, lad det ogsaa være en Gjenstand for vor idelige Undersøgelse, om vore timelige eller evige Anliggender, siden vi sidst undersøgte vort Hjerte, der havde Overherredømmet. Ikke mene vi, hvilken af dem der meest har syffelsat vor Tid, da den første Deel af denne naturligvis i Almindelighed meest maa anvendes paa det nærværende Liv, men til hvilke vore Forsættelser være meest hviende, og fornemmelig, hvorledes vor Afseer var, naar der opstod en Strid imellem Begges Fordele.

Ved en foregaaende sædvanlig Selvprøvelse vilde Syndens frøgtelige og saa hyppige Indbrud paa den Døendes Samvittighed meget formilbes, At angre under Gæt vil ikke hjælpe. Sorgen maa være ligesaa omstændelig som Synden. Ubestemt Anger er ingen Anger. Og det er en stor Nytt af Selvundersøgelse, at den minder os om, at alle utålgivelige Synder ere uangrede Synder. — For en Elvisken er der denne vigtige Trøst, som følger paa en nye Selvprøvelse, at han, naar han finder færre Synder at optegne og flere Sætre bundne

over Griftelser, har et grundet Beviis for sin Forbedring, hvilket vel vil lønne ham Umagen.

Den rebellige Undersøger i sit eget Hjerter, der er Indbittenhedens Bolig, søger sig selv i Prophetens Stilling, som søres i Synet fra en Afgud til en anden, imedens Anden ved Synet af enhver paa ny raaber *): "her er en anden Bederslyggelighed!" Jo mere Propheten, som befales at bryde videre, trænger igjennem, jo flere Bæster finder han, imedens Anden vedbliver at raabe: "jeg vil vise dig endnu flere Bederslyggeligheder."

Selvprøvelse, som opdager vor Egenfjerselighed, Selvfornegtelse, som svækker dens Magt, Selvbeherkselse, som formindsker dens Guevalde, vende Gemyttet fra de tilvante Tilbøieligheder, tømme de uordentlige Begjerligheder, og forstærke Sjelen igjen med den guddommelige Raades Bistand det Herredømme over sig selv, som Gud først gav den over de ringere Skabninger. Ønster, Lidenskaber og Begjerligheder bringes noget mere i deres behørigte Orden, vorde Undergivne, ikke Tyranner. Hvad Stoikerne forgjeves fortræde, bevirker Christendommen. Den gjør Mennesket til Herre over hans egen Villie, og hæver ham

*) Ezechiel 8 Cap.

i en vis Henseende til det Hertedsamme, som han ved Synden har forfeilet.

Nu begynder han at overveie sit Indvortes, denne frygtelige Verden i sig selv, vel ikke med Selvbehag, men med en Eneherskers Vælde. Han finder endnu stedse alt for meget Dyrer til at være sikker, og vedbliver derfor sit Tilsyn med Narsvaagenhed, men uden Angstelse. Han opdager endnu en Levning af Ulydighed og Uorden, men dette opvækker ham mere til et strengere Tilsyn end faaer ham til en slappere Lugt.

Dette Selvopsyn kan nogenlunde sammenlignes med et lærd Arbejdes Korrektur. Om end efter et oftere gjentaget og nøagtigt Gjennemsyn nogle store Feil udslættes og Urigtighederne hverken ere saa talrige eller saa paafaldende som første Gang, bemærker dog Kritikeren bestandig Feil derved, som før havde undgaaet hans Dymærksomhed. Skjedsløsheder, som han havde overseet, vise sig, og selv Ufuldkommenheder, som han betragtede som Skjønheder, træde frem. Han finder meget at rette, ja endog at udstryge, som han før beundrede. Naar da de meest paafaldende Feil efter en streng Undersøgelse ere blevne rettede, opdager dog stedse hans kritiske Øie, stærket ved Øvelsen og ved et fortroligt Kendskab med Gjenstanden,

og vil bestandig opbage nye Mangler. Men dersom vil han ikke lægge sit Arbejde tilside eller opgive sin Kritik, der, om den end ikke gjør Bærket fuldkomment, dog i det mindste ydmyger Forfatteren, da han er sig bevidst, at om hans Arbejde end ikke er saa flet som det var, er det dog langt fra at være saa fortræffeligt som det kunde være.

Er det ikke at forbauses over, at vi vedblive saa ofte at opramsse: "randsag mig, o Gud!" imedens vi alligevel forsømme at randsage os selv? Eigner det ikke mere Trodsighed end Ydmyghed at opfordre den Alvidende til at see ind i det Hjerte, som vi selv forsømme at see ind i? Hvorledes kan en Christen høitidelig raabe til den Almægtige: "udgrans mit Hjertes Dybhed, prøv mig og undersøg mine Tanker, og see, om der er nogen Ugudelighed i mig!" saalænge han selv forglemmer at undersøge sit Hjerte, frygter for at prøve sine Tanker, og skrækkes for at efterforske, om der er nogen Ugudelighed i ham, sig bevidst, at Efterforskningen burde bringe ham til at fordrive den?

I det vi undersøge os selv, leder os da bøssefæste vor Dyd ved med streng Nødsigtighed at kalde Tingene med deres egentlige Navne! Egentjællighed er særdeles seldrig i at opfinde Forstillelser af

dette Slags. Men vi ville vise dem aabenbart,
 trække Masken af dem, bestue deres sande Skik-
 selse og give dem ligesaa lidet Skaansel som om
 de vare en Andens Feil. Vi ville ikke kalde
 krænkethed Delikatesse. Egenkjerlighed er
 opfostret af en svag og kjelen Følsomhed. Ikke af
 hiin Følsomhed, som smelter ved Andres Kummer,
 men af den, som ikke kan hærde sig til at taale
 vore egne selv de mindste Lidelser. Den føler i
 enhver Pore hvad der angaaer den selv, og en Ber-
 ørelse er den et Saar. Den er ligegyldig ved at
 tilføie Andre Smærter, men særdeles levende ved
 at føle dem. Den forsværer sig, førend den an-
 gribes, hævnner Krænkelser, førend de tilføies, og
 antager selv Mistanken om en Ufuldkommenhed
 som en Forhænnelse.

For da at vise vort Hjerte i dets rette Skik-
 selse saa lader os ikke nøies med at undersøge vore
 Laster. Vi ville ogsaa undersøge vore Dyder,
 som kun ere mindre Feil, udgrunde hine Egen-
 skaber og Handlinger, som især have faaet offent-
 lig Agtelse, og spørge, om de vare ædle af Grund-
 sætning, rene af Forsæt, og ærlige i Udøvelse.
 Lader os adspørge os selv, om ei i et og andet
 Tilfælde, som man beundrer, vor Edelmødighed
 havde et lidet Anstrøg af Forsængelighed, vor

Barmhertighed af Pralerie? Om vi skulde have
 staaet uroffelige i at fuldføre den gode Gjerning,
 der bragte os vore Medborgeres Agtelse, naar vi
 havde forudseet, at den vilde udsætte os for Dabel?
 Bedrage vi os ingensinde ved at forverle et i Ge-
 myttet robsættet Phlegma med christelig Naadehol-
 denhed? Holde vi aldrig vor Eyst til Roe for Ei-
 gegnyldighed til Verden? vor dyriste Virksomhed
 for christelig Nidkjerhed? Læge vi ingensinde vor
 Egenfindighed for Selvstændighed, vor Stolthed
 for Kandskraft, vor Egennytte for Medlidenhed,
 vort Hang til religiøse Tvistigheder for Kjerlighed
 til Gud, vor Kandsstræghed for Ringeaagt for men-
 neskeligt Bifald? Naar vi have blottet vore gode
 Egenstaber, gjort alle behørigte Afdrag for Tæmpe-
 ramentet, for Bøieligheden i vor Karakter, for
 Hensyn til eget Vel, for Eyst til at beundres, til
 at opnaae alle udvortes Goder og til at benytte os
 af alle ulovlige Drivejere, saa lader os ærlig op-
 staae vort Regnskab, og vi skulle græmme os over,
 hvor lidet der bliver tilbage. Stolthed kan be-
 drage os selv i Angerens Klædebon. Den ydmyge
 Christen græmmes over sine Feil, den Stolte
 harmes over dem. Naar han opdager, at han har
 handlet ilde, bliver han fortrydelig ikke saameget,
 fordi hans Synd fortørner Gud, som fordi den

har viist ham, at han ikke er saa fuldkommen som han havde forsøgt at indbilde sig.

Det er mere fornødent at opmuntre os til at ydmyge vor Stolthed end til at udøve visse gode Gjerninger. Jo mindre behageligt det første er, desto mere vanskeligt er det ogsaa. Selv Stoltheden vil tilskynde os til at udøve mange Gjerninger, som ere prisværdige, og disse ville igjen frembringe Stolthed, eftersom de fylde den deres Tilværelse. Ydmyghed derimod behøver ingen Tilskyndelse uden fra. Guds Raade alene frembringer den. Den er saa langt fra at drives af Attraae efter Roes, at den ikke kan fortjene Navn af Ydmyghed, førend den ganske har undertrykt denne Attraae.

Hvis en virkelig Dyd bestaaer, som vi ofte have havt Leilighed til at bemærke, i Herredømme over en modsat Last, er Ydmyghed og Samvildighed Seire over Stolthed og Egennytte, Seire ikke blot over de naturlige Tilbøieligheder, men endog Dyder, som træde ifødet for de modsatte Egenheder. Det beviser, at alle Dyder grunde sig paa Selvfornægtelse, Selvfornægtelse paa Selvkundskab, og Selvkundskab paa Selvprøvelse. Stolthed indsniger sig i Alt, hvad vi gjøre, sige og tænke, saa at vor tilsyneladende Ydmyghed ikke

Helheden har sin Oprindelse af Stoltthed. Selv den Utaalmodighed, som vi føle, naar vi opdage vore Feil, forarsages af vor Forbauselse over at finde, at vi ikke ere fuldkomne. Denne Gælfte af vore Synder skulde gjøre os ydmyge, men ikke haabelse. Den skulde lære os, at mistroe vort Indvortes og at haabe Alt af Gud. Jo mere vi lade de Saar være aabne, som Synden har tilføiet, desto villigere skulle vi søge de Lægemidler, som Christendommen giver.

Men istedet for at søge Selvfundskab, stotte vi rundt omkring os efter Grunde til at berømt os selv. Vi ligne saare meget hfin Pharisaer, som med saa meget Selvbehag gav en Fortegnelse paa sine egne Dyder og Andres Synder, og llig Kartaterne, som mene, at de arve den Persons Egenstaber, som de myrde, indbildte sig, at de Synder, han beskyldte Tolberen for, vilde forøge Summen af hans egne gode Gjerninger. Ligesom han indføre vi i vort Regnskab nogle Artikler, som Husomnelsen fremkalder, og end flere, som Indbildningen skaber. Istedetfor at nedrive den Bygning, som Stoltheden har reist, betragte vi vore gode Gjerninger som Støtter til at holde den i Beiret. Vi undskyldte os for at tilregne os mange Feil, i det vi ansøe dem som almindelige og som

ingenlunde os eiendommelige. Det er det usleſte af vore Bedragerier. Feil ere ikke mindre vore, fordi Andre ogsaa begaae dem. Synden kan man dele ligesaa vel som Materien. Er det en Formindstælle af vore Feil, at Andre ere skyldige i de samme?

Selvfølgelig, som er en saare virksom Dristelse, har to Anliggender paa engang at besørge. Den er ligesaa paapassende i at skjule vore egne Mangler som i at udspeide Andres, besynderligen forstandige og gode Menneſters. Vi kunde vel styre dens Virksomhed i sidste Tilfælde til vor egen Fortoel, thi hvis gode Menneſters Feil ere dem vanærende, kunne de blive os gavnlige, naar vi bare Omhu for at gjøre det rigtige Brug af dem. Men istedet for at anvende dem som et Middel til vor egen Forvaagenhed, bruge vi dem letſindig paa to Maader. Vi formindſte vor Agtelse for fromme Karakterer, naar vi see de Skrøbeligheder, som ere blandede med deres fortrinlige Egenskaber, og anvende deres Mangler til en Retfærdiggjørelse for vore, uden at have samme Dyder at overflygte dem med. At beundre Andres fortrinlige Egenskaber uden at efterligne dem er en frugtesløs Beundring; at fordømme deres Feiltrin uden at undgaae dem, er en unyttig Strengbed.

Naar vor Samvittighed driver os til at er-
 kende og angre en Feil, vi nylig have begaaet,
 syffelsætter denne saa meget vor Tanke, at vi
 synes at glemme, at vi have nogen anden. Dette
 enkelte Feiltrin fylder vor Sjæl, og vi beskue det
 som igjennem en Teleskop, der, medens man be-
 trægter en Gjenstand, indskrænker Synet udeluk-
 kende til denne eneste Gjenstand; ja andre ere end-
 og mere udelukkende end om vi ikke prøvede denne.
 Imedens altsaa den omtalte Gjenstand forstørres,
 ere de andre, som om de slet ikke vare til.

Det synes at fastsættes som et Slags System
 ikke at drage Nytte af Noget udenfor os, og ikke
 at uddanne vort Bessendtskab med Noget inden i
 os. Bestandig bemærke vi Andres Feil, og allis-
 gevel, naar føre disse Bemærkninger os til at ud-
 granske og udrydde de samme Feil i vort eget
 Hjerter? Daglig høre vi tale om Andres Død,
 men bringer det os til at betragte Døden som
 Noget, der angaaer os? Vi ansee en Vens Død
 som et Fortilsk, men anvende det sjelden som en
 Advarsel. Andres Død begræde vi, Andres Feil
 laste vi, men hvor sjelden gjøre vi Brug af de sidste
 til vor Forbedring eller af den første til vor egen
 Beredelse?

Det er Nutidens Skik at gjøre Experimenter i Kunster, Agerdyrkning, Philosophie. I enhver Videnskab er dens flittige Dyrker bange for, at der er en eller anden Hemmelighed, som han endnu ikke har opdaget, et eller andet forborgent Princip, hvis Opdagelse vilde lønne Umagen. Noget, som den utrættelige og kyndige Undersøger vel allerede har efterforsket, men som hidtil havde undgaaet hans Opmærksomhed. Og skal en Christen standse i sin Grundfæstning? Skal han ikke prøve og undersøge, indtil han trænger ind til Religionens Hjerter og Kjerne?

Hvi skulle Experimentalphilosophien være det herskende Studium og Experimentalreligionen brændemærkes med Sværmeriets Stempel og Skinhellighedens hykkelske Synetone? Skulle vi ingenfinde stræbe efter at fastsætte Skjelnemærket imellem Sin og Virkelighed? imellem theoretisk at studere Religionen og praktisk at udøve den? imellem en upaaklagelig Baudel og et helliggjort Hjerter? Skulle vi ikke attraae at gjøre de bedste Ting af de meest ophæiede Bevæggrunde, og have vort Maal med vor Attraae? Hvi skulle vi blive staaende i Forsalen, naar Helligdommen er aabnet? Hvi skulle vi lade os nøie med at dvæle i

den ydre Forgaard, naar vi ved Jesu Blod ere indbudne til at træde ind i det Allerbhelligste?

Naturlig Fornuft er ikke i Stand til at forsynte os med Beviser, stærke nok, eller Bevægsgrunde, mægtige nok til at drive os til en nøiagtig Selvprøvelse. Vor Fordærvelse nærer denne Uvidenhed; ved denne udsøver hiin sit uomtvistede Herredømme over vort Hjerte. Ingen Lære uden Christendommen er stærk nok til at drive os til en saa ubehagelig Undersøgelse som den af vore Feil. Christendommens første Ynde er Ydmyghed, og denne Ynde kan aldrig sætte Rod eller blomstre i et Hjerte, som lever i Uvidenhed om sig selv. Kjende vi ei vore Synders Størrelse og Omfang, kjende vi ei vore Dyders Ufuldkommenhed, vore rene Hensigters Svaghed, vore bedste Forsætters Skrøbelighed, kunne vi ikke være ydmyge; ere vi ikke ydmyge, kunne vi ikke være Christne.

Men, kan der spørges, er der ingen Ende paa denne Aarvaagenhed? og ingen bestemt Tidspunkt, naar denne Selvfornægtelse kan blive ufornøden? Ingen foreskreven Tid, naar vi kunne fritages fra denne besværlige Selvundersøgelse? Skal den modne Christen gaae i samme Slaveaag som Lærlingen? Det sande Svar er: vi kunne ophøre med at være aarvaagne, naar vor aandelige

Fiende ophører at angribe. Vi kunne lade vor
 Agtpaagivenhed fare, naar der ikke længere er no-
 gen Fristelse udenfor. Vi kunne give Slip paa
 vor Selvfornegtelse, naar der ingen Fordærvelse
 mere er i os. Vi kunne give vor Indbildnings-
 kraft Tøilen, naar vi ere firkte paa, at dens Maal
 er stilet til Himlen. Vi kunne aflade vor Anger,
 naar Synden er udslettet. Vi kunne bære over
 med vor Egennytte, naar det kan skee uden Fare
 for vor Sjel. Vi kunne forsømme at bede, naar
 vi ikke længere behøve Guds Naade. Vi kunne
 ophøre at prise ham, naar han ophører at være
 os naadig. At standse vor Arvaagenhed i en
 Tidspunkt tidligere end denne, vil være at tilintet-
 gjøre alle de Dyder, vi have udøvet paa Jorden,
 og at sætte alt vort Haab om Salighed i Himlen
 i Bove.

III.

Breve om den indiske Religion og
Mythologie.

Skrevne fra Trankabar
af

N. S. Fuglsang,
nærværende Sognepræst til St. Mikels Menighed
i Slagelse.

Første Brev.

Meget kjære Ven!

Anledningen til nærværende Breve er et Glimt, som jeg ved en Hændelse har faaet af de første Hefter af Scandinavisk Museum. Med særdeles Tilfredsstillelse erfarer jeg, at Selskabet har værdiset mit første Forsøg i indisk Litteratur en Plads iblandt dets Afhandlinger. Jeg erkjender heri

Selskabets Overbærelse med dets Mangler, og takker Dem, kjære Ven! for den faderlige Omhu, De har baaret for det Pleiebarn, der blev Dem betroet. Men jeg beklager, at et andet (i mine Tanker) fuldkomnere Manuskript ikke var kommet Dem i Hænde førend det førstes Udgivelse. Mit maafler utydelige Haandskrift; den isolerede Europæers mindre Bekjendtskab med indiske Ting og Personer; samt de Ufuldkommenheder, som ere uadskillelige fra ethvert menneskeligt Værk, især over et Emne, som hidtil har været lidet behandlet, og hvis Dele ligge skjulte og maa med megen Møie opsamles paa mange Steder; alt dette tilsammen haver givet Anledning til mange indløbne Feil, og til Rettelser, som jeg selv ikke saftede rettede.

Selskabets ærede Foterindring, føler jeg, er høist smigrende for denne lille Udarbeidelse. Men dog indeholder den en Paragraph (nemlig paa Pag. 318 og 319), som jeg ikke troer at kunne lade uoplyst, uden at tilfidesætte en Pligt, som jeg skylder det Folks Hæder, iblandt hvilket jeg har erhvervet min Kundskab, og hvis Oplysningss Forsætning jeg paatog mig at fremlægge for andre Verdens Borgere. Det har behaget Selskabet at holde min Efterretning om Indianernes Religions-

System ved Siden af Hr. Sonnerats. Uoverensstemmelsen imellem os synes at have svækket vore Efterretningers Troværdighed, og derved berøvet Sandheden vigtige Støtter. Sandelig: jeg maae ansee det for en Ære at blive veiet efter en Forfatter, som Hr. Sonnerat, der har erhvervet sig Ravnkundighed i Henseende til Oplysning over Indien.

Samme Forfatters utrættede Glid i at opsamle Efterretninger om dette lidet bekendte Folkeslag kan med Rette gjøre Fordring paa enhver Forfatters bedste Tak, og største Agtelse. Vel har Hr. Sonnerat opsamlet mange Urigtigheder. Men den Upartiske, som selv har søgt efter Kundskab om Indien, veed bedst, hvor umueligt det er at undgaae Bilsfareller i at behandle dette Emne; han vil derfor undskyldte disse, ja endog yde Forfatteren Tak, da han har givet sine Efterfølgere Anledning til at komme paa en rigtigere Wei. Derimod maa jeg tillige forfikkre, at, dersom jeg endog vilde underskrive enhver Hr. Sonnerats Efterretning, maatte jeg dog over Indianernes Religions-System have skrevet det som allerede læses; Hr. Sonnerat og jeg maatte dog være uoverensstemmende, og dog maatte vi begge have fulgt Sandheds Fælle; thi vort Maal er forskjelligt, ligesom

i mine Tanker de Kilder, vi have øst af, ogsaa have været forskjellige. Vi have vel begge skrevet om Indianernes Religion; men ingen af os have maaffæet osie nok bestemt hvad vi hver især forstode ved dette Ord. Ofte haver et enkelt Ords Tvetydighed eller Meertydighed givet Anledning til Uoverensstemmelse og Strid imellem Forfattere, som vilde have skrevet i første Harmonie, dersom de først havde tydeligt fremsat deres Begreb om visse Ord, som de sælles betjente dem af i at behandle deres Emne. Ordet Religion synes at være et af de Ord, som ved Talebrugen har faaet særdeles megen Fleertydighed. Saaledes siger man ofte om en Mand: "han har ingen Religion," fordi han ikke besøger sit Samfunds offentlige Tilbedelses-Steder, ikke deeltager i de udvortes Skikke, som Samfundet har anordnet, og heller ikke i Tale vedrører det herskende Systems Dogmer: Uagtet samme Mand er en om Hgtesfælle, hjærlig Fader, god Borger, og en ædelmodig Mennekkere, som ellers i sit hele Liv trakter efter alt hvad som fremmer Fuldkommenhed hos ham selv, og Fuldkommenhed i den Skabning som omringer ham; hvorfor vi burde egentligt om en saadan sige: "at han ikke deeltager i sit Samfunds offentlige udvortes Tilbedelses-Form." Om

en anden Mand heber det: "Det er en Mand af Religion", fordi han flittig besøger Samsundets offentlige Tilbedelses-Steder, viser sig der med Ærbødighed og Opmærksomhed, beettager i alle Samsundets Kirkeremonier, anstiller dagligt i sit Huus udbortes gubelige Øvelser, fører Systemets Dogmer steds paa Tungen, og viser Afstye for enhver, som ikke synes at bisalde dem; men samme Mand lever dog i Uenighed med sin Familie; overgiver sig i sine Sønkamre ganske til sine Tilhøieligheder, er en utroe Statens Betjent, er en hemmelig Fiende af enhver som ikke antager ham for den han vil synes at være, og arbejder saaledes steds paa at frembringe Uorden og Ufuldkommenhed hos sig selv og om sig selv; Om sli en Mand burde vi altsaa blot sige: "han er en flavist Tilhænger af sit Samsunds udbortes Kirke-Anordninger." Atter om en anden heber det: "han har forladt sin Religion" naar han blot er gaaet over til en anden Sekt af det samme Tilbedelses-System. Ligesom man ofte siger: "i det Land herster mange Religioner." Naar mangfoldige Religionspartier følge uhindret deres særskilte antagne Systemer. Naar Jøden, den Christne, Mahomedaneren og enhver Sekt af disse uhindret forebrage den Raade paa hvilken de foreskille sig deres

Forbindelse med Guddommen, og den Maade paa hvilken det guddommelige Væsen bør dyrkes. Men Logikeren, som samler alle muelige Erfaringer i et generelt Begreb, vil maaskee bestemme Religion at være: "En vis Kundskab om Guddommen, hvilken Kundskab frembringer visse Følelser, der have en Virksomhed som Indflydelse paa Subjektets Handlinger." I denne Forstand udelukkes ingen Verdens Borger fra Deeltagelse i Religion; men ethvert Subjects Religion varierer blot i Henseende til Tydelighed og Rigtighed, eftersom Kundskaberne ere lyse, sanne og mangfoldige, og virke, uhindret af fremmede Årsager, paa Subjektets Følelser og Handlinger. Derfor vil Religionen, grundet paa sanne Kundskaber, der ere evige og urokkelige som det Væsen der kundgjorde dem, stedse blive Een og sig selv lig overalt i Østen og Vesten, ved Nordpunktet og Sydpunktet. Hvo som besidder denne Religion, vil tilbede Gud i Aand og Sandhed, og denne Religion er ikke indskrænket til visse Steder eller Tider; men har været, er og (vi ville haabe) skal stedse være her og overalt i hele Universet.

Til at bestemme, i hvad Grad et Folkeslag besidder en saadan Religion, udfordres mere end blot

Opmærksomhed paa dets udvortes ceremonielle Gudsdyrkelse, der oftest misforstaaes af Almuesmanden; ligesaavel som de Begender og Traditioner, der Tid efter anden have indsneget sig, og efterat have tabt deres mystiske Betydning troes af den Uoplyste som væsentlige Dele af hans Religionsystem. Efterretninger om disse blive derfor blotte Monumenter om den menneskelige Forstands nafladende Bildfarelse og Daarlighed, men ikke Kundskab om Folkets Religion i Forhold til andre Verdens Borgere.

Den derimod, som gjør dette sidste til Maalet for sine Undersøgelser, maa ikke blot holde sig til det trivielle, ofte ætle, Udvortes, som han seer for sine Dine; ei heller blot søge sin Oplysning iblandt de Vankundige; men er han først bekendt med de udvortes Religionsøvelser, maa han gaae til Folkets Skrifter, som afhandle slige Emner, maa søge Venstreb med de Oplyste, erhverve sig deres Tillid, og derpaa ikke af blot Nysgjerrighed eller af indbildt Haab om at nedrive deres Grundfætninger, eller at latterliggjøre deres vedtagne Skikke, men af Eyst til Kundskab og af Tilbøielighed til Agtelse for Folket, søge at oplyses om deres Begreber og Tænkemaade. Disse ere de Kilder, hvoraf Sandheds-Forstæren bør øse. De

ligge ofte paa steile Fjelde, og i utilgængelige Bildnisser; men det Band, som ses af disse Kilber, der ere besværlige at komme til, vil være væsentlig forskjelligt fra Bandet, set af de aabne Bye-Damme, der ideligt fyldes af enhver tilflydende Ureenlighed.

Hr. Sonnerat har givet os en Deel af Indias nernes ceremonielle Religions-Dwelsse saaledes som de falde i Dinene paa den blotte Tilskuer. Han har tillige ledsaget disse Fremstillinger med nogle af de trivielle Legender, som rullere imellem Almuen, der tilsidst er bleven vant til at tage alt bogstaveligt. Heri meddeler han os adskillige Bildfæstelser. Men jeg er tillige af den Formening, at dette Emne kan aldrig fremstilles i sin fulde Klarhed, si heller bringes til noget heelt; thi ethvert indiskt Tempel har som oftest sin Legende, der har været Aarsag til Templets Oprættelse. Lægge vi endnydermere Mærke til: at de 3 Hoved-Foresstillinger af Guddommen, nemlig Brahma, Wischnu og Siven have hver 1008 Navne, hvilke Navne hver især ere tildeelte paa Grund af en Guddommens Virkning, der haver givet Anledning til en Legende; at videre alle de øvrige Gude-Væsener, som ere disse underordnede og som ere tildeels nedstammede fra disse, udgjøre det uhyre Antal af

Tre Hundrede og Tredivte (330,000,000) Millioner
 Gubdomme, om hvilke deres Traditioner handle,
 og at disse Traditioner tillige efter al menneskelig
 Wiis ikke have vandret fra Slægt til Slægt uden
 at undergaar en stor Deel Forandringer, saa synes
 det ikke mueligt for nogen at undgaae Vildfarelser
 i at behandle dette Emne, og ligesaa umueligt er
 det at udbringe heraf noget fuldkomment Heelt.
 Tillige vilde det være nødvendigt for den, som har
 Mod nok til at forsøge sine Kræfter i dette træts-
 tende og vildsomme Foretagende, først at søge den
 rette Grændselinie imellem den udvortes Dyrkelse,
 som Indianerne vise for de høiere og lavere Guds-
 domme; thi Dyrkelsen for de lavere Gubdomme,
 som ikke forrettes af Braminuer, røber nu maaſtee-
 ſilbigere Oprindelse hos et i Vansundighed ned-
 sunket Folk, der ganske har ladet sig slavebinde af
 Overtroe og Troldom, hvorfor ogsaa disse Guds-
 dommes Dyrkelse affryes af Braminuer og de høiere
 Kaste, der ikke engang ville nærme sig til de Tem-
 plet, hvor samme forrettes. Med al den Agtelse,
 som en ſilbigere Forfatter ſkylder sine Formænd,
 af hvilke han undertiden kan betjene sig, omend-
 ſkjønt han ikke ganske følger dem, anſeer jeg det
 dog for Pligt at advare enhver Læser om at være
 vaerſom ved at bruge Hr. Sonnerat, og ingen-

Kunde uprøvet underskrive hans Beretninger. Intet hævder mig Ret til at bestemme de Kilder, hvoraf han har betjent sig da han selv ikke har angivet dem; men han synes ikke at have kjendt dem, som Englænderne have aabnet os, og disse ere tillige blevene mangfoldigere efter Udgivelsen af hans Værk. I Henseende til de meddeelte Prøver paa Indianernes Literatur, da forekomme de mig at være nedskrevne efter mundtlige Fortællinger; thi de fleste af dem haver jeg selv læst samlede i et tamulisk Skrift, kaldet Painsatandiram (s: de fem Bid), der er en Fabellære, oversat, og (som jeg troer) forkortet fra et Sanskrit Værk; et Skrift som maaskee kan have været Stammefader til alle de Fabler vi læse hos Æsopus, Phædrus, Pilpai og alle andre disses sildigere Efterfølgere.

I Henseende til mine egne Efterretninger, da tilstaaer jeg, at mit Formaal steds har været at efterspore, i hvad Grad Indianerne maatte besidde Straaler af den sande Religion. Kilderne, som jeg i dette Niemeed søgte hen til, vare Indianernes Skrifter, enten i Oversættelser eller Grundsprøgene, dernæst Samtaler med de Dplyste om Religionen, om Hensigterne med dens udvortes besværlige og pompeuse Ceremonier, samt om Æse

guds = Attributernes mentale og fornuftige Betydning.

Resultatet af disse mine Undersøgelser blev just den Slutning, som Selskabet har uddraget af mine Efterretninger og som det med technisk Korthed har udtrykt ved: Monothisme med Dæmons-System. Jeg afholdt mig selv fra at drage nogen Slutning, da jeg troede det Fortællerens Pligt: blot at meddele sine Erfaringer, og ikke gjøre sit Vidnesbyrd mistænkeligt ved at føre Læseren paa den Slutning som han vilde grundfæste.

Guds Eenhed er en Sætning som i Indien er bekjendt for Mængden af Almuen; omendstjont Almuesmanden ofte ikke grubler over hvorledes Guddommens Eenhed kan bestaae med dens Deelighed imellem de mangfoldige Guds-Besener. Den Eenfoldige tilbeder og skjælver altsaa for ethvert Afguds-Billede, som om det var Guddommen selv, og forglemmer Skaberens ved den skabte Tings Bestuelse. Oré Naden (o: Een kun Herren eller Herren er Een) findes vel i enhver Mand's Catechismus eller Samling af moraliske Sentenser; men ved Siden af denne Bog har han de meest ælle Legender om adskillige Guders særdeles obscoene Bedrifter, hvilke han med lige Erbsdigthed læser og troer. Den oplyste Mand, der

selv læser de bedre og høiere Skrifter, tænker og troer derimod paa en ganske forskjellig Maade. Overalt maa man tilstaae, at ligesom Hindueren er tolerant imod Fremmede, saa er han tolerant i sit eget Samfund i Henseende til Meningsfrihed; derfor lever Vishnuviten og Siveniten nu i største Enighed sammen. Ved denne Lænte tillade De mig at anmærke, at der efter mine Erfaringer aldeles ingen Grund findes til at antage: at Vishnu tidligere end Siven skulde miste sine Tilhængere. En Anmærkning, som maa hidrøre fra en Forfatter, der maa ske af lokale Omstændigheder har alt for hurtigt uddraget en almindelig Slutning.

Vel har Sivens Dyrkelse mere Almindelighed, men ikke større Høitidelighed. I enhver noget betydelig Bye findes Templer for begge Guddomme. I nogle Byer have endog Vishnus Templer Overvægten. Begge Templer besøges lige hyppigt og de meest berømte iblandt dem modtage paa store Festerdage i Flæng Tilbedere i Tusinde Tal. Heller ikke gaaer noget Subjekt over fra det ene Partie til det andet, men enhver, som fødes i et vist Religions-Partie, maa forblive i samme indtil sin Død. Jeg troer altsaa, at Vishnus og Sivens Dyrkelse vil stedse vedvare saalænge Hindu-Religionen efter Forsynets Plan ikke fortrænges af nogen anden.

At jeg skal vende tilbage til Hinduernes Tolerance, der ogsaa udstrækker sig til de lavere Gudsdommes Dyrkelse, saa maa De vide, at Heterodoren, Deisten, Idolatriften, og efter nogles Anmærkninger Atheisten, leve her i Indien i fuldkommen Fred sammen. Enhver bliver uhindret ved sine Meninger og alles Skrifter læses efter enhvers Valg. Men intolerant, skrækkelig intolerant er Hindueren i den udvortes, ceremonielle Dyrkelses, Skikkes og Sædvanes Jagttagelse, og ingen vil ustraffet kunne forsømme disse, der sigte til at bevare den borgerlige Rolighed og Religions-Stemets Bedligholdelse.

Disse Anmærkninger haaber jeg ville godtgjøre Aarsagerne til den Uoverensstemmelse, som findes imellem Hr. Sonnerats og mine Efterretninger. Men jeg maa tillige bede Dem, Kjære Ven! at undskylde den lidet Bestedenhed, hvormed jeg, af en partist Faderkjærlighed har søgt at udbrede Lys over mine egne Udarbejdelser. Jeg troede, at jeg burde oprigtigt bekjendtgjøre Dem det Maal, som jeg sigtede til og de Veie som jeg havde søgt at gaae frem paa. At forsikre, at jeg enten har opnaaet Maalet eller har truffet paa de lyseste Veie og bedste Rilder, vilde være daarlig Selvtillid; meget mere troer jeg, at mange langt lysere Steder

og klarere Rilder vilde med Fremtiden opdages; hvorfra vi maaskee ville see en Religions Bygning, og opdage Sandheder, der ville i lige Maade opvække vor Beundring og Erbødighed. Jeg skalde nu Kjære Ven! meddele Dem de Authoriteter, som have berettiget mig til at sælde mine anførte Domme over Indianernes Religion; men mit Brev haver allerede faaet en temmelig Vidtløftighed; hvorfor jeg her vil slutte det med Løfte om samme Authoriteter i et følgende. Jeg er usorødt Deres meget hengivne Ven.

København den 8de Januar 1801.

U d e t B r e v.

Efter det Løfte, hvormed jeg sluttede mit Næstforegaaende, maa De tillade mig i Nærværende at støtte mine Anmærkninger med nogle Authoriteter. Frygt for at blive alt for vidtløftig afholdt mig fra at vedføre dem ved Anmærkningerne selv. Disse Authoriteter ere tagne deels af andres, deels af mine egne Oversættelser af indiske Skrifter.

Tiruvalluver (o: den hellige Valluver) siger: "Forgjæves et Kundskab for den, som ikke har til-

Theol. Bibliothek 15 Bb.

3

hædet Foden af det uforklarlige Væsen, som eksisterer overalt.

"Den som gjør Vel, og hvis Hjerte er reent, har kjendt Dydens Væsen; daarlige Ceremonier udgjøre ingen Deel af den *)."

En Wiismand. (Baruna) der tillige er anset som Gud for Oceanet, siger i en Underviisning til sin Søn: "Den Aand fra hvilken disse skabte Væsen er udgaae; ved hvilken de leve, efterat være udgangne; til hvilken de gaa; og i hvilken de til sidst absorberes; den Aand bør du stræbe at kjende; den Aand er den Ene Store **)."

I en Sashtira, som bærer Navn af Bedanga o: Kundskab = Korpsen, af Veda o: Kundskab eller Vidskab, (deriveret af det Sanskrit Verbum vida, der betyder at vide, og af anga o: et Legeme, et Korps, Latinerne's corpus, oversat paa Latin vilde det derfor hebe; Corpus scientiæ). I dette Værk, som er en Kommentær over Vedas, gjøres Begyndelse med en Dialog imellem Brimha (Bramha) o: Wiisdom, og Narud (eller Narader) o: Fornuften,

*) Taget af Philosophical Essay on the Manners &c. &c. of several eastern nations by Mr. Foucher D' Obsonville.

**) Asiatic Res. Vol. IV. p. 180.

der i Mythologien forestilles at være en Søn af
Brahma, eller en Søn af den første af Brams per-
sonificerede Egenheder. Af denne Dialog er føl-
gende uddraget:

Narud ønsker Oplysning om Verdens Slaa-
belse. Bramha svarer:

"Bliv ikke bedraget min Søn, indbild dig
ikke: at jeg var Verdens Skaber, uafhængig af
den høieste Guddom, som er det store, oprindelige
Væsen, og alle Tinges Skaber. Betragt mig derfor
kun som den store Villies Redskab, og en Deel af
hans Væsen, hvilken han fremkaldte for at udføre
sine evige Hensigter."

Narud. "Hvad skulle vi tænke om Gud?"

Bramha. "Da han er immateriel, er han
over alt Begreb; da han er usynlig, kan han ikke
have nogen Form; men fra det, som vi see i hans
Gjerninger, kunne vi slutte: at han er evig, al-
mægtig, kjendende alle Ting, og nærværende
overalt *).

I en Dialog imellem Krishna (en Incarna-
tion af Vishnu) og Arjum (eller Arsunen) der er
en Søn af Indra (eller Firmamentet) og er Solens

*) Jøst. a Dissertation prefixed to the History of
Hindostan, translated by Alexander Dow Esq.

Kudst; og er tillige een af de fem Pandaver, hvilke Krishna i den bekjendte store Krig hjalp imod de 100 Brødre, Sønner af Viruda = Radsa, siger Krishna i sine Underviisninger om sig selv: "Jeg er alle Ting's Skaber, og alle Ting udgaae fra mig. Hine, som ere begavede med aandelig Wiisdom, kjende dette og dyrke mig."

"Jeg er Sjælen som er i alle Ting's Legemer. Jeg er Begyndelsen og Enden. Jeg er Tiden; Jeg er den alt bortrivende Død; og jeg er Opstandelsen. Jeg er Sæden til alle Ting i Naturen, og der er ikke en eneste Ting, besjælet eller ubesjælet, uden mig."

"Hele Universet blev udspreidt rundt omkring ved mig."

"Daarerne ere ubekjendte med min ophøjede og guddommelige Natur. De have et forsængeligt Haab, forsængelige Bestræbelser, og ere blottede for Fornuft; de derimod, som besidde sand Wiisdom, tjene mig i deres Hjerter, uden at finde Behag i andre Guder."

"Hine, som dyrke andre Guder, dyrke mig. Jeg er i Dffringen, i Kryderierne, i Paakaldelsen og i Dffer-Dyret.

Et andet Sted, hvor Krishna taler om Guddommen, siger han: "De som finde Behag i hele

Naturens Velgaaende, tjene mig i min uforgjængelige, uforklarlige og usynlige Form."

"Hine, hvis Sind ere heftede paa min usynlige Natur, have et større Arbejde, eftersom en synlig Bane er vanskelig for legemlige Væsener."

Dg paa samme Sted siger Arjun i en Tilbedelse til Krishna: "Du er den første Slaver — Evige Gud! Du er den Ypperste! Ved dig blev Universet udspreedt overalt! Du er Biju, Gud for Bindene (eller Lusten). Agni (eller Almi) Gud for Ilden; Varun, Gud for Oceanerne o. s. v."

"Tilbedelse være dig; atter og atter Tilbedelse. O Du, som er alt i alle Ting! Stor er din Magt og stor din Værd! Du er alle Tinges Fader, derfor nedbøier jeg mig, og med mit Legeme nedkaster jeg mig paa Jorden, anraaber din Miskundhed. Herre! værdig at tilbedes! bær over med mig, som en Fader med sin Søn; en Ven med sin Ven; en Elsker med sin Elskede *).

*) Efc. Bhagavat. Gita. En Episode af Purāṇen, Maha Bharat el. Maha Paradam. Et Bæst, høist mærkeligt brude ved sit Indhold og Værd, der i det ringeste stiger op til 8 eller 1200 Aar for C. F. Jeg anbefaler denne Episode til Forskerens Overveelse, og maane afholde mig fra at gjøre flere Excerpter.

I *Darma: Sashtira*. (*Darma* er et Ord vanskeligt at oversætte, formedelst sine varierende Betydelser. *Snart* betyder det en enkelt god Handling, *snart* indbegriber det en Samling af alle Pligter eller Dyd, *snart* bruges det om Belskedsbed, *snart* om Retsfærdighed, Retfærdighed og religiøse Pligter, endog om Belønning, og svarets saaledes i Begrebs Mangfoldighed næsten til det græske *δικαιοσύνη*. Derfor maatte *Darma: Sashtira* maaskee oversættes *Pligt- eller Dyde-Lære*). I dette Bælt haves en Samtale imellem *Bramha* (den personificerede guddommelige Visdom) og *Narader* (Hornuffen), hvori fastes et Lyk over de religiøse Forskrifter, som ere tilfældes for begge de Høje Sekter af Hinduerne. Følgende ere Stykket af samme:

Narad. "O du Guds Hørfte! Hvo er det Hørfte af alle Væsen?"

Bramha. "Brim (*Bram*) som er uendelig og almægtig."

Nar. "Er han fritaget fra Død?"

Bramha. "Det er han, eftersom han er evig og uden Begeme."

Nar. "Hvo skabte Verden?"

Bramha. "Gud ved sin Magt."

Nar. "Hvo er Lykssaligheds Giver?"

Bramha. "Krishen, og højsomhelst dyrker ham skal erholde Himmelen *).

Nar. "Hvad er hans Signelse?"

Bramha. "Han har ingen Signelse. Men for at heste et Begreb om ham i Menneffenes Sjæle, som ikke kunne troe paa et immaterielt Væsen, foreskilles han under afstaaelige symbolske Former."

Nar. "Hvad Billede skulle vi gøre os om ham?"

Bramha. "Derfor din Indbildningskraft ikke kan hæve sig til Omtale uden et Billede, saa forestil dig selv: at hans Wine ere lig Solen, hans Udseende lig en Elke, hans Klæder af Himmels Pynt, og at han har fire Hænder."

Narud. "Hvorfor skulle vi tænke os Almagten under denne Form?"

*) Krishen uledes fra Krish, givende og ana: Glæde. Det er Et af Guds tusende Navne. H. Dow. Efter Forfatterens Mening skulle dette være et generelt Navn for Guddommen. Men det synes ved liden Forandring at være Vishnu's specielle Navn Krishna, der tillige angives at have en anden etymologisk Betydning.

Suglsang.

Derpaa forklarer Bramha den mystiske Betydning af disse Attributer og fortsætter Samtalen om andre Religionens Gjenstande; men samme Fortsættelse maae jeg paa dette Sted forbigaae, i hvormeget jeg end formedelsk dens sunde Philosophie finder mig fristet til at meddele den. Jeg vil blot tilføie at da Narud siden spørger: "Hvorledes Gud bør dyrkes?" svarer Bramha:

"Ikke i nogen egenlystig Hensigt men af Kjærlighed til hans Gljænheder, af Taknemmelighed for hans Raader og af Beundring over hans Storhed *).

Vi ville nu søge hen til et andet indisk Værk, hvoraf vi hidindtil ikke have seet noget Udbrag. En Skjæbne, som hviler over dette Skrift tilligemed mangfoldige andre, til hvis Fremdragelse (endog med samme Fremstribt, som nu gjøres) hele Secler maaſtee ville bortgaae; saa mangfoldige, saa vidtløftige ere Indianernes Kunstværker og saa vanskeligt er det at overkomme dem heelt samlede. Dette Værk bærer Navn af Kanda-Purana o: en Krønike om Kanda, der i Sanskrit skrives Scanda, ogsaa kaldes han Velen o: Spjddrageren, ogsaa Supira-

*) Jvfr. cit. lib. Dows History &c.

mannier o. s. v. efter Indianernes Vilis at give deres Guder mangfoldige Navne i Dvereenstemmelse med deres Attributer og Daad. Ronden er den næstældste Søn af Siven og Parvadi, han er Lystighedens Gud, og i Besynderlighed Krigens Gud; han er General for hele den himmelske Krigsmagt. I denne Krønike fortælles Randens Fødsel, Opdragelse og Daad; men under denne mythologiske Fortælling indblandes som i alle Puranaer Glimt af sand Historie, og af Sætninger til Religionen, Astronomien og andre Videnskaber henhørende.

En dybsindig Grandfæst over indiske Oldsager, Ept. Wilford, som har særdeles Bekjendtskab med den første Deel af Indianernes Puranaet (Krøniker), troer derfor at have fundet Grund til at slutte: at alle deres Puranaer vare mythologiserede Compilationer af sande historiske Beretninger, som nu ikke mere ere til, da maaskee intriigante Bedere, der søgte at flavebinde Almuen under Demon-Systemets Nag, have med Glib destrueret de sande Efterretninger, saaledes som Romerne gjorde ved Romas Skrifter, ved de historiske Bøger af Etrurernes, og maaskee ved Turdetanernes i Spanien.

Da Randen er en Søn af Siven, saa spiller ogsaa Siven Hoved-Guds Rollen i denne Krønike.

Vi læse altsaa heri adskillige Lovsange og Tilbedelser til Siven, som til den højeste Gæddom. Følgende er een af dem. Efterat Siven har sat sin Søn Randen til Hærfører over den himmelske Armee, der bestod af ni Virvaku, eller overorsbentlige Kjemper, frembragte af Siven, hvilke Randen skulde ansee som sine yngre Brødre, og af 100,000 Virer 3: Kjemper, der vare saa store at de skulde sig ud over et 3000 Dimers Stykke Vej; dertil af 1000 hvide Djævla, og endelig af 6 Bjerg-Tægere, som Siven gav ham med fra sit eget Kallafain, saa fik han Ordre af befrie Deva-logam 3: Gude-Verdenen fra de Rashader 3: Hlemme Kjemper, som søgte at forstyrre samme. Efterat Randen har samlet denne sin Armee, tilbeder han og de samtlige Siven i en Sang, som jeg her vil meddele oversat efter et Samliff Manuscript:

"Priset være du, den ypperste, du som boer her, i det Høie, og i det Lave!"

"Priset være du, som giver Held, som lyser uophørligt, der var, er, og skal være!"

"Priset være Herren, som er Guders Gud, og Bjerget Kallafains Styrer!"

"Priset være du, den Mægtige, den Allestedsnærværende, som selv er uden Dannelsel!"

"Priset være du, den for alle selv eksisterende Subdom!"

"Priset være du, den Herre, der er som Jorden, som Vishnu og som Bramha!"

"Priset være du, den selv eksisterende, den fuldkomne, der er uden Gmitte og uden lidelig Lyst!"

"Priset være du, som lyser overalt, o Siva, Siva! du Arm, som bærer alle guldne Smykker!"

"Priset, ja prisat være du, som er uden Synd!"

"Priset være du, som er al Begyndelses Herre!"

"Priset være du, o Siva! o Hara-Hara!"

"Priset være du, o Lyssraalens Herre!"

"Priset være du, som bærer Maanen paa dit Hoved!"

"Priset være du, o Oplysningens (metaphysiske Oplysning) Herre!"

"Priset være du, o miskundelige Marti (o: Subdom).

"Priset være du, o Retfærdigheds Herre!"

Siden efter faaer denne Randens Hær en Tilvæxt af Devendiren, eller det personificerede

gubdommelige Forsyn, som Mythologien gjør til Regent i Deva - logam (Gude - Verdenen) medAttribut af tusinde Dine, efter hvilke han kan ansees, som Indianernes Argus.

Denne forenede Hær istemmer atter en Eosfang til Siven og Parvadi, hvilken har Hensigt til og Forbindelse med et Metaphysisk-Psychologisk Bær over det menneskelige Begeme, der er som Guds Tempel og Boelig. Denne særdeles mærkelige Eosfang er for vidtløftig til at finde Sted i et Brev, men ender med følgende Stropher særskilt til Siven.

Strophe 53. "Priset være du, o det Heles Herre, som gaaer Vest og Øst (som opreiser og nedstyrter), som sees og ikke sees, der er baade Begyndelse og Ende i Førføringen, Mellemtiden og Slutningen, der sammenblander Luft, Vand, Himmel og Jord, og optænder Ilden; og der er som den allermindste Ting!"

Str. 54. "Priset være du, vor Herre!"

Str. 55. "Priset være du, som er Liv i ethvert Liv!"

Str. 56. "Priset være du, o Herren! du smuktiede!"

Str. 57. "Priset være du, som forbarmet mig over dine Tjenere!"

Str. 58. "Priset være du, som er dig selv den højeste Herre og boer endog i den ringeste Ting!"

Str. 59. "Priset være du, som ene bør at fraaes, og er selv overalt i ethvert Hjørne!"

Str. 60. "Priset være du, al Begyndelses Herre!"

Her haver De nu, Kjære Ven! fra indiske Monumenter authentiske Bidnesbyrd, der tydeligt forklare Indianernes Begreb om de tre ypperste højeste Idoler af Guddommen. Jeg vil ikke træde ind i Deres Rettigheder ved at udpege for Dem alle de Slutninger, som deraf kunne drages; men jeg haaber, at De villigt vil tilstaae mig denne ene Hoved-Sætning: at de alle indeholde een og samme Tilbedelse af det ene fuldkomne og uendelige Væsen, der er det Heles Skaber, Styrer og Herre. Denne Sandhed ligger altsaa til Grund i hele Indianernes Religions-Bygning, og er siden kun bleven skjult i deres besværlige Idol- og Dæmon-System. Men man maatte være aldeles ubekjendt med den menneskelige Fornufts Svaghed, dersom man vilde paastaae: at ethvert enkelt Subjekt, enten Vishnuvit eller Sivenit besad en saadan tydelig og klar Kundskab om denne Sandhed. Nei! men det er Maalet, hvorefter den indiske

Grandfæter ved Kundskabs Erhvervelse. fores. Det et Maaglet, som er ham foresat; At han ikke opnaaer det, er ligesaa lidet det indiske Religions-System's Skyld, som det er den christelige Religions Brøde, at mangfoldige dens Tilbedere bedrive Afguds- Dyrtelse med dens Sakramenter, med dens symboliske Insignier, med berømte Religions-Systemets Tilhængere, Forsvarere og Martyrer o. s. v. og at Lærere, endnu selv uoplyste, bestyrke Almuesmanden i vrangte Begreber.

Jeg kunde endnu meget mangfoldiggjøre mine Authoriteter, naar jeg vilde tage til Hjælp en Biegenbalk, Father, Bouchet, Bernier, Forker, Sir William Jones's Hymner til indiske Gudsdomme, sammes Oversættelse af det vigtige indiske Værk, Menu's Anordninger; og omstræde Afhandlinger i Asiatic Researches & miscellany samt Indiens Moral-System, der endog lærer, at: "Den sande, store Mand tilgiver en Fornærmelse; han gjør endog sin Fjende godt" (vid Tiruvallaver) og deres historiske Romaner, hvorfra jeg selv har oversat et Par, som jeg haaber De med Liden Skal faae nærmere Bekendtskab til, og hvorfra den ene især forekommer mig høist mærkelig, da den foredrager Begivenhederne med en ældgammel indisk Longe, hvis Retfærdighed var saa stor at den

endog blev omtalt for Gude-Kongens Devendirens (eller det personificerede Forsyns) Throne, hvorefter opkom en Strid, som endtes med at Devendiren tillod at sætte ham paa Prøve. Hvilke Prøvers Udførelse er Stof for Historien, og hvor Kongens særdeles Taalmodighed og Standhaftighed overalt indstærker den Moral: at Mennesket bør roeligt underkaste sig Forsynets Tilføjelser, bør aldrig ved nogen Ting lade sig bevæge til at afvige fra Retsfærdighed; thi alt timeligt er forgængeligt, i Døden maa Mennesket forlade alt jordisk, og kun Dyd eller Bøst skulle følge ham paa hin Side af hans jordiske Oplosnings-Sted*). Foruden mange flere Auctoriteter.

Men jeg har endnu tilbage at gjøre Dem Rede for de indianiske Idolers mentale Betydning, hvorom jeg i et følgende Brev skal give mig den Frihed efter Evne at udkaste nogle faa Grundtræk.

*) Forf. sigter her uden Tvivl til Historien om den rettskafne Haritsandra, hvis Hovedindhold han har leveret i det Sjællandske Landemodes videnskabelige Forhandlinger, 1ste Bd., 2det og 3die Hæfte. Udg.

Nærværende Brev vil jeg slutte med følgende Sentents af Hetopades *):

"Der er een Ven, Religionen, som ledesager os endogsaa i Døden, omendstjont alle andre Ting gaae til Grunde liig Legemet."

Krankebar den 15de Jan. 1801.

Ærdele Brev.

I Følge mit sidste haver De en Fordring paa mig for den symboliske Betydning og mentale Forflaring af de indiske Gude-Attributer. Jeg indseer Fordringens Betydelighed, og beder Dem ders

*) Hetopades er en indisk Fabellære af en Bramin Vishnu-Sarma. Dette Værk er fra Sanskrit oversat af Mr. Charles Wilkins. 1787. Det er det samme Værk, som jeg ovenfor har omtalt, i et tamulsk Udtog, under Titlen Painsatandiram og som jeg selv har oversat. Sir William Jones anmærker, at disse Fabler, der rigtigt kaldes Nilpais Fabler, ere den skønneste og ældste Fabel-Samling i Verden og ere nu til under forskjellige Navne i adskillige Sprog.

for at modificere den efter den Klausul som jeg af Forsigtighed tilføiede mit Løfte. Nogle faa Grundtræk efter mine Efter var alt hvad jeg turde love, er alt hvad jeg for nærværende Tid føler mig i Stand til at opfylde.

Jeg formoder at De er enig med mig i at antage: at Sandhed blev ofte Aarsag til Vildfarelser; men af Vildfarelser frembragtes aldrig Sandhed. I Følge denne Sætning er jeg tilbøjelig til at antage: at den sande Guds Kundskab er gaaet forud for den vildfarende, og at denne sidste haver taget sin Begyndelse ved Misforstaaelse af de Typer, under hvilke den oplyste Menneſke-Forstand søgte at bevare Sandhederne fra Undergang, og at gjøre dem bestuelige for den mindre Oplyste. Disse Typer have i det menneſkelige Sjæls Barndom sandsynligen været symbolske Figurer; thi naar Menneſket tænkte paa at bibringe andre sine Ideer, og opbevare de erhvervede, maae han have fundet det lettere at udføre dette Foretagende ved Figurer, udſtaar i Læder eller vahnede i bløde Materier, end ved at opfinde et Alphabet, og deraf at danne en Samling af Ord, hvorved han i et flevet Sprog kunde tilkjendegive og monumentere sine Tanker.

Theol. Bibliothek 15 Bb.

R

Selv hos Barnet iblandt de meest Oplyste
 gaaer Indbildnings-Kraftens Virkninger forud
 for Forstandens; Pædagogen finder det derfor et
 lettere Arbejde at bibringe den Ufge Begreb ved
 Billed-Sprog, end ved vidtløftige Forklaringer
 og Bogstav-Skrift. De mindre oplyste Nationers
 Gesticulationer ere et sløttende Beviis for det sym-
 boliske Sprogs Ræghed og Almindelighed. Saa-
 ledes fortæller man ogsaa; at Europæernes An-
 komst til Spanien og Mexico blev bekendtgjort for
 Montezuma ved Figurer malede paa Bomulds-
 Løier.

Det høieste Mæsens Fuldkommenhed og alle
 Oldtidens Mindesmærker give os Ret til at an-
 tage: at det første Menneske fremstod fra Slaves-
 rans Haand ubesmitet af vrangs Begreber; men
 kunne vi endog tillige antage: at han som en moden
 Mand har befåddet Sprog og Begreb, saa seer jeg
 dog intet der berettiger os til at give ham Kundskab
 om Bogstav-Skrift, som maa have været en filo-
 digere Opfindelse i et talrigere Samfund, hvor
 den menneskelige Forstand har søgt sig i Granflæ-
 ning over det talte Sprog. Naar altsaa den første
 oplyste Mand vilde meddele sine Begreber til sit
 Afkom, er det sandsynligt, at han har betjent sig
 af emblematiske Figurer; disse ere tillige blivne

Mindemærker om de foredragne Sandheder. — I Forskningen have de vel været rigtigt forstaaede; men Tidens Længde, Folkemængdens Tiltagelse, den mundlige Traditionens Ustabighed, og den menneskelige Forstands Svaghed have maaskee samtlig bidraget til at udslette hos den almindelige Mand Emblemernes rigtige Betydning. Den sande Kundskab er altsaa kun bleven enkelte til Deel, og Mængden, som i Samsundet maatte henvende sig især til det jordiske, omendstjondt de sølede et Kald til at dyrke Væsenet, som overgik dem selv i Kraft og Fuldkommenhed, kunde dog ikke fatte et Væsen, der maatte besidde samlede alle de Fuldkommenheder, som fremlyste af Naturens Betragtning; og da de tillige saae for deres Øine de Emblemer, som udtrykte Guddommens forskjellige Egenskaber og Virkninger, forfaldt de let til at antage mangfoldige Guder, og at ansee ethvert Emblem for en Fremstillelse af et særskilt Gudes Væsen, der efter menneskelig Vilis havde sin særskilte Forretning i det Heles Dannelse og Bestyrelse; thi Anthropomorphismen haver fledest blandet sig i Menneskets Begreb om Guddommen. Nu var altsaa det første Skridt gjort. Og Erfaring lærer, at det er ikke let at bestemme, hvor det sidste maatte ende. Thi den menneskelige Forstand

standser ikke, omenstjændt den ikke altid gaaer paa rette Veie, og aldrig opnaaer det fuldkomne Raad i dette Liv. Mærkeligt maa det forekomme os, at Oldtidens Mindesmærker have opbevaret os Efterretning om Gains og Abels Offringer, der anægteligen ere emblematiske Taksigelser til Guddommen. Men samme Mindesmærket have ikke meddeelt os ringeste Taksigelse eller Lovsang, som maatte have ledsaget denne symboliske Dyrkelse.

De tillade mig nu, Kjære Ven! at undersøge, hvorvidt disse foregaaende Anmærkninger kunne anvendes paa det hinduistiske Ibol-System.

Den Ræghde af Billeder, som findes i Hinduernes Tæmpler, have givet nogle Rejsende Anledning til at brændemærke Nationen med Benævnelsen af Afgudsdyrkere. Men dersom vi kunde indse hos os selv de Begreber, som vi med Mogensmelken have indjuset, dersom vi upartiske kunde undersøge denne symboliske Maade i at opofre Bønner og Taksigelser til Guddommen, maatte vi maaskee tilstaae at den ikke er aldeles upassende med den almindelige Fattes-Tone. Thi hine som ikke ere i Stand til selv at lase Guds Pris, eller at udele hans fuldkomne Væsen af ubetragelige Grunde, ville med Fæthed fatte et vist Begreb om hans Størhed ved at bestue en Figur, der blev

fremstillet med mange Hoveder og Arme, der blev udrustet med ethvert Symbol paa menneskelig Magt, og som alle Folkelasser betragtede med uforfælt Ærbødighed.

At Hinduerna ikke ere blotte Afgudsdyrkere, troer jeg allerede i mine foregaaende Breve at have beviist; jeg troer endog at kunne bevise Dem, at hele deres Gude-Maskinerie kun var anlagt paa at være som et symbolisk Sprog, hvori de stræbte at gjøre Sandhederne beffuelige for den Gensfoldige. I den tilforn anførte Dialog imellem Bramha (den guddommelige Viisdom) og Narader (den menneskelige Fornuft) siger Bramha et Sted om de 3 Hoved = Guder: "Tilbedelighed dyrkede hos Gud fra al Evighed; den var af 3 forskjellige Slags: den skabende, den opholdende, og den ødelæggende. Den første er forestillet ved Bramha, den anden ved Vishen (o: Vishnu), og den tredje ved Shibah (o: Siven). Du, o Narad! er underviist om at dyrke alle tre i adskillige Stiktelser og Signelser, som Skaberens, Opholderens, og Ødelæggerens." Og i Dialogen fra Darma-Sashtra, da Narad spørger om Aarsagen, hvorfor man skulde forestille sig Guddommen under den angivne Form, svarer Bramha: "Hans Mine kunne sammenlignes med Lotos for at vise at de ere altid aabne, liig hiin

Blomst, som den første Vanddybde ikke kan oversige. At hans Udseende er lig det af en Skye, er et Emblem paa det Mørke, hvormed han styler sig for dødelige Dine. Hans Klæder ere af Eynild for at udtrykke den forfærdende Majestæt, som omringer ham; og hans fire Hænder ere Symboler paa hans Styrke og almægtige Kraft." — Da Narud spørger, hvorfor vi befales at gøre Oftringer til Gud; om han spiser og drikker som dødelige Mennesker? eller i mødsat Tilfælde, til hvad Nytte vore Oftringer da maa være? svarer Brahma: "Gud han hverken spiser eller drikker lig dødelige Mennesker. Men dersom J ikke elsker Gud, ville Eders Oftringer være ham uværdige. Thi ligesom alle Mennesker attraae de gode Ting i denne Verden, fordrer Gud et frit Offer af deres Substant, som det stærkeste Bidnessbyrd om deres Taknemmelighed og Tilbøielighed til ham." — Da Narud tilfældt spørger: "O Fader! du talte nyelig om Gud som Een, dog fortæller man os, at Rark (o: Rama), som vi læres at kalde Gud, var født i Jessarits (o: Desarathas) Huus: at Kishen (o: Kishna) som vi kalde Gud, var født i Basbeo's Huus, og mange andre paa samme Maade. J, hvad Lyk bør vi tage dette Mysterium?" saa svarer Brahma: "J bør betragte disse som besynder-

lige Aabenbarellser af Guds Forsyn, til visse store
 Formaaels Opnaaelse; som i Tilfældet med de
 fyrten hundrede Gruentimmer, kaldte Gopi, da
 alle Mænd i Srendiep (s: Ceylon) vare edelagte
 i Krig. Gruentimmerne bade om Husbønder, og
 alle havde de deres Huser tilfredsstillede i een Nat,
 og bleve frugtfulde. Men J bør ikke tænke
 at Gud, der i dette Tilfælde indføres som hand-
 lende, for ubetvæstet menneskelige Eidenstaber eller
 Skæbnelighed, da han er i sig selv reen og ul-
 gemlig. — Paa een og samme Tid kan han aaben-
 bare sig paa tusinde Steder ved tusinde Navne og
 i tusinde Former; dog vedbliver han, den samme
 uforanderlige, i sin guddommelige Natur."

J et lidet Udrag af Ulacanidi (s: officia
 mundi eller verdslige Pligter. Jeg har oversat det
 og meddeelt det i Videnskabelige Forhandlinger
 ved Landmødet i Sjælland) ender enhver Sektion
 af moralske Sentenser med et Omkvæd, der paa
 nogle smaa Forandringer nær lyder omtrent over-
 alt som følger: "Lænk kun paa at prise Perumal *),
 der rider paa Paafuglen og er Mand til Balli, en

*) Et Navn for Supiramannier, en Søn af Siven
 og Parvadi, han er Krigens Gud og har til
 Gæretwi en Paafugl.

Datter af Kuraber der søgte i Sloven. ~~At~~ ^{At} Upholdt
hvilket efter Braminens Forklaring vil sige: "Sag
steds Guds for Dine og lad dig dertil opmuntre ved
de jordiske Forestillinger af Guddommen i det Na-
holag, og i det Tempel, som er dig nærmest." i

Jeg afbryder her mit Brev og skal i mit føl-
gende gibe Dem flere Auctoriteter, som egentlig
kun angaae specielle Indolers symboliske Forklaring.
Men De maae tillade mig først at tillægge et Rais-
onnement, udbraget fra Fortalen til en Codex af
Hinduernes Love og Skikke; da dette Raisonne-
ment er flere lærde Braminers eenstemmige Erklæ-
ring, synes det at være en mærkelig Auctoritet om
Indianernes religiøse Tankemaade i Almindelighed.
Jeg formoder at det er Dem bekendt: at Mr.
Hafting strax efter sin Ansættelse til Gouverneur i
Bengalen søgte at forstaae sig en Samling af Hin-
duernes Love og Skikke. Denne Mand, som blev
mistkjendt og mishandlet af sine utaknemmelige
Landsmænd, imedens han velsignedes af Millioner
indiske Indvaanere, og som Videnkabsmanden
aldrig noksom kan ophøie for det Lyd, han søgte
at drage frem fra Mørket, indsaae strax ved sin
Tiltrædelse til Bestyrelsen af de engelske Besiddelser
i Hindustan, at det var høist nødvendigt at staae
en sikker Ledetræd, for Opsynsmænd og Bestyrere

af dette underlagte Folk, paa det at Regjeringen ved at vise en passende Agtelse for Folkets Fædrener Sligke og Fordomme, desmere maatte tilvinde sig deres Hjærkighed og forsikre sig deres Hengivenhed. Til den Ende lod han indbyde fra Benares og andre Stæder lærde Braminer, der vare kyndige i Sanskrit: lod samle de mest autentiske Materialier, og lod ved disse Mænd oversætte paa Persisk en Samling af Hinduernees Love og Sligke. Disse Mænd begyndte Werket 1773, og fuldførte det 1776, hvilket Mærk Mr. Halhed siden paa Engelsk medbragte sine Landsmænd under Navn af Code of Genjoo Laws. I Fortællsen til dette Brev siges disse indvillige Børde: "For Mænd af opløst Forstand og sund Dømmes-Kraft, som i deres Tragten efter Sandhed have bortryddet af deres Hjærter Misdskab og Strids-Mænd, er det ikke sjælt: at Forstjællighederne af Troes-Begreb, som ere hos den Sanskyndige Karslager til Kjendskab og Had, ere i Gjærningen kun Beviis paa det høieste Besens Magt."

Den virkelige Forstandige veed vel, at Forskjælligheden og Adskjælligheden af de skabte Ting, og Stridighederne af Forsatninger, ere Typer paa de underfulde Attributer hos ham, hvis fuldstændige Kraft dannede alle Ting i den animale, vege-

tabile og materielle Verden, hvis Godhed udvalgte Mennesket til at have Herredømme og Myndighed over det øvrige; som, efterat have udrustet ham med Skjansomhed og Forstand, gav ham Overherredømmet over Verdens Hjørner; som, efterat have betroet i hans Hænder Controllen og Styrelsen af alle Ting, Bænkede enhver Nation sin egen Religion; og som indlevede adskillige Stammer og en Mangfoldighed af forskellige Stæder; men skuer med Velbehag paa ethvert Sted den Dyrtænktes Naade, som er i Betyndelighed bleven bestemt for det; Han er hos Tilbederne i Moskeen; naar de tælle de hellige Verker, og han er i Templet hos Ginduerne ved Idolernes Tilbedelse.

Disse Bidræbsbyrd saavel fra Oldtiden som fra nærværende Tid, saavel fra Indlæns nordlige som sydlige Dele, godtgjøre tydeligt: at den uoplyste Indianer under Billedet kan tilbeder det ene fulde Komne og usynlige Bæsen; og bruger kun Billedet for bekvæm at heste sin Opmærksomhed og hjælpe sin Indbildningskraft.

Krænkebar den 22de Januar 1801.

Fjerde Brev.

Efterat jeg i det foregaaende har givet Dem Auktoritet for den symboliske Betydning af Indianernes Gude = Maskinerie i det hele, burde jeg gaa frem til ethvert enkelt Idols Betydning i Særdeleshed; men Idolernes Mangfoldighed passer lidet med mine Evner og vilde tillige føre mig ud over et Brevs Grænser. Jeg vil derfor blive stående ved et Par Exempler. En Forklaring af Bramhas Attributer glemmer jeg, indtil jeg engang kan meddele Dem noget samlet om Indianernes Skabelses Historie. Døenfor have vi læst den mentale Forklaring af Vishnus emblematiske Fremstilling. I mit omarbejdede Manuskript af Lerunda Sorens Historie under Anmærkning 2 har jeg forsøgt paa at give Dem en symbolisk Fortolkning af Guden Dakstars Attributer. En Gang vil de maaſtes faae en Beskrivelse over Rama eller Indianernes Elskovs-Gud, hvis særdeles blomstrende Attributer tydeligt nok vise deres symboliske Betydning af Elskovs tusindfold Trillerier og medfølgende Marter. Her vil jeg gjøre et Forsøg med at vise Dem den mytiske Dykkelse af Vingams Idol.

Vingams Idol, der for Indianerne er, hvad Phallus blev for Egypterne og Priapus for Græ-

Ferne og Romerne, har givet mange Reisende meget
 Anstød, eftersom de blive underrettede om, at den
 sigter til en Fremstilling af de Legems-Dele, hvilke
 Europæeren fra spædeste Opdragelse har lært at
 ansee som uanstændige, i hvorfor han i Følge disse
 indbrudne Principer ifftvæls skjuler dem paa det
 omhyggeligste, men anser det endog for usædeligt
 at tage deres Besømmelse i sin Mund. Indianeren
 anseer derimod ingen Ting i hele den legemlige
 Natur for uanstændig, ja! han betragter endog
 disse Aale-Dele som de vigtigste i den legemlige
 Bygning, eftersom deres Virkninger ere ham de
 uforklarligste fra blot legemligt Maskinerie. Sir
 W. Jones siger derfor i As. Res. Vol. I. "I hvor
 overordentligt det end maa forekomme Europæerne,
 saa synes det dog aldrig at være faldet de indiske
 Lovgivere og Folk i Tanke, at nogen naturlig
 Ting kunde være anstødelig obscen: en Besynder-
 lighed, som viser sig i alle deres Skrifter og Om-
 gang, men er intet Beviis paa Ryggeslashed i
 deres Sæder."

Jeg vil ikke trætte Dem, kjære Ven! med at
 igjentage Legendens om dette Idols Oprindelse,
 som De kan læse hos Sonnerat, og giirligere for-
 talt i Sketches relating to the History, Religion

&c. &c. of the Hindoos og flere Steder; heller ikke vil jeg vedrøre den Dyrkelse, som man siger at indiske Gruentimmer iagttage for dette Idol. En Beskrivelse af samme vilde være alt for ubken for europæiske Øine og Øren. Tillige maatte det befrygtes at man kun vilde vise lislige og vellystige Braminers intrigante Opfindelser, der ved et naturligt Raffinerie, støttet paa Gjordommens og blind Erbsdigheds Kraft, og tilhyllet under Templets Mærke og Hellighed have søgt at bringe Idolets Magt i Anseelse for overordentlig Virke-Evne. Idolets Form formoder jeg er Dem bekendt; hvis ikke? da finder De hos Sonnenat, Pausini og flere Kobber-Astryk af samme. Læser De dette Idol for Dem, troer jeg, at De vil istemme med mig: at dets Form er saaledes, at den uskyldigste Pige, der maatte være aldeles ubekjendt med dets symboliske Betydning, vil ikke finde mindste Ansæd ved at betragte eller vedrøre det. Dette Bilde er Hoved-Idolet i alle Sivens Templer, og findes anbragt paa Hoved-Pladsen inde i Templets Allerhelligste. Det er dannet af Steen og flyttes aldrig fra sin Plads. Dette samme Idol, forarbejdet af Sølv i Miniature, bæres indsluttet i smaae Kapsler saavel af Qvinde som af Mand, saakjæmt de ere af Sivens Tilhængere, i det de

enten hørnge det i en Kjaede om Halsen, eller binde det om Armene eller paa Hovedet.

Dette Idols mythologiske Betydning er følgende: ved Obelisten forestilles Bindu, det mandlige Aale=Leem; ved Gadet, hvori den er placeret, Yoni det kvindelige Aale=Leem, og ved Piedestalen, Jorden der bærer og understøtter disse. Men Mythologien foredrager tillige: at Siven afbildes ved Obelisten, Vishnu ved Gadet, og Bramha ved Piedestalen. Altsaa en Forestilling af de tre Hoved=Idolers forenede Guddom; gaae vi videre, undervises vi om: at Bindu er for Indianerne Symbolet paa Naturens aktive Kraft, ligesom Yoni antages som Emblem paa Naturens passive Kraft, samt at Jorden ansees som den Moder=Grund, hvorfra alt Levende ved de søstes forenede Virkninger fremstaaer; eller som Emblem paa Materien, hvilken, foreenet med den aandelige Substantz der udslyder fra Guddommen, udgjør ethvert Natur=Væsen. Lægge vi videre Mærke til at Indianerne betragte Siven som Emblem paa Solen eller Ilden i sin destruerende og oplysende Kraft; Vishnu som Emblem paa Vandet i dets opholdende Kraft, og Bramha som Emblem paa Jorden i dens frembringende Kraft. Videre læse vi: at Hindueren i sin ubdtøstige Guds=Liste

tæller en Gubdom under Navn af Ma-tjandi (de tre Tidspunkter) eller Solen i Øst, i Meridianen, og i Vest; da den om Morgenens ved dens Dvgang er Bramha, om Dagen og især om Middagen er Siven, og om Aftenen ved dens Nedgang er Vishnu, saa synes det at den symboliske Sætning, som ligger skjult under dette Idol, intet har tilfælles med ættel Hengivenhed til sandelig Belyst. — Dersom De altsaa haver fulgt med mig i denne mystiske Fortolkning af dette besynderlige Idol, troer jeg ikke, at De vil besynde Lingams oplyste Tilbeder for ættel Dyrkelse af en obscene Fremstillelse; men vil snarere tilligemed mig see Deisten, der nedbøier sig for den Gubdom, hvis Kraft giver Liv til den hele materielle Skabning, hvis Kraft er overalt og i alt, der ikke alene frembragte alt, og endnu opholder alt, men der ogsaa som det Heles Herrs er istand til at berøve alt den Form og Væsen, som engang var bleven meddeelt. Eller dersom De blot tager det sidste mystiske Gubdommens Navn i Overveielse, vil De maaskee classificere ham med Solens Tilbedere, og ansee dette Idol som en mystisk Allegorie, der hyder: at dyrke Naturen, oplivet ved Solen, hvis usynlige Kraft torde forestille den aandelige Verden, der besjæler og opliver den legemlige.

Paa denne sidste Sætning synes den indiske Folkets Blomst eller Tamarei ogsaa at være et almindeligt antagent Glædbillede. Det er bekjendt at denne prunkende og vellugtende Blomst, som opsthyder over de dybeste Bunde, er hellig for enhver Sætt over hele Hindustan, eftersom den ansees som en Frembringelse af Heds, Bæds og Gøds forenede Kræfter, eller eftersom det flares ved Solens Virkning paa Naturens Kræfter; thi ved Solens Varme, som virker paa Vandet, og igjennem det paa Havets Bund, fremsthyder denne Plante fra den dybeste Grund, og giver sit Blomster oven for Vandets Glade. I Følge dette blev ogsaa Indianeren en Materialist eller Atheist; hvilken Formening dog ikke kan bestaae med andre Hinduernes Religions-Sætninger s. Ex. om Livet efter dette nærværende, om den tilkommende Gjengjeldelses Stand, samt om den almindeligt antagne Sjælens Transmigration.

Men endnu maa De, Kjære Ven! tillade mig at føre Dem til nogle Kjendsgjøringer, der fremdeles godtgjøre, at dette Idol er et blot Symbol for een eller anden philosophisk Sætning. Dette Idol bærer iblandt Almuen Navn af Siva-Lingam eller blot Lingam, der betyder Sten, saavel det

kvindelige som mandlige; naar man altsaa tydeligt vil bestemme hvilket Køn der menes, saa tilføies blot et Præfixum; saa at Purusha-Lingam bruges for Mandkøn, og ved Stri-Lingam betydes Kvindeskøn, omendkjønt Talebruget ogsaa haver indført at forstaae almindeligst ved Lingam det mandlige Aale-Lem i Modsetning til Yoni 3: det kvindelige Aale-Lem.

Jeg har allerede sagt Dem at dette er Hoved-Idolet i alle Sivens Templer; men i alle disse Templer kaldes dette Idol i Fortrin til alle andre Benævnelser Visuva-naden, ligesom Templet bærer Navn af Visuva-nadakovil eller Templet for Visuvanaden; et Ord der betyder: Universets Herre eller Skaber; af Visuvam 3: Universet og Naden 3: Herre eller Skabet. Altsaa Templet for den Guddom der har frembragt, bestyrer og regierer det Hele.

I alle noget betydelige Byer findes Templer for denne Guddom; men fem Templer paa Indiens Halv-Øe ere især berømte, som de der gjemme inden for sine Mure fem Lingams der særskilte bære Navn af de fem Elementer, ved hvilke de sær-

Rikte virke; thi Hinduerne have steds regnet fem
 Elementer, nemlig: Jord, Vand, Ild, Luft og
 Æther. Disse Templer ere: Eet i Tiruvalur, for
 Britta-Lingam : Jord-Lingam; Eet paa Se-
 ringham (den mærkelige De i Caveri-Floden tæt
 ved Trischinapoli) i Tiru-vaneikavel for Appu-
 Lingam : Vand-Lingam; Eet i Arunasala-malei
 for Leju-Lingam : Ild-Lingam; Eet i Trikalastri
 for Raju-Lingam : Vind eller Luft-Lingam; og
 Eet i Sidambaram (urigtigt udtalt af Engelse og
 Franske Chillaembrum) for Akasa-Lingam : Æther-
 Lingam. Foruden dette Idol haves endnu mange
 andre idolske Former af Siven, hvilke bruges i ce-
 remonielle Guds-Processioner baade i og uden for
 Templet. Iblandt disse er een, der forestiller ham
 som en halv Mand, og en halv Kvinde, hvilken
 Form bærer Navn af Arta-nari-isparer : den
 Isparer, der er halv Kvinde; af arta : halv,
 nari : Fruentimmer, og Isparer : et Navn for
 Siven, betydende Herre eller Høieste Willie. En
 anden Form forestiller ham som en halv Vishnu og
 en halv Siven og kaldes Sangara-narajenen, af
 Sangaren : Udelæggeren (et Navn for Siven) og
 narajenen : Guds Hand (et Navn for Vishnu).
 En anden Form forestiller Siven med fem Hoveder,
 hvorover en Tamuler har givet mig følgende For-

flaring: med et Hoved skaber han, med et andet
 opholder, frelser og bevarer han, med det tredje
 dræber og nedslaaer han; de to bagefter, som ikke
 see til Menneskene, men bortvende Ansigtet fra
 Tilbederen, frembringe Madam og Bindu at den
 kvindelige og mandlige Guds, der igjen frembringer
 Livet paa en Maade, som er skjult og uforklarlig
 for Dødelige. At dette synes da kun at sige: at
 der er en Guddom, der paa Naturens active og
 passive Kraft igjennem alle Elementer skaber, op-
 holder og igjen ødelægger det Skabte, paa en
 Maade, som er skjult og uforklarlig for Skabning-
 en. Jeg vil tillægge nogle Mandiram's (o: Vers-
 ner eller Stropher brugte ved Guddommens Na-
 taldselse eller Tilbedelse) af det Metaphysisk-psychos-
 logiske Udtryk af Vedanta, hvilket jeg i et for-
 gaende Brev omtalte, og som jeg paa nærværende
 Tid arbejder i. Ved at tale om Navlen i det men-
 neskelige Eegeme anføres følgende Mandiram:
 "Ingen kender det Ene (Sodi, som er et Udtryk
 om Guddommen) som opstaar og udbryder fra Un-
 dikamalam (o: Navle-Blomsteret eller Navle-Væs-
 geret) ei heller det Steds Virksomhed. Naar de
 Kundskabssynde faae indseet dette Steds Virk-
 ning, vilke de være selv som Sønnen, der var fød

for Faberen" (et Udtryk der vil sige: lig Gud selv).
 For Hjertet gives en Mandiram, der alluderer til
 Constructionen Manden af et indisk Tempel, nemlig:
 "Sindet er Hoved-Templet, det kjædelige
 Begeme den omkringende Mur; Munden er Laarn-
 porten for Valler-Piranar" (Navne for Gudsom-
 men, der anbringes i det Allerhelligste lige for
 Laarn-Porten, hvorigennem Indgangen er til
 Templet). "For de høist-oplyste er Livet Siva-
 Lingam, det straalende Eys selv; som staaer igjens-
 nem de fem Ruffende Sandse-Redskaber." (Punct-
 o: Sandse-Redskaber; thi foruden dem tælle Hinde-
 værne fem Sandset og fem sandsbare Ting).
 Paa et andet Sted i samme Skrift gives en Man-
 diram med Illustren til Hinduernes mange Bæf-
 tinger i berømte Hæder og Tænkter, hvilke de til-
 lægge Kraft til indvortes Renfelse: jeg tilføier
 samme, omendstjont den egentligen ikke angaaer
 nærværende Emne. Philosophen siger: "I det
 Underste Indvortes (o: af Mennesket) ere mange
 hellige Bønde (Virtus, Ordet for ethvert Bånd,
 der bruges som helligt). De som paa en blid
 Maade frembringe disse og deri bade sig, ville ud-
 slette deres Synder; men de som ganske overgive
 sig til det bedrageriske Sind, ville indeligt staae om
 til Bønde i Dale og paa Høie."

Jeg vil endelig tillægge en her værende ~~Det~~ mulers Religions-System, saaledes som han selv mundtlig har meddeelt mig samme. ; Manden er af et temmelig høit Rast; omendkjært ingen Brød min. Han har læst: endel; men har ikke forstaaet hvad han læser. ; Heller ikke forstaaer han: alts hvad hans Mund fremfiger. Hans egentlige Studium er Læge-Videnskab, hvori jeg har benyttet mig af hans Kundskaber. ; Praxis udøver han ikke; efterstet Løgen maa røre ved mange Menneskers ringe Rast og ofte ved besmittede Personer; hvilket vilde paaføre ham Ureenhed. Denne Mand er en Eivenist, men tillige Britanker og Egypto-Materialist. Vel er han af hindustansk Kroesbeskjendelse, men hverken gaaer han i Templerne, et heller bivaaner han offentlige Fester af nogen indvortes Religiositet, da han anseer al denne udvortes Dyrtelse for Tant. Denne hans Tænkemaade var ham meddeelt af hans Fader, som havde sagt ham: at alt dette udvortes var kun godt for de Uvidende; derimod havde Faderen meddeelt ham fem Bogstaver med deres naturlige Betydning. Dem skulde han sledse have for Die og i Tankerne. De indbefattede alt, hvad han behøvede at vide og erindre sig. Dette Religions-System indbefattet i

for Bogstaver: er: følgende: na, ma, si, va, ja.
(for Tilbedelse være Giveren?).

Disse fem principale Ting skænke Mennesket;
hvor fem Ting: eller fem Beskaffenheder som i alt
udgjøre det fuldstændige Menneske eller 25 Aagad
der ere nødvendige for Mennesket; disse kaldes
denne Mand ogsaa poris o: Sandser. Af Jord fik
Mennesket: Haar, Beem, Nerver, Slind og Kjød.
Af Vand fik han: Platter pda Kroppen eller Ud-
dunstning, Vand (urina, Spyt), Blod, Sæd og
Mælk med Øjerne. Af Ild fik han: Spisestof,
og andre sandser.

7) Bogstaver
skend.

Betydning i det Indiske.

Tamul.

Sanscrit.

1. — na.

1. pumi

prithu

o: Jord.

2. — ma.

2. Tannir

— appu

o: Vand.

3. — si.

3. Nerupu

— Teju

o: Ild.

4. — va.

4. Kattu

— Yaju

o: Vind eller
almindelig
Luft.

5. — ja.

5. Akasam

— Akasham

o: Himmelst
eller Ether.

Betydning i det Indiske.

1. Bramha & Sadasadi.

2. Vishnu & Leshmani.

3. Kuttiren v. Giver & Manadi.

4. Majesparen v. Lingam & Vasespari.

5. Sidastven v. joni & Manomani.

Hulle-Luft, Aale-Luft, Svovl og Frygt. Af Viab eller almindelig Luft fik han: Evne til Redslægning, Opstaaen, Eeben, Gaaen, og Staaen. Af Himmel-Luft eller Aether fik han: Evne til Tale (Sprog eller at høre det sagte), Evne til at begribe det sagte, Evne til at betragte i Sindet Subdommen, og Evne til at sandse, denne sidste Sandse-Evne er igjens femfoldig efter de legemlige Organer, igjennem hvilke den meddeles Sjelen, og hvorefter den faaer de fem Navne: Syn, Lugt, Hørelse, Smag og Følelse. Disse ere de fem og tyve Dele, som høre til det fuldstændige jordiske Menneske.

Mennesket stæbes altsaa af Majesparen (den mandlige Natur) og Sidasiven (den qvindelige Natur), hvortil kom Jib, Band og Jord, der samtlig udgjøre det fuldstændige Menneske. Ligesom Jibben er i Midten af disse fem principale Ting, saa et det ogsaa den, der opstiver Mennesket og holder Alting i Kroppen i Fyrighed. Naar den afslukkes eller naar den ophører at virke, maa Mennesket døe.

Altsaa ved at tænke paa disse fem Bogstaver, erindrer Mennesket, hvorfra han er kommen, og hvad han har at sørge for, paa det at han maae opholde sit Væsen. Dette er Mandens Forklaring af de fem Bogstavers mystiske Betydning. Sil-

Herligt har høvsten han eller hans Fader opfundet
 dette forfattede System. Af et philosophisk Værk,
 som formodentlig har stænket dem disse Begreber,
 troer jeg at kunne antage at der er en heel Deel
 Urigtigheder i denne Forklaring. Og at Monden
 enten ikke er bleven meddeelt, eller ikke har fattet,
 eller ikke har bevaret dette System uforfalsket; thi
 efter hans eget Sige er hans eneste Kundskab
 Ailde Tradition. Jeg har meddeelt det med disse
 Urigtigheder, da jeg anseer det for Sagttagernes Pligt,
 at blive sine Erfaringer troe, og ikke at bekymre
 sig om at forbedre, i Fald han vil gjøre Forbring
 med Troenærdighed. Men af de fem Bogstavers
 haande, jordiske og aandelige Betydning, sees det ty-
 deligt nok, at dette Systems Tilhængere ikke kunne
 være haade Afguders blinde Tilbedere. Dette var
 den Authoritet, som jeg syntes at finde i denne
 Erfaring, og haver derfor tilføiet den uden at
 drøfte videre dens Oprindelse, og uden at udplukke
 dens Urigtigheder.

Jeg troer nu, Kjære Ven! at have givet Dem
 tilstrækkelige Authoriteter for min Hovedsætning:
 at Indianernes Religions-Begreb i det hele taget
 er: Monotheisme med Dæmons-system; og at Idole-
 erne ere blot visse Sætningers symboliske Fremstill-

løse-*) Skizmerne i det indiske Samfund ere, som i ethvert andet, mangfoldige. Det er derfor umueligt at bringe alle Hoveder under een Norm. Villige har Mærket fortrængt Lyset hos mangfoldige Subjekter. Og Bankundighed synes daglig at tiltage endog hos Bramin-Kastet, der skulde være Kundskabs-Beparere og Fjorskyndere. Dette er Karsagen til de mange alle og ofte modsigende Efterretninger vi læse over dette Emne. Ikke alle Reisende se af de samme Tilber, og kun faa angive de Authoriteter, som de have betjent sig af, hvortil kommer den oplyste Hinduers Paaholdenhed paa sine Kundskaber, og Utilbøielighed til at meddele Fremmede især Udlandings sine virkelige Begreber og sin oprigtige Mening. Forfatterne ere derfor uoverensstemmende og uenige om det.

Jeg afholder mig fra at uddrage videre Slutninger af disse foregaaende Præmisses. Et hellere vil jeg sammenholde disse Authoriteter med andre og bekjendte Aldtidens Monumenter. Sigt vil jeg overlade til den mere Værde, der indsluttet paa sin Stue, og omringet af Regioner af Monumenter kan med mere Fasthed efterspore den menneskelige

*) Jofr. Mythologie des Indous par Mad. Polier. Tom. II. cap. 14 pag. 387 & 388.

Forstand's Virkninger i alle dens alfare og vilde-
somme, rigtige og urigtige, faste og vakkende
Fremskridt til Lys og Mørke.

Med en Paane-Sætning fra en philosophisk
og upartisk Jagttager, der har skrevet over enkelte
indiske Emner, vil jeg nu slutte nærværende Brev
og anmærke *): "Jagttageren samler; Philoso-
phen ordner og sammenligner, og lærer derved at
bestemme Nationernes Bærd, under forskellige
Klimalter og under modsatte borgerlige og religiøse
Indretninger."

Trankelær den 29de Januar 1801.

Samtids Brev.

➤ Anledningen til nærværende Brev er en søla-
gende Periode i anførte samme Paragraph af Sels-
kabets ærte Førerindring til min Oversættelse
Selskabet har behaget, ihvorvel paa en blid Maade

*) Philosophical Essays on the manners of va-
rious foreign animals &c. written in french
by Mr. Foucher D'obsonville. Forfatteren har
vel givet os mange Urigtigheder; men har skre-
vet med en liberal Aand, ubesmittet af For-
domme.

at yttre en Tvivl om: at Hindutheologien var under mine Hænder, mig uafvidende, faaet Farve af Christentheologie. Dersom Selskabet havde betjent sig af Udtrykkene: Hindu-Religion og Christen-Religion, kunde jeg ikke have noget at tilføie, men maatte blot erklære at det ikke var imod mit Vidende. I Følge mit første Brev forstener jeg endog: at det maatte være saaledes; da Sandhedens Straaler, til hvad Kant i Verden de end henlaffes, steds maa være sig selv lige og uforanderede, naar vi alene kunne befrie dem fra den Taage, af hvilken de ofte skjules.

Men at to Theologier (jeg haaber at Selskabet tilligemed mig forstaaer ved dette Ord: en drøftelse og ordnet Udvikling af alt det, som angaaer Gud og hans Dydelse) som staae saa langt fra hinanden i Henseende til Tid, Sted og Folkeslag, skulde have samme Farver, maa forekomme Læreren befyndeligt, om ikke mistænkeligt. At to saadanne Discipliner, som skulde Menneskets Fornuft og Genie fra Oprindelse, skulde i visse Dele komme overeens, synes uforklarligt, med mindre vi kunde godtgjøre: at de vare udslede af den Kilde eller den ene af den anden. Jeg tilføjer Dem kjære Ven! at flig en lignende Overeenstemmelse ikke er bortgaaet ubemærket af mig selv; men

under Udarbejdelsen af min Anmærkning havde jeg meget mere det Forsæt at skjule den. Jeg troede, at det ikke var Tid endnu til at gjøre Rede for samme. Og jeg vilde ikke give de mange eenfaldige og partiske Opponentere af vort eget Religions-System Efterretningen, som, uforfigtigen brugte og ikke ret forstaaende, kun vilde tjene til megen unyttig Strid, og Sandheden til Liden Fremmen. Ividertid vil de maaskee indvende mig: amicus Plato, at magis amica veritas. Ja derfor jeg kunde give Dem den blotte veritas; men den er ofte som den oldgamle gode Mønt, der med Tiden hos forskjellige Folkeslag har faaet mangfoldige afvigelige Præg, omdøbt til dens Stof renset for alle Tilfæmninger, bliver sig selv stadig lig.

Og! at jeg ikke skal stæffe Sandhedens Årenværdighed ved at lade en Tvivls-rop løst, saa vil jeg her anføre nogle Omstændigheder, hvor Ligheden imellem Hindu-Theologien og Christen-Theologien haver forekommet mig, særdeels end i de anførte. Men jeg anbefaler Dem og enhver, som De maatte meddele mine data, en uueligste Forsigtighed. Jeg iagttager, at vi efter min Formening endnu trænge til meget Lys, førend vi kunne være os til beraf at uddrage nogen fast Slutning. Jeg tilføjer endelig, hvad jeg i et foregaaende Brev har an-

mærket: "Jagttageren samler, Philosophen ordner og sammenligner." Jeg vil gjøre en Begyndelse med Krishna, der er den niende mærkelige Incarnation af Vishnu og som i sin menneskelige Form efter historiske Data, hvilke jeg endnu ikke anseer for fuldkastede, har traadt op paa Verdens Skueplads omtrent 1200 Aar før Christi Fødsel.

En Konge i Mathura, ved Navn Kansan, som var Broder til Devagi, Krishna's Moder, var bleven spaaet, at han skulde stædes fra sin Throne ved en Søn af denne sin Søster; han besvøgede derfor omhyggeligt dette Gruentkammer, og lod dræbe enhver Søn som hun fødte. Krishna en Incarnation af Vishnu blev endelig født og viste strax ved Fødselen sin overordentlige Natur. Han blev derfor, Kongen uafvidende, ombyttet med et andet nysødt Pige-Barn, og selv blev han betroet til nogle Hyrder, iblandt hvilke han i den barnlige Alder blev opdraget. Kongen, som hørte, at hans Søster igjen var nedkommet, lod Barnet eftersøge; men da han mærkede, at han var bleven bedragen, lod han alle Børn af en vis Alder dræbe. Dog Krishna undgik ved sin overordentlige Natur hans Efterstræbelser. I en tidlig Alder udsøvede han overordentlig Daad. Han var en Skræk for enhver grusom Tyran; han fødte sin

Morbroden fra Thronen og dræbte ham og flere. Dgsaa var det ham, som befriede Verden fra det Uhyre, Caljum eller Deo-Caljun (formodentlig Græternes Deucalion). Iblandt anden Daad dræbte han en Slange, som forårsagede megen Udelæggelse i Verden, da den var saa giftig, at dens blotte Kande dræbte alle Levende. Og efter denne Daad fremstilles Krishna meget ofte i to Positurer, som ere (upartist betragtede) malede Fremstillinger af hvad vi læse i Mos. B. 3, 15. thi i en Positur forestilles Krishna at træde paa Slangens Hoved, og i en anden søger Slangen at bide ham i Hælen. Af Baghavat-Gita see vi, at Krishna tillige har været Lærer. Da Krishna endelig saae, at han havde bragt Orden og Roelighed igjen i Verden; fandt han for godt at forlade sin menneskelige Form og lod sig derfor dræbe i en Kamp med en vis Helt. En Konge, Dharma-Raja, ønskede at bevise hans affjælede Legeme de sidste Obsequier; men da han kom til Stedet, hvor han var faldet, fandt han ikke mere Liget. Noget Tid derefter blev en Knub opstillet Nord paa i den bengalske Bugt. Kongen blev i en Drøm advart om at dette var det bortfjælede Legeme, og at han deraf skulde danne et Idol. Han fulgte denne Indskydelse, lod en Kunstner hente, som skulde

udføre dette Arbejde, han kom, og lovede at udføre det i en Nat, naar ingen vilde overtikke ham under Arbeidet; men formedelst Kongens Nægterighed blev Arbeidet ikke fuldbjyrdet. Dette usfuldendte og formløse Billede blev altsaa Hoved-Idølet i Jagernats Pagoden, som for nærværende Tid er een af Vishnus allerberømteste Tæmpler, der aarlig besøges af mange tusinde Pilegrime. Inden for dette Tempels Mure ophører al Forskjel imellem Kasterne, da alle uden Forskjel omgaaes og spise i Gleng uden at befrygte mindste Besmittelse og Vanhelligelse. En Anordning, der iagttages til en Grindring (som man siger) om denne Helt og Philosoph, som altid tilraadte Føielighed og Tilhøielighed for hverandre.

Jeg gaaer over til en anden Omstændighed. De veed, kjære Ven! at den hele moralske Forandring, som bør gaae for sig hos den sande Christen i hans Forstand, Hjerte og Levnet, faaer i Christens Theologien Navn af regeneratio, Igjensfødselse eller ny Fødsel, ligesom Daaben hvorved Mennesket træder ind i dette Christen-Samfund og forpligter sig til denne Forandring, kaldes baptismus regenerationis eller Igjensfødselsens Bad. Det er her ikke Sted til theologiskt at afhandle dette Udtrykks hele Indbegreb, men jeg formoder, at De tilstaaer

mig at disse Udtryk ere udsprungne af Christi og Apostlernes metaphriske Talemaader. Eigesom Christi Samtale med Nicodemus i Joh. 3 godtgjør: at disse Udtryk ikke den Gang først være opfundne, men burde være Jøderne bekendte fra forudgaaende Kundskaber. Jesus siger der til Nicodemus: "Er du en Israels Lærer og fatter ikke dette"? At disse samme Udtryk, af Igjensfødselse og atter født, findes i Hinduernes Theologie af en langt ældre Oprindelse, synes at godtgjøre denne Anmærknings Rigtighed. Herom er det, at jeg skal give mig den Frihed at meddele Dem nogle Authoriteter.

I Menus Anordninger *) bruges Ordet "atter født" (twice-born) om det unge Menneske af de

- *) Et høist vigtigt Hindu-Værk, som er Grundlaget for deres hele Lov-System, og som Sir W. Jones fra Sanskrit har givet os i Engelsk, tilligemed en Fortale, hvori han antager at dette Værk maa have været skriftligt optegnet 1200 eller i det ringeste 800 Aar før Kristi Fødsel. Menu, hvorfra Menushen er deriveret, er Navnet for det første Menneske efter enhver foregaaende Natur-Systemets Hoved-Revolution. Ordet, som betyder intelligens, forstandig, er deriveret af Sanskrit-Roden Men २: at forstaae, Engländernes mind.

tre første Hoved-Kaster; Naar han, efter sit Kast, i 8de, 11te eller 12te Aar eller ogsaa tidligere paa en høitidelig Maade faaer paasat Kastets Mærke, bliver behængt med Offer-Stranden, indviet ved Gajatri (en hellig og mystisk Bøn) som nu bliver ham bekendtgjort, og bliver nu overleveret til en aandelig Ledfager, som maa undervise ham i alle hans Pligter og i Vedens Forskrifter. - Menu: som havde havt sine Love af Bramha, og som igjen meddeelte dem til de Vise, afhandler alle Anordninger ved denne hellige Ceremonie for de atter fødte og siger i sine Anordninger Kap. IV. §. 68: "Saadan er den aabenbarede Lov om Indfødselsen for Atter-fødte. - En Indfødselse, i hvilken deres anden Fødsel klarligen bestaaer, og som forarsager deres Fremgang i Hellighed. Bær nu, til hvad Pligter de herefter maae opofre dem selv *).

*) Derfom De her og siden skulde finde min Oversættelse for stiv, maae jeg underrette Dem om, at jeg nøie har fulgt min engelske Forgjænger, og han har troet at burde følge den indiske Original det nøieste som mueligt, da en Oversættelse, som ikke var scrupuløs ordret, vilde være høist upassende i et Værk af saadant vigtigt Emne.

F.

Disse Pligter og Anordninger om Underviisningen fremsætter han i det følgende og siger § 81: "De tre uforanderlige Ord (nemlig Chur, Chuvah, swer, eller Jord, Skye, Himmel) foregaaet af den trilaterale Stavelse (nemlig: Om) og paafolgt af Gajatri, som bestaaer af tre Metrer, maa betragtes som Munden, eller den principale Deel af Veda *)". Den Unges aandelige Lærer faaer Navn af Atsaria eller Lærer af Gajatri. Derfor siges §. 146. "Af ham, som giver naturligt Fødsel, og ham, som giver Kundskab om den hellige Veda, er Giveren af hellig Kundskab den mere æreverdige Fader, eftersom den anden eller guddommelige Fødsel forstærker Liv for den Attersødte baade i denne Verden og herefter evindeligt."

§. 147. "End Menneſket betragte hiin som en blot menneſkelig Fødsel, hvilken hans Forældre gave ham for deres indbyrdes Fornøielse, og som han modtog, efter at ligge i Bugen."

§. 148. "Men den Fødsel, som hans fornemste Atsaria, som kender den hele Veda, for-

*) De Ord med latinske Bogstaver ere Glosser, som af andre Altidens indiske Wiſe ere satte til Menus Text. De kunne læses med eller udelades.

Kæfter ham ved hans guddommelige Moder, Sø-
fætri, er en sand Fødsel. Den Fødsel er fritaget
fra Alder og fra Død."

§. 153. "Eti et ulært Menneske er i Sand-
hed et Barn; og den, som lærer ham Bede, er
Fader; hellige Bøge have selv sagt Barn til et
voksende Menneske, og Fader til en Kristens
Lærer."

Mangfoldige ere de Steder, som i disse Emne
maa forekomme Grandfæren mærkbare; og
tilføjet flattes Kapittet med følgende §. 249: "Det
atterfødte Menneske, som skal saaledes uden Efter-
ladenhed have tilbragt Tiden af sit Studenterkab,
skal opstige efter Døden til den meest oplysede af
Regioner; og ikke mere udspringe til Fødsel i
denne lavere Verden." Overalt i Bæret omtales
disse Atterfødte; men jeg maa forlade dette Emne
og gaae til et andet.

En af vore meest oplyste og arbejdsomme
Theologer haver i en fortræffelig Afhandling om de
Dødes Opstandelse efter Kristens og Kornstens
fremfatte Hypothese om et finere menneskeligt
Væsen, som fra Grundspiren udvikler sig tilliges
med det grovere Jordiske hvilket det fra jordiske
Elementer antager og i Døden og Forraabnelsen
igjen aflægger. Han har i Følge denne Hypothese

antaget: at denne det menneskelige Legems Grundspire skal i Opstandelsen overflødes med Æther og Æter-Partikler. Sikkerligt har denne philosophiske Forfatter intet Fjendt til de indviede Dogmer om Menneskets Tilstand efter Døden, og dog have endog heri nogen Overensstemmelse. Men førend jeg skriver til at meddele Dem de Auctoriteter, hvori jeg troer at have fundet disse Sætninger, ville vi først vedtøre Hinduernes Begreb om Menneskets væsentlige Bestanddele.

Mennesket bestaaer i Følge de hinduistiske Øykologer af et jordist Legeme, som er foreenet med en vital Ånd, der giver dette Legeme Evne til Bevægelse, og foruden denne Ånd har Mennesket en anden indvortes Ånd, der kaldes den store Sjæl eller den fornuftige Sjæl, hvilke to sidste staae i Forbindelse med den høieste Ånd eller det guddommelige Væsen, der opliver og besjæler hele Skabningen *). Disse tre synes at kunne være en bekjendt Forfatters *ouçk, voç, πνευμα*; men en Undersøgelse heraf vilde føre mig for vidt ud paa en Bane, hvor jeg kunde mangle Kundskaber

*) Formedelst den vitale Ånd sonder Mennesket, og denne er det, som iglen maa lide Straffen, som han ved Gynbet har paaført sig.

til flebsé af holde mig paa rette Wei. Jeg vil bera for hellere give Dem Menus Ord i hans Anordningers Cap. 12 om Transmigration og endelig Lyksalighed, hvilke ere §. 12. "Hin Substants, som giver Egemet Bevægelses Evne; kalde de Wise kshetajnya eller Djiv-atman, den vitale Aand, og hint Egeeme, som derfra uleder aktive Funktioner, kalde de Chut-atman, eller sammensat af Elementer."

§. 13. "En anden indvortes Aand kaldet mah-at eller den store Sjæl ledsager Gudselen af alle belegemede Skabninger *), og derfra bringes i alle dødelige Former en Fornemmelse enten behagelig eller smertelig."

§. 14. "Hine to, den vitale Aand og fornuftige Sjæl, ere nøie forenede med fem Elementer; men forbundne med den høieste Aand eller det guddommelige Væsen, som igjennemvandrer alle Væsener, høie og lave."

§. 15 "Fra Substancen af hiin høieste Aand ere udsprede, lig Gnister fra Ild, utallige vitale

*) Det engelske Ord creatures er tvetydigt, da det bruges baade for skabte Væsener, og for det, som vi egentligen kalde Kreaturer i Modsetning til Menneſket.

Hander, som bestandigen give Bevægelse til Ståbningerne, ophæiede og ringe."

§. 16. Ved de vitale Sjæle af hine Mennesker, som have begaaet Synder i Løgemet udbragt til Aske, skal et andet Begeme sammensat af Nerver med fem Sensationer, paa det at det maa være følsomt ved Pinsel, visselig antages efter Døden."

§. 17. "Og værende nøie foreenet med hine fine nerveuse Partikler, skulle de, efter deres Omvæling, søle i hint nye Begeme Plagerne, som paa lægges i ethvert Tilfælde efter Døden (o: Emens *) Dom."

§. 18. "Naar den vitale Sjæl har indhøstet Frugten af Synder, som opstaae fra Kjærlighed til sandelig Fornøielse, men maa frembringe Elendighed, og, naar dens Smitte saaledes er bleven bortryddet, nærmer den sig igjen hine to meest glimrende Essencer, den fornuftige Sjæl, og den guddommelige Aand."

§. 19. De to, nøie forbundne, undersøge uden Dødel den sensitive Sjæls Dyder og Laster. I Forhold til dens Foreening med hvilke den er

*) Emen er den underjordiske Dommer i sin straffende Karakter; den samme som i sin belønnende Karakter kaldes Darmen eller Darma-Radsa.

hverver Fornøielse og Smerte i den nærværende og de tilkommende Verdner."

§. 20. "Dersom den vitale Sjæl har udøvet Dyb for den meste Deel, og Lyst i en liden Grad, nyder den Forlystelse i himmelske Egne, beklædt med et Legeme dannet af rene elementare Partikler."

§. 21. "Men dersom den har i Almindelighed været hengiven til Lyst og fielden har agtet paa Dyden, da skal den blive forladt af hine rene Elementer, og, havende et grovere Legeme af sandelige Nerver, føler den de Smertes, til hvilke Yama (o: Emen) skal dømme den."

§. 22. Havende udholdt hine Pinser i Følge Yamas (o: Emens) Dom, og naar dens Smitte er næsten borttaget, opnaaer den igjen hine fem rene Elementer i Overeenstemmelse af deres naturlige Uddeling."

Wenn skriver derpaa til at udvilde Reglerne for alle disse forskjellige Transmigrationer. Men jeg kan ikke forlade dette vigtige Bærf uden at meddele Dem nogle Slogas, som vel ikke egentlig høre til dette Sted, men giv dog Lys over hvad, jeg i foregaaende Breve har søgt at fastsætte.

§. 27. "I Kundskab og Tilbedelse af een Gud, som Beda lærer, ere alle Regler for en god

Dybførsel, tilforn i Orden anførte, fulbelig indbefattede."

§. 91. "Gattende paa lige Maade den høieste Sjæl i alle Væsener, og alle Væsener i den høieste Sjæl, opofrer han sin egen Aand ved at heste den paa Guds Aand, og nærmer sig Naturen af den ene Guddommelighed, som finner ved sin egen Glands."

§. 94. "For Patriarkerne, for Guddommene, og for det menneskelige Røn er Skriften, et Die, som giver bestandigt Lys; hverken kunde Bedagsastra være blevet frembragt ved menneskelige Evner, ei heller kan den maales ved menneskelig Fornuft, uunderstøttet af aabenbarede Glosser og Kommentarer, dette er en sikker Sætning."

Endelig slutter Menu dette Kapitel og Bort med følgende Slogas:

§. 117. "Saaledes aabenbarede den alvise Menu, som besidder udstrakt Herredømme og finner med himmelsk Glands, for mig af Velvillighed, til det menneskelige Røn dette transcendentale Lov-System, som maae holdes ærbødigen skjult for Personer som ere uskikkede til at modtage det."

§. 118. "Lad enhver Bramin med hestet Opmærksomhed betragte al Naturen baade den synlige

og usynlige, som eksisterende i den guddommelige Aand; thi, naar han bestuer det grændseløse Univers. eksisterende i den guddommelige Aand, kan han ikke overgive sit Hjerte til Lastværdighed" (iniquity).

§. 119. "Den guddommelige Aand allene er den hele Forsamling af Guder. Alle Verber ere skæbne i den guddommelige Aand, og denne guddommelige Aand frembringer upaatvivleligen, ved en Kjæde af Aarsager og Virkninger samstaaende med frie Villie, den sammenflettede Række af Handlinger, som udøves af belegemede Sjæle."

§. 120. "Han kan betragte den subtile Æther i sit Begems Hulheder; Luften i hans muskeløse Bevægelse og sandsbore Nerver; det høieste Sol og Jld-Lys i hans digestive Hede og seebare Organer; i hans legemlige fluide Vand; i de jordiske Dele af hans Maskine Jorden";

§. 121. "I hans Hjerte Maanen; i hans Høre-Nerver de otte Regioners Bevogtere; i hans progressive Bevægelse Vishnu; i hans muskeløse Styrke Hara (5: Given); i hans Tale-Organer Agni; i Excretion Mitra; i Procreation Bramha."

§. 122. "Men han maa betragte den høieste allestedsnærværende Intelligens som den souveraine Herre af dem alle, ved hvis Energie allene de exi-

fiere; en Mand, paa ingen Maade Objectet for nogen Sands, som kan allene fattes af et Sind, ganske abstraheret fra Materien, og som det var flumrende; men som han med Hensigt til at understøtte sin Meditation kan imaginere sig mere subtil end den fineste fattelige Essence, og mere flinende end det rene Guld."

§. 123. "Ham tilbede nogle som transcendentel nærværende i elementar Gld; andre i Menu, Skabningernes Herre, eller en umiddelbar Agent i Skabningen; Nogle som mere tydeligt nærværende i Indra, Regenten af Skyerne og Atmosfæren; andre i ren Luft; andre som den allerhøieste evige Mand."

§. 124. "Det er ham, som gjennemvandre alle Væsener i fem elementare Former, forårsager dem ved Gradationer af Fødsel, Dødt og Opløsning at revolvere i denne Verden, indtil de fortjene Lyksalighed, lig Hjulene af en Vogn."

§. 125. "Saaledes erhverver Mennesket, som mærker i sin egen Sjæl den høieste Sjæl nærværende i alle Skabninger, Blidhed imod dem alle, og skal tilsidst absorberes i den høieste Essence, selv den af den Almægtige, Ham Selv."

I Betragtning af de mange vigtige Tanker, hvortil ovenstaaende Udtog kan give Anledning,

haaber jeg, at De tilgiver mig dets Vildtløstighed. Jeg har derved søgt at give Dem et Begreb om dette Værks Bigtighed, og dersom man ved Subskribenter kunde forsikre mig om Slavesløsholbelse, er jeg beredvillig til at påtage mig det heles Oversættelse, der vilde udbrede et klart Lyg om dette mærkelige Folks forudgangs Cultur og civile Forfatning.

J Henseende til de Efterretninger, som vi have øst af et høist ærværdigt Aldtids-Monument, der giver os det menneskelige Kjønns og især det jødiske Folks Historie i dets tidligste Barndom; da finde vi næsten alle mærkelige Begivenheder optegne i Hinduernes Puranai og Krøniker. Vel ere de indflædte i mythologiske Fabler og med varierende Farver; men Hovedtrækkene kjendes dog mærkeligt. De ere for vildtløstige til at kunne her ansøres. De angaae saavel den ante-diluvianiske som post-diluvianiske Historie. Den lærde Grandæter Ept. Wilsford har givet os mange og har lovet os flere. Saaledes vente vi fra ham en Efterretning udbraget af Puranai om Cains og Abels Offer og Aarsagen til Abels Død. Om Noahs Descendenter ved Sem indtil 10de Génération; thi allerede har man fundet Efterretning om 3 Satyavrataes og Noahs Sønner, som bare Navn af Shama eller

Charma, Charma og Hyapati, omenbryndt Pura-
 ranai tillige opregner 10 andre hans Sønner, som
 alle skulle være fødte efter den store Vandflod.
 De vil allerede have lagt Mærke til, at jeg selv
 har truffet paa en Historie overeenstemmende med
 den om Hjob, og i den i mit andet Brev af 15de
 Jan. anførte Lovsang til Siven, siges i en Slogar
 "Priset være du som paa Skramt dræbte Barnet",
 hvilket Bæst sigter til en Legende, som unægtelig
 har endeel Overeenstemmelse med Isachs tilføjede
 Dødsfælde, uagtet den hinduistiske Legende er ind-
 klædt i en forskjellig mythologisk Dragt. Men
 disse Overeenstemmelser synes mindre usforklarlige
 imellem to Folkedrag, som begge besidde ærværdig
 Ælde, og have tillige nærmet sig hinanden i Op-
 holdstæderne om de ikke endog ere udsprungne
 begge fra een Landstrækning.

I Henseende til Hinduernes Moral har De
 allerede i det foregaaende faaet nogle Glimt af
 dens Udstrækning. I min forhen meddeelte For-
 tælling, Rabilei, har De seet en Dødsfælde af
 Forbrydelser, i hvilke enhver Christen, nogle saa
 lokale undtagne, vilde flamme sig ved nogenstinde
 at tage Deel. Jeg vil her tillægge nogle flere mo-
 raliske Sententser f. Ex.: "Man maa ikke betragte

den fjerde Rone"! (Ordet karutugirada betyder: at bestue, betragte med Lyst til at bestude). — "En Moders Hjerte glæder sig midt i de smertesfulde Anstrængelser, naar man fortæller hende: du er Moder til et Menneffens Barn"; "Men det hopper i hendes Barm, naar den offentlige Stemme priser hendes Lyfsalighed, for at have født et Menneffe, hvis Handlinger gøre hans Fædreland Vre." "Det befales: du skal udøve Sjelfrihed selv imod en Fiende, naar han kommer i dit Huus; Træet unddrager ikke dets Slogge selv fra Brænde-Huggeren." "Gode Menneffer udstrække deres Barmhjertighed til de ringeste Dyr; Naanen afholder ikke sit Lys fra en Sandalers (Variars) Hytte." "Er det een af os, eller er det en Fremmed? Saadan er den Hædelmodiges Tale; men for hine, som udøve Gæmildhed, se hele Verden kun een Familie."

Saa ophaide, æble, Gud og Menneffet værlige ere deres moraliske Skrifter, men at de ikke altid følges er ikke Systemets Skyld, ei heller maae det falde os mere forunderligt hos dette Folk, end hos ethvert andet over hele Kloden, hvor den største Lastværdighed staaer ved Siden af de meest oplyste Grundsetninger.

Jeg troer, kjære Ven! at jeg nu har givet Dem Authoritet i Mængde for Overeenstemmelsen af religiøse Principier hos Hinduerne og hos et hvert andet oplyst Folkeslag. Derfor det ærede Selskab har fundet en Deel af denne Overeenstemmelse, har det vel ikke været imod mit Videnbe; men vel imod min Villie at udmærke den.

At hvad jeg her har anført vil De see at langt flere Ikgæende Farver kunde udbrages, end de, som jeg har seet mig forpligtet til at pege paa. Jeg igjæntager, hvad jeg tilforn anførte: jeg troer at det endnu ikke er Tid til at samle alle disse Straaler i et Brændepunkt; thi endnu fattes mangfoldige Rys-Straaler og de opdagede ere blandede med megen Dunkelhed og Taage, saa at de kun give et Udmærke; hvoraf Optikeren ikke vil være i Stand til at samle et fast og stadigt Bys. Jeg maa tillige oprigtigt tilstaae Dem: at jeg kun har meddeelt Dem den lyse Side af Hinduernes Religions-Sætninger, tilhviilen den Dplyste har søge hen. Endnu er der en mørk, en særdeles mørk Side, hvori Almuen opholder sig, og hvori de lades af Bankundighed, Bane, Dovenstabs, og constitutional geistlig Herkesyge.

En oplyst Forfatter har anmærket: at Christen = Religionen ikke uden Profanie kan sammenlignes med Hindu = Religionen; men saa gjerne jeg i andre Meninger underkriver denne blide, menneskekjerlige, fromme og lærde Forfatters Domme; saa er jeg dog heri af en ganske anden Formening. Jeg troer meget mere at Jesu sande Iustrede, blide og fattelige Almeen = Religion staaer fast og urokkelig ved sin egen indvortes Fuldkommenhed og Guddommelighed, og vil aldrig tabe ved nogen Sammenligning; kun maae vi ikke antage Systemets varierende Dogmer eller menneskelige Tilfættninger eller ingenieuse Hypotheser for Religionens fundamentale og almene Sandheder; kun maae vi ikke være eensidige partiske enten imod denne eller for enhver anden Fremmed. Jeg siger meget mere med Biskoppen af London, Dr. Watson: "Gud forbyde at Sandheds Undersøgelse skulde undertrykkes af Frygt for dens Følger. Sandheds Følger kunne kuldstaae Overtroens Systemer; men kunne aldrig være fornærmende for det menneskelige Kjønns Rettigheder eller velgrundede Forventninger. Vi troe paa Skriften, og vort Haab om evigt Liv er bygget paa dens Sandhed. Men vi forlade

es-paa: at ingen Troe kan være antagelig for Gud, som ikke er grundet paa Fornuft; og som fornuftige Bøstener ønske vi ikke at underholde noget Haab, hvis Grundvold kan rykkes ved den strengeste Undersøgelse i det menneskelige Rønns Historie."

København den 5te Febr. 1801.

IV.

Hvilke ere de almindeligste og virkelige Hindringer for Søndagens Helligeholdelse i Guds Hus, især paa Landet, og Aarsagen til at saa mange udeblive fra samme?

Besvaret af

B. F. Rasmussen,

Sognepræst i Ryngby.

Forsfatteren af nedenstaaende Linier havde ventet, at nogen Anden skulde have besvaret dette af det sjællandske Landemøde 1816 opstaaede Spørgsmaal; og taug derfor under den Forudsætning, at det maaskee fuldstændigere kunde besvares af en Anden. Men saavidt jeg veed, er intet Svar indkommet, og desaaarsag griber jeg Pennen, for i det mindste at levere et Bidrag til Besvarelse.

Theol. Bibliothek 15 Bd.

R

sen, thi Spørgsmaalet er vist altfor vigtigt, til at denne reent skulde udeblive.

Spørgsmaalet deler sig i tvende Dele, og forlanger først: at der skal nævnes de almindeligste og virkelige Hindringer for Søndagens Helligholdelse i Guds Huus, især paa Landet; — og dernæst: at Aarsagerne skulde opgives, hvorfor saa mange udeblive fra den offentlige Cultus?

Skjøndt Hindringerne for Søndagens Helligholdelse ere tillige Aarsager, hvorfor saa mange udeblive fra Kirken, kan det dog vel tænkes, at nogle og maaskee de fleste Hindringer vilde oversindes, dersom der ikke gaves andre Aarsager til Forsømmelser og at disse endog vilde virke, om end nogle af Hindringerne borttoges. Der er da Intet som forbyder os at betragte Sagen fra de angivne tvende Synspunkter.

Altsaa først de almindeligste og virkelige Hindringer for Søndagens Helligholdelse i Guds Huus, især paa Landet.

Med Hindringer maae jeg vel her forstaae alt det, som gjør det vanskelig eller næsten umueligt for dem, der ellers maaskee Intet havde derimod,

at komme i Guds Hus, før at beholde Søndagen; og da er det vist nok, at der gives mangfoldige Hindringer. Jeg ønsker mig ikke at optægne dem alle — og jeg behøver dog et heller, end det fremsatte Spørgsmaal iffluns kræver, at de almindeligste skulle nævnes — et heller bør jeg ikke længe ved de opdigtede Hindringer, som iffluns tjene til Undskyldning for dem, som desuden allerhelst blive borte fra den offentlige Gudsdyrkelse; thi det fremsatte Spørgsmaal byder mig iffluns at nævne de virkelige.

Naar altsaa den Ene forklarer, at han gjerne kom i Kirken, dersom ikke Højtidelighed hindrede hans Gæster forbød ham det; den Anden siger os, at hans huslige Forretninger ikke tillade ham at blive væk Gudstjenesten — naar Een klager over Veiens Længde eller Skiftens Kulde og en Anden nævner mærkelig Sang i Templet eller Prædikanstens Mangel paa Talegavet, eller Rette Foredrag, som de Hindringer der holde ham tilbage, saa bør jeg, i mangfoldige Tilfælde, ikke tælle hine eller lignende Hindringer iblandt de virkelige. Nogle iblandt dem ere altid — og andre vel ofte intet andet end tomme Undskyldninger og skalkagtige Opdigtelser, ved hvilke man søger at lægge et Slør

ener finl foragtelige Egegyldighed for en saare vigtig Sag.

Itte desto mindre gives der dog ogsaa de Tilfælde, hvor nogle af de anførte Hindringer kunne betragtes som virkelige. Og jeg har her ikke gandte forbigaae dem med Taushed.

a) De hushlige Forretninger ere undertiden saa uundgaaelige og nødvendige, at de ere virkelige Hindringer. Vel veed jeg, at der findes Hushjædere, hvis Eiserighed altid giver dem nok at bestille, og Hushjædere, som ikke ansee nogen Time vel anvendt, undtagen den, der skaffer dem timelig Binding; jeg kjender endog forlystelseslyste, lade, sladderagtige Mand og Kvinder, som have Tid nok tilovers, naar det gielder Sildeflag og muntere Sammenkomster, eller som forsømme dergis Dømt hele Ugen igjennem og nu endelig faae Indfald om Søndagen, at oprette Lidt af det forsømte o. s. v.; men — derfor tør jeg dog ikke nægte, at der gives hushlige Forretninger, som med Rette kunne tælles iblandt de virkelige Hindringer for Søndagens, Helligeholdelse i Guds Hus. Jeg skal ikke tale om Hushjællers Sygdom eller noget lignende, som undertiden kræver at Mand eller Kone

eller Andet maae blive hjemme for at søe Kjærligheds Gjerninger — ei heller om Gidsaade og saabant, hvilket udfordrer hastig Hjælp; men naar nuomskunder Korte og Piger, uden Hengang at søge eller erholde Tilladelse dertil, løbe hver sine Veie, og troe at Søndagen tilhører dem, ei for at gaae i Guds Hus; men for at lægge Bind paa Værkets Gjerninger; saa er dette vist nok en virkelig Hindring for Huusfaderen og Huusmoderen, for at komme til de offentlige Forsamlinger. Creaturene kunne ikke overlades til sig selv og Gaarden ikke staae ene og forladt; thi Kong Frodes Dage ere henrundne. Selv den Forsigtighed, som Ilden kræver, tillader ei hvert Menneske at forlade Hjemmet.

b) Kirkeveiens Længde, særdeles naar Færet er meget flet, hører vist nok ogsaa til de virkelige Hindringer for den Gamle og Skrøbelige, besynderlig om han ikke har, eller formaaer at faae sig Befordring. At den Stærke, som løber halve og hele Mile for en Syssigheds Skyld, eller at den, som har, eller kan faae sig Befordring, bruger slig Undskyldning, det er flakagtig Besmykkelse af hans Daarskab; men at den Gamle, Af-

selvige, fattige kan finde det vanskeligst eller næsten umuligt, at gaae en halv eller heel Meil, naar Rejsene ere næsten afskræmmende, det bør ikke nægtes. Jeg naaede selv engang paa en af mine Sognereiser en gammel balt Afsægtstænde, som jeg tog paa mit Bogn, og som beklagede, at hun sjældnere end hun ønskede kom til Kirke, fordi hendes Son, som hun før havde båret paa Armen, nu ikke haandede at gjengjelde den trodsfulde Kjærlighed, ved at lade hende høre til Kirke! — Skjøndt hun undertiden overvandt Hindringer, tør jeg dog ikke nægte, at den Slægt for hende kunde være iblandt de virkelige; og saaledes gaaer det vist flere.

- c) Og saa Kirkens Kulde hindrer nogle i Bistæreligheden fra at helligholde Søndagen i Guds Hus. Vel nægter jeg ikke, at der gives Mennesker, ogsaa iblandt Landsbyens Indboanere, som salftelligt indbilde sig, at Kirken er dem for kold, skjøndt de paa samme Tid kunne taale at sidde flere Timer paa en aaben Bogn, eller i den frugtige, træksulde Kroestue, eller staae i Regn, Sne og Blæst, hvor der er noget Ryt at høre og see (rat ligesom de Herrer og Damer i Stadsstæderne,

hvilke ei kunne taale Kirkekulde; men finde sig dog ret vel paa Theatret, hvor Hede og Trækvind hver halve Time afveksle med hinanden). Ikke desto mindre er det dog vist nok, at Nogle ere saa alberstegne eller saa lyglige, at de ei yden at paadrage sig farlige Tilfælde kunne finde een eller flere Timer i Kirken paa de ublige Torsdage, især om Kirken, som desværre ofte er Tilfældet, slet vedligeholdes af sin Eier.

d) Den maadelige Sang ville vi rentud forbigaae, den kan neppe være nogen virkelig Hindring og allermindst paa Landet, hvor vel ikke eet af tusinde Drenge er saa fiint, at det ei kunde taale; at høre en falsk eller Rurrende Tone. Omfrent det samme gjelder vel og i Henseende til Prædicatorens Rangel paa Talegang; de fleste finde vel ikke disse saa uforgætelige, at de derved i Sandhed afholdes fra Kirken; dog saa meget bør jeg tilføje: dersom Prædicanten har saa slet et Tale-Organ, at han aldeles ikke kan høres eller forståes, saa tør jeg ikke nægte, at sligt er en virkelig Hindring for Søndagens Helligholdelse i Guds Hus. Mange ville da med stor Andagt og til mere

Opbyggelse kunne helligholde den i deres egne Hølliger.

- c) Vigtigere er det i Henseende til Foredraget. Vel sandt: der gives Mennesker, som tale om et slet Foredrag, safsnart de ikke høre et blomstrende Sprog, der tilfører deres Dren, eller noget Nytt og Udvandligt, der kan tilfredsstille deres Nysgjerrighed o. s. v.; men væls komme Saabanne ikke til Guds Hus, for at helligholde Søndagen, og deres Fors bringer bør paa Ingen Maade fyldestgøres, veels er deres Tal paa Landet ikke meget stort, og jeg behøver besaaftag el at tale mere om denne, i sig selv oplygte, Hindring for Søndagens Helliggjørelse i Kirken; men, er Foredraget virkelig slet, et det et opas operatum, et Hastværkssarbejde, som Prædicanten ifftuns stræber at faae fra Hæanden; har han ikke forud, under Vøn og Studering, beredt sig til sit vlgte Foretagende, snapper han hvd og bid, islebet for at prædike, stynver han sig med sin Tale og de flere Kirkeforretninger, som om der var Bud efter ham til et vigtigere Arbejde, taler han uden Bærdighed og Følelse, behandler han det guddommelige Ord med Uetsindighed og Kulde, eller

holder han ikke fast ved den sunde Lære, for-
 kynder han sig selv og sin egen verdslige Wiis-
 dom, istedet for at forkynde Jesum, foredras-
 ger han endog Lærdomme, som ikke ere grun-
 dede i den christelige Religion, ja! som mus-
 ligt have til Hensigt at undergrave eller svække
 dens guddommelige Myndighed: da have vi
 her en virkelig Hindring for Søndagens Heli-
 geholdelse i Guds Huus; da er dette ikke
 længere et Bedehuus, men en Røverkule, da
 er det vel endog Pligt at flye den Forargelse,
 som her er at vente. — Vi vilde haabe, at
 denne Hindring, skøndt den hører til de vira-
 selige, dog ei hører til de almindelige; men
 at den her og der, paa nogle Steder findes,
 det er desto værre alt for bitterligt, til at vi
 kunne nægte det; dog, den er, Gud være
 takket, i Aftagende, og vi, saa tør jeg
 tænke, snart forsvinde. De ganske forladte
 Kirker maae dog vel aabne hvert Die, der ikke
 er forsærligen tilsluttet.

9) Jeg har i foregaaende Post nævnet den Forar-
 gelse, som et flertal og uchristeligt Foredrag gi-
 ver. — Dette minder mig om de flere
 Forargelser, som undertiden gives i vore
 Kirker. Vel kan en falsk eller flurrende Tone

ikke ansees for saa skæbende, at den virkelig bliver
 en Hindring for Kirkegang; men sæt, at de
 der skulle lynges, drive Abespil med Sangen
 (hvortil jeg selv engang har været Bidne)
 saa hindrer slikt et Forhold maaskee mangen
 andægtig Christen fra at komme til Kirken,
 paa det han ei skal fristes til forargelig Latter
 og frænde sin Fæstelse for det Hellige. Dog
 denne er ikke den eneste Forargelse, som finder
 Sted. Jeg har engang seet og hørt en Degn,
 som i Chorsdøren spillede saa pudserlig en
 Rulle, at der hørte meget Alvor til, om man
 skulde høre sig for Latter; jeg har seet en an-
 den Degn, som røvsede Offeret ud af Hæn-
 derne paa de Drenge; jeg har meget ofte seet
 Folk at staa i Kirken, som paa Theatret;
 jeg har været Bidne til, at de brødes og
 kjæmpede med hinanden om Pladser i Stolene,
 jeg har hørt dem at hvæse, ja! at snalle høit
 med hinanden eller at gjøre anden Støj under
 Sang, og Prædiken; jeg ved endog, at man
 har, (jeg undseer mig for at nævne det), spillet
 Kort og drukket i Kirken under Gudstjenesten.
 Vel høre nogle af disse Forargelser til Sjæl-
 denhederne; men andre ere desto værre alt for
 hyppige, og enhver iblandt dem kan vel

afholde den Andægtige fra at komme til Guds
 Hus, hvorfor det og maa anses for saare
 vigtigt, at Præsten strengeligen vaager over
 Orden og Stilhed i Menighedssamlingen;
 selv den Løben i og af Kirken, besynderligen
 medens der bedes, messes eller prædikes, bør
 han, saavidt det faaer til ham, stræbe at
 forebygge. Jeg mindes her, hvilket stræfke-
 ligt Indtryk det gjorde paa mig selv, da jeg
 for nogle Aar siden, efter en Disposition i Fre-
 deriks Kirke paa Christianshavn, hørte Chors-
 begnen at sige: "Fader og alle bede!" og
 Forsamlingen i samme Dieblis formede ud af
 Kirken, som af en brændende Solg, hvis
 Afgang Jorden hvert Dieblis truede at til-
 spærre. Det forekom mig, som om jeg fra
 Afgrunden havde hørt en Røst, der svarede
 Chorbegnen: "Nej! vi ville ikke bede, og vi
 ville ikke tillade nogen Anden at knæle i stille
 Andagt." Det er sligt ikke saa paasæbende i
 Landbykirkerne, hvor Frækbeden deels er
 mindre, og hvor Forsamlingerne ei ere saa
 store; dog er det vel tilstrækkeligt til at hindre
 Nøgles Kirkegang.

- 2) Dernæst bør maaskee og anføres nogle Reli-
 gionslæreres upaasende, usædelige

eller paa nogen anden Maade uchristelige Forhold uden for Kirken. Vel maae det haabes, at denne Hindring ikke er af de almindeligste, men jeg tør dog, især, da jeg selv er Præst, ikke forbigaae den. Man maatte ellers mene, at jeg vilde lægge Skjul paa Standens egne Forbrudelser. Og hører denne Hindring ikke til de almindeligste; den hører desto vissere der, hvor den finder Sted, til de virkelige og meget virksomme. Jeg har hørt, at en Præst søgte Selvfab paa Reglehæner og deslige Steder, talte tvetydigt og uanstændigt i Forsamlingerne, letfindigen misbrugte Geden og spøgede med det, som er helligt. Skjøndt Manden holdtes for en Mand af Kundskab og Talenter, gif dog Ingen i Kirken, naar han prædikede. Jeg har hørt om en Anden, at han spillede og drak etldog paa Vertshusene, ja! selv forbandede den Dag, han blev Præst, og flere Efterretninger have ofte nok fortalt os, at hans Kirke var blottet for Tilhørere *). — Det

*) Til Vre, ikke for Standen, da den hverken har ansat, taalt eller afskediget ham; men til Vre for Vedkommende, har erindres: at denne

vilde ikke være vanstelig at anføre flere lignende Exempler; men jeg tier hellere, dels fordi det i Sandhed vækker til sørgelige Betragtninger, og dels fordi der gives mange, som see Tingen saa skjævt, at de ansee hele Standen som vanæret ved dens enkelte uærdige Medlemmer, skjøndt Standen ikke har Magt til at stille sig ved disse. Men, hvor en Menighed er saa uhykkelig, at have sig en Lærer, der er tilforlæbelig en virkelig Hindring for Kirkegangen. Om han blot overtræder Anstændigheds Love, om han f. Ex. spiller i dramatiske Selskaber, er den, der fører op til Dands paa Ballerne, indfinder sig paa Skjenkestuerne, eller den offentlige Leglebane, er Omegnens fjerde Mand ved Kortbordet e. d. l.; saa er alt saadant nok til at støde den Andægtige, til at forarge en svagere Medbroder og at vække Følelser, som kontrastere stærkt mod dem, han ved Alteret, i Skriftestolen eller paa Prædikestolen stræber

Mand nu ikke længere skal være Præst, men skal, som flere uærdige Medlemmer af Standen, til Sammes Glæde, have faaet sin velforsjente Dimission.

at opvække; men er han endog derill aabenbar lastesud, eller driver han i det private Liv Spot med det, han offentlig kalder heiligt; saa opfører det Følelsen alt for stærkt, i Kirken at være Vidne til hans flammelige Hylserie, hvor han, for ei at tabe Indtægt og Embede, paatager sig en Maske, som han ikkun ønsker hvert Dieblis at afføre sig igjen. Det er ikke underligt, om den, der endnu har nogen Følelse for Religionen og dens Øvelser, helst bliver borte fra den Kirke, der har saa uværdig en Præst.

b) Blandt de virkelige Hindringer for at helligholde Søndagen i Guds Hæder, bør især tælles alle de Foranstaltninger fra Corporationer eller Mænd, som have verdslig Myndighed, hvilke kalde Folket til andre, Søndagens Helligholdelse forhindrende eller forstyrrende Forretninger. Nogle Saadanne begyndte allerede i Struense's Tid at fordre Søndagsarbejde af deres Comptoirs Betjente og flere Underordnede. Senere er dette Exempel hyppigen efterfulgt af Andre og har allerede for flere Aar siden naaet til Landsbyerne. Saaledes er Landeværnets Sam-

menkomst fra flere Sogne undervejs bleven
paabuden, just en Søndag Formiddag, saa
at de, der ei vilde løbe Spidsrod, maatte
forsømme Kirken; Rytmillien havde, som
bekjendt, sine saakaldede Baadensbøller Søn-
dag Formiddag, hvilket vel her og der endtes,
førend det ringede samsten; men deels træt af
at løbe og manøvrere, deels fremt til andre
Lanker og endelig med Høetoven i Armen
følede Rængden, at den ei kunde gaar fra
Esterceer-Pladsen i Kirken og Præsten stod der i
den næsten tomme Kirke. Translocation af de
Indquarterede fandt stundom i Krigsdagene
Sted just om Søndagen; Soldaten mar-
scherede, Bonden kjørte med Bagagen, Trom-
mer og Piber løde, selv under Prædiken; lige
udenfor Kirken, saa at de saa, som dog vare
komne tilsammen, endog forkyrredes i deres
Andagt. Sprækkerne ere her i Sognet, flere
Aar efter hinanden, bleve prøvede Christi
Himmelfartsdag, og det netop fort førend den
Tid, Gudstjenesten skulde begynde *); Bøn-
der og Huusmænd ere undervejs bleven til-

*) 3 Aar (1817) fælte dette 17de Søndag efter
Trinitatis; og Kirken var næsten tom.

sagte om Søndagen at møde, for at modtage deres Beiparter; ja! Beiarbeide, har end i denne Sommer den 15de Junii været befalet og er blevet foretaget paa Lynghye-Gader midt under Gudsstienesten, hvorfor Kirken den Dag ogsaa var næsten blottet for Tilhørere. Det er Migt at sige sagdant høit og offentligt, paa det en christelig Regjering maae erholde Kundskab derom og sættes i Stand til at forebygge det Onde, førend al Religiositet forsvinder og Staten styrtes til Grunde. Endog paa Høstfestens dobbelt høitidelige Dag vare Lynghye Bønder for nogle Aar siden tilsagte, at modtage deres Beiparter, og Følgen var: at Bonden, som Høstfesten dog nærmest angaaer, ikke saaes i vort, ellers den Dag propfulde, Gudshuus. Jeg huffer ikke tilvisse hvilket Aar denne udmærkede Forargelse fandt Sted; men jeg mældte det i min næste Attest om Helligdagsbrøde, som ved følgende Nytaars-tid udstædtes; saa at Aarstallet, om man ønsker at vide det, kan oplyses af det Kongelige Rente-Kammers Archiv. — Skjøndt de Forrelæsninger over jordiske Gjenstande, hvilke her og der af offentlige Lærere holdes i Stæderne om Søndagen, vel ikke endnu have

virket meget paa Mængden af Landmand, saa have de dog allerede, her i Egnen, ikke været gangstke uden Virkning. — At Nogle iblandt dem, som have Ret til offentlig Befordring, helst bruge Søndagen til deres Reiser, da det forekommer Verdens-Mennesket lettest at have denne Dag tilovers, det er bekjendt nok. Jeg har engang hørt en Saadan, som ei formaaede at have sin Tante over det Timelige, at sige: "Den Dag har dog Bonden tilovers; da forsømmer han intet af sit vigtige Markarbeide." Men, at de, der nu beordres til flige Forretninger, forhindres fra at helligholde Søndagen i Guds Huse, behøver ingen Forklaring.

- i) Det varede ikke længe, førend Exemplet smittede. Hvad Corporationer og Embedsmænd havde gjort, det gjorde nu Godsforvaltere, Lyststeders Eiere, ja! selv Husbonder af Bondestanden. Fæstere ansagdes til at gjøre Hoyerie og Lyststeders Beboere befale deres Tjenere eller overtalede deres Dagelønnere til at arbejde om Søndagen. Bonden saae det, han forstrællede i nogen Tid over Sabbathens Krænkelse; men omsider betraadte han og den samme Wei. Selv greb

han Ploug eller Læ og bød sine Folk at følge sig. Alle de, som af lovlige Foresatte befales til flige Arbejder, ere jo hindrede fra at møde i Kirken; thi vel sandt: "høit er Herrebud; men høiere ere Guds Bud", dog maa det erindres, at der ere saa som have Mod og Kraft nok til at underkaste sig, hvad Apostlene fordmund underkastede sig, for at gjøre Guds Villie.

Jeg har saaledes anført nogle af de Hindringer, som ligge i Veien for Søndagens Helligholdelse i Guds Huus, og som ere lige saa mange Aarsager, hvorfor man udebliver fra den offentlige Cultus. Høre de ikke alle til de almindeligste, saa troede jeg dog, at de ei ganske kunde forbigaaes; jeg kommer nu til de flere Aarsager, som endog der, hvor ingen af hine Hindringer finde Sted, dog gjøre, at Gudstjenesten forsvømmes af Mangfoldige:

- 1) En af de allervæsentligste er da denne: Troen paa Bibelenes Gudsdommelighed er svækket, først hos Lærerne derefter hos Folket. — Den, i sig selv, priselige og helbringende Reformation lærte vore Forsædre at prøve Kirkens

Børdomme og Skille, at forkaſte det Kalſke og
 at afſtaffe de Misbrug ſom under Daven havde
 indſneget ſig. Menneſket, ſom ſaa vanſteligt
 kan bevare Middelveien, blev nu ved at prøve,
 rene og bortkaſte, indtil Sandheden og det
 Rigtige maatte prøve ſamme Skjebne, ſom
 Bøgnen og det Urigtige. Hovmodige eller vel-
 lyſtige, vittige Religionspottere bragte Wild-
 farelſen ſaa vidt, at den endelige Fornuft, ſom
 ikke begriber ſig ſelv, vilde begribe den Uden-
 lige. Glabningen fordrede at være, over ſin
 Glaber, foreſkrev ham de Love, efter hvilke
 han torde aabenbare ſig for Menneſkene, an-
 tog, at han, ſom havde givet os Fornuftens
 Bys, ikke kunde eller vilde ſjenke os et endnu
 fløiere, herligere Bys; forſøgte a priori at be-
 viſe Miraklers, Spaadømmes og al Aabenbar-
 rings Umuelighed; fuldklaſtede alle hiſtoriske
 Vidneſkbyrd; fordreiede endog de ſigſtærkeſte
 Forudſigelſer, ſom ere gangne og endnu gan-
 ligen gaar i Opfyldelſe, forkaſtede med en ubegri-
 pelig Driftighed alt, hvad den ikke kunde
 forklare, ja, den gik i ſin Afſindighed ſag vidt,
 at den omſiden ikke troede andet, end det, ſom
 i ſig ſelv er Intet, det ſom mangler al Realit-
 tet, det er det Sandſelige. Man beholdt en

hebenst Ahnelse tilovers om et høieste Bæsen
 og om et Liv efter dette, hvilket man og tilfod,
 fordi det syntes alt for barbarisk at nægte fligt;
 men en Levenbe, bestuende Troe var der ikke
 lenger. Gjernmodet smigredes ved denne Tanke
 at kunne være sin egen Lærer og sig selv et
 "færdigment No!" ; Belystten og de flere Daster
 fandt deres Regning ved at tvivle om Aft og
 om en retfærdig Gjengjældelse paa hiin
 Side Graven. De saa retsindige Tænkere,
 som ikke kunde overtale sig til at betræde denne
 "Belt", udstreg man som formørkede Dummer-
 hoveder, der ikke havde holdt Skridt med Ti-
 dene. Forsængelighed og Eyst til Forkem-
 melse virkede paa de mange, som ikke selv
 tænkte med Eys og Alvor over Sagen; især
 forførtes Unglingen. Han vilde dog gjerne
 regnes med iblandt de Opklarede, han kunde
 ikke taale Forhaanelse, han frygtede og for at
 undviges fra Embede og Levebrød. Sa! den
 almindelige Stemme henreb os næsten alle,
 stundt i større eller mindre Grad; thi man
 var listig nok til at anprise os Jesu Morals
 Gudsommelighed, medens man nægtede ham
 Liv og hans Troeslærdomme den høieste Dy-
 sendelse. Saaledes forførte høitlallende Skri-

bentere Høiskolerne, disse de yngre Studerende og fra dem gik det igjen ud iblandt Folket, hvis Lærere disse bleve. Saaledes var Liden forberedet; Revolutionen udbrød. Den var selv en Frugt af Irreligiositet og overshaandtagende Ufædelighed; men den frembragte, eller maaskee rettere, modnede i en Hast igjen de Frugter, som hidtil ikke ret tydeligt havde vilst sig paa Træet. Jo større Frækhed, jo større Hæder! man talte ikke længere med Frefrygt om Religion eller Virighed, eller noget af alt det, som før agtedes høit, nei, man spottede, forhaanede, skjældte og smældte; man opdigtede de skammeligste Løgne og ydgav dem for Sandhed; ustraffet gjorde man alt hvad man vilde, og jo mere uforskammeret man vilste sig, desto flere Tilbedere fandt man. Saaledes blev man anseet som den, der frivilligen offrede sig for Frihedens forrøste Sag. — En ung Mand, som selv vilde været Præst, men fordi han manglede naturlig Talent til at tale offentligt, fik f. Ex. af den hæderverdige Biskop Ballé det Raad, at han hellere skulde vælge sig en anden Vej. Dette forbittede ham i den Grad, at han skrev de skrækkeligste Gudsbespottelser og sandt Læsere i Tusindtal baade

i Stæbetne og paa Sandet. Deb, Eele- og
 Bæse- Bibliothekerne bragtes flige Ideer ret i
 Omløb. Hvad kunde der dog gøres mere for
 at kvælle al Troe, at udbrede Bantroe og
 Ryggesløshed? Ræsten Alle taug. Balle
 var en Tid lang den eneste, der tog til Gjen-
 mæle. De fleste af Bions Bøgere syntes at
 være blevene stumme. Om ham som tælede
 gjorde man Almanaffer i Lydsland, og satte
 ved hans Navn "Gimfærnis". De som havde
 tter være frie for sig Forhuaneffe. De som
 havde stemmet Dagens Tone hæbrebes endog
 med et "die Sonne geht schon auf" eller "helles
 Licht."

Men, hvad var nu Folgen af alt dette, naar
 vi derhos see hen til vort Spørgsmaal? Reli-
 gionslærerne forvandlebes til blotte Metallsæ-
 rere. De vilde, som en Forfatter endog of-
 fentligen har tilstaaet om sig selv, ikke tabe
 deres verdslige Hæder. De vilde vise sig, som
 Folk, der kunde frembringe skønne Handelspro-
 ducter, og saaledes endnu, skjøndt de vare
 Præster, gjøre Fordring paa en forført og for-
 vendt Eidsatfers intetbetydende Agtelse. De
 opførte en Moralbygning, hvis Grundvold,
 Troen, de havde forkastet. De prædikede sig

selv, de byggede paa deres egen Autoritet, de bleve uformærkt en nye Art af Waver. De forkyndte verdslig Wiisdom, hvortil den anordnede Text tjente dem som et Motto. I det høieste pyntede de Foredraget med nogle bibelske Sprog, medens de neppe forbristede sig til at nævne Jesu Navn. De fulgte saaledes Professor Gamborg's, senere offentliggjorte, Opfordring, til at prædike Moral uden Troe *). Folket, som allerede var pildøbet af Dagens frivole Skrifter, hvis Indhold selv den Bonde, der ei kunde læse, dog hørte, kom endnu undertiden i Kirke, modtog der ingen Advarsel imod Bantroe og ingen Opmuntring til at troe, fandt saaledes sine Tvivl bekræftede, hørte et Slags tør Moral over Gjenstande af Hverdagslivet, meente, og det undertiden med Rette, at han vidste sligt ligesaagodt som Præsten eller endog bedre end denne **). Det gif

*) Vid. Athene for October 1815.

**) Bonden har derfor adskillige Steder sagt: "Særlærer os nok, men han straffer os ikke," d. e. rører og overbeviser os ikke, trænger ikke ind med det tveeggede Sværd, som adskiller Marv og Been, vækker ingen levende Gøtelse, og udrætter derfor Intet.

med Kirkerne, som man har fortalt om det philanthropiske Selskab i London, der skal have begyndt gamborgske Forelæsninger for 3000 Sjæle og et Aars Tid derefter indskillet dem, fordi der nu ikkun indfandt sig 3 Tilhørere. De forðum fulde Kirker bleve saa tomme for Mennesker, som om de ikke vare offentlige Forsamlingssteder, saa at man endog i mangfoldige Landsbye = Sogne ofte fandt det nødvendigt at have Messesalb, fordi det forekom Rogle uhensigtsmæssigt at holde offentlig Gudstjeneste for 3 à 4 Personer. Mærkværdigt nok, at de Dage, paa hvilke der holdtes Communion, gjorde en Undtagelse og endnu samlede en stor Deel omkring Alteret, Altsandt altid færre end forhen. Den hellige Nadvere, et vedvarende Mindesmærke om, at Jesu Ord ingenlunde skulde forgaae, som gyder saa megen Trøst i den Bodsældiges og den Troendes Hjerter, beholdt saaledes en Deel af sin Hoiagtelse iblandt Frelserens Bekjendere, medens Præsten, som nu blot var et menneskeligt Mandsproduct, saa gandske tilfødtes. Og, saaledes maatte det være; thi hiiset var noget guddommeligt, her egentlig kun noget menneskeligt. Den Umoralste og gandske Fordærvede vilde slet ikke høre

dette Foredrag, som han ansaae for urigtigt, efterdi det stred mod hans Eyster eller fordi det forstyrrede ham i en rolig Nydelse; den Bedre, som var oplyst om Jesu Religion, savnede her det væsentligste og holdte sig hellere til sin Hundsposkil og Psalmebog. Den som selv var opklaret, søgte, at han kunde læse for Præsten, og den som ingen Smag havde for Videnskabelighed, fandt det mageligere at blive hjemme. Da ingen iblandt dem længere troede i Kirken at høre Guds, men Menneſkenes Ord, saa hvilede der heller ingen stærk Forpligtelse paa Noget til at komme did. Timelig Gevinst, Fortyftelse eller Andres Bifald o. d. l. maatte lettelig fritage dem fra at besøge Kirken.

At jeg ikke staaer i den falske Formening, at alle Præster have gjort sig skyldige i denne Feil, kjøndt de fleste iblandt os ikke altid omhyggelig nok have grundlagt Pligten paa Troen, det behøver jeg neppe engang at sige. Upaatvivlelig gives der Undtagelser, især blandt ældre, retssindige Mænd. Ikke desto mindre virkede den sig overalt udbredende Vantro og saa i disse Menigheder. Det kunde jo umueligt være anderledes. Dog beholdt Saadanne, som især de store Stæder have vidnet for os, lantg

flere Tilhængere, end hine blotte Moralprædikantere, saa længe de kun med Fliid og Iver forkyndte Jesu Lære heel og ubestaaen. Hvor Mangfoldige tyede ikke og paa Landet til de forladte Kirker, naar Balle paa sine Bistatser talde til de Eldre og Yngre. Saaledes fandt jeg det ogsaa her og der, hvor selv den gamle, ikke meget begavede, Landsbyspræst i al Enfoldighed og Rebelighed forkyndte Livets Ord; men som sagt: Tilhørernes Antal var allevegne mindre, end det havde været, og aftog daglig tillige med Troen paa den guddommelige Åbenbaring.

"Men"! vil man sige, "Nu er der da en Forandring i denne Henseende, og dog kommer Folket ikke til Kirke." Jeg maatte dertil svare: der vil lang Tid til at helbrede et Onde, som saa mægtigen har angrebet den store Mængde. Om nu ogsaa enhver Religionslærer forkyndte det guddommelige Ord reent og ubestaaet; saa ere dog de fleste aldeles ude af Bane med at komme til Herrens Hus. Hvor kunde der ventes eller haabes saa pludselig en Forandring? Det Onde er ikke kommet paa een Dag, meget mindre, at det Gode saa hastigt skulde komme. Et gammelt frugtbart Træ er meget

snarere opryddt, end et nyt ligesaa frugtbringende igjen er frembragt. Men desuden tør det vel heller ikke antages, at alle de ansatte Religionslærere i slig Henseende ere komne tilbage. Måske ere vel endnu ikke selv beselede af en levende Troe paa det Gudsoms Ord, som Bibelens hellige Bog indeholder; men hvorledes er det mueligt, at give andre det, man ikke selv besidder? Om endog den forandrede Tone bragte os til at forandre vore Ord, saa vilde dog disse være uden Aand og Kraft. Den Bantrende skal ikke køres og overbevises ved slig Tale, og den som selv føler Troens Kraft skal letteligen kjende, at det er Ord uden Betydning, og vi skulle saaledes hverken drage disse eller hine til os.

- 2) Hertil kommer fremdeles, og det er en særdeles vigtig Aarsag, hvorfor saa Mange udeblive fra den offentlige Gudsdyrkelse: at Sandseligheden har tiltaget ligesaa meget; som Troen har aftaget. Som stigende Sandselighed og Belyst afføder Bantro, saa er denne igjen en frugtbar Moder til stedse voksende Sandselighed, saa at de staae i Berelsvirkning med hinanden. Jeg behøver ikke at føre noget Beviis for en Sag, som Erfaringen

noksom Skabfæster og som er almindeligt tilfældet.
 Det var derfor en naturlig Følge: at ligesom
 Vantroen udbredte sig i Menighebederne, saa
 maatte Sandfælgighed, Forlystelsessøge og Vel-
 lyst mere og mere tage Overhaand; Folket, som
 ikke mere hungrede og tørstede efter Guds Rige,
 efter Sjelenes Frelse, efter det aandelige Gode,
 maatte hungrer og tørste desto heftigere efter at
 tilfredsstille Kjødets Begjerligheder; og saaledes
 er det virkelig gaaet. Villige Haandtlangere,
 som ligeledes tragtede efter kjødelig Glæde, eller
 haabede at lønnes med Rigdom, Ære eller Bis-
 fald, gjorde alt mueligt, for at ernære, vedlig-
 holde og tilfredsstille den opvakte Lust.
 Skuespil, Sjøglerier, Glædesfestsamlinger,
 Lustpartier, Maskerader, Baller, offentlige Be-
 værtningsfester, allehaande Pragt og meget
 deslige mangfoldiggjordes dagligen, indtil
 deres Navne bleve Legio og deres Antal næsten
 var utalligt. Enhver Kjøbstad, ja, enhver
 uffel Glætte fik sit offentlige eller private Thea-
 ter; Einedansere, Taftenspillere, Bjørnetræk-
 kere og Bierfidlere gik omkring for at forlyste
 det forlystelsessøge Folk, fandt allevegne en
 riig Mæring og erhvervede sig omfider Borger-
 skab for at drive slikt et Væsen. Gæstebuder

og store Sammenkomster fandtes ikke alene i Borgen, men og i Hytten; selv Bonden og Huusmanden lærte at gjøre Partie til Dyrehængstourer og deilige Lystreiser, endog Maffesrader og Baller besøgte undertiden af dem, deres Børn og Tjenestefolk; Almuen indfandt sig jevnlig for at smage Restaurateurs, eller Telteværtens Nektar og Ambrosia. Den pønsede paa at tilvejebringe udvortes Glæmme og at fare frem med Pragt, kort sagt: man søgte og man fandt overalt Næring for sine Lyster. Endog Landsbyerne havde deres saakaldede Klubber, Spilles og Aline: Gilder, Dandseluber og det som endnu var værre, hvilket jeg her ikke vil nævne; thi næsten Enhver rakte Haanden til at købe og tilbyde Folket de saakaldede Glæder. Pædagogerne pønsede paa dagligen at beskæftiggjøre deres Opdraglinge i denne nye Art af Lyksalighed. Skribenterne roste og ophøjede de Fornemmere og Rigere, som vidste at mangfoldiggjøre de Ringers og mere Uformuendes Nydelse; de Ophøjede og Formaaende gjorde Indretninger og betestede Foranstaltninger, som havde sigt til Hensigt *),

*) Ikke er det med det Sagte min Hensigt at dable det, om Rogen gjorde sig Umage for at

selv Forlighehedspersoner og Lærere saae magttee her og der igjennem Fingrene med Eogens og Religionens Overtrædelser, for ei at betage Andre den Nydelse, efter hvilken man selv tørstede; og overalt smigrede man sig selv og Andre med den Undskyldning, at man ved Tilveiebringelse af Forskytelse, ja! ved at taale nogle Overtrædelser, skulde afskaffe Mængden fra de grovere Laster og Forbrydelser. Man

gjenke deres Underordnede enkelte, uanstlede, naturlige Forskytelse (høst under Forsattes Opsyn); thi saa vist som Mennesket har en fornuftig Sjæl, saa vist har det og et Legeme, begavet med Sandser, formedelst hvilke det kan og bør modtage Glæder; Religionen selv misbilliger ikke disse; kun den utallige Mængde af saadanne Forskytelse, hvilke friste og føvte til en overhaandig Nydelse, kun den isrige Bestræbelser for at opfinde og udbrede nye og hyppige Anledninger til sandelig Fryd, og det især paa den til Herrens Priis helligede Dag, besvnderligen hiine kunstlede og i Virkeligheden smagløse Glæder, som endog afløste Hoben en ikke ubetydelig Deel af dens Fortieneste: dette er hvad jeg badler, fuldeligen overbevist om, at saadant Skovajer, eller endog fortærer Anden, og ophidser Sjælets Begjerlighed.

glemte at sandfælig Byt er et bundløst Svælg, der kræver flere og flere Offere, jo flere man kjenner det, og aldrig nogensinde kan mættes. Den kan kjedes ved sine Nydelser, kun ikke nogensinde tilfredsstilles.

Men hvorledes kunde det blot tænkes, at Folket, saaledes fordærvet, endnu flittigen skulde helligholde Søndagen i Guds Hus? Dersom man og havde saa megen Agt eller Godhed for Stedets Præst, som i et eller andet jordist Anliggende kunde være til Tjeneste, at man igjen vilde vise ham en Høflighed, ved at komme i Kirke, saa forstaaer det sig dog selv, at sligt ei maatte ske paa Forskyltelsens Beskøftning og altsaa ei kunde ske ret hyppigt. Saaledes slutte vi, og Erfaring stadfæster Slutningens Rigtighed. Jeg har selv saare ofte modtaget den Undskyldning, at man den eller den Dag ei kunde, hvad man dog gjerne havde villet, komme i Kirke; thi man skulde i Selskab, eller man var indbudet til en Bystræise eller noget saadant; og der er ingen Aarsag, da jeg tæller færre Tilhørere i Byngbye Kirke, end naar Dyrehagens, for ethvert alvorligt, tænkende Menneſte væmmelige, Glæder raade: "kom"! At her gives Rogle, som

gjøre en Undtagelse, det bør jeg med Glæde tilføje for ei at misforstaaes. Og at Landet endnu har Menigheder, som jevnligent helligholde Søndagen i Gudshuus, det veed jeg; men jeg veed ogsaa, at det kun er der, hvor hiin falske Opfykning om Kjødets mangfoldige Nydelser ei naaede hen. Paa de allerfleste Steder er Klagegemaallet almindeligt og jo nærmere en Stad, des stærkere lyder det og. Lad Prædikanten der være nok saa god og nok saa christelig; hans Prædiken besøges dog iffluns jevnligent af nogle Faa, som ere undgaaene den overhaandtagende Fordærvelse. For Mængden har han ingen Glæder at frembyde; thi de Aandelige ere den usmagelige, og de Sandfælsige stader den langt overflødige uden for Kirken.

- 3) Under de anførte Omstændigheder, er det uventede Messesald og enhver Afvigelse fra det bestemte Klokket, til hvilket Gudstjenesten skulde begynde, iblandt de Årsager, som afholde Mange fra at bivaane de offentlige Forsamlinger i Kirken. Man er just ikke saa meget begierlig efter at komme i Gudshuus, man føler ingen aandelig Hunger og Tørst efter at mættes og vederqvæges ved det Ord, som der forkyndes. Imidlertid,

tid faaer man dog undertiden det Indfald, at
 man skal tage til Kirke, og maaskee en god Gaa-
 lisse der kunde vækkes, hvilken siden vilde bære
 Frugt; men hvad sker? Betret er ublidt,
 Keleene stemme eller der er en Enslighed i
 Sognet eller i Dørgnen, der kommer da ikke
 flere, end 3 à 4 Mennesker, Kirkebetjenterne
 finde det upassende at holde Gudstjeneste for
 saa saa, disse saa reise med usforøttet Sag
 hjem-igien, ærgre sig over at have reist forgies-
 ves, love og holde Løftet "at de ei saa snart
 skulle komme igien." Sligt rygtes i Menigheds-
 den, og nu tænker enhver, naar det regner,
 blæst ic.: "i Dag kommer Gaa eller Ingen i
 Kirke, der holdes ingen Gudstjeneste" og den,
 der vilde kommet, bliver da i det Sted hjemme.
 Det er intet Hjernesoster, jeg her fremstiller for
 mine Læsere; men det er den virkelige Erfar-
 rings-Sandhed. Ofte har jeg fra flere forskjel-
 lige Sogne hørt de bitterste Klager over sligt
 Messesald. Endog de, som notentes volentes
 have givet en Art af Samtykke til en Dags
 Messesald, fordi der kunns være meget saa same-
 lede ved Kirken, have dog siden beklaget sig
 derover og forskrevet mig, at de af den Aarsag
 ei gik i Kirke. Di maatte jeg dog, ved at der
 Theol. Bibliothek 15 Bd.

Hendagjøre dette for dem iblandt mine Embedsbrødre, som maatte ere ubekjendte med det uventede Messias's Kirkevinger, vakte den Beslutning, at de aldrig ville ophæve nogen Gudstjeneste, saalænge der er eet eneste Menneske, som er kommen for at bivaane den! Og, hvorfor skulde jeg ikke ret gjerne sange og bede eller prædike i Kirken, saa længe der blot er een, som gjør fælleds Sang med mig, eller anstær at høre det Gudsdoms Ord, jeg har at forkynde? Er da een Sjæls Opmuntring, Trøst eller Grelse ikke vigtig nok? Eller har da ikke Jesus, som selv ofte talte til een Synder, lovet: at hvor 2 eller 3 ere forsamlede i hans Navn, der vil han være midt iblandt? Det er jo, deris, og saare let, at holde den Prædiken, som jeg dog maae have lært, førend jeg veed, at der kommer Gaa til Kirken. Det er vel et heller alle Degne, Kirkesangere eller Skolelærere, som ansee det for en Lykke at være frie for Overværelse ved Gudstjenesten, og altsaa skal det Tilfælde neppe engang kunne indtræffe, at der findes en som vil høre. Gud vaae Hjertes liges tallet, at jeg endnu aldrig har oplevet det enten i mine forrige Sogne eller i Sogndy, naar jeg undtager Fastelavns Søndag i Naret

1799, da et overordentligt Sneefog gjorde det næsten umuligt for Nogen at komme ud af sin Dør, og Sne i store Driser havde tilspærret Kirkeporten, saa at Ringeren maatte stige over Muren, for at komme til Kirkeetaarnet. Men, sige jeg, det Gud fremdeles forbyde, opleve det, da er det mit faste Forsæt, saalænge jeg har een, var det ogsaa kun en af Kirkebetjenterne, som vil høre mig, da vil jeg holde min Andagt med denne ene og prædike for ham. Jeg vil da i det ringeste være fri for den nægtesanke, at jeg selv har vilst mine Tilhørere fra Kirken.

Endelig jeg har sagt om det uventede Messesald, det gjælder og tildeels om Afvigelsen fra det Klokketæt, til hvilket Substjenesen skalde begynde. Det vet ved jeg af egen Erfaring, at den Præst, som har toende Bogst, kan ikke altid med Pliagtighed møde i den sidste Kirke til det bestemte Klokketæt; mange, uforudsætte, Omstændigheder paa det Sted, hvor der er først Kirke, kan opholde ham over Tiden; og kan det gøres noget i denne Henseende? Først at man tillader Substjenesen en halv eller hel Time Afvigelse, end man efter Omstændighed vil kunne komme, og da bruger

Reklementiden til at holde; thi for alting bør man ei begynde tidligere, end tillyst er, og dernæst, at man aldrig lader sig ved noget andet, end virkelige Embedsforretninger, eller det, der er ligesaa uundgaeligt og vigtigt, afholde fra at komme til rette Tid. Til første Tjeneste, og hvor man kun har een Kirke, kan og bør man altid være nødsagtigt til det bestemte Klokkeslet i Kirken, og dette bør, saa vidt muligt, altid være det samme, og ei, uden Nødvendighed, ved en Tillysning, som maafee ikke kommer til Alles Kundskab, forandres.

At lig Nødsagtighed ikke allevegne indtages, er vitterligt nok. Det er undertiden Kirkebestyrelsernes Magelighed eller Mangel paa streng Orden; det er og undertiden en ilde forstaaet Høflighed eller en upassende Opmærksomhed for nogle Menighedslemmer, som gjør adskilligse finder Sted. Jeg mindes en Mand, som svarede mig selv, da jeg sagde ham, at Tidens var forløbet, og at Menigheden ventede: "da saar den blive, til jeg har spist 'Hestkost'" (et Arbejde, som maafoges til sin Tid); og jeg ved at Sted, hvor man tørbe til alle de, som ventes i Kirken for at kommunikere,

vare samlede, hvoraf fulgte, at Nogle sadde flere Timer, endog i Vinterens Kulde, inden de Sidste indfandt sig. Gudstjenesten begyndte paa flige Dage undertiden et Par Timer fildigere, end efter Bestemmelse. Hvor saadanne Afvigelser finde Sted, der hedder det gjerne: "Man kan ei taale at sidde saa længe i Kirken," eller endog, som her og der bruges, staae uden for i Regn eller Sne og Blæst, man bliver da hellere borte, eller man tænker: "3 Dag begynder det vel ei saa tidlig, sidst maatte man vente længe"; og nu kommer man for fildig. Nogle have og en halv eller heel Will at reise til Kirke, og det er da ikke underligt, paa en Tid, da Begjerligheden efter at høre Guds Ord er svækket, at man under flig Uvisshed forsømmer oftere, end man ellers vilde. Ere Kirkebetjenterne nølagtige i Henseende til Tiden og uden Undtagelse begynde til det bestemte Klokkeslet, vil fligt flikkerligen, naar alt Dvrigt er som det bør" være, vinde flere Kirkegængere.

- 4) Exemplet som gives af nogle Fornemmere, mere Dpulyse og overalt af dem, der have en Art af større Agtelse i Menigheden, er en nye Aarsag, hvorfor Mange udeblive fra den offentlige

Gudsdyrkelse. Bliver Herremanden, hans Frue og Børn, eller hans Officiantere, som ofte fleer, borte fra Kirken; er det maaſtee og en ſtor Sjældenhed, at de ſees i Helligdommen, eller boer der i Menigheden en Lærd, eller blot en cultiveret Mand, ſom ei gaaer i Kirke; ſaa er det meget begribeligt, at Exemplet ſmitter og at Almuen tænker: "Hiine maae dog forſtaa hvad der er Ret og Pligt; kunne de blive borte, ſaa kunne vi det og." Saaledes forſæres den ene efter den anden, indtil Forargelſen gaaer fra Herren til Bonden, fra denne til Byndet og Doglærningen. Kjøbenhavnſegnen afgiver i denne Henſeende et meget talende Exempel. Her, hvor ſaa mange Luſterende boels eie og deels leie Sommerboliger, (hvis Navne ſelv i Almindelighed hentyde paa Lidenſkab, da næſten alle kaldes "Lyſt"), og hvor diſſes Brugere, nogle ſaa Uudtagelſes fraregnede, hendirve Søndagen og de flere Helligdage i lutter ſandſelige Nydelſer, uden engang at bivaane den offentlige Gudsdyrkelse, der er Kirkegangen under forreſten lige Omſtændigheder i høiere Grad, end andenſteds i Landet forſømt; thi den ſtore Mængde retter ſig efter de mange forfærfte Exempler, ſom af

hine lettfindige, forlystelsessyge Verdensmennesker ugentligen gives dem. Dog, Almuen har ikke noget stort Begreb om de fleste lusterende Herstalers Gudsfrøgt eller prisværdige Forhold; thi alt hvad den af Erfaring kjender til deres Liv og Evnet er: at de forlyste sig; farligere og mere smittende er derimod Exemplet af Informatorer, Skolelærere, Kirkesangere og Præstens Familie.

Derfor Præsten selv, naar det kan lade sig gjøre, forsømmer Guds Huus, dersom han haster til sin Eiendomsgaard, til sit Lyksparti, til en oeconomist Reise, eller han sidder hjemme og søger sin Pibe o. s. v., medens en Studiosus prædiker for ham; saa er naturligvis dette Exempel det værste; thi naar den Mand, hvis heilige Kald det er at fremme Folkets Andagt, selv viser Foragt for denne, saa er det tilforlægg ikke underligt om Folket lærer af ham, ja! lig en Menighed, der lignet Hyrden uden Hyrde, maae vel endog snart komme i den Formening, at Kirken er et gammelt Huus, der ei længere bør besøges, efterdi Præsten, som bedre maae sigtende Guds Billie, helst bliver borte deraf, naar Nødvendigheden ikke byder ham at komme; men, jeg forbidaer

Præsten, efterdi han sjældent, især nu da Seminaristerne ere komne i Studenternes Sted, kan blive borte fra Kirken, og denne Forargelse altsaa er langt fra at høre til de almindelige; jeg nævner derimod Informatorer og de Flere, som i Menigheden have nogen Deel i Børne-Embedet. Om disse Personers Oplysning og om deres Kalles Bigtighed har Almuens dog ikke saa ringe et Begreb, og den troer kunndam, at den ei kan gjøre bedre, end træde i deres Fodspor. Naar derfor Informatoren paa Herregaarden, eller selv i Præstens Huus forsømmer Kirken — den Person, der skal vejlede de Umyndige til at kjende og frygte Gud, ja! der mueligt selv tænker paa at vorde Præst — eller Skolelæreren og Kirkesangeren, som jevnlig forklarer Børnet eller Unglingen: at Christi Ord bør høres rigeligen iblandt os, saa at vi lære og paaminde hinanden med al Bidsam og istemme aandelige Sange for Herren; naar slige Personer sjældent komme til Guds Huus, uden Nødvendigheden kalder dem, eller de betragte det, som en Frighed og Lettelse i deres Arbejde, at de kunne skiftes til at være nærværende ved den offentlige Cultus, saa sø-

rer dette jo aabenbarligen dertil, at menig Mand anseer alle hiine Undervisninger og Formaninger til at gaae i Kirke o. s. v. for en reen Formalitet, for Ord uden Betydning, for Noget, som ifølge Embedsmedfør maae siges; men som Bedkommende slet ikke mene, og man følger da Exemplet, uden videre Eftertanke.

Jeg har og nævnet Præstens Familie, jeg mener især hans Hustru og Børn. Dersom disse forsømme Guds Huus, hvilket desværre fleer mange Steder, saa er det slet ikke besynderligt, om Almuen tænker og siger: "ja! Kæet er nødt til at komme i Kirke, men han viser os ved sin Kone og sine Børn en anden Vej"; thi den mener jo ikke uden Grund, at hans Hustru, efter Rimelighed, stemmer overeens med ham i Tænkemaade og Forhold, og den troer vist, at han som Fader kunde, om han vilde, formeene sine Sønner og Døttre til jevnlig Kirkegang. Præstens og hans Families Exempel har derfor omtrent samme Indflydelse, og kan ikke andet, naar det er slet, end bidrage til Kirkegangs Forsømmelse.

- 5) Endnu troer jeg at burde nævne een Karsag, hvorfor saa mange udeblive fra den offentlige Gudsdyrkelse, den træffer især Mandkønnet,

som og i Forhold til Vel og Veirligt med flere Omstændigheder, paa Landet er langt forsømmeligere end Dvindekjønnet. Det er denne: Garnisonstjenesten, i hvilken næsten alle unge Karle tage Deel, afvænnet dem ganske og aldeles fra at søge Guds Huus, og giver dem en fuldkommen Affmag for den offentlige Dyrkelse.

Vel veed jeg, at der efter Reglementet skal være Kirkeparade, hvor der ligger Militair; men deels kommer det an paa Gheserne, ja! vel endog paa subalterne Officerer om og hvor ofte Reglementet efterkommes, og deels er Kirkeparaden, især saadan, som jeg kjender den fra Krigsdagene, langt fra at være hvad den burde være, og saare langt fra at fremme Lyst til at besøge Guds Huus. Jeg kan bedst tale om det, jeg selv har erfaret. Der laae i Krigsdagene næsten altid Feldtpræst i Lyngbye, og her var steds Militair; 3 à 4 Gange aarlig fandt Kirkeparade Sted; (dog Hans Høihed Prinds Christian fremskyndede den i de Maaneder naar han var her; saa at den holdtes noget jevnligere, hvilket jeg hørte af Feldtpræstens egen Mund). Kirkeparaden bestod da deri: at den gemene Mand, Underofficeren iberegnet, gik efter Commando halve eller hele Mile,

mødte hos Tæqvadrons- eller Compagnie-
 Chefen, blev strengt mønstret i Henseende til
 Orden og Reenlighed, straffedes for forsomt
 Pudsning, og marscherede i Kirke, hvor et
 Stykke af den holskeenske Kirkeagende oplæstes;
 (man kunde ved den Reilighed ikke andet end
 tænke paa den tydske Præstes Udsagn: "Da
 kommen die Herren und machen ein frohliges
 Gebeth in einen warmen Hut)" dernæst blev
 sunget een Psalme, uden Orgel og Spil,
 hvorpaa Præsten prædikede, og derefter sluttes
 des der med en kort Psalme, hvorpaa Paraden
 skiltes ad Enhver løb til sit Kvarteer. Jeg saae
 sjældent en Officeer i Kirken. Den gemene
 Mand var der efter Befaling og blev langt hel-
 lere bort, naar han turde; jeg spurgte de hos
 mig Indquarterede: "hvorfor"? og fik til Svar:
 "for den strænge Pudsnings Skyld." Men,
 kan man troe, at sliq Kirkegang skulde vække
 Ænst til at besøge Guds Hus, saa kan man
 og troe alting *). Imidlertid gaves der og

*) At Kirkeparaden vel indrettet og udført kan have
 sin store Nytte, det er jeg langt fra at nægte.
 Jeg kunde umueligt ønske den afskaffet; men
 ønsker den meget mere oftere afholdt, end det nu
 paa mange Steder stæer.

Steder, hvor Kirkeparaden ikke alene reent ubesørgtes; men vel endog haanedes og spottedes, om ikke af de Foresatte, saa dog af forbærrede Jevnlige. Jeg havde til Exempel en Sommer faaet en dansk Husar til Hjælp ved mit Markarbejde de Dage, han var fri for Krigsøvelser. Karlen var flittig, villig og ordentlig, men gik aldrig i Kirke; jeg formanede ham til at komme, men forgjæves; jeg erklærede, at jeg ikke vilde beholde ham, dersom han slet ikke gik i Kirke, og uagtet han udtrede Glæde over at have stadigt Arbejde hos mig, valgte han dog det første, og forlod min Tjeneste, fordi han frygtede sine Kammeraters Spot, om de hørte, at han gik i Kirke! Jeg spurgte: om de da aldrig søgte Guds Hånd? hvortil jeg fik Svaret "nei"!

Beed man nu desuden, at Soldaten almindelig i Garnisonstjenesten forføres, som Professor Gamborg paa det anførte Sted siger, til Lediggang, Drukenhed, Løbsagtighed og Tyverie; laa er det let begribeligt, at han, tilbagegivet til Landsbye-Menigheden, vist ikke bliver nogen flittig Kirkegænger, rimeligvis forhaaner og forfører han endog de Yngre, som endnu ikke have faaet hans falske Dplysning?

men ifølge det forberede Hjertes bybe
 Manart lettelligen indbrikke den Forgift, han
 byder dem.

Saaledes haaber jeg, vel ikke at have uds-
 tømmet den Materie, som det opkastede Spørgs-
 maal gav mig Anledning til at behandle; men
 dog at have leveret et Bidrag til Besvarelsen,
 hvilken mueligt Noget anden, som jeg snar, ~~snar~~
 vil levere fuldstændigere.

V.

Samlinger til det protestantiske Missions-
væsen og Bibeloversættelsernes nyeste
Historie.

Ved
Udgiveren.

Anden Samling, indeholdende Africa,
America og Australien.

Africa.

Denne Verdenspart, i hvis Orkener Culturens
og Humanitetens kjønne Planter synes ligesaa
lidet at ville trives, som Palmetræet, tæller dog
allerede (Verne medregnede) fem Bibelselskaber og
henved en Snees evangeliske Missioner (ei at tale
om de ældre katholicke Missionsanstalter og Lev-

ningerne af den gamle kristne Kirke i Nord-Africa). Som Hovedpunkter, hvorfra begge de menneskeljærlige Foreninger virke, vilke vi mærke Capstaden og Sierra Leona. Paa Cap besøger Missionæren Hr. Thom det britiske Bibelselskabs Uddelinger saavel iblandt de europæiske Kristne som iblandt Hottentatter og andre Indfødt, der undervises af Missionærerne. Selv prædiker han 3 eller 4 Gange om Ugen somen stor Forsamling, især af Krigsfolk. De hane sammenskudt 700 Rdlr. til Bøstte for Missionsgesenet. Han bevidner at Hottentatterne ere i Stand til at fatte de kristelige Lærdomme, og at mange af dem ere allerede vel underviste deri. Det londonste Missionselskab tager sig med særdeles Iver af disse rase Folkesk. For dets Regning foretog Hr. Campbell sig i A. 1813 en Reise igjennem det sydlige Africa for at besøge de gamle og udse Levedomme Bredes til nye Missionsanlæg. Hans Beretning er i det Hele taget glædelig, som mine Læsere ville see af følgende Udtæg.

I Bethelsborg fandt han dyrket Agerland at strække sig to engelske Mile paa begge Sider af Floden, og iblandt de Indfødt adskillige Smedje, Sommermand, Rindemagere, Dreiere o. s. v. Hornkvægets Antal var steget fra 250 til 2,000.

Christendommen havde vaakt hos dem et alene Arbeidsomhed men ogsaa Velgjørenhedens skønne Frugter. For Fattige og Syge var der oprettet en Kasse og man havde besluttet at bygge et Fattighuus. Ogsaa var her stiftet et Hjælpe-Missions-Selskab iblandt Hottentotterne. De Mænd, som forestaae denne vigtige Anstalt, ere Dhr. Negb, Messer og Corner.

Herfra drog Campbell gennem en næsten ubeboet Landstrækning til Grændsen af Caffernes Land, for at udsøge tvende Pladser til den bestaaende Mission af Bursvell, nær ved den store Fiskeflod, hvortil Regjeringen havde lovet det fornødne Land. Siden tog han Veien mod Nordvest til Graaf Reinet, hvor han havde den Glæde at see velsignede Frugter af Miss. Hr. Richerss Virksomhed. Han traf her Hr. Burchell, en Botaniker, som længere end nogen Europæer tilforn havde opholdt sig i Syd-Afrika. Af ham fik Hr. C. tilfornlidelig Underretning om, hvorledes han skulde indrette sin Reise, hvorpaa han begav sig til Drangefloden. Richer og andre Venner ledsagede ham til Coloniens Grænse, og prædte der hvor Beilighed gaves. Nogle af Hørdningene hørte nu for første Gang Guds Navn, og deres Sprog manglede folgelig Dødt til at betegne ham med.

Omstøder naaede han den yderste kristelige Colonie, dengang kaldet Klar Water, siden Griqua Town, hvor Brødrene Anderson, Kramer og Janz arbejdede i Biingaarden. En Tidlang lykkedes det dem kun at omvende faa. Folket vilde nemlig give Slip paa sin omvankende Levemaade. Colonien bestod i A. 1712 kun af 7 til 800 Personer; men efter Campbells Besøg er Bærket gaaet bedre fra Haanden: 50 Griquaer, og deriblandt nogle af de værste blandt Folket, have ladet sig døbe og viist Anger. De ældre Omvendte ere blevene oplivede ved deres Exempel. Fire af de Indsødte, som vare Mænd af prøvede Gaver, ere udvalgte til Præster, for at undervise Omegnens Beboere. Ogsaa Anderson og Janz gjøre Excursioner til Udposterne. Den sidste beklager Tabet af sin Hustru, som var en omvendt Hottentot, der ved sin Forstand og Sprogkundskab var Missionen meget nyttig. Man havde gjort Regning paa hende til Underviisningen i Patako, hvilken Stad Campbell naaede efter 10 Dages Reise. Den indeholder over 1500 Huse og 8000 Indvaanere. Da han i en Audients bad Kyrsten om Tilladelse til at sende Missionærer hid, gjorde denne først nogle Indvendinger, men efterat disse vare løste, sagde han: Send dem og jeg vil blive

en Fader for dem. Ifølge det londonſke Miſſionsſelfſkabs 21de Rapport afgik 1815 fire Miſſionærer fra England med deres Koner til denne nye Colonie. Norden for den ſkulle, efter hvad G. erfarede, boe 20 Folkeſtammer, ſom tale eet Sprog og have Tilbøielighed til Cultur. Hans Hjerte fyldtes af det gladeſte Haab ved denne Tidende.

Fra Zataſoo fortsatte han Reizen Øſter paa, og efter fire Dage naaede han en Stad i Coranna ved Ravn Malapeeges, ſom ingen Europæer før havde beſøgt. Høvdingen og de fleſte Indbyggere gave deres Samtykke til at ville modtage Miſſionærer. Samme Held havde Campbell hos Buſtmænnen. Da han reiſte videre mod Syd, traf han ved en Kilde paa Mafoon, Chef for Buſtmænnen i denne Deel af Africa. Skjøndt han aldrig før ſaae en Europæer, gav han dog Tilladſe at anlægge en Miſſion i hans Land, hvilken nu er ſtiftet ved Wandermalts Kilde og er ſaameget vigtigere, ſom dette vilde Folk hidindtil har hadet de Blanke og lagt mange Hindringer i Veien for Miſſionsvæſenet i diſſe Egne. Mafoon ſyntes at røbe god Forſtand og da han i Forening med fem hundrede Buſtmænd (maaſkee var aldrig tilforn ſaamange ſamlede i et fredeligt Die-med) forblev paa Pletten indtil Miſſionæren an-

kom, flede Hr. Smit, hvem Selskabet havde udsaaet, til denne vanskelige Post.

Fra hiin mærkelige Kilde, hvorfra i Fremtiden Livsens Vand skal udstrømme til de omkringboende Hedninger, foretog Hr. G. sig en ganske ny Reise imod Vesten, tvært over det faste Land, følgende for det meste Løbet af den store Orange-Flod. I Colonien Pella, beliggende i Landet Namaquas, fandt han Missionærerne Albrecht, Schmelen og Ebner, med hvilke han aftalte 1) at Schmelen skulde gjøre en Reise til Mundingen af den store Flod for at undersøge om Transporten fra Cap hertil var mulig ad Søveien, hvilket vilde blive til stor Fordeel for Colonisterne, og da tillige undersøge Landet Store Namaquas og Demara. Denne Reise er foretaget, men Beskrivelsen deraf endnu ei kommet mig til Hænde. 2) At Missionærerne fra de forskjellige Stationer i Syd-Africa skulde holde en aarlig Sammenkomst paa et midtvejs liggende Sted for at underrette hverandre om Udbredelsen af Guds Rige i Africa, om Vanskelighederne, de havde forefundet, og de bekvemmeste Midler til at fremme den gode Sag. Ogsaa dette er iværksat: paa det første Møde i Graaf Rynet førte Hr. Richeris Ordet, til stor Opmuntring baade for Lærerne og de øvrige Til-

hørere. Ved denne Feilighed bleve sex Griquaer og Hottentotter høitideligen indsatte til Medhjælpere i Evangeliets Forkyndelse; og den følgende Dag prædikede en af dem over Act. 17, 30—31: sandsynligviis første Gang, at en Hottentot har forkyndet Guds Ord fra Prædikestolen. Hvilket stærkt Indtryk denne Høitid har gjort, kan sluttet deraf, at til Missionsvæsenet indsamledes ved den 200 Daler; og et Hjælpefælskab indrettedes, til hvilket der subscriberedes med 300 Daler, og blandt hvis Bestyrere ere 12 Indfødte. Kort efter at Herrens Wiingaard havde faaet denne Udvidelse, ankom til Cap fire nye Missionærer, D^{hr}. Evans, Williams, Barker og Hamilton, af hvilke de Tre besidde tillige mechaniske Kunstfærdigheder: en stor Anbefaling hos et saa udyrket Folk. I en Tid af 3 Maaneder havde over 50 Namaquaer ladet sig døbe, hvoriblandt vare 2 Tølle og en Høvding.

De øvrige Missioner i Syd-Africa ere: Bethesda, beliggende ved den store Flod, midtvejs imellem Griqua Town og Westkysten. Folket bestaaer af Drlammer, Corannaer og Buxtmanner. Hr. Campbell overtalte D^{hr}. Egß og Helm til at nedsatte sig her. I Begyndelsen levede de under idelige Livsfarer og med lidet Haab om Fremgang:

tiden have Udsigterne oplivet sig; og mange af det røveragtige Folk have spurgt: "hvad skulle vi gøre for at blive frelse"? Omtrent 50 have bevidnet deres Tro paa Christum og ere døbte. Denne Station er af megen Bigtighed med Hensyn til de paatænkte Missioner i det indre Africa.

En anden ny Station er Theopolis, saa Dages Reise Norden for Bethelsdorp, paa Grænsen af Caffernes Land. Hr. Ulbrecht og Bartlet have tilligemed endeel af Folket fra Bethelsdorp boet her i nogen Tid, og anlagt deres Huse i en Fiirkant ved Bredden af en Flod, samt opbygget en Kirke, hvis Præst Hr. Ulbrecht er.

Nærmere ved Cap ligge Missionerne Stellenbosch (Forstanderen er Hr. Bakker), Tulbaai (Forstanderen Hr. Kramer), Buurbaai (Forstanderne ere De Herrer Seidenfaden og Wimmer), Hooge Kralk eller George (Herr Pacalt), Robezand (Herr Bos). Paa alle Steder fremmes det vigtige Værk; og Bibelselskaberne give det nu et kraftigt Stød fremad. I Colonien Caledon er et Hjælpe-Bibelselskab oprettet 1816, som strax indsendte til Moderelskabet i London 198 Rigsdaler, for hvilke Bibler og N. Tr. i passende Sprog ere det tilføjele. Allerede tidligere var en saadan Transport

ankommen til Bethelsdorp, kjøndt langt fra ikke tilstrækkelig til de Mange, saavel Børn som Vorne, der allerede kunne læse. Den første Dag, da 50 Bibles fulde uddeles, havde Hr. Read i sin Skole henvend 200 Børn, hvilke paa en halv Snees nær kunde læse i Bibelen. Ogsaa adskillige ældre Hottentotter vare tilstede ved denne Uddeling, iblandt dem en Mand paa 50 Aar, ved Navn Samson, som udbød ved Synet af Biberne: "Disse ere de Naaben, som vilde erobre Africa: Bibelen har erobret mig." Han fik en Bibel af den afdøde Dr. van der Kemp; men den er nu fast opslidt, da han daglig læser deri. De første, som kjøbte en af de oversendte Bibles, var en Hottentot paa 40 Aar, som nylig havde lært at læse. En saadan Bibel koster 5 Rdlr. og et R. L. 10 Skilling hollandsk. De behøve sjelden at uddele dem uden Betaling *).

Vi komme til det andet Hovedpunkt, hvorfra Culturen synes at ville udbrede sig, kjøndt langsomt, over Africa, Sierra Leone, det engelske Folks Indlingscolonie, som dets Stoltbed. Anlagt til Slaveriers Affjællelse og Menneskerettighedernes Haandhævelse, maatte denne Nybyggerstad nødvendig blive vigtig ogsaa i Christendoms-

*) V. 13th Report of the British Bible Society, App. pag. 55.

mens Annaler. Under 6te Juni 1816 indberettede Gouverneuren, Mac Carthy, at et Bibelselskab havde dannet sig for Halvøen Sierra Leone og alle de Britiske Colonier paa Vestkysten af Africa, og ledsagede sin Beretning med et Sammenfud af 211 Pd. Sterl. Da Regjeringen her anvender endeel paa Oplysningsvæsenet, ere her færre private Lærere. Dgsaa indtraf visse Uheld i Begyndelsen. I Octbr. 1797 afskillede 6 Skotske Missionsnærer til Fullærnes Land; men tre af dem døde kort efter Ankomsten, og de øvrige saae sig nødsagede til at vende tilbage. Dog har man ikke opgivet Forsøget; men kun fra Præsten Hr. Bickersketh og fra Missionæren Hr. Nylænder har jeg fundet Efterretninger. Den Sidstnævnte medder under 18 Febr. 1815, at adskillige Muhamedanere have anmodet ham om arabiske Bibler og ansøger en Samtale, han har havt med en af disse, som var vel bekendt med det N. T. og som tilstod, at de hvide Mænds Bog var bedre end Mandingoer Mænds Bog (Koranen) *) Hr. Bickersketh fandt ligemaade de Mandingoer, som forstaae Arabisk, meget begjerlige efter Bibelen. En Høvding tilbød ham at ville udbele denne. Med en Mandin-

*) 12th Report App. p. 94.

goer, som kjendte Koranen, men tillige paaftod, at denne Bog tillod ham at tjene Penge ved Løgn, havde han følgende Samtale: B. "Da have de hvide Mænd en Bog, som er kommen fra Gud og som siger dem, at Løgnere komme til Helvede." Mand. "Hvoraf kommer det da, at saa mange hvide Mænd lyve"? B. "Kan Du sige, at Missionærerne og de andre hvide Mænd, som elste hiin Bog, lyve"? Mand. "Du taler sandt. Kan Du da give mig den Bog. Jeg gaaer nu hjem og vilde gjerne tage den med mig for at læse deri" *). Af lignende Optrin forekomme ikke saa, hvilke bevise, hvor meget Bibeloversættelser i Hedningenes Tungeemaal befordre Christendommens Udbredelse.

Men idet Englænderne saaledes stræbe at aabne nye Veie i Africa for Aabenbaringen, for-glemme de ikke de Lande, over hvilke Evangeliets Bys tilforn har skinnet. Iblandt disse indtage nu Habessinien den første Rang, fordi det christne Navn her endnu holdes i Ære. Hr. Affelin, fransk Charge d'Affaires i Cairo, opmuntrede derfor det engelske Bibelselskab til at lade Bibelen trykke paa æthiopisk til Brug for de gudfrygtige Habessinier, hvis Præster, kjendt ellers temmelig uvidende,

*) V. 13th Rep. App. pag. 54.

ikke ere indtagne imod Bibeloversættelser. Dette er ikke alene skeet, men der arbeides endog paa at bekendtgjøre Hr. Asfelins nye Oversættelse i det amhariske Sprog; hvilket har sit Navn af Kongeriget Amhara, men, efter Silvester de Sacy, forstaaes det over hele Habessinien. Denne Lærde har meddeelt Bibelselskabet følgende Oplysninger: Hvad vi kalde Æthiopisk, hedder blandt Habessinierne Lisanah Sheez d. e. Rigets Sprog; men det har egentlig hjemme i Provindsen Tigris, hvori den gamle Hovedstad Arum laae. Det var Habessiniens almindelige Sprog indtil Arum opførte at være Kongens Residents og Regjeringen kom i Kyrstors Hænder, som talede den Amhariske Dialekt. Dog vedblev det Æthiopiske at være det eneste Bogsprog, imedens det Amhariske kaldes det kongelige, fordi det tales af den regjerende Familie. I denne Amhariske Dialekt var dog enkelte Stykker af Bibelen tilforn oversat af jesuitiske Missionærer; men intet deraf var kommet til Europa. Hr. Asfelins Oversættelse anbefales af Sacy *).

Inden vi forlade Africa, maae vi endnu tilføie, at Bibelselskaber ere stiftede paa Verne St.

*) 12th Report. App. pag. 157—159.

Mauritius, Bourbon og St. Helena.
 Fra den første indkom i eet Aar 220 Pd. Sterl.
 for Salget af Bibler og N. T. Der bestaaer ogsaa
 en Mission under en i England bannet Frank-
 mand, Le Brun. Paa Madagascar agte
 Englænderne at anlægge en Mission.

America.

At den nye Verden i Cultur er ilet saa langt
 forud ei alene for Africa men endog for den større
 Deel af Asien, skyldes vel flere Omstændigheder,
 saasom Landets naturlige Frugtbarhed (hvori Asien
 dog ei viger for det) de store Floder, som gjennem-
 strømme samme o. s. v. men vil man nævne det virk-
 somste Middel til dets Fremgang i sand Oplysning,
 bliver det atter Christendommen med de den tilhø-
 rende Bidskrifter og Bæreanstalter, som kommer i
 Betragtning. Neppe er der enten paa Americas
 tvende store Halvøer eller i Vestindien nogen Pro-
 vins, hvori jo Evangeliet blev prædikaet, om end
 ikke af sake Bærere, saa dog leilighedsvis. Opda-
 get i den katolske Tidsalder og erobret af katolske
 Folkelag, kunde America ei strax blive deelagtig-
 gjort i Bibellæsningsens Velgjerninger; ja neppe
 vare de siden forløbne 300 Aar tilstrækkelige til at gjøre
 alle de indfødte Stammer bekendte med Christen-

dommens første Grunde. Saa vel i det sydlige, som i det nordlige America føre endnu mange Hedninger et vildt og omvankende Liv, hvor meget end spanske, portugisiske, franske og engelske Missionærer have arbejdet paa at udrydde Hedenskab. Foruden disse indfødte Hedninger, hvis Antal dog kun er forholdsmaessigen lidet, bragtes hidindtil aarligen mange tusende hedenske Slaver fra Africa, hvilke dog, adspredte omkring iblandt Christne, ved nogen Anstrængelse og ved hensigtsmaessige Anstalter (som f. Ex. paa de danske Øer) i Almindelighed snart lode sig døbe. For begge disse Classer arbejder Missions- og Bibelselskaberne Haand i Haand; men de sidste have endnu tvende andre, talrige Menneſteclasser at sørge for, nemlig de mange americanſke Katholiker, som aldeles ikke, og de talrige protestantiske eller skismatiske Menigheder, hvilke kun sparsomt ere forsynede med Bøger. Det synes, som Tidsumstændigheder ogsaa her understøtte begge Anstalters Stræben. America er faldt i en Crisis, hvis Mage ei kjendtes siden dette Land blev opdaget af Europæerne. De forenede Staters Flor blev en farlig Tillokkelse for de øvrige Colonier, der endnu vare afhængige af et eller andet europæisk Moderland. Imedens Gol-

Lemængden i de spanske og portugisiske Lande et
 Lunde vedligeholde sig uden ved et aarligt Tilskud
 fra Africa og Europa, fordoblede den sig i den
 nordamericanske Republik omtrent i 15 Aar, altsaa
 muligens to Gange i een Generation*). Kunde dette
 forføreriske Exempel smitte selv i det herskende Eu-
 ropa, hvormeget mere da i det beherskede Ame-
 rica? Det var altsaa intet Under, at den i Frank-
 rig begyndte Revolutions- og Friheds-Krig kom
 til at ende i det spanske og portugisiske America.
 Endnu tør ingen Dødelig forudsige Udfaldet af
 denne Kamp; dog er det sandsynligt, at Republi-
 canerne ville seire; og da dette Parti ogsaa i Reli-
 gionsfager er det friere tænkende, kan deres Seier
 ei andet end blive til Fordeel for Bibelens Udbre-
 delse. Saaledes dømme i det mindste sindige Sag-
 tagere, som leve i Nærheden af Skuepladsen, f. Ex.
 Alfred Hennen, Secretær ved Bibelselskabet for
 Louisiana. Han tilføjer denne Bemærkning, ef-
 terat han har berettet, hvorlunde man forgjæves vilde
 søge om en spansk Bibel hos de 10 Millioner Men-
 nesker, som beboe de spanske Provindser i Norda-

*) A. 1803 regnede man 6 Millioner Mennesker:
 nu 12 Millioner.

merica *). Imidlertid ligger Skylden ikke hos Folket: mange iblandt dette yttre Lyk til at læse den guddommelige Bog og flere hundrede Spaniere fra Campesche Havanna og de mexicanste Provindser havde allerede under deres Ophold i Ny Orleans med Taknemmelighed modtaget den af Hennens Haand (det britiske Selskab havde foreløbig sendt ham 1000 Exemplarer). I samme Bibelselskabs anden Rapport (indsørt i det britiske B. S. 13de Rapport S. 32 fg.) fortælles at Spaniere fra Udlandet havde siden gjort Bestillinger af N. Tr. i Ny Orleans; saa Skippere havde forladt Havnen uden at medtage nogle Exemplarer, hvorfor den første Ladning snart var affat, men en anden, illegitima til Beløb af 1000 N. Tr. var allerede ankommen fra England: de indfødte Katholiker, saavel spanske som franske, selv de strengeste, vare næsten uden Undtagelse villige til at modtage og læse Biblen. Ogsaa farvede Indbyggere, saavel Frie som Slaver, havde udbedet sig den.

*) V. 12 Report of the British Bible Soc. App. p. 218. Haud Ord ere disse: The struggle for political independence now making by many of these colonies, it is believed, will open the way effectually for a considerable distribution among their inhabitants, of that truth, which is able to make them free indeed.

Men hvis allerrbe denne ene Provinds, Louisiana, kan affætte Bibelen i mange Sprog, da gjælder dette endnu mere om den hele Masse af de forenede Stater, i hvilke der findes Menigheder af alle Confessioner og næsten af alle europæiske Folkeslag. Her var altsaa en viid Mark aabnet for Bibelselskaberne, og Sæden faldt her i en saa god Jord, at næst England og Rusland er hidtil ingensteds mere udrettet for Selskabets Niemed end i Nord-America. Men her var ogsaa meget at gjøre: en stor aandelig Trang at afhjælpe. Den unge Republik taaler enhver Subsdyrkelse, men den underholder ingen: Kirkerne ere saa og fattige; Skolerne endnu færre. Paa Europas talrige og vel doterede Stiftelser fra den fromme Middelalder er her ikke at tænke; og den nyere Tid var ei rig paa Legater til gudeligt Brug. Den Sect, som Staten skylder sine vindstibeligste Borgere og sin bedst dyrkede Provinds (Pensylvanien), blev ved sin sværmeriske Tro paa det indvortes Ord, hindret fra at sætte tilbørlig Priis paa Guds udvortes og sande Ord. Derfor læstes ikke Bibelen meget iblandt Kvækerne: ei heller ret flittigen i andre Menigheder, uden i de mæhrske Brødre, og nogle andre tydske Samfund, hvilke bleve forsynede dermed hjemme fra Møderlandet. Men nu

i saa Aar, siden Bibelselskaberne her indførtes, har Alt faaet et andet Udseende. Der gives nu ingen betydelig Stad, som ikke har sit eget Selskab. Hvert Aar saae mange nye at danne sig, saa at deres Antal 1816 beløb sig til omtrent 150. Disse havde hidindtil bestaaet isolerede og uafhængige af hverandre; men ogsaa mangen Gang sølt at Arbeidet vilde gaae lettere og ordentligere, naar de virkede i Forening. Det besluttedes derfor paa et almindeligt Møde i Ny York d. 8de Mai 1816, hvortil alle Bibelselskaber havde sendt Fuldmægtige, at samtlige Foreninger herefter vilde udgjøre et stort National-Institut, under Navn af det Americanste Bibelselskab. Dette holder sit aarlige Møde enten i Ny York eller Philadelphia efter Selskabets Valg. (Den nye Congressstad, Washington, har vel ogsaa siden 1813 sit Bibelselskab; men da denne By endnu er saa lidet, kunde den end ikke afgive et passende Middelpunkt). Til sin Præsident har det valgt den Mand, fra hvem Ideen om denne Centralforening især er udgaaet, og som var værdig at udgjøre et Triumvirat med Lord Teignmouth og Fyrst Gallizin, Elias Boudinot, der af egne Midler har forøget Selskabets Fond med 10,000 Dollars. Selskabet har udgivet en Opfordring til Folket i de forenede

Stater, og erklæret for sin Birkelrebs ei alene disse i deres umaadelige Omfang, men ogsaa andre. Lande, hvorpaa de kunne have Indflydelse, være sig kristelige, muhamedanske eller hedenske. At hiin Opfordring ei blev uden Virkning, kan sluttes deraf, at i otte Maanedes Tid dannede sig 70 Hjælpe-selskaber.

Hvis Britisk Alvor og den gamle Gudfrøgtigheds Aand bærer saa flgønde Frugter i Storbritanniens forrige Colonier, da vil man ikke savne lignende (forstaaer sig: forholdsmæssige) Virkninger i de amerikanske Lande, som endnu tilhøre England. Ny Skotland har et betydeligt Bibelselskab i Halifax, hvilket atter har sine Filialsamfund (Branchsocieties) i Annapolis, Antigonish, Barrington, Douglas, Chester, Cornwallis, Cumberland, Hampshire, Horton, Londonberry, Parrsborough, Queens County, Shelburne og Truro. Tilgemaade bestaae Hjælpe-selskaber i Picton, i Dartmouth og Argyle, i Bernice; og af de engelsk-vestindiske Øer har Antigua et eget Bibelselskab, og Kingston paa Jamaica et, bestaaende af farvede Mennesker. Fra alle disse Steder sendes Pengebidrag til London, hvorfra da Bibler i forskellige Sprog forsendes til disse og andre amerikanske Havne. Thi ogsaa her

har det Britiske Bibelselskab oplyst og benyttet alle, til dets Hensigt svarende, tilladelige Midler, selv den Haytiske Regertinges Tilboielighed til europæisk Cultur. Vi læse et officielt Brev fra hans udenlandske Minister, de Limonade, til Lord Trignmouth (dat. Sans Souci d. 16de Nov. 1816), hvori han paa sin Konges Begne takker Selskabet for dets Beslutning at besørge en Udgave af det franske og engelske N. A. til Brug for Indbyggjerne paa Hayti (St. Domingo), lover at besørge dem uddeelte saavel i Skolen som i Husene, og forespørger om Raaden, hvorpaa Kongen, uden at saare Selskabets Delicateffe, kunde dække Omkostningerne ved denne Udgave *). Karet tilførn var en engelsk Skibscapitain, Reynalbs, som havde Bibler ombord for Selskabet, løben ind i Port au Prince, hvilken Stad stod under den ny opstode Petion: han uddeelte der en Gævesfranske Bibler og erholdt derfor en formelig Takkegælfesskrivelse fra Præsidenten. Samme Reynalbs er en saare virksom Agent, og har enten middelbar eller umiddelbar uddeelt Bibler til Protestanter, Catholiker, Græker, Hebræere (især Negre) Jøder og Muhamedaner i Europa, Asien, Afrika

*) V. the 15th Rep. App. pag. 303.

og America. Om sit Kjøbstog i Vestindien 1815
 gjør han Indberetning i 1ste Rapport (App. pag.
 90 fg.). Han fortæller iblandt andet, at en Neger
 i Le Refouvenir var bleven omvendt ved at læse
 det N. T. og fra en Muhamedaner og slat Karl
 forvandlet til et kristeligt Menneske. Denne samler
 nu flittigen andre Negre i sit Hus, lærer dem at
 læse og gennemgaaer med dem den hellige Skrift.
 Ogsaa paa den danske De St. Thomas solgte han
 nogle N. T. baade danske, franske og hollandske;
 af de sidste kunde han have solgt flere, hvis hans Ud-
 gave havde, som de i Holland gjorde, tilgige inde-
 holdt Psalmerne. I Almindelighed var det dog
 kun fattige Folk, som her søgte at komme i
 Besiddelse af den hellige Skrift.

Hvad der fra Danmark af er gjort i den
 sidste Tid for at fremme Bibellærsning paa vore
 vestindiske Øer, erfares af det danske Bibels-
 selskabs anden og tredje Beretning. Præsten Dr.
 holm paa St. Croix har samlet meget betydelige
 Bidrag og et eget Selskab er i Begreb med at
 danne sig. General-Gouvernementen understøtter
 Sagen der, ligesom General-Landskammeret her
 hjemme besørger en ny Udgave af det Ersolste
 N. T. hvorpaa vort Bibelselskab har besluttet at kjøbe
 for 1000 Rbdlr. til Uddeling iblandt Negerne.

Det er sømmeligt, at den Nation, som først afskaffede Slavehandelen og begyndte at undervise Regerne i Christendommen, vedbliver at forsyne dem med det, som i Sandhed kan gjøre dem frie.

Gaae vi herfra til Danmarks øvrige amerikanske Besiddelser, da møde vi iblandt Nordens Tisfjælde Hans Egedes og Fjerde Frederiks herlige Minde, den grønlandske Mission. Denne har nu snart bestaaet i 100 Aar, og haat den Lykke i disse tre Generationer at være bestyret af tre Mænd, hvis Diefsken og hvis Skabning den for største Delen var: Hans og Poul Egede, samt Otto Fabricius. Disse Mænd, understøttede af Missionscollegiet og mange værdige Medarbejdere, hvoriblandt vi maae nævne den nylig afdøde Præst Egede Saabye *), have stiftet en Menighed, som er forsynet med alle christelige Oplysningsmidler, og hvis Historie afgiver den lærerigste Veiledning for lignende Foretagender. Skjøndt det danske Missionscollegium uden Betaling forsyner de grønlandske Menigheder med N. Testamenter og

*) Om hans sjældne Duelighed som Missionair vidner hans i A. 1816 udgivne høist interessante Skrift: Brudstykker af en Dagbog, holden i Grønland i A. 1770—1778.

Psalmebøger, har dog ogsaa det engelske Bibelselskab opsendt endeel N. Tr. for at gjøre Læsningen deraf almindeligere. Denne Gave maatte være desto kjærkomnere, da Missionen under Krigen var kommen i Forsald. Nu er den igjen forsynet med det bestemte Antal Lærere. Foruden en indfødt Catechet, som under Krigen var ordineret til Præst, er der nu 5 Missionærer, som have studeret ved Kjøbenhavns Universitet, og tildeels med bedste Charakterer absolveret deres theologiske Cursus. Man ventet med Rette de bedste Virkninger af disses Indsigter og Iver. Overhovedet spores iblandt vore yngre Theologer en gjenoplivet Interesse for Missionsvæsenet, hvorpaa det ogsaa er et Beviis, at tvende Candidater nyligen ere traadte i det engelske Missionselskabs Tjeneste for at udbrede Christendommen i Ostindien.

Den danske Regjering, som tidligen erkjendte de mæhrske Brødres Fortjenester, saae gjerne, at denne ved sine Sæders Eensfoldighed og praktisk Christendom. Ilge agtværdige Menighed anlagde Colonier saavel paa de vestindiske Øer som paa Grønland. Og Erfaring har lært, at de paa begge Steder have gavnet Indbyggerne overordentlig saavel ved deres Bindstibelighed og Kunstflid som ved deres exemplariske Levnet. Samme Re-

nigheids Missionærer fremme Kraftigen Bibelselskabernes Hensigt baade i Nord- og Syd-America. Dem skyldes Oversættelsen af det N. T. paa Eskimoisk. En af dem, Hr. B. G. Kohlmeister medder d. 30de Aug. 1815 fra Oskaf, at han allerede i Efteraaret 1814 havde høitideligen uddeelt i sin Skole til dem, som kunde læse, de tre Evangelier, Matth., Marc. og Luc. Mange Børn og Børne (af begge Slags besøgte omtrent 150 Skolen) trykte den hellige Bog til deres Bryst og kyskede den med Taarer i Øinene. En anden Broder, hørende til samme (Labrador) Mission, Hr. Schreiber i Rain, havde oversat Apostl. Gjern. og en tredie, Hr. Schmidtman, nogle af Pauli Breve; men de havde besluttet at bruge dem nogen Tid i Haandskrift, inden de overgave dem til Trykken, for at opdage (og rette de Felt, som maatte have indsnæget sig *). Ved de ovenomtalte herlige Foranstaltninger til Bibelens Udbredelse i de Nordamericanste Fristader virkede andre Missionærer. Saaledes bereiste D. Hrr. J. Mills og Daniel Smith de sydlige og vestlige Provindsfer, og fandt der mange tusinde Ga-

*) The 12th Report. App. pag. 95-97.

milier som manglede Bibelen, ja Stæder, hvor ei een Bibel var at erholde tilkjøbs.

Saalidet som Grønlands og Labrador's Jidsjælbe kunne afkræfte Troens nidkjære Sendebud: saalidet frygte de for Einiens Hede eller Surinams Sumpe. I dette usunde Land have de mæbristte Brødre en Mission, hvorfra en af Brødrene, Hr. Thomas Langballe, under d. 13de Februar 1816 takker det Britiske Bibelselskab for den ham tilskillede Gave af 250 hollandske Bibler og 100 R. Tr., hvilke han havde uddeelt iblandt trængende Indbyggere og Skolebørn af forskjellig Religionsbetjendelse. Ogsaa en jødisk Skolemester havde haade selv deeltaget og ladet sine Lærlinge deeltage i denne Gave med levende Taknemmelighed.

Heller ikke have de engelske Missions-selskaber tabt America af Sigte. Efter Begjæring af en agtværdig Planter i Demerary, sendte det londonste Selskab Hr. Bray derhen, og ved hans Flid ere flere hundrede Negre blevene underviste og omvendte. Et stort Capel er opbygget i Le Resouvenir, hvori 900 Negre hørte Livets Ord og mange allerede deeltog i den hellige Nadvere, da Hr. Bray maatte, under Negrernes Graad og Affkedsfuld, begive sig til Barbice, for

der at stifte en ny Menighed, i hvilken han nu virker ufortrødent. Gouverneuren havde tilfaaet Regjeringens Slaver en Dag fri hveranden Uge til at dyrke deres egen Jord, hvortil Slaverne ellers maae anvende Søndagen. I Georgs Town i Demarary er ogsaa indrettet et rummeligt Capel, hvori mange hundrede Slaver undervises af Hr. Davies; Søndag Morgen indfandt sig over 1000. — Paa Trinidad prædiker Hr. Adams, som sporer megen Frugt af sin Undervisning i Byen Port d'Espagne. Een Uge i hver Maaned opholder han sig paa Kysten, og har Tilladelse til at undervise Slaverne, hvis Antal tit overstiger 2000, som ere meget begjærlige efter at lære. Paa Tabago har Hr. Elliot prædiket en Tid. Samme Selskab har flere Missioner paa Fastlandet. I Quebec forestaaer Hr. Sprat en talrig Menighed, og beretter at Bibelen gior megen Fremgang ogsaa i det Indre af Landet, selv blandt Katholiker. I Nore-Canada virke Cox og Smart: den sidste meest i Elisabethstad; dog Igjor han ogsaa Excursioner. Pigeon, som før var Missionær i Ny Brunswig, arbejder nu paa Prinds Edwards Id.

Mindre har det anabaptistiske Mis-
 sionselskab hidindtil gjort for America. Først
 i Aaret 1814 opstod en Mission paa Jamaica,
 hvis Forstander Hr. Rowe begyndte, efter Inds-
 byggenes Ønske, med at holde Skole; men dog
 snart tillige til Tilbedelse til at prædike. Den ham
 medgivne Instrux vidner ligemeget om Bestyrernes
 Klogskab og Menneskeljerslighed. I Vestindien er
 Afgudsdyrkelsen endda ei den farligste Fiende, som
 Missionarerne have at bekæmpe: Slavehandlernes,
 mange Planterers, ja selv endel Embeds-
 mænds Grusomhed og Gjerrighed frembyde endnu
 større Hindringer. Dog maae disse dagligen for-
 mindres i samme Grad, som man opretholder Lo-
 vene for Slavehandelens Ophør og Planterne der-
 ved nødes for deres egen Fordeels Skyld til at be-
 handle Negerne menneskeligere. Men Embeds-
 mændene selv skulle ved Tidens mere christelige
 Aand bevæges til at vise Kirken i det mindste ud-
 vortes Agtelse. Efterhaanden tør vi vel og haabe
 at deres Sind og Overbeviisning vil mere stemme
 overeens med Missionarernes Forhavende.

A u s t r a l i e n.

Det er allerede fortalt (Theol. Bibl. 14 Bind
 S. 312 fg.), at det store Londonste Missionselskab

begyndte sin Virksomhed med Verne i Sydhavet. Sammenfædts have vi berettet Udfaldet af de første Foretagender samt nævnet de fortrinligste Missionærer. Stabsiti med omliggende Ver var disses første Virkefæds. Men naftet Spanterne i Karat 1775 havde gjort et, rigtig nok forulykket, Forsøg paa at stifte en Mission her, og Indbyggernes lige siden Cooks Tid havde faaet nogen Forsmag paa europæisk Cultur, hengik dog 15 Aar inden man erfarede noget mærkeligt Resultat af Missionærernes utrættelige Arbejde. Mange havde imidlertid opgivet alt Haab; men Selskabet ikke: det kjendte sine Embedsmænd og Hindringerne for Evangeliets Udbredelse, iblandt hvilke ogsaa var en Borgerkrig, som førtes paa Verne. Under denne maatte Missionærerne forlade Stabsiti og begive sig til den nærliggende De Time o. Dog bleve de snart af Kongen Pomarre indbudne at vende tilbage; og den 18de Juli 1812 erklærede denne Høvding, at han var fuldkommen overtydet om Sandheden af Evangeliets Lære; at han havde besluttet at dyrke Jehova, den sande, levende Gud, og at han høitideligen vilde bekjende sin Tro paa Daabens Pagt. Saa glædeligt dette Budskab end var for Missionærerne, besluttede de dog at udsætte hans Daab, indtil han havde faaet

en nøiere Underviisning, og indtil de ved stadig Opmærksomhed paa hans Opførsel vare forvissede om Alvorligheden af hans Omvendelse. Dermed var han tilfreds, men ønskede dog saa snart som mueligt at faae opbygget et Hus til fælleds Gudstjeneste, hvilket og ske, saasnart der var blevet Fred i Landet. Pomarre forskjød nu aldeles sine Afguder, høitideligholdt Søndagen med de Christne, lod sig undervise om Bibelens Indhold, viste sand Anger over sit forrige lastefulde Levnet og søgte iblandt sine Benner og Undersaatter at udbrede Christendommen. Smidt lertid havde Pomarre endnu ikke gjenvundet sin fulde Magt paa Den; hvorfor ogsaa Missionærerne søvede med at vende tilbage fra Gimeo til Otahetti *). Men deres Ophold paa Gimeo var et uden Frugt. De gjorde der endael Proselyter, om hvilke de skreve i A. 1815: Vore Nyomvendte benyttede i det Hele flittigen de dem til Christelig Underviisning tilbudne Bidler. Søndagen helligholde de samvittighedsfuldt; ofte gaar de paa afsøndrede, stille Steder, for at bede; og hvor flere hoes tilfammen, der holde de ofte Familie-Andagt

*) S. Udrag af Eng. Mission's Societetens Beretninger S. 27—28 og 45.

i deres Huse. Og saa samles de tit for at behandle hinanden, og ere bekjendte iblandt deres Landsmænd under Navn af Bure Atua d. e. besvende Folk. I deres moralske Forhold have de ganske forandret sig, hvilket er et kjönt Beviis paa den guddommelige Naades gavnlige Virkning paa deres Hjerter og deres Grundsætninger. Mange af deres Overhoveder holde sig til os, og forlade deres Afguder for at dyrke Jehova^{*)}. Fra Timeo besøgte nogle Missionærer Huahene, Raia-tea og Taha, nærliggende Øer, hvor de samlede en Mængde Indbyggere omkring sig, der hørte opmærksomme paa deres Prædiken. Mange erkjendte Jehova for den gode Mand, og formindskede Afgtelsen for deres Afguder. Paa samme Tid oversatte Missionærerne nogle Stykker af den hellige Skrift i Otahaitiernes Sprog, lode dem trykke i Port Jackson og uddelte dem blandt Øboerne, hvor de nu ville bære dobbelt Frugt efter den store Forandring, som er foregaaet paa Otahaiti, da Kongen Pomarre med de anseeligste af Undersaatterne have ladet sig døbe og indrettet en ordentlig kristen Kirke. Jeg beklager, at de mig tilhøendes

*) Dritter Bericht der russischen Bibelgesellschaft.
Anhang S. 119.

Komne Rapporter ei gaar saa langt; men Sagen er vis nok, ligesom Factum sikkert er mine Læsere bekendt af de offentlige Tidender. Ogsaa de nærmest liggende Der have deeltaget i den nye Pagt *).

Fra disse mindre Der have adskillige Missionærer begivet sig til Ny-Holland, Australiens Hovedland. I det vi ledsage dem did, skøde vi først paa den engelske Forbryder-Colonie — et Slags sædeligt Under, der — som Reinhard siger **) — fortjener alle Politikers og Moralisters Dømmeskomhed. Det ligesaa dristige som mennesketjærlige Foretagende er her lykkeligt, at gjøre en Mængde fordærvede Mennesker til ordentlige Huussædre og Huusmødre, ved at hensejtte dem i nye borgerlige Forhold og under strengt Tilsyn. Dog vilde den blotte Evang kun lidet udrette til Moralitetens Fremme, naar ikke Religionen kom den til Hjælp. Men ogsaa her have Missionærerne og Bibelselskaberne kraftigen understøttet de saa ansatte ordent-

*) Konf. Zweiter Bericht d. Hamburg-Altonaischen Bibelgesells. S. 48. Senere ere Afskudsbillederne fra Otahiti ankomne til London.

**) System der christl. Moral. 4r. Band S. 527 i Noten.

lige Lærere. Hine have uden Betaling anlagt Skoler og holdt Andagtsøvelser med Forbryderne; disse have forsynet dem med Bibler og Nye Tr. Jeg vil anføre et Par af de nyeste Efterretninger derom. I Monthly Extracts No. 8 for Marts 1818 medder en Skolelærer Harpur fra Ny Syd-wallis, at man der rigtigheden havde modtaget fra det engelske Bibelselskab 1000 Bibler og 3000 N. Tr. Der er en virksom Missionær Hr. Leigh, og Hr. Harpur selv havde faaet Tilladelse til, een Aften om Ugen at give Arrestanterne Underviisning i Religionen, hvorved ogsaa Bibelen benyttedes. Eder og anden usømmelig Tale hørtes fra den Tid ikke mere iblandt dem. — Hvo som kjenner den menneskelige Natur, vil vel ikke vente, at alle disse Forbrydere blive sædelige Mennesker og gode Christne; men at de alle føres tilbage til Legalitetens Grændser, og at mange bringes til sand Fortrydelse og Forbedring, derom tør vi ikke tvivle; og hvor glædeligt er ikke allerede dette. Af de flere Beviser, som herpaa have, vil jeg meddele mine Læsere et særdeles mærkværdigt.

I et Brev, dateret Port Jackson i Ny Syd-Wales d. 30de Januar 1816, takke 35 Forbrydere det londonfke Bibelselskab for den til Colonien sendte Gave af 25 Bibler og 125 N. Tr. De

angre deres forrige Forbrydelser og tilføie: "Vi kunne ikke talke Dem paa nogen anden Maade end ved at fortælle Dem, at disse Bibler og N. Tr. have forarsaget, at mange Eder ere forvandlede til Bønner, og mange vederstyggelige Viser til Lofsange. Vi vare saa lykkelige at ledsages paa vor Overfart af John Yout, Præst ved Colonien, som har anlagt en Skole iblandt Forbryderne, og underviist dem med saa meget Held, at mange af dem nu kunne læse i Bibelen. Han besøger selv Skolen hver Dag, og har der henved 40 vorne Lærlinger, og 30 andre have meldt sig for at deeltage i Underviisningen. I Begyndelsen mødte Skolen Modstand af endeel vilde Forbrydere, men ved Standhaftighed er nu enhver Hindring overvundet *).

Selv dette Brev viser, hvad Ingen desuden vilde omtvile, at der ogsaa her gives vilde Forbrydere. Det Reer undertiden at nogle saadanne anddrage sig Tilsynsmændenes Opsyn, forlade Colonien og flygte ind i Landets Indre, hvorfra de da forflyrre fredelige Rejsende. Til disses Bes-

* The 15th Report of the British and Foreign Bible Society App. p. 506—507.

Hyttelse saavel imod flige Kædere som imod de
Bilddere der oprettet et philanthropisk Selskab.

Men hvor ung Culturens Plante er paa Ny
Holland, har den dog allerede udbredet sig videre
herfra. Præsten Samuel Marsden, en faare
ædel Mand, som har gjort sig høist fortjent af Co-
lonien i Ny Syd-Wallis, besluttede for fire Aar
siden at forplante Christendommen og den til-
samme nødvendige Civilisation til Ny See-
lands Verne, og seilede til den Ende, efter
tilbørlig Forberedelse, den 19de November 1814
fra Port Jackson paa Skibet *Active*, hvilket var
kjøbt og til denne Bestemmelse udrustet af The
Church Missionary Society (det biskoppelige
Missionselskab). En engelsk Kjøbmand ved
Navn John Eiddiard Nicholas, fulgte med
Marsden og har beskrevet Reisen i *Narrative of
a Voyage to New Zealand, in the years 1814
and 1815, in Company with the Rev. Sam.
Marsden. 2 Voll. London 1817*, hvoraf man
erfarer, at de lede meget; men dog naaede deres
Niemeed, i det de for 12 Ører købte det Stykke
Land, hvorpaa denne Mission hos et af de raaste
Folkelag grundedes. Senere Efterretninger har
jeg ikke hverken om denne eller de øvrige Plante

ninger. Af Hjemhatterne have de angestte Missionærer lært at gaae de indfødte Hedninger tilhaande med allehaande Livets Bequemmeligheder, at anlægge Haver, indføre Haandværker og s. v. Dgsaa paa Grund heraf tør vi haabe et lignende Udsald af Missionerne paa de øvrige Øer som paa Otaheiti ogimeo.

VI.

**Breve fra Udgiveren til en Landsbyprest
om adskillige Geistligheden vedkom-
mende Anliggender.**

(See 5te, 6te, 7de, 8de, 11te og 13de Bind).

Ellevte Bred.

(Om vore Dages Fremskridt til det Bedre. Christensdommens dobbelte Tilværelse, den ekstensive og intensiven. Først om dens Udbredelse, a) iblandt Hedningerne. Årsagerne til Missionsvæsenets Forsald i 18de Aarhundrede: dets Gjenoplivelse i 19de Aarhundrede. Betingelserne for dets Flor. b) Iblandt Jøderne. Hindringer for deres Omvendelse. Hvad der er gjort i de senere Aalder for at rydde disse af Væsen. En dobbelt Opposition, som derved viste sig: en udbortes og en indvortes. Om enhver Hær; om Jødefeiden: grundede og Theol. Bibliothek 15 Bk. **S**

ugrundede Indskrænkninger i Jødernes Frihed. Eldre Theologers Fremgangsmaade. Upassende Midler, anvendte til Jødernes Omvendelse. De tilladelige Midler, vi have at anvende som Christne, som Lærere og Medborgere. Om hvert af disse Forhold for sig, udsørligt, om Lærerens: Excurs om de Eldres Forsøg; Limborchs Samtale med en lærd Jøde. Vort Forhold som Medborgere tildeels betinget ved Regjeringens Foranstaltninger. Om det ved Oplysningen imellem Jøderne opkomne Schisma, sammenlignet med det gamle imellem Karaiterne og Rabbanikerne).

Du forlanger, bedste Ven! min Troesbekjendelse i Hensende til vore Dages herskende Aand. Adskillige af Tidens Tegn saavel i den literære som i den borgerlige Verden, i Kirkens som i Statens Bestyrelse synes Dig, og mange andre Sagttagere, betænkelige; Du frygter, at Mysticisme og Catholicisme vil fortrænge den evangeliske Frihed og den sande Oplysning; at Døvertroen vil tilvinde sig sit gamle Herredømme over de christne Folkeslag, og Gevinsten saaledes ikke blive stor ved at have betruget Bantroens Uhyre. Du har ved dette Spørgsmaal aabnet mig Udsigt over en vidt Række af Sagttagelser, Ideer og Forhaabnin-

ger, hvormed jeg længe har været sysselsat og hvoraf jeg undertiden har meddeelt Dig en liden Korteprøve. Jeg vil idag opfatte Materien i større Fuldstændighed, uden dog at udtømme den, hvilket et Brevs Grændser ei tillade, om disse end ere saa vide, som mine Pastoralbrevs pleie at være. Jeg vil med Diet hæftet paa Kirkens, Religionens og Theologiens Forsatning, uden at tage mere Hensyn til Dagens Løse i Philosophie og Poesie, end høist fornødent, meddele Dig mine Forhaabninger om Tidens Fremskridt til det Bedre og Grundens hvorpaa dette Haab bygger.

Men da jeg allerede een gang, endog offentlig, har havt Læilighed til at fremsætte min Troesbekjendelse in nuce, skøndt den senere bleven Dig ubekjendt, saa maa Du tillade, at jeg lægger denne Højsom en forudsendt Text til Grund for endeel af mine Betragtninger, ihvorvel den ikke omfatter hele dit Spørgsmaal. I en utrykt Tale *), som jeg holdt isjor i vort Bibelselskab,

*) Vel bliver denne Tale just nu trykt i Bibelselskabets tredie Beretning og kommer saaledes til offentlig Kundskab; men da ikke alle Bibliothekets Læsere faae disse Beretninger, og det her anførte Stykke vilde, naar det udeløbes, savnes i

forekomme følgende til vor Materie hørende Betragtning.

"Heri (nemlig i at beklage Meligisitetens Af-
tagelse i 18de Aarhundrede) vare alle findige Fag-
tagere enige; men naar Spørgsmaalet blev om
Midlerne til forebygge videre Tab, og til at gjens-
give Børnene saavidt mueligt Forældrenes Tro og
Subsfrygt: døde de fleste Stemmerne sig, idet Kogle
meente, at det ei kunde ske uden ved at undervise
og opdrage Ungdommen aldeles efter de Gamles
Skik, altsaa frembrage de gamle Systemer og for-
vise af Skolerne alle nye Ideer og Opfindelser med
deres Moder, Philosophien: Anden derimod holdt
for, at den verdslige Visdom meget vel kunde
vedblive at boe ved Siden af den aandelige, saas-
som det kun var en uægte Datter af hiin; der
havde bekjæmpet Christendommen og spottet med
Fromheden; at der ogsaa i de nyere Theologers
Skrifter findes mange Sandheder, som burde overs-
veies og bevares, mange Læreformer, som kunde
med Held anvendes, og at den Indsigt i gamle og
nye Sprog, i ældre og nyere Krøniker, samt den
Færdighed, i at gjengive fremmede Oldskrifter tro-

Brevets Sammenhæng, venter jeg det gjens-
tagne Aftrykning udfyldt. J. M.

ligen og kraftigen i Mødermaalet, hvilken er
 saa betydeligen tiltaget i de nyere Tider, burde
 Alt benyttes til Troens Befæstelse og Aabenbarin-
 gens Forhøieligelse hos Børgmand og Lærb. Lykkes
 ligvis at tælle den sidste Mening de fleste og ansees-
 teste Tilhængere; og ved den vise Vægling, som
 disse allerede have begyndt, mellem det 18de og
 19de Aarhundrede, skal — saa haabe vi — det
 rige Udbytte, som hiint afgav for Kunst og Videns-
 skab, ei gaae tabt for dette. Saadant vort Haab
 hviler deels paa den Overbeviisning, at intet Uds-
 villingsstrin er overflødigt i Menneffeslægtens Op-
 dragelse, deels paa den Kjendsgjerning, at Bi-
 belen af Oplysningens Bønner atter fremdrages af
 sit Skjul, atter læses til Opbyggelse, og stattes
 haade som Husvælsens renefte Kilde, og som
 Sandhedens usælbare Prøvesteen. Granskeren
 rammer sig ei mere ved at tilstaae det usikre i
 mange metaphysiske Undersøgelser, og fremføre det
 Dvst, at de store Sandheder om Gud og Udsæ-
 lighed, om et Forsyn og Villiens Frihed maatte
 være urokkeligen fastsatte ved en guddommelig Aa-
 benbaring. Han modtager med Glæde Forjættelsen
 om en saadan, og prøver med Beseidenhed Grun-
 dene for dens Rægtighed. Det er ei længere Tegn
 paa Tænksomhed, at spotte med Religionens My-

sterker, med Kirkens Eliske, eller Geistlighedens
 Syfter; ei heller gjælder det mere for Bøvlis paa
 et høvt Hoved, slittigen at besøge Guds Hus,
 andægtigen at nærme sig Herrens Bord og deeltage
 i Raademidlerne. Ingen vover nu den Paastand,
 at offentlig Gudstjeneste er overflødig, at Staten
 kan bestaae uden Religion og blot ved udbortes
 Tvangsmidler holde Borgerne i Awe, eller (hvad
 mere er) opdrage dem til Gædelighed. Den hers-
 skende Løne giver stedse mere og mere Gud hvad
 Guds er, imedens Keiseren beholder hvad Keiserens
 er. Europas Fyrster ere saa langt fra at komme
 sig ved deres Christendom, at de fleste endog have
 indgaaet med hberandre et høitideligt Fordrag,
 grundet alene paa den christelige Religions Gud.
 Flere iblandt dem ere, som vor elskede Konge, Bes-
 tytttere af Bibelselskaberne, hvilke sigte til samme
 Maal og allerede have bidraget meget til at udlette
 Bevningerne af det gamle Had og Avind imellem
 de forskjellige Folkeslag. Den evangeliske Kirke
 bereber sig til værdigen at høitideligholde sin tredie
 Jubelfest, paa hvilken Luthers Navn og Bibelens
 Priis skal lyde freidigen fra vore Tæber, da vi nu
 kunne prise begge uden Skæmt, saasom Ingen
 iblandt os mere arbeider paa at nedbryde Hiins
 Værk, eller at formindste Dennes Myndighed

Den forunderlige Tale, at man før at være en ægte Protestant maatte protestere imod endeel af Luthers væsentlige Lærdomme og nedbryde hvad han havde ladet staae, høres neppe mere: Kun den Sandhed, hvoraf man har villet ulede blin Bilsfarelse: at Protestantismen agter og beskytter Samvittighedsfrihed, at den Ingen fordommer for afvigende Meninger, men lader Enhver staae eller falde for sin egen Dommer; at Forskjellighed i Troesartikler kan bestaae med Enighed i Aand og religiøs Sind: denne Sandhed bevare vi som et dyrebart Arvegods, fra det 18de Aarhundrede; og vore Bibelselskaber haandhæve den, idet de ifølge en almindelig antagelse kun uddeler Bibles uden dogmatiske Anmærkninger og Forklaringer, paa det ikke noget Parti ved saadanne skal indliffe sine eiendommelige Meninger eller Ansuelser i den hellige Skrift, hvilken bør komme fri for alle menneskelige Tilfætninger i de Christnes Hænder. Saaledes bliver Bibelen hvad den efter sin Bestemmelse og den protestantiske Kirkes Grundfætninger skal være: Christendommens eneste Kilde; saaledes bliver den en fælles Glæde og fast Foreningspunkt for Alle, som kalde sig efter Christi Navn; saaledes et Middel til Udsoning for

de fiendtligsinbøde Partier og en Bognberg omkring den guddommelige Sandhed."

Hvad heri er antydet eller fremsat, skal jeg oplyse eller bevise, naar jeg først har kastet mit Bie paa de glædelige Tegn, som vise sig paa Christenhedens Grændser. Der er nemlig, som bekendt, tvende Maader, hvorpaa Kirken kan vore og forfremmes, ved Intension og Extension. Jeg skal siden komme tilbage til dens intensive Tilvæxt; nu maa jeg tilbagefalde i Din Erindring det overordentlige Held, hvormed Christendommen netop siden det nittende Aarhundredes Begyndelse prædikes for Hedningerne i Asien, America og Australien. Frygt ikke, at jeg skal fylde mit Brev med hvad jeg herom allerede har sagt paa Drent, være sig i Bibliotheket eller i min Jubelgave. Kjendsgjerningerne forudsætter jeg at være Dig bekendte: Kun forsaavidt Tidens Aand derved betegnes og tydeligen adskilles fra det 18de Aarhundredes, maae vi et Dieblif drøle derved.

Det Gode, Besidderen selv ingen Pris sætter paa, bør han som ærlig Mand et møddele eller paatrønge nogen Anden: ellers sammenligner man ham let med den af Heraz omtalte calabriske Bert, der paanødte sin Gæst de flette Pærer, han ei selv

vilbo spise *). Det var for faavibt ærligt nok handlet af de vantroe Philosopher, naar de ivrede imod Missionsvæsenet. Men de gjorde sig dog ogsaa herved Skyldige i Inconsequenz og Uretfærdighed: i Inconsequenz, naar de foregave at ville fremme Oplysningen og paa samme Tid forfæste det Middel og de Anstalter, som Europa har at takke for sin hele Cultur og Videnskabelighed; i Uretfærdighed, naar de kaldte Kirken Despotiets Pleiemoder og Beskytterinde, da det vitterligen er Christendommen som baade har affødt Slaveriet i Europa og deels indskrænket deels modveiet det forbærrelige Levesystem. Som utalnmælige Børn, der have glemt deres egne Moders Pleie og Underviisning, lobe Encyclopædisterne haant om den christelige Kirke. Voltaire glædedes hjerteligen ved den Tanke, at han skulde nedrive den Bygning, som en halv Snees jødiske Sværmere (saa sagde han) havde opført. Men hvis man vovede at tale saaledes om Jesus og Apostlene, da var det intet Under, at Middelalderens og den nyere Tids Missionærer bespottedes snart som eenslebde Ganasifere snart som ærgjerrige Hierarcher. Selv i vort Gædreneland yttredes, at det havde været bedre, om

*) Epist. L. 1, 7. v. 14 sq.

vore Forfædre havde vedblevet at dyrke de gamle Afguder. Man antog digteriske Skildringer af dem i den bedste Vidskab, f. Ex. Schillers Die Götter Griechenlandes, for historiske Vidnesbyrd og beklagede at saamegen Kraft og Glans maatte vige for Munkenes sygelige Lære. Ved at fremdrage hvad der i Middelalderens Christendom var usfuldkomment eller blot Menneſketant og sammenholde dette med Gudsordets lysere Sider, som fyldes enten den ufordærvede Raahed eller den sunde Menneſteforſtaand, var det ei vanſkeligt at bringe de Menſkeſolbige til at glemme paa den ene Side Trældommens Ufftyllighed, Menneſteoffrenes Rædſel, Blodpyntens Grusomhed m. m., og paa den anden Side alle Fordelene af en uroffelig Tro (hvi hos dem var den roffelig), af en aandig Gudsdyrkelse, et ordret Borgersamfund, et videnskabeligt Samliv o. ſ. v.

Enden man vovede naabenbart at drage flige Paralleler, brugte man adffillige hemmelige Midler til at nedſætte Chriſtendommen, hvilke dog af ſkarpſindige Mænd ſnart opdagedes. Mosheim omtaler allerede (Sittenlehre iſter Theil S: 537) blidſigtende Bøger. Han regner dertil viſſe, iøvrigt ſandfærdige, Reifebeſkrivelſer og Hiſtorier, i hvilke ingen Leilighed forſømmes til at ophæve af-

gudiffe og vantroe Folkeslag Sæder, Skikke, Dyder og Levemaade og at foretrække samme for de Christnes. "De nyeste Verdensbeskrivere, som have udgivet Fortællinger om deres Reiser, synes for største Delen at være af den Mening, at det hører til deres Pligter at foragte alt, hvad den hedder Christeligt, ei alene at undskylde men over al Raade at ophøje de Folk, som de have besøgt, og at vise de Christne i Skole hos saa kaldte Barsbarer. Hvilken Alvorlighed, hedder det, viser sig hos Tyrker og Perser? Hvilken Arbeidighed imod Gud, som de rose ved enhver Beistighed? Hvilken Orden ved deres Gudstjeneste? Hvilken Elskhed og Taalmodighed i Ulykke? Hvilken Kjerlighed til de Fattige og Røvlidende? Hvor høflig og bescheiden er Chineseren? Hvor retfærdig er Carabien, omentvilsomt han æder sine Fiender! Hvor dybsindig er Braminen? Hvor andægtige ere Derwischerne og Saugis? Hvor megen Verdens Fornægtelse findes ei hos Sofierne, en perstelt Belt? — Hvad finder man vel iblandt de Christne af disse Dyder? De Christne, som komme til disse dydige og fornuftige Folkeslag, forbærre dem snarere end de skulle forbedre dem. — — — Kort: man vil overtale os til at troe, at hvor Jesu Navn aldrig høres, skulde rene og uforfælsket Dyd vise sig

endnu klarere end her, hvor man haaber at blive salig ved ham; at de Gøll, som vi hidindtil have holdt for vilde og udvigtige, kunde være vore Læres mestere i Moralen; og at man allevægne, hvor Christendommen rodfæster sig, ei kan vente andet end en uheldsalig Forandring i den udbortes Wandel."

Var det allerede fornødent i Midten af det 18de Aarhundrede, at bestride flige Meninger, da kan man let formode, at de endog uden Revolutionens Hjælp, idetliden gientagne og udsmykkede paa mange Maader af Modeskribenterne, vilde seire inden Seclets Udgang.

Under saadanne Omstændigheder maatte Missionsselskabet endeligt forfalde, endog uden formelig at indbringe (som i Frankrig) de dertil bestemte Fonde. Selv i England, hvor man ellers modsatte sig de revolutionære Spær, fik dog den Ræning en Tid Overhaand, selv i Parlamentet, at Regjeringen ei burde understøtte Christendommen i de erobrede hedenske Lande, navnlig i Ostindien; at den meget mere burde vise Interesse for Islamismen og Hindureligionen, tillade alle hedenske Skikke (ogsaa Børnemord og Renneksoffere) o. s. v. alt for at befæste sit Herredømme og forsøge sine aarlige Indkomster. Just paa den Tid da disse Grundsatninger fandt Indpas hos det engelske

Ministerium, flittede Anabaptisterne deres store
 østindiske Mission og valgte til Sæde for samme
 — netop fordi de ingen Hjælp kunde vente fra den
 engelske Gouverneur — den danske Stad Seram-
 pore*). De engelske Missionærer beviste nu præc-
 ist, ligesom de danske hundrede Aar tilførn, at
 Hinduerne kunde omvendes og blive Christne ei
 blot af Mavn, men i Tro og Gjærning; at deres
 Gæfteinddeling og de dertil knyttede Fordomme vel
 ere Hindringer for den sande Religion (der agter
 Menneskerettighederne og lærer, at hos Gud er
 ingen Persons Anseelse), men at disse Hindringer
 dog kunne overvindes ved Bærevilssdom og en
 ustraffelig Vandel. Hvor uundværlige for Mis-
 sionæren begge Dele ere, kjønnes lettelig, og er

*) See Theol. Bibl. 14de Bind S. 311 og 329.

Dg om Missionskriden i England kan jævnføres
 Authentische Nachrichten von der Mission der
 Particular-Baptisten, und von dem Zustande
 des Religionswesens in Ostindien, von Vater,
 i Königsberger Archiv 1stes Stuck 1811. Vater
 misbilliger i høj Grad den engelske Regjerings
 Ligegyldighed for Missionerne, og viser, at
 Forsøgene paa at omvende Hinduerne ingenlunde
 ere farlige for Englændernes Herredomme i Ost-
 indien.

besuden en bekjendt Sag. I Anledning af den
 sidste Savn hos mange Prædikenter (seu allerede
 Holberg i sin Forbetelsse til Socrates' og Epami-
 nondas' Levnetsbeskrivelser *). Derfor seer man
 ogsaa, hvor lidet Virkning mangen Geistlige
 Prædikener gjør hos Høyringer udi Indien, efterdi
 de Samme ikke kunne faae i deres Hoveder, at En
 kan mene noget af det han siger, naar han bøm-
 mer i Landflygtighed de Udyder, som han udi eget
 Huus opretter Alter for; thi man skalde tænke at
 det Slags Folk sigtede til intet andet med deres
 Straffeprædikener end at erhverve sig Monopolium
 af Laster og Udyder. Jeg for min Part raader
 Ingen fra at høre en grundig Prædiken af en udy-
 dig Bærers Mund, men jeg tilføjer, at jeg op-
 bygges mere af en eenfoldig men derhos dydig
 Mand uformelige Tale; ja den sidste Taaløshed
 selv gjør større Virkning end den Andens Belta-
 lenhed; thi end en af Naturen dum og maalløs
 Mand, der over Dyder, underviser kraftig, og
 hans blotte Afsyn og Nærværelse bebrejder ligesom
 med Beltaalenhed en Synder sine Feil. Ingen
 Philosoph lærer derfor kraftigen, med mindre han
 selv fører et philosophisk Livet. Ingen Præst

*) S. Udvalgte Skrifter 10de D. S. 428—429.

prædiker med Frugt, uden han selv lever prægtelig." — Men hvis dette stedse bliver Hovedsagen, som aftvinger os de Gamles Udraab: *Hic Rhodus, hic salta*, og hvis vi i denne Henseende fortrinligen maae lykønske Kirken med de mange Missionærer, som i vore Dage udsendes fra Menigheder, hvor Gædernes Reuehed endnu strengt overholdes: da maae vi dog derover ikke forglemme Bigtigheden af theologiske, lingvистiske og psykologiske Indsigter eller af den Lærevidsdøm, som disse i Forening med Erfaring pleie at lede til. Da dette af sig selv er indlysende, vil jeg blot bemærke, at, da Bilskom stedse forudsætter de adleste Hensigter, ville verdensflogte Mennesker, der af Egennytte eller Argjerrighed udbrede Christendommen, forgjæves rose sig af denne Egenkab. Derfor kunne vi heller ikke i Almindelighed tillægge de jesuitiske Missionærer — uagtet deres floge Fremgangsmaade i Ostindien, China og Japan — denne Dyd. De iblandt disse, som, af Lyst til Berømmelse og for at underlægge sig talrige Menigheder, fornægtede Sandheden eller blandede den med bedenske Bilsfarelser, paadrog sig med Rette Ansvar og Frettesættelse. Men hvad Sprogkundigheden angaaer, da er den en Hovedbetingelse for al heldig Fremgang; og jeg kjender ingen

ædlere Hensigt, hvort man kan studere et fremmedt Sprog, end for dert at vise dets egne Børn-Belem til Sandhed-og Salighed. At prædike for et Folk ved Hjælp af Tolle, forudsat at saadanne findes, bliver fledest Stykkeværk og berøver Læreren den glade Dørbesvælgning, at Tilhørerne rigtigheden have fattet hans Lære. Apostlene forsmædte et saadant medium; og Forsynet sørge for, at de ikke behøvede det: (naar Markus i den gamle Tradition kaldtes Peters Tolk, da maatte dette Ord, som Du veed, forstaaes paa en anden Maade). Den første Lærer, som indførte den Skik at prædike for barbariske Folk ved Hjælp af Tolle, skal have været Chrysostomus i de Omvendelsesanstalter, han oprettede saavel i Constantinopel som i Scythien *). Saa fortjent han end derved gjorde sig, skalde han dog have virket langt mere, hvis han og hans Medhjælpere havde kunnet undervise Scythierne i denses eget Modersmaal. Dette har da ogsaa længe været erkjendt, og saavel Propaganden i Rom som Missionsseminariet i Paris lode sine Alunener omhyggeligen undervise i vedkommande Sprog, inden de udsendtes til de andre Verdens Parter. Det

*) S. Phil. Chr. Gratianus Geschichte von Pflanzung des Christenthums. 1ster Theil S. 89.

smukke Fæst paa de protestantiske Missioner i England; ogsaa, som Du veed, i det grønlandske Seminarium her i Kjøbenhavn. Guldskibet opnaaes dog Erfærdigheden her, for end man kommer til at omgaaes med de Indfødte. Derfor er det en meget nyttig Forandring, som er gjort med de grønlandske Missionærer, hvilke nu forpligtes til at blive noget længere paa Grønland: de sidste Aar af deres Embedstid vakte stedsde de meest frugtbringende.

Skaltes synes da i vore Dage ved de tvangslige Missioner et stort Skridt at være gjort, imod det gamle Maal, som Gudsseten har sat for sin Kirke, da den skal omfatte alle Jordens Folk. Vi forudsæe at Aarhundreder, ja maaskee Aartusinder, endnu ville forløbe, inden det naaes; men haabde træe vi fast, at det skal opnaaes og vi hinte allerede, hvorledes det er muligt. Ogsaa herom maa jeg henvisse Dig til de Riendsgjerninger, jeg nyligen har samlet *), blandt hvilke Du ogsaa vil finde nogle Forberedelser til

*) S. Samlinger til det prot. Missionsvæsens og Bibeloversættelsens nyeste Historie, i Theol. Bibl. 14de Bd. S. 261 fg. og i dette 15de Bd. S. 238 fg.

Johannes Dørvæbelse, blandt Missions-
selskaberne med Rette overlade dette vigtige Værk
— i det mindste hvad de europæiske Bøder an-
gaar — til Tidens Regjeringsråd og de ordent-
lige Læreres Paavirkning.

Du véd da selv, hvor meget Johannes Gif-
ting i de kristne Stater har forbedret sig i de sidste
30 Aar, og hvilke betydelige Fremskridt de have
gjort i Oplysning *). Men denne sidste Brev er
mængteligen den eneste, ad hvilken det kan tynde
at drage dem nærmere over til de Kristne, hvis
Religion de allertilfælde vilde frivilligt antage,
hvor de søttes eller dog sængtes af deres kriste-
lige Medborgere. Dette have de ogsaa alle ind-

- *) Tidligere og snarligere begyndte man i Danmark
og nogle andre Lande at arbejde paa Johannes
Beredning og dets Tilkaars Forbedring; snar-
lige men isse senere lagde man i Frankrig og
Rusland Haand paa Værket. I Sachsen for-
tæller Tschirner (i Schröders Kirchengeschichte
gter Th. S. 495—504) disse Forandringer og
angiver tillige de Skrifter hvori udførligere Ef-
terretninger findes om hvert Lands Jøder.
Værdeligt er den Samling af Ketscher, som
Kama har udgivet, angaaende det i Paris 1807
holdte Sambedin.

[illegible]

[illegible]

konfirmerer de Uge-af-bøger. Den Høveds-
 inden Rival, der med Kongl. Authorisation udgives
 "Bogen og i Religionen: for Udgivne-
 men af den mosaiske Troes bejendelse"
 (Kbhavn 1814 hos Cohen); og vil være enig med
 mig om, at den intet indeholder af Fornærmelse
 for Christendommen eller for Staten. Uenig-
 gen er den glimrende (Kortet dog: et
 dygtig Lærer kan råde End), indeholder vel ogsaa
 for Liden Sædvan (Om Hæder, Dødsstraf,
 Hæderens Gæld m. m. smiler alle; Messias-
 læren er for uendret, ingenbunden og pisset); men
 dette er noget, hvorefter en kristelig Abrogat af
 sin Grundpaaft kan lade, da han desto lettere
 kan betragte denne Bogen som en Indledning til
 Christendommen (lad være, at den ikke er strengt
 i denne Hensigt). Endelig for: Hverken et det
 Samfund blive, som, erklænder, da man ræbe mo-
 saiske Religionen (uden pharisaiske og rabbi-
 niske Tilføjninger) for den sande. (se G. 9)
 og angiver som dens trede Hovedsætninger
 Troen paa en eneste Guds Tilgættelse,
 paa en guddommelig Aabenbaring, paa
 en Straf og Belønning (G. 10): forlig for
 Staten ei det Gudsord bejender: "Det sandt
 hvori jeg leve og hvori jeg finder Næring, er

Jeg har i deres nye Synagoge hørt en saare opbyggelig, blottet Confirmationsprediken, der intet Ord efterlob uden det ved Gudet lyttinge: at den forresten saa kjonne Bygning, opført paa Prophetens gamle Ord, maatte mangle sin Krands og sin Glutsteen; det glæde Gudselb om det kjonne Messias.

Jo mere man har Grund til at glæde sig ved den Geist, som Humaniteten her har vundet over Forbarmie og Barbarie, desto mere vil man beklage, at baade en indvortes og udvortes Nødsstand har i de fleste Aar arbejdet paa at hindre de kristne Brødre af den alt tilfølgende Seien. Den ved nemlig, at ligesom Skribenter af vort Broders samfund i A. 1813 begyndte en Fælle med Fæderne, saaledes have især Paleologerne iblandt disse gjort et Forsøg paa at standse deres frere tænkende Broders forvandre paa Oplysningens Bane. Dog haaber jeg, at ligesom hiin Fælle snarere gaaede end standte den gode Sag, saaledes vil Regjeringens Wijsdom ogsaa vide at læge det opkomne Sår eller dog at gjøre det uskadeligt. Du mindes, at det var den danske Dødsfættelse af Buchholz's Bog: Moses og Jesus, der gav Signalet til Fællen. Det var Allt ubegrindeligt,

hvarledes Religionens, hellige Sanger, Thomas
 Thomsen, kunde udtale sig til os fornuftigt og
 freligningsagtigt om den hellige, uafsluttede,
 uafgjorte, selv paa en mild og sød, at hont og
 land deels forklarede deels foragtede Begreb og
 Overførselsklausul, som det vil sige, som
 havde det været overladt til Gudne at omme det
 Lohus, hvoraf de Christne skulde laane Raaden
 med dem, skulde det ikke, let have været noget
 andet. Men, da skulde den gamle Bagenfeil eller
 Glemmeren have givet langt forskellige Angreb
 med. Men undtagen men det var, som
 Hr. Gensessionarius Bastholm udgav i denne An-
 ledning og den med saa megen Indsigt og Ap-
 titude forfattede Recension i Danst. Lit. Tidende
 for 1813 Nr. 23 folg., saa bemærkede alle Ams-
 nerne paa det christne Parti, navnlig de 7 Stu-
 diet Typographier, sig ved total Uvdsenhed,
 imodens det var de dygtigste og indsigtsfuldeste
 Mand, af Modpartiet (Representanterne, og
 D. Hr. Kuchel og Mathiasen) som forsvarede Mo-
 seiterens Sag, understøttede af Christne Embeds-
 mænd, s. Hr. Gotsfred Børens. Saaledes
 kunde Seieren ei blive tvivlsom. Men at denne
 Seier ei skulde blive misbrugt til derpaa at grunde
 ulovlige Afstemninger, derfor sørgede saavel man

forle-mængde Reensent: *) , som efter Statsraad
Schmidt's Ønske ved tvende (Striden udbesom-
mendestjendte) Strikspunkterne drættende) Afhand-
linger om den jødiske Nations hidtil
værende Forhold til det kristne For-
samfund og dens Omkæmpelse i
Tyskland **). Disse ere forfattede med
Bagtanke, filosofisk Overblik, og Hensyn
til den næste menneskelige Forvæntning, kunne de
ikke forle deres Samlet, som var (see S. 120)

*) For Er. ved den færdige og færdige Bemærkning
S. 381: "Doktore er de formestlige færdige
Jøder i Grunden mest enige med Jødernes
færdige Bølgere. Thi idet disse iøvrigt stræbe
efter at forstille Jødernes, bevise hine, ved at
afmale Jødedømmets løbe Skikkelse med de værste
Farver, i Grunden intet andet, end at samme
høiligen krænger til Forbedring. Iffun de ere
Jødernes værste Fjender, som enten af Egegn-
dighed for deres Cultus ville lade Alt forblive
ved det Gamle, eller i idet de af misforstaaet
Gædhe ville tilvende dem Rettigheder, hvortil
de endnu ikke ere modne, handle ligesom de
ufornuftige Fædre, der ikke nenne at anvende
den til Barnets Opdragelse fornødne Tugt."

**) Udfomne under Erning hos Schult 1817.

"at bibrage noget til Bedste for de Børn og til
 Borgerfamfundets Børn imod de Blatte klassiske
 Jøderne." Med Kloot og Børnigheds pantalen
 denne Philosoph ogsaa den kjendte Indifferen-
 tisme og kolde Digeghdsgheds for alt Helligt, som
 Sagttagetet saa ofte faar hos de formaaetlig
 høiest Opfykte saavel iblandt Jøder som Christne.
 Han gaar ud fra den rigtige Grundsaetning, at
 Jødedom og Christendom ere tvende uforenelige
 Belsendelser, hvilket man vilke synes ved et
 flodigt at indstærpe, saasandt Jøden forlaster den
 Messias, paa hvis guddommelige Genbelse og
 Sandheds Ord hele vort Haab hviler; men hvad
 er nu overflodigt? Det uoversatte David have
 fortalt mig at en theologisk Samfund af vor Kirke
 har for nogen Tid siden søgt om at anstilles som
 jødisk Catechet, ligesom Du vist fra dine Studen-
 terdage mindes flere Exempler paa, at Christne
 (soi-disants) hade Jøder til Faddere ved deres
 Børns Daaelse som om en sand Jøde (d. e. en
 Saadan som er Jøde tilgavns men intet mere)
 kunde glæde sig ved et Børns Optagelse i et Kirke-
 ligt Samfund, han forlaster, eller som om han
 kunde paatage sig den Forpligtelse at lade Børnet
 opdrage i Christi Tro, hvis Forældrene døde!
 Dette bør ei saa at være. Tilgemaade er jeg alver-

At enig med Schmidt's Hilselid i (S. 113), "at Patronatet over Kristne Kirker og Skoler ingen-
 kunde bør kunne overdrages til Jøder, hvilke, for-
 saavidt de virkelig ere Tilhængere af den Tro,
 hvortil de i det Hovortes bestående sig, (og det bør
 forudsættes om Alle, da enhver Undtagelse er for-
 nærmelig) maaske være Nødsnødvendighed imod den
 Lære, som i disse Kirker og Skoler skal foredrages,
 og igjennem disse med Patronens Person saa nødt
 forbundne, og af ham i saa mange Forhold afhæ-
 ngige, Lærere skal udbredes." Det kunde heller
 aldrig falde mig ind, hvor meget jeg glæder mig
 over den ogsaa iblandt Jøderne saa høilig forbe-
 drede Skoleundervisning, at paatage mig enten
 Patronatet for en saadan Skole eller deri give Re-
 ligionsundervisning, uagtet dette Forhold dog
 vilde være mindre naturligt, fordi jeg med mine
 Skolars Hørlinge troer paa det G. Ls. Åbenbar-
 ring, imedens den, som er blot Mosaik, forkaster
 den Troes Hovedhjørnesteen, det N. L.

Angaaende denne vigtige Punkt vilke vi altsaa
 fortsætte en ærlig og velmeent Kamp med Jøderne,
 intet forfølge, som bør komme i Betragtning ved
 den Dotgerpagt, vi indgaae med dem; og hverken
 indbilde dem eller os selv, at vi ere mere enige
 end Gængs Natur tillader. Dette er dog den

eneste Bei, paa hvilken saar Katalis og Meligkøstet
 iblandt begge Partier kan høvres. Den seelskabs-
 Christen, som er ligegyldig for Kirken, vil aldrig
 komme til at agte Gyn og agt; den, som over-
 seer Sacramenterne og hellige Betædning, vil
 endnu, mindre slippe paa dets Forbillings-
 den som, selv dødt, kan tæbe haant om. Da han
 vil, tiller i drine Bøt, med Dødsfærelsen
 o. l. v. Indifferenten eller agtne Læns-ur-
 men det er ikke den gudfrøgtige Lede, men at
 man to Læns-ur han Gyn og agt for Gyn og
 Lov; han fordrer med Rette Katalis derfor, og
 kun det religiøse Menneske er i stand til i sit Gyn
 at agte Andres Meligkøstet. Meligkøstet anser
 han, at alle dets dets i hans Byn; og vi vil
 faae agtne, at dets saa naturlige Byn har bragt
 mange gudfrøgtige Christne til at arbejde i Udd
 og med fladlig Gyn og agt paa Gyn og agt
 dets. Men saamange Kyn og agt Gyn og agt
 et dybere Studium af Psychologien har høvres Kir-
 tekstommerne for disse urigtige Forholderegler, og
 da kun vi haabe, at de paa en naturligere, og
 jøynere Bei vil komme til Maatet, hvilket Byn
 har foresætte kristelige Byn og Regjeringer,
 saasandt vi erkjende Gyn og agt af Byn Byn
 om den Tid, da der kun skal være en Gyn og

handlet saaledes med os Hedninger, som Hedning-
erne mod Joderne, saa var der aldrig blivne
Christne iblandt Hedningerne. Hade de da hand-
let brøderlig med os Hedninger, saa skulle, saa
har vi isig handle brøderlig med Joderne.
Altsaa lyde hans tidligere Ord om Joderne langt
haardere; men dem vilde vi saa meget mindre tage
til Hætte, som Joderne nu, si længere væ-
den Jernskelle, han deri bestylder sine Gensidige-
re. I hans sidste Ord, som han holdt i
Egelen 20 Dage for sin Død, i forsamlingen
afkandt flere Udvalde, følgende: "Nu er det med
Joderne saaledes bestaaende, at de dagligen her
saatte sig begaa sig vor Herre Jesus Christus. Da
de gior det og vi vide det, skulle vi ikke taale det.
Eli hvis jeg taaler det mig den, som begaa sig
dets for mig, som forbandt min Herre Christus, si
gior jeg mig deslagtig i fremmede Synder, da jeg
dog har nok i mine egne Synder; derfor skulle
vi her (Altsaa i Egelen) ikke taale dem, men
forbide dem; dog hvis de anvende sig, sige deres
Konger som at sige med Alen Christum, da vilde
vi gerne anse dem for store Brødre. Altsaa bli-
ver der intet af; Eli de glæde det sig godt, de
sige offentlig Gienade, høre et og at bespotte vor
Herre Christum, sige: Demfra Alen en Gienade

af f. n. Og heraf søg dette, for at vilde om
 den Rone, hvori saavel protestantiske som katolske
 Theologer forstaae sigledes om Gøderne. Enddog søg
 drebe man, at de skulde anvende sig i Gielben
 Ailhed Rogen sig at underrette her i Kristendoms-
 men; alligevel vilde man, de skulde lade sig høre,
 som om alle i Christendommen havde besat sig først at lære
 Gøddens og Gøddernes hede dets, og som om Apostelen
 alle havde søgt om et Woen-kammar af Prædiken.
 Og endvidere heraf, at man ogsaa i flere Dage
 denne rette Ail til at fremme Gøddernes Omvend-
 delse. Men da man med Overtaalelsens milde
 Ailder ikke fandt, at de havde, da havde, som
 vilde de sig, at de havde, der maatte opbygges
 ved de fleste. Og heraf vilde man, at de havde
 vilde, der holdtes til Gøddernes Omvendning, at den
 Gøddens hede, at de ei kunde opbygge. I Rom og
 flere katolske Stæder, at det vilde Gødderne til
 vilde Ailder, at stille et bestemt Antal Ailherne, for
 hvilke, da en eller anden Ailder et Gøddens,
 som siges, hede af Gøddens og Gøddens
 for deres egne og deres Gøddens Gøddens,
 ligesom det er en Servitus, der vilde paa det
 katolske Troessamfund i Rom aarligen at afgive
 (saarvilgen ved Paaskestider) et vist Antal Prose-
 lter til den katolske Kirke. (Dette siges da

gjennemskadede den tidligere Kines i det franske-
 sumpede Quartier. Understøden var man i protestan-
 tiske Sæde efterlystet disse Døngemiddet, som
 engang i Døngemiddet. Det 1748 udkom nemlig en
 Befaling af Kong Frederik IV. Dispositionen
 forrige Befaling, ifølge hvilken alle Gæder i Kjø-
 benhavn skulde møde hver Døngemiddet i Kjøbenhavn-
 Kirken for at høre den christelige Gæde foredrag
 og trost i mod deres Gæder. Men da
 dette var Kert 4 til 6 Gange og man ønskede, at
 Gæderne skulde til at komme (de fleste møde ikke),
 blev dette Kongebud taget tilbage. Andre
 Gæder har skiftet brugt af disse Gæderne til at lade
 sig høre ved Betænkninger, ligesom Ludvig XIV.
 gjorde i Begyndelsen for at befæste Hugenotternes
 Overgang til den Katholiske Kirke. Gæderne for-
 tæller Rousseau i sine Confessions om nogle Gæder,
 der, af Gæderne Gæderne, der blev undertrykt
 Maria pan kunne lid som han i den Katholiske Kir-
 ke, at de ofte havde ladet sig høre, pan fore-
 stille Gæder, for at faae det bestemte Gæderne
 af Profetierne.

*) Se den danske Kirkeforfatning af 1734.
 1ste Deel S. 417.

Blige Exempler have gjort de Christne forstige i at tilstaae Profelyter selv de Fordels, paa hvilke de ellers kunde have grundet Tro, naar man betragter, hvilken Frimodighed og Sjæls Fasthed der udfordres til at forlade det Krosssamfund, i hvilket man er født, og udsætte sig for Fortrydels Renneffers, ja maaſtee endog for elskede Frænders, haarde Domme over et saadant Skridt. Paa foragtellig derfor som den letskabige eller egenlyttige Overlødets Udsærb med Rette dømmes at være, saa agtværdig er hver den, som paa Grund af sindig Overveelse og Samvittighedens Tilfyn-delse forlader en Menighed; hørt han enten finder farlige Billfarelser eller savner væsentlige Sandheder, og offentlig gaaer over til det Samfund, hos hvilket han finder sin Tro, sin Overbevisning, sin Kræft. Medfører en saadan Overgang noget fordult Løb for Profelyten, da tvivler heller ikke Noget om de rene Bevegggrunde til samme; men medfører det borgerlig Gevinst, ere de fleste tilbøjelige til at ytre forharmelige Lovol. Dog kan den ogsaa i dette Tilfælde være alvorlig men. Bedst var det for begge Datter, naar de borgerlige Forhold kunde blive de samme; men hvis Linges Nætur førte det med sig, at Profelyterne tilstaaes vissé borgerlige Fortrin (som Tilfældet er

med de Jøder, der lade sig købe i kristne Stater),
 da har denne Omstændighed dog vel ei bringe os
 til at fragaabe, hvad der i sig selv er ondt og
 uretligt. Det er derfor saa langt fra, at jeg kan
 istemme den herskende Mening om Eiggjældigheden
 af Jødernes Omvendelse, at jeg meget mere anser
 det for Pligt at anvende ethvert tilladeligt Midde
 til at overbevise de blandt os boende Jøder om
 Christendommens Sandhed og Guddommelighed,
 ei fordi jeg tvivler om gudfrøktige og retfærdige
 Jøders Salighed, ei heller fordi jeg nægter Saa-
 dannes Beqvæmhed til at opfylde deres Borger-
 pligter; men fordi Mennesket ogsaa paa Dømmens
 Dag skal gjøre Regnskab for sin Tro, og fordi ikke
 enhver Tro (selv ærligen antaget og samvittigen
 fulgt) gjør sine Beljendere lige stikede til Borger-
 skabet paa Jorden og i Himmelen. Vel maa Om-
 sorg for vore Medmenneskers Sjæle ei gøre os
 paastrængende eller intolerante (til hvilke Feil Prop-
 hetthøverne, som bekendt, lottelig forsædes);
 men den kan dog heller ikke tillade os at lægge
 Hænderne i Skjød og forsamme de Lideligheder,
 som Dødsang, Mord og Beljendelskab tilbyde.
 Vel har ingen kristen Regent forfølge nogen religiøs
 Undersaat for hans Tro, end sige myrde Jøder
 under Rettroenhedens Naastad (som i Middealder-

søn; men paa den anden Side bør heller Ingen
 sige med Frederik II. af Preussen: "Det er mig li-
 yggyldigt, hvad mine Underknekters troe, naar de
 kun adlyde"; thi Lyggheden udspringer af Troens
 og der lade sig tænke Tilfælde, hvor blint Syn-
 kolums Betjendelse vilde komme til at indbringe
 os dette med stor Gæstebælle. Man ved, at
 Kjødet Troen just ikke rystede Napoleons Solda-
 ter, forstærkede hun dog ikke gjerne Ingen Mosalt
 til Officer, og aldrig i de høiere Classer, af Hægt
 for at en Saadan, paa Grund af sin fremmede
 Religion, skulde faa sine Underknekters Heng-
 senhed og Tilid. Egaende Tilfælde vilde ogsaa
 indde i Hæd, og det saa meget oftere, jo flere
 Højeretsforbæder Mosalt vilde vedlægge. k
 Man indvender maaske, det er forbrudt, naar
 Soldaterne lige saa villig aflyder den omstaaende
 som den omstaaende Officer. Det er sandt. — Men
 det Gælder ogsaa af alle Undsigte, Kæperhed og
 Gædelandsind —; men derfor bliver dog Betæ-
 ningen af den følgende Tilid: Ikke stabelig for
 Staten.

Denne Demonstration vil i det mindste tjene til
 Undersøgning for de Stregiter, som arbejde paa
 ved mildt at blive at drage de til Statsrelig-
 gionen meget videregående Confessioner og af man

more vort til den bestende (b. e. af Rationaliteten bestaaende) Kirke. Selv naar det divergerende Partie har Sandheden for sig, kan det, hvis det ikke seirer, spaaes som Dagenotterne i Frankrig adskillige Udsigter i Statens men disse blive store og store, naar de Dissenterne og de vilde forende, især hvis de adlyde et fremmed Dyrtue, som f. Ex. Katholikerne i Irland. Derfor kan selv den toleranteste Regjering, et mere glød ved at Dissenternes Antal forøges stærkt i, Søndre Vest- og Norgeligen at politisk Gode, naar alle eller dog de allerfleste Børgere af en Stat besjæle sig til en Tro. Derom kan Ingen tvivle, som erindrer, at de første Medgifter den adrettes ved Enighed; og fuldstændig Enighed den ved Guds Hånd iblandt dem, som have forskelliges Ansættelser af visse Gudsord og Guds, men ikke hvor der er Skid over Religionens Grundvold. Dog et politisk Fortrin er intet mindre nyttigt det højeste Gode: Dette er uadskilleligt fra Statsfredighed og Humanitet. Men under disse Betingelser bør blidt at trædes og efterstræbes. Thi ved disse Ordre kan en Stat bestaa endog med de forskjelligste Religioner, men uden dem vil den gaa til Grunde, selv med den højeste Gensidighed i Underbylle. Kan manse man ikke over denne Sandhed en anden

der er lige saa afgjort: nemlig at ikke enhver Religion er lige skicket til at frembringe og vedligeholde sine Guder.

Då Du sikkert er enig med mig herom, vil jeg nu forsøge i Detail at angive, hvad der efter mine Tanker bør gøres for at fremme Jødernes Omvendelse. Både Minder i saa Henseende kunne findes i dem, vi have som Christne, som Lærere eller Skribenter, og endelig som Jødernes Medborgere. Under første Categorie faar vi dog intet at iagttage, uden hvad der desuden paaligger os, "at vandre i Kjærlighed, saaledes som det egner sig for Lysets Børn" (Ephes. 5. 2. 9); gjøre vi det, da ville vi ogsaa omgaars vifselgen med dem, som ere udenfor, saas at vi kjøbe den beleilige Tid" (Col. 4. 5). Men her møder os strax samme Hindring, som Balthasar med Rette anviser første Mads: "mange Christnes lafsesulde og ryggesløse Levnet." Dog skal det ei falde os vanskeligt at vife den sandhedsfjerlige Jøde, hvor alvorligen dette straffes og fordømmes i det N. T. og hvor lidet den lufsesulde tør vente Løb eller Deel i Jesu Forsoning. Men indvender han os, at ligesom nogle Heil. Er. Mager og Svig maaflke begaaes hyppigere af Jøder, saaledes ere viffe Laster som Horerie og Selvmord almindeligere iblandt de

Christne, da maae vi vel med Glæmsfuldhed tilstaae
 dette; men tillige minde ham om at dette først er
 blevet Tilfældet i nyere Tider, efterat Protestan-
 terne tilførdigen have afskaffet al Ristetugt, imes-
 dens Synagogen har boparat En Excommunica-
 tionsret; og dernæst tilbagekalde i den sagkyndige
 Masais Ibhømmelse Billedet af de christne Men-
 nigheder, i hvilke en offentlig Stemme og bestit-
 lede censurae motum haandhaveede ja endnu
 haandhave Christendommen i dens Reenhed. Og
 skulde han naaeste — allerede have vunden for det
 N. L. Universalismus — besvøgte, at jeg af Iver
 for Disciplinen kun vilde lede ham fra jødiss til
 herabuttist Particularismus, da bliver det min
 Pligt at vise ham, først hvor stor endda Grevlsten
 vilde være ved Myttet, og dernæst, at godtgjøre,
 f. Ex. af den gensiste Republiks og Kirkes Historie,
 hvorlunde den høieste og alsidigste Udvikling kan
 bestaae med et velindrettet christeligt Genforebøde.
 Men bringes han til oprigtigen at beundre et saa
 dant Samfund, og tilstaaer han, at Jødedommen,
 naftet dens store Fortjenester af Menneskeheden,
 dog aldrig har maaget at aale en Forening, saa
 riig paa Oplysning og Dyb, paa Aand og Sæ-
 ders Genfoldighed, paa Videnskabelighed og Kunst,
 paa Kraft og Besleedenhed: da forehøide vi ham,

at borte endda kun er et svagt Billede af dit Himmeriges Rige, hvortil Frelseren lagde Grunden, hvorpaa Apostlene, Reformatorerne o. fl. byggede, men hvori Hedningernes og Jødernes Gylde først maa indgaae, inden det kan vise sig i sin hele Glæde for jordiske Mene. Med samme Sandhed og med samme Gælle af Christendommens oplysende og lyksaliggjørende Aand kan og vil Du bidne for dem, som ere udenfor Menigheden, naar de betragte Din exemplariske Vandel i og udenfor Kirken, i og udenfor Dit Hus: at det ei er Dit, men Hans Værk, som her fuldendes i Skrøbelighed; at Din bedste Tale var den, som kom den apostoliske Genfold nærmest; Dine bedste Gælleseer, som udstømmede af Tanken om Jesus; Dine ædleste Gjerninger de, som øvedes i hans Aand og efter hans Exempel. — Man kan ei bekynde Jøderne i vort Fædreland for Uærvillighed: de have flittigen optaget saavel onde som gode Grundsatninger, Moder og Bøder efter de Christne, de levede iblandt. Kun traf det sig for det meste saa uheldigt, at de christelige Næbborgere, som afgav Monstret, enten af Religions-Indifferentisme eller af falsk Undsættelse undløde at gjøre deres Døds- gangsvener opmærksomme paa, hvorledes Alti, hvad der i deres (som overhøvedet i Occidentale

med offentlige eller husholdige Liv, Literatur og Kunst, Underviisningsanstalter eller Forskæftelser, Sæder og Væbninger, fortjener at efterlignes af Abrahams Børn (eller overhovedet af Orientaler) hænger sammen med Christendommen, og er enten middelbar, eller umiddelbar en Frugt af samme. De undløde at sige dem: "Venner! Bille I ligne os i det Udvortes, da begynder med at ligne os i det Indvortes; thi efter dette bør dog hiint rette sig." Ja selv, naar en enkelt Jøde, rørt af en christelig Talers Begeistring, udbrød med Kong Agrippa: "der fattes lidet vdi, at du jo overtaler mig til at blive en Christen," var der sjelden nogen, som svarede med Pauli Ord og Pauli Inderlighed: "Jeg vilde ønske for Gud, enten der fattes lidet eller meget vdi, at ikke alene Du, men og Alle, som høre mig, maatte blive saadanne, som jeg er." (Ap. G. 26, 29.). Dog — dette hører allerede til den anden af de fremsatte Kategorier. Lader os derfor videre undersøge, hvad vi som Lærere, være sig mundtligen eller skriftligen, kunne bidrage til at fremme den Njonne Forening.

Vi bør da ei dølge for os selv, at vore Forjærgeres Exempel er kun lidet opmuntrende. I atten hundrede Aar blev Evangelium prædiket for Israels Stammer; og hvor, saa vare flest de, som

efter Apostlenes Dage fulgte dette Raad? Men
 hvor tidligten tabte sig ogsaa iblandt de Christne
 Kjerligheden til de Bidsfarende? Hvor snarst begy-
 nndte de ikke at finde Gilden til Bidsfarelsen i et
 forstøttet Hjerter, i forfællig Blindhed og Had til
 Sandheden? Hvor hastigen forlode de ikke Aa-
 dens Raaden, Underviisning og Bevilsførelse
 for at omvende ved Magten, Jib og Sværd?
 Nu vide vi dog vel alle, at Frygten driver Kjer-
 ligheden ud: hvorledes kunde man da vente, at
 Joderne frivilligen skulde gaae over til et Parti,
 hvis Boldsomhed de maatte afstyre, og som i Gjer-
 ningen fornægtede sin guddommelige Religions
 Grundsaetninger? Om ogsaa nu og da en enkelt
 Læge anbefalede de rette Midler til Joderne Om-
 vendelse, blev hans Raad dog ikke fulgt. Da
 omfider Religionsfordragelighed indførtes i Eu-
 ropa (især ved Bayles, Lodes og Frederik II dens
 Anseelse), kjaldede Jverer hos de Christne; og
 saalidet Joderne kunde omvendes ved den blinde
 Midljerhed uden Slaansel og Kjerlighed: ligesaa
 lidet kunde de bevæges til at blive Christne alene
 ved disse Retfærdighed og Humanitet, især naar
 deres christelige Medborgere forfæltre dem om, at
 enhver Religion, som ei fornægtede Dyden, var
 lige gavnlig, og naar de tillige viste Uvillie eller

Foragt imod de saa Profelyter, som løbe sig døde. Da dette, som bekendt, steds mere og mere blev det 18de Aarhundredes Tone, maa det ikke undre os, at selv den forresten hensigtsmæssige Anstalt, som den ædle Joh. Heit. Gallenberg stiftede i Halle (1728) til Jødernes Omvendelse, har saa ubetydelige Frugter og omstøder (1792) gik ind. Senere valte Metboden Cooper nogen Opfølgere ved de Prædikener, han 1796 holdt for Jøderne i London, men hvorved dog heller ikke mange løb sig overbevise. I de allernæste Tider er det et saameget de oplyste Israelter i Europa, som deres uncultiverede Brodersforvandre i Asien og America, der modtage Nye Testamenter til Gjennemlæsning og Dervedelse. Dette leder os til den, ogsaa forhen gjorde, Jagttagelse, at jo flere Sandheder og Velgjerninger af Christendommen Nogen har antaget (ved Dmgang, Tradition eller Læsning), uden at blive gjort opmærksom paa sammes egentlige Kilde; jo mere han saar indflettet disse i sin Fædrenes Religionens System: desto vanskeligere vil det siden blive at omvende ham d. e. at overbevise ham om de theoretiske Dogmer, hvilke han fra Barnsbeen af er vant til at stue i et urigtigt Lys og hvis praktiske Indflydelse han for en stor Deel har tilegnet sig. Dog skal denne Jagttagelse si

nedslaae vort Mod, men snarere opreise det ved Tanken om den Triumph, som Christendommen ogsaa paa denne Maade indlægger sig, ved at oplyse og forbedre endog saadanne Menneſter, som vagre sig ved at kaldes efter Christi Navn. Deri have vi tillige det troſtefulde Svar paa det ellers foruroligende Spørgsmaal: "Hvorfor Gud har tilladt Islamiſmen at udbrede sig iblandt ſaa mange Millioner?" Bigesom vi deri finde Beroligelse under Betragtningen af Jødernes langſomme Omvendelſe.

Hvis denne i Almindelighed er vanſtelligere at bevirke end Hedningernes, ſaa er dens Udeblivelse ei heller ſlet ſaa ſorgelig, da Jøderne i det mindſte kunne roſe ſig af den forberedende Åabenbaring, hvilken, naar den ikke forbunktes af Menneſtetant, maa tidligen eller ſidigen lede dem til den fulde endelſe, ſaa ſandt de troe Propheternes Spaadomme, hvilke ere opfyldte i Jeſu af Nazareth. Derfor maae vi glædes ved at ſee det G. Ls. Studium gjenoplivet iblandt vore Dages lærde og oplyſte Jøder. Vi ſaae derved en ſaſt Grund, fra hvilken vi herefter, ligesom de ældre Apologeter, i vor videnſkabelige Polemik kunne gaane ud. Thi naturligviis er nu, ſom til Juſtinus Martyrs Tid, det G. Ls. Spaadomme om

Messias Hovebragtilet, hvortom enhver Iord
Strid med Jøderne maa drete sig. Dog kunne vi
ogsaa med Rette fordre, at de skulde prøve de an-
rige, tildeels endnu klarere, Grunde for Jesu
guddommelige Værelse. Kan ville vi et gjøre det
med den Naatrængenhed, hvormed Sabater i en
fortale opfordrede Mendelsohn til at gjendrive
Bonnets Beviser for Christl Gudsdom, eller antage
denne som sin Fjæls. Vi kjende de meget und-
skyldelige Hindringer, som formene mange Men-
nesker at sive et Object i dets rette Lys; vi bør der-
for have Agtelse ogsaa for den saakaldte subjec-
tive Sandhed, endstjøndt vi ikke kunne lade den
findrige løstligste Digtning (maafløe fremkaldet
netop ved Agtelse for Mendelsohn) bevise saa
meget som Digteren derved efter den sædvanlige
Forklaring vilde have bepløst: "at alle monothei-
stiske Religioner ere lige gode*"); ligesom vi heller
ikke kunne modtage Mendelsohns vittige Synops-
fordring: at de Christne først maatte blive Jøder,

*) Hermed maae dog jævnføres Dr. Wylsters ind-
skrænkende og undskyldende Bemærkninger i Af-
handlingen: Over Lessings Nathah den Vise.
B. Det Glend. Lit. Selskabs Skrifter for 1814.
S. 136 ff.

n: de vare enige med disse om det G. L. Sub-
 mæltighed; og at deres Forbring til Søerne
 ligesom utvilsomt, som om Nogen vilde forlange,
 et Guld, den hos i underste Etage af et Hund,
 de ride denne ned og slætte op til dem, som hos
 er. Denne Eignelse beviser, ligesom idet som
 tings Parabel om de tre Ringe, at den falde,
 et Christum nedbrise ikke det G. L. Vi tilføje, at
 skendommen er bygget derpaa, som paa en urol-
 Grundvold. Vi lære kun, hvad Søerne selv,
 de Skendgjerninger, man indbringer: at den
 ikke Grevmoniekan si længere kan (og altså
 r. ikke skal) overholde; (hvor lidet en Del af
 gamle Forfattere er dog det, som Måske
 mstander, med al deres Hængivenhed for den
 Lovgiver, i ere i Stand til at opfylde); at
 nok de værste Bud i det G. L. er til alle
 r og for alle Mennesker forpligtende. Vi lære
 re, (at jeg skal tale billedligt med Rends-
), at han, som vil underkaste sig nogen Afsag-
 anne disse Fordele, endnu kan hos glædeligt
 rygt i sine Stamfædres ærværdige Bønner,
 erob mindes om disse Betænkninger fra
 indestrængens Barndomsalder, hvilke, som
 Oldtidsminder, have noget skækkende for-
 nstien og Bemyttel; men at han, som vil

nyde Støet i dets hele Gjælde og Herlighed, som vil overflue alle Herrans Veie her paa Jorden, man slætte op i det øverste Stokværk, hvor man bør ligesaa trygt men langt beqvemere, nyder en friere Udsigt og aander en renere, mere ætherisk, Luft.

Men lyttes det mig ved denne Forsikring at vinde nogen from Jættelids Opmærksomhed for den Religion, som giver Livet dets højeste Betydning: da ved jeg ei bedre end at give ham selde det Nye Testamente i Hænder, paa det han med egne Øine kan se den Guddoms-Glands, som omgav Jerslem her paa Jorden, og med egne Læber indbringe den Bilsdom, der talte igennem ham og hans Apostle. Måski skulde jeg seile om et en fordomsfri Etsning af det N. T. enten i Grundsproget eller i en tro og kraftig Oversættelse skulde hos den religiøse og forstandige Løbe efterlade sig et dybt Indtryk. Jeg ventet ei, at hans Domsbells vil berøst fuldstændes, ihvorvel der havde enkelte Exempler herpaa; men den vil sjældt indløses og kraftigen forberedes. De Skæpser og Trivel, som endnu maatte hindre Overgangen og modsaette sig Sandhedens endelige Seier, bør overvindes enten ved Udgang med tænksomme og lærde Theologer eller ved Etsning af nyere apologetiske Skrifter, hvori tages Hensyn

actop til Iðernes Indvendinger f. Ex. Hugo
Grotius' berømte *Barf de veritate Religionis
Christianæ*, hvoraf hele den femte Bog hører hid;
eller Limborchs *amica collatio cum erudito Judæo*
om samme Materie. Da sidstnævnte Bog maaske
ikke er Dig bekendt, og den bog er haardt mærk-
værdig ved sin Oprindelse (Formen er nemlig her
ikke en Fiction som i *Iustini Martyris Dialog med
Jøden Tryphon*; men virkelig given ved Lim-
borchs Samtaler med den lærde Jøde Drobio *),
og lærerig ved sit Indhold, vil jeg meddele Dig
Gangen af denne Disputation **).

Drobio gjorde sin Optrædelse meget vanske-
ligere ved at gaae ud fra det dengang sædvanlige
Lørebegreb iblandt de Christnes: at Troen paa
Messias er nødvendig til Salighed. Han spørger:
Hvorfor Gud, der i det G. L. saa ofte og saa be-
stemt fordrer Troen paa sig, ikke tilfældig har fordrat

*) Han var ved at lægge Stjul paa sin Religion
bleven Professor i Spanien, men blev røbet og
solgt i Inquisitionens Hænder. Løsladt begav
han sig omfærd til Amsterdam, hvor han havde
sine Conferencer med Limborch ved Aar 1687.

**) Med dette Udtryk er benyttet Gedablings Gesh.
der theol. Wissenf. 2tes Bd. S. 27 fse

den Udfaa nødvendige Tro paa Messias, uden
 holden den rette Tro paa Gud ei engang skal
 kunne finde Sted? Han fordrer i alt Fald, at
 man skal opgive ham de Steder af det G. L., hvor
 Gud udtrykkeligen har erklæret Troen paa Messias
 for nødvendig til Salighed, eller sagt, at det
 eneste Middel til Gælske for Israelliterne var at troe
 paa den allerede komne Messias; at Grunden til
 deres Udspædelse ligger i deres Bantro; at alle
 israfelske Døds, de moralske undtagne, være en Af-
 gikning af det, som skulde tilbringe sig ved Mes-
 sias's Komme; og at denne Tro, som det Messie
 af det G. L., var at fortolke mystisk og tropologisk.
 Han forlanger videre, at man skal opgive ham de
 Spaadomms, som udfige med klare Ord alt, hvad
 der i det N. L. siges af de Christne siges at være op-
 fyldt paa Christus, og det saa tydeligen at Israe-
 lliterne have lignet Andsee alle disse Ting for Mes-
 sias's Ankomst ligesaa godt og fuldstændigen, som
 de nu efter Opfyldelsen kunne indsees af den evan-
 geliske Historie. Hvis de Christne ikke kunne vise
 ham bestemte Steder, troer han alle at være som
 Jøde forpligtet til at antage Christendommen. —
 Hambrogh indkommer, at saadanne Spaadomme
 ikke findes i det G. L. (og det kan let bevist af
 Spaadommets Natur; at saadanne Bestemmelser

ei lade sig tænke, da, som ogsaa Petrus siger, ingen Prophetie er (*Idiaz exilobous*); men viser tilslige, at det er tilstrækkeligt, naar Messias's Ankomst i Almindelighed var forudsagt, og hans Person, Betættid og Embede saaledes beskrevet, at han, naar man sammenlignede hans Sjernsager og Bærdomme med Spaadommene, kunde erkendes for den sande; og hvad selve Særen angaaer, da kunde den jo ikke beskrives af Propheterne, naar Jesus var den, som først skulde aabenbare den og stadfæste den med Mirakler. Han indrømmer videre, at Jøderne kunne troe paa den sande Gud, uden at troe paa Messias, da Jødernes og de Christnes Gud er een og den samme. Men for at bane sig Vej til en mere positiv Beviisførelse for Christendommens Guddommelighed, lader han Drobis forklare sig, af hvilke Grunde Jøderne anser Moses for en Prophet og en guddommelig Lovgiver: hvorpaa det bliver ham let at udvilde, hvorende de samme Grunde tale endnu i en højere Grad for Jesu guddommelige Sendelse. Han viser, at Jesu Undergierninger ere større og herligere og end: flere documenterede end Moses; at det N. T. Troværdighed og de enkelte deri indbefattede Bøgers Integritet og Ægthed hviler paa endnu stærkere Grunde end det O. T.; at Jesus har forekrevet

en fuldkomnere Gudbedyrkelse end Moses; at den indvortes Gudstjeneste i Aand og Sandhed er Gud behageligere end den udvortes; at Ceremonialloven efter Guds Hensigt kun skulde vare til en Tid, hvorefter den strenge Løgtmester burde vige for Evangeliets milde Herredømme.

At disse Grundtræk vil Du kjenne, at Linné her ved valgte den rette Vej i sit Forsvarskrift: vi kunne den Dag i Dag ingen anden betræde, naar vi haave at gjøre med troende Jøder; og Gud forbyde at de ved Culturen skulde tabe deres Tro paa det G. L.; da vilde de blive endnu mindre villige til at antage den sande Christendom, ligesom det vel vilde falde lettere at benægte dem til Daaben, naar nogen Fordel dermed var forbunden; thi Indifferentister regne det naturligvis ikke saameget efter hvilken Religionslister de falder. Men da Kirken kun er lidet tjent med saadanne Proselyter, ønske vi baade for Jødernes og de Christnes Skyld, at den hos begge Parter saa lykkeligen indførte Fordragelighed ei maa udarte til Bigegnslybighed, at den hos hine vakte videnskabelige og sædrenelandske Aand maa bringe dem Christendommen nærmere og nærmere, indtil de omsider med fuld Overbeviisning og fuld Frihed hylde vor guddommelige Religion. Baskholm har allerede

i sin jødiske Historie (3die Bind S. 408—409) betegnet denne Bane som den eneste sikre og hæderlige til hiint Maal. Hans Slutningsfølge er denne: Skulle Jøderne nogen Tid overbevises om deres Bilsfarelser, da maa det Mørke afspredes, hvori Thalmudister og Cabbalister have indhyllet deres hellige Bøger. De Christne have vel arbeidet derpaa; men hvad nytter det, naar deres Skrifter ei læses af Jøderne. Iblandt disse selv maae opstaae Lærde, til hvilke de have Tillid, og som kunne føre dem til en rigtig Indsigt i det G. L. "Men aldrig vil dette Maal opnaaes, saa længe der ikke gives dem kraftige Opmuntringer til at lægge sig efter Videnskaberne og Sprogkundskaben. Ved Videnskabernes Tilvæxt iblandt dem vilde de opvækkes af den dybe Sovn, i hvilken de nu ligge; det vilde komme til en Gjæring iblandt dem; lærde Tvistigheder vilde reise sig, og ved saadanne Tvistigheder vinder altid Sandheden." Vi vide nu af Erfaring, hvor sande disse Ord vare; de ere i de tre sidste Decennier gaaene i Opfyldelse saavel i Danmark som i Frankrig og Tydskland, selv Forsubsigelsen om Tvistigheder ikke undtagen. Men inden jeg melder Dig noget om den imellem de danske Mosaiter udbrudte Tvist, maa jeg efter den

angivne Orden tilføie et Par Ord om det Forhold, hvori vi som Medborgere staae til disse.

Ogsaa dette bør vi, efter min Overbeviisning, benytte til at indbynde Christendommen hos dem. Men da vore Pligter i denne Henseende betinges deels ved Regjeringens Anordninger deels ogsaa ved selve det jødiske Kirkesamfunds Forekommenhed eller Tilbageholdenhed, saa kan jeg — da disse Betingelser ere saa stærksindigen oplyste i Hr. Etatsraad Schmidt-Phiseldeds anden Afhandling — herom fatte mig kort, især da jeg alt ovenfor har berørt hvorledes vi som Christne skulle omgaaes med Jøderne. Det er især tvende ængere Forhold, som her komme i Betragtning, det nemlig som finder Sted imellem Ægtefolk, og det imellem Lærere og Disciple. Det er aldeles overeensstemmende med Pauli Forfæst i 1 Cor. 7 Cap. at Ægteskab tillades imellem en Christen og Jødinde, samt imellem en Jøde og Christinde, ihvorvel de Betænkkeligheder, som nysnævnte Forfatter har fremsat herimod S. 113—14, ikke bør oversees, ligesom det ogsaa kun bør stee under den Betingelse, at Børnene af et saadant blandet Ægteskab opdrages i den christne Religion. Det forstaaer sig, at den Jøde eller Jødinde, som underkaster sig dette Vilkaar, maa være — saa at sige — halv

omvendt: deſto lettere vilke Apofteleus Ord
 (1 Kor. 7, 14) opfyldes, og den vantroe Mand
 helliges ved ſin Huſtru, eller den vantroe Huſtru
 helliges ved ſin Mand. Dog dette Forhold vil
 ſtedſe blive ſieldent; langt mere befordres, ſom
 Erfaring viſer, Jødernes Identification med de
 Chriſtne derved, at hine beſøge diſſes Skoler. Nu
 er det vel ſaa, at den jødiſke Ungdom efter Reges-
 len ei deeltager i den chriſtelige Religionsunderviis-
 ning; ei heller bør nogen Lærer uden vedkommende
 Forældres eller Børgeres Tilladdeſe lade dette ſtes;
 men jeg kjender Tilfælde, hvori dette af Foræl-
 drene er bleven forlangt men af Læreren nægtet,
 hvilket forekommer mig at røbe utilgivellig Indiffe-
 rentisme. Vi bør tvertimod glæde os baade ſom
 Chriſtne og ſom Patrioter hver Gang en Moſait
 ſønſter at blive oplyſt om vor Troes Grunde: lad
 det endog noget forøge Lærernes Arbejde i Timen,
 da en jødiſk Ungling maa underviſes anderledes
 end den døbte, ſaa har dette Arbejde dog ogſaa ſin
 ſtore Løn. Men det forſtaaer ſig, at naar en Mo-
 ſait fordrer eller tillader, at hans Børn underviſes
 i Chriſtendommen, maa han ogſaa tillade, at det
 bliver døbt, hvis det ſønſter ſaadant, efter at være
 kommet til Skjels-Aar og Alder. Dette Tilfælde
 vil dog ogſaa kun indtræffe ſieldent: derimod ſee

vi dagligen andre gode Frugter af denne Skolegang, hvorledes nemlig den opvoksende Ungdom af begge Confessioner lærer at kjende, agte, ja tildeels at elske hinanden, hvorledes Forbommene derved fortrænges og de Karpe Rånter afflibes, hvorledes de yngre Mosaiter hænge fastere ved det Land, de skulde deres Dannelsse og Forædling, ja selv de Eldre faae større Kjerlighed dertil ved at see deres vel oplærte Børn, og betænke, at det er en christelig Regering og christelig Humanitet, de have at takke for denne Velgjerning. Nære vi nu ogsaa i daglig Omgang dette os gunstige Sindelaug, lade vi Mosaitens Dyder vederfares Ret, afholde vi os fra Had, Kvind og Spot: da skulde vi Nar for Nar see den gamle Skillevæg at nedsynke, indtil den omsider ganske forsvinder.

Dog mangler det hverken blandt Christne eller Jøder paa fordomsfulde Mennesker, som ønske at bevare det svælgende Dyb, der forud var beskæftet imellem disse to endte Partier, og modsatte sig et hvert Forsøg, som gjøres paa at udfylde det. Saaledes have ogsaa især enbeel jødiske Hændelser her i Kjøbenhavn indgivet til Regeringen deres Besværing over de Reformer af Jødebømmet, som i de sidste Aar her ere foretagne. Skjøndt disse samtlige ere skete enten efter Regeringens udtryk-

felige Foranstaltning eller i det mindste med dens
 Samtykke, valgte den dog, som man af dens
 Ridsheb og Visdom kunde vente, ei Ragsprogets
 men Bevis-Grundenes Vel til at faae denne just
 ei uventede Rælingsforstjællighed i det mosaiske
 Samfund bilagt eller dog jævnet, saavidt som
 begge Partiers Samvittighedsfrihed tillader. Bor
 gode Konge anordne nemlig en Commission, be-
 staende af sagkyndige Mænd, dels Christne dels
 Jøder, hvilke det er overgivet saavel at undersøge
 de af Palæologerne indgivne Akteposter som ogsaa
 — om muligt — at møgde Fred imellem de dis-
 senterende Parter og forberede en stor Synagoges
 Opbyggelse i Kjøbenhavn, hvilken Menigheden har
 manglet siden den store Ildbrand 1795. Da seer
 ellers at denne Sag er i gode Hænder; og da det et-
 tilkommer mig at foregribe Kommissionens Beslut-
 ninger, tør jeg i et til Trykken bestemt Brev ei sig-
 mere, end at Palæologerne i tvende Hovedpunkter
 have aabenbar Uret, nemlig naar de 1) ei ville be-
 søge den saakaldte nye Synagoge, hvori den jø-
 disse Confirmation holdes; naagt den er en med
 passende Symboler prydet og i en ædel Smag byg-
 get Bedesal, imedens de øvrige Synagoger her i
 Byen, forsaavidt jeg kjender dem (og jeg har udeit
 Boial paa Gæbøds Bøgne besøgt dem alle) fore-

Komme mig ved deres Samvirkende og hule Indretning ligesaa udfillede til at opløste Anden og fremkalde Andagten, som den nye Synagoge, oplyst ved Davids høie Sange og en blødt Prædikens Kraft, er flittet dertil. Da det er ligesaa vist, at David indførte Musik ved Gudstjenesten i Jerusalem, som det er almindeligen erkendt, hvortil en velgjørende Indflydelse denne Kunst og navnlig den aandelige Sang har paa det menneskelige Hjerte, kan denne sannde Forbedring kun mistjendes af de meest uvidenbe Individer. Ligesaan ubillig er for det 2) Anken over, at den jødiske Gudstjeneste her holdes paa dansk. Dette Sprog er og bør være alle i Danmark fødte Mosaiters Modersmaal; det er nu ogsaa indført i deres Skoler og vil snart blive det eneste, som almindeligen forstaaes af den jødiske Almue. Det saakaldte Hebræisk fortrænges mere og mere; og var desuden aldrig værdigt at bruges ved den offentlige Gudstjeneste. Men det hebraiske Sprog er for længe siden et ogsaa iblandt Jøderne uddødt Rindemaal; hvilket derligesom vi lære med megen Indvirkning. Det kan derfor ei mere blive saa almindeligt iblandt Jøderne, saaledes disse leve i Udspreddelsen, og Gudstjenesten deri kunde holdes forstaaelig for Folket. Men dette maa jo være Hensigten af at

offentlig Onbdyrkelse. Det hjælper ei, at de jødiske Palæologer henvise os til den katolske Cultus, hvoraf en stor Deel holdes paa Latin. Dette Argument tjener kun til at besmykke een Bilde-
 sætelse med en anden. Men vi modsatte begge først den sande Forsafts Udsagn, dernæst Pauli herlige Bevissførelse (1 Cor. 14 Cap.) og endelig Luthers Kræfter imod Katholikernes Sophismer. Det hebraiske Sprog har saa lidet som det latinske Krav paa fortrinlig Hellighed: ei alene det Sprog, hvori Gud har talt til Menneskene, men ogsaa det, hvori Menneskene tale til Gud af Hjertets Fulde og med andægtig Begeistring, bliver ved saadan Brug helliget. Ligesom derfor den gamle Hebræer fremførte sin Bøn og Talsigelse til Herren i sit eget Tungemaal, d. e. det, hvori han fra Barnsbeen havde lært at tænke og føle: saaledes tal ogsaa den nye Hebræer gjøres det. Og ligesom det latinske Sprog var det rette Organ for den romerske Menighed under Biskopperne Sixtus og Clemens Romana, saaledes og af samme Grunde, at det italienske Sprog det eneste rigtige Organ under Pius VII. Dette er saa indlysende, at jeg næsten anser det for overflødig at undersøgte Nøget Arion med Autoriteter. Dog — efter

som religiøse Skrupler bedst overvindes ved biffe, henviser jeg de skrupuløse Jøder til deres Farsædres Exempel, og navnlig til den talrige alexandriniske Colonie. Intet er vissere, end at denne saavel i sine Synagoger som ved den hushlige Andagt benyttede den berømte alexandriniske Oversættelse af det G. L. "Men Talmud siger jo, at denne var de palæstinensiske Jøder en Affky!" Ja! paa den Tid, da Talmud blev skrevet, fordi de Christne da i flere Aarhundreder havde benyttet den i deres Polemik mod Jøderne; men saagenlunde før eller til Christi Tid, da den endog almindeligthen brugtes af de lærde Palæstinenser, som Josephus's Exempel beviser. Ja, hvad mere er, den brugtes endog efter al Sandsynlighed i endel palæstinensiske Synagoger, hvor de første Medlemmer vare Hellenister eller dog forstodt Græsk. Dette vides med Visshed om Synagogen i Cæsarea, hvilket endog kan bevises af et Sted i Talmud, som Du vil finde anført saavel i Buxtorfs Lexicon Talmud. Pag. 104, som i Eichhorn's Einleitung ins alte Testament efter Theil G. 325 anden Udgave. Endaa eet Bevis: da Septuaginta blev Jøderne forhaadt, fordi de i deres Stridigheder med de Christne ofte saae sig forladte af den, indsætte de i deres Syna-

gager ifledetfor den en anden græff Oversættelse, nemlig den anden Udgave af Aquila *).

Skulde der desuagtet gives Lærere, som maatte ansee det for gavnligt at bede eller lære i Forsamlingen udi et Sprog, hvilket vel de, men ikke Tilhørerne forstaae, da vilde jeg tiltale dem med Apostelens herlige Ord (1 Cor. 14, 6—19): "Men nu, Brødre! dersom jeg kom til Eder, og talede med fremmede Tungemaal, hvad gavnebe jeg Eder, dersom jeg ikke talede med Eder enten ved Aabenbarelse, eller ved Kundskab, eller ved Prophetie, eller ved Lærdom? Endog de livløse Ting, som have Lyd, enten det er Fløite eller Harpe, dersom de ikke give tydelige Toner, hvorledes kan man da vide, hvad der er spillet paa Fløiten eller Harpen? Og om Basunen giver en utydelig Lyd, hvo vil berebe sig til Krig? Saaledes og, dersom I ikke ved Tungen fremsføre tydelig Tale, hvorledes kan man da forstaae det, som tales? da ville I tale hen i Veiret. Der ere i Verden, lad os sige, saa og saa mange Slags Sprog, og der er intet af dem, som jo haver sin Betydning. Dersom jeg da ikke veed Sprogets Betydning, bliver jeg for den, som taler, en Barbar, og den, som taler, bliver for

*) Se Eichhorn paa ovenanførte Sted S. 327.

mig en Barbar. Altsaa, efterdi I hige efter aandelige Gaver, da søger ogsaa I at have overflødiggen til Menighedens Opbyggelse. Derfor, hvorsom taler med fremmed Tungemaal, bede, at han maa kunne udlægge det. Thi dersom jeg gjør Bøn i fremmed Tungemaal, da beder vel min Aand, men mine Ord's Forstand er uden Frugt. Hvad bør da skee? Jeg vil bede med Aanden, men jeg vil og bede med Forstand (forstaaeligen); jeg vil synge med Aanden, men jeg vil og synge med Forstand. Thi dersom du priser Gud i Aanden (d. e. med fremmed Tungemaal), hvorledes kan den, som staaer paa Sægmands Plads, sige Amen til den Taksigelse, efterdi han ikke veed, hvad du siger? Thi vel er din Taksigelse smuk, men den anden opbygges ikke. Jeg takker min Gud, at jeg mere, end I alle, taler i fremmede Tungemaal. Men i Menigheden vil jeg heller tale fem Ord forstaaeligen, paa det jeg og kan undervise Andre, end ti tusinde Ord i fremmed Tungemaal." Jeg gjør ingen Undskyldning for dette lange Citat, da jeg derved har faaet Leilighed til at meddele Dig en ny Prøve paa vor reviderede Oversættelse.

Den Sammentilgning, jeg ovenfor begyndte at anstille imellem Thalmudisterne blandt Jøderne og Katholikerne iblandt de Christne, mindede mig om

de to gamle jødiske Sæter, Rabbanisterne og Karaiterne, hvilke passende kunne jevnføres med den katolske og protestantiske Kirke, men endnu mere passende bruges til at betegne de tvende Partier, hvori de europæiske Jøder i vore Dage, ved Dydningens Indgang hos nogle og dens Udeblivelse hos andre, ere bleune deelte. Du mindes, hvor fornuftigen Karaiterne stedsvise bemærkede om deres sædrene Traditioner (just ligesom Protestanterne om Kirkesædernes placita): de forfæstede dem ikke aldeles, men ansaae dem ei heller for mere end menneskelige Meninger, hvilke undertiden kunde tjene til Rettelse og Dydning ved Skriftens Fortolkning, imedens Rabbanisterne satte, og desværre endnu sætte dem ved Siden af Guds Ord *). Fra den Tid af; at den lærde babyloniske Jøde R. Anan og hans Søn Saul med Iver og Indsigt forsøgte det store Ords Fortrin og Gylbigbed: fremfor Traditionens Tilføjninger, have de tvende Sæter været splidagtige; og det kan betragtes som en Straf over de intolerante Europæer, at Rabbanisterne vare stedsvise de talrigeste i deres Lande, imedens Karaiterne især opholde sig i Asien. Naturligviis ere disse langt lærvilligere og mindre fors-

*) Vid. Hottinger Thesaurus Philolog. L. I. c. 1, 5.

domsfulde end hine, hvorfor vi og læse, at de asiatiske Jøder modtage af Bibelselskabernes Agenter ei alene det Gamle Testamente men selv det Nye Testaments Skrifter *). Kunde den fremstridende Dplysning bevirke, at de europæiske Rabbanister forvandles lidt efter lidt til Karaiter, om just ikke af Navn, saa dog i Sjerningen, var der allerede meget vundet. Ved det store Samhedrin i Paris 1807 blev, som Du erindrer, Kalmuds Anseelse allerede noget indprænket: fortsattes den jødiske Menigheds Palinogenese, som vi ønske og haabe, vil hiint Kirkeskæb ikke blive det sidste, og ethvert tilkommende Samhedrin vil sandsynligvis udvide Tænkes og Lærefriheden, indtil alle Jøder enes om ei at erkjende andet for guddommelig Lov end hvad der indeholdes i det Gamle Testamente og ei erkjende andre menneffelige Love end dem, som gjælde i de adskillige Lande, hvor Jøderne have faaet Borgerkab. Naar Dplysningen har naaet dette Trin, vil uden Tvivl Jødernes Omvendelse ikke være langt borte. Imidlertid bør vi bidrage, hvad der staaer i vor Magt, baade til at

*) V. The XIIIth Report of the British and Foreign Bible Society. Append. pag. 75.

fremstjunde denne Tidspunkt og til at oplyse, opmuntre og berolige de Individer, som ile forud for deres Samtidige og i kort Tid lægge flere Trin tilbage paa den Himmelfste, som deres Stamfader Israel skuede legemligen, men som aandeligen fattet og besseget fører os Alle til Himmelenes Salighed.

Dog, jeg seer, at mit Brev allerede overskrider de tilbørlige Grændser; jeg maa derfor opsætte mine Bemærkninger om Christendommens intensive Tilvæxt til et følgende.

 VII.

L i t e r a t u r .

Ved

 Udgiveren.

A.

Danſt Literatur for Theologer. Aar 1817.

a) Theologiſke Skrifter, Kirkehistorien
iberegnet.

Bibelhistorie for Begyndere, af Pastor Strøm.
4 Rtl. hos A. Goldin.

Neujahrspredigt von Dr. Kochen. 1 Rtblr. til
Bedſte for de fattige, hos Hartier.

Idea hierarchiæ romanæ, qualiſ ſeculo XIII in
Scandinavia præsertim extiterit, geſtis le-
gationibusque Guillelmi Sabini illustrata.
En Magiſter-Disputats af H. F. J. Eſtrup.

De ældste Christnes Apologetik. Et akademisk
Prieskrift af Cand. Theol. (nu Mag.) Nic.
Faber. 1 Rbdlr. hos Hartier.

En liden Andagtsbog, indeholdende korte Bøn-
ner og Betragtninger til hver Dag i
Aaret, af Pastor C. Petersen, 3 Rbdlr. i
Pilestrædet No. 117.

Anden Beretning fra Bibelselskabet i Danmark.
Gaaes paa Baisenhuset uden Betaling for
Selskabets Medlemmer, for Andre 2 Mk.

Sendebrev til Hr. Pastor J. Paludan Müller i
Anledning af hans Afhandling: Om den
geistlige Stands Udsigter til at forsøge sin
offentlige Agtelse, fra Secretair F. C. Tryde.
72 s. hos Schlippe.

Svar paa samme. 8 s. hos Schubothe.

Theologisk Bibliothek, udgivet af Professor J.
Møller. 11te og 12te Bind, hvert 4 Rbdlr.
hos A. Seidelin.

Evende Prædikener af Catechet Edsberg. 1 Rbd.
hos Hempel i Odense og hos Schubothe.
Indtagten bestemt til offentligt Brug.

Afhandlinger henhørende til Philosophie, Moral
og Theologie, af Prof. Dr. C. F. Horne-
man. 1ste Bind 3 Rbdlr. hos Forfatteren.

Theol. Bibliothek 15 Bd.

Y

- Pastor Holsts fuldstændige Catechisation over hele Jesu Livelses-Historie, ledsaget af en Samling Passionsprædikener. 14 Mk. hos Beeken.**
- Reformationens Historie tilligemed en Charaktersildring af Luther og sammes Fortjenester. 8 Mk. store Helliggeiststrædet No. 148.**
- Reformationsfesten 1817 m. v. af E. B. Halager. 4 Mk. hos Beeken.**
- Videnkabelige Forhandlinger ved Sjællands Stifts Landemøde, udgivne af Provsterne P. H. Mønster og E. F. Gutfeld. 3die Bds. 1ste H. 3 Rbd. hos A. Seidelin.**
- Videnkabelige Forhandlinger ved Fyens Stifts Landemøde, udgivne af Biskop F. Plum. 1ste Bds. 3die H. hos Hempel i Odense.**
- Festpredigten, Casual- und kleinere Amtsreden von Dr. Kochen. 2 Rbdlr. 30 Skilling hos Brummer.**
- Forsøg til en Veiledning ved Confirmations-, Skriftes, Brude- og Eig-Talers Holdelse for dem, som indtræde i Læreembedet. Af Pastor P. Holst. 1 Rbdlr. hos Schulz.**
- Om Reformationsaaret, af Cand. Theol. Repsholtz. 1 Rbdlr. hos Schulz.**
- Consistorialraad Beckmanns Overhøring efter Lærebogen. 3die H. 1 Rbdlr.**

Symbolarum ad exegesisin psalmorum Davidicorum specimen I et II. Udg. som Skoleprogrammer af Rector, Prof. N. E. Rissen.

De vera religionis natura deque recta ejus tradendæ via, commentatus est N. Fogtmann. Reform. Program, faaes hos Gylvendals.

De eo quod jam ante Lutherum de veterum institutis immutatum erat. Prolusit I. Suhr.

Dr. M. Luthers Tillid til Gud, Standhaftighed, Frimodighed og Sandhedsfjerlighed. Et Indbydelsesskrift af Adjunct H. Echov.

Da statu ecclesiæ ante Lutherum. Prolusit U. C. Muhle.

De commodis quibusdam, quæ per reformationem ad patriam nostram redundarunt. Scripsit A. F. Mülertz.

De Julio Firmico Materno, ejusque imprimis de errore profanarum religionum libello. Aut. Jano Mich. Hertz (Doctor-Disputatus) faaes hos Gylvendals.

De causis propagatæ celeriter in Dania reformationis, aut. A. F. Mülertz. (Magister-Disputatus).

Apologetæ ecclesiæ christ. ante-theodosiani Platonis ejusque philosophiæ arbitri. Aut. Henrico Nic. Clausen (Magister-Disputatus) faaes hos Gylvendals.

Confessio Augustana invariata, in usum ecclesiarum danicarum ad fidem editionis Melanchthonianæ principis impressa. Betsæget af det theol. Facultet, faaes hos Schulz for 1 Rbblr.

Antistitum ecclesiæ Danicæ, Slesvico-Holsaticæ et Lauenburgensis epistola encyclica ad clerum de tertio reformationis jubilæo pie celebrando. Hos Schulz.

Underviisning til den danske Almue om de fortrinligste Belgjerninger, som Kirkeforbedringen har fienket os. 2 Mark 8 p. hos Schulz.

Den hellige Skrifts Hovedlærdomme. Hos A. Seidelin.

Hvad er menig Mand bedst tjent med, enten en fuldstændig Oversættelse eller et kiernesuldt Udbrag af den hellige Skrift? En Undersøgelse af Pastor M. Rascou. 1 Rbblr. hos Schuboth.

Dr. M. Luthers Levnetsløb og Død af F. C. Koch. 2 Mk. hos Stadthagen.

Reformationsalmanak for Jubelaaret 1817, ved A. B. Møller. 56 p.

Kom Jesum ihu, som er opreist fra de Døde.
Eller: hvad har meest fædet Christendommen,

**Prædømmet eller det 18de Aarhundredes
saakaldte Dplysning. En Undersøgelse af
Secr. Tryde. 15 Rk. hos Popp.**

**Luthers Levnet af Bredov, med en kort Udsigt
over den danske Reformationshistorie af J.
K. Høst. 9 Rk. hos Schubothe.**

**Almindelig Kirkeban og Collector paa Jubelfesten
1817. 1 Rk. hos Schulz.**

**Den Augsborgske Troesbekjendelse paa ny for-
danskst af Biskop Balle, udgiven og ledsæ-
get med Betragtninger i Anledning af den
evangeliske Kirkes tredie Jubelfest ved Prof.
J. Møller. 16 Rk. hos Seibelin.**

**Den christne Kirkes almindelige Symboler med
Følelser og Anmærkninger, samt en
Udsigt over Treenighedslærens Udvikling ved
Prof. P. E. Müller. Hos Seibelin 16 Rk.**

**Prædikener udgivne med Hensyn til Reforma-
tions-Jubelfesten i Aaret 1817 af Stifts-
provst Clausen. 3 Abblr. 24 s. hos Gyl-
dendals (de ere siden udkomne tillige paa
tydskt).**

**Der kleine Catechismus Lutheri zur dritten Ju-
belfeier der Reformation herausgegeben von
Dr. Kochen. (Ogsaa paa Dansk, oversat af
J. P. Sternhagen. 7 Rk. 8 s. hos Steen).**

Jesús Kristus er og bliver den samme i Bærbighed, i Lærdom, i Forjættelser. En Prædiken paa Jubelfesten af Pastor J. E. Paudan. 1 Rbd. hos Gyldendals.

Brevis expositio reformationis Lutheranae sub ditione danica, scrips. J. W. Angel. Rips.

De urbis Viburgi munere et opera in reformatione promovenda. Scripsit N. V. Dorph. Viburgi.

De meritis Lutheri. Scripsit P. S. Kisby-Alburgi.

Efterretning om et Bibelselskabs Oprettelse i Lyngby af Pastor Rønne. 2 Rf.

Tre Prædikener holdne i Anledning af Jubelfesten af Pastor Gallefen. 1 Rbdlr. hos Gyldendals.

b) Andre Præsten vedkommende Skrifter.

Deconomist Correspondent, et Blad til Landboers Nytte. Udgivet af Prof. Begtrup og Inspect. Tropol. 3 Rbdlr. halvårlig hos A. Seibelin.

Conversations-Lexicon eller encyclopædift Haandbog, overs. af Overlærer Kosob. Udt. hastervis hos A. Soldin. 2 Rbdlr. Hæftet.

Thaers Grundsætninger for Landøconomie,
 overs. af F. E. Drevsen. 2den D. 6 Rbdlr.
 hos Hegelund.

Schmalzes Haandbog i Statsøconomien, overs.
 af Fausbüll og Dahl. 3 Rbdlr. hos Schu-
 bothe.

Historia Arabum ante Islamismum, e codicibus
 mscrp. Arabicis collegit, vertit et animad-
 versiones addidit Prof. J. L. Rasmussen.
 7 Rbdlr. hos Brummer.

Landhuusholdnings- og Selvførels Skrifter. Ny
Samling. 4de Bds. 2det H. 15 Mk. hos
 Gyldenbals. 3die Hæfte 3 Rbdlr.

Dannevirke, af Pastor Grundtvig. 2det Bds.
 3die og 4de H. 5 Rbd. 1ste, 2det. 3die og
 4de H., hvert H. 1 Rbdlr. hos Schmidt.

Prof. Oluffens nye økonomiske Annaler. 3die
 Bd. 1—2 H. 1 Rbdlr. 1 Mk.

Landøkonomiske Tidender. 6te Bds. 1ste, 2det
 og 3die H. og 7de Bds. 1ste og 2det H.
 1 Rbdlr. hvert Hæfte hos Richter og Schu-
 bothe.

Historisk Ordbog, af Prof. D. Wolf. 8de Bind
 1a—Ny. 6 Rbdlr. hos A. Seibellin.

Digte af B. S. Ingeman. 2den Udgave. 7 Rbd.
 2 Mk. hos Brännich.

C. F. Jacobis samlede Skrifter. udgivne af Confess. Liebenberg. 3 Rbdlr. hos Schulz.

Om den jødiske Nations hidtil værende Forhold til det christne Børgersamfund og dets Omdannelse i Fremtiden ved Etatsraad Schmidts Phisfeldet. 1 Rbdlr. hos Schulz.

Nödfjelts Levet, Charakter og Fortjenester, af Niemeyer. Oversat af Pastor Zahle. 4 Rbd. 3 Mk. hos Schulz.

Krummachers Parabler, oversat af Maltbe Møller. 3die Deel. 2 Rbdlr. hos Bonnier.

Sagabibliothek med Anmærkninger og indledende Afhandlinger af Prof. P. E. Müller. 1ste Bd. 4 Rbdlr. hos Schulz.

Udtog af Abraham Kalls Verdenshistorie, til Brug for Skolerne ved Prof. Werlauff. 4 Mk. hos Gyldenbals.

Breve fra Sverrige i A. 1812, af E. Molbeck. 2den og 3die Deel. 9 Rbdlr. hos A. Seibelin.

Hroars Saga af Dehlenschläger. Hos Forfatteren.

Det skandinaviske Literaturselskabs Skrifter, 11te Aargang. 4 Rbdlr. hos Seibelin.

Magazin af de nyeste Reisebeskrivelser, 1ste Hæfte, indeh. Chateaubriands Reise fra Paris til Jerusalem. 2 Rbdlr. hos S. Goldin.

Naturlære, til Brug ved Seminariet i Borris, af
N. Ussing. 1 Rbdlr. hos Gyldenbals.

Gierigs Chrestomathie af Ovids Metamorphoses.
3 Rbdlr. 3 Mk. hos Seidelin.

Eunomia af Etatsraad Orsted. 2den D. 9 Rbdlr.
hos Seidelin.

Fortegnelse over det Vigtigste, som paaligger den
geistlige Embedsmand i Kjøbstaden og paa
Landet, at iagttage foruden hans egentlige
Forretninger, med fem forskjellige Schemata
ved Pastor N. Holst. 2 Mk. hos Schulz.

Bothmanns Lærebog i den oeconomiske Husedyrka-
ning. 3 Rbdlr. 3 Mk. hos Brummer.

Ciceros fire Taler imod Catilina, oversat med
Indledninger og Anmærkninger af Dr. N.
Møller. 1 Rbdlr. hos Gyldenbals.

Opgaver til danske Udarbejdelser i de lærde Skolers
øverste Klasse, af J. G. Wegener. 7 Mk.
hos Thoring og Colbing.

Biskop Balles Levnet og Fortjenester, beskrevne af
Prof. J. Møller, med Balles Portrait og
Udvalg af hans lærde Brevverling. 7 Rbdlr.
hos Seidelin. (Da Biographien udgjør det
12te Bind af Theologisk Bibliothek, saa
kunne dets Holdere faae Brevene særskilt for
2 Rbdlr.).

Historisk Kalender, af Proff. E. Engelstoft og J. Møller. 3die Aargang med Kobber og Landkort. 8 Rbdlr. 3 Mk. hos Gylvendals.

Formularbog af Etatsraad A. S. Ørsted, 4de Udg. 7 Rbdlr. hos Goldin.

Historia scholæ cathedralis Arhusiensis ab ipsis ejus incunabulis ad præsens ævum adumbrata ab E. G. Tauber. (Vel udgivet som Reformatiønsprogram; men dog en heel Bog).

Marcellus Palingenius Stellatus. Til Erindring om Reformationens Aarhundrede udg. af Biskop F. Plum. 10 Rbdlr. hos Hempel i Odense og hos Schubothe. (Indtagten tilfalder Fyens Stifts Bibliothek).

Bidrag til den danske Historie af udenlandske Manuskriptsamlinger. Ved Prof. Brøndsted. 1ste Hæfte. 10 Mk. hos Gylvendals og Brummer.

Efterretninger om Kong Fredrik den Tredie, ved Prof. Ryerup. 6 Rbdlr. Østergade No. 63.

Om Højsering af D. Lemvig. 48 s.

Udsigt over Verdens Krønike, fornemmelig i det Lutherske Tidsrum ved Pastor N. F. S. Grundtvig, 8 Rbdlr. hos Seidelin.

Berrenners Methodebog eller Veiledning til en rigtig Læremaade for Almueskolelærere, oversat af Adjunct Milling. 19 Mk. hæftet. Nørregade No. 221.

Den danske Stats geographiske Beskrivelse af Th. Glieman. 1ste Deel. 5 Rbdlr. hos Gylbendals.

Davids Harpen, eller udvalgte Psalmer, metrist overs. ved C. J. Boye. 1 Rbdlr. hos Thiele.

Theoretisk og praktisk Anvisning til Fattigvæsenets hensigtsmæssige Bestyrelse i Danmark udenfor Hovedstaden, ved Pastor H. Bastholm. 7 Rbdlr. i Slagelse og paa flere af Kjøbenhavns Boglader.

Grundtræk til en Declamationslære, af Student C. Lütken. 24 S. hos Gylbendals.

Er den Paastand grundet, at Kløveren efter afskillige Aars Dyrkning taber sig? Hvad er Aarsagen dertil, og hvilke andre Foderurter kunne erstatte den? Besvaret af J. C. Drevsen. 40 S. hos Gylbendals.

Nordiske Harpetoner eller Blomstersamling af danske Digtere, valgt og med Litterærnotizer ledsaget af Prof. G. C. Clausen i Altona. 6 Rbdlr. hos Gylbendals.

Prøver af danske Folkesagn, samlede af Student
J. M. Thiele. 1 Rbdlr. hos Gyldehals.

Føftbrødrene. Tragoedie af Dehlenschläger. Bred-
gaden 190.

Menneskets Værdighed, en Gave til unge Mens-
nesker af Sintenis, overs. af Prof. Guldberg.
2 Rbdlr. hos Brummer.

B.

Nyeste udenlandsk theologisk Literatur.

Dr. Phil. Marheinecke's Geschichte der deutschen
Reformation. 1ster und 2ter Th. Berlin 1816.
(Slutter med Rigsdagen i Augsburg 1530
og er endog for dem, som næie kjende
Schröckhs og Plands Værker, meget lærerig
især ved de hyppige og betydelige Indflud af
samtidige, fornemmelig Luthers egne Skrifter.
Interessen forhøies ved den Snderlighed og
Trofasthed, hvormed Alt er fortalt. Saa-
vidt Anmelderen kjenner, er det Ms. bedste
Værk).

Institutiones theologiæ Christianæ dogmaticæ.
Scrips. J. A. L. Wegscheider. Editio 2da,
emendata et aucta. Halæ 1817. (Den huds

tighed, hvormed denne nye Udgave følger efter den første, vidner om Bifald hos Mange; og unægteligen har denne Bærebog mange gode Egenheder, fjændt de ikke opveie de Feil, som flyde af Forfs. altfor vidt drevne Rationalismus).

Opuscula exegetica, critica, dogmatica, scripsit, recognovit variisque additamentis locupletavit H. Aug. Schott, Theol. D. et Prof. Jenensis. Jenæ. Tomus I. 1817. Tom. II. 1818. (12 indholdsrige academiske Skrifter, deriblandt Forfs. Dissertatio inaug. De consilio quo Jesus miracula ediderit, ex iis Christi effatis, quæ hac in re præcipua sunt, recte cognoscendo).

Dr. H. A. Schotts geistliche Reden und Homilien, zum Theil mit besonderer Hinsicht auf die Ereignisse der Zeit. Jena, 1815. (Høi religiøs Følelse tilligemed Klarhed i Begreberne, uden sværmende Mysticismus, begeistrende Kjærlighed til Fortøseren og hans Rige, praktisk Interesse og frugtbare Hensyn til Tidens betydningsfulde Tegn, ere Egenheder, hvorved disse aandelige Taler udmærke sig. S. Jen. Lit. Zeit. 1817 No. 115).

Summa Theologiæ Christianæ. Ssripsi. Christ. Frid. Ammon. Editio tertia, castigata et aucta. Lips. 1817. (Bekjendt nok fra de ældre Udgaver; om dette Uplags Fortrin see Leipz. Lit. Zeit. 1817. No. 209).

Sommerpostille, von Claus Harms. Kiel und Leipz. 1815. (Rec. i Leipz. Lit. Zeit. 1817 No. 232 og 33, der forekommer mig at være ligesaa upartist som indsigtsfuld, tilstaaer at have taget denne Bog i Hænde med Fordom imod Forf. men blev snart saaledes gennemtrængt af dens kraftige Aand, at han anbefaler unge Præster disse Foredrag til Studium (ei til Efterligning) for deraf at lade sig begeistre for deres Kald. Thi saaledes som her maa den geistlige Tale fremgaae af eget fuldt og frit Bryst, hvis den skal finde Indgang i de Mennesters Gemyt, som allermeest behøveden, kjøndt de ikke troe det. Store, ja yderst sjældne ere i saa Henseende den genialste Forfs. Gaver. Og med denne fyrige Veltalenhed forener han en meget grundig Tankegang og en undertiden ret omhyggelig anlagt Plan. Men paa den anden Side forfølger Rec. hverken de Smågløsheder, der forekomme hist og her, eller den Hovedfeil hos

Fors. at bryde Staven over Anderledes-Tænkende og at gribe med Forskerlighed de mindst antagelige Bestemmelser i det gamle dogmatiske System. Den danske Anmelder er aldeles enig med denne Rec. Kun at Pletterne forekom mig ubetydelige ved Siden af saa store Fuldkommenheder, hvorvel jeg gik over fra Læsningen af de 95 Theses til Sommerspostillen).

Libri sacri antiqui foederis ex sermone Hebræo in Latinum translati. Ogsaa under den specielle Titel: *Pentateuchus ex s. Hebr. in Lat. translatus: notatione brevi præcipuæ lectionum et interpretationum diversitatis addita*, auctoribus D. Henr. Schott et D. Julio Fr. Winzer. Vol. I. Lips 1816. (Skal efter Planen blive et Sidestykke til Dr. Schotts med Rette saa yndede Bearbejdelse af det N. T. Men ifølge en Recension i Gen. Lit. Zeit. 1817 No. 174–176, hvilken dog paa nogle Steder synes altfor streng, er dette Arbejde ikke nær saa godt. Derimod er det i Bertholdts Journal meget anbefalet. Selv har jeg endnu ikke prøvet det.

Die Theorie der Beredsamkeit, mit besonderer Anwendung auf die geistliche Beredsamkeit.

Von Dr. H. A. Schott. 1ster Theil. Leipz. 1817. (Unbeselet i Hall. Lit. Zeit. 1817 No. 261).

Ueber die Schriften des Lucas: ein kritischer Versuch von Dr. F. Schleiermacher. 1ter Th. Berlin 1817. (Handler om Lucæ Evang., hvori Forf. vil have afstikt 4 forskjellige Bestanddele, nemlig 1ste bestaaende af 1 og 2 Cap., anden af Cap. 3—9, 49, tredie Masse, hvilken Lucas skal allerede have fundet som et Heelt, gaaer til 19de Cap. og Resten, den fjerde Masse, skal være sammensat af flere Bestanddele. I den hele Undersøgelse gjenfinder man Forfs. bekjendte Skarpsindighed, men ogsaa hans Eyst til at bygge nye og vilkaarlige Hypotheser).

Glaube, Liebe, Hoffnung. Ein Handbuch für junge Freunde und Freundinnen Jesus, von Joh. H. B. Dräseke, 3te Auflage. Lüneburg 1815. (En saare passende Confirmationsgave: den fortjente at oversættes paa Dansk).

Andachtsbüchlein für bußfertige, gefangene Missethäter von Rudv. Schloffer. Leipz. 1815. (Skal være meget opbyggelig og lærerig for Bedkommende).

Christ. Theoph. Kuinoel Commentarius in libros Novi T. Historicos. Editio 2da auctior et emendatior. Voll. III. Lips. 1816—17. (alle 4 Evangelier med' endel Forbedringer). Volumen IVtum, continens Acta Apost. ibidem 1818.

Grundriß der kirchlich-protestantischen Dogmatik. Zur Bildung evangelischer Geistlichen zunächst zum Gebrauch bey Vorlesungen. Von F. H. C. Schwarz. Hetschberg 1816. (Wangler isølge Leipz. Btt. Bettung 1817 No. 302—3. fast Plan og indblandes adskilligt Uvedkommende).

Grundriß eines Systems der Neutestamentlichen Hermeneutik. Zum Gebrauch für Vorlesungen von Dr. G. Ph. Chr. Kaiser. Erlangen 1817.

Entwurf einer Apologetik der christlichen Religion. Zur dritten Jubelfeyer herausgegeben von Dr. G. G. Franke. Altona 1817. (Med samme Feilighed erindre vi, at Dr. Frankes tvende Colleger i Kiel, Hr. Dr. Edermann og Dr. Kleuter, have begge givet Bidrag til samme Fæst: Hiin i en særskilt udgiven liden Bog: Denne i en Afhandling "Ueber den alten und neuen

Theol. Bibliothek 15 Bd.

3

Protestantismus", indrykket i Kieler Blätter 5ter Bd., 1stes und 2tes Hest, nærmest foranlediget ved og stilet imod et slet tydt Skrift, som gjerne vilde indsmugle Naturalismen i den evangeliske Kirke under Navn af den ægte Protestantismus).

Dr. M. Luthers Leben mit einer kurzen Reformationsgeschichte Deutschlands und der Literatur, von G. H. A. Ukert. 2 Theile Gotha 1817. (Udmærket sig hæderligen iblandt en Rængde lignende Skrifter. Literaturen indeholder kostbare Supplementer til Fabricii Centifolium Luth.).

Dr. M. Luthers deutsche Schriften, theils vollständig theils in Auszügen. Ein Denkmal der Dankbarkeit des deutschen Volks im Jahre 1817, herausgeg. von F. B. Lomler. 3 Bände Gotha 1816—1817. (Anbefaler sig lige meget ved godt Valg og ved en let Priis, 3 Rdlr. Solv).

Die entlarvte Inquisition. Nach dem spanischen Original des Don Ant. Puigblanch im Auszuge. Weimar 1817. (En nyttig Modgift mod den gjenoplivede Jesuitisme).

Bildnisse der Urheber und Beförderer, auch einiger Gegner der Kirchenverbesserung im 16

**Jahrh. m. m. Herausgegeben und mit Er-
läuterungen begleitet von R. J. Beder.
Folio. Götta 1817.**

**Ueber den gegenwärtigen Zustand und die Be-
dürfnisse unserer protestantischen Kirche bey
dem Schluß ihres dritten Jahrhunderts.
Betrachtungen, Vorschläge und Wünsche
von Dr. G. J. Pland. Erfurt 1817.**

**Eigefom Reformationens-Jubilæet 1817 frem-
skaldte en Mængde Skrifter i Tydskland, saas-
ledes gav den franske Regjerings Concordat med
Paven i samme Aar Anledning til mange fran-
ske Stridskrifter, af hvilke jeg dog blot vil
nævne de toende mig tilhændekomne, som begge
ere forfattede af den gallicanske (Borger- og
Kirke-) Friheds ædle og lærde Talsmand, Bisop
Gregoire:**

**Da Concordat. (Indrykket uden Navn i La
Minerve Française, ogsaa særskilt udgivet.
Paris 1818. Dette titet Skrift er stilet
imod Concordatet, og sammes Forsvarere,
fornemmelig imod Abbed Clausel).**

**Essai Historique sur les libertés de l'église
Gallicane et des autres églises de la Ca-**

Catholicité, pendant les deux derniers siècles. Par M. Grégoire. Paris 1818. p. 457. (Indeholder mange Oplysninger til Frankrigs nyeste Kirkehistorie, tagne for en stor Deel af de pavelige Archiver. Ogsaa om de udenlandske Kirkers Rettigheder handles her med megen Beredom).

Bibelskrifter.

Magazin für die neueste Geschichte der protestantischen Missions- und Bibelgesellschaften. Erster Jahrgang. Basel 1816.

Archiv für Theologie und ihre neueste Literatur. Herausgegeben von Dr. E. G. Bengel, Prof. Theol. zu Tübingen. 1ster Bd. 1815. 2ter Bd. 1816—17. (Efter en mangen god Afhandling af den for Grundighed og Sindighed med Rette agtede Tübingiske Skole, foruden lærerige Recensioner).

Wells und Tschirners Analecten. 4ten Bandes 2tes Stüd. Leipzig 1816.

Magazin für christliche Prediger. Herausgeg. von Dr. C. F. Ammon. (En Fortsættelse af Besslers Journal). 1ster Band 1817. 2ter Band 1818.

Kritisches Journal der neuesten theol. Literatur.

Herausgegeben von Dr. E. Bertholdt. 5ter Band, Sulzbach 1816. 6ter Band. 1817.

(Selvndt denne Journal ikke aldeles er nu, hvad den var, da Gabler redigerede den, fortjener den endnu Opmærksomhed og synes ikke at have tabt ved Dr. Ammons Grætrædelse).

Af Stäudlins og Eschirners Archiv für Kirchengeschichte er tredje Bind fuldbendt, og 4de Bds. 1ste St. udkommet 1818. I 3die Bind 2det St. findes af Biskop Münster en Afhandling om Religionen i Norden før Odins Tid; og i 3die Bd. 3die St. er aftrykt de dansk-norske Biskoppers latinske Hørdebrev til Geistligheden i Anledning af den kongel. Anordning af 18de Octbr. 1812,

Frønske.

L'ami de la religion et du roi. Journal ecclésiastique politique et littéraire, udkommer i 2 Nummer ugentlig hos Leclerc i Paris.

Bibliothèque religieuse, morale et littéraire, udkommer-i samme Stad høstevist. 12mo.

VIII.

Udgiverens Svar paa toende Artikler i
udenlandske Tidender.

A.

Gjendrivelse af nogle falske Betydninger
i et Norsk Blad.

I det norske Rationalblad, 14de Hæfte No. 40—43 for 1818 har Hr. N. Hertzberg, der kalder sig en gammel Landsbyprest, (Kjendt hans Tidens Fabelighed ei lader formode, at han er gammel; og hans inhumane Adfærd ei tillader mig at troe, han er Præst) under Overskrift: "En advarende Bekjendtgjørelse", denunceret mig for sine Landsmænd som en Misbæder, fordi jeg i Tillægget til salig Balles Biographie har indrykket et Brev fra salig Biskop Nordal Brun uden

dertil at have hans Slægtningers Tillæbelse. Dog
 erfarer man snart under Læsningen af hans Invec-
 tiver, at det ikke er nær saa meget denne min Fors-
 brydelse, der har bragt Hr. Hertzberg i Harnisk,
 som tvende andre, ligesaa mageløse, Misgjernin-
 ger, begaaede af mig, idet jeg 1) har frakjendt
 Biskop Brun theologisk Lærdom, og 2) i en Note
 roest Recensenten af de liturgiske Stridskrifter (Hr.
 Professor, Rector D. Worm i Horsens) for Sin-
 dighed og Upartiskhed. Begge Dele skal jeg, naar
 Modgrunde fremsæres, til enhver Tid vide at for-
 svare; men den første Paastand er ingenlunde
 gjendrevet ved Hr. Hs. Modbeviser (Bergensernes
 Kjærlighed for Brun, samt det Matmorminde, der
 ifølge kongelig Befaling skal reises ham), saalidet
 som den sidste gjendrives ved den haarde men ret-
 færdige Dom, som Worm fældede over Bruns
 fletskrevne liturgiske Piece. En Mand kan have
 mange Dyder, thiøndt han mangler Erudition og
 som en Folge deraf forløber sig i lærde Stridighe-
 den. Jeg agter Nordal Brun høit fra Geniets
 Stige; og beklager, at jeg aldrig har havt Leilighed
 til at kende ham personligen, eller høre en saa als-
 mindelig beundret Taler. Hans Gaver maae have
 været overordentlige, da de vare i Stand til at
 dække de mange væsentlige Mangler, som findes i

hans ved Trykken bekendtgjorte Taler, og henrive endog de Tilhørere, som mødte i Kirken med Forsdom imod ham. Endvidere er det norske Folks Kjerlighed (ikke Hr. Hs. blinde Forkjærlighed) for den Hefengangne mig et afgjørende Bevis for hans høie moralske og religiøse Værd. Men naar eller hvor har jeg nægtet dette? Eller troer Hr. H. at ingen kan være en ædel og fortjent Mand, uden han tillige er lærd Theolog? Biskof er Mangel af Lærdom et betydeligt Savn hos en Biskop; men dette fandt nu eengang Sted hos Nordal Brun, og det staaer hverken i min eller i nogen Panegyrikeres Magt at afhjælpe denne Mangel. Kun vil jeg tilføie til Trøst for Hr. Hs. sygelige Patriotisme, at Brun havde denne Mangel tilfældeds med mange danske (ja tyske, engelske, franske, spanske o. s. v.) Biskopper, hvorpaa jeg heller ikke i Valles Biographie har lagt Skjul.

Altsaa er det blot den første Anke, imod hvilken jeg har at rettfærdiggjøre mig. Og da kan jeg som ærlig Mand forsikre Hr. Pastoren, at hvis jeg havde haft mindste Kjendskab til Biskop Bruns Slægtninger, vilde jeg have brevvekslet med dem, som jeg gjorde med andre, inden jeg lod Brevet trykke; men de Benner, til hvilke jeg henvendte mig i Læne Sag, kunde ingen Oplysning give

mig hvielen om hans Enkes eller Børns Opholds-
 sted. I Bergen kjendte jeg Ingen, til hvem jeg
 uden Paatrængenhed kunde henvende mig. Da jeg
 nu ei fandt Noget i Brevet, som gjorde salig Brun
 Glam (og det aldrig faldt mig ind, hvad Hr. H.
 — jeg ved ikke med hvad Ret — nu fortæller
 mig, at Brun ei vilde have offentlig be-
 kjendt sig til dets Forfatter), saa bekiendtgjorde
 jeg det, for at min Biographie ei skulde mangle
 dette Bilag fra en saa berømt Biskop. I den
 Brevsamling, som blev mig overgivet af Ballés
 Arvinger til fri Raadighed, fandtes kun
 dette ene Brev fra salig Bruns Haand. Hørde
 jeg undertrykt det, og dette var kommet til Hr.
 Hs. Kundskab, vilde han formodentlig deri have
 set ligesaa megen Avindsyge og Ondskab, som han
 nu finder i dets Bekjendtgjørelse. Ingen kan
 have mere Agtelse for Renheds og Fortroligheds
 Helligdomme end jeg. Ogsaa ved denne Leilighed
 har jeg lagt det for Dagen. I hvor sædvanligt
 det er at udgive lærde Mænds Brevverling efter
 deres Død (maaskee kjender Hr. H. selv Professor
 Myerups Samlinger af Breve til Lurdorff, Lan-
 gebek og Suhm), saa vilde jeg dog ikke benytte
 de mig overgivne Papirer, førend jeg af Bedkom-
 mende, naar jeg kunde opspørge disse,

havde faaet yderligere Tillæbelse. Jeg tilføjer, at
 jeg vel opdagede i Bruns Brev et Udsald mod Con-
 fessionarius Bastholm; men da dette ei engang
 var saa haardt, som mange i hans trykte
 Stridskrift mod samme Mand, kunde jeg deri
 ingen Grund finde til at undertrykke et Brev, som
 i andre Henseender geraadede Brun til Åre, og
 desuden var — som alt hvad der kom fra denne
 Pen — karakteristisk. Men nu var det mig
 magtpaaliggende i dette Værk at faa alle med
 Balle samvirkende danske og norske Biskopper i
 Korthed karakteriserede. Denne Hensigt opnaaede
 jeg ved min Brevsamling; og dette er den sande
 Oplosning af et Problem, til hvis Forklaring Hr.
 H. har maattet digte Skinsyge og Misundelse fra
 min Side, Foragt og Fortrængelse af mit Theo-
 logiske Bibliothek fra Biskop Bruns Side; end-
 videre har han meent at maatte tillægge mig
 Rjætterier, Indflydelse paa "alstens forstruede
 Hoveder af Reologie", hvormed mange norske
 Theologer hjemkom fra Kjøbenhavns Universitet
 i den senere Tid" o. s. v. o. s. v. Da ei mange
 af mine Læsere holde det norske Nationalblad,
 og Ingen, uden at høre Hershbergs egne Ord,
 kan forestille sig hans Ubetænksomhed, vil jeg
 til en Prøve affkrive et hidhørende Sted. Det

lyder S. 162 saaledes: 'Hvormeget man end
 bør og vil tage Alt efter 8de Bud in bonam
 partem, saa viser dog den hele Fremgangsmaade
 og Anmærkningerne, at en Smule Arve-
 synd af fordums Recensenteres *) Uvillie mod
 Brun er smittet paa Doctoren. Kan vel ogsaa
 hende, at salig Biskop Brun har labet ham
 vide, at han havde liden Lyst til at anbefale det
 theologiske Bibliothek til sit Stifts Præster **).
 Balle selv var jo dermed ei aldeles fornøiet (see
 S. 292 i Biographien ***), og reentud sagt:
 med altsens forstruede Hoveder af Neologie,
 hjemkom mange Theologer fra Kjøbenhavns Uni-

*) Her siger Hr. S. mig en Compliment imod sin
 Villie. Gid det var sandt at jeg havde arvet ret
 Meget efter Ole Worm!

J. M.

**) Han har for mig hverken øttret Lyst eller Ulyst
 dertil, ligesom det aldrig kunde falde mig ind at
 søge hans Anbefaling for mine Skrifter.,

J. M.

***) Deraf sees at Balle var fornøiet med alle
 mine Bidrag, og kun misfornøiet med De
 Wettes Indledning til Pentateuchen.

J. M.

verfattet i den senere Tid, det behøvedes slet ikke at eftersende dem theologiske Hæfter, som Recruter af samme Suurdei. En Balles byde Lærsdom, hvormed at bortaande (sic!) ethvert tydskt eller dansk Udrud, var yderst faa givne." Strax efter tilføies: "Gjenlyden fra vore Fjælde om hvor kjær vor Brun var os, har nok flurret i Doctorens Øren." I denne Tone, og opfyldt med lignende avindsyge Besskyldninger, er det Hele forfattet. Først paa den ottende Side slutter min Anklager sin Diatribe med følgende nonsensfulde Ord: "See Hr. Doctor, det formeentlige Oleum et vinum (?) perdidisti pover en gammel Landsbye Præst *) at henvise en Doctor Theologiae at læse Ebr. 12, 1."

Naturligvis fortjente en saadan Angriber for sin egen Skyld et andet Svar, end det han allerede har faaet: alle retsfindige Læseres Mishag. Hans almindelige Besskyldning for Neologie be-

*) Forfatterens egen Orthographie, hvoraf man rigtig nok ikke seer, om det er Landsbye n eller Præsten, der tager mig i Skole, ligesom det er uvidt, hvad jeg skal læse, enten Ebr. 12, 1, eller det formeentlige Oleum &c.

høver jeg blot at modsætte en almindelig Benægtelse, indtil han nævner de vrangte Meninger, jeg, være sig i mundtlig eller skriftlig Foredrag, skal have fremført. Men da han har vovet at gøre sine ugrundede Insinuationer til en Nationalsag, og at opfordre det agtværbige norske Folk til Deeltagelse i hans skammelige Beskyldninger, anstaae jeg det for Pligt at oplyse hans Fremgangsmaade. I øvrigt veed jeg meget vel, at man i Norge saavel som i Danmark har vidst tilbørligen at vurdere hans Besluttraab; og at man hifset som her har ladet baade Biographien og de øvrige Dele af Theologisk Bibliothek vederfares Ret. Ogsaa tør jeg troe, at mit Rygte er saaledes beskæftet imellem Norges Fjelde, og min Grindring saa pletfri hos mine mange forðums Tilhørere, der nu leve og virke blandt det norske Folk, at sligt Angreb, om det end havde støttet sig paa mere skinbarlige Grunde, dog ei vilde skadet mit gode Navn. Selv ved denne Følelse har jeg havt den Glæde at erfare af mine norske Venner, hvorende de saa Exemplarer af Balle's Levnetsbeskrivelse, som ere komne til forskjellige Egne, paa flere Steder gif fra Haand til Haand, fra Bøigde til Bøigde, indtil de vare opslidte;

Theol. Bibliothek 15 Bd.

A a

og jeg har faaet ogsaa for dette Arbeide mangen venlig Hilsen og mangen kjerlig Taksigelse selv fra Ubejendte. Naar Hr. H. hører saadan Løn for sit polemiske Arbeide, da skal jeg ei kalde det et Midskrift.

B.

Dplysninger til nogen Misforstaaelse i en tydsk Tidende.

I den Recension over de 10 første Bind af Theologisk Bibliothek, som findes i *Ergänzungsblätter zur Jenaischen Allg. Lit. Zeitung* No. 23—25 for 1817, og hvoraaf et Udtog læses i *Danſk Lit. Tidende* for 1817 No. 21, bemærker Rec. i Anledning af Napoleons gunstige Uttrin-ger om Protestanterne (som jeg indlemmede i Theol. Bibl. 2det Bd. af Theol. Nachrichten), at hiin Reddelelse under Napoleons Regjering paa- drøg den vakre Redacteur af Theol. Annalen Hr. Consistorialraad Bachler, dengang Professor i Marburg nu i Breslau, megen Fortrædelighed og en meget alvorlig meent Inquisition paa det hemmelige Polities Vegne ved General-Politie- Commissair v. Wolf i Marburg, idet denne en-

belig vilde vide Forfatteren til hiin Notice, men Bachler med den stærke Standhaftighed, Snildhed og Redacteurtrofast, ja endog med Fare for sin personlige Frihed undveg og afviste denne Forbring.

Med fornøielse meddeler jeg mine Læsere denne Oplysning, kjendt Rec. har ledsaget den med et lidet Snert til mig, fordi jeg har sagt l. cit. p. 337, at det kjønneste, om just ikke meest glimrende Træk i "den store Keisers" Regjering, er den Samvittighedsfrihed som han tilstaaer alle Confessioner i sit store Rige." Jeg behøver ikke engang nu at tage disse Ord tilbage: hvormange Skribenter kunne sige det af alle dem, som i Aaret 1812 yttrede sig om Napoleon (de engelske undtagne)? Var han da ikke en stor Keiser? stor af Forstand og Kraft, kjendt desværre ikke af Hjertets Reenhed! Og er ikke den Agtelse for sine Undersaatters Samvittighedsfrihed, som han viste og haandhævede, et kjönt Træk i hans Regjering? At han (ogsaa i dette Tilfælde) havde og forfulgte Trykkefriheden, var vistnok sammelig; men denne Slam var mig ubekjendt, da jeg nedskrev hiin Yttring. En anden Misforstaaelse, som den ellers saa blide og velvillige Recensent har begaaet, maa

jeg ved samme Seilighed berigtige. Han siger nemlig, at de Anmærkninger, hvormed jeg har ledsaget Schwarz's Afhandling: "Den praktiske Theologies og Pædagogikens Bændepunkt i vore Dage", ere polemiske ei alene imod de Heidelberger Jahrbücher men imod den tydske Literatur overhovedet. Dette var dog langt fra min Mening; og jeg kan endnu ikke udfinde, hvorledes sliq Hensigt kan uledes af mine Ord. Jeg siger anf. Sted S. 22 "at jeg finder kun sjelden Seilighed til at gjøre mine Læsere bekjendte med den i tydske kritiske Tidsskrifter herskende Aand" (nemlig fordi jeg ikke leverer Recensioner men blot Afhandlinger). "Desto hellere benyttede jeg den mig ved ovenstaaende Afhandling tilbudne Seilighed (desto hellere: nemlig fordi det er saa sjældent at Recensions-Institutterne tillige leverer Afhandlinger; den anden tydske theologiske Journal af Anseelse, som gjorde det, nemlig Gablers, er ogsaa i det theol. Bibl. benyttet) til at forelægge mine Læsere en Prøve paa den Aand, som taler i de bekjendte heidelbergiske Aarbøger." De sidste Ord vise tydeligen nok, at min Polemik, forsaavidt dette Navn tilkommer et Par oplysende eller berigtigende Anmærkninger (hvilke Rec. tildeels giver

Medhold f. Er. denom Pestalozzi), var fillet alene imod disse Kunstler i de heidelbergſke Aarbøger — og, ſom det Følgende viſer — egentligen imod det fornemme og dunkle Sprog, ſom i mine Dine vanziter de forreſten i mange Maader agt- værdige, af mig ved Navn anførte Mænds For- træd. Det dunkle findes iſær hos Daub, navn- ligen i den Afhandling, ſom jeg har citeret, dog ogſaa i flere af hans Skrifter, ſelv i hans be- rømte Theologumena, hvilke ſikkert ikke een af 100 Læsere forſtaaer. Det Pretioſe og Fornemme findes i adskillige ſchwarzſke Skrifter, uden at jeg dog derved lader mig indtage imod det meget Gode, hvilket de ſaavelſom Daubs unægteligen indeholde: kun maae de drøſtes af ſindige Mænd, ſom vide at adſkille Klinten fra Hveden. At jeg ingeniunde miſtkjendte det meget Originale, Grundige og Interſſante, ſom indeholdes i de heidelbergſke Aarbøger, beviſer jo netop den Om- ſtændighed, at jeg indlemmede en Afhandling deraf i mit Tidſkrift, hvori endnu intet maade- ligt udenlandſt Produkt har ſaaet eller ſaa- ſaae Plads. (Ogſaa af de indenlandſke Bidrag erklærer Rec. blot et Par for ſaa ubety- delige, at de burde været ubelukkede; men diſſe ſamme vare da ogſaa ubetydelige af Omfang: og

i saa Fald veed enhver Redacteur, at man gjerne viser mindre Strængbed, især naar Forlæggeren ei for flige Smaa-Artikler lader sig betale). Altsaa kunde Rec. gjerne spare det Raad, som han giver mine Læsere, hellere at læse de heibelsbergste Aarbøger med deres egne Mine end med mine (hvilket da Enhver alligevel var nødt til at gjøre).

Men endnu mere smerter det mig, at Rec. har i den Grad mistydet mine Ord, at han kan troe mig sjenst findet imod den tydske Literatur overhovedet. Hvorledes stemmer denne Klage overeens med det fortrolige Bekjendtskab, som Rec. flere Steder tilkjender mig med samme Haade i ældre og nyere Aider? Hvorledes rimedes den med det theol. Bibliotheks Omsorg for at gjøre danske Læsere tidliggen bekjendt med de mærkværdigste tydske Skrifter, og det Udbytte for Videnskabten, samme levere? Hvorledes kunde jeg, naar det var min Mening, have anvendt saamegen Tid paa det tydske Sprog, at jeg, uden at have studeret i Tydskland, har leveret Afhandlinger i det tydske Sprog, hvilke Rec. selv velvilligen erklærer for schægbar? Jeg maatte da være ei alene det inconsequenteste men tillige det utafnemmeligste Menneske. Dvertimod til-

Raaer jeg gjerne, at — i det Høieste med Und-
 tagelse af de gamle Classiker i Henseende til
 Smagens Dannelse — fylder jeg tydske Skri-
 benter og tydske Literatur, mine fleste og bedste
 Kundskaber. Hvad denne Tilstaaelse har at be-
 tyde, kunne dog kun mine Landsmænd fuldkom-
 men bedømme, hvilke kjende min Kjerlighed til
 vor fædrelandskke Literatur. Imidlertid angaaer
 denne Tilstaaelse ei saa meget dem, som den
 ærede Recensent, i hvis Dine jeg ligesaa nøs-
 dig, som i hans mange Bæferes, vil ansees for
 utatnemmelig eller eenfoldig.

Drykfeil i 1ste Bind (Valles. Ecenot).

Side 233 Lin. 2: 1809 læs 1804

**— 251 — 13: lidet, naar man avler meget, l.
lidet, naar man avler lidet**

Theologisk Bibliothek

udgivet

af

Jens Møller,

Doctor og Professor i Theologien ved Kjøbenhavns
Universitet.

Sættende Bind.

Kjøbenhavn 1819.

Trykt og forlagt af Andreas Seidelin,
Hof- og Universitets-Bogtrykker.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY

ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION

500 N. 5TH ST. NEW YORK, N. Y.

—

I n d h o l d.

Side

- I. Bibelsens frie Læsning og Uddeling blandt Menigmand, forsvaret i et Sendebrev; tilligemed et Forslag til Fædrelandets Geistlige om at oprette Herreds- og Soyne-Bibelselskaber. Af Udgiveren . . . I
- II. I hvilket Forhold staaer Nutidens Aand til Reformationen? Udviklet i en Jubeltale af Prof. Tegner, oversat af Svenst ved Udgiveren 101
- III. Mose Lovsang 2 Moseb. 15, 1—18. Melodist oversat af Pastor N. Blicher . . 141
- IV. Efterretninger om Islands religiøse, literære og sædelige Forfatning. Uddragne af Dr. Hendersons Reisebeskrivelse ved Udgiveren 146

- V. Bemærkninger over religiøse Oplysningsselskaber, deres Indretning og Værd; forfattede med nærmest Hensyn til Fædrelandet og ledsagede af en historisk Udsigt over de fornemste udenlandske Tractatselskaber. Af Udgiveren 223
- VI. Confessionarius Dr. Christian Bæstholms Levnet, Character og Fortjenester, Et Mindekrift af Udgiveren 281
- VII. Anmeldelse af Trykfeil i det reviderede N. L. Ved Udgiveren 407
-

I.

Bibelens frle Læsning og Uddeling blandt
Menigmand forsvaret af Udgiveren, i et
Sendebrev til Præsten Hr. Bastholm,
 ledsaget af et Forslag til Fædrenelandets
Geistlige om at oprette Herreds- og
Sogne-Bibelselskaber i Danmark.

Høfstræde Hr. Pastor Bastholm!

Jeg maatte si kjende Dem saa nøie som jeg gjør,
hvis jeg begyndte mit lange Brev med Uadstyd-
ning for Naaben, hvorpaa De faaer det, nemlig
igjennem Pressens uøisommelige men sikke me-
dium. Vi have ofte med hinanden debatteret vig-
tige Gjenstande, og steds forladt Kamppladsen —
om endog med forskellige Meninger — saa dog til-
lige med gjensidig Agtelse. Ogsaa har jeg eensgang
tilforn maattet modsigge Dem paa Prent, uden at
finde Deres Benæb for mig paa mindste Naade
svækket. Sikker skal jeg nu som da føre min Op-

Theol. Bibliothek 16 Bd.

X

positionstale saaledes, at vort gamle Forhold ei derved skal lide noget Brud. Begge elste vi jo Sandheden og hylde det gamle Symbolum: Amicus Socrates, amicus Plato, magis amica veritas. Alligevel fordølger jeg for min Deel ikke, at det fledeste koster mig Overvindelse, naar jeg skal skrive imod en Mand, jeg agter; og denne Gang, da Skribepunktet stod i saa nær Forbindelse med Dets Embedsforhold, maatte jeg have en sønløs Nøt, inden Pligtfølelsen fik gjort sin Ret gjældende og bragt Pennen til Papiret. Iblandt de Betragtninger, som bestemte mig til dette Skridt, var vel Embeds- og Christen-Pligt den afgjørende; men visselig forglemtos ikke. Henjån til et mangelaarigt Benskab, hvilket maatte gjøre det behageligere for Dem, at jeg med Pennens Afgørelse og Glædsel fremtraadte imod Dem, end muligheden anden Bibelforsvarer, som med min Overbeviisning ikke forbandt den Tilgængelighed, jeg fikert skal udølse.

De aner nu allerede, hvorom det gjælder. Det er intet mindre end Hæmlets to be or not to be. I det mindste vilde Svaret for mig ingen Besværgelse have, hvis man ved et Trylleflag tog Christendommen bort fra Jorden; men uden Bibel lader ingen reen og sand Christendom sig tænke: hvo der altsaa lukker Bibelen for det christne Folk,

han berøver Kirken sit Livsstof, og vilde — med eller imod sin Willie — omsider føre Christenheten tilbage til det 13de og 14de Aarhundredes Forsatning, da Kærg og Kærd maatte spørge Paven i Rom, hvad der var Christi Kære og Christi Willie, da Baldenserne og Biskopperne, fordi de havde at raadsørge Kristus og Apostlerne selv, bleve udelukte af Menigheden, plagede og myrdede; kort, da Menneskebud raadede over Samvittighederne, fordi det guddommelige Lys var sat under en Skjeppe. Jeg veed, at De gyser ei mindre end jeg ved Tanken om saadant Tilbagefald; men jeg skal snart vise, at de Grundsætninger, De nyligen har yttret om Bibellærnings Skadelighed, paa det nøieste hænge sammen med hiint papistiske System, og vilde, naar de consequent haandhævedes, føre den protestantiske Kirke tilbage dertil. Maakee har De endnu ikke strængt forfulgt de hidt hørende Tankerækker; De har uden Tvivl ladet Dem henrive af de meget indlysende Grunde, som tale for Bibeludtog betragtede som Chrestomathier for Børn, fra hvilken Synspunkt det ligesaa lidet kan indvendes imod dem, som imod Bibelhistorier; De har, idet De uden nølagtig forregaaende Meditation nedskrev deres Dom, overset det ganske forstjellige Forhold, hvori den hels

lige Skrift staaer til Kirken d. e. Menighedens myndige Medlemmer. Dette indsaae jeg strax, da jeg nyligen i Deres Ugeblad: den Vest-Sjællandske Avis No. 117 for 1818 læste følgende Forbømmelsedom over Bibelselskaberne: en Anstalt, som efter min Overbeviisning er den største Betsignelse, det 19de Aarhundrede har bragt over Jorden. "Imidlertid — hedder det der col. 1098 efter en Berømmelse over det Slesvigholstenske Bibelselskabs dydige og ædle Hensigt — er efter Redacteursens Overbeviisning og Erfaring Bibelselskaberne, som de nu ere bestaaende, naar Bibeludelingen til de Nationer undtages, som endnu ikke have antaget Christendommen, mere skadelige end gavnlige, hvilket Erfaringen bestoværre vil udvise; thi den Raade, som der nu følges ved at uddele hele Bibler i den blotte Oversættelse, og uden veilevende Anmærkninger, er aldeles ikke passende til vore Liders Betsættelse; enten maae der blot uddeles de Stykker af Bibelen, som Almuen kan forstaae, eller hele Bibler maae uddeles paa den Raade, at Almuen kan bringes til at forstaae dem, det vil sige med korte og oplysende Anmærkninger, som ikke ere skrevne af Høvedstadens eller Universiteternes Lærde, men af Mænd, som ere bekjendte med Menigmands Tænkemaade; paa den Raade, som

Værket nu drives, vil Bibelen enten ikke blive læst, eller blive misforstaaet og misbrugt. I Luthers Dage kunde en blot Oversættelse af Bibelen gaae an, ikke i vore."

Saaledes staae for mit Nie de Ord væntede, hvis Tilværelse jeg endnu fristes til at benægte. Fire Dage ere forløbne, siden jeg læste dem første Gang; jeg har vendt og dreiet dem paa enhver Maade, for at bringe dem i Samklang med den evangeliske Lærers, den granskende Theologs og den veltænkende Journalists øvrige Grundsætninger; men jo længere jeg pønser derpaa, desto mere flure de i mit Ore, som den frygteligste (gib jeg tillige turde sige: den sidste) Efterklang af den bahrdfiske (Aster-) Aufklärung. Jeg har søgt Oplysning hos mine Venner: forgjæves! Det er Alle en Gaade, hvorledes en Mand, som beraaber sig paa Overbevisning og Erfaring, og hvis Sandbruhed Ingen omtvivler, har kunnet nedskrive i en Avis saa afgjørende, og dog tillige saa umotiveret, saa falsk og overilet en Dom. O! at dog en venlig Genius havde tilhviist Dem blot en tusinde Deel af de beangstede Ord, som nu høres overalt, hvor Deres i saa mange Henseender udmærkede Ugeblad læses! Jeg kjender Deres ædle Hjerte, gode Hr. Baltholm; og veed, at De havde holdt

den varfelfulde Artikel tilbage. Har den flere Dage og Nætter kunnet forurolige mig, der dog just i denne Punkt har en saa besæftiget Overbeviisning, blot fordi jeg tænkte paa vore mange svage Brødre og Søstres Balle, hvor maa den da have virket paa de utallige Ubefæstede! Hvor maae de Fromme iblandt disse have gysset, ved at høre en Præst, som med Rette er agtet for Eardom og Flid, ivre imod Bibelens, den ubestaaende og uforvanskede Bibels, Uddeling iblandt Menigmand; spaae sørgelige Følger af en Guds Betsiguelse, med hvilken intet jordenst Gode kan sammenlignes, og tilraade en vilkaarlig Fremgangsmaade, hvorved det blev uundgaaeligt at sætte menneskelige Meninger ved Siden af Guds eget Ord!

Dog — jeg vil ei udmale det Skilderie, som svæver for mig, af saa mange forargede, rækkede, ængstede og bekymrede Samvittigheder: Hensigten af dette Brev er ikke at røre, men at overbevise min Ven, og alle dem, som om dette vigtige Spørgsmaal maatte være geraabede i samme Billedfarelse. Mit indvortes Kald til at skrive herom har jeg alt omtalt; og det udvortes er noksom begyndt i min Embedsstillning: ikke just som Medstifter og Medbestyrer af det danske Bibelselskab (som saadan behøvede jeg ei at flamme mig ved det Vidnes-

kyrd, De selv påligger om Bibelselskabernes roes-
værdige Hensigt); men som offentlig Lærer, som
protestantisk Theolog, ja endelig som evangelisk
Christen. Desuden har jeg alt tilforn talt Bi-
beluddelingens Sag; jeg har udsørligen prøvet
alle de Grunde, som ere anførte for Bibeludtog;
jeg har oversat Mösselts skarpsindige Deduction af
disse Grunde, og viist, for hvorvidt disse vare gyl-
dige, men tillige, at de aldeles ikke kunde retfær-
diggjøre Udtogs Indførelse i den christne Kirke *).
Jeg har haft den Glæde ved disse Arbejder at om-
stemme Mange, som forhen vare af Deres Me-
ning; ja jeg tør troe, at De selv, hvis De havde
læst og overveiet de hidhørende Arbejder, vilde be-
tænkt Dem paa at nedskrive den paaanteede Dom.
Jeg vil her undertiden gjøre Brug af mine forrige
Argumenter; de ere endnu ikke forældede; og vare
de det end, vilde de dog findes brugbare ifølge
Sandhedens evig = ungdommelige Kraft. Mange
vente af mig, at jeg atter skal tale til den mis-
kjennte Bogs Priis; og maaskee kunne nogle til-
fældige Egenstaber erstatte, hvad der mangler mig
i Dybsind og dialektisk Færdighed.

*) See de tre hidhørende Afhandlinger i Theol.
Bibl. 1ste Bind.

Ikke som der udfordredes kunstlig Dialektik til at oplyse det Inconsequente i ovennævnte Avisyttring. De vil vist ikke nægte, Høistærede! at De har nedskrevet den currente calamo; og derved har De gjort det let for sagkyndige Læsere at finde det Ugjeldige i Hovedconclusionen. De har indrømmet saa meget, at man ved at disputere ex concessis snart kan bringe Dem til enten at fragaae det Indrømmede, eller give Slip paa Deres Resultat, da begge Dele ingenlunde kunne bestaae ved Siden af hinanden. De har nemlig tilstaaet; 1) at blotte Bibeloversættelser endnu ere et passende Underviisningsmiddel for Nationer, der ikke have antaget Christendommen; og 2) at de ogsaa vare det iblandt Christnede Folkelag til Luthers Tid, men at de ikke mere ere det i vore Dage. De er vis paa, at naar hele Bibelen nu uddeles til Menigmand i christelige Lande, bliver den enten ikke læst, eller misforstaaet og misbrugt.

Her spørger jeg nu først ad 1) om det er rimeligt, at Hedninger, der først i en moden Alder høre Guds og Christi Navn fremført, skulle have mere Lust til at lære, og mere Forstand til at fatte eller anvende Bibelens Indhold, end Menigmand i Europa, der fra sin Barndom opførtes i Chri-

Kærligheden, hørte de hellige Navne og Bærdomme
 gjentagne af dyrebare Forældre og elskede Lærere,
 indpræntede sig samme i Livets lykkeligste Alder og
 derved sammensmeltede hine Navnes Erindring og
 hine Bærdommets Kraft med alt, hvad der ellers
 er ham kjært. Denne Idee-Association formaaer
 saa meget over Mennesket, at den netop frembrin-
 ger hos Hedninger, Jøder og Muhamedanere den
 største Hindring for Christendommens Udbredelse.
 Det skulde ei være vanskeligt at overbevise disse
 om deres Bilsfarelser, naar ikke Følelsen og
 Phantasien kom deres Forstand til Hjælp,
 og ved tusinde Tryllekunster, der dog næsten alle
 knytte sig til Bærdommens Winder og Forsædres
 Ihu-kommelse, besmykkede dens Sophismer.
 Naar derfor de ældre Kirkefæribenter kalde den he-
 deniske Religion, som Christendommen saa lang-
 somt betvang, *avita superstitio*, have de ved dette
 Epitheton angivet en psykologisk Grund, hvorpaa
 de selv maaſtee ei altid tænkte. Skat derfor Bi-
 belen udrette noget Stort iblandt Hedningerne, er
 det ikke nok at den sendes dem alene; men den maa
 ledsages af indsigtsfulde og nidkjære Prædikanter.
 Bistof ſkatter jeg høit de utrolige Anſtrængelser,
 som nu gøres for at faae Bibelen oversat i alle
 haande hedenſke Tungemaal; men jeg anſeer Mis-

sionerne for et nødvendigt Supplement, hvis det ædle Mål skal opnaaes. Og selv naar duelige Missionærer bringe, som de bør, Guds eget Ord til de nye omvendte eller omvendende Folkeslag, er det endda her langt mere udfald for at misforstaaes end iblandt ældre christne Folk, hvor saavel den almindelige som den religiøse Oplysning er større, hvor der ere flere Prædiker og Tilsynsmænd, og hvor et fra Barndommen bekjendt kirkeligt Hærebegreb unægteligen letter Bibelens Forstaaelse samt forebygger Misbrug. Har Apostelen Ret, naar han vil, at man skal give Børn Melk (ogsaa i aandelig Forstand) men de Børne haard Føde: da var det jo aldeles bagvendt, om man vilde byde Kirkens Børn (nyomvendte Hedninger o. s. v.), den haarde Føde (d: hele Bibelen), imødens dens ældre Medlemmer fik Melk (d: de lettere Stykker af Bibelen i Udtog, vel endog udtværede i Anmærkninger).

2. Naar De dernæst siger: "I Luthers Dage kunde en blot Oversættelse af Bibelen gaae an, ikke i vore"; da søger jeg atter forgjæves en Grund til denne Paastand, som modsiges min hele Kundskab om de tvende Tidsaldre, hvilke her sammenlignes med hinanden. De befrægter, at Bibelen i

vore Dage vil blive misforstaaet og misbrugt, imedens Historien har lært Dem, som mig, at den — i det Hele taget — ikke blev det i Reformationens Tid; men De siger os ikke, hvorpaa Deres Frygt grunder sig. Skulde den være gyldig, da maatte Almuen i vore Dage være mindre forstandig, mindre oplyst, mindre forsynet med due-lige og skriftkyndige Lærere; den maatte være mere hengiven til Sværmerie, til falsk Andagt og Munskehellighed, end den var til Luthers Tid. Men dette er vist ikke Deres Mening; ei heller stemmer det overeens med Historiens og Erfaringens Vidnesbyrd. Ingen kan nu med Rette skrive om Danmarks eller noget protestantisk Lands Almue, hvad Luther skrev om den tydske 1529 i Fortalen til sin Ilden Cathedismus: "Hilf lieber Gott! wie manchen Jammer habe ich gesehen, daß der gemeine Mann doch sogar nichts weiß von der christlichen Lehre, sonderlich auf den Dörfern, und leider viel Pfarrherren fast ungeschickt und untüchtig sind zu lehren; und sollen doch alle Christen heissen, getauft seyn, und der heiligen Sacrament genießen, können weder Vater unser, noch den Glauben, oder zehn Gebot, leben dahin wie das liebe Vieh und unvernünftige Säue: und nun das Evangelium kommen ist, dennoch

sein gelehret *) haben, aller Freiheit meisterlich zu misbrauchen." Luther vidste altsaa af egen Erfaring, der sikkert var af langt større Omfang end den, hvorpaa De, Høifæredede! beraaber Dem, at Bibelen kunde misbruges (og hvilken Guds Gave kan ei det?) han havde nyligen oplevet Bondekrigens Rædsler, og var endnu, da han skrev dette, omringet af store Hobe Anabaptister og andre Fanatikere, der søgte at besmykke deres Forvildelser og Udaad med Citater af Bibelen; men han var ei saa forflynnet eller Kleinmodig at han over Enkeltes Uforstand skulde glemme det Heles Vel. Han vidste, at Lyset var kommet i Verden for at opklare, ei for at formørke; at Guds Ord, som var givet Menneffene til Dypreisning og Saliggjørelse, umuligen kunde ved sin egen Kraft føre dem til Fald eller Fordærpelse; at alle de, som forargedes derved, ogsaa uden det vare fortabte; thi den som kan forarges over det Hellige, hvorledes vilde han undgaae Forargelse i en vanhellig Verden? Derfor lod Luther sig ei standse paa sin herlige Bane af de Forvildede, som saa meisterligt misbrugte hans og Evangeliets Lære

*) Efter den jultiske, brandenburgske og leipzigiske Udgave: gelernet.

om kristelig Frihed; han vedblev ufortrødent at arbejde paa sin Oversættelse af det G. T. der ogsaa snart ledsagede det alt udgivne Nye Testament. Kun bannede han tillige i sin Skoledygtige Mand, der snart som Menighedernes Lærere kunde udlægge, fortolke og anvende Skriftens Indhold; der kunde oplyse de dunkle Steder og indskærpe de klare. Men have vi ikke endnu deslige Lærere? Hedder vor Kirke ikke endnu den evangeliske? og betegner ikke dette Navn hele Kirkens Ret til at kjende Evangeliet af dets ægte og fuldstændige Kilder (ikke af Udtog eller vilkaarlige Fortolkninger, hvilke dog steds, naar Enhed skal tilveies bringes, endes med en katolsk Tradition)?

Og hvilke skulde vel de Lærere være, der efter min Bets Mening true os fremfor Luthers Samtidige, dersom vi fremture med at uddele Bibelen blandt Menigmand? Har man ikke retteligen kaldet vort Old Forstandighedens, ligesom det lutherske var Troens og Hølelsens; og er ikke Hølelsestroen langt mere udsat for Sværmeriets Lærere (paa hvilke De uden Tvivl har tænkt) end den Forstands-Religiositet, man i de sidste Tider (vist nok altfor eenfaldigen, og med en ubillig Tilfidsættelse af Phantasie og religiøs Hølelse) har indskærpet og bibragt Folket? Hvo veed ikke, at

den evangeliske Kirke i de sidste 50 Aar har lidt langt mere af Bantro end af Døttro? Hvo er fjender ikke, at Troen hos de fleste trænger langt mere til at opvarmes end at afkjøles; og at det endnu vil vare en Stund, inden vise Lærere behøve at gribe til Førebbyggelsesmidler imod Sværmetters Smitte? Men selv naar den Tid atter vender tilbage (nogle af Dagnets Tegn tyde paa Muligheden af dens Gjenkomst), veed jeg for min Deel endda intet bedre Betryggelsesmiddel end den hellige Skrifts almindelige og forstændige Læsning. De Misforstaaelser, som enkelte fromme Anabaptister til Luthers Tid begik, ligesom Waldenserne tidligere, ere nu mindst at befrygte, da sikkert enten Oplysning eller Egennytte vil afværge Misforstaaelse af de proverbielle Talemaader, som forekomme f. Ex. i Bjergetalen.

Kun i een Henseende, men som ikke af Dem er draget frem for Øyet, kunde man sige, at Luthers Tid var mere skikket til almeen Bibellæsning end vort, fordi det naturligt var stærkere i Troen, havde en fastere Tillid til de guddommelige Lærdomme, Formaninger, Advarsler og Forjættelser end det christne Følk paa de fleste Steder nu have. Dette er en sørgelig Sandhed; men mon ikke ogsaa den opfordrer os til paa ny at gjenindsføre Bibels

læsningen, paa det den gammelbargs Fromhed, og
 Tugt, og Erbarhed med denne strænge men ypp-
 erlige Læremester maa vende tilbage? Saameget
 er i det mindste vist, at Almenen si vinder sin gamle
 Villid til Bibelen, sin Kjerlighed til dens Indhold
 og sin Erbsødigbed for dens Forskrifter tilbage,
 saalænge een Stemme efter den anden hæver sig
 om dens Uforslaaelighed, dens Bidtøstighed *)

*) Iffor, i Anledning af Jubelfesten, tiltraadte
 Hr. Pastor M. Rasou, dog med Moderation
 og i en videnskabelig Undersøgelse, at foranstalte
 og uddese Bibeludtog. Hans Grunde: — thi
 han udsatte saadanne — bleve gjendroent i Li-
 teratur Tidenden for 1817 No. 47. I dette
 Dieblif, da jeg er i Begreb med at berigtige een
 Avisartikkel, læser jeg en anden i Kjøbenhavns
 Skilderie No. 102, iligemaade af en Geistlig,
 som (rigtig nok uden at nævne sig) fortæller os,
 at "den hellige Skrift, den ypperste af alle Bø-
 ger, kan i de fleste Mennefters Haand" (en smuk
 logisk Tankeforbindelse imellem de blotte Mulig-
 heders "f a n" og Virkelighedens "de f l e s t e")
 "uden tilbørlig Veiledning, uden Lærers og Sag-
 kyndiges Anvisning til at gjøre en rigtig An-
 vendelse deraf, stifte, saaledes som Historien,
 saavel om de ældre som nyere Gnostikere, Ana-
 baptisterne, Quækerne o. fl. viser, mere Dndt

og — hvad veed jeg — hele dens Hørlighed.
Derfor smgriete det mig saa dybt, at see Dem,

end Gødt; ubetænksomt at udbrede dette store
Oplysning- og Lyksalighedsmiddel, og fæste
det, saa at sige, paa enhver, fæste det end i
den bedste Hensigt, vilde det letteligen kunne
blive en sand Profanation." Men, maa jeg
spørge denne Wijsmand, hvor mangler det paa
tilbørlig Veiledning? er der ikke i vort Land og
allevegne, hvor Bibelen udbreides, sagkyndige Læ-
rere? og hvilke ere de Personer, som "ubetænks-
omt fæste Bibelen paa Enhver" (at jeg skal tale
med Guds)? Bibelselskabet udbeder, som bekendt,
kun efter nøieste Overlæg Exemplarer til dem,
der ønske saadanne. Det kan for saa vidt sige, som
Luther til Catholikerne, da han havde udgivet
sit tydske N. T.: "Wers nicht lesen will, der las
es liegen. Ich bitte und seire niemand drum."
(S. Luthers d. Schriften, von Romer. 2 Th.
S. 354). Forfatteren behøver altsaa ikke fra
denne Kant at søgte for nogen Profanation;
han vil vist aldrig faae Leilighed til at anvende
paa Bibelselskaberne Matth. 7, 5. Men desto
mere Grund have vi, Bibelens Udbredere, til at
erindre slige protestantiske Geistlige, der eet Dieblisk
drive paa evangelisk Christendom og Moralitet,
under tilbørlig Tvend med Pavebøms, Hierarchie,
Barbarie, Jesuitisme og Inquisition, men i det

Ædere Bastholm, hvis Hjerte slaaer saa varmt for Folkets Oplysning og Forædling, tale imod en fri Brug af den Bog, som alene er i Stand til at bevirke Samdrægtighed imellem Forstand og Hjerte, Cultur og Moralitet, jordist Lykke og himmelsk Salighed.

De beraaber Dem paa Deres Erfaring; men tillad mig at svare Dem, idet jeg agter Deres Sanddrubed: denne Erfaring har da været eensidig, opfattet i et falskt Lys og sikkert indskrænket til nogle faa Exempler, der neppe begrundede mere end een af Deres tre Paastande, og netop den eneste, hvis Gylbighed jeg ubetinget kan indrømme, nemlig at Bibelen eies i mange Huse, hvor den ikke læses. Videre strækker sig neppe Deres Erfaring; og denne er aldeles ikke ny. Men om det endog var Tilfældet med adskillige af de Bibler og N. Tr., som ere blevne udeelte af Bibelselskaberne (Skjøndt dette ikke

andet Diebtik h

sinde Farer af

t eneste

nder),

Dog

me

engang er sandsynligt; thi gratis uddeles Exem-
 plarer kun til Gaadanne, som baade ere timelig
 trængende og hvis aandelige Trang tillige er be-
 vidnet af deres Sjælesørger) saa vil Ingen, der ud-
 trykker sig bestemt, tillægge sliq Ikke-Brug Navn
 af Misbrug. Og om egentlig Misbrug af Bi-
 belen d. e. dens Anvendelse til Næring for Svær-
 meri, til Besmykkelse for Ondskab og til Andres
 Forsørelse, have vi endnu ikke hørt enten fra Deres
 eller nogen anden Egn i vort Fædreland. Hau-
 gianismen, hvoraf der endnu skal være nogle Lev-
 ninger i Jylland, udsprang af en anden Kilde, og
 vilde bleven qvalt i Gudselen, hvis Evangeliet
 overalt var bleven prædiket og læst i sin Reenhed
 og Fuldstændighed. Skulde imidlertid lig-
 nende Misbrug i Deres Omegn være foranledigede
 ved Bibellæsning (ihvorvel Deres Avis har
 tiet derom), da ere de for det første et Beviis paa,
 at Bibelen ogsaa kan anklages, hvor ingen Bibels-
 selskaber ere oprettede, og for det andet, at man
 endnu ligesom til Luthers Tid kan bruge Bibelen
 til Paaskud for sit eget onde Hjertes Indskydelse.

Her slutter den første Deel af mit Sendebrev;
 og jeg kunde nu nedlægge Pennen, hvis denne
 Skrivelse alene var bestemt for Dem, Høifstærede!
 Thi hvad De endvidere ønske i Henseende til Bi-

belubtog og Bibeludgaver med oplysende Anmærkninger til Kirkens og Folkets Brug, er allerede af mig og mange Andre beviist at være deels umuligt deels utjenligt. Til disse Arbejder kunde jeg henvise Dem, i den Forvisning, at Deres Sandhedskjerlighed vilde ved Hjælp af fornøden Næring føre Dem til den rigtige Erkjendelse; men da jeg venter og ønsker, at dette lidet Skrift ogsaa kommer i enbeel Læseres Hænder, som ei ellers syffels sætte sig med videnstadelige theologiske Undersøgelser, saa maa det tillades mig her at tilføie, hvad forhen i denne Materie er sagt, dog med det Forord, at det skal blive Resultatet af en gjentagen Overveielse og sølgelig (om ei Haabet slaaer mig feil) frit for Trivialitetens bekjendte Egenskaber.

Jeg begyndte den hidhørende Trias af Afhandlinger i Theologisk Bibliothek 1ste Bind med at udvilde Bibellæsnings Fortrinlighed fremfor al anden Læsning, og kunde nu vel med Rette forbre, at enhver Fors. som modfiger denne Paastand, skulde først gjendrive eller dog svække de der for min Thesis fremsatte Grunde. Dette har Ingen gjort; ei heller har Noget forandret Stridens Gjenstand ved at benægte den Grundsandhed, fra hvilken jeg gik ud, den nemlig, at Bibelen inde-

hofber en guddommelig Aabenbaring. Hvo som
 forlaster denne Hovedhjørnesteen af min Tærebys-
 ning, med ham maatte jeg stride paa en ganske
 anden Maade: ham maatte jeg først overbevise om
 Christendommens Sandhed og Guddommelighed,
 hvorom Talen naturligtvis ikke kan være i en De-
 bat, som føres indbyrdes imellem Christne. Dog
 antydede jeg allerede dengang, hvad jeg endnu
 finder nødvendigt at indskærpe, hvorlunde selv de
 viseste Hæbninger synes at have erkjendt Nødvæn-
 digheden af en Aabenbaring. Jeg indrømmede, at
 ogsaa den hedenske Oldtids Verdsligvisse have
 handlet smukt og fuldstændigt om Sædelighedens
 første Grunde og om Pligternes Hellighed; men
 jeg spurgte ligesuldt, og jeg spørger endnu:
 om nogen Philosophie har virket saaledes paa
 Menneskets Indre som Christendommen? om noget
 menneskeligt Skrift kan saaledes oplyse Forstanden
 og helliggjøre Villien som Bibelen? Vi raadsføre
 os med Historien, og den lærer os, at Seneca
 f. Ex. med sin herlige Sædelære neppe forbedrede
 ti fordærvede Romere, imedens Paulus med Kors-
 sets kraftige Ord omvandt mange Tusende. Vilde
 vi i Menneskets Natur eftergranske Karsagen her-
 til, da bliver Resultatet deraf en ny Anbefaling
 for Bibellæsning. Forholdet, hvori, den menne-

Felige Wiisdom staaer til den gubbommelige, udspringer naturligviis af det, hvori Mennesket staaer til Gud, sammenlignet med det, hvori det ene Menneske befinder sig til det andet. Det sædvanlige Menneske, stolt og trodsigt, indbilder sig at være lige saa klogt som dets Medbroder, der ved Genie og Tænkning arbejdede sig op til en høiere Wiisdom; det lader haant om hans Advarsler, eller underkaster i det mindste disse sin egen Dom (og hvor sjældent er denne upartist eller indsigtsfuld?). Den ugleste og dumme Borger i Athen tiltroede sig Ret til at mønstre Sokrates's Lære; og Perikles beherskede Atheniensernes Aand i saa lang Tid, kun fordi han snildt indbildte dem, at det var deres Raad, han fulgte; deres Indsigt, han hylbede; deres Villie, han fuldbyrdede. Det er ikkun meget eenfoldige eller meget oplyste Mennesker, som finde sig i, villigen idag at adlyde den, som de igaar sad til Doms over. Denne Sætning er eenskydig med den bekjendte Sandhed, at en reen republicanst Forfatning alene kan trives enten hos dydige (ædel-eenfoldige) Folkeslag eller iblandt luster indsigtsfulde Individier (saasom i *respublica literaria*). Med andre Ord: der udsfordres enten fuldkommen Gemytsreenhed (som i Ustyrbighedstanden) eller høi Aandsdannelse, til

at erkjende Lovens Hellighed og stabigen adlyde den blot fordi den er en Lov. For Bøssener af denne dobbelte Art passer det kantiske Moralprincip fortræffeligt. Derimod er det langt lettere for Menneskene i Almindelighed (dem, som have forladt Ustyldighedsstanden uden at have naaet Fornuftens Modenhed) at erkjende Lovgiverens Hellighed, og at underkaste sig hans, den Almægtiges og Alstedsnærværendes, op-
 høiede Villie. Ved Tanken om ham føler Mennesket strax sin Ringhed og Afmagt! her maa al Stoltthed tie, al Egenkjerlighed bukke under. Gudsdommens Stemme tør Mennesket ikke modstaae. Dette vidste allerede hine Oldtidens Lovgivere, som foregave at være guddommelige indblæste, idet de fræmsførte menneskelige Bud. De forudsaae, at deres Ord vilde derved faae mere Vægt, at selv de Gjenstridigste i Folket vilde bøie sig under deres Nag, være sig nu at det var let som Minos's og Numa's, eller tungt som Manes's og Muhameds. Andre (bestednere) Lærere i Oldtiden vovede vel ikke, som disse, at sammensmelte deres egen Person med den inspirerende Guddoms, men henviste dog deres Tilhørere til den himmelske Aand, som de vare sig bevidste at agte paa. Sokrates foretog sig intet af Vigtighed uden at have

raadspurgt sin Genius, og naar Pythagoræeren gjentog sit *αυτος εσμι*, er det aabenbart, at han satte Læreren Person istedetfor Lovens Navn, vistnok fordi hiin betragtedes som hellig og useilbar, imedens denne, som Menneskevært, maatte af ham laane sin Kraft.

Til disse Vidnesbyrd vil jeg endnu sige eet, som netop i Bibelsagen af en tænkende Mand er bleven gjort gjældende *). Plato lader nemlig i Phædon Simmias afslægge Forfatterens egen Troesbekjendelse med disse Ord: "Jeg tænker (om Sjælens Udødelighed), o Sokrates, omtrent som Du: at det er enten umueligt eller saare vanskeligt at vide i dette Liv noget sikkert derom; men at det kun anstaaer et blødagtigt Menneske, ikke at prøve paa enhver Maade hvad derom siges, eller at aflade fra en alsidig Undersøgelse førend man er ganske udmattet. Thi eet maa man dog herved opnaae, enten lære og udfinde hvorledes det staaer til dermed; eller, hvis dette er umueligt, da antage den bedste og ugendriveligste Mening derom, og forsøge at sømme derpaa som paa et Bræt igjennem Livet; naar man ikke kan reise

*) S. Dritter Jahresbericht der Hamburg. Astenaischen Bibelgesellschaft 1818, S. 57.

sikrere og tryggere paa et fastere
 Fartoi, saasom en guddommelig Bære."

Hvor maae Aabenbaringens Foragtere bestjæmmes
 ved at læse disse Ord! Det Lyk, Plato kun skim-
 tebe i den fjærne Baggrund, straalere i dets fulde
 Glæde for dem; og de lulle forsættligen Vinene.
 Hvad han udsandt som det sønsteligste i Mulighe-
 dens Rige, er givet dem i Virkelighedens; og
 efterat dets velgjørende Kraft er godtgjort ved År-
 hundreder's Erfaring, omtvivle de den endnu.
 Nyligen udviklede vort Bibelselskabs Præsident,
 den ædle Grev Schimmelman, hvilke dybe Savn
 Menneſkeskægten vilde føle, hvis Bibelen ikke var
 til, endog under den, i sig selv umulige, Foruds-
 sætning, at Videnskaberne desuagtet havde op-
 sounget sig til deres nærværende Høide *). Jeg
 vil oplæse en lignende Hypothese, men i en nogen
 forſkjellig Hensigt, efterlignende vise Sjelesørgere,
 som ofte have bragt en utaknemmelig Ægtefælle til
 Fortrydelse og til Erkjendelse af en misſkjendt
 Mages Bærd, ved at anfille følgende Betragtning-
 ger: "Du klager uden Årsag, o Kvinde! Og blev
 dit haarlige Ønske opfyldt, at ſilles ved denne

*) See tredje Beretning fra Bibelselskabet i Dan-
 mark. S. 40 fg.

forbund saa elskede, og endnu saa agtværdige Væ-
 tesælle, da først skulde Du have Grund til at
 klage. Hvad! om Gud i dette Nieblif berøvede
 Dig ham! O hvor vilde Du ikke føle hans Savn
 og bebreide Dig Din Utafneemmelighed! Betænk,
 at det er til dit eget Bedste han forholder Dig
 Dine Feil, indskrænker Dine Forlystelser, tugter
 Dine Børn o. s. v. Viid, at ikke han har foran-
 dret sig, men Du har forandret Dig. Din Kjæ-
 lighed til ham er bleven kold; derfor indseer Du
 ikke, hvor høit han endnu elsker Dig, og hvor
 meget han vil gjøre for Dig, naar Du kun viser
 Dig værdig dertil. Hvad der hos ham er Kraft og
 mandigt Alvor, og hvad Du selv forbund erkjendte
 for gavnlig Strængheid, kalder Du nu Haardheid
 og Umildheid; den Wiisdom i hans Tale, der
 overgaaer din nærværende Uforstand, og ei begri-
 bes af Dig, fordi Du er indbildt eller uopmærk-
 som, vilde Du nu som forbund lettelig fatte, naar
 Du atter lyttede dertil med agtsomt Øre og lærs-
 villigt Hjerter. Vend tilbage til Din forrige Kjæ-
 lighed, Opmærksomheid, Tillid og Hengivenheid:
 da skal Du erfare, at han endnu er den samme
 trofaste, venlige, vise Huusbonde, som Du i de
 henrundne Dage erkjendte ham at være. Vagt
 Dig, at Du ikke ved Utafneemmelighed og Trodsen

forstjertser en saa stor Guds Belgjerning! Forestil Dig, hvor forladt, tvivlraadig og hjælpeløs! Du vilde vorde, dersom Himlen i sin Brede borttog fra Dig og Dine Børn denne Eders hulde Forsørger!" — Det er en apostolisk og skøn Allegorie at fremstille Forholdet imellem Christus og hans Kirke under Billedet af et Par Trolovede: man tænke sig blot Christi fævne Evangelium istedetfor ham selv som Brudgommen, og man vil uden Tvivl finde hele ovenstaaende Tale anvendelig paa den Materie, vi her afhandle. Thi fra hvilken Tid og af hvilke Personer fremsførtes de hyppige Klager over Bibellæsningsens Skadelighed? Mon dengang, da den hellige Skrift almindeligen læstes i Husene, og mon af Saadanne, som selv vare blevne forførte ved dens Brug? Nei, man nødes til at indrømme, hvad Historien vidner, at i halvtrediehundrede Aar efter Reformationen var Bibelen den usælbare og af Alle velsignede Grundvold for offentlig og privat Underviisning, Formaning og Andagt, for almeen og huuslig Lyksalighed; man maa vedgaae, at Klagemaalet over Bibelens Farlighed først begyndte, da den Voltairiske Philosophie og den Bahrdfiske Theologie havde indtrængt sig i den protestantiske Kirke og nebsat den hellige Bog i Hverdagskrifternes Antal, hvor

den da, berøvet sin Høihed, ei længe kunde bestaae i sin Heelhed; (thi ethvert Oldskrift har sær-
 egne Vansteligheeder, hvilke maae støde dem, der,
 med Forglemmelse af alle dets Fortrin, bedømme
 det alene efter Forstaaelighedens lette Maalestok).
 Men hvo vil vente en upartist Dom af Bibelens
 Uvänner, eller af Saadanne, som i det mindste ere
 aldeles ubekjendte med dens Aand og Indhold?
 Vil man derimod istedetfor Historien hellere raad-
 spørge vore Dages Erfaringer, da skal man
 endnu fornemme, at de Familier, i hvilke Guds
 Ord holdes i Ære, læses, begrundes og tages til
 Rettesnor, ere de sædeligste, ordentligste og (selv
 af Bibelens Fornægtere) de meest agtede. Man
 spotter dem vel maaskee paa deres Bag, smiler
 medlidende ad deres gammeldags Fromhed, betegner
 dem med Navn af Hellige, (o at de Christnes
 Hønneste Benævnelse nu er bleven en Spot!) af
 Pietister, Hernhuter o. s. v. men man agter dem
 dog i sit Hjerter; og i Handel og Wandel søger
 man dem fortrinligen; thi man kan stole mere paa
 deres Ord end paa Bibelforagternes Underskrift og
 Tæder.

Jeg spurgte for det andet, hvilke de ere, som
 klage over Bibellæsningens Skadelighed; og
 Svaret bliver, at det ikke er Menigmand selv,

men nogle af sammes Lærere, hvilke dog maae keles i tvende Classer med Hensyn til deres Bevægrunde, som hos Nogle ere velmeente skjøndt altid ugyldige, hos Andre derimod uædle og sigtende til at holde det christne Folk i en aandelig Umyndigheds Tilstand. Begge Classer ere dog temmelig enige om, paa sig selv at have erfaret gavnlige Virkninger af Bibelens Læsning; men forsikre, at dette skyldes deres høiere Indsigt, og kan ikke forudsættes om Menigmand. Disse (de jesuitiske) tillukke helst Bibelen ganske for Almuen; hine tilraade sædvanligen Udtog, dees for at skaffe Alle en Forsmag paa den himmelske Føde, deels for, at give Menigmand Tid til anden Læsning, og derved fremme en flersidig Dplysning. Dette var sikkert ogsaa Deres Hensigt, Høistærede! desto mere er det Pligt for mig at bære noget længere herved.

De veed, at jeg ikke er den Mand, som misser under Folket nogensomhelst gavnlig Kundskab; at jeg meget mere selv har gjort endeel for at udbrede deslige. De mindes, hvor enige vi vare i at anprise Almuebibliothekers Dpyrettelse, og at jeg selv i mange Aar forestod et temmelig betydeligt Borgerbibliothek i Slagelse. Mine Grundsætninger og Ønsker herom ere endnu i det Væsentlige uforandrede, skjøndt jeg er bleven noget strengere

i Henseende til Biblernes Balg; og navnlig er jeg kommen til den Overbeviisning: at al den Læsning tilsammen tagen vi gavner Almuens nær saa meget som Bibelen alene; men derfor ønskede jeg dog gjerne at see Saxo og Snorro og Dve Mallings Bog om de store og gode Handlinger i hver Bondes Huus ved Siden af Bibelen. Dgsaa er jeg i Begreb med at skrive, efter en høj Autoritets Dpforsdring, en Læsebog i Fædrenelands Historie for Menigmands Ungdom. Islændernes Exempel har især overtydet mig om, hvora ledes Eusebia og Saga kan ubi en skjøn Dag virke Haand i Haand til et Folks religiøse og moralske Dannelse. Diffe læse endnu verelviis Bibelen og de gamle Sagaer; og vedligeholde derved, under de ugunstige Dmgivelser, en saa almeen Dplysning og saa rene Sæder, som — efter den vidthereifte Henderlons Vidnessbyrd — forgjæves søges i andre Lande. At ikke enhver Læsning bærer saadanne Frugter, vide vi alle. Ellers kunde den europæiske Culturs Stapelstad, Paris, lære os det. Her er det nu fast en Manie, som har betaget Folk af alle Stænder, at læse paa enhver Tid og ethvert Sted. I alle Kroge og Braaer, i Boder og Skilderhuse, paa Gader og Stræder

læses her *). Men spørger Nogen om Folgerne af dette Easerie for Moraliteten, da behøves neppe andet Svar, end dette Factum: at i Aaret 1817 vare af 23,768 Børn, fødte i Paris, de 9,017 uægte **), altsaa langt mere end hvert 3die Barn; og lægger man nu hertil de mange, som ere undfangende i Skjørlevnet, der vi lader sig kontrollere, da bliver Resultatet omtrent hvert andet Barn uægte (!!!). I andre store Stæder er Forholdet vel ikke slet saa ugunstigt for Moraliteten, men dog allevegne sørgeligt for Sagttageren. Ei heller er det denne ene Eas, som paa en isinesfaldende Maade viser Afstanden imellem Politur og Sædelighed: de aarlige Fortegnelser over Selvmord, Skilsmisser o. s. v. lede til lignende Slutninger. Disse Kjendsgjerninger (for ei at tale om individuelle Erfaringer) burde for længe siden lært Lovgivere og Philosopher, at det nytrer kun lidet at hyde Menneffene hvad de bør gjøre, naar man ei tillige veed at give Budene Eftertryk og Gylldighed. Af hine 50,000 Parisere, som i eet Aar gjorde sig Gylldige i Utugt, var der maaskee ikke een eneste (i alt

*) See en tydsk Reisendes Breve herom i Morgensblatt für 1818.

**) See Statstidenden for 1818 No. 99.

Falst kun meget faa) som var uvibende om, at Kyndighed er en almindelig Christen=Pligt; iligemaade er det vist, at de fleste, som begaae Selvmord, erkjende denne Handling for Synd. Men Synden havde i deres Mene saa lidet Afkræftende, og Loven saa liden Myndighed, fordi den religiøse Følelse, som skulde bekjæmpet Sandselighedens Magt, manglede dem, fordi de ikke ved daglig (eller dog flittig) Bøn, Eftertanke og Læsning vare vant til at minde den Uvibende, Hellige og Retfærdige under alle deres Forsætter og Gjerninger. O Sandhed! Hver den, som venter sig Mennekeslægtenes Forbedring af en tør Moral, uden Religionens, — d. e. i vore Lande og til vore Tider, uden sand (s: bibelsk) Christendoms — indgribende Hjælp, ham kalder jeg en Daare. Men det være langt fra mig at stemple med dette Navn de mange godmodige Menneker, som troe paa en forestaaende Oplysnings Guldalder, i hvilken Bonden skal vorde i Stand til at løse Statens og Kirkens og Videnskabens vanskeligste Problemer; og som for at fremstynde denne Alder f. Ex. anlægge bindstærke Bogsamlinger til Menigmands Tjeneste. Imidlertid burde efter mine Tanker her, om ellers nogensteds, *lex parcimoniae* strængelig følges; thi hvis selv den Lærde og Høitbegavede let forvildes ved at

læse Mangehaande i Flæng, hvis han lettelig taber sin Indsigts Grundighed og Sikkerhed ved Polyhistorie, og derfor gør sig det gamle "multum non multa" til Regel: hvormeget mere maa da et den ustuderede Bonde eller Borgermand forvirres ved mangfoldigt og adspredt Læserie? Og saa herom have vi allerede Erfarenhedens Raad; og maa det tillades mig ved denne Leilighed at anføre noget af en utrykt Afhandling om denne Sag, hvis Forfatter er en agtet Landsbyprest i Hollands Stift, som alt for nogle Aar siden fandt sig besøjet til at fraraade flige Bogsamlingers Anlæg, og istedetfor dem anbefale Bibelens Indførelse i Husene.

"Mig er det gaaet — skriver denne tænksomme Mand — med Almuebibliothekers Oprettelse, som det formodentlig gik flere. Det første, jeg gjorde, efterat have holdt Indtrædelsesprædiken, var at anskaffe en Almuebogsamling, for om muligen derved at blive Embedet end mere nyttig. Bøgerne kom, med Varme bleve de anpriste, dog uden at finde nogen betydelig Afsetning; jeg gjorde flere Forsøg, men sporede endnu ikke at Sagen havde Fremgang. Denne Mangel paa Sands for disse ædlere Bestjæftigelser opvakte omfider den Tanke hos mig: om ogsaa megen Læsning var passende for Bonden, om man ubetinget

og med utrættelig Iver burde vedblive at vække
 Læselysten ved alle mulige Midler? og dersom
 man endelig naaede dette Maal, om da Bonden
 virkelig vilde have Gavn deraf og blive os Tak
 skyldig derfor. Længe stod det Hele for mig som
 et Problem, saameget mere som høist agtværdige
 Mænd talte uafslædig til Almuebibliothekers Be-
 rømmelse. Imidlertid forespurgte jeg mig hos dem,
 som jeg vidste dreve det vidt og alvorligt med Al-
 muelæsningsen, om de og med denne Indretning
 vare fuldkommen fornøiede. De traf paa Skuls-
 drene under den vemodige Tilstaaelse, at Udfaldet
 ingenlunde svarede til Forventningen. Nogle ytre-
 trede endog, at det vilde staa Samfundet, om
 Læselysten hos den arbejdende Klasse blev altfor
 stor. Dette gav mig endelig Mod til at fatte en
 Mening." Om Forfatteren i at modificere denne
 Mening maaſkee gif Almuebibliothekerne (hvilke jo
 kunne tænkes indeholdende mange Exemplarer
 af saa fortræffelige Bøger) noget for nær, og om
 han ikke for lidet betænkte de lange Vinterastener,
 der frembyde en saa beqvem Leilighed til nyttig og
 gudelig Læsning for Mange af Almuen, disse
 Spørgsmaale vedkomme ikke vor nærværende Un-
 dersøgelse; men Slutningen af hans Afhandling
 er os desto vigtigere: "De nyere Decenniers een-

fribige Dplysning med dens halvsande Resultater
 have givet Anledning til at man lod de gamle
 Børn forfalde, eller at man tog dem ganske bort i
 den velmenende Hensigt, at Folket ei med Frygt
 skulde tvinges til den blotte Legalitet, men ved
 Dplysning føres til den sande Dyd. Men desto
 værre! Beregningen slog feil. Adams-Slægten
 er altfor strøbelig til at kunne behandles som rene
 Fornuftvæsener. Den sandfællige Katar behøver
 stærke Stranker imod Læstindhjighed og den gruelige
 Grækhed. At disse kunne vorde satte paa bedste
 Maade og saa hastigt som mueligt, dette synes i
 disse Tider at være den vigtigste Gjenstand, som
 burde overveies og ventileres, som, om den ei
 ganske glemtes og tilfidesattes, dog stillede i
 Skygge ved den idelige Tale om Dplysning: lig
 gesom ogsaa enhver redelig Christen maa ønske, at
 flere ville fremtræde, for at vise, hvorledes den i
 adskillige Aar stisbærntlig behandlede Bibel — den
 Bog, som ringeagtes, fordi den ikke
 tjendte — kunde igjen blive indsat i sine forrige
 Rettigheder og blive den første og den kjæreste ei
 alene for Bondemanden, der styrer Ploven, men
 ogsaa for dem, der styre Staten; thi fra den
 skal det Lyk komme, der opvarmer og
 vederqvæger."

Hvad Forfatteren i denne Afhandling (1815) ønskede, er siden begyndt at opfyldes; Bibelen er i de sidste Aar mange Steder indsat i sine gamle Rettigheder. Hvad der i vort Fædreland er gjort for denne vigtige Sag, erfares bedst af Biskopskabets trykte Beretninger. Deri vil ogsaa De, Høisfædede! finde en Mængde Vidnesbyrd fra Præster, "som ere bekendte med Menigmands Tænkemaade", om de velsignede Virkninger af udsdeelte Bibler og N. T. Endnu eet fra en Mand, hvis Stemme jeg veed De agter høit, fra Bibelens og Classikernes Fortrolige, Hr. Dr. Theol. R. Møller, Sognepræst i Kjøbeløv, giver jeg mig den Frihed at anføre. Han skriver under 22de Oct. 1818: "ogsaa i min lille Kreds bleve de tilsendte Bibler af de uforsynede Familier til sin Tid med Glæde modtagne. Ogsaa veed jeg, hvad der jo er Hovedsagen, at Rogle nyttte dem til Opbyggelse. Desværre gives og her, som overalt, ikke saa, der føle liden Trang til den Slags Bøger. Vi see nu med Længsel det reviderede N. T. imøde; og flere Familier her ønske sig det, kjendt de ere den hele Bibel. Og at det ikke er en Folge af blot letfindig Nygjetsrigheid, haaber jeg, siden jeg har sagt dem, hvori Forandringen bestaar."

Dog, hvad der hidindtil er udrettet ved Bibelselskaberne i Danmark, er kun lidet imod de mageløse, og om en høiere Styrelse noksom vidnende, Virkninger, som ved dem ere frembragte i andre Lande. Det engelske Moberelskab har nu snart bestaaet i 15 Aar, og i den Tid sat i Omløb 2,048,095 Exemplarer deels Bibler deels N. Tr. En halv Menneftaalder er altsaa snart forløben siden dets Stiftelse: et tilstræffeligt Tidrum til at bemærke og sikkert bedømme dets Indflydelse paa Folkets Moralitet. Men alle de Domme, jeg herom har læst, lyde eensstemmigen til Bibellæsningsens Anbefaling. Jeg vil, med Fornøielse tilstille Dem, og Enhver som ønsker det, nogle af de mange tusende Vidnesbyrd, som jeg eier i de trykte Beretninger, ikke fra ubekjendte, eller blot geistlige Personer, men fra de anseeligste Statsmænd, Hørførere, Sømænd o. s. v. Og deriblandt ere ikke faa, der i Begyndelsen have tvivlet om Selskabets Gavnlighed, og talt imod Bibelens Uddeling, indtil de stuede de herlige Frugter. Min Plan tillader mig blot at anføre et Par Exempler. Den biskoppelige Kirke viste i Forstningen snarere Uvillie end Interesse for Bibelselskabet, deels af Ekinsyge over dets Held, da det ei var stiftet af den herskende (og endnu stundum hersesyge) Kirke,

deels af Frygt for en hemmelig Indflydelse af Methodisterne, hvortil dog ingen anden Grund var end den, at Selskabet tæller iblandt dets Medlemmer Christne af alle Betskender — rigtig nok en svær Brøde i Pave's Bine, der ogsaa af denne Aarsag forfølger Bibelselskaberne ligesom Frimurerne. Men hiin Opposition syntes kun dagligent at give Selskabet nye Kræfter og ny Anseelse *). Det tæller nu 13 indenlandske Biskopper eller Erkebiskopper iblandt dets Vicepræsidenter, ved hvis Side vi opdage glimrende Navne af forskjellige Stænder, f. Ex. Statsmændene Greb Liverpool, Sazler Mansfittart, Gore Duseley; Krigerne Ges-

*) See Owens Ord herom i det danske Bibelselskabs 3die Beretning S. 6. Dertil kan føies en Mængde Biskoppers egne Erklæringer, hvoraf jeg blot vil afskrive een, afgiven af nu afdøde Dr. Porteus, Biskop i London, der forfikkede om Selskabet "that the more he considered its object, and the longer experience he had of the spirit and principles, on which it was conducted, the more deeply he was convinced, that it merited all the support, which the church of England could give it." V. Bæst view of the Brit. and For. Bible Society 1818 hvor en stor Deel lignende Vidnesbyrd ere aftrykte.

neral: Gouverneur Hastings, Admiral Gambier; Parlementsalerne B. Wilberforce, Charles Grant o. s. v. Den berømte Admiral Ermouth har selv stiftet et Bibelselskab i Devanshire; og hans værdige Stalbroder Admiral-Saumarez har, med ham og utallige andre erfarne Hovedsmænd, offentlig erklæret: at han paa sine Stog steds havde fundet, at de Matroser, som i deres Fritimer læste i Bibelen, vare de skikkeligste, lydige og i Kampens Stund de meest be hjertede.

Men vil De, Høistærede! følge Bibelselskaberne i deres Udbredelse fra det gamle Britaniens lykkelige De over den ganste Jordens Kreds, og lægge Mærke til de Personers Navne, som i de forskjellige Lande staae i Spidsen for samme, da vil de alle vegne finde hæderlige Mænd, bekendte for deres Indsigter, Erfarenhed og mangehaande borgerlige Fortjenester. Dette — synes mig — kunde bragt Dem til noget næiere at undersøge Samsundets Organisation og Love, inden De — især i en Avis — brød Staven over samme. De maa dog i det mindste kjende de indenlandske Selskabers Bestyrere og Forhandlinger, da disse ere offentliggjorte og hine ere almeenbekendte Mænd. Hvor kunde De troe, at disse blindt hen skulde organisere et saa vigtigt Institut uden paa det næieste at drøfte en-

hver af dets Lande. Jeg kan forsikre Dem, at det fæde; og at navnlig den Tvivl, som De nu ytrer imod Rigtigheden af at uddele Biblen i dens Heelhed og uden Anmærkninger, bleve saa meget omhyggeligere prøvede, da baade nogle ågtværdige Mænd havde indgivet til Bestyrelsen et Forslag om at uddele Bibeludtog, og der iblandt Bestyrerne selv vare et Par hæderlige Stemmer, som i Begyndelsen talte for samme Mening, men siden forlode den, efterat have overveiet alle de Betænskeligheder og Grunde, som fremsættes derimod. Sikker har det samme været Tilfældet i andre Lande; men overalt har man endt med at billige og følge det britiske Mogenselskabs viselig udtænkte Regel. Og De skal snart see, at uden denne Bestemmelse lader jeg intet stort og vidtubbredt Bibelselskab tænke. Her vilde jeg blot gøre min Ven opmærksom paa hvor overilet Deres Dom strax maa forekomme upartiske Dommere, da De fra en eenfædig og lav Standpunkt underkjendte de Bestemmelser, som saamange vise og erfarne Mænd næsten i alle Lande, efter moden Overveielse, havde anseet for de eneste gyldige, ligesom de ogsaa unægtelig ere det. Dette sidste skal jeg ret strax stræbe at overbevise Dem om, da det ingenkunde kan være min Mening, at De skulde lade Dem

omstømme ved blotte Autoriteter, især da De har sat Dem ud over den største Autoritet, jeg mener den protestantiske Kirkes, som jo indskrænker hele den hellige Skrifts frie Læsning og formener os at ophøje menneskelige Meninger til lige Anseelse med Guds Ord, hvilket nødvendigen fører, laasnart dogmatiske Anmærkninger indføres i den kirkelige Bibel. Men til disse tvende Alternativer indskrænker sig Deres Forslag, idet De siger: "enten maae der blot uddeles de Stykker af Bibelen, som Almuen kan forstaae, eller hele Bibler maa uddeles paa den Maade, at Almuen kan bringes til at forstaae dem, det vil sige med korte og oplysende Anmærkninger."

Jeg begynder med den almindelige Erklæring, at intet af disse Forslag kan iværksættes enten af Biskopskaberne eller af nogen protestantisk Kirke. De kunne alene udføres enten af private Mænd (thi enkelt Mand kan blive enig med sig selv om, hvilke Stykker af Bibelen Almuen kan forstaae, samt hvilken Mening der paa de dunkle Steder er den rette, og hvorledes denne i Anmærkninger bedst udtrykkes; men aldrig vil nogen Corporation af Kirkens Repræsentanter blive enig derom); eller af en Kirke som den romerske Katholiske, der erkjender en Christi Statholder paa Jorden, udrustet med Fuldmagt til ufeilbarligen at fortolke, oplyse og supplere Guds Ord. Derfor

tillader Daven ogsaa, som bekjendt, enkelte bibelske Skrifters Læsning i Oversættelser, der ere autoriserede af ham, helst naar de tillige ere forsynede med Anmærkninger i hans Kirkes Aand. Allerede den store Lighed, som finder Sted imellem Deres Forslag og hvad der tagtages i en for Tilberedelse og Meningsstrang bekjendt Kirke, kunde, som mig synes, vakt Deres Mistanke imod Forslagets Brugbarhed. Og selv i den katolske Kirke høres dagligen flere og flere Stemmer, som fordre Bibelens Læsning frigiven. Jeg vil, for ei at blive vidtløftig, blot anføre følgende af et Brev fra Professor Leander van Ess i Marburg til en Erjesuit. "Deres frie Erklæring om det G. Ls. Læsning, hvilken De anstær at faae bragt i Almuens Hænder kun i Udto, indeholder Grunden til den Frihed, jeg herved tager mig, ligesrem at fremsætte min Anskuelse af Sagen. Jeg er meget vel underrettet om alle de Grunde, som ere laante af en indbildt Skoletheorie, imod almeen Bibellæsning; jeg leed selv under deres Indflydelse, indtil jeg satte over det Svælg, som adskiller Theorie fra Praxis, og ved lang Erfaring kom til et modsat Resultat. Troens, Haabets og Kjærlighedens Liv havde i mig selv vundet uberegnelig Fordeel af det G. Ls. Læsning: hvi skulde det ikke

ppe mine Medforløste ved Jesum samme uburber-
 lige Skatte? Saaledes tænkte jeg ved mig selv, og
 gav med hellig Nidkjerhed nogle af mine meest uvi-
 dende og flættest opdragne Sognesfolk den hele Bibel
 i Hænde. Jeg indprægede deres Gemyt baade
 privat og i Kirken en andægtig Agtelse for denne
 Bogs guddommelige Herkomst; og i adskillige Præ-
 dikener, som udstrømmede fra min Sjels inderste
 Overbeviisning, viste jeg dem, hvorledes de skulde
 læse den med Fordøel og Fremgang i Dyb. Disse
 Taler vare en Sjentagelse af min indre Erfaring;
 og — Gud er mit Vidne, at jeg taler Sandhed —
 jeg har stuet i min Menighed Naadens Under, i
 Sindets Oplysning, i Fortrydelse, Forbedring,
 Trøst og Opbyggelse. Denne opmuntrende Erfar-
 ing, som fyldte mit Hjerter med Taknemmelighed
 til Gud, vorte i min Sjæl til en Hvide langt over
 al Skoleviisdom, og i samme Grad sandt jeg denne
 Brug stedse mere og mere overeensstemmende med
 Kirkens Aand og Fædrenes Traditioner. Jeg
 kunde derfor ønske at tiltale alle Sjelesørgere og
 besværg dem, ja jeg kunde have Mod nok til, liig
 den hellige Bernhard, i al Ydmyghed, med mine
 Taarer, og selv med Opoffrelse af Liv og Blod, at
 anraabe den hellige Fader i Rom, som han gjorde:
 "Giv Folket hiin hellige og guddommelige Bog i

dens Reenhed; lad Præsterne selv først blive ved Hjælp af denne Bog hvad de bør være; lad dem blive saaledes indvortes stemte, at de vorde i Stand til at undervise Folket om, hvorledes de bør læse samme; lad dernæst Virkningerne, som frembringes ved Bibellæsningen, paa Folkets Sindelaug og Handlinger, blive bedømte, ikke efter skolastiske Argumenter, men ved det virkelige Livs indlysende Vidnesbyrd; og da skal selv i vore Dage Under, liig dem som saaes af vore helligere og gudfrugtigere Forfædre, hvilke udflagde deres Erfaring i Traditionerne til vor Underviisning, atter stee for vore Dine til Bestjæmmelse for vor Bantro. See her, min ærede Broder i Herren, en aaben Tilstaaelse af den Overbeviisning, som jeg ikke vil paansøde Rogen, men som jeg vil forsvare for Eufenes Fader, bedende af ganske Hjerter, at han vil oplyse vor Kirkes Forstandere til at indsee, at Bibelens Unddragelse fra Folket ikke er Veien til at give den katolske Kirke Værdighed, Fasthed eller Kraft. Jeg frygter for at der ellers vil hændes i vor Kirke, hvad forðum hændtes, at det fornærmede og forurettede Folks Samfølelse engang vil trødsse Buller og Vansættelser. Fredens Gud ville haandhæve baade i Kirke og Stat Fred og Dybgjælsel! — "Gravia mala in Christiana plebe

orta ex eo, quod lectio Scripturarum neglecta sit." S. Isidorus Pelusiota *). Saavidt denne katolske Præst, hvis indvortes Erfaring aldeles stemmer overeens med min, men hvis udvortes Erfarenhed i dette Stykke langt overgaaer baade min og Deres, da han har uddeelt iblandt menige Katholiker meget over 50,000 Exemplarer af det N. T. De seer heraf Høislærende! at oplyst og erfarne Mænd selv i den romerske Kirke misbillige Deres Forslag.

Men, da dette bestaaer af tvende Alternativer, vil jeg gjendrøve hvert for sig, og begynde med den af Flere foreslaaede Forkortning af den hellige Skrift.

Jeg gjentager, hvad jeg stedse har indrømmet: Bibeludtogi især af det G. T. ere saare hensigtsmæssige ved Børns Underviisning, ihvorvel hele det N. T. trygt kan givet dem i Hænde, og det G. T. tillige indtage sin Plads i Skolen, saa-

*) V. The fourtheenth Report of the British and Foreign Bible Society. London 1818. Appendix 153 sqq. hvor der findes en Mængde lignende anbefalinger for Bibellæsning af katolske Theologer, iblandt hvilke ere tvende officielle Erklæringer af de theologiske Faculteter i Würzburg og Freiburg (i Breisgau).

snart Læreren har Forstand, til at vælge de Bøger og Capitler, som ere passende at læse med Børn. Og saa Børne kunne læse deslige Udtog med Nytte; thi det er for det første bedre at læse noget af Bibelen end intet; og for det andet kunne deslige Bøger, naar de ere forfattede med saa godt Valg, som enten Deres høiærværdige Hr. Faders Udvalgte Stykker af det G. A. eller som Seilers tydske Bibeludtog, gjøre Lægmænd opmærksom paa hvilke Steder af Bibelen der høre til de frugtbareste og lærerigste. Men det sidste kan ogsaa opnaaes ved en kort Anvisning til Bibelens ophbyggelige Læsning; og den første Fordeel betræffende, da kan noget af Bibelen aldrig veie op imod det hele. Men hvo som har det Hele, eier jo og alle dets Dele. I alt Fald kunne deslige Udtog ikke forfattes af Kirkens Repræsentanter; thi hvorledes skulde de vove at affjære noget af det ærværdige corpus librorum canonicorum; og om de vovede det, uden at betænke Følgerne, hvorledes vilde de blive enige om, hvad der skulde udelukkes eller optages? Vi have mange Chrestomathier af de gamle Classikere, af Homer, Herodot, Livius, Cicero, Ovidius o. fl., men endnu har jeg aldrig hørt, at nogen Philolog eller Skolemand var i eet og alt tilfreds med noget

af hine Udtoget: snart savnede de deri noget, som forekom dem at være det vigtigste og skjønneste, snart fandt de blandt de udvalgte Fragmenter Steder, som efter deres Dom vare af ringere Værdie end de ubeladte. Ingen var til denne Dag overtydet om noget Udtogs absolute Rigtighed, uden Epitomatoren selv. Men hvis dette gjælder om profane Skrifter, hvormeget mere maae det da ikke gjælde om de heilige Bøger, paa hvis rette Brug Menneskenes Salighed for største Deelen beroer? Hvo turde, endog med den bedste Villie og Indsigt, lægge Haand paa et saadant Værk? Jeg for min Deel vilde vist aldrig deeltage i et saa farligt Hverv. Hr. Pastor Rascou har foreslaaet, at Udtoget skulde gøres af en Halvsnees Værde under offentlig Autoritet. "Men — indvender med Høie hans Recensent, Hr. Professor P. E. Müller, i Litteratur-Tidenden for 1817 S. 761 — naar Spørgsmaalet er om at bortskjære alt, hvad der ikke synes umiddelbart anvendeligt, at ubelade Smaatræk, Gjentagelser, og hvad der for Menigmand er ikke forstaaeligt: da mangle her aldeles faste Grændser, og om end hine Decemvirene kunde blive enige, vilde deres Domme blive underkjenbte; og kun ved Magtsprog komme til at gjælde. Alletede de af Forfatteren foreslagne almindelige Regler

give Stof nok til Indbendinger. Just de mange Smaatræk især i Patriarchernes Historie, den hommerste Omstændelighed i Udmaling af det Enkelte, har en særegen Ynde, og et netop, som alle Fols Fesagn bevidne, efter Folkets Smag. Manges haande Gjentagelser, de hyppige Dager og Mener, give Bibelsens Sprog en særegen Farve, et Oldtids Præg, som neppe nogen Bibellæser vilde ønske udslettet for at spare lidet Bogtrykfersværte. Hvis alt det, der i Førstningen flinger fremmed i vort Øre, alle gamle Navne og mindre forstaaelige Hensyndninger, skulde udslettes af de prophetiske Skrifter, vilde mange af deres kjønneste Steder miste deres Holdning. Hvor misligt det er at sætte et ved offentlig Autoritet hævdet Udtog i Bibelsens eget Sted, viser den katolske Kirkes Exempel, der aldrig har formæent Almuen at gøre sig bekendt med Pericoperne, men vel at læse den hele Bibel.

Men — vedbliver min ærede Collega — naar man nu endog havde faaet et hensigtsmæssigt Udtog af Bibelen udarbejdet, kunde dette dog ingenlunde bruges i Bibelsens eget Sted, til at vække og veilede Menighedens Andagt. Thi det er ikke blot ved sit Indhold at Bibelen virker; de samme Sandheder findes jo fremsatte i mangfoldige andre Skrifter.

ter, det er ved Foredragets eienbommelige Kraft, grundet paa den Værdighed, som disse hellige Bøger maa have for de Christne. Medborgeres Tale kan ikke saaledes som Guds Ord fastholde selv den mindre Dannedes Opmærksomhed, ryste Sindet eller oplive det synkende Mod."

Deels disse samme Grunde, deels andre vare i mine ældre Afhandlinger udviklede; og det maa tillades mig atter at henvise dertil; atter at minde om det uopløselige Bånd, som knytter det Gamle Testament til det Nye.

Christus har selv sagt, at indtil Himmelen og Jorden forgaaer, skal end ikke det mindste Bogstav eller en Tøddet af Lovens forgaae. Derfor bør hans Kirke holde Lovens Bog i Agt og Ære, ikke tillade enkelte Medlemmer at tage noget fra, men sørge for, at alle Christne kunne, saavidt deres Gynge det tillade, blive bekjendte ogsaa med det G. L. Om dette var det jo og, at Paulus skrev til sin Timotheus, at det var nyttigt til Lærdom, til Overbeviisning, til Rettelse, til Optrættelse i Retfærdighed. Det er sandt, at meget deri er egentligen skrevet for Jøderne og staaer ikke i Forbindelse med de Christnes Saligheds Sag. Men det er ligesaa vist, at ingen Deel af det G. L. er saa local og temporair eller saa ufrugtbar, at den

jo kan benyttes, og ofte med Held er bleven benyttet, snart historisk til Oplysning, snart dogmatisk til Sandhed eller Advarsel, endog i et populært Religiøstforedrag. Og hvad den opmærksomme Christen hører i Kirken, eller finder antydet i sin Postil, detom vil han gjerne oplyses nærmere ved at eftersee i Bibelen selv de anførte eller tilføjet Skriftsteder. Dristige Tilhørere — og hvilken Ordets Bærer anser sig ej mange af dem? — vilde ofte forgæves tage deres Tilflugt til et Udlog.

Det Skriftslags i det G. L. som indeholder de fleste for Følgmand uanvendelige Stykker, er de historiske Bøger; men hvor fast slutte de sig dog ikke i deres Hæftighed til hverandre? Hvilket tro Billede fremstille de ikke af Oldtidens mærkværdigste Gøst (mærkværdigt med Hensyn til Menneskeslægtens religiøse Dydragelse), saavelsom af de Forhold og Lande, hørt det levede? Og skal da Mennesket af de ringere Stænder nødvendigvis ingen Sands have for disse lærerige Oplysninger om sin Arts Uddannelse i de fjerne Tider, og under en anden Himmelegn? Skal han endeligen indskrænke sig til det, Huusbehov kræver af ham som Borger og Christen? Hvorfor maa han ikke tillige, idet han styrker sin Tro og nærer sin Andagt, ind-

samte andre nyttige og behagelige Kunstbøger? At dette beqvemt kan skee ved Læstingen af det G. L. historiske Skrifter, have mange Erfaringer bekræftet. Jeg har selv hørt lærde men tænksomme Mænd at fortælle, hørte des de, da Nigt eller Handelsfamqvem bragte dem til Asiens eller Africas Kyster, befandt sig som halv hjemme der, fordi saa meget i disse Folkesærds Sæder og Indretninger var dem bekendt fra det G. L. Ikke at tale om hvad Chardin, Niebuhr og andre lærde Mænd have vidnet om det Lys, som de bibelske Skrifter kaste paa disse Lande, ligesom deres nærværende Forsatning igjen opklarer saa mange dunkle Steder i Bibelen.

Men kunde man endog — hvad dog er umuligt — sammentrænge i et Udtog alt det Værdige og Opbyggelige, som indeholdes i den hele Bibel, skulde det dog aldrig erholde den Værdighed, den Helligdoms Glorie, som omstraalet den fuldstændige Samling af de kanoniske Bøger. Og hvor naturligt! Intet Menneske med Ånd og Hjerte vil tillade, at et ældgammelt Familiefylde sønderbrydes, om det end skulde være indfattet i en Ramme, som den moderne Smag vrager; eller taale at dets Udeltene skulde udtages af deres oprindelige Plads for at ordnes efter deres forskjellige

Bærb. Vi elste Alt i de Samles udsælgelige Bærter, endog indtil deres Smaaseil, om saadanne findes. Dette er grundet paa en ædel og dyb Følelse i den menneskelige Natur, nemlig paa Taknemmeligheds- og Beundringsdriften. Det røber derfor kun maadelig psychologisk Indsigt at fordrø samme. Urværdighed for enkelte, vilkaarlig udbragte, Stykker af Bibelen, som for den hele Canon, hvilken Fædrene have tillagt og deres Efterkommere i et Par tusende Aar indrømmet en langt høiere Betydning, end nogen anden Skriftsamling fra Oldtiden kan gjøre Fordring paa. Og mon ikke med Rettel Thi hvilken Skoletheorie vi end bekjende os til om disse Skrifteres guddommelige Indgivelse, saa maae vi dog som Christne være enige om, at de hellige Forfattere værdisættes en høiere Bistand af Aanden, og at denne meddeelte deres Bærter et Sandheds og Tilforlideligheds Præg, som man ved flittig Brug mere og mere overbevises om.

Til disse Betragtninger kommer endnu den vigtige Grund imod Bibeludtog, at Paici vilde fatte Mistanke til deres Lærere, dersom disse enedes om at berøve dem den Rettighed, som de protestantiske Folkeslag (for ikke at tale om den ældste Kirke) nu i 300 Aar have været i Besiddelse af.

Mange af disse vilde med den Fornærmelses Hæftighed kaste sig paa de af Udtoget udelukkede Steder, og enten finde Forargelse ved saadanne Udtryk, hvorover de ellers aldrig vilde have stødt sig, eller spørge med Forbittrelse, hvorfor man havde unddraget dem saa uskyldige Capitler. Catholikkerne vilde juble, og laane af Protestanternes Dødsforsel det bedste Forsvar for deres Forbud imod Almuens frie Bibellæsning; thi hvor skulde Grændsen findes imellem det, Almuen maatte læse af Bibelen, og det, der skulde tilbageholdes som overflødigt eller skadeligt?

At den ovennævnte Frygt ei et nogen tom Indbildning, kan bevises af mange Kjendsgjøringer, ja selv af hvad der ved den uskyldigste Anledning nyligen tilfaldt sig paa Island. Hr. Dr. Henderson fortæller i sin Reise, at han i en Forsamling mærkede hos mange Islændere ængstelig Frygt og mistænksom Murren, da de saae den Prøvebibel han havde medbragt, fordi dette var den første islandske Bibel i Octav, og de formodede, at den var ufuldstændig. De bleve først betroligede, da deres Præst forsikrede dem, at den indeholdt alle de kanoniske Bøger.

Disse Grunde imod Bibeludtog (et saadant betragtet som offentlig autoriseret reli-

giss Kundskabslilde) ere saa afgjørende, at de for længe siden vilde have betvunget den modsatte Mening, naar ikke den Omstændighed havde været: at der i det G. L. gives nogle saa Steder, som kunne vække Anstød, naar de læses af Børn eller for Børn, idet visse naive Beskrivelser stride imod vore Liders Begreber om Velansændighed, andre fremkalde Tanker eller Spørgsmaal om Ting, som bør blive skjulte for den barnlige Alder. Denne Frygt er saa grundet, at ingen forsigtig Fader giver sit Børn fri Raadighed over hele det G. L., men enten anviser det af den hele Bibel de for det passende Steder, eller giver det et godt Udvalg af Bibelssteder eller en i bibelsk Tone forfattet Bibels historie i Hænder. Men af denne rigtige Bemærkning kan ingen Grund udledes til at formene vorne Mennesker Læsningen af deslige Steder; de kunne læse dem uden Anstød, ja ofte endog med Nytte. Selv de Enfoldigste kan Præsten let bidringe de Oplysninger, som Nødselt selv anfører: at Menneskene ikke til alle Lider have de samme Begreber om hvad der er velansændigt; at meget endnu i vore Dage omtales og forhandles imellem vorne Folk, imellem Mænd og Kone s. Gr., hvortil Børn ikke maae være Vidner; at meget

er optegnet i den hellige Skrift til Advarsel, og ikke alt til Efterfølgelse o. s. v.

Køber man nu hertil den erkjendte Sandhed: "at for de Rene er Alting reent;" betænker man, at det er umuligt Forargelse ikke fulde komme, og at megen vilde være tilbage i Verden, om man end tilintetgjorde hele Biblen, ja alle Bøger; indrømmer man den Erfaringsætning: som ogsaa vort Bibelselskabs Stiftere have beraabt sig paa (1ste Beslutning Pag. 28): "at de ordentligste og agtværdigste Familier have søgt at have Bibelen i deres Huse, og have brugt den, ikke til at søge Anstød deri, men til Opbyggelse:" saa bortfalde vistnok alle Fretænkkeligheder imod den protestantiske Grundsætning, at det kristne Folk bør have fri Adgang til hele Bibelen; og Bibelselskabets Bestyrelse i saa Henseende befindes da ligesaa overensstemmende med sund Fornuft som med de gamle kirkelige Bestemmelser. Kun een Modification kan denne Regel taale uden Tab for Bibelens Anseelse, og den har iligemaade det danske Selskab hylbet, nemlig at uddele ogsaa hele Nye Testamenter, ja vel endog, under visse særegne Omstændigheder, enkelte bibelske Skrifter af det Nye eller Gamle Testamente. Det kjønnes lettelig, at Hovedindvendingen imod Bibeludtog (laant af deres Vilkaarlighed) her

salber hørt, da det, som saaledes udbeles, stedsse er noget Heelt, med hvilket Kirkens Fuldmægtige ei have foretaget anden Forandring end den til Mienedets Dyrnaelke nødvendige: at oversætte samme i Menigheds Sprog. Derimod vilde de andre Uleiligheder blive tilbage, naar ikke denne partielle Uddeling enten ledsagedes af hele Biblers Uddeling, eller var et Værk af den roesværdige Bysk: snarest muligt at afhjælpe en religiøs Trang. Saaledes ikde Luther med at udgive først sit tydske Nye Testament; men tilføiede siden det Gamle; saaledes har det brittiske Bibelselskab udbredt i flere Sprog for det første eet Evangelium; saaledes har det danske Bibelselskab besluttet først at lade trykke Matthæus paa Færøist; og ifølge samme Grundsætning agter det nu, da Revisionen af det danske Nye Testament er fuldbendt, efter erholdt kongelig Sanction, at udbele det, og siden i Lidsens Eob maaaskee nogle af de vigtigere Bøger i det Gamle Testament, alt eftersom de kunne blive færdige fra Revisorernes Hænder. Dette sidste er heller ingen ny Skik; thi man har længe høvt saavel tydske Nye Testamenter (fra Halle) som hollandske, der have været forsøgede med Davids Psalmer.

Saaledes maa da Bibelselskabernes ene Bøvel ansees for retfærdiggjort; ogsaa er jeg vis paa,

at saa venligt en Modtagelse de, med denne vise Organisation, have fundet i alle protestantiske Lande, saa kraftfuld en Modstand vilde de have mødt af den evangeliske Kirke, dersom de ved Udtog havde søgt at fortrænge den ærværdige Bibel fra dens hørbede og vel grundede Herredømme.

Men at disse Selskabers anden Hovedlov er ligesaa gyldig, skal jeg nu vise, idet jeg gjensvarende Høiærede Bøns andet Forslag; at tilføie oplysende Anmærkninger, naar man endelig vilde vedblive at uddele hele Bibler.

Vel kalder De selv de Anmærkninger, der foreslaaes, korte; men hvis dette Ord (som rigtig nok udtrykker en relativ Egenkab) maa toges i den sædvanlige Betydning, og tillige maa indeslutte Begrebet saa: da have jo de Bibler, som uddeles i vort Fædreland og i andre mig bekendte Lande, allerede saadanne korte Anmærkninger, hvilke vistnok sædvanligen ere fremne "af Hovedstadens og Universiteternes Ræde"; men denne Oprindelse alene kan dog ikke betøve dem deres Brugbarhed, naar de ellers ere rigtige. Paa saadanne Anmærkninger har da De, Høiærede! ikke tænkt; men paa udfærligere og dogmatiske Scholier, som ei lode noget dunkelt Sted blive uoplyst, ei lode noget tvivlsomt Udtryk

være uafgjort; men som allevegne erklærede sig for en vis Mening. Saaledes Møder maa rigtig nok ikke findes i de Udgaver, Bibelselskaberne besøge eller uddele. Kun slutte man ikke deraf, at disse Samsund ringeagte gode Commentarer over de hellige Skrifter; ingenslunde! Man kan høiagte meget, som man just ei sæter sig kalbet til at bearbejde eller understøtte. Den som vil udstrække sin Virksomhed til Alt, udretter sjældent noget Døgtigt og Stort. Bibelselskabernes Stiftere og iøvrigste Venner tilskaae gjerne, at der skal gøres mere for at oplyse og forbedre Menneskene end blot at uddele Bibler, men dette Mære fordrer de med Rette af andre Indretninger og Corporationer, hvilke egentligen dertil ere kaldede. Selskabs- og Skolevesenet, paa hvis kraftige Medvirkning Bibelselskabernes Held og gavnlige Indflydelse i hedenske og kristne Lande meget beror, er kun for saavidt en Gjenstand for deres Understøttelse, som denne bestaaer i Gaver af Bibler og N. T. Men skal man anklage et Selskab, fordi det indskrænker sig til sin egentlige Virkefred; eller fordi det har afskillet denne med bestemte Grændser? Nei, tværtimod er det af alle vise Sagttagere erkjendt, at baade i Almindelighed de Samsund udrettede meest, som arbejdede til et enkelt Formaal, og at i Sær-

beleshed Bibelselskaberne for en stor Deel skyldes
 deres Viemeeds Simpelt ved det mageløse Held,
 hvormed de have udbredt sig. Med bibelske Com-
 mentarer kunde og burde altsaa disse Selskaber ikke
 besatte sig. Men om saadanne har heller ikke De
 Høistærelse talt (jeg medtog blot for Guldstens-
 bigheds Skyld dette Moment, som af Andre er
 fremsat). De har kun fordret Anmærkninger.
 For at oplyse, af hvad Aarsag og for hvorvidt Bi-
 belselskaberne have erklæret sig imod disse, deler jeg
 de Anmærkninger, som lærde Bibel-Læsere kunne
 ønske sig, i tre Classer, nemlig i de historiske,
 hvortil de archæologiske høre, de lingvistiske
 og de dogmatiske. Af de to første Classer for-
 rekomme ikke saa i de authoriserede Oversættelser;
 hvilke Bibelselskaberne uddele; følgelig er det kun
 den tredje Classe, imod hvilken disse Samfund (og
 det med Rette) have erklæret sig. For at gøre
 det Nyssanferte tydeligere, vil jeg tale særskilt om
 hvert Slags. Naar de historiske Anmærkninger
 indskrænke sig, som de bør, til at oplyse hvad der
 er historisk vist og følgelig afgjort imel-
 lem alle sagkyndige Mænd, da ere de
 uskyldige, og ved dem kan ingen Bidsættelse inda-
 liste sig i Bibelen. Hertil høre de antiquariske,
 ogsaa i vor danske Bibel indførte, Forklaringer

over hvad Stadler, Talenter, Drachmer, Stater
 og Denarier, hvad en Legion, et Prætorium, en
 Areopagit, o. s. v. var hos de Gamle; hvorledes
 Søderne regnede Tiden, eller hvad der skal for-
 staaes ved den tredje, fjerde og alende Time, hvad
 der menes ved Barbarer, Hellenister, Profelyter
 m. m. Hertil høre end videre de ligesaa sikkre
 Forklaringer af visse Allusioner, som f. Ex. den
 Note til Hebr. 2, 2. som forklarer, at der ved "det
 Ord som var talet ved Engle" skal tænkes paa
 Mose-Eden. Slige uskyldige, korte og dog op-
 lysende Noter vil Baseren finde i vor kirkelige Bi-
 bel paa de allerfleste, ja maaskee paa alle Steder,
 hvor han kunde ønske dem. Det andet Slags,
 som jeg har kaldet Svog-Anmærkninger, ere
 tilgemaade uskyldige, saalænge de holde sig til des
 res eget Element; og de ere nødvendige i enhver
 tro Oversættelse, først paa sandanne Steder,
 hvor et hebraisk eller græsk Ord, der er halvt no-
 men proprium halvt appellativum, maa beholdes
 i Texten (som n. prop.), men oversættes i en Note
 (da det tilfælde er n. appell.) f. Ex. Alfa i Mattb.
 5, 22. (i Noten: et Haans ord) Belotes Ap.
 1, 13. (i Noten: den nidkjære) Apoc. 9, 11.
 Afgrundens Engel hedder paa hebraisk Abaddon,
 paa græsk Apollyon (i Noten: paa dansk en For-

derover) o. s. f. N. Dette Slags Note kunne, ligesom de foregaaende, endog forsvares med de hellige Skribenters egen Autoritet, da disse selv undertiden tilføie lignende Dplysninger, f. Ex. Joh. 11, 16. at Thomas betyder Tvilling; Ap. G. 9, 36. at Tabitha betyder Dørtas: en Raa m. m. Men jeg regner for det andet til Sproganmærkninger saadanne Dplysninger af Textens Hebraismer og Græcismer, som ikke indeholde mere eller mindre end Textens Udtryk, og som følgelig i en Oversættelse, der var friere end den kirkelige er og tør være, kunde været optagne i Texten selv. Af dette Slags vil man i den nye reviderede Bibeloversættelse finde flere end i den gamle, just fordi vi ønskede at Oversættelsen selv skulde blive saa tro som muligt, og dog tillige vilde befordre Bibelens Forskæelighed. Saaledes har De allerede i Brevet til Hebr. 9, 10. læst følgende Note til "hødelige Anordninger" "d. e. som angaae udvortes Skikke", og til Hebr. 9, 28. ved de let misforstaaelige, Mænds for Lærde et uviste Ord: "anden Gang skal han uden Synd sees" den Note: "uden at være Syndoffer." — I det vanskelige Brev til Romerne vil man finde temmelig mange af dette Slags ufuldige og tillige nyttige Anmærkninger: 1. Ex. 1 Cap. 14. Vers

1. Barer 3: ikke Græker. 17 B. Guds Retfærdig-
 heds 3: retfærdiggjørende Raade, ibid. for
 Troen 3: for de Troende. 2 Cap. 12. de strafs-
 ses uden Loven 3: uden Hensyn til Mose-Lov.
 26 B. Gøt huden 3: den Uomflaarne. 3 Cap. 9.
 have vi noget forud 3: vi Jøder. 20 B. intet
 Kjød 3: ingen Dødelig. 4 Cap. 1. Abraham
 vandt efter Kjød 3: ved Omfljærelsen.
 5 Cap. 7. For den Gode var der maastee No-
 gen, som turde døe 3: for Belgjøreren. 13 B.
 Synden var i Verden indtil Loven 3: før end
 Loven blev givet. 6 Cap. 19. Eders Kjøds
 Skrøbelighed. 3: Eders sandfelige Begreb,
 o. s. v. o. s. v. Naturligvis er dette Slags No-
 ter sjældnere i de historiske Bøger; dog sav-
 nes de heller ikke der, som følgende i Flæng valgte
 Exempler bevise: Matth. 10, 39. "Hvo som fin-
 der sit Liv, skal miste det," i Notens frelser.
 Matth. 11, 18. "Han haver Djævelen," i
 Notens er besat. - Joh. 8, 13. "Du vidner om
 dig selv; dit Vidnesbyrd er ikke sandt" i Notens
 gylbigt. ibidem 15 B. "J dømmes efter
 Kjød 3" i Notens efter det Udvaltes.

Dette sidste Slags Anmærkninger maa vel
 adskilles fra de egentlig dogmatiske, ved
 hvilke jeg forstaaer saadanne, som tillægge Bibelen

lens ubestemte eller flertydige Ord en, bestemt, kjendt ikke paa, men kun af nogle Christne antaget Fortolkning. Undertiden kan vel en saadan Fortolkning ansees for temmelig afgjort; men saalænge der ere lærde og oplyste Christne, hvilke fortolke det omtvistede Sted paa en anden Maade, bør efter mine Tanker (ligesom efter Bibelselskabets Love) ingen Note tilføies den firkkelige Oversættelse; men det bør overlades de christne Læsere at forstaae, samt deres Bærere at forklare, deslige Steder efter deres bedste Indsigt og Fattetvne. Vor ældre Oversættelse har ei ganske afholdt sig fra dette Slags Noter, f. Ex. Ap. G. 13, 48. hvor Textens Ord om Hedningerne, der troede, 'saa mange som vare ordnede til det evige Liv,' ere oplyste ved følgende mod Calvinisternes Prædestinationslære stillede Note: "d. e. De som ei stode imod, men vilde lade sig indføre og stikke sig i den Orden, i hvilken Gud har forordnet, at Menneskene skulle blive salige, f. Rom. 8, 29. 30." Af dette Slags Anmærkninger vil man ei lettelig finde Bevninger i den reviderede Oversættelse af det N. T. med mindre man dertil vilde regne Noten til Joh. 14, 28. *), hvilken, kjendt den er

*) Ordene: "thi min Fader er større end jeg", ere nemlig i den gamle Oversættelse oplyste ved den

ganste rigtig, dog ei af Revisorerne vilde bleven tilsat; men paa den anden Side, da den eengang stod der, ei heller vel kunde udslættes, uden at fremkalde hos visse Læsere, der maatte sammensligne begge Oversættelser, det Spørgsmaal: "var den forrige Note da urigtig? eller give de nye Oversættere Socinianerne Redhold imod vor Kirkes med andre Skriftsteder ene overeensstemmende Forklaring? o. s. v."

Saa farlig en Sag er det, at indføre menneskelige Meninger i Guds Ord, og saa vist er det, at vor kirkelige Oversættelse af dette Slags Anmærkninger hidindtil snarere har havt for mange end for faa. Naar De derfor, Høistæder! noget nøiere overveier Deres Forslag, vil De vist frasælbe det; og dertil vil jeg stræbe at bringe Dem ved følgende Bemærkninger, hvoraft det vil blive klart, 1) at saadanne Anmærkninger, som De ønsker, ere yderst vanskelige at tilvejebringe; 2) at de ere foregribende for den evangeliske Frihed i Religions-sager; og 3) at de ere unødvendige.

visstnok rigtige, men dog af Arianer og Socinianer forkastede Fortolkning: "Dette er at forståe efter Christi menneskelige Natur."

1. Hvilke Personer skulle forfatte beslige Anmærkninger? De svaret: "ikke Hovedskadens eller Universiteternes Råde, men Rånd, som ere bekjendte med Menigmands Tænkemaade." Dette Svar er i flere Henseender utilfredsstillende; thi hvorledes lader det sig bevise, at Hovedskadens og Universiteternes Råde ei kunne være bekjendte med Menigmands Tænkemaade? Mange af dem have jo tilforn levet paa Landet eller i smaae Stæder; og selv de, om hvilke dette ei gjælder, kunne paa anden Maade have erhvervet sig den Færdighed i ægte Popularitet, paa hvilken De alene kan have tænkt. Hvor let er ikke denne Gave at erhverve sig imod de langt vanskeligere og sjældnere Færdigheder, hvilke man ellers og med Rette pleier at fordrø af en Bibelfortolker, de mangehaande lingvistiske, historiske og kritiske Indsigter, som sjelden findes forenede hos Landsbypæresten, men som derimod ei bør savnes hos de academiske Theologer. Disse maatte derfor vist ikke forbigaaes, naar et Collegium skulde nedsættes til at forfatte de foreslaaede Anmærkninger. Men rigtig nok forudsæer jeg, at jo lærdere, alsidigere og tillige bestednere disse Rånd være, desto mindre vilde de attraae Gæde i et saadant Collegium. Her kan jeg tale af Erfaring. Jeg har nu i 4 Aar havt den Lykke at

arbejdet forening med fem af vore lærdeste Eregeter paa den nye Bibeloversættelse; og ihvør enige vore i vore hermeneutiske Grundsætninger, have vi dog ofte fundet det vanskelig, selv ved Anmærkningerne af anden Klasse, at enes om det meest passende og adæquate danske Udtryk, naar vi i en Anmærkning vilde oplyse en dunkel Hebræisme eller Græclisme; og mangen Gang har en lang Debat endt sig med det Resultat: ingen Anmærkning at tilføie. Dog reiste denne Forlægenhed sig ingeniunde af Ubeskjendtskab med Menigmands Tænkemaade, men af Erbødighed for Skriftens Autoritet, og Frugt for at sige enten lidet mere eller lidet mindre, end den sagde, ved at afvige fra dens Udtryk. Dette vil Ingen undres over, som enten selv har gjort Forslag paa at skrive Anmærkninger til Bibelen, eller blot overveier, med hvor mange Nuancer selv de konstante Hovedbegreber forekomme i den hellige Skrift. Jeg vil ikkun nævne til Ex. Ordene: Ero, hellig Aand, Frelse, Roven, Rovens Gjerninger, Fuldkommelse (rewards med beslagtede Ord). Hov tør paatage sig bestemt og ufeilbart at angive disse og utallige lignende Ords nøiere Bemærkelse paa et hvert Sted, hvor de forekomme? Men møder man allerede uovervindelige Vanskeligheder ved enkelte

Ords Forklaring, hvor meget mere da, naar Tæ-
len bliver om hele Talemaader, Læresætninger,
Fortællinger og Spaadomme? Undertiden kan vel
een Talemaade sikkert sættes istedetfor en anden,
og et dunkelt Udtryk: derved faae mere Lyg, som
iblandt de ovenansførte: "han er besat" istedetfor
"han haver Djevelen." Men dermed er Sagen,
fra Deres Synspunkt, endnu ei afgjort. Denne
Note behøvede atter en anden, som sagde Menig-
mand, hvad der i Bibelen skal forstaaes ved Be-
sættelse. Men hvo tør afgjøre dette? hvo døma-
mer imellem Semler og hans Modstandere med
saadan Sikkerhed, at han tør ophøje sin Dom til
Kirken? Gjennemgaaer man det N. T. med sa-
dant Hensyn, da vil man finde lignende Banke-
ligheder lige fra Begyndelsen (Jesu Undfangelse af
den Hellig And, de Vises Ankomst fra Osten,
Jesu Kristelse af Djevelen) indtil Enden, den
endnu beseiglede Bog, Åbenbaringen. Og i at
overvinde disse have, som bekjendt, indtil denne
Dag ei engang to Theologer været aldeles enige.
Hvorledes vil man da vente paa andenMaade end ved
Magtsprog. (som De sikkert ikke ønsker her anvendt)
at faae en med dogmatiske Anmærkninger forsynet
Bibel? Vel bør enhver dygtig Theolog have en
Menig om Betydningen af hvert Sted i Bibelen;

og saa bør han være den offentlige bekendt, ja, hvis han har Kald til at oplyse sine Medchristne, meddele dem samme i lærde og populære Skrifter. Dette formener Kirken ham ingenlunde: snarere opmuntrer den ham dertil, da den erkjender, at dens Vel og Riksomhed fremmes ved en alvorlig og fleersidig Sysslen med dens Oldskrifter. Men Kirken kan ei selv (d. e. ved sine Repræsentanter) udføre et saadant Arbejde; thi derved fik dette store Anseelse, end der kan tilkomme selv det ypperligste af denne Art. Den enkelte Theolog udgiver sine Anmærkninger, sine Commentarier kun for sine; enhver Læser væb dette, og antager eller forkaster dem frit, alt efter som han finder dem grundede i Skriftens Ord. Men hvis Kirkens Bestyrelse med sin Sanction udgav dogmatiske Anmærkninger tilligemed Bibelen selv: da vilde Læseren enten underkaste sig disse og saaledes svæve i Fare for at sammenblande falske (i det mindste: menneskelige) Meninger med Sandhedens evige Ord, eller forkaste dem, og da for deres Skyld letteligen tillige den Bibeludgave hvori de fandtes. De maa, Høifæredede! da De nedskrev hiint Forslag, ei have erindret det nyeste Beviis paa Færligheden af dogmatiske Anmærkninger, den Altonaiske Bibel, som har voldet saa

megen Forargelse; og som; hots Regjeringens Biskdom ei i Tide havde afværget dens videre Udbredelse, let kunde bevirket et Schisma i Hertugdømmerne. Og Forfatteren af disse Anmærkninger hørte dog hverken til "Hovedstadens eller Universiteternes Lærde." Men, vil De maaskee indvende, Gunks Noter vakte saa meget Anstod, fordi de vare rationalistiske; fordi han vilde bortforklare enbeel af det Underfulde i Bibelen m. v. Min Mening var, at de dogmatiske Oplysninger skulde være i Bibelens egen Aand, altsaa suprarationalistiske. —

2. Jeg gaaer over til mit andet Argument; idet jeg svarer paa denne Indvending: Ja vistnok vilde suprarationalistiske Noter vække mindre, maaskee slet ingen Forargelse iblandt Folket; men foregribende vilde de dog slet ikke være, og altsaa stridende imod den evangeliske Samvittighedsfrihed. Vilde vi Suprarationalister ei taale rationalistiske Forklaringer i vor kirkelige Bibel, da bør vi ei heller fordre, at Rationalisterne skulle lade sig foreskrive af os, hvorledes de have at fortolke Skriften. Vel have vi symboliske Bøger; men da disse selv bør fortolkes efter Skriftens guddommelige Norm, saa er det klart, at de ei kunne lægges til Grund for Bibelfortolkningen. Dette

har rigtig nok den katolske Kirke gjort; men den har og derved berøvet sig det eneste mulige Middel til en bibelsk Reform af sit Lærebegreb; thi saar snart man forvandler Bibelfortolkningen selv til Tradition (og det skeer ved at tilføie Kirkebibelen dogmatiske Anmærkninger), da er Traditionens Nødvendighed og følgerig de menneskelige Meningers Herredomme betrygget. De indseer nu vist, hvorefter det Forslag, som De fremsatte i den bedste Hensigt, vilde, consequent udført, berøve den evangeliske Kirke en stor Deel af sin Lære- og Lænsfrihed. Nu ere vi i de guddommelige Ting kun bundne ved en guddommelig Autoritet: ved at tilføie Bibelen enkelte Læreres Meninger skulde vi atter blive bundne ved en menneskelig Autoritet, fra hvilken vi ved Luthers Reformation bleve befriede.

Men ogsaa under dette Argument kan jeg benytte det foregaaende. Thi sætte vi endog, at de Theologer, som skulde forfatte Anmærkningerne, bekjendte sig til samme Symboler og gik ud fra samme suprarationalistiske Grundsatninger: vilde de dog ofte i deres Synsmaader og Forklaringer afvige fra hinanden. Beviis derfor have vi i Deres Hr. Faders og D. H. Guldbergs Anmærkninger til det N. T. Ingen vil nægte disse tvende Mænds

flæbne Duellighed til at fortolke den hellige Skrift.
 Ogsaa fortjene deres Anmærkninger i Almindeligs-
 hed Læserens Bifald. Men ikke sjældent ere deres
 Forklaringer indbyrdes stridige, og paa nogle Stes-
 der endog diametralt modsatte. Hvis en Com-
 mission mod Slutningen af det 18de Aarhundrede
 var bleven nedsat for at skrive Anmærkninger til
 vor danske Bibel, havde man sikkert indbudt begge
 disse Hædermænd til at blive dens Medlemmer;
 men hvorledes vilde de vel blive enige paa saa
 bårne Steder, som f. Ex. 2 Thess. 2, 4. hvor det
 det for H. H. Confessionarius Baskholm syntes
 "ganske tydeligt, at Paulus taler om en
 Person, som allerede var nærværende og
 ikke først skulde ventes," imedens Geheim-
 meraad Guldberg finder, "at Hypotetik fra det 18de
 Aarhundrede af skulde som sikker Veiledet
 kunne lede os til at finde Originalen til dette
 Pauli Skilberke?" Og nu i Johannis Abenba-
 ring — den Bog, som trænger allermeest til op-
 lysende Anmærkninger — hvorledes vilde blot to
 Fortolkere der enes? Ogsaa her ere vore tvende
 næsnævnte Lædermænd, skjøndt de begge i Aben-
 baringen see Spaadomme om fjærne Tider og
 Tildragelser, ofte af forskjellig Mening: men end-
 nu mere afvige fra dem Begge de mange nyere

Fortolkere, hvilke henføre Synerne til Johannis eget Ord, og af hvilke ogsaa nogle lettelig kunde bleven Medlemmer af den hypothetiske antagne Commission. Jeg spørger da atter: hvor tør gjøre sin Dom gjældende imod saadanne Mænd? og hvo vil forlange, at Een af dem skal samtykke i, at den imod hans Overbeviisning stridende Mening skulde optages i Kirkens Bibel som den ene rigtige eller dog som den fortrinlig gyldige? — Her bliver da ei andet at gjøre, end som hidindtil at uddele Kirkens Bibel uden vilfaarlige Tillæg, og derimod overlade det til de Børde i private Skrifter at komme deres eenfaldige Brødre til Hjælp. "Kun saaledes — har jeg alt sagt ved en anden Leilighed — bliver og Bibelen hvad den efter sin Bestemmelse og den protestantiske Kirkes Grundsætning skal være: Christendommens eneste Bille; saaledes bliver den en fælles Eiendom og fast Foreningspunkt for Alle, som kalde sig efter Christi Navn; saaledes et Middel til Udsoning for de fiendtlighedsindede Partier og en Bognborg omkring den guddommelige Sandhed."

3. Og lykkeligheds — eller rettere: nødvendigvis — træffer det sig saaledes, at Hensigten af Bibelens Udbredelse og Læsning ogsaa paa denne

Maade fuldkommen kan opnaaes. Jeg rettede mit eget Udtryk og sagde nødvendigtvis, da jeg betænkte, at dette ved en guddommelig Foranstaltning ei kunde være anderledes. Thi hun kan oprigtigen troe, at Bibelen indeholder Gud's Ord, og dog befragte, at dens Læsning i og for sig selv skulde være skadelig for Menneskene? Jeg for min Deel fattet ikke denne Sammenhæng; jo snarere jeg derfor dagligen overbevises om hiin Sandhed, desto mere opflammer jeg af Lyst til at meddele alle mine Brødre det Livsens Ord, som Rientede mig Lærdom, Trøst og Indsigt i de guddommelige Ting, langt over det — forresten meget Nyttige og Sande — jeg lærte af andre Bøger; desto mere beundrer jeg den store, skionde simple, Idee, hvoraf Bibel-selskaberne fremgik, og — desto mindre kunde jeg lade min Bensk ugrundede Indsigelse imod disse Samfund og deres Wiisdom være ubesvaret.

Deres Hovedindvending vil nu, efterat jeg har forkastet begge Deres Alternativer, blive denne: at der da herester, som hidindtil vil blive meget i Bibelen, hvilket Menigmand ei kan forstaae. Dette indrømmer jeg Dem gjerne, men paastraaer tillige, at desuagtet vil almeen Bibellæsning i Fremtiden som forud bære de meest velsignede Frugter, for Folkets Oplysning og Sædelighed. Og saa her

synes De at have sammenblandet tvende heel forskellige Ting: eet er, at misforstaae Bibelen; et andet, ikke at forstaae alle dens Ord og Talemaader, ligesom jeg ovenfor erindrede, at der er stor Forskiel paa at misbruge Bibelen, og ikke at bruge den. Den bedste og fromme Christen vil vel vogte sig for villkaarligen at fortolke eller anvende (d. e. at misforstaae og misbruge) de Steder i den h. Skrift, han ikke forstaaer. I de fleste Tilfælde vil han gaae dem forbi, som noget, der ei er skrevet for ham; i andre, saa ofte han nemlig troer deri at finde et Bud eller en almeengyldig Formaning, vil han raadsørge sin Sjælesørger eller andre oplyste og skriftlærde Mænd. Disse ville vejlede ham efter deres bedste Indsigt; og lad end denne være utilstrækkelig, lad Consulenterne seile i deres Fortolkning, saa er Følgen deraf dog ikke den samme, som hvis den vrang Mening var bleven optagen i Kirkens Bibel. Saa megen Lærervisdom kan man vel vente af enhver Præst, at han i alle Tilfælde vil vide at gjøre sin mapstee theoretisk-urigtige Forklaring practisk-ustabelig. Endnu maa jeg omtale et ustyldigt Oplysningsmiddel, som ei heller er forsømt i vor danske Bibel, jeg mener de foran hvert Capitel anbragte Ind-

holdes registre, der meget veilede den tænksomme Bibellæser. Kun maa iagttages, at disse, ligesom Anmærkningerne, ei sige mere end hvad der tydeligt staaer i Texten. Dette har man hidindtil ei regnet saa nøie. Vor danske Bibel angav hidindtil i Summarierne s. Ex. flere Psalmer for Messianske, end selv den bestedne Kritik vil indrømme. Schootgen angiver i sit græske N. T. foran hver Section af Apocalypsiss meget bestemt det Afsnit i Kirkehistorien, hvorefter der efter hans Mening er spaaet. Men ogsaa disse Exempler vise, at der hidindtil snarere er pecceret in excessu end in defectu. Endvidere maa Parallelsteder nævnes som et tillabeligt Forklaringsmiddel.

Men de Steder i Bibelen (især saaledes som den herefter vil læses paa Dansk, naar vi om nogle Aar med Guds Hjælp og til Menighedens Opbyggelse faae gennemseet ogsaa det G. T.) hvis Mening kan omtvovles af Menigmand, ere dog saare faa imod det store Hele, der ligesaa meget anbefaler sig ved Fattelighed som ved Høihed og Indholdsrigdom. Jeg tør nok sige, at de Færre ere kun lidet bekendte med Almuens Tænkemaade og Fattesøne, som paaftaae, at Bibelen er i det Hele en upopulær Bog, og at den ikke er skrevet for Folket. Det skulde være let at bevise det, Modsatte med

psykologiske og æsthetiske Grunde; men da man aldrig kan være vis paa, hvorvidt Modstanderne indrømme disse, imedens Alle underkaste sig Erfaringsens utvetydige Vidnesbyrd, saa foretrækker jeg Bevisførelsen af sidste Slags, og spørger da først: ere ikke Propheternes og Jesu Taler holdte til det menige Folk? ere ikke Apostlernes Breve skrevne for en stor Deel til hele Menigheder, hvis fleste Medlemmer vare ulærde, og befalede de ikke udtrykkeligen, at deres Skrifter skulde læses for disse? Og saa paa en anden Maade kan det samme bevises. Vi have en Mængde Almuekrifter, der ved Folkets Undersøgt have vedligeholdt sig igjennem Aarhundreder og tildeels ere blevene mundtlig opbevarede; vi have desuden en Mængde Folkesagn og Folkemundhaad, samt mange tusende Ordspog og Sentenser, der efter Herder ere at ansee som et Udtag af menneskelig Bilsdom: alle disse Statter maae dog vel kaldes populære, hvad enten vi oversætte dette Ord folkelære eller folkenumme, siden det er Folket alene, vi skulde dem. Men undersøge vi noget næriere dette Stof, da finde vi, at dels gode Egenskaber ere netop de samme, som karakterisere de bibelske Skrifter, kun at de i disse findes i en høiere Grad og i den reneeste Gehalt. Vi opdage saaledes ogsaa paa denne Vei, hvad vor

egen Erfaring i Forveien maa have lært os, at Almuen helst vil belæres ved Historie og Poesie, og naar Lærdommen skal ret behøge den og gjemmes i et trofast Hjerter, maa den fremsættes, ikke abstract eller med tørre Ord, men indklædes i et Billede eller under en Historie, ogsaa forvandles til Gnome, Allegorie, Signelse, Apolog eller Parabel. I denne Henseende ligner Almuen Børn; og hvo af os har ei bemærket, hvorledes selv de tørste og mindst lærvillige Børn lytte med Opmærksomhed, naar Nogen begynder at fortælle dem en Fabel, et Eventyr eller en Historie? Og saa af denne Art er Bibel-Historien en høist passende Underviisningsgjensstand for Børn, naar man kun fortæller den med Bibelens egne Ord og i den gamle Verdens Aand. Men opfatter og gjengiver man den i en ræsonnerende Aand, som f. Ex. Schæfer har gjort, saa ættes Børnets ufordærvede Sands, omtrent som vi ved en travestret Ilias. Og som travestrede Iliader forekomme mig fast alle de Dydbyggelses- og Oplysnings-Skrifter, hvormed den bahrdfæls-besednede Skole har villet fortrænge Bibelen samt de gammeldags Huuspostiller og den gamle Moerskabslæsning af Almuens Hænder og Huse. Biskop var mangt Produkt af de to sidste Glæffer, som Almuen yndede og vel yndee

endnu, langt fra Fortræffelighedens flaffeste Rang, og en dansk Huuspostill, saadan som våre Dages Lærere kræver den, er et Savn i vor Literatur, ved hvis Afhjælpning en begavet bibelsk Prædikant kunde erhverve sig store Fortjenester ja maaffee et udsødeligt Navn; men ligesaa sandt er det, at de philanthropiske Prækenere og øvrige Nøds- og Hjælpesøgere, hvormed man en Tidlang vilde tilfredsstille Almuen's aandelige Trang, ei kunde veie op imod de gamle æsthetiske, historiske og poetiske Skrifter. Man betænkte ikke, at det hjælper kun lidt, en Bog er forstaaelig, naar den ei tillige er interessant og lærerig. Almuen har kun lidt Tid til at læse; dens faa Bøger bør derfor være de meest udvalgte og indholdsrige. Hvad gavner Læsning, naar den ikke beriger Forstanden med nye Begreber, udvider Synskredsen, opvarmer Hjertet og opliver Phantasien? Længe forundredes man over de eenfoldige Bønder og Skatteborgere, som hellere læste den uforstaaelige Bibel, de mystiske Prædikener og de eventyrlige overtroiske Historier, end de nymodens fattelige Catechismer og pragmatiske Historier om Peder Jensen og Jens Pedersen, der fødtes, levede og døde som alle andre Bønder i Verden. Tilraabende hinanden den halvsande Sætning, at al Underviisning skulde

gaae igjennem Forstanden til Hjertet, erklærede man alle de øvrige Sjælekræfter Krig, og tilfidsatte alt det Stof, som kunde virke paa disse. Da nu Bibelens Indhold er beregnet paa sunde og fuldstændige Mennesker, der ei alene have Forstand men tillige Phantasie og Følelse, saa maatte den naturligtvis vige ud af Almuestrifternes Løb, og kun nogle fattige Udtog af dens forstaaeligste Steder beholdes. Disse Pædagogers hele Methode var beregnet paa at tæmme Phantasien og at undertrykke Følelsesreligionen. Døvertro var det frygtelige Spøgelse, hvormed de skræmmede sindige Philosopher og dybtfølende Theologer, der taledes den misfjendte Bibels Sag. Først bag efter opbagede Mængden, hvad enkelte Anførere tidligere havde vist, at under Døvertroens Navn var den sande og levende Tro bleven befjæmpet og fordrevet af mange Hjerter, imedens Døvertroen selv var bleven tilbage og ret godt forstod at dele Herredømmet med den nye Usurpateur, Kantrosen. Dette er nu ingen Hemmelighed mere; Europa har med Skamfuldhed tilstaaet sin Bilsfarelse, og begyndt at aflægge den; det har viderqvæget sig paa nye ved Læsningen af den Bog, som ei alene er en Kraft til Saliggjørelse, men ogsaa en Lægedom imod alle jordiske Saar og Trængsler. Det har paa ny

erfaret Sandheden af det gamle kongelige Symbolum: regna firmat pietas s: Gudsfrygt styrker Rigerne. Saare mærkeligt falder Bibelselskabernes Udbredelse ind med den Epoche, hvori saa mange europæiske Folkelag kjæmpede for deres Frihed, Selvstændighed og gamle Fyrstehuse. Ligesaamærkeligt fjøndt meget naturligt er det, at de Regenter, som ellers ere bekjendte for at fremme Videnskaberne og sand Oplysning, yde Bibelselskabernes den kraftigste Understøttelse. Jeg har mange kjønne Vidnesbyrd af kronede, og Kronen værdige Hoveder liggende for mig. Men jeg vil indskrænke mig til at anføre tvende. Saaledes sagde Ruslands berømte Keiser for kort Tid siden i en Adresse til det moskauiske Bibelselskab: "Jeg betragter Bibelselskabernes Anlæg i Rusland og i de fleste europæiske Lande samt i andre Verdens Dele, og den store Fremgang, disse Indretninger have gjort, i at udbrede Guds Ord, ei alene iblandt Christne, men ogsaa blandt Hedninger og Muhammedaner, som et særdeles Beviis paa Guds Misfandhed og Naade imod Menneskeslægten. Af denne Aarsag har jeg ladet mig udnævne til Medlem af det russiske Bibelselskab og vil yde det enhver mulig Understøttelse, paa det Aabenbaringens velgjørende Eys maa komme til at skinne for alle

de Nationer, som ere undergivne mit Scepter *).
 Og vor ophøiede Konge skrev under 1ste November
 1816 til Hs. Durchl. Landgreve Carl af Hessen:
 "Bibelselskabet, saaledes som man nu indleder det,
 er fortræffeligt og fortjener al muelig Opmuntring.
 Bibelens Læsning er i denne saa blandet overs-
 troisse og vantroe Tid meget vigtig, og fortjener
 af enhver Regjering den største Opmærksomhed **)."
 Disse vise Regenter have altsaa, ligesom Miljoner
 Bibelvenner iblandt deres Undersaatter, paaastjøn-
 net den hellige Skrifts Værd og Brugbarhed, og
 saa som Underviisnings- og Opbyggelses-Middel
 for Almuen. Ei heller vil deres Haab om riig
 Velsignelse af denne Sæd blive stuffet. Lad bibelsk
 Christendom kun paa ny rodfæste sig i Gemytterne;
 lad den blive lært i Skolerne, prædiket i Kirkerne
 og gjentaget ved Bibelens flittige Læsning i Hu-
 sene; lad den gjenvinde sin forrige Agtelse og Ind-
 flydelse paa Livet; lad den vorde Rettefnor for
 Høie og Lave, Rige og Fattige, for almindelige
 og særdeles, offentlige og private Forhold: og vi

*) The 14th Report of the British a. f. Bible
 Society pag. LX.

**) S. Erster Jahresbericht der Schleswig-Holstei-
 nischen Bibelgesellschaft. S. 137.

skulle snart see en bedre, moralsk og fysisk krafft
 falder. Slagt, at opvokse; vi skulle snart fornemme
 en frommere, bestednere, og dog tillige strengere
 Tidssand, at raade over Verden; vi skulle snart
 høre, om jevnlig noget Hjer og Miel, Daad, værdig
 at sættes ved Siden af Jesu Kristi første Bedrifter,
 Kort; vore Efterkommere skulle hvide, agte, og
 bruge Bibelen, efter Fortjeneste, ligesom hine ældre
 evangeliske Christne i Fromhed, medens de over-
 gik dem i mangeshaande Indsigt og Særighed.
 Lige det bør være, og magtsaagliggende, saa ofte, vi
 modsætte os det ottende Aarhundredes Vildfarelser,
 forsigtigen at rejde, alt det Sande og Gode, som
 en saa opfindsom og forstandig Tidssalder ei kunde
 andet end efterlade sig.

Erngt da, ikke, bedste Men! for at følge mit
 Forslag i en Sag, som jeg saa nøje har prøvet, og
 overvejet, fra alle Sider! Erngt ikke, at De nogen
 sinde skal fortræde, at have uddeelt Jorden bedste
 Skat, heelt og uforvansket, til Deres Menighed i
 Træsmid, at alt hvad Gud vil forresten kan gaa
 imod vore trængende Brødre, saa jeg veed, hvor
 gjerne De give det, ikke noget, imod den En-
 selighed, vi tilberede dem, og at give dem Smag
 paa Menigheden af Guds Ord, De er de Sattiges,
 Talsmand, og Forførere. Derved, da, bedre end

jeg formaaer at beskrive det, hvor megen Nød der
 er i Verden, som vi ei med den bedste Villie og de
 bedste Anstalter kunne afhjælpe. Bader os da lærer
 de Nødlidende at bære med Taalmodighed den
 Byrde, vi ei kunne afdage! Bader os drøbe Ar-
 modens frugtbareste Stof, Lediggang og Synd, i
 Grundspiren, ved at tilraabe Lediggjængeren, at
 med vore men med Apostelens Ord: "Hvo som ei
 vil arbejde, han skal ei heller æde!" Bader os søge
 at antænde paa ny hos vore formuende Medborgere
 Kjerlighedens halvndskafte Ild, paa det de værdige
 Trængende kunne forføres uden Evang og uden
 Knurren. Bader os minde dem, ei med vore men
 med Jesu egne Ord, om hvor meget saligere det er
 at give end at tage; og hvorlunde den venste
 Haand maa blive udsende om hvad den høire
 giver bort! — Jeg har blot berørt denne ene Art
 af christelige Dyder (forbi Gattigforsørgelsen er
 Deres Yndlingsfag); jeg kunde gennemgaae alle
 Arter, og overalt komme til samme Resultat, at
 Menneffeslagets Nød er enten afhjulpen eller dog
 for største Delen lindret, saasnart vi kunne gjøre Sk-
 belens Forordninger gjældende. Men derfor er det ikke
 nok, at Ungdommen lærer dem udenad i Skolen, og
 at Alderdommen hører dem nu og da gjentagne i
 Kirken: Dette er vistnok store Ting, som bør vel

iaagttages og paafljønnes; men det er, som de sidste Decenniers Erfaring har lært os, ikke tilstrækkeligt. Ligesom Kirken maa komme Skolen til Hjælp, saaledes maa hushellig Andagt understøtte den offentlige. Men af alle de Bøger, som paafljønne kunne bruges ved private Andagtsøvelser, tilkommer den første Rang uægteligen Bibelen.

Er De enig med mig herom, da vil De uden Tvivl ogsaa om søie Tid tiltræde min gunstige Mening om Bibelselskaberne; ja maafljõe De endnu gjøre mig den Glæde at fremtræde som Medstifter af et Bibelselskab i Slagelse, denne kjære By, som jeg kjæder saa meget, og hvis Navn jeg saa ugjerne savner, naar Tiden er om, velgjørende Indretninger.

Men det er Tid, at jeg slutter mit lange Sendebrev med at anbefale mig og Bibelsagen til Deres kjærligste Erindring.

Kjøbenhavn, i Juleen 1818.

J. Møller.

A n h a n g.
Indeholdende Forslag til Fædrelandets Geist-
lige om at oprette Herreds og Sogne-
Bibelselskaber.

Det vil neppe synes upassende, at jeg nu, efterat
 have paa ny, og som jeg haaber for sidste Gang,
 forbaaret Bibelskabsalliancen, henvender mig til Fæ-
 drelandets brave Præster og øvrige Geistlige med
 den Anmodning, at de framtiden i, ja, saavidt mu-
 ligt, forsøge deres Interesse for denne vigtige Sag.
 Det være langt for mig at klage over den Under-
 støttelse, Bibelskabsalliancen har fundet i Danmark.
 Saavel i Monarchiets danske som i dets indsta-
 lende Provindser har den været stor og oppun-
 trende. Men der er hidindtil meest virket fra oven
 nedad: saaledes er Sagen endnu kun paa faa Stes-
 der i det Hentlige Danmark bleven, hvad den er i
 Hertugdømmerne og paa Færøerne, hele Fols-
 kets Anliggende. Dette kan den kun blive ved
 samtlige (eller dog de fleste) Præsters Medvirkning.
 At disse i Almindelighed ere — som man af deres

Kald Lande vente — gunstigen Stemte for Sagen, erfarede af Fortegnelsen over Selskabets Medlemmer, hvorpaa man finder en overvældende Majoritet af deres Navne. Jeg forklarer mig derfor det Særlyd, at kun saa faa Præster i Danmark hidsindtillig have stiftet egne Bibelsamfund, imedens næsten hvert Sognd, i alt Kald: Hert Herred, i Hertugdømmene frembyder saabanne, deraf, at endel Præster have troet, den hele Organisation skulde lægge ved de høiere Autoriteter, og andre have naaet endog meent sig forhindrede ved det War ibryd i Moderselskabets Love, som let kunne misforståes. Om den Fortolkning, jeg giver af disse naa jeg dog bemærke, at den ikke kan anses for officiel, da jeg ikke stöder dette ifølge Fuldmagt af Directionen; men jeg tvivler dog ikke om, at mine Oplysninger, laante af Erfaring, ville finde dens Bifald.

Hvad blint angaaer, da var det naturligt, at det danske Bibelselskabs Existerende først henvendte sig til den høieste Myndighed og dernæst til de underordnede Autoriteter. Delsaa vare de saa lykkelige, at de vegne at finde venlig Modtagelse for deres Ansøgninger. Hans Majestæt tilsagde ei alene Selskabet sin allerhaabigste Beskyttelse, men gav det iben gjentagne Prøver paa sit Velbehag, hvori-

blandt var en Gave paa 4000 Rbdlr. Hans Høi-
 hed, Prinds Christian Frederik, værdigedes at
 være saavel det fynske, som det lönghvæske Sels-
 kabs Patron og gavmilde Befordrer. Vor fromme
 Dronnings Fader, den kraftfulde Rhing Land-
 greve Carl af Hessen, er Chef for det Slezwigs-
 Holstensk Selskab. En af Kongens høistbetroede
 Mand, Geheim-Statsminister Oren Schimmels-
 mann, er Moderelskabets Præsident og Belgjører.
 De første kongelige Collegier, saasom det danske og
 tydske Concellie m. fl., de anseeligste Corporationer
 i Hovedstaden, saasom So- og Land-Staten, Uni-
 versitetet o. s. v. tælle flere eller færre af deres Med-
 lemmer blandt Selskabets Bestyrere. Det samme
 gjælder om Stiftsøvrighederne: her have samtlige
 geistlige og mange civile Embedsmænd indledet
 eller allerede organiseret Hjelpeselskaber, uden
 hvilke Moderelskabet i Hovedstaden kun lidet vilde
 ndrette. Men meget staar dog endnu tilbage at
 gjøre, især i det fiernere Jylland. Her er endnu,
 naagtet alle Biskoppers og adskillige Præsters Iver
 for Sagen, kun eet Hjelpeselskab stiftet, nemlig i
 Aalborg. Her, saavel som andensieds, er mødt
 Hindringer deels ved Dyrettselsen deels ved Orga-
 nisationen af saadanne Samfund i det Store,
 hvilke have bragt mig paa den Tanke, at Sagen

maaskee hurtigere vilde fremmes, naar der herefter arbejdedes ei alene fra oven men tillige fra neden af til ret og samme Maal. Man maa kjende Hindringerne for at kunne rydde dem af Veien. Det maa derfor tillades mig at anføre følgende af et Brev fra en Ven (en af Jyllands lærde og nidkjære Biskopper) dateret den 15de August 1818: "Endnu i sidste Pandemøde talede jeg, som i ethvert af de förrige Aar, Bibelselskabets gode Sag, som jeg og i Circularer og Indbydelse ofte har anbefalet. Tid- og Local- Omstændigheder i disse Landets fattige Egne gjøre Hindringer, og hvad jeg især har mærket at holde mange tilbage, er, at de Exemplarer af Bibler, som efter det skiftrupske legatum tilforn hørt Aar rigetigen herover sendtes, circa 100 Stykker aarlig til gratis Uddeling i Stiftet, ere i de sidste 8 à 10 Aar ganske udeblevne, hvorover mange ere blevene uwillige, og spørge, hvorfor giver man os ikke de Bibler, Almuen i saa mange Aar har tilgode, førend vi skulle give nye Bidrag til nye Biblers Anskaffelse." — Denne Hindring er saa meget sørgetigere, som den hænger sammen med en af vore stönneste Anstalter, hvis ædle Stifter synes at have anet Bibelselskabets Indførelse, i det mindste søt deres Rytte. Ved Brevveksling med Directionen for det

Risrupste Legat er det blevet oplyst, at Bibelforsendingen til Island standsede i Krigen formeldt Transportens Banfelighed; men at Stiftelsen efter den Tid ligesom forhen uddeler gratis til hvert Stift et forholdsmæssigt Antal Exemplarer, saavidt dens Indkomster tillade. Ogsaa bør det talemæmeligen erkjendes, at dette Legat har skjenket Bibelselskabet flere 100 Bibler til gratis Uddeling. Man tør altsaa haabe, at denne Omstændighed er længere vil standse den gode Sags Fremme.

Men der er en anden Hindring for Organisation af Landsbyselskaber og selv for Bibeludvekslingen, hvilken ei er saa let at bortrydde. Jeg har hørt flere Biskopper klage derved allerede i Anledning af de Risrupste Biblers Fordeling i Landet. Saa længe den gamle Indretning med Herredsprovster fandt Sted, og disse samtlige mødte paa Landemoderne, var det Brug at de toge tilbage med sig saavel de deres Herred tildeelte Bbler som andre literære Sager, der tilfaldt dem eller deres Herreds Præster igjennem Biskoppens Contoir. I Hørtugdommerne har det lettet Organisation af Bibelselskaber meget, at man der endnu har Herredsprovster. I Danmark, hvor Amtsprovstier ere oprettede, kunne de saa Provster ei uden stor Bes

særslig medtage. Hvad der af denne Art maatte ydes deres store Amt, og Biskopstene
 ere nu meget forlængte med at faae blot de til-
 frupste Bibles, end lige Bibelselskabets langt større
 Forsendinger befordre omring i Provindsene.
 Deels med Hensyn til denne Bædelighed, deels i
 Betragtning af, at et Amt er for stort til en min-
 dre Bibelforening (som i England saakaldet Branch
 Society) og for lidet til Middepunkt for Provin-
 sialselskaber, foreslog Møberselskabet (i dets Brev
 Nr. 7) ikke at oprette Amts-Bibelselskaber, men
 derimod 1) Hjælpselskaber i Stifstæ-
 berne, og 2) mindre selskabelige For-
 eninger, for hvilke de smaa Kjøbstæder
 kunde afgive Middepunktet. Naar det er denne
 Artikel af flere Præster bleven saaledes forstaaet,
 som om man ikke onstede Herreds- eller Sognes-
 Bibelselskaber; men dette er ingenlunde Meningen.
 Hovedsagen er at Interesse for Bibelen og dens
 Læsning bliver almindeligen vakt; af mindre Vig-
 tighed er de bidragende Anstalters Organisation.
 Imidlertid synes 4 Aars Erfaring just ikke at
 vidne om fortrinlig Jov i de smaa Stæder; derimod
 have adskillige skønne Foreninger dannet sig i
 endel Landsbyfogne, uden al Opfordring fra

Robertsfædet *). Et af disse, nemlig det Lyng-
byske, har endog havt et Held, hvortil jeg selv i
de engelske Rapporter neppe kan finde Røge. "I de
23 Aar, jeg har været Præst — siger dets værdige
Stifter, Hr. Pastor Rønne — har jeg aldrig været
Bidne til saa almindelig og virksom en Iver for
nogen Sags Fremme. En heel Skoles Ungdom
mødte sig endog samlet, for at række Hver sin
liben Skjern." Og at fremkalde disse smaa Skjæb-
af et rørt og taknemmeligt Hjerte, er ligesaa vigtigt
som at tilveiebringe store Summer til Bibelindsjeb.
Det sidste kunde mangen Stat vel paatage sig;
men dermed var endnu ikke Høielse for Bibelens
høie Værd og Uundværlighed bleven vaakt, hvilk-
ken Høielse dog sikkert borger for dens rette Brug.
Hvo som af sin liben Formue, eller vel endog af
sin Rødtørst tilkjøber sig en Bibel eller et N. L.
har derved givet et Beviis paa sin aandelige Trang,
hvilket man ei altid kan faae saa tilforladeligt af dem,
hvis timelige Trang er størst. Dog er Tilskudet
selv, blot betragtet som Pengebidrag, ingenlunde
uvigtigt. De 506 Personer, som have regnet sig
fra Lyngby og dens nærmeste Omegn, bidrage i

*) Se det danske Selskabs 3die Beretning
S. 66—71.

Nr 836 Rbdlr., over 1° Deel af det som/bete Danmark udrebe. Ligesom her, har det allevegne overlades til Enhver, hvormeget han (hun) vil give. Dog kunde vel i Forslaget nævnes en vis Medlemspriis: kun maatte denne ikke, som i Hovedstaden, bestemmes til 4 Rbdlr. aarlig, men vel snarere fra 3 Rk. til 1 Rbdlr. Det britiske Selskab har maaffee sin første Indtægt af de saakaldte Penny-Societies, i hvilke hvert Medlem betaler 2 s. om Ugen. Naturlignis anvendes disse Bidrag først og fornemmelig til at forsyne Districtet selv med de fornødne Bibler og N. A., saa at kun Overflødet indsendes til Hovedselskabet. Det samme gælder om de øvrige Hjælpe- og Bifelskaber. Dette anfører jeg som en praktisk Commentar til vore Lovs 9de og 11te §., hvilke ellers muligens kunde misforstaaes. Det hedder nemlig i §. 9: "Samtlige Gaver og aarlige Bidrag, saavel de der ydes til Hovedselskabet, som de Bifelskaberne modtage, indflyde i den almindelige Kasse for Bibelens Udbredelse i Danmark." Men da det med Slutningen af samme §. bestemmes, at der vel maa aflægges Regnskab een Gang om Aaret for alle modtagne Pengebidrag, men kun indbetales hvad der efter Gradrag af alle beviislige

Udgifter er blevet tilovers, saa følger, at ethvert Filialselskab har Ret til at forskrive Bøger directe fra Baisenhuset, uddøle disse efter sin egen bedste Indsigt, og tilin' indsende til Hovedselskabet, hvad der maatte blive tilovers. Ethvert Filial-Selskab kan da gjøre den rife §. gjældende i sin Kreds, ligesom det pro quota af sit indsendte Bidrag kan gjøre den gjældende imod Hovedselskabet. Den lyder saaledes: "Enhver, som bidrager til Selskabets Kasse, har Ret til mod 3 Deles Betaling at erholde saa mange Exemplarer af de Bibler og Bøger, Selskabet uddøler, som udgjøre det halve Beløb af hans aarlige Bidrag." Sætte vi altsaa til Exempel, at et Bibelselskab tilførselbringet aarsligen 120 Rbdlr. og indsender disse til Kjøbenhavn, kan det faae Bibler til nedsat Pris for 60 Rbdlr. Lad en Bibel herefter koste paa Baisenhuset 4 Rbd. 3 Mk., saa vil Bibelselskabet overlade den for 3 Rbdlr. og søgellig tilstaae hiint Filialsamfund 20 Bibler. Men dersom dette selv havde forskrevet Bibler fra Baisenhuset for 120 Rbdlr. vilde det kunne faae 26 Bibler, altsaa vinde 6 Stykker og 3 Rbdlr. Denne Fremgangsmaade fortjener at følges, hvor Almuen maatte misforstaae Opfordringen og troe, at det var en Skat, som skulde

paatagges *) . Man vil let kunne seellare Enhver
hvoreledes Indtæringen paa denne Maade alene
figter til Contribuenternes eget Bedste, ligesom
Regnskabsforelsen ogsaa derved lettes. Hovedselskaf
ket faaer derved rigtig nok mindre Summer at virke
med; men dets bliver den gode Gjerning alligevel
gjort, deels paa alene paa denne Maade en ord
dentlig Indbetaling af de Adenbyers Bidrag findes
Sted. Af Selskabets gamle Bestaaelse S. om at
res, at dets Restancer allerede beløbe sig til 3433
Rbblr. 8 fl., disse ville aartilgan være med mindre
Herrens- og Gagne = Selskabet, der de opstattede
ville da, hvert i sit lide Distrikt kunne ind
tæstere saavel Restancerne som de nye Bidrag

*) I øvrigt misforstaae man ikke dette Forslag,
som som jeg vilde fraråde at Indsende store
Summer til Moderselskabet. Nei, jeg vil blot
vise, hvoreledes mulige eller vistelige Hindringer
kunne overvindes, og Forretningsgangen tillige
simplificeres. Hovedselskabet vil stedse ønske, og
kan stedse behøve Tilflugt fra Provindserne til de
overordentlige Foretagender, som det nu
ogsaa understøtter, s. Ex. i dette Dieblit en ny
Udgave af det N. T. paa Grecois, Matthæi
Evangeliums Oversættelse og Udgivelse paa
Javah m.v.

Derfor har Directionen ogsaa paa nysaanførte Sted opfordret Bibels Benner til at stifte egne Foreninger i de forskjellige Stæder og Landsbysfogne. Det er saaledes Directionens Ønske, jeg her fortæller, idet jeg foreslaaer enhver Provst og Præst, som er enig med mig om Sagens Bigtighed, selv at lægge Haand paa Bærket, og i en større eller mindre Kreds forene sig med tilhørende Benner, Herredsbrodre eller Sogne mænd til dette fælles Bæmme. Herren haver lovet os, at hvor to eller tre ere forsamlede i hans Navn, der vil han selv være tilstede; altsaa behøve vi ikke at opsætte en Sag, der saa sikkert foresages i hans Navn, indtil vi faae Bisshed om mange Deeltagende. Naar Bærket drives i den Rind, som det bør, ville disse nok efterhaanden komme. Dersom Blikket til et afgjørende Skridt synes nu at være forhaanden. Saa for bibelsk Christendom er paa ny vaakt; vort Fædreland, som hele Europa, glæder sig ved Udsigten til en varig Fred; et stort Uplag af Bibelen, nemlig 10,000 Exemplarer af hele Bibelen og desuden 10,000 Nye Testamenter, paa stærkt og smukt Papir, med nye Typer, frembyder rig Betsgjæls til Uddeling. I disse 20,000 Aftryk vil nu det Nye Testament læses i en Oversættelse, som (efter kyndige Mænds Dom, der

have prøvet samme; thi min Mening kunde maaske ansees for partiisk, forener Klarhed og Naaegtsigthed med Trost og Ærværdighed. Og naar dette Dyplog er udsolgt, vil der blive sørget for et nyt, hvori det Gamle Testament tillige kan ventes revideret og rettet paa samme Maade. Selvfølgelig har det Haab, at Revisions-Commissionen vil sætte sit vigtige Arbejde ved en, i Form af Fortale trykt, populær Anvisning til Bibelens opbyggelige Læsning, ligesom jeg ved, at en af vore lærde og erfarne Geistlige allerede arbejder paa en saadan Bog over det N. T. Disse Opmuntringer, tilligemed de forhen anførte, ere saa store, at de sikkert vilke bevæge mange af Kirkens værdige Lærere, til at paatage sig et nyt Arbejde for Menighedens Bedste. Vel kjender jeg Præsternes mangfoldige tildeels byrdefulde Forretninger, og er visse paa, at den Mand, der vilde, som jeg end kunde, ved letfærdige Projecter formere disses Antal; men deels er det Arbejde, hvortil jeg her indbyder, ei samfundligt at overkomme i en lidet Arbeids-tid (selv har jeg med Glæde paataget mig det i en større) deels er det saa aldeles præsteligt, at det snarere kan betragtes som en Forfriskning end som en Byrde for den evangeliske Præst, der ellers kun altså ofte maa forlade Guds Bed for at tjene til Verdens

Rigtig nok er besuden afkilligt at gjøre; men alt dette falder sammen med Sjælesørgerens øvrige Forretninger. Det er først, naar Samfundet udvides udenfor Sognets Grændser, f. Ex. over et Herred, at Forretningsgangen bliver lidt mere compliceret; men dette har da ogsaa en ny Løn i Følge med sig. Hvad der paa ethvert Sted er det ønskeligste, lader sig ei i Almindelighed bestemme. Hvor de gammeldags Conventer atter ere indførte, og hvor alle Herredets Præster ere sande evangeliske Lærere, der vilde efter mine Tanker Herreds-Bibelselskaber være meget at tilraade, da den aarlige Generalforsamling her kunde finde Sted paa en Conventdag, og saaledes blive et Middel deels til at bevare Conventet reent for den Fetsindigheds, Graadseries og Glendrians Aand, som i Tidens Løb har fordærvet mangt saadant Samfund, deels til at begeistre Brødrene paa ny for denne og enhver anden ædel Sag, henhørende til deres Embede. I Sønder-Dithmarsken vandt Bibelselskabet mange nye Medlemmer ved den smukke Fest, som alle Provstiets Præster høitideligholdt 1817 paa Reformationens anden Jubel-høitidsdag. De forsamlede sig nemlig i Melbors omkring Alteret i Hovedkirken, hørte en Dyrknings-tale, knælede derpaa, og modtog med

Haanden lagt paa Bibelen den hellige Raadvæ. En saa overordentlig Handling bør vistnok ingenlunde gjentages aarligen: paa en Jubelfest, og i en Tidsalder, da mange Præster have løstrevet sig fra Bibelens guddommelige Auctoritet, var den saare passende og betydningsfuld. Men et lignende, om og noget svagere, Indtryk gjør dog enhver høitidelig Forsamling i et nogenlunde talrigt Bibelselskab. Thi, som Doctor Mynter siger i sin *Kjønne Tale* *), "vort Selskabs Sammentræden er Bidnesbyrd om, at vi ære Christendommen og ansee den hellige Skrift som dens eneste sikke Grundvold, og denne Overbeviisning næres ved enhver Sammenkomst, ved ethvert Foretagende i Selskabets Tjeneste." — Men bedre er det dog, at Saa samles i Christi Navn, end Mange under den Forudsætning, at Sandheden skulde tilfidesættes. Hvor altsaa een eller flere af et Herreds Præster endnu maatte benægte eller dog omtvile Almeen-Bibellærnings lykfsaliggjørende Kraft, der vil det udentvivl ber

*) Neppe troer jeg, at Nogen, som har læst blot denne Tale (i vort Selskabs 3die Beretning S. 25 - 38), vil blive ligegyldig for Bibelsagen, eller omtvile dens Bigtighed.

findes gavnligere for Sagen at oprette mindre Foreninger, imellem 2, 3, eller flere Nabo-sogne, det vil sige, saa mange som have Præster, der ere besjælede af Iver for Sagen. Det gamle, venskellige, trofaste Brodersind imellem Præsterne indbyrdes yttres sig atter kjönt i adskillige af Danmarks Egne: Standen begynder atter at føle sit Værd, ei efter den forfortede Maalestof, hvorefter Mange nyligen bedømte dens Dygtighed, men efter det høie, himmelske Kald, som af Fretterens selv og hans Apostle blev den anvist. Præsten behøver ei mere at forlade sin rette Virkefreds, for at erholde Agtelse. Man er paa de fleste Steder bleven kjed af de Prædikanter, som prædikede kun sig selv, og fordrer atter bibelske Prædikener. Kort: en bedre Aand aabenbarer sig baade i og udenfor Kirken; dog endnu under hæftig Modstand af Christendommens Fiender og under idelige Tilbagefald af dens svagere Kjæmper. Derfor maa den gode Aand næres, de nysknyttede Kjærlighedens og Broderskabets Bånd besæftes, og Bantroens Hydra med de mange Hoveder dagligen paa ny bekjæmpes. Men til alle disse Hensigters Opnaaelse kjender jeg intet kraftigere Middel end den hellige Skrifts Læsning, Overbevielse og ærtige Anvendelse.

Med dette eenfaldige, men prøvede Raad tager jeg denne Gang Afsted fra den danske Kirkes ærværdige Lærere. Det er nu 8 Aar, siden jeg traadte i en nærmere aandig Berørelse med Dem, ved at aabne mit theologiske Bibliothek og hellige Dem samme. Maaskee under Forsynet mig den Lykke endnu i mange Aar at tale igjennem dette Organ til en Corporation, hvis Vel og sande Hæder er mig saa magtpaaliggende, paa hvis Agtelse jeg har havt flere Beviser, og blandt hvis Medlemmer jeg tæller mange Venner. Men hvis disse Omstændigheder kunde synes nødvendige til at undskyldbe den Frihed, hvormed jeg har tilskrevet en ved Kundskab, Antal og Værdighed saa udmærket Stand nærværende Dpfordring, saa er de aldeles oversflødige, naar Tælen er om den forhandlede Sag. Denne anbefaler sig selv; og vil, alt eftersom den nøiere kjendes og begrundes, vinde flere og flere Befordrere. Med denne Overbeviisning kan jeg ikke andet end slutte mit Andragende under de glædeste Forhaabninger.

II.

**I hvilket Forhold staaer Nutidens Aand-
til Reformationen?**

Udviklet

i en academisk Tale paa Jubelfesten 1817

af

Esaias Tegner, Prof. i Lund.

Oversat af Udgiveren *)

Den Høitid, vi i disse Dage feire, er i mere end
een Henseende mærkværdig og opløstende. Det

- *) Ligesom jeg i de 2 foregaaende Bind har med-
deelt mangan mærkelig Jubelkrøft, som led til os
fra Tydskland, saaledes leveres her en talentfuld
svenskt Humanists Anskuelse af vore Dages Dig-
ten og Tragten. Den stemmer i alt det Væ-
sentlige overeens med mine Erfaringer, hvilken
Overeensstemmelse dog ikke nær saa meget, som

halve Europa reiser sig og holder Mindesfest over en enkelt Mand, som, uden nogen borgerlig Betydning, uden noget udvortes Hjælpemiddel, alene ved sit Hoved og sin frie, opad stræbende Aand, forandrede Verdens Udseende og befriede baade Religion og Fornuft fra deres flammelige Fænger. Folkene forsamles i Herrens Tempel og prise den Evige, som sendte sit Ord, og næst ham den, som atter fremdrog det for Dagen, saa reent, saa enkelt, saa kraftfuldt, som det forðum hørttes fra hellige Fæder. Digterne synge til hans Lov, og den ene Taler afløser den anden for at prise hans Minde. Dagen hører ei andet end hans Berømmelse, og Natten luer af Billeder, som skulle an-

Talens Sindrigbed og Talerens dybe Blik bestemte mig til at oversætte den. Det vil desuden interessere Læseren, at erfare en saadan Tænkers Dom om den Gjæring, som den nye Skole har tilveiebragt i den svenske Literatur. Originalens Titel er: Tal, hållet på Kongl. Carolinska Lärotalen i Lund, vid Jubelfesten 1817, af Esaias Tegner. Stockholm 1818. 40 Pag. 8. Idet jeg har oversat den ordret, har jeg dog ikke påtaget mig, at ville forsvare enhver Tanke eller Bending.

Udg.

tyde hans Værk. En almindelig Jubel griber Land og Stad. Man glemmer Tidens Trængsler, og tænker ikke, taler ikke om andet end om den vældige Mand og hans Under. Over den Priistes Bryst har Jorden allerede længe hvilet; men mærkværdigt og opløftende er det for Enhver at see, hvorledes Sandhedens Strid altid ender med Seier, hvorledes Mennesket er stort ene ved sin Tanke og sin Kraft, og hvorledes den sande Storhed aldrig forglemmes af Efterverdenen.

Saadanne Fortjenester som Luthers burde ogsaa mindst af alle være udsatte for den Fare at glemmes. Hans Foretagende var saa vigtigt for alt, hvad Menneskehedens Skatter som helligt; det virkede saa afgjørende paa hans Tid, dets Følger vise sig saa aabenbare endog i vore Dage, at Eiegenligdheden selv ei kan faae Tid til at glemme det. Men til denne almindelige Beundring bidrager en anden Omstændighed betydeligt. Luther var nemlig en af de sjældne verdenshistoriske Charakterer, som altid, i hvad de end foretage sig, ved selve deres Natur forbause og uudslættelig indpræge sig i Erindringen. Der laae noget ridderligt, jeg kunde næsten sige noget eventyrligt, i hele hans Væsen, i hele hans Foretagende, saaledes som det baade begyndtes og fortsattes. Paa alt, hvad han gjorde

eller sagde, trykte han stedse et eget Stempel af næsten uhyre Storhed, af næsten uhyre Kraft. Hans Handling var som et heelt, hans blotte Ord som et halvt Feldtslag. Han var en af de vældige Sjæle, hvilke, ligesom visse Træer, kun blomstret under Storm. Hele hans store, rige, underfulde Liv har stedse forekommet mig som et Heltebidt, med bets Kampe og endelige Seier. En saadan Mand maatte nødvendigvis til enhver Tid skaffe sig Plads, han maatte nødvendigvis paa en afgjørende Raade gribe ind i Historien, hvorsomhelst hans Virksomhed indtraf, og under hvilke Forhold og til hvilke Tider han end fremtraadte.

Det Tidsrum, hvori Luther fremstod, var en af de store verdenshistoriske Epøcher, da Livets Slange skifter Ham og fremgaaer i fornyet Skikkelse. Middelalderen havde alt længe staaet ved sin Grav. Den gamle Ridderstand, som udgjorde dens egentlige Livskraft, var af flere Aarsager saa godt som udslukt. Krigen havde faaet en ny Skikkelse, og trængt den blotte personlige Tapperhed tilbage i Skyggen. Staterne havde samlet sig i større Masser, en fastere Orden havde grundfæstet sig, og Loven med dens mægtige Haandhævere var over Ridderen og hans Sværd. Nye borgerlige Forhold vare iligemaade efterhaanden opkomne.

En ny Stand havde dannet sig, hvilken kappedes med de ældre i Formue, og var dem overlægen i Dannelse og praktisk Behændighed. Handelen, med sin verdensforenende Aand, sammenknyttede Folkene, og omtuskede imellem dem ikke blot Varer, men ogsaa Tanker og Synsmaader. En ny Verden var fremsprungen af Oceanet, og sendte den gamle sit Guld og sine Vidunder. I Bøgertrykkerkunsten havde man et nyt, forhen ukjendt, Middel til at udsprede Sætninger og Undersøgelser. Det var umuligt længere at spærre Tanken indenfor et særskilt Raag eller at tilbageholde den løsladte Forskning. Den trængte igjennem lukte Dørre. Ringerne vare udvorne paa den unge Jern, den prøvede dem ibeligen og fleg imod Solen. Man kunde brænde Rjetteren; men hans Skrifter bleve tilbage for Enhver, og raabte som Aanderøster over Jorden. Den classiske Dødtid var nyligen bleven fremdragen af dens Gruus. Sig en af Jorden opgraven Stad, stod den for den forhausede Verden med alle sine Templer og Støtter. Dens uhyre Masse af klare Forestillinger og djærve Forskning kastedes paa een Gang som et Gjæringsstof i den allerede forud urolige Tid. Hierarchiet havde alt længe behersket Verden. Det havde maaſtee forhen været nødvendigt, for, som en usynlig

Magt, som en Haand fra Ethen, at sammens-
 knytte det forvildede Europa. Europa havde
 igjennem flere Aarhundreder ikke havt eller kunnet
 have nogen anden virkelig Foreningspunkt end
 Kirken. Nu var Forholdet anderledes. Det theo-
 kratiske System var ved Tidens forandrede Bæsen
 blevet unødvendigt, og sælgelig upassende. Det
 maatte derfor vige for et andet. Hierarchiet maatte
 falde. Dets fordums Udsævelser og dets Hals-
 starrighed, intet at ville indrømme, påstændede
 ikkun dets Fald. Men det kunde virkelig intet
 indrømme. Det var som en slagen Erøbrer, der
 ei kan underhandle, ei tilstaae noget, om han end
 derved udsætter sig for at tabe alt. Flere mærk-
 værdige Forsøg paa at styrte det vare allerede
 gjorte. Det er sandt, de vare mislykkede; men
 den blinde Lydighed var dog ved dem knækket, og
 Mulighed aabnet at sætte Tvivl til den Ufeilbare.
 Med denne Tvivl var ogsaa hans Undergang uund-
 gaelig; thi Ufeilbarheden beroede, fra Begyndel-
 sen af, paa Fraværelse af al Tvivl, ligesom Mør-
 ket beroer paa Fraværelse af Lys. Den var som
 Papirspenge, hvis Værdie er tabt, saasnart Til-
 liden dertil ophører. Det afgjørende Øieblik var
 forhaanden. Jorden var huul under den Gamles
 Throne, og der foretoges blot en djern Beslutning

og en kraftig Arm for at styrte ham i den aabne Afgrund.

Min Mening med det nys anførte er ingenlunde at forringe Bærdien af Luthers store Foretagende. Meningen er kun at forklare dets historiske Mulighed. Det Store, hvad der omvælter Verden, kommer aldrig uforberedt. Det modnes langsomt, eftersom det lever længe. Kun det Ubetydelige flager pludseligen frem som et Stjernerud, og bærer bort ligesom det. Man siger, at en stor Mand kaber sin Tid; og man har Ret, forsaavidt man hermed ei forstaaer en Urimelighed. Af Intet kaber Gud alene. En stor Mand, selv den største, er altid nødvendigen en Søn af sin Tid; men han er dens ældste Søn, han er Tidens Huusholder *). Tidsrummet er hans, og han forvalter sit Gods som ham bedst synes. De adspredte Elementer finder han for sig, men sædvanligen endnu i Urede, og i chaotisk Uorden fjæmpende imod hverandre. At samle og ordne dem til en Skabning, at lede dem til et bestemt Maal, at virke paa Tiden styrende, sammenbindende; med

*) Originalen har: Fidei-Commissarius, hvilket fremmede Ord jeg har bortbyttet som støvende i det mindste i dansk Betsalenhed. Udg.

ket Ord, bannende: dette er hans Storhed, dette er hans egentlige Skaber-Gone. Hvad han saaledes frembringer, det er, det kaldes med Rette hans Værk. I denne menneskelige Betydning taget, skabte Luther sin Tid. Meget var gjort for ham; thi hvad han gjorde, havde ellers været en Umulighed. Men ikke desto mindre var han alene den Aarhundredets Mand, paa hvem Alt kom an; det var virkeligen ham, som omveltede hele Aandens Verden, det var ham, som hævnedes Fornuften, det var ham, som styrkede Bantroen og Davens Bælde.

Man kan betragte, og betragter sædvanligen, Reformationen alene i dens Forhold til Kirken. Smidlertid udgjorde Religionsreformen, selve de theologiske Sætninger, ikkun dens ene Side, upaatvilelig en vigtig, men derfor ikke den eneste. En aldeles isoleret Religionsforbedring er i sig selv umulig; thi med Religionen hænger alt menneskeligt, i Ordets skønneste Bemærkelse, sammen. Reformationen er i en anden Henseende at ansee som den menneskelige Fornufts Nye Testament, som en Befrielse fra den gamle Trældom. En ny Tid tog med den sin Begyndelse, og efterlod i Arv til de følgende Tænkens Frihed, Forskning og aaben Plads for Udviklingen af alle vore ædleste

Anlæg. Luther plantede ikke Kundskabens Træ (Gud plantede det allerede i Paradiset), men han nedrev Klostermurene omkring det, at dets Grene kunde vaie i en reen Luft, og dets Frugter modnes i Solen. Trehundrede Aar ere forløbne siden denne store Begivenhed. Vi ere Reformationens Arvinger. Der spørges altsaa med Rett: hvorledes have vi anvendt vor Arv? I hvilket Forhold staaer Nutidens Aand til Reformationen?

Jeg seer en talrig Forsamling for mig. Den venter maaskee af Taleren, hvad han hverken kan eller vil give. Dagens Høitidelighed er rig. Den lader Balget frit iblandt en Rængde Gæmner. Jeg har foretrukket det nyssnævnte, fordi vor nærværende Tid synes mig i flere Henseender mærkværdig. Saa godt jeg kan, vil jeg derfor gribe Tiden, i det han iler forbi, ved de slagrende Loffer. Jeg vil skue ham i det verlende Afsyn, og male ham for Eder saadan som han forekommer mig.

Der gives i Almindelighed intet vanskeligere end at bedømme sin egen Tid ret, ligesom Kunstneren har værst ved at træffe sit eget Billede. Enhver af os kjæmper gjerne for sig selv, og kan ikke

bedømme andet end hvad der nærmest trænger ind paa ham, ligesom den simple Soldat værges sig selv i Slaget og nedslaaer sin nærmeste Modstander; men om Slagets Gang veed han lidet eller intet. Alleen Feldtherren staar paa Høiderne og overskuer med klare Blik det Hele. I mere end een Henseende ligner ogsaa vor Tid et Feldtslag. Paa dets Udfald beroer ikke Dagens eller Landets Skjæbne, men Seclernes og Menneskehedens. Tidsaanden gjør som store Feldtherre: han manœvrerer for at forvirre; det er ei let at gætte, hvad han egentligen sigter til. Alt er Parti med eller imod: det er vanskeligt at dømme uden Bild og Brede. Smidlertid er en saadan Dom nødvendig for Enhver, som ikke vil bortsove sin Tidsalder. Paa Havet tager man Solens Høide, for at vide, hvor man er, og styrer derefter sin Raas. Paa Jorden burde vi gjøre det samme, og agte paa Tidens Tegn, hvis Tiden skal agte paa os.

At Verden for nærværende Tid befinder sig i en afgjørende Krisis *), til Liv eller Død, til Lys eller Mørke; at vi leve i en Vendepunkt af Histo-

*) De Svenske have herpaa et godt Ord, som vi burde optage, nemlig Brydning.

rien; at vi med eet Ord bygge paa en Vulkan, som gjærer under os: derom overtyder os den flygtigste Opmærksomhed og Vulkanens Udbrud, som vi tilbeels have overlevet. Men denne Revolution er, ligesom Reformationen, i sin inderste Grund aandelig; den tilfigter en Omvæltning i Tænkemaaden; i Videnskaben, i Kunsten. Men paa den anden Side er det Aanden, som styrer Verden; og Tænkemaaden isører sig stedse tidligere eller sildigere et Legeme, og gaaer over til Handling. Enhver Revolution i Hjerterne har derfor altid en ydre politisk Side, ligesom enhver Kob har sin Stamme, og enhver Sjel sit Legeme. I begge disse Henseender, den indre aandelige, og den ydre politiske, maatte derfor vor Tid betragtes.

Det sidstforløbne Aarhundrede røste sig selv som Eysets og Guldkommenhedens Tidsalder. Det saae med Foragt ned paa næsten alle foregaaende Tider, som barbariske og fordomsfulde. Vi bør ogsaa erkjende, at udmærkede Mænd i denne Tid virkede for Europas Dannelselse, at mangen Fordom afspreddes, at Videnskaberne, især de praktiske, naaede en tilforn ukjendt Høide, og at selv de øvrige i Almindelighed behandlede med en Klarhed i Fremstilling og Form, hvorpaa man lige siden

den classiske Alder kun havde hørt saa Exempler. Der laae i hele det attende Aarhundrede en Stræben efter Begribelighed og Tydelighed, efter en klar og fordomsfri Oversigt, som visseligen i sig selv er værdig, og kun ved dens Anvendelse paa urette Sted bliver forkastelig. Var ei Mennesket sig selv en Gaade, hvortil Oplosningsordet tabtes allerede i Fødselen; blev han ei med tilbundne Dine landsat paa og bortkaldt fra Livets De; var ikke just det ædste og helligste hos ham tillige det ubegribeligste: da havde i Sandhed det fidsforløbne Aarhundrede været det snævrteste mynbige, og alle de foregaaende havde kun udgjort Menneskehedens Barndomsaar. Men lykkeligviis er Mennesket noget heelt andet end det, hvortil den overflode Tid vilde gjøre samme. Betragte vi denne Tids Aand i dens særskilte Uttringer, da var det uden Tvivl ret, at man revsede Fordommen; men det var ingenlunde ret, at man tillige ansaae alt aandeligt, alt helligt for en Fordom. Enhver Tid har sin Bantro, sit Ufrud; men midt iblandt Ufrudet vore ofte Religionens Pilier: og det er uret, om man bortluger det ene med det andet. Det var gavnligt, at man forfulgte Fødselsaanden, at man prædikede Samvittighedsfrihed og Tolerance; men det var ingenlunde gavnligt, at

man ved Tolerance i Grunden ei meente andet end Eigegyldighed, og at man taalte alle Religionsmeninger paa samme Maade, som man taaler en Daares Indfald eller den Syges Feberdrømme. Det var rigtigt, at man søgte at give Videnskaben Klarhed og Fattelighed; men det var ingenlunde rigtigt, at det stode paa Grundighedens Bekostning; at man istedetfor det forrige Alvor indførte en floden Overflade og en snaksom Mangelkyndighed, som fustede i Alt og med fræk Lettsindighed afgjorde det helligste. Det var rigtigt, at man i Kunsten hviagtede en vis Nations Mesterværker, som paa den Tid angav Tonen i Europa; men det var ingenlunde rigtigt, at man uden Skjønsmhed fremstillede deres blot nationale Former som de eneste rette og priselige, og vilde tvinge dem paa Folkeslag og Sprog, for hvilke de ei passede. Det var ingenlunde rigtigt, at man i Almindelighed vilde formaae Sangmøen, det frieste Bæsen, Sollen Pinner paa, til at danbse i Pænker. Til Grund for hele Tidsalderens Dannelsse laae en materialistisk Anskuelse af Verden, for Religion og Moral, for Videnskab og Kunst den fordærveligste af alle mulige, fordærvelig selv i den Henseende, at dens jernhaarde Consequenz og dens kolde Beregning gjør den til den vansteligste af alle Vild-

farelser at gjendrive med Fornuftgrunde. I Folge heraf forklarede Tidens ypperste Mænd, mere eller mindre tydeligt, at, al Religion, og i Særdeleshed vor aabenbarede, var et Folkesagn, tjenligt til at fræmme Børn og holde Pøbelen i Awe, men i øvrigt uværdigt Byskets Tidsalder. Istedetfor Troen med dens fromme Anelser, istedetfor Fornuften med dens evige Grundbilleder, istedetfor Indbildningen med dens Verden fuld af Under og Skjsøhed, indførtes, om jeg saa maa udtrykke mig, en Forstandens Despotisme, som mekaniserede, saa vidt muligt, den megenstellige Natur, og foragtede alt, hvad der ei kunde rummes i Begrebets snevre Former. Med sit Regnebret, istedetfor Lovens Tavler, gik den nye Guddom frem igjennem Verden, og dens kolde Ande pustede Marven ud af Benene og Sølelsen ud af Hjertet. Man taalte endnu Religionen, men som et Supplement til Politiken; man taalte Kunsten, men som Selskabsnak, hvortil man blueedes ved at overgive sig uden i ledige Timer. At Videt i og for sig selv kunde have Værd, nægtede man aldeles; thi egentligt Værd havde intet andet end det saakaldte Nyttige, det vil sige med andre Ord, det som buede til at spise eller klæde sig med. Derfor beroebe ogsaa Menneflægtens Fuldkommenhed på

sentligen paa Fabrikernes, og en af Tidsalderens consequenteste Tænkere beviste, at Menneskets Fortrin for Dyret laae, ikke i Fornuften eller Sproget, men i Haanden og de fem Fingre. Denne Nyttens Grundsætning, som eensoldigere Tider troede at burde underkastes en høiere, efterdi Mennesket har den tilsælles med Fæet, den fremtraadte nu som den høieste lovgivende Magt, ikke blot for den enkelte oplyste Mand, men selv, efter en større Maalestok, for Nationerne og Statslæren. Den gamle ridderlige Drøm om Folkenes Vre erklæredes enten reent ud for et Hjernesvind, eller den udlagdes saaledes, at den var det samme som deres oeconomiske Velstand. I Historien beregnedes alt, ligesom paa et Handelscontoir, efter hvad det indbragte; og en Spindehuusindretning eller en Tæstemaschine skattedes i sig selv høiere end Alexanders eventyrlige Tog til Indien eller Carl den 12tes unyttige Seiervindinger. Saaledes havde man i Alt en solid Tænkemaade; og Indbegrebet af hele denne Wiisdom kaldte man med et sælsk Navn Oplysning. I dens Skin opvorte og modnedes det attende Aarhundrede; et vidunderligt Træ, med huul Stamme og ormstufne Frugter; men i Træets Top viste sig tilsidst, som en blodrød Krone, den franske Revolution.

Maaskee vil dette Dødsdomme synes haardt og eenfaldigt over en Tidssalber, der saalænge pristes som Oplysningens, og i flere Henseender virkeligen var det; en Tidssalber, i Spidsen for hvilken stode Mænd som Voltaire og Frederik den Anden. Dobbelt betænkeligt kan et saadant Dødsdomme synes paa en Tid som vores, da det hører til Dagens Orden at behandle det 18de Aarhundrede, under hvis Scepter vi alle have levet, som man sædvanligen behandler affatte Regenter, hvis Feil man opregner, men hvis Fortjenester man glemmer. Jeg elsker ikke Dagens Helte, som med tapert Mod slaae sig til Riddere paa den faldne Konges døde Legeme. Men man bør lade Sandheden vedsæges Ret, selv om det stcer i slet Selskab; og man kan vanstueligen sige for meget ondt om en Tidssalber, hvilken, hvis den havde kunnet virke uden Modvægt, skulde have rodfæstet Mennesket til Jorden og plyndret de evige Skatte i dets Bryst. Min Sjæl væmmes ved denne Menneſtelighedens Prosa, ved denne Stækken af Mændens Binger, ved denne ædrue og dog falske Calcul, hvori man, ligesom i Differential-Regningen, bortkaster Uendeligheden for at faae Regningen rigtig. Havde det 18de Aarhundredes Philosophie været, som manges anden, en Sag blot for Sko-

len, da Kulde dens Indflydelse have været af langt mindre Betydning; men den erkjendte egentligen ingen anden Skole end Verden; den var en Lære, ikke for Granskeren men for Almeenlivet. Ved sin Fattelighed fik den Indgang hos Enhver, og den fordeelte sig derfor som en tærende Gift i hele Tidens Blodmasse. Paa det Aandelige, som dog er Menneskets egentlige Livsluft, troede den ikke; og havde dens Luftpumpe faaet Lov at gaar som den begyndte, skulde Menneskehedens tidligere eller sildigere bleven qvael berunder.

Det attende Sækel hviler i sin Grav: og vi kunne sige, at det faldt paa sin Gjerning. Dets Lærdomme indeholdt allerede i sig selv Spiren til Undergang. Hvad der er evigt hos Mennesket, kan vel til en Tid qvæles, men udryddes kan det ingenlunde, saa længe Himmelen strækker sin Lempehvælving over Jorden, og Prædikanten i vort Hjerte ei tier. En ny Tidssalder er kommen, med heel andre Grundfætninger, som vi haabe, og af en alpeles modsat Aand. Skulde vi imidlertid bedømme den nye Tid efter dens Tegn indenfor vort Fædreland, da vare i Sandhed vore Forhaabninger for Fremtiden betænkelige. Ved første Dieskast synes det, som vi kun have ombyttest den ene Overlighed for den anden; og da Kulden forløb os,

har Fæberheden indfundet sig. Egnede det fordom
 enhver oplyst Mand at troe paa intet, saa er det
 nu tvertimod hans Skyldighed at troe paa alt,
 især paa det vidunderlige og urimelige. Havde
 fordom ingen anden Ting Værd end det Nyttige,
 saa er nu tvertimod Alting forkasteligt, som ulyk-
 keligvisis duer til noget. I Religionen priser man
 med Rette dens opløstende Kraft og den christeliges
 Fortrin, fremfor alle mulige; men man betragter
 den ingenlunde, som den bør betragtes, som en
 Eneret for Følelsen og Troen, men som et Bilag
 til et metaphysisk Dogmsystem, i hvis Former
 Christendommens høie Mytterier med al mulig dia-
 lektisk Klugt indpasses og indskrues. Med et fors-
 lidet Kunstgreb beviser man Systemets Sandhed af
 dets Overensstemmelse med Christendommen, og
 Christendommens igjen af dens Overensstemmelse
 med Systemet. I Videnskaben driver man med
 Rette paa Alvor og Grundighed, men Klarhed og
 Endelighed affædiger man: man antager som
 Troesartikler de løseste Hypoteser; man lever af
 Phraser, man foredrager det simpleste, det trivia-
 lleste i et Slags Drakelsprog, og skriver Videnska-
 bens daglige Allehaande — i Chiffer. Man be-
 raaber sig i de tørreste Speculationer paa egne
 Anskuelser, Visioner og Henrykkelser, som man

forðum troede at tilhøre alene Propheten og
 Skjalben, men som nu ere blevne ogsaa andre,
 mere profaiske, Naturers Lod. I Kunsten fordrer
 man med Rette det Dybe og Betydningsfulde;
 men til Prøve herpaa vil man paanøde os — os
 Nordens Sø — med den Hæder-Himmel over os,
 og den vældige, skarpt betegnede Natur omkring
 os, os Arvinger efter Saga den Dybstuende, et
 kraftigt Balhallabarn, med skarpe Vine og friske
 Lemmer — os vil man paanøde en Døds-uden
 Form og Bestemthed, en sygelig Gestalt uden
 Marv og Gener, med Abstractionens Træsværd
 ved Siden og Bjeldefappen paa de taagede Skul-
 dre, et Gensværd, som spørger omkring i Maanes-
 skinnet og maler sine sammenslydende Billeder —
 i Skjen. Alt, selv det-fortræffeligste, som ikke er
 tilfæaret efter dette Snit, forkastes uden videre
 Proces, som Uduelighed eller Forvildelse. Man
 henvender med Rette Opmærksomheden igjen paa
 Nationens ældre Mindemærker i Kunst og Videns-
 skab; man taler om en National-Literatur, som
 visselig i mere end een Henseende var ønskelig; og
 med det samme fremdrager man til en Begyndelse
 Allehaande af Glemselen, fra Skjøn Tomsru i Ros-
 sengaarden til Svedenborgs Nye Jerusalem, og
 fremstiller det, ikke som historisk mærkværdigt,

men som Mønstre til Efterfølgelse og Beundring. I Sprog, i Stil, i Fremstilling forkastes uden Omsvøb alt, som paa nogen Maade minder om den forrige Livlighed og Klarhed; og ulykkelig er den Forfatter, som en Gang lader en spillende Vittighed undslippe sig, eller ved et Øjeblik stundum vover at more sig med de indførte Træsniitsformer. Den Guds Gave, som vore Forsædre agtede under Navn af sund Fornuft, den nedsetter man i Særdeleshed, som utilstrækkelig for Videnskab og alene skabt for Popelen og de U lærde; baade med Grunde og endnu mere med Exemplet beviser man dens Unødvendighed. Ved alt dette Uvæsen berøber man sig ideligen paa en saa kaldet ny Lære, som skal omstøbe baade Videnskab og Kunst, som skal løse alle Livets og Dødens Gaader; og for udnygtig erklæres Enhver, der understaaer sig at tvivle om den nye Rigtighed, eller nære den Mistanke, at den maastes, med alle sine Under, ifkun er en Lastenspiilerske. Et mærkværdigt Tegn er det alligevel, at den nye Lære, i det mindste i denne Skikkelse, ligesom Kokopperne, snarest slaaer an hos Børn. Og trænger den engang igjennem, ligesom Vaccinen, da er der al Grund til at haabe, at ved disse tvende Opdagelser skulle

tvende Sygdomme fra Grunden af kunne udrybdes, nemlig Børnekopperne og den sunde Fornuft.

Forlad mig, ædle Luther, om paa en Dag, som er helliget til din Amindelse, ved en Feilighed, saa alvorlig som den, da den svenske Menighed feirer Religionens og Lænkens Frihedens Jubelfest, forlad mig, om jeg da nødes til at berøre Tidens Bitterligheder. Naar Grækerne forðum i Olympia feirede Pelops Høitid, tugtede de Drengene paa Heltens Grav *). Skikken var hedensk, men ders for ikke just forkastelig; og for en stor Mands Thukommelse, der hele sin Levetid kæmpede for Sandhed og Selvstændighed, synes det mig ingenlunde et uværdigt Offer, om man, i det mindste i Forbigaaende, revser det tankeløse Ryhedsstræmmeri og den umyndige Efterbelsesaand.

Det turde forekomme Nogen besynderligt, at jeg ved Spørgsmaalet om Tidens Aand lægger saa megen Vægt paa de literære Dagspartier, hvilke af de fleste ansees med Ligegyldighed. Men ethvert nyt filosofisk Ansyn, som omfatter, ikke en særskilt Deel, men hele Systemet af menneskelig Dannelselse, er enten et God, eller i det mindste en Viser paa Tidens Uhr. Ofte er det begge Dele.

*) Schol. ad Pindari Olymp. I. 146.

I den Raade, hvorpaa, samme saavel udbrebes som bestrides, maler sig Tidssalderens indre aandelige Kamp, hele den indre Verden, ligesom den ydre Verden maler sig paa Diehinden. De, der meest ivre for eller imod, maae være saa ubetydelige, som man vil: det er ikke Coureren selv, som er vigtig, men nu og da Depescherne, som han bringer. Jeg betragter Dagens filosofherende Partigjængere som utydelige Borastryk af Tidens store Skuepenge.

Ansyn, saadanne som de her omtalte, og saaledes fremstillede, maae naturligviis ogsaa finde Modstandere. De i vort Land, hvis Stemme man helst ønskede at høre herom, have for det meste tiel. Men desto bristigere have andre viist sig, hvis Ret til at være Tidens Organ kunde synes tvetydig. Jeg lader staag ved sit Værd deres Ridklærhed for hvad de kalde den gode Smag og den sunde Fornuft; men unægteligt er det, at Striden hidindtil blev ført paa en aldeles forkeert Raade. Ved enhver Strid, af hvilkensomhelst Beskaffenhed, er det altid nyttigt at vide, hvorum Spørgemaalet egentligen er. Det faader ei heller at adskille Tingene fra Personen, og i det mindste forudsætte som muligt, at den første kunde have noget Værd, i hvor ubetydelig den sidste maatte være. Saaledes

havde det her, til Exempel, ikke været ilde, om
 man fra Begyndelsen af havde indseet eller villet
 indsee, at Spørgsmaalet maaskee turde være om
 noget heelt andet, end en forbigaaende Ungdoms-
 hebe, at det kanske var Tidssalderens Flegel-Kar,
 og ikke Forfatterens, som man havde for sig, og
 at den saa kaldte nye Skole kunde være, eller i det
 mindste betyde noget heelt Andet end de fleste af
 dens Skoledrenge. Men man behæmte hverken det
 Gamles Værd, eller det Nyes Stræben rettelig.
 Nationens ypperste Mænd, i Følelsen af den
 Uret, som vederføres dem, drog sig uvirksomme
 tilbage indenfor Føtstødsringerne af deres gamle
 Væ, og forhørkede sig i Grundsætninger og Maa-
 nerer, som de ellers muligen havde forladt, eller i
 det mindste ikke udelukkende hylbet; og de Yngre,
 som ei heller nogen Ret kunde faae, styrkede sig i
 stedse vildere og vildere Udsvævelser. Jeg kjender i
 Sandhed intet aandelosere, intet mere halvt og ubes-
 stemt, end denne hele Potemik, saaledes som den,
 med saa Undtagelser, er bleven ført iblandt os.
 Det var hverken Zeeg eller Strid, hverken Vittig-
 hed eller Dybsindighed, hverken Skjæmt eller Alvor.
 Paa den ene Side fremtraadte den nye Aabenba-
 rings Helte stedse i fuld metaphysisk Rustning;
 men det var sjelden nogen levende Arm, der førte

Klingen, og intet Hjerte bankede under Harnisket. Paa den anden Side saae man deres Modstandere, idel lette Tropper, bogstavelige Gymnosofhister, et Slags Athleter, som i det mindste deri lignede Fortidens, at de kjæmpede nøgne. De gjorde især Regning paa Latteren og Sarcasmen; men for det første vinder man intet Slag ved blotte Glædesfalter, og for det andet er den rette Latter Alvorets Datter, og Ingen leer vel, som ei tillige, naar det forlanges, kan være alvorlig. Hertil kom endnu, og dette var Hovedsagen, at under Mærken af Smagens og Fornuftens Hævner troede Mangen at gjenkjende blot det gamle, velbekjendte Dplysnings-Systems Raabendragere, hvilke ved at styrte det nye ifkun tilsigtede at gjenindsføre Grundsætninger, hvis Røselighed man havde begyndt at indsee, og hvis Gensidighed var ethvert ædelt Sind forhadet.

Og saaledes synes den uviste, chaotiske Tid endnu stædt at valse imellem det livløse Gamle og det udsvævende Nye. Var os intet andet tilovers, end Balget imellem begge disse Yderligheder, imellem det forrige Billedstormeri og den ny modens Afgudsdyrkelse, imellem det attenbde Seculums hjerteløse Dplysning og det nittendes hovedløse Sværmeri; var os intet tilovers, uden Bal-

get imellem disse: i Sandhed, jeg veed ikke, hvorledes vi uden at rødmæ skulde helligholde Luthers Minde; jeg veed ikke, hvorledes vi skulde udholde hans Blik, fulde af levende Tro, men ogsaa af fornuftig Klarhed; jeg veed ikke, hvad vi i Dag skulde svare hans alvorlige Gestalt, som truende stiger frem for os og spørger, hvad vi have gjort af hans Bærf?

Men det er ikke, det kan ikke være saaledes. Vil man kalde alt det philosophiskt, som omfatter og bestemmer hele Menneskets Indre, hele hans Raade at tænke og skue, at troe og haabe paa: da er visselig vore Dages Brydning en philosophisk, og, saavidt jeg skjønner, en Brydning til det bedre. Efter mine Tanker er nemlig Hovedsagen i al Philosophie, som enten danner eller i det mindste forestiller sin Tid, ikke selve Systemets Indhold eller de foregivne Opdagelser, som letteligen kunne være falske, og sædvanligen ere det. Philosophien er som Ceres i Fabelen. Med Gaffer i Haanden søger hun allevegne sin tabte Datter, og finder hende neppe sørend hos Pluto. Det kommer mindre an paa hvad den evige Søgeriske troer sig at have fundet, end paa Veien, hun gaaer for at finde det. Det vigtige er ikke Systemets Sandhed eller Falskhed, betragtet i sig selv (som saa-

bank standser det gjerne indenfor Skolens Bægge) men det Ansyn af Verden, som ligger til Grund derfor, og dets Forhold til hvad der ogsaa udenfor Systemets Omfang er dyrebart og helligt for Mennesket. Man kan selvfølgelig tvivle om den herskende Bæreygning, som Læreygning betragtet. Man kan tænke som man vil, om dens dogmatiske Skryderi, at Videnskaben nu endelig er funden, om dens foregivne Opdagelser, om dens bekvemme Verdensconstruction, med eet Ord, om alle dens Undercurer. Man kan mene, at Philosophien, selv den nyeste, ligner Portugal, som ei kan forsvoare sine gamle Opdagelser, mindre bemægtige sig nogen nye. Man kan mene, at Naturen endnu, ligesom før, ligger for os, en uhyre Sphinx med sin uopløselige Gaade. Man kan mene, at ethvert blot og puurt Fornuftssystem, som ikke har eller vil have nogen anden Grund end sin egen, er just derved grundløst, og at Aandens og Tingens inderste Væsen ligger dybere, langt dybere, end nogen blot Videnskab tæller. Man kan mene, at Dødsens Engel egentlig kun har toende Ringer: Religion er den ene og Kunst den anden. Man kan mene, at Engelen flyver med disse Ringer og ingentunde med de metaphysiske Struffsiedre. Men disse Tvivl, betræffende Videnskabens Høje Grund

i Almindelighed og den her omhandlede i Særbes-
 leshed, forhindre os ingenlunde i at betragte, fra
 en anden Synspunkt, den sidstnævnte som et af
 Tidens glædeligste Tegn. Til dens enkelte Lær-
 domme er Menneskeheden's Skjæbne ikke bundet:
 de maae staae eller falde, og sandsynligviis gjøre
 de det sidste ligesom alle deres Fædre; men den
 Viis, hvorpaa Mennesket og Verden deri betrag-
 tes, den Aand, som opliver det hele; denne er
 det, som er vigtig for Tiden; thi den har bemæg-
 tiget sig Ungdommen, som er Fremtidens Knop,
 den lever skjult i den opvoksende Slægt. Havde
 den ikke udrettet andet, end at den til en Begyn-
 delse har fortrængt den forrige Betændighed og hens-
 vendt Tankerne til en grundigere Forskning, en
 alvorligere Methode: saa var dette allerede vigtigt.
 Thi Overfladistheden er for Tankebannelsen det
 samme som Dræsløsheden er for Sæderne: den
 fordærver de bedste Anlæg. Men endnu vigtigere
 er det, at Systemets hele Tendents er lige modsat
 den forud herskende; at det til en Begyndelse har
 virket som et Slukningsmiddel imod den falske Op-
 lysning, en Lampe, der brændte i Graven af al
 Stort og Helligt; at det foragter det blot dyriske
 og erkjender det guddommelige hos Mennesket.
 Denne dets Oppositions-Charakter imod de for-

rige Ansyn forklarer ikke blot en stor Deel af dets Udsøvelser, men den turde endog være det vigtigste; ja maaskee det eneste vigtige i hele det Nye.

Lo Ting var det nemlig, som den lutheriske Reformation egentligen tilføjede: Religionens Hellighed og Tankens Frihed, Troen og Fornuften, ikke som fiendtlige Magter kjæmpende mod hinanden, eller indtrængende i hinandens Grændser, men som fredelige Naboeer herskende indenfor deres bestemte Grændser. Inden sin egen fredlyste Kredsskulde Religionen herste, men Religionen simpel og reen, saadan som den fremstilles i de hellige Skrifter, uden alle Menneſketillæg, og fri for den mestrende Fornufts uæfede Forbedringer. Paa den anden Side skulde Tanken ikke være dens Slave; ingen Munkelænker skulde fængsle den, intet Baal skulde true den himmelsøgte; inden sine egne Grændser skulde den svæve, ubunden og fri, som en forflyvende Engel svæver i den blaa Luft. Dette var Luthers store Tanke; og paa dette frie og dog bestemte Forhold imellem Fornuft og Tro, paa dette Forlig imellem det Menneſkelige og Guddommelige beroer hele Reformationens Væsen. Saasnart dette Forlig brydes, saasnart en af de tvende Mægtige trænger erobrende ind paa

den anden, da er Harmonien forstyrret, og Reformationen i sin inderste Grund ophævet, om endog dens ydre Former bevares. Det attende Aarhundrede opfattede i Almindelighed kun Reformationens ene Element, Tænkfriheden, og ophøiede den paa Troens Beføstning, som den eneste retmæssige Herster. Derfor ansaae ogsaa Mange dette Tidrum som den egentlige Fuldenber af hvad Luther havde begyndt, som den rette Protestantisme; thi det protesterede imod alt, hvad man ellers havde anseet for helligt og guddommeligt. Men i sig selv var det ikke Protestantismens Seier, men dens Caricatur; det var ikke Luthers Aand, men den eenfaldige Forvildelses. Den forsmaaede Religion hævnedes sig, og Tanken, berøvet sin Himmel, krøb med lemlæstede Binger langs med Jorden. Den nærværende Tid har taget en modsat Retning. Den synes os at udsøve i Tro, den minder i meget om den forrige Døvtro; men i sig selv vil den ei andet, end gjenoprette den tabte Egeværkt imellem Religion og Fornuft, imellem Himmel og Jord. Dette er dens egentlige Kjendmærke, dens dunkle, men desuagtet upaatvivlelige Stræben. Den har, til dette Diemed, valet forhen slumrende eller qualte Kræfter. Andre Magter regjere nu i Aandens Verden. Beherskede

os forbum den æbrue Forstand, saa er nu atter
 Phantasiën løsladt, det lette, rosenklædte Gude-
 barn med sine Ringer spillende i Solen. I Fø-
 llesen af sin nyvundne Frihed ligger han ind alle-
 vegne, selv der, hvor han ikke egentlig har hjemme.
 Han udgyder sit varme Kandedræt paa Tiden, og
 derfor flaaer Tidens Puls hurtigere og ujævnere
 end før. Vi leve under Sjens Løsning. Floden
 bruser voldsomt; men det er Baarsolens Skyld,
 som smelter og befrier. Man taler om Tidens
 Tegn i Syd; man frygter, eller lader i detmindste
 som man frygter for Jesuitisme og Pavevalde;
 man spaaer os idelt Mørke og Barbari for Fremti-
 den. Jeg elsker ei disse Natvægter-Raab midt
 om Dagen. Hvorfra skulde da egentligen Pave-
 valden komme? Den er død; den har alt længe
 været død, og i dens balsamerede Mumie, som
 endnu flaaer tilbage, lever ingen Aand. Den
 Døde vækker Ingen, sørend han vækkes til Dom-
 men. De latterlige Forsøg paa at fremmane dens
 Gjenfærd, bør, om de endnu nogensteds gøres
 for Alvor, snarere vække vor Redsyn end vor
 Belymring. Tiden er virkelig en Gang for
 alle voret fra Pavevalden. De Træer, man sælber
 i vore Dage, due ikke til Religionsbaal. Bedet
 er for grønt, og Luen tænder ikke. Det er een-

foldigt, ikke at kunne indsee, at Middelalderen, som man spaaer os igjen, aabenbar var en Tid af en heel anden Retning, en heel anden historisk Betydning, end den nærværende. Det er eenfoldigt, ei at kunne indsee, at hele det nuværende Europas Dannelsessystem er en aldeles fuldkommen Modsatning af det hierarchiske. Hierarchiet kan ikke komme tilbage. De Aarsager, som gjorde det nødvendigt, gjorde det til sin Tid netop muligt; men de findes nu ikke mere, og de sandtes i lang Tid ikke. Den Tænkemaade, det forudsætter, er for længe siden fortrængt. Det er en Kronprætendent, der, ligesom den engelske Prætendent, er gaaet i Kloster. Den katolske Kirke staaer endnu; men i sig selv boer der jo nu en ganske anden Aand i den. Af det gamle papistiske Spøgelse har Europa ligesaa lidet at frygte som Insurgenterne i America monne have at frygte af den afdøde hellige Ignatius, som en vis katolsk Konge nyligen skal have udnævnt til sin Feldtmarfalk.

Man kan forestille sig Nutidens Brydning under flere forskjellige Modsatninger: den nye eller gamle Skole, Idee eller Begreb, Christendom eller Fristanker, Phantasie eller Forstand: overalt, saavidt jeg seer, viser sig en tiltagende Overvægt paa de Forstærkendes Side. Lader os ikkun lytte til

Tidens Stemmer, forsaavidt de nemlig kunne
 høres i Stormen. Drive ikke de fleste paa Andagt
 og den mis kjendte Christendom? Raabe ikke Fol-
 kene til Herren varmere end tilforn? Viger ikke,
 langsomt men dog sikkert, den frække Tvivl og den
 grinende Haan? Vise ikke Jordens Store og —
 hvad mere er — Jordens Sniller deres stolte Ho-
 veder for Stjernen over Bethlehem? Udbredes ikke
 med forunderlig Hurtighed de hellige Skrifter?
 Tale de ikke snart alle Jordens Tungemaal? Er
 ikke, med eet Ord, Religionens Aand mindre fors-
 agtet, mindre fremmed, end den nylig var? I
 Videnskaberne herske de symboliske Ansyn. Løse de
 end ikke den store Gaade, saa tænker jeg mig dog
 hellere Naturen som et levende Dyr, end som en
 hød Klump. I Opdragelsen kommer man mere
 og mere tilbage til det gode Gamle, da man lær-
 bede baade Legeme og Sjæl, og nærede den unge
 Aand med fast Føde, og ikke, som siden blev bru-
 geligt, med lutter Slikkeri. I Kunsten raade
 friere, mere omfattende Grundsætninger. Nu og
 da høres iblandt os dybe, hjertegribende Toner
 iblandt den øvrige Ulyd; og i andet Land sidder
 allerede den nye Sangmø fuldvoren med sin Vols-
 harpe, der spilles af Himmelens Vinde. Overalt
 fremtræder, hvorvel stundum under grøtste For-

mer, det Xandelige, det Alvorlige, det Betydningsfulde. Overalt stikker Tiden Haanden i sin egen Barm, og drager den renere, om ikke aldeles ubesmittet, derudaf.

Saa lader os ikke bømme Tidens Xand haarende end den fortjener. Lader os revse dens Udsøvelser, men derfor ikke mistjende det gode, som ligger til Grund derfor. Den nye Tid er endnu en Yngling; og al Ungdomskraft er sædvanlig lidt glubst; den elsker det overdybne og begynder gjerne med at skaffe sig Plads. Vi bør ei heller forglemme, at den forrige Tids Gensidighed har valet og pirret den nærværendes. Vi bør ei forglemme, at det Nye er kommet som en Løge, og at Sygdommen, som Kulde helbreedes, var farlig og dybt indgroet. Lader os derfor ikke anklage Løgen, om han er streng, om han skjærer dybt i Tidens Bryst; thi det er en Kræftskade, som han maa bortskjære. Vor Tid er, ligesom Luthers, en Urolighedens, en Kampens Tid; men jeg er for min Deel overbevist om, at ud af de kæmpende Elementers Strid skal fremgaae en bedre, en skjønnere Skabning; thi den ordnende Xand svæver allerede over Dybet. Lad det bruse, lad det kaste sit Skum! Men Lyset skal endnu engang stille sig fra Mørket, og naar alt er fuldenbt, skal en forædlet Menneſkehed frem-

gaae: opreist skal den stille sig midt i den nye
 Slabning og krone sig med Stjernehvælvingen.

Den nærværende Tid har endelig ogsaa sin
 udvortes mærkværdige Side. Jeg kan her fatte
 mig langt kortere; thi Tidens Tragten er her saa
 klar; den er fremtraadt og fremtræder dagligen
 under saa bestemte Former, at aldeles ingen Tvivl
 kan finde Sted. Der gaaer en mægtig Aand igjens-
 nem vore Dages Historie; en ædel Gestalt, med
 Sværd ved Siden og Ornevinger paa den skraalende
 Hjelm. Jeg kjenner ham ret vel, Frihedens høie
 Genius; thi jeg er Svensk og jeg er voret op med
 ham. Det skræmmer mig ikke, at der er Blod i
 hans Hænder; thi jeg veed, hvis Blod det er.
 Uforsørdet vil jeg see ham i de gnistrende Vine;
 jeg vil lege med hans Sværd og trykke ham som
 en Barndomsven til mit Hjerte. I sig selv kan
 denne Frihedsaand, i sin nærværende Skikkelse,
 ansees som en Efterkommer af Reformationen. Al
 Frihed er i sin Grund den samme, være sig i Læn-
 den eller Staten. Den er Præst i den indre Bers-
 den; den er Statsmand eller Helt i den udvortes.
 Hvorforhelst en fornuftig Lænsfrihed findes, fin-
 des derfor altid en saadan borgerlig Frihed, om
 ikke i sanctionerede Former, saa dog stedse i Virke-
 ligheden. Men hvorfra daterer sig al fornuftig

Tænkesfrihed i Europa, om ikke fra den lutheriske
 Reformation? At den politiske Reform i vore
 Dage er udgaaet fra et saa kaldet katholsk Land,
 beviser intet herimod; thi det er just det vigtige i
 Luthers Reformation, at efter denne sandtes intet
 katholsk Land i den Bemærkelse, som før samme.
 Man siger, at det er det attende Aarhundredes
 Oplysning, som har gjort den store politiske Om-
 veltning; om saa var, da var det uden Tvivl dens
 bedste Bærk. Men Grunden ligger dybere, hvilket
 iblandt andet ogsaa Englands Historie beviser.
 Saadan, som denne Frihedsaand nu allerede længe
 har aabenbaret sig i Europa, fortrænges den ikke
 mere, hverken med Bold eller Pist, hverken med
 Sophismer eller Besværgelser. Ubekymret gaar
 den sin stille Gang, og nedriver det raadne, og
 lægger Hjørnestene til sit Tempel. Her er paa
 ingen Maade Spørgsmaal om en opbrusende Va-
 belhebe, som kaster Thronens Splinter iblandt Al-
 terets og feirer sine vanvittige Høitider paa Sta-
 tens og Ordenens Ruiner. Her er ikke Spørgs-
 maal om Frihedens Misbrug, men om dens Brug.
 Her er Spørgsmaal om Folkets evige Ret, saa-
 dan som Fornuften lærer den; her er Spørgsmaal
 om Staternes dybeste og væsentligste Grundvold.
 Lader os see os om uden Bilde og Fordom! Hvad

er det, som Folkene fordrer i Nord og Syd? De fordrer alene, hvad Statens Natur af sig selv kræver; forsaavidt den skal være en Dannelsesanstalt for Menneskeheben, og ikke en Negerplantage, med Millioner Slaver og en eneste Herre med Underfogder. De fordrer, selv at maatte stifte de Love, de skulle lyde; selv at maatte bestemme de Byrder, de skulle bære. De fordrer Ansvar, ogsaa fra de Herskendes Side. De fordrer Uttringsretten saa fri og uforbrænket som Orden og Landets Sikkerhed tillader, efterdi den er Frihedens Kandebræt, efterdi Enhver, som usødvendigen indskrænker den, fjærer Tungen ud af Statens Mund, og røber, at han, Ilig Orientens Tyranner, vil betjenes alene af dumme Slaver. De fordrer, at man ikke skal gjække dem med et tankeløst Hjernesvind om Rettigheder, arvede i een eneste Slægt, hvilke aldrig kunne forvirkes, hverken ved Misbrug eller Uduelighed. De fordrer et liberalere Forhold imellem Stænderne, personlig Sikkerhed og Hellighed for de Rettigheder, som Naturen har fænketh ethvert menneskeligt Væsen. De fordrer, med eet Ord, intet andet, end hvad vi i vort Fædreland eie, og, med saa Afbrud, have etet siden Edins Tid. Det er ikke vel betænkt, hvis Rogen nægter dem, hvad de saaledes fordrer; thi sandelig de skulle tids

ligere eller flibligere tage det selv *). Man glæder sig over, at Revolutionen er endt og den gamle Orden endeligen oprettet igjen. Men man bedrøver sig; thi Revolutionen er ingenlunde endt. Kun dens Svimmelhed er forbi; den har sovet Rusen ud, og med fuld Sands og rolige Blik gaaer den endnu frem igjennem Historien. Det er et forgiæves Forsøg at ville trænge den tilbage, eller gjenindføre det gamle System under dets forrige lovlige Former. Det Gamle vender egentligen aldrig tilbage i Historien; og allermindst det, hvori mod Tidens Mand saa aabenbar har erklæret sig. Vi have et stort, et talende Exempel for os. Faldt ikke nylig den vældige Mand, som arvede alle Revolutionens Kræfter og lagde dem til sin egen

*) For ikke at misforstaae disse Ord og paa Grund af en Misforstaaelse regne den brave Forfatter iblandt urolige Hoveder, vilde man agte paa, hvad han ovenfor har talt imod Oprør og Selvtægt i Almindelighed. Ovenstaaende Ord kunne altsaa ikke forstaaes som et Ønske, end lige som en Opfordring, men blot som en Spaadom; og det er bekjendt nok, at lige siden Caesars Dage har Spaadomsaanden ofte maattet udsige, hvad den Spaadende ikke ønskede.

Udg.

Kjæmpekræfte? Men hvorfør saldt han? Ingen lunde ved tilfældige Forseelser, endnu mindre ved sine Modstanderes Overlægenhed. Men han saldt, fordi han foragtede Menneskehedens Stræben; han saldt, efterdi Despotismen er alle dødlige Sjæles Uniform; han saldt, efterdi han brødes med Tidens Aand, som var stærkere end han. Smaaer Sjæle haane den Vældige i hans Fald; men hvad han med sin Kjæmpekræft ikke satte igjennem, sandelig det udføre de andre mindre. Og blev det end virkelig til en Tid sat igjennem i vor Verdenspart; var det sandt, hvad saa mange paastaar, at Dagen grænser for det gamle Europa: langt i Vester, bag Havet, hvor Solen gaaer ned for os, der gaaer den op for en lykkeligere Verden. Did har Europa alt flittet mange af sine bedste Forhaabninger; did skal Menneskeheden redde sine Huseguder, ligesom Æneas reddede sine udaf det faldende Glim:

Frihedens, selv den borgerlige Friheds, Sag er intet fremmed Emne for Dagens Hvirvelighed. Lovbunden Frihed, under hvilken som helst Gestalt, er vor Troesforvandle. Den er en sød Lutheraner ligesom vi.

Saa lader os da uden Kleinmodig Frygt seile ud med Tidens Strøm. Strømmen er nu i Vaarsflod; alligevel fører den ikke blot Mudder, men

ogsaa Guldstøv med sig. Snart skal den synke inden grønnende Bredder. . Paa den stillede Overflade skulle lykkeligere Slægter vugges, og i dens klarede Speil skal Himlen kue sig med alle sine Stjerner.

Gladere altsaa, haabfuldere, end den forvirrede Tids første Bestuelse syntes at tilstede, tilbageskalder jeg idag dit Minde, ædle Martin Luther! Dit Værk er ikke fortabt. Det, hvorfor du kjæmpede hele dit stormende Liv igjennem, det, som i dine bedste og lyseste Timer stod klart og levende for din Sjæl, det var ingen Drøm, intet Menneskedigt, men det var det evig Sande, det evig Rette. Dit Værk er ikke fortabt. Under verlende Former lever det endnu midt iblandt os; det skal leve saalænge et menneskeligt Hjerte slaaer for Guds og Menneskehedens Ære. Lyksalig priser jeg derfor Dig, Du Mand med det store Sind, Du Ildstøtte i Orken, Du Torden fra Sinaai. Thi for en Sjæl som Din vilde det forstyrre Himmelen Glæde, om Du vidste, at du havde levet forgjæves. Kjæmpede end stundum tvende modsatte Verdener i dit Bryst; havde end et og andet i dit Liv kunnet være anderledes, være mildere, roligere, jævner: Historien, som dømmer dig, seer paa det Hele, og den skatter dig som din Tidsalbers,

maaffee som alle Lidsalberes største og kraftfuldste Mand. Som Du have kun faa virket paa deres egen Tid og paa de følgende; ei een eneste har gjort det med saa ringe Midler og imod saa frygtede Modstandere. "Din Gud va'r dig saa fast en Borg"; og du har vlist, hvad en eneste Mand formaaer imod en Berden, naar hans Hoved er klart, hans Vilje er fast og hans Hjerte fortrøster sig paa den Evige. Liig en Solblomst vendte du steds Ditt Ansigt mod Solskimen, Fryd Dig derfor nu paa Din Sol! Glæd Dig, Du djerbe Mænd! thi Din Opdagelsesreise er endt, og Du har vlist os Veien til de Saliges Her.

III.

Det allerældste gubelige Digt.

(2 Mos. 15, 1—18).

Metrisk oversat af R. Blicher,
Sognepræst til Randlev.

Et af de allerhøitideligste og andagtsfuldeste Dyr-
trin, Historien kjender, er den Gudsdyrkelses-
Handling, der bestyredes af Moses i Spidsen for
det hele israelitiske Folk, da det ved underfulde Mid-
ler var kommen ud af Egypten, igjennem det røde
hav, og stod nu ved dets østre Side.

Man forestille sig en Menneſteſkare af omtrent
600,000 baabendygtige Mænd, foruden Qvinder
og Børn, reddede ud fra Trældoms Stand, fra
det meest trykkende Tyrannies Nag — frelste paa
den underfulde Maade, som den hellige Historie

fortæller. Man forestille sig Folkets Formand og Anfører, Moses, opdragen og underviist i al Ægyptens verdslige Blisdom — kaldet ved et Underværk til sit store Vrende, overordentligen begavet og veiledet af Gud selv. Man forestille sig ham, som Regent, Feldtherre, Lovgiver, Historiekriver (den ælbste, Menneffeslægten kjender) og dertil som Prophet og aandelig Digter. Man forestille sig, at han i den tidlige Fortid (800 Aar efter Syndfloden, og 1500 Aar før vor christelige Tidsregning) tiltraadte, og vel fuldførte sit høie Kalb. Sandeligen, man maae med dyb Ærbødighed og hellig Beundring betragte dette Jehovas udvalgte Knebstat. Havde han end intet andet Hjemmel for sit store Prophet- og Digter-Ravn, end den høie og uforligneligen herlige Lovsang, han forfattede, og hvormed han ledede den mageløse Gudsdyrkelses-Akt; vilde den alene have ham til høi Rang som aandelig Digter, en Rang, som den har hævdet ham 3,300 Aar. Det kan sandsynligen antages, at Moses har beskrevet den hele Akt, og altsaa forud havde med sin Syster Maria aftalt den paafaldende sidste Deel, da hun, som Forsangerinde, med den hele Samling af omtrent 600,000 israelittiske Qvinder, gjentager Begyndelsesverset, og dermed ender Handlingen. Men, for at søle

det Høie, Skønne og Rørende i dette Digt, maa man enten være vel kyndig i den hebraiske Poesie, eller og læse det i en metrisk Oversættelse, der, saavidt mueligt, holder sig til Originalens Ord og Aand. Saare vanskeligt veed man det er, at oversætte godt, især Poesie, af et ældgammelt dødt Sprog i et af Nutidens levende. Dette er vel Aarsagen til, at man i vor almindelige danske Oversættelse neppe ret kjender eller føler Originalens Høihed. Alligevel vover jeg for ulærde Læsere her at levere et Forsøg til en metrisk Oversættelse af Moses Lovsang 2 M. B. 15 Kap. B. 1—18 efter Overgangen igjennem det røde Hav.

"Jehova til Ære, sang Moses en Sang —

"Og Folket istemte med jublende Klang.

"Alherren Jehova jeg synger til Pries —

"Jehova den store, almagtig, alviis.

"Stridsvogne og Heste, og Rytterne med —

"I Rødhavets Afgrund han styrtede ned.

"Jehova! Din Almagt lovsynger jeg fro

"Du til min Freløsning beviste Dig tro.

"Gud, algod Du var mod min Fader og mig

"Jeg ydmogst et Tempel vil hellige Dig.

"Du, Hærenes Herre! alvældig-er Du —

"Dit Navn, o Jehova! skal kommes ihu.

- "Du kastede Phardos samtlige Hæt
 "I Havet. De druknede Alle og Hvet.
 "Afgrunden skjulte dem Alle som Een,
 "Til Bunden de sank, som en sunkendq Steen.
 "Jehova! Din Styrke er herlig, som stor,
 "Du Fjenden nedslønger med Almagts Ord,
 "Mod Almagt — hvo skulde vel kunne bestaae?
 "I Brede fortærer Du Fjenden, som Straae.
 "Førtørnet var Himlens almægtige Gud,
 "Og Havet adskilte sig flur paa hans Bud.
 "Da spottede Fjenden den Eviges Lov:
 "„Jeg henter dem, slaaer dem, og bytter mit Rov.“
 "Saa stormed Du! — Svage! hvort vil I hentye?
 "De sank i de mægtige Bunde, som Bløe.
 "Er Nogen blandt Guder, Jehova! som Du?
 "Uvældig og herlig og hellig, som Du?
 "Din Haand — o Jehova, den takte Du op,
 "Da slugtes af Bølgen den fjendellige Trop.
 "Du førte Dit Folk, som Du haver forløst —
 "Dit Eiendomsfolk af Din Naade forløst,
 "Med Gubdommens Styrke udførte Du dem,
 "Til Helligheds Bolig Du ledte dem frem.
 "Det Folkene horte. Da skjælvde' hver Mand;
 "Thi Angest betog dem i Kanaans Land.
 "Da tabte de Fyrster i Edom alt Mod,
 "Hver Bældig i Moab da bævende stod.

"Ja samtlige Kanaans hedske Slægt

"Fornam da Din store Fortørnelles Bægt.

"Fremdeles skal Rædsel betage hver Een —

"Og Frygt, at de vorde saa tavse, som Steen,

"Til, Herte! Dit Folk kommer over ved mig —

"Det Folk, som Du, Herre! forhvervede Dig.

"Selv skal Du det plante paa helligste Sted,

"Hvor Du har Din Dyrtelses Bolig bered;

"Og Fasthed, Jehova! Dit Rige skal faae,

"Dit Rige, Jehova! skal evig bestaae.

Og Maria, den Prophetinde, Aarons Søster, tog
en Tromme i sin Haand; og alle Qvinder udgik
efter Hende, med Trommer og med Dands. Og
Maria svarede dem:

"Jehova, Gud Herren vi synge til Pries,

"Jehova, den store, almægtig, alviis.

"Streidsvogne og Heste, og Rytterne med,

"I Rødhavets Afgrund han styrtede ned."

IV.

Efterretninger om Islands religiøse, literære og sædelige Forfatning.

**Uddragne af Hr. Pastor, Dr. Eb. Hendersons
Reisebeskrivelse**

ved

U d g i v e r e n.

(Neppe har jeg nyligen leveret mine Læsere interessantere Uddrag end nærværende af Skriftet: *Iceland; or the Journal of a Residence in that Island, during the years 1814 and 1815, containing observations on the natural phenomena, history, literature and antiquities of the island; and the religion, character, manners and customs of its inhabitants. With an introduction and appendix. By Ebenezer Henderson, Doctor in Philosophy etc. Illustrated with a Map and Engravings. In two volumes, Edinburgh 1818. 8vo. Forfatteren,*

der allerede har bragt vort Fædreland saa megen Belsignelse ved de især efter hans Opfordring og ved hans Medvirkning stiftede Bibelselskaber, og som saa rundeligen har forsynet Island med de hellige Skrifter, har ved denne Reisebeskrivelse forsøgt sine Fortjenester af Literaturen og Kirken, ja jeg tør tilføie — af vort Fædreland. Thi han har med Sagkundskab og Sandhedskjerlighed gjort opmærksom paa Misbrug ved Islands Forvaltning, hvilke uanfælgeligt kunne undgaaes ved en saadan Afstand fra Regjeringens Sæde, men hvilke ogsaa kun behøve at Rildres af en saa retsindig og upartisk Rejsende, for at afhjælpes ved given Leilighed. Forfatteren, som ved sit mangeaarige Ophold i Kjøbenhavn har lært at kjende og høiagte Danmarks milde og kjærlige Regjering, lader denne Stedse vedersfares Ret, og søger Kilden til de begangne Feilgreb der, hvor den findes, i indfødt Islænderes plausible men forsynede eller egennyttige Forslag. En ny Interesse for Danke har Bogen faaet ved at være tilegnet vor elskede Prinds, Hans Høihed Christian Frederik med disse Ord: To his royal Highness, *Christian Frederik*, Prince of Denmark, etc. etc. etc. from a personal knowledge of the deep interest which his royal Highness takes in the inhabitants of Iceland; as a testimony of respect for the liberal patronage and support which he affords to the cause of the Bible Society, and a tribute of the most unfeig-

ned gratitude for repeated instances of condescending regard, these volumes are humbly inscribed, by his royal Highness's most obedient and most devoted servant, the Author).

Bogen aabnes med en Indledning paa LXI Sider, hvoraf følgende Steder meest vedkomme os. S. XLI: "De tre sidste Aarhundreder have frembragt mange lærde Mænd; og, den Dag i Dag er, kan Island rose sig af Sønner, som have naaet en høi Rang i Literaturens forskjellige Fag. De, som studere ved Kjøbenhavns Universitet, udmærke sig i Almindelighed ved deres hurtige Fatteevne, deres utrættelige Flid og umættelige Løst efter Kundskab.

Bed at undersøge den aandelige Culturs Tilstand paa Island, er det ikke saa meget nogle faa udvalgte Individuers lærde Berømmelse, der tildrager sig vor Opmærksomhed, som den almindelige Udbredelse af almeennyttige Kundskaber iblandt dets Indbyggere (hvis Antal Forfatteren anslaaer til 50,000). Skjøndt der kun er een eneste Skole paa Landet, og denne ubelukkende er bestemt til at opdrage Saabanne, som siden skulle beklæde Embeder i Kirken eller Staten, saa er det dog overordentlig sjældent at støde paa en Dreng eller Pige,

som har naaet en Alder af 9 til 10 Aar, der ikke kan læse og skrive med Færdighed. Den huuslige Dydragelse vaages der strengt over; og det er ikke usædvanligt at høre Ynglinge, som blot have været nogle faa Mile borte fra deres Fødestavn, opregne Steder af græske og latinske Forfattere. Ogsaa kan jeg neppe erindre at være kommen ind i en Hytte, hvor jeg ikke fandt En eller Anden, som var i Stand til at samtale med mig om Gjenstande, som i andre Europas Lande vilde anses for at overgaae saadanne Folks Forstand. Ja! ved mange Leiligheder røbe menige Islændere et Beljendtskab med Historien og andre Folks Litteratur, som er ganske overraskende."

Pag. LIV: "Den islandske Kirkes Indretning og Skikke ere streng lutheriske; ligesom, ifølge Folket's fattigdom, deres Kirker ere mindre ziirlige, og deres Gudstjeneste meget simplere end jeg har fundet samme i andre lutheriske Lande. Forhen vare der tvende Biskopper, den ene i Skalholt og den anden i Holum; men i Aaret 1797 bleve Biskopdommerne forenede, og en Bispestol oprettet i Reykjavik for hele Den. Den næste Værdighed i Kirken er Stiftsprovstens, som indtager Biskoppens Plads i Tilfælde af Sygdom eller Vacance; og der er desuden 18 Præster, som føre Opsynet over

Geistligheden, hver i sit District. Det hele Antal af Sogne i Island beløber sig til 184; men eftersom mange af dem indtage et kort Rum, er det blevet fundet nødvendigt i nogle Sogne at bygge to eller tre Kirker, hvilket har forøget visses Antal til 305. Nogle Præster have Capellaner til Hjælp i Embedet. De ere alle Indfødte, og underholdes deels ved at dyrke smaae Stykker Land, Kirkerne tilhørende, deels af visse Tiender, som høves blandt Bønderne. Underholdningen er overordentlig ringe. Det rigeste Kald paa Ben indbringer ikke 200 Rigsdaler; 20 til 30 Rdlr. er den hele Løn i mange Sogne; og der er nogle, hvor den ikke stiger over 5 Rdlr.

Men i hvor ringe den islandske Geistligheds Indkomster sælgelig ere, og i hvor megen Opmærksomhed de maae anvende paa deres Landhuusholdning, ere de ikke desto mindre i Almindelighed meget flittige i deres Embedsforretning, og særdeles aarvaagne over Ungdommens Opdragelse. Enhver Geistlig i Island holder et saa kaldet Sjele-Register, hvilket indeholder en nøiagtig Efterretning om hvert Sognebarns Alder, Stilling, Dødsfæle, Eoner og Fremgang. Endog de Bøger, en Familie eier, indføres paa Listen; og da denne Fortegnelse gøres aarligen for at forevise Prov-

sten ved hans Bistats, saa erholdes paa denne Raade en regelmæssig Overføgt af Sognets moraliske og religiøse Tilstand.

Indtil Bispeddømmernes Forening havde Island toende kirkelige Domstole eller Landemoder, af hvilke det ene aartligen holdtes i Flygamire for det nordlige Stift, og det andet i Thingvalla for det sydlige; men de ere nu forenede i den Synodalret, som samles hvert Aar i Reykjavik ved Midten af Julius. Den bestaaer af Biskoppen, Amtmanden, Stiftsprovsten, to eller tre Provster efter Tour, og nogle Personer af den yngre Geistlighed. I de Sager, som komme for denne Ret, har Biskoppen den afgjørende Stemme; i enhver Ting som angaaer Eeren eller kirkelegt Privilegier, og Amtmanden i civile Anliggender. Hovedforretningen bestaaer i at uddelvisse Penges, som aartligen tilkøbes af Regjeringen til Understøttelse for Præstes Efter og til Forsøgelse af nogle Præsters ringe Løn. Om trent 300 Rdlr. anvendes til hvert af disse Niemed.

I Henseende til Børns Raade og Prædiketone kan den islandste Geistlighed deles i to Classer: dem af den gamle og dem af den nye Skole. De første antage Bibelen som en fuldgjældig og forbindende Aabenbaring af Guds Wille, og underkaste

sig med Ærbødighed dens Kjenndelser. De opbød
 ikke den menneskelige Fornæft til Boldgivtsmand
 om hvad der bør eller ikke bør antages som Troes-
 lærdomme; men, sig bevidste deres Uvidenhed og
 Tilbøielighed til Vilfarelse, betragte de det paa
 eensgang som deres Pligt og deres Forret, at troe
 alt hvad Gud har behaget at aabenbare i sit Ord.
 Følgetig drive de i deres Prædiken paa Christen-
 dommens store karakteristiske Lærdomme. Mens
 nestets almindelige Gynlighed og Hjælpsøst, Guds
 Sans evige Gudsdom og fyldestgørende Fors-
 soning, den Helligaands Personlighed og Raades-
 virkninger, Nødvendigheden af Sjælsbøelse og et
 helligt Liv, samt Evigheden af de tilkommende
 Straffe. Jeg traf paa mange af disse Mænd under
 Løbet af mine Reiser, og nogle af dem, som jeg
 hørte prædike, overtydede mig om at de vare selv
 dybt overbeviste om Rigtigheden af de Lærdomme,
 som de forkyndte for andre; at de ikke af nogen
 verbålrig Bevæggrund havde tiltraadt Embedet,
 men vare drevne af en oprigtig Lyst til at besordre
 deres guddommelige Mesters aandelige Rige og
 fremme deres Medmenneskers Bedste; og at de le-
 vede under ibelig Erindring om det høifidelige
 Regnskab, som alle, der have paataget sig Sjælenes
 Omförg, skulle aflægge for Overhyrden paa Dom

mens Dag: De ere Mænd, afhøde fra Verden, og opoffrede med Liv og Sjæl til deres Fortsæters Tjeneste. Deres private Liv fremviser et sandt Billede af de hellige Lærdommes Indhold, hvilke de foredrage; og deres offentlige Foredrag ere alvorlige, energiske, aandfulde, skarpsindige og fulde af Tro.

De Gæstlige, som ere af den nye Skole, men hvis Antal lykkeligvis ikke er stort, behandle de guddommelige Ting paa en ganske forskjellig Maade. Istædetfor at uddrage deres Prædikeners Indhold af Skriften, samle de det af hedenske Philosophers Bøger; og Moralen hos disse Forfattere, som, naar den er bedst, dog er tør og smagløs, bliver ganske til Lis, naar den forplanter sig til Vildstand. Bibelens guddommelige Indblæsning gibe de Afsted, og alle den christelige Troes Hovedpunkter blive enten ganske forbigaaede, eller, hvis de bringes paa Bane, da stæer det kun for at gøre dem latterlige. Indflydelsen af saadanne socinianiske og semideistiske Grundsætninger paa de Personer, som forplante dem, er aabenbar nok. De ere Verdens Menneſker. Den høitidelige Biskop om en forestaaende Evighed har intet virksomt Indtryk gjort paa deres Gæmte; og Lænsindighed, Haardhed og Eigegylbigheid betegne

deres hele Dybsførel. Bigesaa synlige og skadelige ere Virkningerne af deres Lære paa dem, som de meddele samme. Deres Sind gennemtrænges med Skepticisme og Nantro; hvert Spor af Religion forsvinder, og Immoralitet af en eller anden Art indtager gemeenlig dens Sted.

Islænderne ere, at dømme efter deres almindelige Bedtægter og Tilbøieligheder, et meget sædeligt og gudsfrygtigt Folk. De blive tidligen uanderviste i Christendommens Grundlærdomme, og binæne regelmæssigen de offentlige og private Andagtsøvelser. Exemplerne paa Immoralitet indfrænke sig mest til Hæderleierne, hvor de ofte ere ørkesløse hele Dage, og hvor de, der have gjort Fremgang i Laster, anvende enhver Bestræbelse for at besnære og fordærve deres unge og uerfarne Stalbrødre. Da jeg gennemreiste den, var mit Ophold paa hvert Sted for kort til at jeg kunde blive ganske nøt bekendt med den sande Forsatning af Indbyggernes praktiske Religion, men, skjøndt jeg indrømmer Menneskenes Tilbøielighed til at nøies med en blot udvortes Skikkelse af Gudsfrygtighed, og skjøndt jeg tilføjer, at der ofte findes et legalt Forhold uden en eneste Gnist af Kjærlighed til Gud i Hjertet: Kan jeg dog ikke andet end nære den Overbeviisning, at i et Land, hvor den aa-

benbarede Troes Grundfætninger kjendes saa klart og saa almindeligen, og hvor Moralens Forbringere ere saa høie, der maa findes mange, hvis Sind er gjennemtrængt af sand Religion, og som have erfaret, at Evangeliet er en Guds Kraft til Saa- lighed. De fleste af disse Individuer ere efter al Sandsynlighed Gud alene bekjendte, da de have lidet eller ingen Omgang med hverandre; og deres Tilstand kan ret passende sammenlignes med de mange sande Christne i Skotland for 30 til 40 Aar siden, da ingen af hine Indretninger vare til, hvilke nu drage dem til hverandre, gøre dem indbyrdes bekjendte, og opmuntre dem til større Tro i deres Forlærsers Tjeneste.

Det kan synes underligt, at en saadan Grad af religiøs Kundskab findes i et Land, hvor, i de sidste Aar, kun Faa have havt umiddelbar Afgang til den hellige Skrift; men det forklares af den Omstændighed, at næsten enhver Familie er i Besiddelse af en Samling fortræffelige Prædikener, Breve af Biskop Vidalin paa Skalholt, ved Begyndelsen af forrige Aarhundrede, og at talrige Steder af de hellige Skrifter ere anførte til Beviis for Bærdømmene i den islandske Catechismus. Biblernes Sjældenhed føltes haardt. Mange have, i en lang Række af Aar, gjort sig af muelig Umag

for at forskaffe sig et Exemplar af den hellige Skrift, men forgjæves. Indbyggernes fattigdom var saa stor, at de ikke kunde selv trykke en ny Udgave; de vidste ikke, hvorhen de skulde vende sig om Hjælp; og mange begyndte at frygte for, at Herrens Ord skulde blive udslukt iblandt dem, og især at deres Efterkommere skulde komme til at mangle denne ustatteelike Gave. Men her kom fremmed Velgjørlighed dem meget beleiligt til Hjælp. Den rundelige Understøttelse af Bibler, som blev sendt dem af det brittiske og udenlandske Bibelselskab, modtoges med megen Glæde og Taknemmelighed; og imedens Iskænderne nu flittigen ere sysselsatte med at læse det evige Livs Ord, opstige deres varmt Bønner til Himmelen for deres aandelige Velgjørere.

Cap. I. Den 15de Juli 1814 kom Forfatteren til Island; og da de seilede ind til Reykjavik, bleve de modtagne med Glæde og Vresbevisning. Det danske Flag vaiede fra Røshandskufene; Indbyggerne bare dem fra Baaden i Land paa deres Skuldre; og en Mængde Kvinder og Børn tilraabte dem paa Strandbredden: "Fred, kommer i Fred, Herren velsigne Eder!" Udraab,

der allerede syntes at vidne om Islændernes gudsfrægtige Sindelaug. Byens Embedsmænd, og især Biskoppen viste Hr. H. samme venlige Modtagelse og lovede at bidrage alt mueligt til at lette Opnaaelsen af hans Viemed.

Reykjavik, som for 50 Aar siden kun bestod af nogle faa Huse, er nylig kommen til en vis Anseelse derved, at den er bleven Sædet for Amtmanden, Biskoppen og Landsoverretten, samt den fornemste Handelsplads paa Den. Kirken ligger for sig selv, paa en smuk grøn Forhøining, imellem Byen og Søen. Den er en svær Steenbygning, og skulde være et beqvemt Sted for Gudsdyrkelsen, dersom ikke dens Tag, som bestaaer af røde Teglsteen, var saa forsalbet, at Menigheden ikke uden Fare forsamlers sig der i Stormveir.

"Den 17de reed jeg til Garde, Stiftsprovstens, Hr. Marcus Magnussens Residens; og var glad ved at erfare af ham, at de Exemplarer af det N. L. som bleve ham sendte 1812, affattes snart, og at Bysten til at erholde dem blev tilsidst saa levende, at Bønderne bød det dobbelte af deres Priis, naar de kunde faae dem. Han fremsførte et Beviis paa den høie Agtelse, hvori de hellige Skrifter holdes af Islænderne, og paa den Flid, hvormed de læses. Det var et Exemplar af Folio-

Biblen, hvoraf en stor Deel var forfæret af Tidens Tand; men de manglende Sider vare alle erstattede og Texten meget ordentligen udfylbt. Haandskriften var saadan, at den kunde gjøre enhver europæisk Skrivermester Vre. Paa mit Spørgsmaal, om det ikke var skrevet af en geistlig, eller anden anseet Mand, fik jeg det Svar, at det var gjort af en simpel Bonde, og at saadanne Prøver paa Skjønsskrivning slet ikke ere ualmindelige i Island."

"Ved min Ankomst til Den erfarede jeg med Smerte, at den gunstigste Leilighed til at udbrede Bibler og N. Tr. var tabt. Var jeg kommen en Maaned før, da skulde jeg være indtruffen midt i den saakaldte Handelstid, da adskillige Hundrede af Indbyggerne fra alle Dens Fjærdinger besøge denne Plads for at omtuste deres Produkter imod fremmede Artikler, som de behøve til Vinteren. De vare nu alle vendte tilbage, og der var ingen anden Udvei til at underrette dem om det ankomne Bibel-Forraad, end enten at sende Bud til de forskjellige Kanter, eller selv reise Kysten rundt. Jeg foretrak den sidste Maade af forskjellige Grunde, da jeg derved kunde faae Leilighed til at forvise mig om Folkets virkelige Trang i aandelig Henseende, at efterlade Exemplarer til Prøve paa min Gjennemreise, at besøge de forskjellige Stæder

havne, hvorhen Exemplarer vare sendte fra Kjøbenhavn *), og træffe den fornødne Aftale med Kjøbmænd og Andre om at sætte dem i Omløb i Nabolauget; og Hær, fordi der var Grund til at haabe, at, under Guds Belsignelse, vilde min Omgang med de Geistlige, jeg maatte træffe paa, blive et ringe Middel til at opmuntre dem til større Flib og Iver i Herrens Gjerning, ved at underrette dem om de nærværende Udsigter for Religion i fremmede Lande, om den levende Andeel, som Christne af alle Benaævnelser tage i dens Udbredelse, og de kraftfulde og heldige Midler, de i denne Henseende anvende. Den fuldkomne Udelukkelse, hvori de ifølge uovervindelige Local-Omfæendigheder leve, næsten fra al Afgang til religiøs Kunds

*) Hvilke disse vare og hvor mange Exemplarer der vare sendte til hver Havn, kan erfares af Tre-
die Beretning fra Bibelselskabet i Danmark S. 78. Det hele Antal beløb sig til 4055 Bibler og 6634 Nye Testamenter, tilsammen over 10,000 Exemplarer. Da nu Island's Folkemængde kun er 50,000 Mennesker, og der gjerne regnes 5 Personer til hver Familie, saa følger, at ethvert Huus paa Island kunde have enten en Bibel eller et Nyt Test.

Kabs Kilber, har en naturlig Tendents til at frembringe en eenfædig Kulde og Eigegyldighed i Henseende til Evangeliets Almeen-Interesse, og at gjøre den Deel af Christi Wiingaard, som de indtage, ligesaa kold og ufrugtbar, som den De, de bebøe. Et Besøg af en Fremmed, især af En, der reiste i saadan Hensigt som jeg, maatte, efter al Sandsynlighed, vække en mere levende Deeltagelse for de hellige Skrifter, og saaledes bidrage til at fremme den rene og ubesmittede Religions Sag."

Sin Reiseplan indbrettede Hr. Forfatteren efter Overlæg med sin Ven, Hr. Captain (nu Major og Ridder) Scheel, der ogsaa ledsagede ham midt igjennem Den til de nordlige Egne, hvorfra Hr. H. vendte tilbage, langs med de østlige Kyster. Inden han tiltraadte sin Reise, bivaanede han den 14de Gudstjenesten i Cathedralkirken, hvor Stiftsprovsten just indsatte Præsten Hr. Arne Helgesen. I sin Prædiken mindede Provsten sine Landsmænd om deres Forpligtelser i Anledning af den kostbare Gave; og tilføiede, med Hensyn til Indvaanerne af Reykjavik, at det var en sørgelig men notorisk Kjendsgjerning, at deres Fordærvelse (degeneracy) syntes at holde lige Skridt med de Præsters Fortrinlighed, hvilke bleve sendte for at arbejde iblandt

dem. Gudstjenesten blev holdt med Værdighed, paa det nær at nogle smaa Børn af og til forstyrrede den ved deres Skrig.

Cap. 2. Efterat have besøgt Mossell og Skalabredda, kommer Forfatteren til det mærkbare Lthingbulla, hvilket Sogn kun bestaaer af 12 Familier, og af disse eiede kun 2 eller 3 en Bibel. Stedet er det berømteste paa hele Den, fordi Althinget eller Nationens aarlige Almeénforsamling holdtes der fra 928 indtil 1800, da de skrækelige Rystelser, som Omegnen havde lidt af Jordstjælv, blevegjorte til en Anledning for at hertilægge Domstolen til Reykjavik, hvor den nu holdes. Ei heller var det blot Stæde for den civile Ret. Den geistlige Ret kom ogsaa aarligen her sammen under Biskoppen af Skalhólts Forsæde; og saare Mange mødte her, som intet havde at gjøre med nogen Domstol, blot for at træffe deres Venner. Det indtager selvfølgelig en udmærket Plads i alle Sagaer, og er ei mindre naavntundigt derved, at den christelige Religion blev her offentlig erkjendt i Aaret 1000, en Erklæring, som blev fremstyndet ved følgende Omstændighed. Imedens Hedningene og de, som bekjendte Christendommen, her vare indvilde i den hæftigste Drdstrid, kom et Hus løbende ind i Forsamlingen med den Efter-

retning, at underjordist Ild var brudt ud i Districtet Alfus, og at den truede Ypperstepræsten Thoroddurs Bolig. Ved dette Budskab udraabte Hedeningene: "Er det noget Under, om Guderne blive vrede over saadan Tale?" Hvorpaa Snorri Godi, en af de Christnes Talsmænd, svarede med et ligesaa spidst Spørgsmaal: "Hvorover vare da Guderne vrede den Gang, da samme Lava, hvorpaa vi nu staae, brændte løs?" Kraften af dette Argument blev følt; Forsamlingen udsat for den Dag; og da de mødte næste Gang, blev en Act sat, igjennem, hvorved Hedenstabet blev afføkket og Christendommen indført.

Indtil Aaret 1690 blev Retten holdt under aaben Himmel, omgivet af de vildeste og rædselsfuldeste Naturscener, hvilke vare beregnede paa hvidteligen at forsøge Retsfærdighedens Rædsler og haandhave Lovens Hellighed. Forfatteren gjorde herfra Udvandringer i Omegnen, og besaae Geyseres mageløse Kilder og Vandspring, hvorover han leverer en meget nysgtsig Beskrivelse, som vi dog her maae forbigaae.

Af de mange interessante Optrin paa denne Reise vælge vi et, som begav sig i Gnassjords Dal. "I Betragtningen af — siger Forfatteren — at de omliggende Hytter laae saa langt borte fra den

nærmeste Handelsplads, hvortil Bibler skulde sendes næste Aar, stilledes jeg Bud til to af de fattigste Indbyggere i Nabolaugst, og gav hver af dem et Testamente. En af dem havde en dansk Bibel, som han bestræbte sig for, saa godt han kunde, at fatte Meningen af, men han forstod Sproget meget ufuldkomment. Han takkede mig gjentagne Gange med Taarer i Vinene og reed hjem fuld af Glæde over den modtagne Gave. Den anden, en ung Mand omtrent paa 19 Aar, var bleven sendt af sine fattige og gamle Forældre for at erfare Sandheden af det overbragte Budskab. Der var en høj Grad af ydmyg Simplicitet i hans Ansigt. Ved Modtagelsen af Testamentet var det ham neppe mueligt at styre sin Glæde. Da endel Folk havde samlet sig omkring Døren af mit Telt, formaaede jeg ham til at læse det 3die Capitel af Johannis Evangelium. Han havde neppe begyndt, da de alle satte sig ned eller knælede paa Græsset og lyttede med den meest andægtige Opmærksomhed. Da han blev ved, begyndte Taarerne at løbe ned ad deres Kinder og de vare alle synligen rørte. Dette Døtrin var uden Tvivl ligesaa nyt for dem som for mig; og da jeg bemærkede, efterat han var færdig, hvilke vigtige Lærdomme der indeholdtes i det foreløbige Skriftstykke, gav de deres Samtykke, til-

følende med et Guf, at de bleve kun altfor libet paaagtede. Huusmoderen især syntes dybt rørt af de Sandheder, hun havde hørt, og forblev nogen Tid, efter at de andre vare gaaede, tilligemed et gammelt Fruentimmer, som hvert Dieblif udbrød i Priis til Gud, fordi han havde sendt sit klare og rene Ord iblandt dem. Det er mig umueligt at beskrive den Glæde, jeg følede ved denne Leilighed. Jeg glemte alle Bjergreisens Møisømmeligheder; og i Sandhed, for at nyde en saadan Aften til, kunde jeg reise dobbelt saa langt. Jeg takkede Gud for at have agtet mig værdig til at anvendes i denne Tjeneste, og uddele hans hellige Ord iblandt et Folk, som af ham var forberedet til dets Modtagelse, og som det, under hans Hands Belsignelse, vil blive til evigt Gavn."

I Østfold (hvor Forfatteren fandt Hauger med Kaastrabi og Kartofler) udførte han et ham af Bispep Bidalin overdraget Hverv ved at bilægge en Strid som var opstaaet imellem to Menigheder om en Bibel. Desuden fortælles flere Exempler paa Trangen til Bibler og Lyften til samme. Forfatteren gjorde her Bekjendtskab med Conferentsraad Thorenansen, Amtmand over den nordlige og østlige Fjerding, og fandt i ham en varm Bibelven; ei mindre i Syffelmanden, Secretair Brimne, i

hvis Huus han fandt tvende Bogsamlinger, Mandens bestaaende af juridiske Skrifter m. fl. og Kone's af omtrent 100 Bind, hvoriblandt de fleste theologiske, saasom Herveys Betragtninger, Newton over Propheterne, Blair over Christi Biergprædiken, Sherlok over Døden, Guldbergs og Bastholms Oversættelser af det N. T. og Biskop Balles Bibellæsning. Fra dette Hørelse kom Forsfatteren i et andet og større, bestemt til den huuslige Andagt. Her forsamles den hele Familie, som bestaaer af 20 Medlemmer, hver Aften, da en Psalme synges, et Capitel af Bibelen forelæses, og endelig en passende Bøn fremsiges af Huusfaderen. Desuden anvender Secretairen en Time eller to til at læse for Familien, medens den arbejder, de lange Vinteraftener; og — hvad Forsfatteren meget anbefaler — han har indført den Skik at læse de historiske Bøger af Bibelen istedet for Sagaerne, som forhen vare i Brug.

"Huuslig Gudstjeneste finder Sted næsten i enhver islandsk Familie fra Mikelsdag til Paaste. I Sommermaanederne er Familien altfor adspredt, og Tiden; da de vende hjem fra deres adskillige Forretninger, saa forskjellig, at det er næsten umueligt for dem at have fælleds Gudsdyrkelse; dog ere der mange udmærket gudsfrygtige Familier.

hvilke gjøre sig en Samvittighed af at blive ved hele Aaret. Indbyggerne af Djord og adskillige Nabodale ere de meest oplyste og forstandige paa Den. De anvende megen Omhu paa deres Børns Opdragelse; og da de begunstiges af rundeligere Naturens Gaver end deres Brødre i andre Districter, have de bedre Raad til at forsyne dem med de til Underviisningen nødvendige Bøger. Dog, selv her er Bibelen en sjelden Bog; og man veed Exempler paa Bønder, som have budet fem til sex Specier for et Exemplar uden at kunne erholde det."

"Den 7de August, som var en Søndag, seeg jeg, da der ingen Prædiken holdtes i Nærheden, op paa Høiens bag Factoriet, og da jeg fandt en tør og styggesuld Plet, lagde jeg mig ned i Græsset, og efter at have opsendt en Bøn til Evigheds Fader og al Naadens Gud, tog jeg min Bibel frem afommen og begyndte at glædes ved nogle himmelske Toner af Israels søde Sanger. Smedens wine Tanker opløstes ved hans bellige Museshøihed, hørte jeg en harmonisk Lyd bag ved mig, hvilken jeg fandt at komme fra en Hytte, i en liden Afstand til Venstre. Tvende Familier havde samlet sig her til fælleds Gudsdyrkelse, og opsendte Lovsange til Frelsens Gud. Denne Skik er almindelig

paa Den. Naar der ingen offentlig Gudstjeneste er, samles Medlemmerne af enhver Familie (eller hvor der ere flere Familier, komme de sammen) for at synge adskillige Psalmer; de læse de Dages Evangelium og Epistel, en Bøn eller to, og en af Bisdalins Præleener. Hvor Bibelen høves, tages den frem, og adskillige Capitler deraf forelæses af de unge Mennesker i Familien. Hvilken Opmuntring til Bibelens Uddeling!"

Cap. 3. Inden Forfatteren fortsatte sin Kæsse Brev paa, gjorde han en Udvaandring til Mædruballa-Kloster, Conferentsraad Thörarensens Bopæl. Det ligger behageligt norden for Hørgåa. - Husene ere alle byggede i en bedre Stil, og Buadingshøuset ganske i dansk Maneer. Bærelserne, Købøve o. s. v. ere indrettede med ligesaa megen Smag som mange i Danmark. Kirken staaer ei heller tilbage. Den blev bygget, omtrent for 20 Aar siden, af Lømmermænd, som til denne Ende hentedes fra Danmark. Den indvendige Indretning er net og beqvem; Prædikestolen opført i Enden, over Alteret, er lige for Menighedens, og ikke paa en af Siderne, nær Midten, som ellers sædvanligt i de islandiske Kirker. Den kan rumme omtrent 300 Mennesker.

Kommenden gik ganske ind i Bihjælpskaberne's Plan, og da Hr. H. udtrede, hvor ønskeligt det var at faae en lignende Indretning for Island, befaldt han dette aldeles og lovede sin Hjælp til sammes Dannelse.

Den Præsten Jon Jonfen i Audabreda fandt H. ei alene en lærd og forstandig Geistlig, men en æm Menneſteven og en nidkjær Jesu Christi-Tjener. Han er 42 Aar gammel; var 5 Aar Conrector ved Holums Skole, og et Aar ved Reykjaviks, hvor han ved Udgaang til Bibliotekerne havde Leilighed til at blive mere bekendt med fremmed Litteratur end de fleste af hans Brødre. Jeg forundredes over at høre med hvilken Færdighed han kunde anføre tydske og franske Forfattere, hvor fuldkommen han var bevandret i Deismens Grundlæggninger, og over det fortrolige Bekendskab han havde til de Bøger, som ere Kræve til Forsvar for Aabenbaringen. Han anførte ogsaa adskillige engelske Sribenter, især Young, som er hans Yndlingsdigter. Som Præst er han streng orthodox; nidkjær og utrættelig i sine Bestræbelser for at undervise sine Sognebørn i Religionens Færdomme og Pligter; ogsaa er han streng i at bedømme Charakteren inden han stæder Communicanter til Herrens Bord. Han er særdeles opmærksom paa

den opvarende Slægt, og betragter deres Underviisning som den væsentligste og vigtigste Deel af sit Embede. Hans Sogn er et af de folkerigeste, da det indeholder over 400 Sjæle; alligevel holder han en Bog, hvori deres Charakter og Omstændigheder regelmæssigen indføres.

Desuden anvender Hr. Jonsen megen Tid paa sine Landsmænds legemlige Helbredelse. Over hele den nærliggende Deel af Venier kan berømt for sin Indsigt i Medicinen. Siden sidste Krigstid har han haft over 200 Curer. Hans Huus er hogstaveligen et Betsesda. Jeg blev ført ind i et lidet Bærelse, som tjente paa eensang til Dagligstue, Bøglade og Apothek. Hans Forraad af udenlandiske Midler er kun ringe, paa Grund af deres høie Priis og Vanskeligheden ved at overkomme dem; og ligesom han gjør af muelig Brug af de indenlandske Planter, finder han dog utallige Tilfælde, hvori de ikke kunne anvendes."

Hr. Jonsen ledsagede vor Forfatter paa Reisen, hvorefter denne nu fortæller videre: "Vi vare neppe komne ind i den smukke Dal, kaldet Ornadale, da Hr. J. pludselig standsede, og idet han pegede paa et Huus hinside Aaen, sagde mig, at det var deres berømte Digters Bolig." "Hvad — udbragte jeg, noget forundret — er det der, at

Mistons Oversætter boer. "Ja, var hans Svær, han lever endnu, og det er nogen Tid siden han endte sin Oversættelse af dette høie Digt." Jeg standsede min Hest, uvis om jeg endnu denne Aften skulde tage ind til Digteren, eller udsætte mit Besøg til jeg vendte tilbage fra Bøken. (Forfatteren valgte dette sidste, fordi hans Eastdyr alt vare forud).

I Steinstad besøgte Hr. H. Præsten Hallgrímur, en alvorlig og besæden Geistlig, hvis hele Væsen var dybt gennemtrængt af ægte Fromhed. Hans Hustru lignede ham saavel her, som i Glædsfrihed. "Det er almindelig Skik i de islandste Familier at takke Gud med foldende Hænder baade før og efter Maaltidet. Naar den første Talsigelse er endt, vende Gæsterne sig mod Husholderen (Husholderen sidder aldrig ved Bordet, men er sysselsat med Opvartning) og sige: "Giv mig Nad med Guds Fred"; og naar Maaltidet er tilende og Tal atter bragt den Al gode, hilse de baade Husholderen og Nadmoderen med et Kys, og takke dem for deres Godhed."

"Af disse Geistlige erfarede jeg, at Moraliteten i det nordlige Island aldrig har staaet paa et høiere Trin end for nærværende Tid. Forbrydelser ere næsten uhyre, og de, som begaaes, ere af de

mindst opværende. Drukkenhed, hvortil nogle Personer vare hengivne før Krigens Begyndelse, er i høj Grad aftaget ved de høje Priser. Rogen maatte deraf udbringe den Slutning, at Islændernes Død er blot tilfældig; men Han, som fuldfornemmen kjendte det menneskelige Hjertes syndige Tilboieligheder, har lært alle sine Disciple at bede: "Bed os ikke ubi Griftelse;" og jeg vil stedse beundre det træffende i Hr. Jonsens Bemærkning: "Vor Fattigdom er Bulværket om vor Eysalighed."

"Den gode reed jeg i Selskab med Hr. Jonsen og Hr. Halgimr til Bøgiså, Digteren Jon Thorslaksens Bopæl. Vi fandt ham, som mange af hans Brødre paa denne Aarstid, i Marken, hjælpende sine Folk med Høstet. Da han hørte om vor Ankomst, hede han hjem, saa meget Alder og Svaghed vilde tillade; og i det han bød os velkommen til hans ringe Bolig, førte han os ind i det Bærelse, hvor han oversatte Milton. Døren er ikke flet 4 Fod høj; og Stuen kan være omtrent 8 Fod lang og 6 Fod bred. I den inderste Ende er Digterens Seng, og tæt ved Døren, lige over for et lidet Vindue kun to Fod i Firkant, er et Bord, hvorved han betroe sin Muses Frembringelser til Papiret. — Af hans Oversættelse af det tabte Paradiis ere kun

de tre første Bøger trykte. De ere indrykkede i 13de, 14de og 15de Bind af det Islandske Bitesnatur-Selskabs Skrifter; men da dette Selskab 1796 sluttede sine Arbejder, berøvedes vor Digter en Penel, hvorigjennem han kunde meddele Almenheden det øvrige. At trykke det paa egen Bekostning, kunde han ikke tænke paa, da hans hele Indkomst af tvende Sogne ei beløber sig til mere end 30 Rdlr., hvoraf han endda maae give næsten det Halve til Hr. Halgrímur, som forretter Tjenesten for ham i det ene Sogn. Han har gjort et Vers i Anledning af Gattigdommen, hans tro Hjemmame og Bedfagerinde igjennem Livet, nu i 70 Vintre.

At det hele Digt ikke er blevet trykt, er et sandt Tab for den Scandinaviske Literatur, eftersom det ikke alene overgaaer enhver anden mig bekjendt Oversættelse af Milton, men kappes med Originalen, ja endog synes at overgaae den paa mange Steder, hvor Edda-Phraselogien er indført. — Versemaalet er det gamle Fornyrðalag. Jeg var saa heldig at faae en vel freven Copie af den islandske Milton, omhyggeligen gennemseet af Oversætteren selv. Skulde Omstændigheder blive gunstige, kan jeg maaſtee i Tiden faae den trykt i England. I nogle Aar har vor Digter været spæ-

fælsat med en Oversættelse af Klopstocks Messias. De første 14 Bøger ere færdige, og den 15de var begyndt sidste Foraar. Han erkjendte dog Umueligheden af at naae denne Digters hjætte og dristige Høide saa lykkelig som han har naaet Miltons Flugt, da han nu er over 70 Aar. Med Hensyn til sin Hælden, sagde han, at det intet Under var, siden Milton havde brugt ham i mange Aar som sin Ridehest, og sporet ham ubarmhertigen igjennem de himmelske, chaotiske og underjordiske Regioner. Han har ogsaa oversat Popes Essay on Man, foruden adskillige danske og tyske Digte, og har selv digtet en Mængde originale Stykker af blandet Indhold, hvoraf det Rønneste er hans Takkesang til det britiske Bibelselskab *).

Kort Tid efter besøgte Forfatteren det gamle Bispeføde Holum, som ligger i en frugtbar Eg og omgivet af majestætiske Naturscener. Men vi ville atter lade ham selv fortælle. "Jeg modtog her et hjerteligt Velkommen af Hr. Gisle Jonsen, som forhen var Conrector ved Skolen paa dette Sted, men da den blev forlagt til Søndén, kjøbte

*) Trykt saavel i Forfatterens Appendix som i Facin Ord um Uppruna og Utbreiðslu theitra svo kölludu Bibliu-Felaga. Kbhavn 1815.

han en betydelig Deel af de Jorder, som hørte til Biskopsædet, og har siden drevet Landhuusholdning om Sommeren, og er nu de lange Vinterastener sysselsat med en vidtløftigt Værk under Titel Presbyterologia Halensis, indeholdende fuldstændig biographisk Efterretning om alle Geistlige, som have levet i Holums Stift fra Reformationen indtil vore Dage. Han førte mig strax til den forrige Bispegaard, og sagde at den skulde være min Bolig under mit Ophold paa Holum."

"Efterat have talt nogen Tid om Formaalet for min Reise, og om de flere Ting, som ere udsorte paa Holum for den islandiske Bibels Beskjendtgjærelse, gik jeg med Hr. Jonsen for at see Kirken. Den har været en prægtig Bygning, og er endnu, uden Sammenligning, den bedste Kirke paa Island. Naar man undtager en liden Deel af Taget, et af Vinduerne, og Sakristiet i Enden, er den endnu heel, og bærer neppe Kjendemerker af Forsald. Den er bygget af rød Sandsteen, hvoraf haves Forraad i et Bjerg, kaldet Holarhyrde, lidet oppe i Dalen. Taget er af Træ. Paa hver Side ere syv Vinduer, foruden tvende, som lede Lys ind i en Porticus paa den vestre Ende, hvor Klokkerne hænge. Hvad der i det Indre meest forstjener Opmærksomhed, er Altertavlen,

som indeholder en fortræffelig Fremstilling af Kor.s-
fæstelsen, udfaaet i Træ og fint forgyldt. Der
er ogsaa en stor Sølvkalk paa Alteret, hvilken til-
ligemed Altertavlen blev foræret af Paven til den
første Biskop paa Holum, Jon Mgmundsen.
Bæggen paa begge Sider af Alteret er prydet med
Billeder af adskillige holumske Biskopper. Nærmest
Alteret hænger paa hver Side et Portræt af den
værdige Gudbrand Thorlaksen, malet i to forskjel-
lige Perioder af hans Liv. Han ligger begravet
lige for Alteret, under en stor Marmorsteen, paa
hvilken læses følgende korte men betydningsfulde
Gravskrift: Expecto resurrectionem carnis in
vitam æternam. Gudbrandus Thorlacius Jesu
Christi peccator. Anno Christi, 1627, 20. Julii.
Jeg stod her nogen Tid i taus Betragtning, over-
veieude denne herlige Biskops arbeidsomme og
utrættelige Iver for at skaffe sine Landsmænd den
hellige Skrift. Hvo vilde han have lykønsket min
Ankomst til dette Sted, havde han endnu været i
Live. Med hvilken Glæde vilde han have lyttet
til Tidenderne om Bibelens nærværende Udbre-
delse! Og hvor villig vilde han have under støttet
denne Udgaaves Fordeling! Men han hviler nu fra
sine Arbejder, og hans Gjerninger følge ham.
Hans Bestræbelser for at udbrede Bibelfund Rab,

og berøved fremme Guds Ære og sine Brødres Belskæb, både ikke med ham. De vedblive at virke til denne Dag, og skulle virke til Liden er ei mere. Det hedder med Rette om ham i hans Fødelands Aarbøger: "Hans Minde skal ei forsvinde, saalænge Island vedbliver at være bebøet og Roderesmaalet at tales af dets Indbyggere."

"Da jeg kom ud af Kirken, bad jeg Hr. Jonson at vise mig, hvor Bogtrykkeriet stod, i hvilket Gudbrand trykte den første Udgave af den islandske Bibel. Foldende sine Hænder sammen og hentydende paa Skolens og Biskopædets Forlagsgælfse, sagde han: "Å! vi ere da berøvede vor Presse og Trykkeriet er forvandlet til en Stald!" Vi beklagede begge, at fromme Mænds Testamenter skulde lide under vanhellige *) Hænder, og deres Eiendom anvendes paa en Maade, forskjellig fra den, de utvetydigen have angivet med deres døende Aande. Gudbrand oprettede Bogtrykkeriet med megen Bekostning, og sparede ingen Møie for at gjøre det fuldstændigt, ja mange af Redskaberne

*) Forfatteren bruger endnu et stærkt Ord: sacrilegious. Jeg har formildet det med Hensyn til visse, maaskee endnu levende, Personer.

vare endog af hans egen Opfindelse og eget Arbejde; og i sin sidste Villie testamenterede han det til Bispedømmet som en varig Eiendom, i den Hensigt derved at betrygge et skæbent Forraad af nye Udgaver af Bibelen og andre nyttige Bøger. Det blev alligevel forflyttet til Skalholt i A. 1685, men bragt tilbage til Holum i A. 1704, hvor det forblev til 1799, da det blev flyttet til Seltrargarhum og sat under det islandske Literatur-Selskabs Beskyttelse.

Holum blev først oprettet til et Bispesæde i Aaret 1106, og forblev i Besiddelse af dens Værdighed og Bigtighed i næsten 7 Aarhundreder, indtil de to Bispedømmer, ifølge en Befaling af Regjeringen, bleve 1797 forenede, og Sædet for den geistlige Ret opreist i Reykjavik, hvor Biskoppen over Island nu residerer. Denne Indretning, saavel som den, i Kraft af hvilken Skolerne bleve forenede, har vakt almindelig Utilfredshed. I det nordlige og østlige District især er det forbundet med stor Uleilighed for Geistligheden, som nu er nødt til at reise den lange Vej til Reykjavik i forskellige Anliggender, hvorved de i saa Uger forbruge mere af deres ringe Underholdning end de havde behovet et heelt Aar i det Nordlige. Tabet af Skolen føles haardt. Imidlertid de to Skoler vare adskilte,

Theol. Bibliothek 16 Bd.

M

figer Menigmand, vare de af noget Værd; men nu, da de ere forenede, due de ikke (they are good for nothing).” Et heller ere deres Klager uden Grund; thi Holm plejede at opdrage ligesaa mange om ikke flere Disciple, end den hele Anstalt i Bøssakøb gjor for nærværende Tid^{*)}; og den Besværslighed og Uagtsomhed som Forældrene havde ved at sende deres Børn til Holm, var intet i Sammenligning med, hvad det koster at sende dem syd paa. Dog vilde de gjerne underkaste sig denne Uleilighed, naar Skiftellen var stor nok til at modtage alle som ønske at benytte sig af dens For-

*) Undertegnede har forhen yttret Frygt for de Værligheder, som her findes stadfæste (S. Skand. 27. Selsk. Skrift. for 1814 S. 297); og maa paa ny henvise sine Læsere til den lærte ”Actuæ-mæssige Beretning om det lærde Skolevæsens Tilstand paa Island fra 1799 til 1811,” af Hr. Etatsraad Engelstoft i Univ. og Skole-Annaler for 1813 S. 179—247. Holm Skole var nedlagt og dens Godser solgte, inden den kongl. Direction for Universitetet og de lærde Skoler oprettedes. Naatte dog i bedre Tider Holm faae i det mindste sin Skole og sit Bog-repertoire, om ei tillige sin Bispestol igjen!

B. M.

1818

bele. Til Nærfærdiggjorelse for den danske Regjering være det sagt, at disse Forandringer ikke udspringe fra nogen vilkaarlig Forholdsregel paa dens Side; men fra Planer og Forestillinger af visse indseende Statsmænd, som bestræbte sig for at gjøre det andlysende, hvorlunde Forandringen vilde worde ledsaget af de meest velgjørende Virkninger for Den.

„Følge disse Forandringer begynder nu det fordem ærværdige og vidberømte, Holum at saae Udsende af en nye Landsby. Lidet Syd for Holm ligger en Høi, kaldet H. of. det første Sted i Døten, som blev bebygget. Man vilde mig en stor Steen, hvilken i Hedenstædet Tid her brugtes som et Alter. Navnet H. of. Mjendegner, at det har været et Offersted.“

„Efter ikke mindre end tre Udgaver af den islandske Bibelen bleve trykte i denne Dal, findes dog næppe et Exemplar deraf hos dens Indbyggere. De bleve overmåde glade ved at høre om det Forraad, som skulde afhjælpe deres Mangel; og det Personer, som fik Exemplarer af mig, udtrykte deres Taknemmelighed paa den lideligste Maade.“

„Hr. Konsens Hustru blev Dr. H. behandlet med den yderste Venlighed og Opmærksomhed. (Efter hendes Bønhjælp bekræftedes og følgende indtogs

Scene — der selv for Bibelfortfælleren f. Er. ved Ruths Bog kan blive anvendelig — flutter Beskrivelsen). "Da Hvilestunden nærmede sig, blev jeg ledsaget af min artige Børst og Børstinde til et Bagerstue, hvor der var en gammel men fortræffelig Seng, hvort sandsynligens mere end een af Holms Biskopper havde hvilet. Der fandt en Ceremonie Sted, hvilken viser i det klarste Lyd den islandske Characters Sjælsfærd og ærbødige Enfoldighed. Efterat have ønsket mig god Nat, begav de sig bort, og efterlode deres ældste Datter for at hjælpe mig med at trække mine Pantalons og Strømper af; en Artighed som jeg dog tusende Gange hellere vilde have undgået, da den var saa flodende imod den Delsættelse, jeg var vant til. Forgjæves modsatte jeg mig den som unødvendig. Den unge Pige påstod, det var Landets Skik, og beres Pligt at hjælpe den trætte Rejsende. Da jeg var kommen i Seng, bragte hun mig et langt Bræt, som hun satte for at forbygge, jeg ikke skulde falde ud; og efterat have sat et Bad frisk Hvalpaa paa et Bord tæt ved mit Hoved, bad hun mig god Nat og begav sig bort. Dette fandt jeg siden at være en almindelig Skik paa Island. Hvor der ingen Døtre ere i Familien, der forretter Tjenesten af Hjemmehjælperen selv, som anseer det

for en stor Vre at kunne vise en Fremmed denne Opmærksomhed.

Cap. 4. Paa sin Reise til Bognafford kom Hr. Henderson til Hals, hvor han fandt en god Kirke, en fortræffelig Jordbund og en brav Præst, Hr. Sigurdr, hvis Gudsstjeneste han bivaanedes næste Dag. "I de islandske Kirker er der kun een gang Tjeneste, hvilken sjelden begynder før Kl. 12, ja nogle Steder end ikke før Kl. 2. Aarsagen til denne sildige Begyndelse er, at Islænderne have deres Gaar at samle og malke, deres Heste, som de ride paa, at opsoge og drive hjem, samt at Klæbe sig selv paa, hvilke Omstændigheder, i Forening med Reiens Bængde, som de have at reise, gjøre det umueligt for dem at møde tidligere."

"Skjøndt det regnede om Formiddagen, var Kirken brav fuld. Præsten indledte en Kirkegangskone (ligesom hos os paa Landet), bad for hende, lyfte Betsignelsen, og gav hende den apostoliske Hilsen. Han prædikede over Ps. 103, 10 11, og tog saavel i Prækenen som i Bønne-Hensyn til den Guds Naade, hvorved Bibler bleve dem tilsendte. Efter Prækenen catechiserede han omtrent en halv Time over Indholdet af sit Foredrag. Dette skede efter Hr. Hs. Viste, som gjerne vilde bivaane en islandsk Catechisation; og denne til-

fredsstillede ham ganske. Ungdommen af begge Køn, kjendte ganske uforberedt, svarede færdigen og nøiagtigen paa de opgivne Spørgsmaal, og røbede et Velkjendtskab med Religionens Hovedlærdomme, som Forfatteren sjelden fandt hos dem, hvis aandelige Fordele vare langt større. Denne Vælsk holdes sjelden i Sommermaanederne, men om Vinteren udgjør den en vigtig Deel af Gudstjenesten."

"Førend Forsamlingen adskiltes, gav Præsten den Underretning om det nye Forraad af Bibler, og anmodede dem, der ønskede Exemplarer, at opgive ham deres Navne; og næppe vare vi komne ind i hans Huus, førend det var omringet af Folk, som raabte: Skriv mig for en Bibel, mig for en Bibel og et N. L., mig for tre N. Lr. o. s. v. Ved at betragte det Exemplar, som jeg havde givet Hr. Sigurdr til Prøve, syntes nogle af dem at foruroliges ved den liden Format (saasom dette var den første Octav-Udgave af den islandske Bibel); men da deres Præst sagde dem, at den indeholdt alle Bibelens canoniske Bøger, vare de fornøiede og udtrykte den særdeles Glæde, de følede ved Tanken om at kunne forsyne deres Børn med denne ufeilbare Veiledning."

Ved at udforske en fattig Mand's Omstændig-
 heder, hvem jeg saae syffelsat med adskillig Huus-
 gjerning, erfarede jeg, at det var en Nidurset-
 ningr d. e. Almisselem, som ingen fast Bolig
 havde, men som vexelviis sit sin Underholdning
 hos Indbyggerne. Da der ingen Fattighuse ere i
 Island, maa enhver Bonde underholde dem, som
 sendes ham af Hæppsliden (Sognesogden), hvem
 Omsorg for de Fattige er betroet, og i Tilfælde af
 Vægning, er han underkastet en meget haard Straf.
 For at afværge, at Sognet ikke skal blive altfor
 belæst, anvendes den største Opmærksomhed paa
 at Ingen saaer Lov at nedsætte sig i et andet Sogn
 end han er født, med mindre han kan give Sikker-
 hed for, at hverken han eller nogen af hans Familie
 skal nogensinde blive det Offentlige til Byrde.
 Naar det hændes, at en Familie kommer saa meget
 tilbage, at den ei længere kan underholde sig selv,
 bliver den skilt ad, og dens Lemmer udsatte i for-
 skjellige Huusholdninger; ja hvis Huusbonden
 (eller Konen) hører til en anden Gjerding af Den,
 bringes han til sit Fødesogn, og saaer måaske
 aldrig mere sin Ungdoms Hustru at see. Ved saas-
 danne Leiligheder fremstiller sig den meest rørende
 Scene, som kan tænkes. Skjøndt der ei er een
 eneste Bid i Huset, hvormed 4—5 sultne Børns

Strax kan tilfredsstilles, og blandt Vgtesfolkene selv ere udmarvede af Hunger, hænge de dog fast ved hinanden og forsikre, at Hungersnøden, ja Døden selv vilde være taaleligere end en Adskillse."

"Den 15de forlod jeg Hals, ledsaget af Præslen, hans Søn og en af hans Tjenere. Strax efter at have tiltraadt Reisen, toge vi alle vore Hatte af i en Tid af 5 Minutter, og anraabte Gud om Naade og Beskyttelse. Denne roesværdige og udtrykksfulde Skik er almindelig i de Dele af Den, som forblive ubesmittede af hine Fremmedes Exempel, hvilke "leve uden Gud i Verden." Den ægte Islænder bruger ogsaa, førend han sætter over og efterat have sat over en Elv, at tage sin Hat af til Beviis paa at han føler sin Afhængighed af det høieste Væsen; og Fisterne, naar de gaae til Søes og have roet Baaden ud i det stille Vand, lidet fra Strandbredden, tage deres Hat af og opsende en Bøn, som de kalde Barasaungr, hvori de overgive sig til Guds Beskyttelse og anraabe ham om Belsignelse til deres Arbeide."

I Hof gjorde Hr. H. Bekjendtskab med Præslen A. Thorsteinson, Provst i Nørre Mule-Syssel, en Mand af fælden Forstand og Gudsfrugt. Stedet er bekjendt af at have haat forbum et heden

Kempe, hvorfra det endnu har sit Navn, og Kirkebedaren, som visselig er meget gammel, fortælles efter en Tradition, der kan forfølges over 100 Aar tilbage i Tiden, at være selve Tempels Dør. I A. 1807 fik Provsten 200 R. Tr. til Uddeling, men han forfikkede at behøve ligesaa mange Tusende Exemplarer til sit Provstie, hvor Eysten til at læse den hellige Skrift var almindelig. Hof Sogn indeholder over 400 Sjele; dog er der intet Individuum over 8 Aar, som ei kan læse; een undtagen, som er bleven forhindret ved naturlig Svagheb.

Cap. 5. Reisen igjennem Mule-Spydel.
 Excurs om de islandiske Psalmebøger: I mere end to hundrede Aar var den eneste Psalmebog, som brugtes i den islandiske Kirke, den under Navn af Grallarann bekjendte, hvilken først udkom 1594 i 4to, og som, foruden en Mængde gammelbogs og platte Udtryk, indeholdt Steder, der vare mystisk usforstaaelige, og andre, der røbede Tanker, som nødvendigen maatte støde deres Øren, som vare vante til Gfextanke og til Bibeellæsning. I den Hensigt at afhjælpe dette Ondt, blev i Aar 1784 Befaling givet til de tvende Biskopper at forberede en bedre Samling; og omtrent ti Aar efter, da det kongelig islandiske Selskab for Randskabs Udbredelse i Landet blev stiftet, overgaves Børkets

Guldenbelle til dette Selskab under Beskyrelse af Stalholts lærde Biskop. Denne Prælat opfordrede ei alene dem, som vare bekendte for noget poetisk Talent, men alle som følte sig oplygte dertil, at sende til Selskabet saadanne Psalmer, være sig originale eller oversatte, som de maatte ansee for værdige til at optages; og efter Biskoppens Død blev Revisionen og Valget af Psalmerne betroet til Biskop Vidalin og Justitiarius Stephenssen, og en ny Psalmebog blev trykt paa Reirargordum 1801, og ifølge en Befaling fra det danske Cancellie indført ved Gudstjenesten. Ved dens første Fremkomst mødte den betydelig Modstand ei alene blandt Bønderne, men ogsaa hos adskillige Geistlige; og der er mange Sogne, i hvilke den indtil denne Dag ikke er bleven antaget *).

*) Sandhed, naar det betænkes, at man i at modernisere de gamle Psalmer, ei alene har renset dem for gammeldags og anstødelige Ord, men at de Steder, som prisste Guds Søns Gudsdommelighed, hans Forsonings Bærd og Tilstrækkelighed, den Helligaands Indsyndelse o. s. v. ere enten blevne udeladte eller forandrede saaledes at de give

*) See Fortællsen, og Stephenssens Bog: Island i det attende Aarhundrede. S. 253.

en meget kold og eensidig Anskuelse af disse Lærdomme: da kan det ei forundre Noget, at de, som hænge fast ved den gamle Tro, og som ere vante til at bedømme Alting i Religionen efter Skriftens Prøvesteen, betragte den gamle Psalmebog med alle dens Feil for en, som i høi Grad begunstiger Socinianismens Lærdomme. Et Exempel anføres af Hr. Hooker *), men jeg haaber at det er det eneste, paa at Popes Universal prayer (o: Almindelig Bøn) har været affjunget blandt Psalmerne i en islandsk Kirke (introduced into the psalmody of an Icelandic church), hvortil han flutter til et liberalt Sindelaug hos det Parti, som havde Deel i sammes Indførelse. Det maa tilføies, at Forbindelsen af Jehova og Jupiter ved en foregaaende kristelig Gudstjeneste var Liberalitet med et Bidnesbyrd! Et Stedstykke dertil kan kun findes i Arbeidsmens Annaler, under Revolutionens strækelige Periode i Paris; og det giver os Anledning til at gjentage Apostelens Spørgsmaal: "Hvad Samfund haver Kristus med Belial? eller hvad Deel haver den som troer med en Bantro? Hvad Samkvem haver Guds Tempel med Afguder?" 2 Cor. 6, 15, 16.

*) Journal of a Tour in Iceland. Vol. I. pag. 279.

Hos Hr. Factor Stephensen i Berufjord fandt Forfatteren et temmelig talrigt Saanebibliothek, anlagt af Eieren for at udbrede Kundskab i flere Videnskaber. Eignende Anlæg i Hens formædige Gjerninger vilde tilveiebringe usigelige Fordele; kun maa der sørges for at udelukke alle Bøger, som have blot den fjerneste Tendents til at opmuntre Eisten eller til at udbrede irreligiøse Grundfætninger. Omtrænt 1790 blev et Læseselskab oprettet i det Sydlige af Stiftsprovst Magnussen, hvilket vedblev at blomstre til Udgangen af Aars hundredet, da det næsten uddøde, uden siden at være oplivet. Et andet blev stiftet i Nordlandet 1792 under Amtmandens Beskyrrelse. De Bøger, som tilhøre Selskabet i Reykjavik, hvilket var oprettet af danske Kjøbmænd, nyde nu ogsaa Hvile. Dette er dog saa meget mindre at beklage, da de fleste af dem siges at være af et giftigt og forbærreligt Slags.

Cap. 6 og 7. Reisen igjennem Vester Fjorland og Vester Glastofells Syssel. Næsten ganske at naturbeskrivende, især mineralogisk Indhold, og forbigaaes derfor her. Forfatteren var, som oftere, i Livsfare ved at sætte over en Flo.

Cap. 8. Over Solheima, Hølt, Døde (forbi Hella) vender Forfatteren tilbage til Rey-

fiabil. Paa Reisen til Odde blev Forfatteren uanset
 beholdt af en lærd Bonde, som reiste til Reykjavik
 for at afsætte sine Produkter. "Den Kundskab,
 han erbede om Englands Geographie og Politikk,
 satte mig ganske i Forundring. Han gav mig en
 lang Fortælling om hvad der sked sig under
 Cromwells Invasion, og gjorde mig afstaaende
 Spørgsmaal om Luthers, Lax, Gorth &c. &c.
 En Kundskab herom havde han især øst af danske
 Bøger; og da han nylig var truffet paa et indersk
 sant Byskær, havde han begyndt at lære dets
 Sprog for at tilegne sig dets Indhold. Jeg kunde
 ikke undladerne sætte, da han fortalte mig med en
 alvorlig og bestemt Tone, at den afvorte Dr. Bond
 søn af Skalholt var grundigen besandret ikke alene
 i Theologie, men ogsaa i Philosophie. Som
 Brevs paa at han havde læst Bibelen med Ofte
 tænksomhed; jeg nævnte hans Forlægenhed med at
 forklare det Udtryk Brede, som i Skriften tilkommer
 Gud; og han blev hi. tilfredsstillt, foresk jeg fik
 forklaret ham Forskjellen mellem den hellige, for-
 nuftige Brede, og den usønnlige, ondskabssfulde;
 og viste ham, at dette Udtryk, naar det bruges om
 det guddommelige Væsen, besynder hans Misbrug
 over ethvert Slags Uret, og tilsidst opløser sig i
 hans Hjertelighed til Respektlighed."

J. O b b e fandt Forfatteren Provsten Hr. Steingrims Jenson. Han fandt sine Forventninger om denne Mand; valte ved Madenzie's Reise, ei alene opfyldte, men overtroste. Med udstrakte Kundskaber i den classiske Litteratur forener han stor Urbanitet i Sæder; og er efter Genthenske høit eegt af sine Landsmænd. Efter et hvarfuldendt sine Studier ved Kjöbenhavn's Universitet, var han nogen Tid Amanuensis hos satig. Biskop Kielsen, derefter Lector Theologiae ved Bessels. Siden indtil 1810, da han blev Provst over Skolegavella, Syssel. Det hændes ofte, at Steder, som, som de herne berømt ved deres Fieres Navnkundighed, i Ethans Tid, som i andre Hænder, og neppe bærer et enkelt Spor af deres forrige Glans. Det gælder dog langt fra alle. Odbi. i næste Dage. Dets nærværende Besidder er en værdig Efterfølger af Samfund Sigfussen; en Son, Enkelt og andre bemærkede Personer, som have blomstret over i den islandske Litteratur, vidste og interessanter Personer. Samfund, med Litnaun-Grøde i den Sæde, som havde tilbragt flere Aar ved Indslands og Frankrigs berømteste Universiteter, og som sandsynligvis uden hans Brædes Son Ogmundsen's Dødslemkomst vilde været gædt for hans Fædreland.

lob sig ordinere ved sin Hjemkomst til Island, og anlagde i Odde et Seminarium til Ungdommens Opdragelse. Selv opoffrede han sig til at udarbejde udførlige lærde Arbejder, af hvilke dog kun den af ham samlede poetiske Edda er tilhøgt. Da Snorro Sturlesen tilbragte 16 Aar paa Odde, under Vejledning af Jon Døtsen, Samunds Samundsen, havde han god Leilighed til at erhverve sig Kundskab og alene om den eddiske Poesie selv men ogsaa om Alderne, hvoraf den er offt. Sætte pængden i Kongarnalla. Syffel bestaaer af 3 my Sjele: saa Familier ere i Besiddelse af den hellige Skrift; og kun Halvparten har Raad til at tjæbe Aftryk af nærværende Udgave, i angtet den ilang Pris, de sælges for. Provsten har alt lagt en Plan for heres Uddeling, og forstikkede, at de vilde blive modtagne med stærke Glæde og Taknemmelighed.

Forfatteren ankom lyffelig til Reykjavik efter en Rejse af 53 Dage, og efter at have reist over 1200 engelske Mile og benved 300 danske.

Cap. 9. En Vinter i Island (ligesaa mild som nogen af dem, Forf. har levet enten i Danmark eller Sverige, dog admærkede ogsaa denne Vinter 1814 sig efter Islandernes Sigende ved en overordentlig Mildhed).

"En Vinteraften i en islandsk Familie frembyder en i høi Grad interessant og fornøiellig Scene. Imellem Klokken 3 og 4 hænges Lampen op i Badstofa 3: det fornemste Værelse, hvilket har den dobbelte Bestemmelse at tjene baade til Soveslammer og Forsamlingsstue; og alle Familiens Medlemmer tage Plads, med deres Afbrøde i Hænderne, paa de forskjellige Benge, hvilkte alle staae lige over for hverandre. Huusbonden og Madmoderen, tilligemed Børnene eller andre Slægtninger, indtage Sengen i den inderste Deel af Værelsets de øvrige fyldes af Tjenestefolkene."

"Saa snart Arbeidet er begyndt, træder en af Familien, udvalgt dertil, hen til et Stæde nær ved Lampen, og begynder Aftenlæsningen; hvilket forvanteigen bestaaer af en gammel Saga eller andre beslægtede Historier, som kunne faaes paa Den. De Islænderne ere kun slet forsynede med trykte Bøger, befindende sig i den Nødvendighed af at skaffe saadanne, som de kunne faae til Haand, hvilket forklarer den Kjendsgjerning, at mange af dem skrive en saare smuk Haand. Nogle Prøver af deres gotiske Skrift staaer neppe tilbage for Kobberstik. Forelæseren afbrydes ofte, enten af Huusbonden, eller af Familiens forstandigere Medlemmer, hvilke gjøre Anmærkninger over forskjellige Steder af

Histories, og fremsætte Spørgsmaal i den Hensigt at vde Børnenes og Tjenestefolkenes Nøkke. I enkelte Huse gjentages Sagaerne af nogle, som have lært dem udenad; og der haves ikke sjeldne Exempler paa omreisende Historikere, som have deres Besærbød om Vinteren ved at opholde sig paa forskjellige Gaarde, indtil de have udtømt deres Forraad af lærde Kundskaber. Det maa høitigen beklages, at et Folk, saa udmærket ved sin Aftenslighed til Videnskab og saa vel opslagt til at dykke samme, mangler de fornødne Hjælpemidler til at gjøre videre Fremgang deri. I Sandhed, Europas Børde, som have havt saa megen Nytte af Isælændernes gamle Arbeider, og nu eie deres kostbareste Haandskrifter, ere med Rette forpligtede til at vise Gjengjæld og forsyne dem med saadanne Bøger i deres eget Sprog, som kunde gjøre dem bekjendte med de vigtigste Grene af menneskelig Vidskab.

"Istedetfor Sagaer læse nogle af de frommeste Bibelens historiske Bøger; og ba de sjeldne givde Dødsen Gøttrin, saa ere de fleste af disse Bøger bleve merre oversatte, især med Hensyn til denne Bølge."

"Ved Slutningen af Aften Arbeidet, som ofte varet til henved Midnat, synger Samletten i Forening en Psalmie eller to, hvorefter et Capitel

førelæses af en Andagtsbog, dersom Familien ikke er i Besiddelse af en Bibel; men hvor denne hellige Bog findes, bliver den enhver anden foretrukken. Dagsaa en Bøn førelæses af Huusbonden; og Andagten sluttet med en Psalme. Deres Morgenbøn afholdes paa en lignende Maade ved Lampen. Naar Isländeren vaagner, hilser han ingen af dem, som have sovet med ham i samme Værelse, men iler til Døren, og, med Vinene oplæstede mod Himmelen, tilbeder ham, som gjorde Himmelen og Jorden, sit Væsens Skaber og Indholder, Rildes til enhver Betsigelse. Han vender derpaa tilbage til Huset og hilser enhver, han møder, med de Ord: Gud give Jer en god Dag."

"Da der hverken ere SogneSkoler eller private Institutter til Ungdommens Underviisning paa Island, saa berøer dens Handsdannelse ganske paa Forældrenes Eyst og Epper. Dog, i Almindelighed, findes ingen af disse Dele; thi Indbyggerne ere begavede med en ypperlig naturlig Forstand, og deres Fælelse for Rational-Ære, avlet af deres forrøpelige Betændthab med Forskjærgenes Character og Bedrifter, ansporer dem til Efterlignelse, uafhængig af den religiøse Sandheds Nødvendighed og Rigtighed. Barnene lære at læse enten af deres Moder eller et andet Fruentimmer, og naar

de have gjort nogen Fremgang i Sætning; lære de
 at skrive og regne af Hæderens. Enhver Præst er
 forbanden til at besøge de forskjellige Familier i
 hans Eogn to eller tre Gange om Aaret, ved hvilke
 Sælligheder han catechiserer baade med unge og
 gamle; men Hædersten deraf er dog fornemmelig af
 erkendelige sig om hvormegen Kundskab de unge have
 i Christendommens Hovedlærdomme; og af denne
 Aarsag taltes det at læse fremtiden. "Hvorledes
 den Guds befaaler den hele Undervisning; som
 den store Guds af den islandiske Ungdom faar; ikke
 desto mindre bruges mange af Kierligheden til
 Kundskab, opslammet ved de ældres og mædernes
 nedes Exempel, til selv at bygge videre paa den
 Grundvold; som Aalebedes er læren lagt; og jeg
 har ofte været forundret over den Fortroelighed
 hvormed mange af disse selvstændige Bønder have
 talt om Gjenstande, som blandt andre Lærde fandt
 vilde vente forhandlede af dem; der beklæde et Aas
 Heder, eller paa anden Maade have offret deres Liv
 til Videnskabs Studium." "Ved Reformationens Indførelse paa Den
 havde man den Plan at anlægge Skoler inde i de for-
 skjellige Klostre, hvoraf ethvert havde Landeind-
 domme, meer end nok til at afholde Omkostning

gerne; men hvad nu Forsagen var, hvad enten Banfeligheder bleve tagte i Brien af saadanne, som endnu vare Katholiker i Hjertet, eller det blev anseet for gavnligere at bringe Indkomsten af Gaardene i det kongelige Skatkammer, nok at dette fromme Forslag aldrig blev iværksat. Dog bleve tvende latinske Skoler stiftede ved Biskopperne Holum og Skalholt, og saarngen Baneienendom tillagt enhver, at de bleve i Stand til at underholde og opdrage omtrent 40 Disciple. Med disse Stiftelser have mange Iskondere faaet en god klassisk Dannelse, hvorefter de siden have naaet en udmærket Rang paa Literaturens Bane.

I Aaret 1774 blev Biskop Harboe sendt til Island for at undersøge Kirkernes og Skolernes Forsatning; og da Forandringer, som indførtes ifølge hans Forslag, ledsagedes af meget velgørende Virkninger; men imod Slutningen af forrige Aarhundrede blev Skolevæsenet indvillet i en Rængde Dispyter; een Commission blev nedsat efter den anden for at bringe samme til Endelighed; og tilsidst benyttede en Adel ligesaa partiske som kunstige Forestillinger Medløggesen baade af Biskopperne og af de dengang forhændte Skoler. Alle Godserne, hvorpå de bleve underholdte, lagdes til

Kronen *); den Biskop blev bestemt for hele Den;
og isædssor to Planteskoler blev en Skole op-
fættet ved Factoriet Reykiavik, hvis Lærere blev
lønnede af det offentlige Skatkammer. Et flertal
Sted til dette Niemed kunde ikke vælges, saasom
de unge Mennesker her ikke alene vare afsatte for at
smittes af umoraliske Udlændinger, men og fristede
til at vite enhver Ting paa Forbeles Bøgtmaal,
og ansee Gudsfernes Tilfredsstillelse som Epibsen
af menneskelig Lyksalighed."

I Aaret 1805 blev denne Skole forlagt til
Bessastad, et Sted i Nærheden af Reykiavik, for-
hum Snorro Sturlesons Eiendom, og siden i lang
Tid Bøllig for Dens Amtmænd. Skolehuset er en
stor Steenbygning, vel skikket til dette Brug; men

- *) Dette Udtryk kunde set imod Hr. Forfatterens
Willie misforstaaes, som om Regjeringen havde
villet gjøre sig nogen Fordeel ved Gudsfernes Salg.
Ingaarlunde! Forfatteren vil sikkert kun sige, at
der tilveiebragtes en offentlig Fond, (af Hr.
Statsraad Engelstofts Beretning l. c. Pag. 198
sees at den 1803 var 55,618 Rdlr. men des-
værre er denne betydelige Sum siden, især ved
Pengevæsenets Forsald, sunden ind til en Ube-
tydelighed, for hvilket Uheld Forbeirndommen
ei havde været afsatte). J. M.

det forbeelagtige Indtryk, som dets Udporttes gjør, forsvinder strax ved Indgangen til Værelserne ved den Mængde Skarn, som man tillader at opbynge sig i alle Kroge. Diskiplene undervises i nederste Stokværk, og have deres Sovekamre ovenpaa. Her viset sig samme Mangel paa Rentlighed, da Sengestæderne ere fyldte med tørret Tang, som giver en ubehagelig Dug, og Stedet er saa tilsluttet, at ingen frisk Luft kan komme ind. Løt ved er et lidet mørkt Værelse, som gemmer Bibliotheket, bestaaende af omtrent 1000 Bind, hvilke for største Delen ere forfattede i det latinske, danske og tydske Sprog. Det indeholder nogle Udgaver af Classikerne, men Mængden er af theologisk Indhold."

• "Anstalten bestyres af en Rector, som har Titel af Lector Theologiæ og i aarlig Løn omtrent 50 Pund; samt toende Underlærere, der have aarligten omtrent 30 Pund hver. Som en Følge af de offentlige Midlers sidste Indsvinden (dilapidation) kan Skolen for nærpærende Tid kun modtage omtrent 25 Ynglinger, som undervises i det latinske, græske, danske og islandske Sprog; af det Hebraiske lære de sjelden mere end Alphabetet. De faae ogsaa Underpiisning i Theologie, Geographie, Historie og Arithmetik. Ingen kan an-

tages i Skolen uden de, som ere anbefalede af deres Sognepræst; og dette Vidnesbyrd maa forelægges Biskoppen, til hvis Overopsyn Stiftelsen er betroet."

"Den bestemte Underviisningstid begynder omtrent den første October og varer til Enden af May, da en offentlig Examen holdes i Biskoppens og andre Embedsmænds Nærværelse. Skoletidens Længde er ubestemt, og beroer ganske paa Personens Flid og Evner. Skulde dog Nogen være saa usædvanlig sløv, at han ikke kunde bestaae efter en anstændig Prøvetid af syv Cursus, bortsendes han som ubuelig. De som have erhvervet de fornødne Egenstaber, faae et Testimonium, og maae, efterat have gjort nogen videre Fremgang under Tilsyn af deres Præst eller Provst, fremskille sig som Candidater til de offentlige Embeder. Meget faa af dem, som beklæde Præsteskaldene, nyde anden Underviisning. Kun saadanne, som have formuende Bøsser, fortsætte deres Studeringer ved Kiøbenhavns Universitet *), og forblive da enten i Danmark, eller vende tilbage til deres Fædese i Forventning

*) Disses Antal er for nærværende Tid uendelig kort, da det beløber sig til henved en Snæes.

af at forfremmes, til nogle af dens bedre Embeder *).

"Det indtræffer ikke sjelden, at unge Mænd af fortrinlige Talenter og Lærdom komme til Kopenhavn for at ordineres, hvilke ei have tilbragt en Time i denne Skole. Enten lære de Begyndelsesgrundene i det latinske og græske Sprog af Grammatiker, som ere faldne dem i Hænderne, eller de søge lidt Underviisning af deres Sognepræst; og ved en hæftig Løst efter Kundskab og ved Hjælp af Glid gjøre de sig til Herre over en Bog eller to af Bibelen, samt det meste af det græske Nye Testament. I mange Egne af Den vælgte Bønderne hellere at lade deres Sønner følge denne Methode, end udsætte sig for Fare ved at sende dem til Sønderlandet; da det er et Factum, at mange af dem, som have studeret der, have siden røbet en stærk Tilbøielighed til Scepticisme og Pantro; en Virkning, der dog maaskee mere frembringes ved deres Omgang med Fremmede, end ved Lærernes Underviisning. Imidlertid maa det tilstaaes, at Niemeyers Lærebog har en stærk Tendens til at

*) Dens fire bedste Præstekald ere forbeholdne saadanne, som have taget Embedsexamen ved Kjøbenhavns Universitet.

freembringe i Gemyttet en trosværdig Eiegenlybighed i Henseende til Aabenbaringens særegne Sanddomme; og Erfaring har bevist, at hvor denne Lænkemaade har faaet Tildragelse, vinde de sarnianiske Meninger let Bifald, og disse lede da igjen Lys altfor naturligen til Deisme og fuldkommen Pantheisme."

I Aaret 1759 testamenterede Jan Therkelsen, forhen Rector paa Skalholt, hele sin Eiendomsforuden 4000 Rigsdaler, til Anlæggelse af en fattigskole i Gullbringe Sogn, i hvilken 12 fattige Børn skulde faa en passende Opdragelse; men Capitalen, som blev sat paa Rente i Danmark, tabtes ulykkeligvis. Dog tilveiebragtes en ny Capital ved Salget af Jorderne, og Skolen blev omfider A. 1791 anlagt i Høusastad, et Sted i Nærheden af Bessastad; og det bestemte Antal Børn vedblev at modtage Underviisning her indtil for saa Aar siden, da (in defiance of every principle of justice, and of respect for the memory of the deceased *) Stiftelsen blev neblagt og Pengene anvendte til Bessastad Skole."

*) Da jeg ei vovede at oversætte (og derved i Manges Munde tilegne mig) ovenstaaende vel stærke

Heflavell er uægteligen det flættiste Sted,
 hvor man kan tilbringe en Vinter paa Island.
 Selstads-Steinen er der den laveste, som man vel
 kan forestille sig. Da denne By er et Tilflugtssted
 for endel Fremmede, af hvilke kun faa have faaet
 nogen Opdragelse og som besøge den alene for
 Bindings Skyld, frembyder den ei alene for den
 religiøse Sagtager et beklageligt Nul, men er
 endog aldeles berøvet enhver Hjelpe til aandelig
 Rydelse. De der bornde Udlændinge bortødsle
 sædvanligen den korte Dag med Tobakspiben i
 Munden, og tilbringe Aftenen med at spille Kort
 og drikke Punsch. De have to eller tre Baller hver
 Vinter, og et Skuespil opføres undertiden af de
 fornemste Indbyggere. Til saadant Brug afbenyttede
 de Domhuset, og tage uden videre Omstændighed
 Bænkene ud af Domkirken for at raade Bod paa
 Manglen deraf. Ja man har endog havt Exempel
 paa, at samme Person, som spillede en Rolle i et
 Stykke Eøverdag Aften sidig, har den følgende

Kiondt af en ædel Følelse indgivne, Ord, og de
 dog høre til Sammenhængen, valgte jeg at an-
 føre dem in originali.

J. W.

Någen vilst sig paa Prædikestolen i Charakter af offentlig Religionslærer*)

"Indflydelsen af en saadan Selskabsforfæning paa de indfødte Islændere i og omkring Reykjavik er meget indflysende. Altfor mange af dem synes at indbringe samme Tand, og deres gode Sæder blive siensynligen forværrede ved de flette Meddelelser af Udlændingene, som besøge dem."

"Cap. 10. (hvormed Bærlæts anden Deel begynder). Da Forfatteren paa sin forrige Rejse havde overtydet sig om, at det virksomste Middel til at fremme de hellige Skrifters hurtige Udbredelse var at besøge de forskjellige Embedsmænd, baaade civilte og geistlige, og med dem aftale den Plan som passede med Districternes Localiteter, saa besluttede han i den næste Sommer (1815) at gjen-nemreise de Egne af Den, som han ikke forhen havde besøgt. Da han maatte være tilbage i Reykjavik inden Enden af Juni, tiltraadte han sin

*) Desværre, maa Udgiveren tilføie, ifølge hvad han har erfaret fra adskillige danske Provindsstæder: *tout comme chez nous.* At dog alle vore unge Theologer engang maatte fatte, saa sandt som de fleste vel nu erkende det, hvad det betyder til det geistlige decorum! J. M.

Reise til den 16de Mai. Mandt Bjergene endte
vare bedækkede med Sne. Briene næsten ufrugt-
fuldmægtig, og Egehestene, som om Vinteren maa
kætte sig selv under saehen Himmel, idmarvede.
Reisen gaar igjennem Borgarfjord, Myrar,
Snappadal og Sneefjeldenes's Øster. Her be-
træffes de Hr. Justitiarius Stephensens tilhørende
Eiendomme, Snarøholm og Estragaarde. Paa
første Sted fandtes et udvalgt Bibliothek; paa
det sidste findes nu Island's eneste Bogtrykkerie,
hvilket for nærværende Tid er uden Arbejde, især
formodentlig de Forbomme, som Islanderne have
fattet imod de Produkter, der udgis fra det for
mange Aar siden. Ei heller vare disse Forbomme
ganske uden Grund; thi mange af disse Skrifter
haade en altfor stensindtændt Længsel til at indføre
den nyeste Skoles Oplysning; og de Anfald, som
giordes paa visse Glatter af Indbyggere, vare
altfor bittere og hæftige til ikke at opvække Fors-
tørrelse."

Den 20de Mai besøgte Forfatteren den Isra-
Sagaerne saa bekjendte Hytardal, hvor der i
13de Aarhundrede blev stiftet et Abbedie, hvilket
dog snart tabte dets Berømmelse. Det er endnu
et af de bedste Præstefald, og bortgives af Kongen
selv. Kirken er liden, men i god Stand, og eier

afbillige Ørdbøller fra Pavebømmets Dage, som
som præstelige Dragter, Johannes den Døbers,
Jomfru Marias Billede o. s. v. Atleens Dage
vare særdeels mærkbare for de gamle Figurer,
som vare indhuggede deri; men de ere alle afstet-
tede undtagen et uhyr Feuentimmer. Ansigt, som
siges at forestille Hyt, Dalens Beskytteriinde. De
underholdt os venligen med Præsten, som stilles
med hele Selskabet tog den ærest levende Andet i
de Fortællinger, jeg meddeelte dem om den sande
Stiligtens Gangang og om Bibelen. Atleens
over de Bøndernes Stoltbed og Fiendskab.

100 Dagsaa Stadrastrab er et af de bedste Stæd
Gudmund Jonken, som nu der er Præst, har for-
bet Probsts Arnes, men sid dette gode Embede
formodet hans Sædson og Duellighed. Her synes
han at udmærke sig ved Indsigt i Bibelfortolkning-
gen; men ogsaa i almeen Dplysning overgaaet
hans første islandske Geistlige. Han var 10 lang
tid Karmunens hos afbøde Biskop Jensen. Dagsaa
han glæde sig meget over Bibelselskaberne. Han
udbødte 1807 tyve Ex. af det N. T. i hans Egen,
men han troede ei at der fandtes mere end tre hele
Bibler iblandt en Befolkning af 400 Stæle.

101 Kap. 11. Reisen fortsat igennem Snees-
fjeldens Syssel. I Factoriet Dlafsvik traf

Hr. H. Hoffstedt, Provst, Hr. Thargrimsen, som var der paa Biskops. Han anfers for en af de nyeste Myndigheder paa Nær, og roien af de saa, som ligeledes Profens udmød, da det næsten als levgne er. Sil at lase dem op, hvilket barover dem bet. Sig og den Kraft, som sædvanligst led fæ gen den fide Naturs Færdigg. "Jeg fandt i ham en i Sandhed alvorlig Mand, sat og taknemst, af betydelig Færdig, og med sunde Ideer i Hens seende til den christelige Afsk. Hovedartiklen, som han saad, var altid vel overhøiet, og ubrødt i de egentligste Ord. Han biskolde høiligen. Udelubben lingen og var især taknemstelig for det, som var gjort for Indbyggernes i hans Provst (2. omr.)

I Hiallbjærnarens i affers Færdigende Runo. Indskrifter. De findes paa trede Stene af Isfærvun Basalt, som formodes at være taget fra et Bjerg i Nærheden. Den største er 10 færdig, to største 11 færdig, og 7 færdig er dens største Diameter. Den har et Hrud nær ved Midten, hvilket har gjort et Hrud i Bæningen, dog lader Hæden af Navnet til at finde de manglende Bøge staver. Der læses: "Her hviler Bridgerdur Gunnarodottir og bidid for mer" (og sig lader for mig). Den anden Basalt er 10 færdig, 6 færdig i Gjennemsnit og 1 1/2 færdig lang. Indskrifter: et for

tere, og Mappet synes at være fremmed: "Hog
 hviler Marfreda Feirm." Den første Indskrift
 rober tilstræffetigen, at den er gjort for Reforman-
 tionen, ved hvilken Tid en Kirke, som tilførte Rod-
 her, blev nedbrudt; og da Hirlægaarden ogsaa for-
 svandt, vare Stenene bedækkede indtil forrige
 Sommer, da de bleve fundne af en Bonde, som
 vilde indtage Grunden i sin Hauge. Det er endnu
 uafgjort af Tidgrænserne, hvorfor saa saa Runer
 Indskrifter findes paa Island, imedens de ere vidt
 udbredte over Skandinaviens, hvorfra denne De. fik
 sine Indbyggere. Runernes hyppige Dmmeidelse
 i den poetiske Edda viser, at man var fortrolig
 med dem paa denne De, i det mindste for det 11te
 Aarhundrede. De forekomme ogsaa i adskillige
 Sænger. Men ikke i Forbindelse med de Dødes
 Begreber. Desuagtet ere hidindtil ifkun 10—11
 Indskrifter opdagede, og af disse ere de fleste fra
 den yngre Tid."

"Min Rejseher viste mig den Hytte af Draun
 (Lær), som forud beboedes af Tyr, og ad-
 skillige andre Steder, som omtales i Sagaen.
 Han kunde Historien fuldkommen udenad, og da
 han mærkede, at jeg tog Deel i Omgivelserne,
 vildblev han at fortælle de forskjellige Omstændig-
 heider, i en Strøm af Veltalenhed, som satte mig

gængste i Forundring. Et heller er det let at sige, naar hans National-Enthusiasme vilde have Randset, hvis vi ei vare komne til Kongsbada, hvor jeg op slog mit Telt under En af Huset, og blev venligen modtaget af Indbyggerne."

"Den fornemste Kjøbmand i Skæls-holm er Hr. Bendixen, en indfødt Islænder, som udmærker sig fremfor alle de øvrige Kjøbmænd paa Øen ved sine literære Beskæftigelser, og især ved sin Hengivenhed til de nordiske Oldsager, med hvilke han er meget fortrolig. Hans Samling af islandske Haandskrifter er betydelig. Han eier flere Exemplarer af de vigtigste Sagaer, hvilke han sammenfigner og derefter afskriver et fløint Exemplar af Teksten, ledsaget af de bedste Læsemaader. Han har testamenteret Samlingen til sin ældste Søn, med den Bestemmelse, at han skal afstaa den paa en lignende Maade, paa det den maas blive en varig Familie-Eiendom. Ved at indtræde i hans Bdd, blev jeg glad ved at gjenfænde endelig Bibler og N. Tr., forbeelagtighen udstillede til Salg. En Mængde Exemplarer vare faldt ad deelt og modtagne med Taknemmelighed, og Hr. B. ventede, at mange vilde blive sigte naar Bøsthermarked, da Trangen til Bibler der i Skæls-holm endnu var meget stor."

"Præsten Hr. Hjalptallin i Stettinbolstad har gode Anlæg til den hellige Poesie, og har skrevet mange theologiske Værker, hvilke endnu ligge hos ham i Haandskrift af Mangel paa Heilighed til at udgive dem. Det vigtigste af dem er en Oversættelse af Baskholms jødiske Historie, hvilken vilde læses med Grædighed, naar den blot kunde bringes i de Jødskees Hænder. Hr. H. er nu til Kars, og har kun et lidet Levebrød til en stor Familie; dog synes han ualmindelig liksom og munter. Ved Kirkeøren lagde jeg Mærke til en Baskfalksteen, med en Indskrift deels i Runer deels paa Latin; men Bogstaverne vare saa udslættede, at den var ganske ulæselig. Den var Aarstallet 1681."

Cap. 12. Reisen igjennem Dalas, Marsdalstrand og Nassjords-Eyler. Forsætteren kom forbi den lærde Arne Magnassens Bødested, Kvønnabreda, og besøgte Snorre Sturlesens Bødestavn, Hvam. Det var længe beboet af mægtige Hovdinge, af hvis Myndighed Bevæbninger ere synlige i en ottetallet Standske, kaldet Sogretta, hvor de pleiede at forvalte Retten iblandt deres Undergivne. "Hos Præsten, Jon Gislason, opbagede jeg strax en dyb religiøs Fælelse, samt fuldkommen apostolisk And og Væsen.

Theol. Bibliothek 16 Bd,

D

Jeg formoder de fleste tror ved min Indtræden i hans Bærelse, da jeg fandt Bibelen, som han nylig havde læst i, liggende paa Bordet."

Hr. H. besøgte dernæst den af Godek Flateyn enes bekendte Hr. Flatey. Den er kun en (engelsk?) Will i Omkreds; dog er den bedre befolklet end mange af Naboeerne, og har en god Kirke, og et Handelsanlæg af nogen Bistighed. Præsten, Hr. Thomas, er næbt til at følge Ben bedøi Søsters oprindelige Haandtering, og er særdeles heldig i at fange Stor. Hans Embedsforretninger ere da forlignelse, saavel som de majsomme mest, i hele Land, da han har to Sogne, hvoraf det ene indbefatter Nboerne og det andet ligger paa Hovedlandet, i en Afstand af 10 til 12 Mile fra Flateen. Næppe gaaer nogen Vinter forbi, hvori hans Liv jo er i Fare, som kommen af Vanskelighederne ved at passere de forskellige Grunde paa Isen. Og for at hans Vise har han en saa ringe Løn, at han maa anvende sin meste Tid paa at fiske, for at underholde sin Familie. Alle de Biler, som vare komne til dennehavn, vare affatte ved Sysselmandens Bør, da han havde ført dem omkring med sig paa de Steder, hvor han havde holdt Thing."

"Hollt er et af de bedste Kald paa Vesters Landet. Jeg mødte der den artigste og hjerteligste Modtagelse af Præsten Thorvald Bødvarsen, og blev strax ført ind i hans Studerekammer, som jeg fandt vel forsynet med Bøger i forskjellige Sprog. Paa Bordet laae The Vicar of Wakefield tilliges med et Dansk-englisk Lexicon, Beviis paa at min Vært studerede det engelske Sprog. Han er en lærd Mand og god Digter, især udmærket i den hellige Poesie, hvorpaa hans Landsmænd have mange Kjenne-Prøver i Hænder. Han har oversat en Deel af Sallusts og adskillige af Pops Digte. Metrias er især vel udført, hvortil jeg sier et autographisk Exemplar."

Skarv behøves af den brave Spisemand, Skule Mognussen, i hvis Huus Forfatteren fandt megen Gæstfrihed. "Da der — om Søndagen den 18de — ei var nogen offentlig Gæstgjæst, samlede Spisemanden omtrent Al. i hele Familien, og gjenneemgik den huuslige Andagts forskjellige Dvælske med et Liv og en Kraft, som jeg neppe hos nogen af den islandske Gæstlighed har seet Mage til. Hvad Indflydelse maas ikke en saadan Mands Exempel have paa at danne Indbyggernes Sæder, og befæste dem i sin Andagt, hvorved Nationen saa længe har udmærket sig, og

som endnu finder Sted i de Egne af Den, som ere forblevne ubesmitte af den udenlandske Fræthed."

Cap. 13. Reisen til Strada - Syssel og Tilbagekomsten til Reykjavik. I Stad boer Provsten, Hr. Hjalte Jonson, som i Forveien var Forfatteren fordeelagtigen bekendt, men dog meget overgif hans Forventning. "Hans Abvoertes var paa ingen Maade forskjelligt fra Nabobøndernes, da jeg overtogte ham, idet han iskandsatte et af sine Gjerder. Men jeg fandt snart i ham ikke alene den venlige, gæstvilde, prætentionsfrie Isælønder, men tillige den standhaftige Christen, og den oplyste, nidkjære og utrættelige Jesu Christi Tjener. Hans Hærdom er den Skalholtiske Skoles, foragtet vel egen Glib og ved at studere, siden han forlod dette Seminarium, den hellige Skrift, Forsynets Bete og Bistninger, og de forskjellige Sjæls- og Legems - Phænomener, der kunne bemærkes i hans Trede. Hans theologiske System er Luthers, som han er bleven tro uagtet de mangfoldige Fristelser, som de nyere Tidens Skepticisme og Bantroe har lagt ham i Veien. Hans præstelige Forretninger ere for det meste verdslige, men Hr. Hjalte, kjendte han opslider ogsaa disse samvittighedsfuldt, anseet dem dog for underordnede og af mindre Bigtighed. Hans fornemste Omfarg

er at fremme saavel den ham undergionne **Geistlige** heds som **Folkets** aandelige og evige **Belsærd**, hvilstet han gjør ved ethvert mueligt **Middel**, ved at prædike **Ordet** i **Lide** og **Utide**, ved at paaminde, **sværtsætte**, **straffe** o. s. v. Han foretager lange **Reiser** for at **katechisere** med **Ungdommen** og have **Tilsyn** med sine **Sogne**, ligesom han og haandhæver **Religion** og **Fromhed** i sit eget **Huus**, der bestaaer af 21 **Personer**. Det er mærkværdigt, at **Provstinde Jonsen** uleder sin **Herkomst** fra en **Irlandsk Konge** igjennem en **Linie**, som tidligen nedsatte sig paa **Island**. I ingen **Deel** af **Berben** finder man et **Folk**, som er stærkere i **Genealogie** og holder mere over sin **Herkomst**, end **Islænderne**; ei heller kan nogen gjøre det med mere **Ansigtshed**, da de altid have været besleede af **literarisk** **Granskningsaand** og ere i **Besiddelse** af en **Mængde** **Skrifter**, som i største **Detail** afhandle deres **Forsædres** **Familie-Anliggender**."

I **Anledning** af et **Besøg** paa **Reykholt** beskrives **Snorro Sturlesens** **Bab**, saavelsom hans **Levnet** og **Historie**; men dette forbigaaes her, da det **andenstedsfra** bør være **danste** **Læsere** bekendt.

Paa **Island** opbager den **Reisende** allevegne et eller andet **Under**. **Saaledes** i **Saurbø**,

hvor Præsten, en Mand paa 74 Aar, med en Indkomst af 30 Rdlr. om Aaret, er en stor Hebræer; og hvad der forundrer endnu mere, er at han havde naaet sit gode Aar, førend det saldt ham ind at studere det G. L. i Grundsproget. Hvad der bevægede ham dertil, var Ærbødighed for den hellige Skrift, da han vilde forviffe sig om Rigtigheden af den islandske og danske Bibeloversættelse. Da han ved Biskop Bidalins Gødhed var bleven forsynet med en liden hebraisk Grammatik, Optii skønne hebr. Bibel og Simonis hebr. Lexicon, fastede han sig med Iver derpaa, og bragte det i kort Tid saa vidt, at han læste de historiske Bøger med Letthed. Psalmerne fordrede dernæst hans Opmærksomhed, og han er nu istand til ved Hjælp af Lexicon at opløse selv de vanskelige Steder i den hebr. Text til sin Opbyggelse og Tilfredshed. Han har ogsaa begyndt paa det Syriske og Arabiske, og sammenstrevet en temmelig udførlig Ordbog over latinske, islandske, engelske, franske og tydske Ord."

Den 29de Juni kom Forfatteren tilbage til Reykjavik.

Cap. 14. (Om den islandske Handelstid og beslagte Materier. Om det islandske Bibelselskabs Stiftelse). — "Siden Althinget affattedes

1800, frembyder det aarlige Marked i Reykjavik Indbyggene den eneste Leilighed til at møde hverandre og afhaandle offentlige eller private Sager. Men det yder kun et fattigt Bederlag for hiint interessante Møde. Saalænge de vedbleve at forsamles i Thingvalla, vedligeholdt de Frihedens National-Aand; thi kjendt de i deres Histories tidligere Perioder havde været underkastede en udenlandsk Monarchs Scepter, var dog dette bleven ført med saa megen Mildhed, at de umueligen kunde ulede nogen Forværrelse i deres Tilstand fra denne Forandring. De glædedes ved at besøge en Plet, hvor deres Forsædres Wiisdom og Betsalenhed i lang Tid havde herligen vist sig, hvor deres beundringsværdige Constitution var bleven indført, deres Love givne, deres Værgighed valgt, og alle Nationens Anliggender endeligen afgjorte. Selv Bestuelsen af de Naturscener, hvoraf de vare omringede, var stillet til at oplive i deres Hukommelse Oldtidens Charakter og Tildragelser, imedens de tillige havde Leilighed til at samtale om den foregaaende Vinters Begivenheder, og at fastsætte gammelt Venstreb og Fortrolighed. Med eet Ord, Sammenkomsten i Thingvalla udgjorde en stor aarlig Fest; og naar man nu betragter, at Islændernes findige Charakter og Stebets Hjær-

heb, hvor de mødtes, forebyggende kraftigen den
 Græthed og de Udsøvelser, som altfor ofte charak-
 terisere de offentlige Sammenkomster i andre Eu-
 ropas Lande, saa er det umuligt ei at sørge over
 en Politik, som affastede en Indretning af saa høj
 Velde, og som ydede hver usfordærvet Islænder en
 saa uskyldig Tilde til Glæde. — Hvor forskjellig
 er Scenen, som fremstiller sig i Reykiaviks Gader!
 Da der ingen Vertshuse ere til deres Bequemmelig-
 hed, og deres Telte staae i nogen Afstand, seer man
 de saa Indsøgte, som besøge Staden, at drive om-
 kring paa Hjørnerne, eller besøge en og anden Fac-
 tor, af hvem de ansees med Foragt; og den eneste
 Opmærksomhed, som stienkes dem, udspringer af
 Haabet om Gevinst hos dem som Kunder. De
 føle sig at være fremmede, og Mismod og Mis-
 haab er betegnet i ethvert Ansigt. Jeg mindes al-
 drig at have omtalt denne Gjenstand med nogen
 Islænder, som jo levende dablede Forandringen;
 og deres Sorg herover kan kun lignedes med deres
 Fortrybelse, som fremkaldes ved den Tanke, at
 Forandringen tilvelebragtes ved en af deres egne
 Landsmænd.”

Et af de vigtigste Formaal for Hr. Hs. Reise
 var at faae stiftet et Bibelselskab, som i Fremtiden
 kunde forsyne Den med den hellige Skrift. Hans

Forslag fandt allenevns Bifald; og den 10de Juli lagdes Grunden ved det aarlige Landemøde; og udsattes Lovens Antagelse til det næste Aar; men de Tilskedeleværende underskrevs. (Strax *). Siden er Selskabet fuldkommen organiseret; Biskop Bisbalin er dets Præsident og Præsten A. Helgesen i Repkavik Secretær. Det engelske Bibelselskab skænkede det strax 300 Pund Sterling. Da den for det første er godt forsynet med Bibler, have Bestyrerne fattet den Beslutning at foretage en Revision af den islandste Oversættelse, inden den trykkes paa ny. Arbeidet er alt fordeelt imellem de Mand, som troedes bedst skikede dertil, af hvilke nævnes, foruden Biskoppen, Justitiarius Einarson, Steingrim Jonsen og Guttorm Poulsen.

Cap. 15. Da Forfatteren fandt det nødvendigt endnu at besøge nogle Geistlige med Hlere paa Nordlandet, tiltraadte han en tredje Reise den 28de Juli i Selskab med Dhrr. Thomson og Brorson fra Holsteen. Dette Capitel beskriver Reisen igjennem Orken, og indeholder mange Natur-

*) Den 17de Juli 1817 beløb de tegneede Bidrag sig til 831 Rbdls. 70 s. N. B. og 27 Rbd. 6 s. N.

Mærkværdigheder, men libet eller intet, henvisende til dette Udtogs Rubriker.

Cap. 16. Reisen fra Slagastrand tilbage til Reykjavik, og derfra til Kjøbenhavn. —
 "Kl. 11 om Aftenen kom vi til Gaarden og Kirken Urdir, hvor Bønden raadte mig til at ligge Natten over i Kirken, da det var mig umueltigt formedelst Storm at opslaae mit Telt. Da jeg bemærkede, at det i mit Føbeland ingen Aere var at søve i Kirken, svarede han meget eftertrykkeligen, at det samme gjaldt hos dem om at søve ved lys Dag; men han var vis paa, at der intet Dødt var i at søve der om Natten. Jeg tog nu Stedet i Besiddelse, og var glad ved at finde det vel vedligeholdt og ganske frit for Træl; jeg fik usfortrødent til at gjøre mit Bete istand, hvilket alene kunde ske ved at besætte den ene Ende af min Hængeseng (hammack) ved Rækværket omkring Alteret, og den anden til en Pille, som var Prædikestolen midt i Kirken. Jeg nød her en saa behagelig Natteroe, som nogenfinde i mit Liv; og om Morgenen kunde jeg ikke undlade at tænke paa de forskjellige Gødselser, af hvilke jeg var var gennemtrængt i mine Drengaar, da ikke nogensomhelst Betragtning Kulde formaaet mig til at komme en Kirke nær eller gaae over en Kirkegaard i Mørke."

"Paa Bondens Forstand og almindelige Oplysning fik jeg den følgende Morgen et meget paa-
faldende Brev. Da jeg mærkede, at han tog levende Deel i det britiske Bibelselskabs Gæld, gav jeg ham en kort Udsigt over dets Virksomheds Omfang, og iblandt andre Documenter, som jeg læste for ham, var det høist interessante Brev fra Kongen i Persien til Sir Gore Daseley, angaaende den nye persiske Oversættelse af det N. T. I det jeg anførte Brevets Datum, Aar 1229, bemærkede en liden Dreng, som stod hos os, at det maatte være et meget gammelt Brev. "Nei! min Dreng, svarede Bonden, vendende sig til ham, du maa erindre, at dette Brev er ikke skrevet efter vor Regnemaade; det er dateret overensstemmende med Hegirah."

I Nordruffell fandt Forfatteren den værbige Præst Jon Jonsen sysselsat med at oprette et islandsk Tractatselskab, hvori han understøttedes af Amtmanden, Coasserentsraad Thorarensen. Det er siden kommet i Stand. Selskabet i London for gubelige Afhandlings Udbredelse har understøttet det med 10 Pund Sterling (100 Rbd.); og det har alt sat i Omløb ei mindre end tolv forskjellige Afhandlinger, for det meste Oversættelser af det Engelske. "Jeg fandt i ham — siger Hr. H. —

en Mand af ægte Fromhed, apostolisk Genfølelse og ængstelig Omhu for sine Medmenneskers Bøns, og vel forfaren i Skriften og de guddommelige Ting. Hans Indsigter som Lærd ere meget betydelige, og de have, i Forening med hans faste Charakter, forskaffet ham hans Foresattes Agtelse, ja alles, som kjende ham. Traktatselskabets Bestyrelse kunde ei komme i bedre Hænder." — — —

Den 20de August indskibede Hr. H. sig paa et dansk Skib, bestemt til Kjøbenhavn. "Da vi — saaledes sluttede Rejsen — satte ud fra Reykjavik, og Landet paa begge Sider af Fjordsjorden begyndte at undrage sig mit Blik, fornem jeg syns- derlige Bængselsfølelser, hvilke ikke engang kunde ganske undertrykkes ved den Glæde, som jeg forud nød ved Tanken om min Tilbagekomst til Europas Fastland. Jeg forløb en Ve, udmærket fra enhver Plet paa Jordkloden ved sine Natur-Nærk- værdigheder, hvor jeg havde haat idelig Leilighed til at betragte og beundre Guds Vilddom og Al- magt i Naturens Værker. Men hvad der især bandt mig til Island, var Forestillingen om dets moralske Værd, og de stærke Træk af over- lægen aandig Dygtighed, som saa ofte havde tildraget sig min Opmærksomhed under min Om-

gang med dets Indbyggere. Mine Tanker vare tillige henvendte paa Virkningerne, som sandsynligvis vilde flyde af mit Besøg. Jeg havde udbredt vids iblandt dem hiin velsignede Bøg, som formaaer at gjøre dem vise til Salighed ved Troen paa Jesum Christum; som alene indeholder en authentisk, fuldstændig og høist tilfredsstillende Åbenbaring af Guddommens Væsen, Hensigter og Villie; og som henviser Adams faldne Sønner til den eneste mulige Vej, paa hvilken de kunne opnaae sand og varig Lykkelig-
 hed. Og imidlertid jeg overveiede deres Ansvar, som ere benaaede med denne Åbenbaring, og deres forsøgte Brøde og Fordømmelse, som ikke modtage Sandheden, opsteg min varmeste Bøn for Islænderne, at den Raade maatte blive dem meddeelt fra oven af, ved hvilken de sættes istand til at gjøre passende Brug af den uvurderlige Glat, som var bleven dem meddeelt."

"Den 6te September, efter en haard Seisads af 17 Dage, ankom jeg igjen til Kjøbenhavn, hvor jeg blev hilset hjertelig velkommen af de mange Benner, jeg havde efterladt mig i denne Stad."

Derefter følge trende Anhang. 1) En historisk Udsigt over de islandske Biskopsversættelser og sammede forskellige Udgaver. Af Henderson. 2) Et Kærlighedsdigt til det engelske Biskopselskab af Præsten i Børgisa, Hr. Jon Thorlaffen, Oversætter af Miltons Tabte Paradis. 3) En Undersøgelse af Henderson over den islandske Poesies Oprindelse, Gremgang, Bæser og karakteristiske Træk. Alt interessant, men afstillet til at epigomeres, og desuden for en stor Deel mine Bæser bekendt.

E. S. Efterat dette var trykt, læser jeg et lignende, dog noget kortere, Udtog af Hs. Reise i Kieler Blätter für 1819. 1 Bds. 2 H., forfattet af Etatsraad Niemann, og ledsaget af de samme Ansættelser, som vi have gjort, for Islands Literatur, Bogtrykkerie og eneste Skole. J. M.

V..

Bemærkninger over religiøse Oplysnings-
selskaber, deres Indretning og Værd;
forfattede med nærmest Hensyn til Fædre-
nlandet, og ledsagede af en historisk Ud-
sigst over de fornemste udenlandske
Tractatselskaber.

U d g i v e r e n.

(Forelæst den 17de Marts 1819 i det Skandinaviske Lite-
ratur-Selskab; men udenfor Forfatterens Tour, og
derfor her aftrykt).

C'est une grande erreur que l'on commet de se per-
svader que les hommes immoraux ont des res-
sources merveilleuses dans l'esprit.

Mad. de Staël Consider. sur la rév. Franç.
Tom. I, 109.

Man kunde vente, at den gjenoplivede Interesse
for Religion og Bibel vilde henbringe Opmærksom-

heden paa andre gubelige Bøger, hvis Læsning kunde snart bane Bibelen Veien, snart indskærpe eller forklare dens Lærdomme, snart lette sammes Udøvelse. Vore fromme Fædre have heller ikke overseet dette Middel. Den danske Regjering, omhyggelig for Alt, hvad der kunde fremme Under- saatternes evige saavel som timelige Vel, har ofte bekostet religiøse Skrifter og ladet dem frit uddele, ei alene i det danske men ogsaa i andre Sprog, som tales i Monarchiets fjernere Lande, især saa- danne, som endnu ikke have nogen egen Litteratur, f. Ex. det grønlandske og samuisk. Endnu i de allernyste Bøger ere enkelte gubelige Skrifter blevene uddeelte paa offentlig Bekostning, som for saa Lær siden Pastor A. K. Holms Under- visning i Religionen til alle Borger- og Almueskoler i Danmark. Dog ere vel og nogle af de hidhørende gode Foranstaltninger gangne i For- glemmelse. Saaledes befaler en af vore gamle Forordninger, at Arresthusene skulde være forsynede ei alene med en Bibel men og med en Catechismus og dens Forklaring, en Psalmebog, Arndts sande Christendom og Paradisets Urtegaard *); og den

*) See Etatsraad Thaarups nyste Statistik 5 Del S. 353, hvor tillige det Danske er fremført, at

gudfyngtige Laurits Stiftsrup, som stiftede det store
Bibelleget, forordnede tillige i sit Testament ad-
skillige gudelige Skrifter at kjøbes og uddeles til
fattige Skolebørn, saasom Arndts Paradises Urte-
gaard, Zesfins gudelige Skrifter, Brochmanns
Huuspostil og flere. Men just dette Exempel viser
os tillige, hvad der er at befrygte ved at anbefale
hvilket som helst menneskeligt Skrift til Brug ved
Siden af Bibelen: nemlig at hiint (var det end
Zibsatberens bedste Opbyggelsesbog, som vel kan
siges om Arndts sande Christendom) bliver i Tidens
Løb ufuldkomment og mindre svarende til sin Be-
stemmelse, Imedens Bibelen alene bevarer sin Kraft
afvækket, og derved et Vidnesbyrd om sin høiere
Herkomst. Bevede Stiftsrup i vore Dage, vilde
han sandsynligen vælge andre Andagtsbøger eller
og sige til os nævnte nogle nyere s. Er. Bask-
holms Andagts-Dveller for Enge og Sengelige-
gende; hans Andagtsbog for Communicanter m. fl.,
men mon denne Sandsynlighed berettiger hans Læ-
rers Bestyrer til at foreslaae nogen Forandring i

disse Bøger, Bibelen og Psalmebogen undtagne,
maatte blive omveklede med et Par andre gode
Skrifter. Men mon Budet selv nogensteds
overholdes?

saa Henseende? Jeg tilstaaer i dette Tilfælde
 endnu at være tvivlsraadig, selv efterat have læst
 og billiget tvende samvittighedsfulde Rønds vota
 for Regjeringens Ret til at forandre i visse Til-
 fælde legatariske Bestemmelser. Det ene er afgivet
 af Hr. Etatsraad Drsted, dog uden Hensyn til
 nærværende Sag, i hans Afhandling om Re-
 gjeringens Ret til at ophæve eller
 forandre Stiftelser, som private Mænd
 have oprettet (Cunomia 1ste Deel S. 1—39).
 Den anden, som udtrykkelig har voteret i denne
 Sag, er sal. Professor Jac. Baden, som i sin
 Universitets-Journal, femte Aargang 1797 Pag.
 173—174 berigtiger Repertoriets Anmeldelse om
 det Stiftsrupske Legat. Han yttreer Tvivl om, at
 Sievers' Guds Raad til Salighed skulde
 være iblandt de af Stiftsrup skrylede Bøger,
 men tilføjer følgende Erklæring: "Dog! det være
 dermed som det vil: er Sievers' Guds Raad
 til Salighed, som skal være udkommet paa
 typsk 1686, saa fuld af Dævelshistorier,
 som den efter de her (i Repertoriets) meddeelte Ud-
 toge maa være, saa er den vistnok lidet passende
 til vore Læser, hvor Dævelen har saa aldeles af-
 spillet sin Rolle, at man ikke engang vil unde ham
 symbolisk eller poetisk Eksistens, og saa vil vel

enhver fornuftig være af samme Mening som vor Forfatter, at Regjeringen uden Samvittighed (uden Samvittighedsstrupler) kan for det Stilleskrupste Legat lade anskaffe og uddele en for Almuens nyttigere Bog end Sievers'."

Derom vilde da nok alle Stemmer eenes, at naar ved et Legat stiftes mere Skade end Gavn, har Regjeringen Ret til at forandre det, dog kun til en med Stifterens nøie overensstemmende Hensigt. Men hvad? naar ved samme vel stiftes Gavn (som her f. Ex. ved Arndts og Brochmanns Andagtskrifter); men ei det størst mulige? Lør man da og afstige fra Testators Bestemmelse? Jeg berører dette Spørgsmaal blot for at vise, hvor forsigtig man bør være ved at stifte Legater af denne Natur. Derimod falder denne Betænkelse bort, naar Tænkningen er om at stifte Selskaber til gudelige Skrifters Udbredelse, da disse stedse fornye sig med de nye opvoxende Slægter, og enhver Slægt beholder frit Valg af de bedste Skrifter, som dens egne Børn stembringe og føle Trang til. Men hvad der paa den ene Side anbefaler et saadant Institut, udsætter det paa den anden Side for den Fare at udarte fra sin første Bestemmelse, ja at arbejde tvertimod samme. Livets Rand vil stedse faae Indflydelse paa Valget af Tractaterne; og vi

have oplevet Exempler paa en saa fri Fortolkning, at man ifølge den kunde ansee det forret og tilladeligt at uddele Skrifter af Voltaire og Bahrds Istedet for Arndts og Brochmanns af Fædrens anbefalede. Imidlertid er Ideen, som ligger til Grund for flige Foreninger saa skøn, og Frugterne, som derved let kunde tilveiebringes, synes saa vanskelige at opnaae paa enhver anden Veie, at den ikke formes best muligt nogle mulige Uleiligheder bør opgives, men omhyggeligen overvejes og ved Erfarighedens Beslæring, saavidt muligt, betrygges imod Misbrug. For at bidrage lidt til begge Dele, forelægger jeg Almeenheten mine Bemærkninger i Forening med de Erfaringer, jeg hos Fremmede har kunnet indsamle.

Om Værdien af hensigtsmæssige christelige Opbyggelsesbøger, og om den Velsignelse, deres Læsning har udbredt og endnu udbreder i utallige Familier, kan der kun være een Mening. Selv de, som statte Bibelen efter Fortjeneste og sælgelig indrømme den det øverste Sted i Almuens lille Bogsamling, vilde dog tilstaae, at den, langtfra at fortrænge andre gudelige Skrifter, snarere fremlokker deres Brug og ofte støtter sig til samme. Vel indeholder den reneft det ene fornødne; og forbynder med de almeengyldige, evig-vigtige Sandheder mange specielle Leveregler og Exempler,

Meget henhørende til Livets individuelle Forhold, Meget vedkommende de særdeles Pligter. Men det ligger i Tingens Natur, at i de to til tre tusinde Aar, som ere forløbne, siden disse Bøger forfattedes, har meget Nyt tilbraget sig paa Jorden, ere mange nye Forhold opstaaede, og mange nye Kunstgreb opfundne til Sædighedens Førfølgelse og Undertrykkelse. Biskøper findes der ogsaa i Bibelen Mod imod disse, og Grundsætninger, hvorefter enhver ny Sætning kan prøves, enhver mulig Collision bedømmes og undgaaes. Men der hører Færdighed og Skarpsindighed til sig Anvendelse. Disse Gaver have ikke alle Christne, ikke alle Bibelskere: derfor skal Bibelen stedse have sine færdige Fortolkere i Kirken; og derfor er det tillige onskeligt at faa indført sunde og hjertelige Bibelfortolkere (d. e. æstetiske Skrifter af forskjellig Art) i Huse ne. Fordum havde man herved en dobbelt Bønskelighed at overvinde, i det ei alene Penge, ligesom nu, skulde tilvejebringes til Bøgenes Anskaffelse, men ogsaa Bøgerne selv forfattedes; thi man havde faaet faa, der vare hensigtsmæssige. Disse gjorde da og en utrolig Eftte, som Thomas fra Kemptens lille Bog om Christi Eftetlignelse, hvorefter der i de forskjellige Sprog skal være et Par tusinde Udgaver. I vore

Dage derimod er den æsthetiske Literatur, især den tydske og engelske, rig paa de fortræffeligste større og mindre, generelle og specielle, Arbejder. Alt hvad her behøves, saalænge Tiden er om prosaiske Skrifter, er kun at vælge viseligt, og — naar Valget træffer udenlandske Skrifter — at besørge dem oversatte. Dermed nægter jeg ikke, at Laurbær endnu kan vindes for originale Værker paa denne Raade; og de ere saa tillokkende, at visselig Mangen iblandt os har, ligesom disse Blades Forfatter, følt Byst til at skrive enten et sammenhængende Værk eller et Ugeblad for Folkes af moralsk-religiøs Indhold. Det er utroeligt — saalænge man ei har Beviserne i Hænde — hvad der kan udrettes til et Folks Forbedring (eller Forværrelse) ved Flyveskrifter og Dagblade. Luther kjendte og brugte denne moralske Læseflang, som Ingen før eller efter ham. Han udrettede maaſkee ligesaa meget i levende Live (men langt fra ikke efter sin Død) ved sine tydske Smaaskrifter, som selv ved sin Bibeloversættelse. I de senere Tider have vi haft Bølgelighed til at erfare en lignende Indflydelse af irreligiøse og revolutionære Dagskrifter. Uden disse Munde, den franske Revolution aldrig taget den Bræddelige Bending, som den tog. Først fra den Tid af, at Jacobinerne (ligesom siden Napoleon)

vare bleyne Herres over Frankrigs Journalister og Pamfletsforivere, kunde de tænke paa at tvinge Nationen under deres Trældoms Nag. Dog manglede det heller ikke i det 18de Aarhundrede paa modsatte Erfaringer. Hvad udrettede ikke Franklin, hvad ikke Røser ved deres populære, aandfulde Smaaafskrifter? Og nu Claudius, den fromme Digter, bevarede han ikke ved sin Bandsbecker Bothen sand Christiendoms Aand i mange Familier, hvorfra den sikkert ellers var bleven fortrængt? Med alt dette var Asmus jo dog Lægmand, og hans Blad kun anlagt paa *ridendo castigare mores*. Hvad maatte da ikke en Geistlig med hans Humor og ædle Tenselbighed kunne udrette!

Gaae vi til vort eget Fædreland, da er det endnu i frisk Minde, paa hvor mange Steder Tugt og gode Sæder besæftedes ved Sneedorfs patriotiske og Rabbe's danske Tilskuer, ligesom disse Blade dog ikke egentligen lagde an paa at undervise, træffe, formane og opbygge; da kan det ei være glemt, hvilken kraftig Rodgift Biskop Valles Religionsblad frembød just paa den Tid, da saa mange ubefæstede Medborgere indbragte den farligste Gift af Samleren, Jesus og Hornuften og flere irreligiøse Døgnskrifter. Det blev den-

gang atter bekræftet, at ogsaa i aandelig Feide
maa Forsvarsskytset rette sig efter Angrebsmaas-
nene. Vel nyder Kirken nu Fred; og behøver ei
meer at forsuares paa denne Maade. Men
som den seierlige Helt, der vender tilbage fra en
mangeaarig Kamp mod mægtige Gjender, gjerne
har Saar at læge, fredelige Epøler, der tildeels
under Kampen forsømtes, at passe, og mange ind-
snegne Uordener at affætte: saaledes kunde Reli-
gionen endnu behøve en Tilskyndemand i Literatu-
ren, der f. Ex. ugentligen talte hans Sag i Skrif-
ter, som kom i Menigmands Hænder, og som
kunde lede de Udsøndiges Domme, uden at fore-
gribe de Dybsindiges Stemmeret. Det mangler
ei bort Land paa Mænd, som Almeenheden gjerne
hæder og dette vigtige Hverv; men de mangle
Claudius's Dium, da deres hele Tid (i det højeste;
paa nogle saa Fjælimper nær) allerede er optaget af
Kirken eller Staten, af offentlige eller private
Epøler. Skulde et saadant Uge- eller Maanedss-
blad hos os komme istand, da maatte det stee en-
ten ved en Forening af flere Mænd, eller paa den
Maade, at en Enkelt ansaae dette Foretagende for
vigtigt nok til afbryde for dette Skyld sine øvrige
literære Arbejder. Det første Alternativ fører os
tilbage til den Idee, fra hvilken vi gik ud.

Dog hænger Begrebet af et æsthetisk-literært
 Selskab ingenlunde nødvendigens sammen med et
 Bibelselskabs Udgivelse. Intet af de mig bekendte
 Selskabsfaber udgiver endnu noget saadant,
 ligesom flere af dem have i deres Rapporter omtalt
 dette Virkemiddels store Værd og Brugbarhed.
 Altsaa kunde ogsaa blandt os meget gjerne et sa-
 dant Selskab danne sig, uden at paatage sig dens
 — vistnok byrdefulde — Forpligtelse. Det kunde
 indskrænke sig til at uddele deels frit deels for ringe
 Betaling større og mindre Skrifter af religiøs og
 moralsk Indhold, beregnede paa de mindre (maaskee
 tillige paa de mere) dannede Stænders Fattigheder,
 Stødestøtning og øvrige mandelige Tænder. Men
 inden man strider til, at grundlægge et saadant
 Selskab, er det gavnligt først at sees om Grund-
 valden, hvorpaa det bør bygge. Her er nemlig
 ikke, som ved Bibelselskaberne, Gjenstanden givet
 og heelt afgrænset blot ved Navnet og det faste Be-
 greb, som dertil knytter sig. Bibelen er kun en;
 den bliver stedse uforanderlig; dens Udbredere have
 blot at afholde sig fra at sige noget til, fordi dette
 muligens i Tidens Løb ved alig tilfældig Association
 kunde komme til en ufortjent Anseelse, ligesom Na-
 vers private Breve og Anordninger først fik lige
 Anseelse med de almindelige Kirkeløve fra den Tid,

da de af Dionysius den Stille bragtes i een Sam-
 ling med disse. Dette er uden Tvivl en af Aarsa-
 gerne (thi der gives flere), hvorfor Bibelselskaberne
 i Almindelighed ikke besatte sig med at udbete an-
 dre gudelige Bøger. (Dog gjør det norske Bibels-
 selskab en Undtagelse, hvilket hidindtil har stræbt
 at opfylde begge Viemeer). Slig Forening strider
 imod de danske Bibelselskabs Grundlove, hvorfor
 Tractatselskaber hos os ei kunne sammensmeltes
 med disse. De udenlandske Samfund af denne Art
 ere hos os hidindtil neppe kjendte end sigt esters-
 lignede. Maaskee fortjene de heller ikke i alle
 Stykker, kjendt-sikkert i Ideen, at efterlignes.
 Det danske Folks Gæmildhed er dog for bekjendt
 og for ofte prøvet, til at Mishaab om Bidrag
 kunde afholde Røgen, der ellers sølede sig kaldet,
 fra at indbyde sine Medborgere til et saadant Sel-
 skabs Oprettelse. Større Betænkelighed vakte
 tvende andre Omstændigheder: først den allerede
 berørte Bæmselighed at vælge saadanne Bøger og
 Afhandlinger, som baade fortjente og som vilde
 vinde Bæmsernes og de Bidragendes Bifald; for det
 andet Usikkerheden om at kunne forene de Kræfter,
 som retfærdige Stiftelse helst ønskede at anvende til
 dette ædle Maal. Jeg vil ei forfølge, at min
 Hensigt med denne Afhandling er at fornemme,

hvorvidt man hos os kunde gjøre Regning paa
 kraftig Understøttelse, hvis Nogen gjorde et Forsøg.
 De Mænd, som Nationen helst saae i Spidsen for
 et saadant Institut, saasom vore berømte æsthetiske
 Skribenter, Rigets Biskopper og andre indsigts-
 fulde Geistlige ere deels ved Krummer vidt adspredte
 deels i Forveien saa overvældede med Forretninger,
 at det vilde være ubestemt, om Nogen opfordrede
 dem til at besvare sig med nye Essays. Biskoppe
 vilde begge ovennævnte Betænkeligheder betydeli-
 gen lattes, naar een eller flere af disse Klasser, især
 Biskopper frivilligen indtraadte i et saadant Sels-
 kabs Bestyrelse. Derved vilde Almenheden faa
 al den Garantie, som kan forlanges, for at ingen
 sværmeriske, overtroiske eller vantrøe Bøger vilde
 blive indsmuglede i Husene under Anbefaling af et
 offentligt Stempel. Vel kan ogsaa en Biskop for-
 falde til Bantro eller Sværmerie; men en flkters
 Anbefaling gives der dog ikke for Religionskrifter
 end af Kirkens øverste Lærere og Tilsynsmænd.
 Derfor er mit næste Forslag at man i Tilfælde af
 et saadant Selskabs Organisation burde gjøre det
 til en Grundlov, at ingen Bog eller Afhandling
 skulde antages af Selskabet til almindelig Uddeling,
 uden at man i Forveien havde indhentet enten
 toende Biskoppers (være sig i eller udenfor Sels-

Kabet) eller tvende theologiske Professorers eller et vist Antal Præsters Betænkning om samme, hvile den da naturligvis maatte eenstemmigen være falden gunstig ud. Da flige Bogers Bedømmelse ei medtager megen Tid, vilde der rimeligvis altid i Hovedstaden være et Par Mænd som vare villige til at afgive flig Censur. Havde Selkabet, som f. Ex. det engelske; Censorerne i sin egen Midte, var det saameget bedre. Thi dersom vilde selv Præsident om den saa forhåbte Censur falde bort. Dog at Ord lader ingen tænkende Mænd sig straffe. Hvilket Selkåb tilbøder nogenlunde et Skrift en Pris, uden efter foregaaende Censur? Dette er netop her Tilfældet. Desuden vilde vel de fleste Skifter, Selkabets valgte, blive udenlandske, som det maatte besørge oversætte og hvormed det kunde foretage de Forandringer, Lyndige Dommere maatte foreslaa. Derimod vilde ved et Aageblad fligt Gjennemsyn ikke kunne finde Sted uden stor Besværlighed. Det maatte derfor enten falde bort eller forfattes af de allersikkeligste, best geistlige, Mænd i Selkabets Bestyrelse. Ved flig Indretning vilde Selkabet lettest undgaae saadanne Misgreb, man hist og her har begaaet, som de Beskyldninger, man ellers saa let udsætter sig for, fra de Partier, som have afvigende Mening i Religion

nen. Saaledes have Mange i Tydskland bestridt
flige Selskaber paa Grund af, at Professor Schul-
thes har denonceret de af det Baselske Tractatselskab
uddeelte Skrifter som Fostere af den groveste Quer-
tro *). Da jeg ingen af disse Bøger har læst, kan
jeg ikke dømme om denne Ankes Gyldighed; men
vistnok bør ethvert Selskab af lignende Tendents
betrygge sig i Tide saavel imod den paaankende Mis-
brug som imod Sandsynligheden af sliq Beskyld-
ning, hvis den desuagtet fremføres.

En anden Betryggelse kan et Selskab have i
dets Stifteres og Forstanderes almeenagtede Navne.
Saaledes slutter Forfatteren af en hidhørende Af-
handling i Kieler Blätter 5 Bd. 1 H. Pag. 167,
at det hannoverske Tractatselskab gaaer ud fra rig-
tige Grundsatninger og bestyres med ægte christeligt
Sind, fordi der iblandt dets Directører ere Mænd
som Feder og Saalseld. Men da et Selskab sæd-
vanligen beregnes, om just ikke paa Evigheden,
saa dog paa flere Slægter, bør man ikke formeget
forlade sig paa enkelte Mænds korte Levetid, men
ved vise Love sørge for Stiftelsens velgjørende
Indflydelse ogsaa i de kommende Tider. En an-

*) See Kieler Blätter. 5 Bandes 1tes Hest.
S. 166.

den Sag var det, om man fandt det tjenligere, ei at stifte noget varigt Selskab, men blot lade nogle Mænd sammentræde til en Tid for at besørge de fornødne Skrifter.

Til flittigst Veiledning ved enhver Stiftelse tjener, som bekendt, egen og Andres Erfarenhed. Jo mangfoldigere denne er, desto tilforladeligere Raad og Veiledning afgiver den. Dette er Aarsagen, hvorfor jeg har indhentet, og her, inden jeg gaaer videre i mine Betragtninger, indskyder Efterretning om de meest bekendte udenlandske Selskaber af denne Art. Jeg gjør Begyndelsen med England, hvorfra ogsaa disse gavnlige Samfund først ere udgaaene; og er jeg forvissat om, at disse Efterretninger ville vække samme Deeltagelse, som de, jeg forhen har leveret om Bibel- og Missions-Selskaberne. Naturligviis have disse tre Instituter mange Berøringspunkter. Et alene er det samme Land, samme Jver for praktisk Christendoms Udbredelse, der besjæler dem alle; men ogsaa Virkemaaden, ja tildeels Midlerne og Bestyrerne ere de samme. Ved at sammenligne deres aarlige Beretninger, seer man tydeligen, hvorledes det ene har dannet sig efter det andet, dog med streng Jagtagelse af det særegne Formaal. Ogsaa er det den samme Mand, som vi hylde Bibelselskabernes Ud-

breddelse i vort Norden, Hr. Doctor Henderson, hvem jeg har at takke for de officielle Beretninger, hvorefter nedenstaaende Udsigt er aet.

Det saakaldte Religious Tract Society er allerede en Snees Aar gammelt, og har isfor udgivet sin 19de aarlige Beretning. Det har sit Hovedsæde i London og bestyres af en Committee, som foruden en Skatmester og tre Secretærer (alle tre geistlige) bestaaer af 12 Medlemmer, 4 Geistlige og 8 Verdlige. Enhver, som betaler en halv Guinee om Aaret, ansees for Medlem, og alle, som bidrage, have Ret til at faae Selskabets Skrifter for nedsat Pris. I Mai Maaned holdes et haitideligt Møde, i hvilket Selskabets Embedsmænd vælges. Samsundets Ravn tilkjendegiver dets Bestemmelse, at uddele (og det enten frit eller for lave Priser) Smaa skrifter af religiøs Indhold. Desses Bestaaenhet bestemmes naiere ved følgende Forklaring: "De skulle indeholde reen Sandhed. Denne skal herke dert fra Begyndelsen til Enden saaledes som den udstrommer af det N. T's. hellige Ailde, uden at besmittes af Bilsfarelse, uden at blandes med menneftelige Systemer; klar som Kristal, lig Livsens Ailde. Ingen Sects Skiborseth skal findes deri; intet for at anbefale een Troesbekjendelse og at kaste Had paa en anden;

ingen Voldsnit mod andersleves tænksomme; men reen menneskelig Christendom, hvori alle, der betragte Jesus som deres Frelser, kunne eenes med Glæde, som om en fælleds god Sag. Et heller maa nogen verdslig Plan blande sig med Sandheden, eller skjules under dens Binger. Her maa et sées det ringeste Spor af nogen kjædelig Hensigt, i hvor velmeent den end maa være; intet uden gudsbarmhjertelig Sandhed; usforvansket og reen som den kom fra Himmelen, og sølgelst passende for hele Menneskeslægten." Til denne Forklaring har Committeeen siden føiet den Fortolkning af Ordene, reen Sandhed: at de i at udvilde denne, forsaavidt det ikke stæer med Kristens egne Ord, henholde sig til hine Reformationens evangeliske Grundsatninger, var hvilke Luther og Calvin og Cranmer være enige. Iøvrigt beraabe de sig paa de af dem udgivne Skrifter, hvilke isforvelten gjenemlæses af alle Committeeens Medlemmer, hvorsiblandt ere Geistlige af alle evangeliske Confessioner.

Selskabet har hidindtil besørget flere Rækker af Skrifter, hvoraf den første indeholder 151 Tractater, udgivne i det engelske Sprog, af hvilke en deel ere af døde Forfattere, saasom John Newton, A. Fuller, J. Hervey, Serle, General Burn,

Richard Cecil, Matth. Henry; Bishop Porteus, J. Flavel, Calamy, Dobbridge, Bivian, Dr. Watts, Philip Henry, Dr. Owen; men Høfsat-
terne til de fleste Nummere ere udkomte, uden
Tvivl, fordi de endnu leve. De fleste Bøger ere,
saavidt jeg veed (thi de ere endnu ikke komne mig
til Hænde), af dogmatisk eller afstetisk Indhold;
dog gives nogle historiske og poetiske, Rjædt alle-
sigtende til at indstærke ædle Grundføtninger og
saaledes befordre Christendom og gode Sæder.
Mange angaae enkelte Stænder og særdeles For-
hold: saaledes have t. Ex. egne Smaaskrifter for
Soldater, Matroser, Lærebørn, Tjenestpiger,
for dem som blive anseet Henrettelser o. s. v. Og saa-
til Katholikkerne er nu og da taget Hensyn ved f. Ex.
at udgive Pave Pius VI's og andre katholske Theo-
logers Anbefalinger af Bibelesoversættelse. Dog aller-
rundeliggst har Selskabet sørget for Udgivelsen af
thi for Børn og navnlig for Søndagsskoler have
en stor Samling af Smaaskrifter, foruden det oven-
nævnte Antal. Heller ikke Huustavler, af man-
gehaande Indhold, at hænges paa Væggene, ere
forglemte. Men at Selskabet ogsaa benytter vig-
tige sædsonelandske Begivenheder for at virke paa
Folket, viser det Exempel, at man i 1807 udgav
Betragtninger i Anledning af den almeentseende

Theol. Bibliothek 16 Bd.

Q

Prinsesse Charlottes Død, hvoraf der i 4 Maanedes solgtes 40,000 Exemplarer. Men hvor stor Affætningen er i det Hele, erfares af det Datum, at i sidstafgaaede Regnskabsaar udbeeltes i Alt 3½ Million af de forskjellige Smaa Skrifter. Naturligvis vil befordres Affætningen meget ved den lave Priis. Selve alle Subscribenter erholde den første Række af Skrifter, som bestaaer af 127 No. samlyde i 4 Bind for 6 engelske Stilling i 800 og for 5 Stilling eller en Specie i 1200. Saadanne Priiser kan ingen Boghandler tilstaae; derved opnaaer Selskabet den Fordel, at Biskerlinger, Balladesangere og allehaande Boghelere nu hellere kjøbe dets Pjecer, end Styvfangernes, hvorved Sædeligheden i de lavere Stander maa vinde overtælligt.

Hvad hidindtil er anført, maa billigen kaldes stort; men vi have dog endnu langt fra ikke overfløet hele Selskabets Virkeheds. Det har vidst at udvide denne langt udenfor Englands Grændser, dels ved at oversætte endel af sine Arbejder og uddele dem blandt allehaande Folkeslag, dels ved at framlægge, snart ved Dyrkningsringer og Pengedrag, snart ved Exemplar alene, lignende Subskriptioner i andre Lande. Saaledes finder jeg anført, foruden Oversættelser i de tre indenlandske

Dialekter (Wallis's, Mans og Irlands) een Bog paa Nygræst*), 16 paa Fransk, 11. paa Hollandst, 4 paa Spansk, 3 paa Portugisist, 10 paa Italiensk, 7 paa Tydsk, 1 paa Svensk, 3 paa Dansk og 6 paa Islandst. De tre danske Bøger, udsætte især til danske Besøft som kommer til England, ere:

1. Serten korte Prædikener.
2. Det store Spørgsmaal besvaret.
3. Historien om James Covens Tapperhed og ihjæltige Død.

De sex, som alt haves paa Islandst, ere foruden nyssnævnte No. 2 og 3: Den advarende Stemme.

En Samtale imellem en Kællende og Eder selv.

Den fattige Joseph.

Bibians Samtaler imellem en Selvfølg og et af hans Sognebørn.

Disse Bøger tilligemed Scripture Extracts on Doctrines and Duties of Religion maae af Selstabet selv regnes blandt de fortrinligste; thi de ere oversatte næsten i alle Sprog: den sidstnævnte ogsaa paa Nygræst. Den sidste Beretning fortæller, at mange Italiener, Spaniere, Franskmænd og Tydskere, dog især af de to førstnævnte Nationer,

*) Siden flere, som vil erfares af det Følgende.

gjøre sig Umage for at faae af Selskabets Skrifter, og uddele dem, naar de komme hjem til deres Fædreland.

At der til slike Foretagender udfordres betydelige Pengesummer, forstaaer sig selv. I det sidste Aar beløb samtlige Indkomster sig til 6132 Pund St., hvoraf dog næsten de 4000 vare indkomne for solgte Skrifter; Resten ved Legater og aarlige Bidrag. I England findes der allerede 72 Hjelpeselskaber; og maaskee er der af lignende Foreninger udenfor England ligesaa mange. Men inden vi tale om disse, ville vi meddele nogle mærkværdige Data, vedkommende de andre Verdens Parter. Vi skulle her see i det Mindre, hvad Bibelselskaberne udrette i det Større: Christendom og europæisk Cultur udbredt blandt Jordens fleste Folkelag; en Mængde Skrifter oversatte, trykte og gratis uddeelte i Sprog, som endnu aldrig hørttes i Europas Havne eller Hovedstæder. Missionerne afgive især hertil beqvem Leilighed.

I Ny Syd-Wales, hvor en opvøgende Slægt, avlet tildeels af Forbrydere, trænger saa høit til Formaning og Undervisning, ere i eet Aar uddeelte 3000 Exemplarer, hvilke i Forening med den indførte Bibellæsning skal have tilvejebragt den glædeligste Forandring. I Ostindien have Missionærerne: Hands i Bellary, og Loveless og

Reill i Madras, paataget sig at ubarbeide Tractater i forskjellige indiske Mundarter: de erholde forholdsmaessig Understøttelse af Selskabet. De melde: "at saavel Europæere som Indsødte, der tilforn vare fjendtlighedsbede imod Christendommen, begynde nu med Varme at antage den." Tilgemaade have de to berømte Missionærer i China, Morrison og Milne, modtaget betydelig Understøttelse, eengang alene 500 Pund St. for at udgive Afhandlinger i det chineeske Sprog. Dette Arbeide har meest været betroet til Milne, og Morrison anseer hans Udarbeidelser for fliske til at bane Christendommen Veien, saa vanskeligt dette end er under en saa mistænksom Regjering. Paa Java virkede Præsten Supper utrætteligen for dette Selskab, ligesom for Missionerne og Bibelsagen, den korte Tid han levede. — I Smyrna har Selskabet en Commissionair, som kan kan affatte saa engelske Bøger, flere franske og italienske, men allerfleest paa Nygræsk. Han har derfor antaget en græsk Skolemester, som forstaaet godt fransk, til at oversætte Tractaterne af dette Sprog paa sit Modersmaal. En anden Stasjonsplads, hvorfra Skrifter addeles til alle de tre gamle Verdensdele, er Malta, hvor ogsaa endel Tractater ere blevne oversatte paa italiensk og ny-

græsk. Det anføres som mærkeligt, at paa de græske Bøger sættes London som Trykkestedet, fordi Grækerne have meget Aftælle for alt Engelsk; derimod ikke paa de italienske, fordi de Romersk-katholiske — efter Beretningen — have stor Afstye for enhver Bog, der er trykt i England. Ifølge denne Ytring vil man ei vente noget Tractatfelleskab i Italien. Det er ogsaa kun hos Basken, farne i Piemont at et saadant findes. Spanien og Portugal forsynes af Englænderne fra Gibraltar og Lissabon.

Gaaet vi over til den nye Verden, hvor Kulturen gaar frem med saa raske Skridt, da virker det engelske Selskab især i Vestindien, og det Ny-York'ske Religious Tract Society paa det faste Land. Dette blev stiftet i Aaret 1812, og underskattes nu allerede af 22 Filialselskaber i de forenede Stater. Disse have i det sidste Regnskabsaar, hvorom jeg har Underretning, ladet trykke 270,000 Exemplarer af forskellige Skrifter, hvoriblandt nogle spanske og franske.

En saa betydelig Virksomhed opdage vi neppe paa Europas Fastland, med mindre det skulde være hos det evangeliske Selskab i Stockholm, hvis Præsident er Statsministeren Olov Rosenblad, og hvis Secretær er Hr. Wetterdahl.

Dette Samfund, stiftet 1809, udgjorde i Bryn-
delsen eet med det svenske Bibelselskab; siden fandt
man det rigtigere at adskille de tvende. Formaal;
og de ere begge fremmede med kjelden Livet og Helb.
Det, hvorefter vi tale, har siden dets Stiftelse ladet
trykke 1,203,750 Expl. af Smaastrifter, de fleste (om-
rent et halvt hundrede) forfattede paa svensk, nogle
paa finsk og laplandsk*). Det anfører i sine Beret-
ninger, ligesom det engelske, ioverkkelige Beviser
paa Personer, der ved at læse dets Bøger ere bragte
til Fortrydelse og Bedring. De langt flere, som
derved besæftes i det Gode, kunne naturligviis ei
omtales. Ligesom det var Hr. Paterfon, det brit-
tiske Bibelselskabs Agent, som foranledigede dette
Instituts Indførelse i Sverrig, saaledes har han i
Forening med Hr. Winkerton anbefalet samme i
Rusland, hvor man alt i A. 1817 havde trykt
256,000 Exemplarer af russiske Afhandlinger,
hvilke — som de trykte Bænebrøde — begjerligen
læses og af mange Biskopper underskortes. Win-
kerton nævner Titelen paa en Bogstavets I Sam-
taler imellem en Moder og hendes Børn om ad-
delige Gjerninger.

*) En Revisions- og Bogen-Handelsmand, som i 1814 erindrer, at Selskabet ei altid har været
velbegt i sit Valg; men at endog de fleste af dets
Bøger nu og da ere udsolte.

delige Materier, som er forfattet af en Prindsesse, men hendes Navn anføres ikke. Dog har jeg af Reisende erfaret, at det er en fyrstinde Meschterky, den samme, som foreskriver den hele Anstalt.

Aligemaade har Hr. Doctor Henderson erhvervet sig Fortjenesten af denne Sag. Da han nemlig i Aarene 1814 og 1815 besøgte Island, bevirkede han ei alene et Bibelselskabs, men ogsaa et Tractatselskabs Oprettelse paa denne De. Det sidste Forstander er Præsten Jon Jonson til Mødrusell, som alt i Aaret 1817 var færdig saavel med de ovenanførte 6 Oversættelser af det Engelske, som med følgende 6 Originaler:

1) Bøger om Christendommen, blandede med Exempler.

2) Det sande Bæsen af Jesu Religion.

3) Opmuntring til alvorlig Betragtning, tilegnet Allahs, der gaae at blive i Sandhed lyffelige.

4) Et Speil for christelige Børn.

5) Gudsbarnens Pris af et Børns Mund.

6) Det ene Børns Bæ.

Da ene siden trykte i Kjøbenhavn og en anden i Omlob paa Island. Skjøndt ingen af dem ere offentlig til Gænde, og jeg følgelig ei kan selbe nogen. Dog om deres Værd, er der dog ifølge den Charakteristik, som Hr. Dr. Henderson giver af

den værbte Forstander, ingen Tvivl om, at meget Godt vil derved udrettet blandt det lærvillige Folk. Selskabet talte strax efter dets Stiftelse 300 Subskribenter og blev bestyret af Amtmanden, Hr. Konferensraad Thorarensen *).

Dgsaa vare sydlige Raabøer have lignende Anstalter, deels stiftede efter engelsk Mønster, deels uden Hensyn dertil, ja endog længe før man i England tænkte paa denne Sag. Baade Spener og Graafte havde Ideen, og den blev tidliggen, kjendt ikke i Selskabsform, realiseret i Halle. Siger have adskillige Foreninger i Schweiz, især de i Basel, Zürich, St. Gallen og Lausanne, tildraget sig Opmærksomhed. Dgsaa i Münsterberg, Frankfurt, Götting og Rotterdam bestaae nu deslige Samfund. Men mærkvarmst iblandt de tyske Selskaber, saavel med Hensyn til Oprindelse som Udstrækning, er dog den Evangelisk-kristelige Forening i Nordtyskland, hvilken ogsaa tæller mange Medlemmer i vore Hertugdommer og har der tvende Centralkontakter, det ene i Altona, det andet paa Haderslev ved Jyske. I sidnævnte Komitee er Doctør

*) See Hendersons Reise i Island, anden Drig. udg. 2den Del S. 223 efter Udtog af det forn. i Thun. Bib. S. 219.

Klemm Secretær, og i Altona virker Jacob van der Smitten, som er en af Selskabets Directører. Han nævnes umiddelbar efter Enke-Fyrstinden af Lippe-Deimold, Christine Charlotte Frederike; de to øvrige Bestyrere ere C. W. F. von Kerstenbruch i Helmsdorf og C. S. Nürnberg, Diaconus i Wertheburg.

Til min Beretning om denne Forening er benyttet, foruden Selskabets egne Beretninger og Skrifter, den citerede Afhandling i Kieler Blätter og en Artikel i Ständlins og Tschirners Archiv für alte og neue Kirchengeschichte 3 Bd. 3 Hest. S. 666 fg. under Titel: Ueber den Anfang und Fortgang des seit 1812 bestehenden evangelisch-christlichen Vereines im nördlichen Deutschland, von Dr. Fr. Rücke (nu Prof. Theol. i Berlin). Det er for det meste Rückes Ord, hvormed jeg fortæller.

Det var i Efteraaret 1816, at der dannede sig en from Familiekreds paa Helmsdorf, et Gods i det Mansfeldske, nær ved Eisenach. En Enkesfrue von Dyckhausen, som var en Slægtning af Huset, blev snart efter hendes Ankomst Sjelen i den muntre, gudsdygtige Familie. Hun var i enhver Henseende en sielden Kone, sig paa Tro, kraftig i Daad; streng og alvorlig, naar det gjaldt det høieste; mild, glad og munter i Sel-

Hob. I det Nærværende, hvorfra hun var, havde
 hun stiftet en Skole for fattige katolske Børn,
 hvilken hun med Frankes Troeskraft havde bragt
 til veie under Forsynets yndertlige Størelse, og
 som nu var paa en rig Aalder til Mod og til den
 Forvisning, at alle Ting ere mulige for den som
 troer. Næsten paa samme Tid som hun, ankom
 hid en theologisk Candidat, August Uble, som
 havde studeret i Magdeburg under Funk og fuldbendt
 sine Studier i Halle, især under Knapp. Som
 Grundlægger søgte han i den venstabeligste Forbin-
 delse med den stielne adelige Familie, og hans
 Sver for Evangeliets Sag fik daglig Næring ved
 hans Omgang med den aandsfulde og dygtige
 Dyrment med Enden af A. 1810 gjorde denne
 mble Doms, som stod i fortrolig Brevveksling med
 de forrige Theologer Hef og Gerner, det første
 Forslag paa at samle og gøre det kristelige Liv
 iblandt de fattige og Forsatte med at udbale frit
 smaa gudelige Skrifter i Omegnen af Helmsdorf.
 Forsaget dannede og lærte ved de flængste
 Erfaringer. Dyrment, saach, der ved, som ved
 Exemplet af de i Sver og England bestaaende
 Foreninger, søgte hun den Bestyrrelse at flæng
 bringe i det nærliggende Land en Forening af
 kristeligfærdige Mennesker, og ved hvilke den rene

Sibeltroe, hvis Forsæld bægglig hidsøgte hende, etter kunde ophjælpes iblandt Folket. Men da hun neppe havde begyndt at udføre sin Indblings-tanke, blev hun kaldet bort fra denne Verden, og fik neppe Tid at tilraade sin Ven disse Ord: "Jeg har vel kun skullet angive Ideen til Barket; Herren vil opvække Andre til Udførelsen." Hun døde den 19de Marts 1811; men hendes And virkede Fremdeles; og hendes Aminbells levede til Held for mange Tusende i hendes Weners Gemytter. Hver besøftedes Candidat Uble Dag for Dag mere i sin Psyh til at vandre i hendes Fodspor.

En Dag besøgte han en Landsbypræst i Roslauget. Taler faldt paa Fru v. D. og de af hende til saa megen Betsignelse Udbredts Skrifter. Uble havde nylig læst Reinharbs Prædiken om Kirkeforbedringen som et Bort af Troen; derved vakktes hos ham og hans Ven en saadan Aand, at de ved en Afted under anden Himmel besluttede at lægge sammen hvad Pengede tilfældig havde hos sig; otte Groschen blev saaledes Begyndelsen til dette Foretagende.

Barket gik frem i Stillehed. I Forbindelse med sin Ven arbejdede Uble kostigen paa at udarbejde Dypfæter, passende for Danegatens Lær. Under tiden trængte sig dog en kändet Anelse frem,

om at det begyndte Bært kunde gribe videre om sig. Da de vare færdige med Materialier til et lidet Bind, effyndigede de sig om Trykningsomkostningerne, og erfarede med Smerte, at deres egne Midler ei vare tilstrækkelige. Nu først vovede de at fremlægge deres Plan for den fromme Familier i hvilken Uble levede. Dette blev afgjørende. Med Glæde rakte den Haanden til Bærkets Udsærelse; og under Samtalen udviklede sig den dristige Tanke at danne en Forening, som aarligen skulde uddele gudelige Skrifter. Uble var utrættelig i at udarbejde Planen og vinde den Benner. Fru D. havde banet ham Veien. Hendes Benner hern og nær toge sig med Iver af en Sag, hvilken de med Rette betragtede som deres uforglemmelige Berindes sidste Bille, Rige og Fattige, Fornemme og Ringe, Lærde og U lærde fulgte den brave Ungkings Indbydelse, som med Iver lagde dem denne Sag paa Hjertet. Fyrster og Ministre tiltraadte Foreningen, og Guds Ord udbredtes med Kraft fra Land til Land.

Med denne Tid besøgte Dr. Både sin Ven Uble. De maente, at en berømt Theolog burde stilles i Spidsen for dette Foretagende, for at skaffe Opfordringen mere Indgang og Held; og de enedes om at sende Reinhard Planen. Den fortræffelige

Raad lönnebe deres Tillid og Betsutaling med sit Bifald, blev paa Planens Betsjendtgjorelse, fremstillede det engelske Tract society som Mönstret, vilde dog ikke stille sig i Opidsen, ligesom han overhovedet meente, at ingen Geistlig burde vælges dertil, for ei at give Gletsænkende Anledning til Ristydning; men lovede kraftigen at fremme Bærket ved Raad og Daad, og blev frax med et betydeligt Tillid contribuierende Medlem.

Siden et halvt Aar var forløbet, havde man de fornødne Penge til at lade trykke den første Bog nemlig: *Søndags-bogen for Christne*; og desuden kunde man udgive den ubefrølig Plan til Selskabet, underskrevet af de 4 ovennævnte Betsjrende Medlemmer. Den er siden oftere trykt særskilt, ogsaa i Arkivet. Den bestaer af 50 SS., hvis væsentlige Indhold er følgende:

"Anstaltens Hovedsæmmeb gaer ud paa at gjengive den hellige Skrift dens forrige, hos Mange tabte, Anseelse; at bringe den deri indholdne Historie og Bære Hjertet nærmere; at gjøre Jesu Evangelium ret dyrebart for Menneskene, og overhovedet give Anvisning til en fornuftig og frugtbar Bibellæsning. Med eet Ord: Bibelen skal igjen gjælde alt, men Bogstaven skal forvandles til Aand og Liv. Uden Hensyn til et vist

lærdt System, uden at beskrive visse afstikkende Erreføtninger hos dette eller hiint Religionsparti, uden at indlade sig paa visse theologiske Bestemmelser, bringes kun de Lærdomme paa Bane, som ere anvendelige for Hjerte og Liv. Grensstillingen skal ei alene læmpe sig efter mindre dannede Læseskatterne, men tillige, for desto bedre at vedligeholde Opmærksomheden, være saa forskjellig som mulig. Derfor afværte Samtaler, religiøse og moralske Fortællinger, fromme Mænds Levnetsbeskrivelser, Parabler, Afhandlinger over større og mindre Bibelaussnit med hensigtsmæssig Anvendelse' o. s. v. Den øvrige Deel af Planen handler om Selskabets Organisation; Medlemmerne deles i de Pengesværende og de Active, de sidste sørge for Skrifternes Forsættelse og Udbredelse. Det Hele bestyras af en Hovedcommittee, hvis Forretning det nærmest er at anskaffe Skrifter, som alt høves, lade udarbejde nye, og i begge Tilfælde afgjøre, hvad der bør trykkes og omsendes, at modtage Pengebidragene, aflægge Regnskab m. v. Desuden dannes corresponderende Committeeer paa alle de Stæder, hvor Selskabet tæller Medlemmer. (Man bliver Medlem for 1 Ahr. aarligt Bidrag).

Den trykte Plan skaffede Selskabet mange Venner og Befordrere rundt om i det nordlige

Indstænd. Vel ledet det lidlige store Tab: alt
 i September samme Aar (1812) døde Reinhard;
 og i Begyndelsen af 1813 tabte det sin virksomme
 Secretær, Candidat Uhle. Men hans Broder,
 J. G. Uhle, Præst i Seeburg ved Eisleben, traadte
 i hans Sted; og inden Michelsdag 1813 havde det
 Committeer, (foruden den i Helmsdorf) i Detmold,
 Merseburg, Rudolfschausen ved Göttingen, Ro-
 stock, Frankfurt am Main, og Indtægten beløb
 sig til 928 Rdlr. I det næste Aar fik det Com-
 mitteer i Berlin, Duxbyl i Grevskabet Mark, og
 Glashagen ved Stralsund. Inden Michelsdag
 1815 dannedes Committéer i Quedlinburg, Lübeck,
 Bremen og Memel: Indtægten var for det Aar
 2443 Daler. Efter det sidste mig tilhændekomne
 Regnskab, som gaaer til Michaelis 1816, var Com-
 mitteernes Antal steget til 20, og Indtægten var
 3193 Daler 22 Gr. Selskabet strakte sig da fra
 Niemen til Rhinen og fra Mainen til Elberstø-
 men. Det havde faaet Portofrihed i Preussen og
 Mecklenborg, sandt Befordrere selv blandt fyrste-
 lige Personer og havde udbeelt mange tusende Ex-
 emplarer af følgende Skrifter og Udsatser, hvilke
 Hans Hofvelbaarenhed Hr. Grev Holstein til Hol-
 steenborg har foræret det danske Bibelselskab med
 det Ønske, at samme vilde foranledige et lignende

Selskab stiftet i Danmark, hvorpaa det dog, efter in Bestemmelse ei kunde indlade sig som Selskab, saa iert det end maa være samme, at mange Gemytter, gaa ved anden Læsning, faae Smag paa christe- g Underholdning.

a. Større Skrifter, hvert Bind paa 12 til 16 Ark. 8vo.

1—3) Sonntagsbuch für Christen. Auch in den Wochentagen erbaulich zu lesen. 1stes bis 3tes Bändchen. 3te verbesserte Auflage. Halle, i Waisenhusets Boghandlung, 1816. (Det sidste Dplag var paa 3000 Exemplarer).

4) Communionbuch für Christen aller Confessionen. 1813. Trykt 4000 Exemp.

5) Christlicher Vaterlandsfreund, oder Beiträge zur Beförderung der Gottseligkeit in dem gereinigten Vaterlande. 1814. Trykt 5000 Exemplarer.

6) Christlicher Hausfreund, oder Auswahl religiöser Aufsätze für die häusliche Erbauung. 1815. Trykt 5000 Exemp.

7) Christlicher Kinderfreund. Halle 1816. 5000 Exemp.

8) Christlicher Volksfreund. Halle 1817. Dplagets Størrelse vides ikke.

Theol. Bibliothek 16 Bb.

R

9) Lebensgeschichte Jesu nach den vier Evangelisten. Zur Beförderung einer rechten Erkenntniß der Person und der Lehren unsers Herrn. 1ster Band. Halle 1817.

b. Mindre Skrifter, høert paa eet til fire Aft.

10) Die wunderbaren Wege Gottes. 1814. Trykt 1500 Exemp.

11) Sündenlust und Christenseligkeit. 1000 Exemplarer.

12) Gebet für Kranke. 1814. 1500 Exemp.

13) An christliche Bauersleute. 1814. 1500 Exemp.

14) Der verlorene aber wiedergesundene Sohn. 1815. 3000 Exemp.

15) Gedanken eines Sünders, der zur Besinnung gekommen. 1815. 1000 Exemp.

16) Bethlehems erste Weihnachts-Feier. 1815. 3000 Exemp.

17) Andenken an den heiligen Tag der Confirmation. Første Udgave 2000 Exemp. Andet Dp-lag 1817. Dets Størrelse vides ikke.

18) Für junge Christen und Christinnen am Tage ihrer Confirmation. 1815.

19) An die Armen zur Zeit der Aheuring. 1816.

20) Brøderliche Handreichung für Solche, die da wünschen hier zufrieden und dort ewig selig zu werden. 1816.

Følge det løselige Bekjendtskab, som jeg paa nogle faa Dage har kunnet gjøre med disse mange Skrifter, maa jeg underskrive den Dom, som Forfatteren i Kjeler Blætter sælber om samme. "At der i disse Skrifter — hedder det der S. 141 — forekommer, ved Siden af noget maaſkee Feilagtigt, meget Godt og adskilligt Fortræffeligt, vil Ingen nægte, som læste dem med Opmærksomhed, og som mener det vel med Christendommen paa den ene Side, og med Almuen paa den anden Side, samt virkeligen kjender begge. Fornemmelig ville de behage dem, som paa christelig Vis tænke sig Gud i Jesus og i Nærheden, ligesom de ikke kunne takkes dem, der vil have alt, hvad ei er Fornuftreligion, affkaffet og fjernet fra Christendommen. Men hvor hensigtsmæssige de ere for Almuen, erforer man bedst, naar man virkelig giver Almuen dem i Hænde. Visselig var det godt, om ogsaa hos os ret mange Mænd af Hoved og Hjerte tiltraadte denne Forening, selv da, om et og andet i Skrifterne ikke maaſtee behage dem. Hvad der ei svarer til deres Lærø, er maaſtee desto mere passende for Mange af Menigmand, og hvad der endnu virke-

Ilgen er ufuldkomment i Bøgerne, vilde just kunne forbedres ved Bemærkninger af mange forskjelligtænkende Medlemmer og saaledes det hele fuldkommes, som det burde."

Jeg vil endnu tilføie, at med Undtagelse af Sange og Heiligheds Skrifter (hvilke ei passe for danske Læsere) vare disse Smaaskrifter meget lette at oversætte, men dertil synes de mig ikke udmærkede nok. Ei heller har jeg fundet Alk deri at billige. Hift og her forekomme altfor almindelige Uttringer imod Dandsens og andre Forlystelsers Tillabelighed. Det samme skal være Tilfældet med nogle engelske og svenske. Men for at give mine Læsere en liden Forsmag paa Anden, der hersker i de tyske, de eneste jeg kjender, meddeles et Par Prøver. Jeg vælger i Flæng og tager da først af Bogen No. 17 Rubriken: *Erfaringer*, 4.

"Kom i dette Huus, du unge Pige, hvad seer du! Her sidder en Moder; hun græder bitterlig og udstøder Forbandelser mod sin Datter, som sidder i en Krog, og helst vilde skjule sig for hele Verden, endog saa for sine Forældre. Hisset sidder hendes Fader: hør, hvor han sukker, hvor han jamrer over denne Datter! Hvi saa? Al! hun er saldet! Nu rejste Faderen sig og træder hen for den skjælvende Datter: "Du skjændige ulydige Barn! Hvor

Kunde du gjøre os saadan Glæde? Have da alle vore Formaninger saalibet hjulpet!" — Gud! hvor ulukkelig er denne hele Familie bleven ved eet eneste Feiltrin! Pigen kom ud at tjene strax efter hendes Confirmation. En Tidlang holdt hun sig saa godt og ordentligt; thi hendes Forældre havde sættet hende ud til et christeligt Herstab. Lidt efter lidt tænkte hun: Det er altfor stille i dette Huus! Du maa dog-ogsaa undertiden gaae paa Dandsbuden, ellers bliver du forhaanet og spottet. En letsindig skjændig Karl lod hende ingen No have, indtil hun endelig engang gif hemmelig med ham. Nu var der intet Udkomme med hende. Herstabet sagde hende op, og hun var dermed hjertelig vel tilfreds. Hun søgte sig til et andet Herstab, hvor det gif lystigere, og hvor hun havde mere Frihed. Kruffen gaaer saa længe til Blands, at den tilsidst faaer et Knæk; og hvo som gaaer paa Fod, kan let falde og blive en Krøbling si hele Levetid. Saaledes denne Pige! I en ubevogtet Time faldt hun dybt; kom frugtsommelig hjem til sine Forældre, og levede fra denne Tid af i de sorgeligste Omstændigheder. Skjælv for det første Skridt! Med det ere ogsaa de syrige Trin gjorte til et nær forestaaende Fald."

Jeg flaaer dernæst op i en af de større Bøger, og vælger af Communionbogen (N. 4) det

8de Capitel, under Titel: Efter Paarsørendes Død. "En glad festlig Dag var mig hidtil den hellige Dag, da jeg i de Christnes Menighed høitideligholdt vor Freløseris Erindringsmaaltid. I dag er det anderledes. Tungt hviler Herrens Haand paa mig. Hvad der var mig det Dyrebareste paa Jorden, det er ikke mere, det har du, Almægtige frataget mig. Af, tilgiv min Bæmød og min Smerte; endnu er Hjertets dybe Saar ikke lægt. Men hvorledes? Skulde jeg i Dag lade mig overmande af Bedrøvelse og Sorgmodighed; i Dag, da jeg indbydes til dit hjertestyrkende Maaltid, Herre Jesu! Den hellige Nadveres vederqvægende Kraft venter paa mig; villig aabner sig mit Hjerte for den Trøst, som deri tilbydes det. Til dit Alter træder jeg i Dag, min Freløser; Du værdiger mig dit guddommelige Samfund, du som blødede for mig paa Golgatha, og som nu haver al Magt i Himmelen og paa Jorden. Du, som jeg skylder alt, som nu sidder hos Faderens højre Haand, du nedlader dig til at vorde min Ven, min Raadgiver, min Trøstermand. Og i dit Samfund, i Foreningen med dig skulde jeg ikke lettere bære mit tunge Løb! Jeg eier dog endnu mere, end jeg har tabt. Du er jo det højeste Gode i Himmelen og paa Jorden. Dyrebare end alt, kjerere

end selv den elskede Person, for hvem jeg sørger,
 maa du være mig, min Herre og Frelser. Du
 haver selv sagt: "Hvo som elsker Fader eller Moder,
 Broder eller Søster højere end mig, er mig ikke
 værd." Ogsaa jeg skulde ikke være dig værd, naar
 jeg ikke formindskede min Smerte, naar jeg ikke
 med Fatning og Fortrøstning underkastede mig din
 Bestemmelse. Herren gav; Herren tog; Her ens
 Navn være lovet! Disse den fromme Taalmod's
 Ord istemme ogsaa du, min bedrøvede Sjæl! Thi
 indgangne til deres Herres Glæde ere de Gode, som
 jeg nu erindrer mig med Bæmød. Herren har for-
 løst dem fra alt Ondt, og indført dem til sit him-
 melske Rige. Og ei for bestandig bliver jeg adskilt
 fra dem. Vi skulde sees igjen; vort Hjerter skal
 glæde sig, og vor Glæde skal Ingen tage fra os.
 Alle Fromme forsamles i Guds Stad. Salige
 Haab, henrykkende Udsigt, som du, Herrens hel-
 lige Maaltid, aabner mig. Han, min Frelser lever
 i Himmelen. Hans Forjættelse er det: "Hvor jeg
 er, der skulde ogsaa mine Disciple være." Saa tør
 jeg da freidigt haabe, engang for evig at forenes
 med alle Hans og Mine, naar ogsaa jeg lever,
 virker, taaler og lider som hans troe Discipel, lige
 findet med ham. Op da, min Sjæl, bæv dig af
 din Kummer, og sat Mod! Efterfølg din Frelser!

Alt, hvort meget haardere Offere maatte han bringe, medens han levede paa Jorden! Dog blev han stedse sit høie Kald tro: at virke saalænge det var Dag, at søge og saliggjøre de Fortabte. Saa maa da Kummeren ei heller afholde mig fra at gjøre Alt, hvad min Stand og mit Kald fordrer af mig, og at bære med mandigt Mod og uroffelig Standhaftighed, hvad Herren paalægger mig. Thi kun da tør jeg engang anvende paa mig Apostelens Ord: Jeg haver kjæmpet den gode Kamp; jeg har fuldbendt mit Løb, bevaret Troen; saa vil da Retsfærdighedens Krone blive mig tillagt. Nu saa være det mit uroffelige Forsæt, under din Bistand, min Forløser, stedse at blive fuldkommene i min Tro paa dig, stedse at være i min Tver for Ret og Retsfærdighed. Mit Balgsprog være fremdeles: Herre Jesu! dig lever jeg, dig døer jeg; hvad enten jeg lever eller jeg døer, hører jeg dig til."

I denne Tone og Maneer har jeg fundet de allerfleste Stykker forfattede, som jeg har gennemlæst. Mine Læsere ville da uden Tvivl være enige med mig om, at disse æstetiske Skrifter, ved deres Forstandighed, Hjertelighed og bibelske Holdning, sikkert udbrede megen Betsignelse blandt Thydlands Almue, hvor de bruges. Samme Egenstaber have de indstrøede Vers og Psalmer; derimod har jeg

ei heller iblandt disse truffet paa noget Udbrud af
 høj Begeistring. Derfor bør jeg ei dølg, at samt-
 lige Skrifter uagtet deres mange gode Egenskaber,
 dog ere langt fra at naae mit Ideal for det Slags
 Arbeider og af ingen af dem hæver sig til en ud-
 mærket Rang. Den hæderværdige Forening skulde
 derfor efter mine Tanker sørge endnu bedre for Fol-
 kets hele aandige Dannelse ved at uddele tilligemed
 disse Smaaskrifter (der let kunde luttres for de smaae
 Pletter under en anden Reinhards Haand) ældre
 klassiske Andagtsbøger og ægte poetiske Psalmer af
 berømte Forfattere fra den gamle og nye Tid.
 Hvilken Skat ligger ei adspredt i Luthers, Ger-
 hards, Arndts, Speniers og flere Gamles Skrifter?
 og hvilke hellige Arbeider have ikke af Reinhard,
 Dräsecke, Harms og mange andre endnu levende
 æstetiske Stribenter? Især staaer det i den Sidst-
 nævntes Magt at vorde — hvad han i sine Postiller
 har viist sig for største Delen alt at være — en saa vel-
 talende og dybt rørende Folketaler, som Tydskland
 neppe har eiet siden Luthers Tid. Vel siger man i
 Almindelighed, at Almuen ei forstaaer at vurdere
 Geniet; at Almueskrifter derfor ei skulde være Ge-
 nieværker; men jeg bekjender at dette ikke er min
 Mening; hvem kun lidet gives, han bør have det
 bedste, at han kan vinde i Intension hvad han maa

savne i Henseende til Extension. Jeg vilde derfor,
 at de saa Skrifter, som gives Almuen i Hænde,
 skedse skulde være de ypperste i deres Slags. Hvis
 altsaa et, Selskab for christelig Dplys-
 ning blev oprettet iblandt os, og jeg fik Stem-
 meret i samme, blev det mit Votum, kun at ud-
 dele Bøger — være sig nu smaae eller store, poe-
 tiske og prosaiske — af erkjendt classisk Værdi.
 Saamange Hverdags-Skrifter, som den tydske
 Forening (uden Tvivl ogsaa den engelske og svenske)
 uddeler, vilde jeg ikke tilraade. Mig synes baade
 psykologiske og oeconomiske Grunde at tale imod
 saa stor en Mangfoldighed, ihvorvel jeg meget vel
 erindrer, at hine Selskaber ikke have bestemt alle
 Bøgerne for alle Læsere. Kunde man bringe det
 dertil, at i enhver gudfrygtig Familie fandtes, til
 Brug ved husslig Andagt foruden Bibelen og den
 indførte Psalmebog, 1) en Postil, 2) en An-
 visning til at læse Bibelen (hvilken dog
 bekvemmest kunde anbringes foran Bibelen selv i
 Form af en Foterindring) og endelig 3) en Sang-
 bog, da vilde den væsentlige Trang i saa Hen-
 seende være afhjulpen. Bistnok er dette allerede
 meget; og mere, end man troer, naar man gaaer
 ud fra de sædvanlige Forestillinger om Almuens
 store Nøisomhed og nødtørftige Aandsføde. Men

det er dog ikke mere end at det kunde opnaaes ved en langt mindre Anstrængelse af intellectuelle og materielle Kræfter end den, som f. Ex. var fornøden til at bringe Bibelsagen til det Standpunkt, hvorpaa den nu befinder sig i vort Fædreland. Kunde Selskabet tilvejebringe en original Postille af en udmærket bibelsk Prædicant, var det vistnok saare ønskeligt; og deri kunde da tillige anbringes passende Bønner og Communion-Betragtninger. Hvis ikke, da have vi til en saadan Bog de fornødne Bidrag deels i udenlandske deels i indenslandske Prædikensamlinger. Hos Hemmingsen, Brochmand og andre Gamle findes meget, som af en smagfuld og øvet Bearbejder kunde fremstilles med fornøjet Kraft og Ynde. Endnu rigere Udbytte hde Herslebs, Balles, Bastholms og flere Nyeres Prædikener. Men Sangbogen maatte for det første indeholde de mange deilige gamle Psalmer, især af Kingo, som ere forbigaaede i vor nyeste evangelisk-christelige Psalmebog, med Rettelser hift og her af en sm og kunstforstandig Haand; dernæst omr mueligt nye Bidrag af nulevende Digtere, blandt hvilke et Par vel kunde indlade sig i Bæddelamp med Kingo.

Til Ungdommens Brug savner jeg især tvende Bøger: 1) en christelig Børneven

med passende Sentenser, Betragtninger, Parabler, Bønner og Vers for Børn, især fra 10 til 14 Aar, 2) en Andagts- og Wiisdoms-Bog for Confirmander, hvilken dog maatte udarbejdes med særskilt Hensyn til de høiere og de ringere Stænders forskjellige Forhold, Pligter, Fristelser og Fornødenheder, da jeg vilde, at den skulde tjene dem til en trofast Mentor paa Livets lange og flidrige Bane, især i enkelte forviklede Stillinger, som ei udtrykkeligen ere skildrede i Bibelen. Af saadanne Bøger, forfattede med Aand, Hjertelighed og Menneskekundskab lover jeg mig saa meget mere, som deres Uddeling beqvemt kunde knyttes til de to Epøcher, der ere de mærkværdigste i hvert Barns kirkelige Liv, og hvoraf Mindet aldrig udsæder i det religiøse Gemt: den biskoppelige Overhørelse og Confirmationen. Jeg mindes endnu, som havde det tilbraget sig i Gaar, den høitidelige Dag, da jeg første Gang for 30 Aar siden skulde læse i Kirken for salig Biskop Balle: og hvo en selv blandt den raæste Almue, saa dorst eller ligegyldig, at han ikke med Rørelse tilbagekalder sig sin Confirmationdag? Men hvis Noget en Tid lang glemmer sin der fornæbde Pagt, da er det, fordi ingen venlig Genius i hans Hjem, udi de rolige og alvorlige Timer, hvoraf det letfindigste

Menneske dog haver nogle, minder ham berom. En saadan varbyslende, vækkende og trøstende Genius kunde vi dog med liden Røie og Beføielse indføre selv i de Hytter, hvor Bibelen af en eller anden Aarsag savnes. Men jeg har alt antyndet, at det ikke er ligegyldigt paa hvilken Tid eller ved hvad Leilighed disse stumme Raadgivere betroes Barnet og Unglingen. Jeg har seet de smaa og af Indhold just ikke meget interessante Bøger, som den ædle Halle uddeelte paa sine Visitationer til alle lærevillige Børn, endnu at indtage den første Plads og efter en Gnees at læses med Deeltagelse i bannebe Mænds og Qvinders Huse. Jeg har seet de Bibler og Andagtsbøger, som skjenkedes en Confirmation paa den gjentagne Dagts Høitidsdag, at gaae fra Slægt til Slægt, fædse dyrebarere ved de forsøgede Minder, endog i rige Familier. At tilvejebringe et Par saadanne hensigtsmæssige Skrifter, overgaaer ingenlunde en enkelt begavet Mands Kræfter; men at faae dem trykte til en saadan Priis, at Biskopper og Præster kunde uddele dem ret gavmildt, hine for intet, disse for en ringe Betaling, dertil udfordres enten nogle Rigmænds eller et menneskefjerligt Selskabs Understøttelse. Dog behøvede denne ikke at være overordentlig stor; thi ved at uddele saa og classiske

Skrifter vilde Selskabet opnaae store merkan-
 tilsske Fordele. 10,000 Exemplarer af een Bog
 koster omtrent kun det halve mod 12,000 Exem-
 plarer af to forskjellige Bøger. Thi Sætterløn og
 Forfatterhonorar spares. Dette til Anbefaling for
 Gaaheden. Nu at tale om Bøgernes classiske
 Værdi, da forstaaer det sig selv, at saadanne
 vilde kjøbes ei alene af den fattige Almuesmand,
 men ogsaa af de Formuende, som have Sands for
 huuslig Andagt, opbyggelig Læsning, og hellig
 Døelse. Men derved vilde Bekostningerne betyde-
 ligen lettes, ja maaskee om nogle Aar aldeles re-
 funderes. Kun maatte da den Indretning, om
 muligt, træffes, at den Uformuende fik sin An-
 dagtsbog for en liden Sparepenge, imedens den
 Velhavende betalte for samme den sædvanlige Bogs-
 ladepriis. Skulde den Fremgangsmaade, som Sel-
 skabet for Nordens Oldskrifter følger ved Salget af
 den foranstaaende Saxo og Snorro, befindes for be-
 sværlig i Tidens Bængde, veed jeg kun den ene
 Udvei, at man trykte de godkjøbte Exemplarer paa
 grovt, dog tillige stærkt, Trykpapir, og derimod
 alle Aftryk til Bogladepriisen paa Skrivpapir.

Vi have hidindtil betragtet vort Selskab alene
 fra den æsthetiske Side og som virkende igjen-
 nem den huuslige Andagt. Men skulde et saadant

Samsfund danne sig hos os, vilde man maaffet ønske, at det ikke satte sig altfor snevre Grændser, men medtog Omsorg for andre Almues og Børneskrifter, hvilke middelbar skulde virke til samme Maal: sand Gudsfrygtigheds og gode Sæders Udbredelse. Hverken Historie eller Folkedoesie maatte da udelades af Planen; men de skulde bearbejdes saaledes, at de hævede Sjelen til Himlen og fyldte Hjertet med ædle Følelser. Saadan Udstrækning synes baade almindelige og tilfældige Grunde at tilraade. Hine ligge i Religiositetens nøie Sammenhæng med Menneskets hele aandige Natur og Dannelse; hvorfor den stedse bliver en ufuldkommen Religionslærer, som forsmaaer Historiens, Poesiens og den praktiske Philosophies Hjelp. Men i vort Fædreland kommer desuden den Betragtning til, at det allerede har i Forhold til sin Folkemængde et stort Antal frivillige Samsfund, til hvis Røgt fordres en betydelig Sum af Nationens intellectuelle Kræfter, hvilke ei uden Nødvendighed bør adspredes eller altfor meget udnyttles. Et Oplysningselskab iblandt os maatte derfor, ligesom det engelske, vistnok hedde og være religiøst, men det maatte ogsaa virke for Religion og Sædelighed ved andre Midler og Former, end blotte dogmatiske og moraliske Afhandlinger.

Og denne Bestemmelse leder mig til et nyt Forslag, hvis Iværksættelse dog ikke beroer paa det Selskab, til hvilket jeg i Aften har den Ære at tale, men paa et andet hæderligt Samfund, af hvis Medlemmer vi imidlertid ogsaa tælle flere i vor Kreds, jeg mener Selskabet for Efterslægten. Dette satte sig, som bekendt, ved dets Oprettelse et dobbelt Maal: 1) Ungdommens Underviisning i nyttige Kundskaber, og 2) gavnlig Oplysnings Udbredelse blandt menig Mand *). Med Hensyn til det sidste nævnes ogsaa blandt dets Virkemidler som det 3die: "Udgivning saavel af Biser som Skolebøger, og andre mere eller mindre betydelige Skrifter for Almuen, hvorved denne efterhaanden kunde faae Smag paa Læsning, bringes til at tænke ordentlig og saaledes blive mere og mere oplyst." Og i det 7de Capitel af dets Love organiseres en Udgivnings-Commission, bestaaende af tre Medlemmer, til at bestemme, vælge og udgive (men ikke selv ubearbejde) hensigtsmæssige Skrifter. Disse skal deels sælges deels udesles for intet af corresponderende Medlemmer

*) See 1ste §. af Selskabets Love, antagne d. 11te April 1793 og forbedrede d. 14de Dec. 1801. Trykte hos Schulz 1802.

rundt om i Vandet. — Saavisbt jeg veed, har Selskabet aldrig formelig givet Slip paa denne halve Deel af sin Bestemmelse, ihvorvel det kun i ringe Grad har opfyldt samme. Det har udbeelt endeel daffre Fokkesange, især af Storm, og foranlediget, at Hr. Professor Røerup som Medlem af hiin Commission beskrev os først i Iris (Aargangene for 1795—96) siden i et eget Interessant Bærk Nævnsmænds Moerskabslæsning i Danmark og Norge. I vore Dage, da saa meget af det gode Gamle gjenfindes, tildeels i Rjonnere Skikkelser, tør man vel og haabe, at det hæderværdige Samfund, der ved sin Skole har gavnnet og endnu gavner saa uberegneligt, vil tænke paa sit andet Niemeed og udgive passende Almu- og Børnestifter. Men om end dette Haab gaaer i Opfyldelse, et dog ikke dermed hele vor Trang afhjulpen, med mindre Selskabet udvider sin Virksomhed ogsaa til Opbyggelsesstifter, hvilke vel ikke ved Lovene ere utvetykelig ubelukkede, men dog heller ikke berøvnede og sandsynligvis ikke engang ved Lovenes Redaction paatænkte; thi Hvo tænkte vel i År 1793 paa at vække Andagt eller skrive Postiller? — Neppe selv et Selskab for Efterlægten, Rjondt denne dog har søtt paa Gavn!

J. alt Kalb kunde de Mænd, som hos os sit i Sinde at stifte et religiøst Oplysningselskab, inden de strebe til Barket, erfare det ældre Selskabs Beslutning, om det ønskede at opdyrke den Ager, det engang har optaget inden sine Enemærker, eller at afstaae samme til Rybyggere, eller maaſtee endog udvide dens Grændser og da tillade Rybyggerne at nedlægge sig indensfor disse. Jeg mener nemlig, at der i private Foreninger ligesom i Statsforvaltningen bør herske en vis Orden; at det er godt, hver bærer sit Fag, og at Ingen bør tilegne sig hvad en Anden alt har optaget, med mindre Denne frivilligen afstaaer det, eller viser i Sjerningen, at han ikke mere bekymrer sig derom. Med andre Ord: religiøse Skrifter har Efterfølgelselskabet aldrig løvet at udgive; til dette Viemeed kan altså sige hvem der vil forene sig; men om andre gavnlige Almue- og Børneskrifter skalde man efter mine Tanker intet beslutte, inden man haade indhentet nyssævnede Samfunds nærmere Erklæring. Dette Selskab har saa store Fortjenester, saa mange udmærkede Medlemmer og saa betydelige Fonds, at det hverken kan være Mangel paa Autoritet, eller paa Udgivningskommisſarier, eller paa Penge, der afholder det fra at opfylde sin anden Forpligtelse med samme Held som den første. Det er sandt, at

vi siden Selskabets Stiftelse har faaet adskillige gode Bøger for Menigmand og Børn; men deels ere de for dyre, deels ei tilstrækkelige; thi mangt Hul staaer endnu tilbage at udfylde i denne Green af vor Literatur. Endelig er den Bane, som Selskabet en kort Tid saa helbigen betraadte, bleven aldeles forladt, da ingen Corporation eller enkelt Mand siden har tænkt paa i Flyveblade, Viser o. s. v. at uddeele Modgift imod den farlige Gift, som Folket ibelig indbrækker af slave usædelige Gadeviser, og som de høiere, halvraffinerede Stænder indsue endnu i fuldere Maal af Røverhistorier, liberlige Romaner o. s. v. Vel forbyder vor Lovgivning alle Skrifter, som stride imod Religionen og gode Sæder; men Hvo veed ikke, at saadanne hos os ligesom andre Steder hver Dag salholdes og læses? Man vil sige: "saa forfølge da Politiet dem med mere Strængheid." Ja! Dette er ogsaa mit Ønske; men naar man kjender Verden eller Historien, da veed man og, at Politiet endnu aldrig har været istand til ganske at opluge dette Ufrud. Saa faaer da Klinten ogsaa her at vore iblandt Hveden indtil Høstens Time kommer: kun at Agerens Tilsynsmænd ei forsømme at advare derimod og ved bekvemme Midler quæle Ufrudet i Spiren, saa ofte det lader sig gjøre. Men nu er det ovenfor bemærket,

at det engelske Tract Society ved at sælge sine Flyveblade, lettere end det agtbare Laug, som eier Smagløshedens og Uteerlighedens literære Fabrikker, har bragt det saandbt, at disse ere nærved at gaae til Grunde. Høst os er dette, som alt Fabrikvæsen, endnu i sin Barndom, men vort Tjenestetpende, vore Soldater og Matroser have dog længe havt Smag paa Gadeviser, og taget til Takke med de ydelse, uden at man har gjort noget Alvorligt, for at fortrænge disse ved en bedre og sundere Handsføde.

Kunde disse Bemærkninger foranledige vise og religiøse Mænd til at stjenke denne vigtige Gjenstand ny Opmærksomhed, da vilde man muligen faae Leilighed til atter at udlede store Virkninger af en ringe Anslag; thi jeg synes at mine langs med den Vej, jeg i Indbildningen har lagt tilbage, de skønneste Frugter, til Røring for Dyd, Fromhed og sand Christendom. Dog har jeg ikke bestræbt mig for at udmale min Gjenstand fra den ideale Side, saa tiltrækkende den end derved vilde blive: jeg taler til Mænd, som selv kunne opfatte Ideer og oplive dem med Gemyttets Varme. Derimod var det mig magtpaaliggende at fremstille Sagen efter de reale Forhold, hvorunder den dels allerede bestaaer, dels muligen med endnu større

Held og Betsyggelse kunde bestaae. Mange ædle Kræfter ere spildte paa chimæriske Planer; mange godmodige Mennesker bedragne af forsængelige Projectmagere. Det er høi Tid at man omhyggeligen drøfter forud ethvert Forslag, som gøres til nye Stiftelser og Indretninger. Mången Gang kan ogsaa Ideen, som ligger til Grund for et Forslag, være sjon og frugtbar; men Udsførelsen forfæstet. Derfor er det her, som oversalt i Livet, nødvendigt at forene Sindighed med Begjæring, Erfarenhed med Theorie, Skjønsmag med Iver. Men hvor skulde jeg vel klarere søge disse Egenskaber forenede, end i det Selskab, hvis Mening om den forhandlede Gjenstand jeg herved udbeder mig.

Efterskrift. I det jeg forelægger Hædrens landets theologiske Publicum (Sagens andet naturlige Børnething) disse Iver og Forslag, bør jeg fortælligen tilføie hvad de fleste af det skandinaviske Selskabs tilstedeværende Medlemmer helst ønskede. Det gik ud paa, at 4—5 Mand i Hæderstaben, som vare besjættede af Iver for Sagen og enige i deres religiøse Anskuelser, maatte træde sammen i

en Committee og paatage sig at forfatte eller
 samle de af mig angivne Andagts Skrifter for
 de forskjellige Aldere; og at de ved gave-
 milde og christeligssindede Medborgeres Pens-
 gebidrag, der dog tildeels kunde tilbagebe-
 tales ved Bøger, maatte sættes i Stand til
 at levere de savnede Skrifter deels for en
 ringe Priis, deels aldeles gratis. Man
 ansaae det ei for tjenligt at indbyde Alle og
 Enhver til at yde literære Bidrag, da det
 vilde udsætte Committeeen for den Ubehage-
 lighed at gennemlese og afvise, eller —
 hvis den var frøg — at antage maadelige
 Skrifter. Det bemærkedes, at blot een eneste
 Aftig behøvede at gjøre et Offer een Gang
 for alle, hvorved det hele Værk kunde fuldb-
 endes, forudsat at Quatuorviratet var fundet
 (og jeg troer, at dette uden Vanskelighed
 kan tilvejebringes i Kjøbenhavn). Derimod
 fandt man flere Misligheder forbundne med
 at stifte et varigt Selskab, og især den
 (ogsaa ovenfor omtalte), at i Tidens Løb
 let en anden Lønsemaade kunde indløste sig
 i Samsundet, forskjellig fra den, som maatte
 bestyrelse Stifterne, og at det saaledes muligen
 kunde komme til at Røde Efterslægten ligesaa

meget, som det efter de af mig udbillede
Ideer maatte gavne Nutid og Fremtid.

Angaaende det i Afhandlingen yttrede
Haab om mulige Bidrag fra et andet Sam-
fund, da erklærede et Par af Efterslægtfel-
skabets tilstedeværende Medlemmer, at dette
vel aldrig formelig havde givet Slip paa
sin anden (literære) Bestemmelse, men at
det behøvede alle sine Indkomster til at ud-
vide og forbedre sin Realskole, og at det
følgelig sikkert ikke vilde paa ny tiltræde en
Bane, som det i 25 Aar havde forladt.

Endnu maa jeg til Slutning meddele
den interessante Notice, at en norsk Præst
har for over 30 Aar siden yttret for sin
Ven Suhm Ønsket om et saadant Selskabs
Oprettelse. Det var den af sin nordiske
Missionshistorie saavel som af sin Iver for
Christendom og Borgerfrihed bekjendte Ham-
mond, Sognepræst til Rachestad, Han
skrev den 14de December 1784 til vor P.
S. Suhm *): "Alle Lande har sine Sel-

*) See Suhms samlede Skrifter 15de Deel
S. 377.

Faber til Christendommens Befordring, uds-
delende Bøger til Almuen's Dplysning. Vi
har intet; gjorde Nogen Begyndelsen, maaskee
det gik an. Ojerne vilde jeg skrive over
Banden og Sværgen, samt andre Laster,
om jeg lever naar min Missionshistorie
først er ude."

VI.

Confessionarius Dr. Christian Bæstholm's Levnet, Charakter og Fortjenester.

Skildrede af
Udgiveren.

(Et Mindeskrift, forelæst i det Kongelige Danske Videnskabskabernes Selskab den 30te April 1819 *).

Jeg opfylder i Aften en af det kongelige Selskabs ældste og kjønneste Bedtægter. Tjener den end fielden til Videnskabens Udvidelse, bør den dog ei tilfidesættes, da den i det mindste tilfredsstiller en ædel Drift i vor Natur, og ofte tillige afgiver Bidrag til Historiens interessanteste Green, Kundskab om den menneskelige Aand. Den classiske Aldtid,

*) Efter Selskabets Bedtægter kunne Forelæsninger af denne Art ogsaa trykkes udenfor dets Skrifter. Da da disse kun læses af saa Geistlige, foretrak jeg at lade mit Mindeskrift aftrykke i Theol. Bibl.

J. M.

rig paa Kunstværker som paa Bedrifter, oprettede Mindestotter for berømte Mænd; Chineseerne ofre paa visse Festsdage til navnkundige Forsædres Ihusommelse; Katholikerne gjøre Pilegrimsreiser til deres Helgenes Hvilesteder. Vi nøies med at plante Blomster paa de Fortjentes Gravhøie. Disse disse end snart, saa holde de sig dog noget længere paa Literaturens Mark end i Naturens Hange. Vi ville derfor vedblive at plante dem ogsaa paa det første Sted.

Den Mand, hvis Fortjenester vi denne Gang skulle tilbagekalde os, er Selskabets nys afdøde Medlem, Kongelig Confessionarius Christian Bastholm. Han har gavnet Fædrelandet, som kun meget faa paa den Plads, han indtog. Hans Talent, Lærdom og Beltalenhed fandt tidlig en stor og værdig Stueplads; af de mange Tusinde, som opbyggedes og glædedes ved at høre hans Stemme, lever endnu en stor Deel, der, om han end intet havde skrevet, vilde overlevere hans Navn som dyrebart til deres Efterkommere. I Danmarks politiske Historie træffer man intet Sted: det syntes endog som han frygtede for et saadant; saa nøie holdt han sig, i de mange Aar han levede ved Hoffet, inden for sin Stands og sit Embedes Grændser. Dog vil Efterverdenen, naar den tar

nemmelig erindrer sig Kong Frederik den Sjettes Trofasthed, høie Retsind og Oprigtighed, sikkert ei glemme, at vor Bastholm var den kongelige Unglings Lærer i Religion og hans Mønster i Sandhed.

Men i Kirkens og Literaturens Aarbøger er det egentligen, hans Navn bør søges; og her vil det blive nævnet med Ærbødighed, saalænge Oplysning fremmes, Tænksonhed agtes og det danske Sprog tales i vort Fædreland, d. e. som vi haabe, indtil Dagens Ende. Et saa varigt Eftermæle tør vi vel love ham, da neppe Noget vil nægte, at Bastholm og Balle vare de mærkeligste blandt Danmarks Theologer i det 18de Aarhundrede. De havde deels fælleds Fortjenester, deels eiendommelige hver især. I den danske Kirkes Historie staaer Balles Navn øverst; thi ham var det især som kjæmpede for den i de onde Dage; men i Literaturens Annaler indtager Bastholms den første Plads. Han fortjener da en Bautasteen, opreist ved Siden af hans værdige Medbeilers. Kun maa jeg angaaende mit libet Bidrag til en saadan bemærke, at det ikke er eller skal være nogen fuldstændig Levnetsbeskrivelse, fordi jeg ei burde udskrive den Afsødes noksom bekjendte Au-

tobiographie *) ; men mit Mindestkrift skal, hvis det opnaaer sin Bestemmelse, blive en ligesaa tro og upartisk Skildring af Mandens indre Liv, som den han selv har leveret af det ydre. Jeg vil nemlig bestrebe mig for at vise, hvad Bostholm var for Kirken, for Videnskaberne, for Oplysningens. Dog forstaaer det sig selv, at jeg idelig maa laane Kjendegjeringer af hans udvortes Livet, for at gjøre det indlysende, hvorledes just den ne Virksomhed, den ne Art af Fortjenester deels betingedes eller fremsthyndedes ved hans ydre Forhold, deels i det mindste hængte sammen dermed. Mine øvrige Kilder ere Mandens samtlige Skrifter, en del Breve og endelig en mangeaariig Dmgang.

Bostholms Liv er mindre eensformigt end de Lærdes pleier at være. Dertil bidrog allerede den Omstændighed, at det forlængedes til en usædvanlig høj Alderdom, saa at han som Rektor tilsidst levede med den tredje Slægt. Og hvor ulige vare ikke de tre Slægter hinanden, hvilke han saae hensvinde, blomstre og sødes! Den første, med hvilken han opdroges, var jævn, eenfoldig og tildeels

*) I Portræter med Biographier af Danske, Norske og Holstenere, 5te Hefte, udg. af Læhr. Kbh. 1806.

smagløs, men gudfrygtig og kraftfuld, gammeldags i Sind og Sæder, men for største Delen ærlig og arbejdsom; eensidig i Domme og Ansyn, nu og da endog forfølgelseslyg, men grundig og fæstet i det, den vidste og troede. Den anden Slægt, med hvilken han blomstrede og virkede i Manddoms Kraft, var mere fordomsfri og oplyst, især i de praktiske Videnskaber og i alle jordiske Anliggender; men mangen Gang tillige hovmodig og letfindig; den omfattede flere Kundskaber og Færdigheder, end nogen foregaaende Alder, men blev derved ofte overfladisk og ligegyldig for Grundighed; den var riig paa Dybsindelser og Omvæltninger, men sjelden retfærdig imod det Gamle, og holdt aldrig Maade i at ophøje det Nye. Utrættelig i Gransking, og rask til Forandringer, lod den haant om Fædrenes Meninger, Indretninger og Tro; beløe Overtroens Spøgelse og trodsede Autoritetens Stranker; men med den menneskelige Myndighed forkastede den ofte tillige den guddommelige, og med Overtroens vederstyggelige Bynning nedrev den ogsaa Troens herlige Grundvold. Endelig saae vor Bastholm som Elding en tredje Slægt opvære, hvilken endnu ikke har udspillet sin Rolle og derfor ei med Sikkerhed lader sig skildre, mindst i saa Grundtræk. Maatte det lykkes denne

Generation at forene de tvende foregaaendes Fuldkommenheder, men undgaae deres Mangler og Feil! Dette var den menneskefjerlige Oldings Ønske, mere end hans Haab. Thi fjendt han ingenlunde miskjendte det 19de Aarhundredes større Raadehold, Retfærdighed og Tilbagevendten til Sindighed, Gudsfrugt og Grundighed, frygtede han dog mange Farer for sand Christendom og Oplysning af den gjenoplivede Mysticisme, Pavedom og Jesuitisme.

Dog er det ikke blot Tidernes Forskjellighed, der kaster et mangfoldigt Farvestrøg paa Bastholms Levet; ogsaa de forskjellige Steder og Embeder, hvori han virkede, bringe Afsværling i Maleriet. Men for at kunne overskue disse, maae vi kortelig gjenkalde os Hovedbegivenhederne af hans Levet. Vi ville kun dvæle ved dem, som forekomme os karakteristiske.

Det Aar, i hvilket han blev født til Verden (1740 *), bebudede Europa store Tilbragelser; thi i det besteg Frederik II. Preussens, og Maria Theresia Østerrigs Throne. Med disse tvende Navne hve vi antydet de stridige Elementer, som skulde sætte Europa, og med Europa Danmark, og med

*) Den 2den Novbr.

Danmark vor nyfødte Helt i Bevægelse; og vi have tillige angivet det Bedste og Dygtigste som udmærkede de tvende Tidens Kander, der snart ges raadede i Strid. Thi hvo skulde vel snarere fremskille Reformatorerens kraftfulde og rasfløse, men tillige uskaansomme, urolige og fritænkerste Partie, end den Konge, som var dets Afgud, og som det gav Navn af den Gnefte? Og efter hvem kunde det gammelbogs Partie vel hellere ønske at talbes end efter den fromme, folkefjere, vel noget overtroiske men ingentunde uoplyste, Keiserinde Theresia? Jeg drager denne Parallel blot for at minde om Tidens styrende og kæmpende Kræfter; forresten skulde det ei mangle mig paa Retsfærdiggjørelse, om jeg endog gikde umiddelbar Anvendelse deraf; thi det er vist at Beundring for Frederik den Anden har havt stor Indflydelse paa vor Bastholms Grundsatninger; ligesom vor Landsmand i mange Maader fortjente ved sit Naadehold og sin længe fortsatte vise Rægling Keiserindens Gunst; og melder end Historien ikke, at denne blev ham til Deel, da er det desto mere bekjendt, at hendes Søn, Keiser Joseph II., rigtig nok tildeels af andre Grunde, agtede Bastholm overmaade høit. Hvorledes han naaede en saadan Betømmelse, skulde vi nu høre.

Hans Fader, Hans Bastholm, Contoirs-
chef ved Commissariatet i Kjøbenhavn, var ingen
fattig, men ei heller nogen formtuende Mand. Han
lærte selv sin Søn at læse, skrive og regne, der-
næst Luthers Catechismus, Evangelie-Bogen og
Pontoppidans Forklaring udenad, hvoraf Sønnen
dog vidner aldeles intet at have forstaaet. Ti Aar
gammel blev denne (1750) sat i Kjøbenhavns la-
tinske Skole, hvor han tilbragte 9 Aar med at lære
Latin, Græsk og lidet Hebraisk; thi hvad der af
Videnskaberne blev foredraget, var saare ubetyde-
ligt. I A. 1759 blev han demitteret til Universi-
tetet med grundige Kundskaber i de lærde Sprog,
særlig det latinske; og ved Examen anseet
for een af de bedste. Fra dette Wieblif af maatte
han ernære sig selv ved at undervise Andre. Af-
tenen og Natten var næsten den eneste Tid, hvori
han kunde arbejde for sig selv. Altsaa kunde han
saa bivaane saa Forelæsninger; og at han da
valgte at høre Kragenstein over Physiken og Horre-
bow over Astronomien, var naturligt, eftersom
han tidligen havde fattet Forkjærlighed for Natur-
videnskaberne. Disse i Førelæsnings med Philosophien
vilde han ogsaa efter overstanden philosophiske
Examen vedblevet at dyrke; men Faderens gjent-
tagne Anmodninger bevægede den kjerlige Søn til

at vælge, imod sin Tilbøielighed, det theologiske Studium, dog mere for at have en Vej aaben til Levebrød end for at dyrke denne Videnskab. Det var altsaa en Byrde, som den sønlige Kjerlighed paatog sig; og for saasnart muligt at kunne afvælte den igjen, og atter ile til Philosophiens Lønskamre og Naturens Under, studerede han Theologie med saadan Anstrængelse, at han efter eet Aars Forsøb kunde tage sin Embedsexamen med bedste Character (1761). Professor Rosenstand Gortte var den eneste, han hørte til denne Examen. Holms og Bangs Forelæsninger vare den forrige Ungling altfor kjedsommelige. Hos Rosenstand derimod fandt han philosophisk Skarpsindighed, Ense, Orden og Grundighed. Men han fandt hos ham endnu et større Gode, hvorom han selv taknemmelig siger: "Rosenstand havet jeg at takke for, at jeg blev Christnesystemet tro; thi, for lidet bekjendt med Religionens Lærdomme, og for meget hengiven til philosophisk Grublen, begyndte jeg tidlig at faae Hæng til Gritænkeri og Tvivlssyge, for hvilken jeg ved denne skarpsindige Lærers Forelæsninger blev ganske helbredet, og var, inden jeg tog min theologiske Examen, fuldkommen overbevist om Jesu Læres Sandhed." Ikke desto mindre lagde han efter Examen Theologien tilside,

og vendte tilbage til sine Yndlingsstudier, i det Haab en Gang at faae et Levebrød i det philosophiske Fag. Dog valgte han en theologisk Materie til den Disputats, han endnu i samme Aar holdt for Communitetsstipendiet *). Han betragtede deri Propheten Jonas som et Forbillede paa Christus. I de tre følgende Aar studerede han frit, men efter en fast Plan. Han har, vel ikke i sin Levnetsbeskrivelse, men mundtliggen beklaget sig over at han ikke i sit første academiske Aar fik nogen Anvisning til at studere. Han læste derfor en Tid lang alt hvad der faldt ham i Hænder, løst og fast uden Valg og Orden. Men nu begyndte han at læse med Pennen i Haanden og at excerpere hvad han læste: en Skik, som han fortsatte lige til Kjøbenhavns Ildbrand. I hans Candidatgør var han meest sysselsat med philosophiske Undersøgelser; han skrev adskillige Disputatter og Priiskrifter, blandt hvilke et Par bleve kronede af Consistorium. Han ønskede at lade allerede det første trykke, men da Dr. Holm i det Aar var theologisk Censor, og han forbrede nogle frie Utringer om Regenternes og Undersaatternes gjensidige Forhold isærneien rettede, hvortil Bastholm ingenlunde vilde hør

*) De Jona, typō Christi 1761.

gjemme sig: saa forblev denne Afhandling utrykt, og — siger Forfatteren med elskelig Raiøitet — "den lærde Verden tabte maaffaa intet derved." Dog, saa ungartst, dømte neppe den unge Forfatter, som allerede aengang tilforn havde maattet savne Holms Understøttelse, da han søgte om et Reifestipendium. Hvo, som kender Professor Holms store Nødsdighed og overhovedet de Dages Tone, maa beundre Candidatens Standhaftighed i at forsvare, hvad han ansaae for Sandhed. Imidlertid kan det have opmuntret ham, at han var yndet af Rosenstand og Pontoppidan; saavel som den Overbeviisning, at Holm var ligesaa retsfærdig som aensidig. Han viste det, ogsaa imod Bastholm, hvem han kort efter forærede Trykkeomskostningerne til en anden Afhandling, som havde behaget ham.

At Bastholm, lidt efter lidt færtes, tilbage til Theologien, Bydes Professor Rosenstands Vensteb. I disse Aar var steds i det mindste een theologisk Professor Medlem af Missions-Collegiet. I denne Egenskab var det, at Bastholms Betsvnder foreslog ham mod Ende af A. 1764 at gaae som Præst til den tydske Menighed i Smyrna. Af Byst til at se Verden, tog han uden videre Betænkning imod Tilbudet, skøndt han endnu ikke ret elskede Theo-

logten, og ei havde større Færdighed i det tydske Sprog end i det franske, engelske og italienske, nemlig den at kunne forstaae hvad han deri læste. Men paa tre Maanedes bragte han det saa vidt, at han kunde holde tydske Prædikener, og beviste det ved ofte at prædike i St. Petri Kirke.

Men i det vor Candidat saaledes troede sig færdig til at ordineres og derefter at indstibe sig til Afiens loffende Strænde, kom der Brev fra Lübeck, den tydske Præs i Smyrna, at han ønskede endnu at blive der. Dog blev Baskholm herover ei misfæstlig, da Grev Thott lovede ham hurtig Beforskring i Fædrelandet, et Bæst, som ofte blev gjentaget men ikke opfyldt. Imidlertid havde den Virkning, at Baskholm for Alvor lagde sig efter den lærde Theologie: han studerede nu Eregetik og Homiletik under Rosenstand, og de orientalske Sprog under Hall. Han udgav enkelte Prædikener, som bedømtes fordelagtigen af Jacob Baden, til stor Opmuntring for den Tilfædsatte; skrev flere Disputationer, og begyndte paa et stort Værk, den jødiske Historie, hvoraf de tolvde Bind alt vare færdige fra hans Haand ved Enden af Aaret 1767. Idet han vilde udgive disse, fik han andet at tænke paa: Lübeck ønskede nu at forlade Smyrna, og Grev Thott kunde da ei længere

Glemme Bastholm. Men Tilbudet af dette Embede var ham nu ikke nær saa behageligt som for 3 Aar siden. Han havde imidlertid forlovet sig med en Datter af Professor Rosenkrantz, og vilde hellere bleven hjemme; men da denne ædle Mand raadede ham at gaae til Smyrna, ilede han; kjendte visselig ikke paa Kjærligheds Ringer, til det fjerne Natolien. I Forveien tog han Magistergraden, for at tilfredsstille en liden eller stor Forsængelighed, som han selv udtrykker sig.

Paa Soreisen til Smyrna var han to Gange i Linsfare. Men dette var kun en liden Forberedelse paa den Tilstand, hvori han snart dagligen skulde leve blandt Tyrkerne. Diffses Bildhed og Barbarie forbittrede ham de Glæder, som Livet under en saadan Himmel og paa en klassisk Jordbund ellers skulde have ydet ham. Han besøgte nemlig ikke invita Minerva disse mærkværdige Egne. Det er fornemmelig i tre Henseender, at de lode den vel forberedte Reisende rundeligt Udbytte: først som Gjemmested for gammel hellehist Kunst og manges haande bldhørende Aldridsminder; for det andet som Christendommens Bugge, Sædet for apostorliste Menigheder og som Skuepladsen for Folkesærb og Tungemaal, hvis Studium kaster meget Lys paa Bibelens Indhold; for det tredie som et paa

Naturprodufter, især af Planteriget, saare rigt og interessant Land. Af dette tredobbelte Udbytte, som her venter Archæologen, Theologen og Naturhistorikeren, havde det første mindst Tilfokkelse for vor Landsmand. Vel manglede han ingenkunde Indsigt i græsk Litteratur eller gammel Historie; men om den græske Kunst, dens Bevægelser og disses Sammenhæng med classisk Dannelselse havde han neppe noget ret Begreb. Og hvor mange Lærde havde vel det i Aaret 1768? Winkelmann og Henne havde dengang nylig begyndt de Undersøgelser, der siden have aabnet vore Øine og vakt en almindeligere Sanselse for den længe begravede men paa ny opstaaende Verdens Herligheder. Det eneste Slags Kunstminder, som de Lærde tilforn tænkte fortjent Opmærksomhed, var de antike Mønter, og disse bleve rigtig nok en Gjenstand for Baskholms Opmærksomhed. Han samlede mange saadanne efter Grev Thotts Anmodning, hvem han og ved sin Hjemkomst overlod dem, uden at forlange eller faae Erstatning derfor *). Men dertil indskrænkede sig og hans archæologiske Undersøgelser. Han synes slet ikke at have været begejstret af den Tanke: at leve i en Stad, som forbum stred om

*) Efter Baskholms mundtlige Fortælling.

den Tre at have frembragt Homer med samme Iver, hvormed man nuomstunder forfægter sin Adkomst til et Land eller en Krone. Han synes ei at have været fortrolig med det gamle Joniens Sanger, men snarere at have forglemt baade Jonier og Atholier over de mindre interessante Tyrker. I det mindste tænkte han ikke paa Udvandringer, ei engang over den erythræiske Halvø, eller til Ephesus og Colophon; end sige til det fjernere Pergamus og Troja. Achills, Patroklos' og Ajas' Gravhøie synes ligesaa lidet at have fristet ham som Idas Bjerger, Simois Flod og Skamanders Kilber. I det ringeste klager han ei over Savnet af denne Nydelse, saaledes som han gjør over Hindringerne for sin Botaniseren i Smyrnas Omegn. Professor Rottbøll havde nemlig paalagt ham at samle asiatiske Planter, og givet ham den dertil fornødne Undervisning. Da Naturhistorien desuden var hans Lyst, vilde han vist ikke have forsmået dette Hverv, naar han paa Natoliens Sletter og Bjerger blot havde havt Sikkerhed for sit Liv. Men i den hele Tid, han tilbragte i Smyrna, var der ingensteds Sikkerhed, og mindst udenfor Byen. Derimod var der hvert Aar Pest, tvende Gange Jordskjælv, eengang blodigt Dyrer, i hvilket Tyrkerne truede at dræbe alle Christne, og virkeligen

bragte paa een Dag nogle Hundrede. Hertil kom, at en Krig brød ud imellem Tyrkerne og Russerne, hvorved Gader og Landeveie bleve oversvømmede af tyrkiske Krigsfolk, som drog i Marken, fulde af Bitterhed mod alle Christne uden Undtagelse.

Under saadanne Omstændigheder var det — naar vi ei ville tale om den almindelige Jagttagesesevne — kun om Orientalist, han kunde nytte sit Ophold i Smyrna. Og selv i denne Henseende indskrænkedes Nytten meget ved Mangel paa Bøger. Dog studerede han ved Siden af den hebraiske Bibel sit Nye Testament paa Syrisk og Koranen paa Arabisk, ligesom han og ved Omgang med Araber erhvervede sig den rette Udtale af dette Sprog. Men at han desuden som lærd Theolog har høst et rigt Udbytte, kjendte han meget paaafaldende, Frugter af det sit Ophold i Asien, derom kan man ei tvivle, naar man med Opmærksomhed har læst hans især Hist. te (hvilken han omarbejdede efter sin Hjælper og hans exegetiske Skrifter. Over disse Studier forsømt han dog ingentunde sine Embedspligter. Han fandt den smyrnensiske Kirke i samme Forsatning, som Apostelen Johannes til sin Tid skildrede den, "i Trængsel og Fattigdom*).

*) Apocal. 2, 9.

Lykkeligst og bedst oplyst var endda den ham betroede tydske Menighed, hvis Tillid og Kjerlighed han snart vandt. Og han fortjente den; thi han deelte troligen sin Tid imellem Kirken og Skolen. Til Brug for den sidste skrev han en kort Forklaring over Luthers Catechismus, for hvilken Driftighed han af Missions-Collegiet fik en meget alvorlig Trettesættelse, uden dog desuagtet at indsende Bogen til Censur; det var ham nok at Kirkeforstanderne billigede den.

I Smyrna mødte Baskholm til Mand, men ikke til den fuldbendte Taler, som Danmark siden med Rette beundrede. Paa hvilket Trin af Aandsdannelse og Smag (tildeels og: af Lærdom) han dengang stod, derom have vi et interessant Bidnesbyrd i hans Postale over Messias*). Biskop nok kunde ikkun saa danske Talere paa den Tid have leveret et saadant Pragtværk i geistlig Dramaturgie; dets Hovedfeil er Ordbrighed og en overdreven Stræben efter Pathos; det minder ofte om de gamle asiatiske Taleres Pomp og Tilbøielighed til udsærvende Declamation, uden at jeg dog her vil

*) Først udgivet paa tydsk. Zürich 1770, siden oversat paa dansk med Forfatterens Tillæg af H. S. Birch. Kbh. 1772.

ublede denne Egenkab, som Doctetilian rettelig
gjør hos de Gamle, af det asiatiske Folks Paavirk-
ning *). Sikkert maa Kilden til disse Feil hos
vor Landsmænd søges deels i det ungdommelige
Talents oversprubende Værd, deels i de franske
Talere, hvilkte han her stensynligen har efterlignet.
Som Dogmatiker stod Baskholm endnu snarere over
end under den kirkelige Orthodories Grændselinie.
Han bruger f. Ex. endnu den usikre typologiske
Anvendelse af det G. T. Skikke paa Christi Hi-
storie **). Med mere Grund kunde han anvende

*) "Et antiqua quidem illa divisio inter Asianos
atque Atticos fuit, cum hi pressi et integri,
contra inflati illi et inanes haberentur. — —
Mihî (hanc) orationis differentiam fecisse et
dicentium et audientium naturæ videntur, quod
Attici limati quidem et emuncti nihil inane
aut redundans ferebant: Asiana gens tumidior
alioquin atque jactantior, vaniore etiam dicendi
gloria inflata est." Inst. Orat. L. XII, 10,
16—17.

**) Saaledes viser han S. 131 i Noter, hvorfor
Jesus just skal døe paa Korset, da dette dog
var en hedensk Straf. Gud havde bestemt denne
Dødsmaade for Christum, Spaadommene havde
forud forkyndet den Es. 52, 13. Ps. 22, 17. og
Forbillederne affbildet den, hvoriblandt Paaske-

det Nye Testaments Forsættelser paa sig selv; og uden Bibelen har han mangen Gang under sit Embedes farefulde Gørelse styrket sig ved Apostelens Ord til den samyrnensiske Menighed: "Vær tro indtil Døden, saa vil jeg give dig Livsens Krone *)." Dog have vi ikke herom hans eget Vidnesbyrd; derimod omtaler han den Indflydelse, som den stoiske Philosophie havde paa ham til at hærde ham mod Synet af de idelige Livsfarer. "Jeg havde ganske — siger han l. c. pag. 21 — indfæstet Støtternes Være om Skjæbnen, og forenede den saaledes med de Christnes Være om Forsønet, at jeg aldrig ganske tabte min Stådhastighed, men forrettede mit Embede under alle Omstændigheder." Denne Stådhastighed og stoiske Resignation blev steds et Grundtræk i Baltholms Charakter. At Tyrkernes Exempel, deres mages

lammet er det mærkværdigste; thi 1) blev det ikke fæstet paa et Jern, men paa et Træ. Speed, 2) var dette Spæd opreist lige op, som et Kors, 3) blev Lammet fæstet med Hovedet og Fødderne bundne paa begge Sider, saa at Paaßelammet i denne Stilling var et korsfæstet Menneske meget liigt, som vi see af Jødernes Talmud."

*.) Apoc. 2, 10.

løse Rolighed og Underkastelse som have virket i Forening med de christelige Forfættelser og de floiske Philosophemer til denne Tænkemaades Frembringesse, er meget sandsynligt, skjøndt ikke af Forfatteren selv bemærket.

Saaledes vidste den sluttige Lærde og nidkjære Præst at gjøre sit næsten firsaarige Ophold i en tyrkisk Stod ei alene taaleligt, men endog lærerigt. Alligevel vil man nok formode, at Længsel efter Fædreland, Venner og Brud drog ham mægtigen til Danmark, og han adlød med Glæde Hjemkalderen (A. 1771).

Tilbagereisen over Middelhavet var atter forbundet med Farer, hvilke forsøgedes ved en vindesyg Skippers Frygtsomhed. Omfider betvang Bastholm denne ved sin Bæstemthed, og landede lykkelig i Toulon. Quarantainens 30 kjedsomme lige Dage forkortet den opfindsomme Eneboer ved at føie Anmærkninger til sin Eortale over Messias: et Træk, som tillige vidner om en god Hukommelse. Derefter maatte en skøn Landreise igjennem Frankrig og Tydskland give ham Erstatning for de overstandne Besværligheder. Glæde, at den tænksomme Jagttager blev forhindret i at meddele os den umiddelbare Frugt af sin Reise. Jeg veed af Samtaler med ham, at han paa Reisen

baade til og fra Smyrna holdt en Dagbog, men denne forbrævedes af Regn, som trængte ind i det Skrin, hvori den gjemtes, paa Hjemreisen. Han beklagede endnu som Olding dette Tab, ligesom og at han ei havde optegnet de Bemærkninger, han gjorde paa tre senere Sundhedskreiser, een til Stokholm, een til Trondhjem og een igjennem alle Danmarks Provindser.

Vi have alt erindret, at Grev Thotts Museum berigedes ved de af Bastholm hjembragte græsse Rønter; den lærde Greve vidste at vurdere denne Opoffrelse, men lode dog ikke med at besørge Samleren, maaskee for at hans Forsømmelse ei skulde ansees som en Art Simonie. Hof, Bastholm beklager sig over at han søgte adskillige Kalb forgjæves; men da i det følgende Aar Garnisonspræstens Embede i Citadellet blev ledigt, hvortil der udfordredes en Prædikant lige færdig i det danske og tyske Sprog: saa blev denne Post ham af Lurdborf tilbudt. Han modtog den, og besteg saaledes Prædikstolen her i Staden paa samme Tid, som Balle tiltraadte sin Lærestol ved Universitetet (A. 1772).

Inden kort Tid havde Bastholm ved sin hengivende Belsalenhed og sine lærerige Skrifter erhvervet sig en saadan Navnkundighed, at han maa

regnes blandt de offentlige Charakterer. Under denne Categorie kunne vi siden betragte ham, naar vi først saae fuldendt vor korte Udsigt over hans private-Liv.

Han var i dette Embede hverken fri for Næringsforger eller for Engdomsansald; Stedets Lust paaførte ham den ene Feber efter den anden. Men disse Belymringer opveiedes ved et lykkeligt Ægte-
skab, sunde Børn, almindeligt Bisald og Berid-
hed om at stifte megen Rygte. Allerede ved sin
geistlige Talekunst (1775) reiste han sig et
uforgængeligt Minde i Litteraturen. Hæret til-
sorn havde han paa tilbørlig Maade erhvervet sig
Doctorværdigheden i Theologien *). Den jødiske
Historie begyndte han nu at omarbejde. Men
denne utrættelige Glib kunde ligesaa lidet som hiin
Store Berømmelse give hans Ansigninger om For-
fremmelse nogen Vægt. Han søgte i flere Aar en
stor Mængde Kald, men altid forgjæves. Endelig
kam Hjælpen fra den Kæst, hvorfra han mindst
ventede den. Det tydske Cancellie tilbød ham uans-

*) I Anledning af Arveprindsens Formæling (paa
samme Dag som Waller). Hans Disputats handlede
de consensu sanæ rationis et sacræ scripturæ in
doctrina de civitate dei invisibilis.

modet (1774) et Sognekalb i Rendsborg. Glad greb han dette Tilbud, for at slippe ud af sit "sorgelike Fængsel" (saa kalder han det for ham saa usunde Citadel). Men just som han bereder sig til at forlade Danmark, bliver Arveprindsen ved Læsningsen af hans Mandelige Taler og ved Guldbergs Tilskyndelse benæget til at bevare den danske Kirke sin ypperste Taler. Bastholm faaer Befaling at prædike paa Fredensborg: Hoffet, henrevet af den Reltalenhed, som Hovedstaden, alt som Kar havde beundret, snuffer af drage en saadan Prædikant nærmere til sig, og giver Bastholm Løfte om at vorde den gamle Hofpræst Nvists Eftermand, naar han vilde vente saalænge. Guldberg gjorde ham Forventningen let ved at staae ham paa 200 Rdlr. i gaarligt Tilleg, og kort Tid efter, for at styrke hans Sundhed, et Sognekalb i Helsingør. Her forblev han dog kun et Aar: thi da Nvist døde 1778, blev han første Hofpræst, med hvilket Embede fulgte adskillige andre Bestillinger. Saa Aar efter fik han Sæde i Missionscollegiet, og 1782 udnævntes han, efter Biskop Harboes Død, til kongelig Confessionarius. Men uagtet den samvittighedsfulde Ansorg, hvormed disse Embeder bestræbedes, syntes Bastholm dog at lene ene for Litteraturen. Der forløb intet Aar, hvori han jo, ude

hav et eller flere vigtige Skrifter. Da disse ofte grebe dybt ind i Lidsalderens Lære, da de vare fulde af nye Ideer og Reformationsforslag og forekom Mange altfor sienssynlige at begunstige Livens Alt løndertnufende Mand: saa kunde deres Forfatter ei undgaae Strid; og thi fordi han ikke søgte denne, unddrog han sig dog heller ikke derfor, naar det gjaldt om noget, han ansaae for Sandhed og Ret. Den første lærde Feide paadrog han sig 1780 ved Anmærkningerne til sit forandrede Nye Testament; den anden 1785 ved sine liturgiske Forslag; den tredje 1794 ved sine Tanker om den geistlige Stand. Den første synes at have angrebet ham stærkest, thi fordi han i den havde lutter værdige Modstandere. For at udplette dens Indtryk paa det endnu saa syrige Sind, gjorde han en Reise til Sverige. I de to andre Feider havde han, efter mine Tanker, ligesaa vanskelige, og tildeels ligesaa vrang theses at forsøgte; men holdt sig dog derunder tålligere. Han var i sin første Tid ei heller fri for hushlige Bekymringer. Just som hans offentlige Syffels Sol oprandt, da lede hans hushlige Syffatigheds Morgensstjerne; han mistede sin trofaste Hustru, Rosenlands værdige Datter, og i elleve lange eenfomme Aar begræd han som Enkemand dette Tab. Kun en

Datter af Enge Rothe var i Stand til at læge saa dybt et Saar; og han havde den Lykke, kjønt han var henvædt et halvhundrede Aar, da han giffede sig med Frøken Kirstine Magrethe Rothe, at leve med denne ædle Kone i 30 Aar, af hvilke de sidste 20 trængte til en saadan Levsagerinde for at kunne lægges tilbage med Byst og Munterhed. Ogsaa i det første Decennium, i hvilket han endnu saa temmelig bevarede sin Manddoms Kraft, ramte ham afskillige Stød, af hvilke det haardeste var, at Kjøbenhavns Ildbrand 1795 ødelagde hans talrige og udvalgte Bogsamling, paa nogle hundrede Bind nær. Før den Tid behøvede han til sine mange literære Arbejder næsten aldrig at laane en Bog; nu maatte han laane saa godt som alle. Desuden tabte han hvad han ei ved Saad kunde oprette, alle sine Excerpter og Collectanea; hvoraf han havde en stor Mængde, deels i egne Hefter, deels indførte i gjennemtrukne Bøger, s. Ex. i Michaelis hebraiske Bibel, i Griesbachs Nye Testament o. s. v. Dette sidste Tab, hvorved han for en stor Deel berøvedes Frugterne af 30 Aars Læsning, beklagede han især *).

*) See s. Ex. Fortælsen ell. Jesu Christi Taler, et Skrift som han havde begyndt for Ildes Theol. Bibliothek 16 Bd.

Lyften til at skrive. Kun forandrede han sin Maade at studere og excerpere paa. Han gjorde nu alene Uddrag af saadanne Bøger, som flog ind i den Materie, han just da havde under Hænder. Ogsaa maa det vist have gaaet ham nær til Hjertet, at tilligemed Christiansborg den herlige Slotskirke, som han i mange Aar ved sin Betsalenhed end mere havde forherliget, var Aaret tiljorn lagt i Aske.

Det andet haarde Stød, som nedbrøde ham og gjorde den kraftfulde Mand til Elding for Tiden, var en Nervesfeber, som 1798 bragte ham til Randen af Graven. Hans Nervesystem, som i mange Aar havde været svagt, blev efter denne Sygdom endnu svagere, og denne Svaghed, forenet med en stærk Hovedsvimmel, gjorde ham ufikket til ethvert Arbejde, som forvandrede nogen stærk Anstrængelse af Kræfter. Han nødtes til at forlade den ham saa kjære Prædikestol, da Svimmelheden just der snarest anfaldt ham, og efter frugtesløs Anvendelse af forskjellige Lægemidler maatte han søge sin Afsked, hvilken og i A. 1800 paa de fordeelagtigste Bilkkaar blev ham tilstaaet. Lægerne raadede ham at fløtte paa Landet for at vedligeholde sine saa Kræfter i en

branden, Side 14, og hans Levnetsbeskrivelse S. 58.

renere Luft. Da han foruden dette Gode fandt i Slagelse sin eneste Søn, gamle gode Venner og kjønne Bibliotheker, saa op slog han der sin Alverdensbolig, og indflettede sit berømt Navn i den Kreds af hædrede Mænd (en Fleischer, Brandt, Woldike, Plum, siden ogsaa Fuglsang o. fl.) hvoraf hiin liden Sandstøb en Tidlang kunde rose sig. Da jeg kort Tid efter blev ansat som Lærer ved Slagelse lærde Skole, havde jeg den Lykke at blive kjendt og yndet af den elskværdige Olding.

Men inden vi ledsage ham til sit landlige Opholdssted, vilde vi kaste et Blik paa hans nu sluttede Embedsbane, forbeholdende os siden at overflue hans Virksomhed som Skribent.

Hvad Bastholm som Hofpræst i 22 Aar virkede for Christendom og Sædelighed, lader sig naturligvis ei beregne: neppe formaaer Indbildningen at forfølge de usynlige Virkninger af en saadan Underviisning, understøttet og oplyst ved et saadant Exempel. Men det veed Enhver, som har hørt eller læst Bastholms Prædikener, at han uden Mennefsfrygt talede Ordet reent og puurt; at han med Kraft svingede det tveeggede Sværd, og, uden at stikle paa nogen Enkelt i Menigheden, advarede flittigen imod de Laster, som især pleie at indsnige sig ved Hoffet og i den store Verden. Hvorfor

og saa yngre Præbikanter, naar de nu og da bleve misforstaaede eller fulgte til Ansvar for frimodige Uttringer, have kunnet beraabe sig paa Bastholms Frimodighed *). Og denne hans usminkede Lære maatte finde desto bedre Indgang, da den anbefalede ved Lærereus egen ustraffelige Vandel. Det kan passende anvendes paa ham, hvad der er fortalt om Fenelons Ophold ved det franske Hof, at de letfindigste Berbersbørn fandt ham uimodstaaelig elskværdig, og ilede kun fra ham, fordi de frygtede for, at han ellers vilde gjøre dem hellige **). Og var der ved begge Hoffer Mange, som ei frygtede for at omgaaes med de frange Moralister, og som ved denne Omgang bleve, som just ikke Hellige, saa dog ædle Mennesker og gode Christne. Hvor kjærligen Bastholm drevtog i sin Menigheds og dens enkelte Medlemmers Sorg og Glæde, derpaa forekommer flere Beviser i hans Autobiographie***), og

*) Dette gjorde f. Ex. Hr. Stiftspræst Clausen, og med Føie, i det Tilfælde, som er omtalt i Bisshop Ballees Levnet S. 257—55.

**) Denkes Geschichte der Christlichen Kirche. Th. IV, pag. 189.

***) See S. 48 og 54.

ny Stabskællse har jeg fundet i adskillige Breve til ham. I den Østenske, Knuthske, Moltiske og flere adelige Familier talte han sande Venner; men fremfor Alt kunde han indtill sin Død glæde sig ved hele Kongehusets Naade og hjertelige Hengivenhed. Iblandt de mange Beviser derpaa vil jeg nævne; ei som det største; men kun som det bekjendteste, at han ved Dantebrogordenens Udvidelse hædrede med Ridderkorset.

I øvrigt maae vi, for at kunne forklare nogle nedenfor omtalte Misgreb, allerede her bemærke, at en Hofmenighed ei nær giver Præsten den Leilighed til at være Individernes Sjælesørger i Ordersfulde Omfang, som de mindre Menigheder, hvorfor ogsaa vor Bastholm i sin Theorie ofte oversaae denne vigtige Deel af Præstens Embede, idet han sædvanligen kun betragtede ham som Lærer og Liturg. Men hvis han saa ængstlig vogtede sig for at blande sig uopfordret i Familiernes religiøse og sædelige Anliggender, da vil man let formode, at han endnu mindre overstred sit Embedes Grændser ved at attræne Indflydelse paa verdslige Ting. Herfra afholdt han sig aldeles. Alligevel maatte han i saa lang en Tid erfare mange interessante Ting, som ei ere blevene almindeligen bekjendte; men han fortalte ikke gjerne noget deraf. Reges

maatte han ikke engang sige, forbi det var ham under Tauscheds Løfte betroet af en eller anden Ven. Eigesaa lidet efterlader han sig herom noget Krifteligt, saa at Eftervaerdene ei fra hans Hoand kan vente Mémoires. Baskholms Afholdenhed fra alle verdslige Handeler var saa bekjendt, at jeg i intet af de mig betroede Breve til ham har fundet een eneste didsigtende Anmodning: ingen Begjering om hans Anbefaling af Ansøgninger eller deslige. Alt hvad jeg af dette Slags har truffet paa, angaaer hans geistlige Birketreds, som f. Ex. naar den regjerende Gyssinde til Bentheim-Steinfurt, fød Hertuginde til Glücksborg, i et Brev (6te Mai 1783) anmoder ham om at udvirke hos Dronningem nogen Hjælp for Lutheranerne i Bentheim, som ingen Kirke havde; eller naar den tydske Theolog Gratianus beder ham at bidrage til Missionsvæsenets Udvidelse.

En ganske anden Sag er det, at Baskholm, som virksom og deeltagende Borger søgte at gavne Staten, ogsaa udenfor sin egentlige Birketreds, ved sine Indsigter og Erfaringer. Saaledes udgav han i Aaret 1793 en "Opfordring til Kjøbenhavns Indvaanere om en offentlig Indretning, der sætter os i Sikkerhed for ikke at begrave Nogen levende." Anledningen dertil var, at han af troværdige Pers

soner havde hørt Fortællinger om tre Mennesker, som alene ved Begravelsens Udsættelse bleve reddede for at begraves levende. Efterat have viist, hvor usikre de sædvanlige Dødstegn ere i mangfoldige, især pludselige Dødstilsælde, og anført Exempler paa Mennesker, som ere blevne holdte for døde, men komne til Live igjen, foreslæaer Forfatteren: at, efterdi ingen Visshed kan have om den virkelige Død, uden af Regemets fuldkomne Forraadnelse, man da, for at oppebie denne (hvortil skjelden have Seilighed i private Huse) skulde opføre en Bygning uden for Portene, i hvilken de skulde ansaaes for døde, naar de i nogle Dage havde ligget hjemme, skulde hensesættes, og der under Opsyn blive staaende, indtil man var fuldkommen overbeviist om deres virkelige Død. En saadan Bygningens Indretning beskrives, Bogternes Pligter angives og Bekostningen ved et saadant Liighuus for Hovedstaden angives til 3—5000 Rdlr. eengang for alle og de aarlige Udgifter til 400 Rdlr. Der foreslæaes at aabne en Subscription; for Indretningens Bestyrelse var der alt sørget ved Lægerne, Lodes og Rangors gode Tilbud *). Virkeligen

*) Zonf. Recensionen i Badens Univers.-Journal. 1ste Aargang. Side 129 fg.

melde sig endeel Subscribenter, dog formodentligen ikke nok, efterføn Planen ei blev udført. Dog har den gavnet meget, baade ved at vække Opmærksomhed for en saa vigtig Sag, og ved at fremkalde Lovbud og Forsigtighedsregler i Henseende til Sæderne, iblandt hvilke Faren for at begraves levende var størst, paa Grund af deres store Plen med at jorde de Døde. Iblandt Bastholms allerførste Subscribenter var Balle, fra hvem jeg har følgende Brev, dateret d. 24de Marts 1793:

"Dyrebareste Hr. Collega! Ved min Hjemkomst fra Kirken finder jeg Deres Plan til Gillerbed, for ikke at begrave nogen levende, paa min Dult, læser den strax, velsigner Dem mange Gange, og beder nu herved, at jeg maae være antegnet blandt deres Subscribenter for det første til Tyve Rigsdaler. Mit Hjerter vilde give Gendobbelst, men min Egne tillader det ikke, da jeg desuden er Participant næsten i alle andre almeeennyttige Anstalter. Hvor det glæder mig, at vi atter træffe sammen i vore Ønsker, kan jeg ikke sige. At tænke paa sig ædel Foranstaltning, var min dyrebareste Ben forbeholdet; thi hertil har jeg ikke Fundet svinge mig op; men Sagens Vigtighed har jeg følet for længe siden, og derfor i mine Forelæsninger ved Beilighed indstærpet, af Candidaterne,

som Præster, dog maatte sørge for, at ingen i Menigheden blev begravet, før Legemet var gaaet i Forraadnelse, samt i mit eget Hus anbefalet og iagttaget det samme, og naar ingen Forraadnelse om Vinteren efter 6 til 8 Dage var at mærke, har jeg ladet en Kare aabne paa Liget, før det blev bortført.

Det gjorde jeg ogsaa sidst paa min Svoger Atkes Begravelsesdag, da jeg kom ud at følge ham, i hele Liigfarens Nærværelse, skjønt den brave Læge Hr. Dr. Scal, som var hos ham i hans Død, forsikrede, at Livet var borte. Men Tanken om mulig levende Begravelse er mig saa skrækkelig, at jeg ikke havde Roe nogen Tid, før Karen blev aabnet. Dog! Pulsaaen skulde overskæres! Min Gud! derpaa har ikke tænkt. Biffelig skal det ske hos mig herefter. Og til min Trøst kan jeg dog erindre, at ingen af Mine er levende begravet, da deels opfoulmende Forraadnelse har vlist sig, deels otte Dage have været forløbne, og Blodet befandt sig ved Karens Åbning at være størket, grumset, og slet ikke flydende."

Jligemoade Krev Bøstholm som valgt Censur Bedømmelsen over de Prijskrifter, der 1799 blev indgivne om Baisenhufets Gjenoprettelse. Ogsaa var han Medlem af adskillige Samfund, der, fordrøede

endeel af hans Tid. Han var Meddirecteur i Selskabet for Naturhistorien; Medlem af Commissionen for det danske Skolevæsens Forbedring og Meddirecteur for Seminariet paa Blaagaard. I disse Foreninger arbejdede han *con amore*; dette var derimod ikke Tilfældet med hans Andeel i Bestyrelsen af Vaisenhuset og Missionscollegiet. Med ingen af disse Stiftelser var han tilfreds; de forekom ham ikke at opfylde deres Bestemmelse. Hvor ufordeelagtige Begreber han af enkelte uheldige Erfaringer havde dannet sig om den ostindiske Mission, dette glimrende Punkt i den danske Kirkes Historie, viser følgende Utring *): "Det gjorde mig altid ondt, at Danmark, som haver kun Ilden Evne til at lønne duelige Skolelærere for Landets Børn, vilde lønne Lærere i Ostindien for at undervise og døbe Hedninger, hvilke vare for den største Deel Afstummet af Hedningerne, førend de bleve Christne, og bleve Afstummet af Christne, efterat de ikke længere havde Navn af Hedninger. Jeg fandt derfor aldeles ingen Behagelighed paa denne Post, hvor alting, hvad Hovedsagen angaaer, gik tvertimod minne Jdeer." At han forresten ønskede Christendommens Udbredelse, forstaaer sig selv, og bekræftes

*) See hans Levnet S. 50.

bed den Glæde, han sølede over at indlemme den værdige Doctor Meza i den christne Kirke *). Hvem der i Missionscollegiet var Bastholm meest imod, er mig ikke tilviffel bekjendt: nok, han forlød dette Collegium adskillige Aar, førend han nedlagde sit Embede.

Med dette's Nedlæggelse begynde vi den sidste Periode i Bastholms Levnet. Uden Tvivl vare de første Aar, han levede i Slagelse, til Krigen's Begyndelse (1807), nogle af de lykkeligste i hans Liv. Han deelte sin Tid imellem Studeringer, der endnu flest medtog Dagens fleste og bedste Timer, sin Familie og sine Venner. Saalænge han kunde undgaas enhver Anledning til Svimmelhed, syntes han at være den kraftfuldeste Dling. Frihed for Embeds- og Næringsforger, almindelig Hviagtelse blandt sine Medborgere, og Bevidstheden om at have fortjent den, stemte hans Sjæl til Munterhed og forfriskede den med tusinde glade Grindringer. Et skjønnere Ideal af en hædret og hæderværdig Alderdom, end denne christne Philosophs, kan jeg ikke tænke mig. Her saae man den rette Betydning af de Gamles otium cum dignitate. Cicero har allerede bemærket, at intet er behageligere end en

*) See hans Autobiogr. Pag. 41.

saadan enhedsfri Alverdom, naar den tilføjede frembyder Næring for Dødsingens Studier og Eærdom *). Og vor Bøstholm var saa langt fra at mangle dette Stof, at han endog i flere Aar kunde vedblive at berige Literaturen med vigtige Skrifter. Da disse ei hængte sammen med hans theologiske System, kan jeg allerede her omtale dem uden Forsværg. Først fulvændte han her det i Kjøbenhavn halv udførte Værk: Historisk-philosophiske Undersøgelser over de ældste Folkeslægters religiøse og philosophiske Meninger (1802), hvori Forfatteren paa ny beviste sin Eærdom og gode Dømmekraft, uden just altid at opfatte Mytherne fra den rigtigste eller interessanteste Synspunkt. Inden han nu lagde Haanden paa nye Skrifter, overvejede han viseligen baade hvad hans noget svækkede Kræfter endnu kunde værdigen udføre, og hvad for literære Kilder hans Levefærd frembød ham. I første Henseende foretrak han det lettere Arbejde at samle, ordne og oversætte, for det vanskeligere at udarbejde originale theologiske eller philosophiske Skrifter; og

*) Si vero habet aliquod tanquam pabulum studii atque doctrinae, nihil est otiosa senectute jucundius. Cato Major cap. 14.

med Hensyn til den anden Omstændighed udlafede, han Planen til sit sidste udsørlige Værk: Historiske Efterretninger til Kundskab om Mennesket i dets vilde og raae Tilstand. 4 Dele Kbh. 1803—1804. I Conferentsraad Gleisners Rønne Bibliotek fandt han nemlig en næsten fuldstændig Samling af Reisebeskrivelser, ved hvis Hjælp han kunde udfylde dette Gallerie saarigelig, at deri fast intet bidhørende Billede eller Træk savnes. Selv dømmer han med sædvanlig Besejthed herom saaledes: "Så man maaskee ikke ansee min Bog for meget andet end et historisk Magazin; da haver jeg intet derimod, naar man kun vil tilstaae mig, at den er et nogenledes vel ordnet Magazin, og saaledes indrettet, at Alle, af begge Køn, og af alle Stænder, Hærde og Uærde med Nytte, om end ikke med lige Nytte, kunne læse den. I det mindste haver jeg i den Hensigt udarbejdet den *). Saaledes bevarede han ogsaa som Olding det Diemed, han med alle sine Skrifter havde tilfigtet: at gavne saa mange som muligt, hvorfor vi med fuld Ret kunne anvende paa ham den smukke Eignelse, hvorunder Statius Rildrex den gavnelystne, uegenlystige Olding:

*) Fortalen til 1ste Deel p. V.

Træer han planter, som først et andet Old Skule
gavne *).

Dette Maal tabte han ei heller af Syne, idet han hengav sig til sin Ungdoms Lyst, at bearbejde den ham saa kjære stoiske Philosophie. Med trende bidhørende Skrifter sluttede han sin lange og udmærkede Stribenthane (thi de ubetydelige Skrivelser, Jødeseiden 1813 afløste ham, Jødernes gamle Historiefriver, fortjene ei at komme i videre Betragtning). Først oversatte han den philosophiske Keisers, Marcus Aurelius Antoninus Lovregler og tilføiede passende Anmærkninger (Kbh. 1805); dernæst beviste han i den Afhandling, som pryder vort Selskabs Skrifter, at de nyere Stoikere ei have laant deres sundere Lærdomme af de Christne; og endelig udgav han 1808: Moralske Tanker af Stoikerne, bragte i systematisk Orden. Da han i Forveien havde udgivet Antonin, var det kun Seneca og Epictet, hvorfra han kunde tage Stoffet til denne Bog, der kan ansees som hans Afsted med den danske Sæseverden, hvilken han næsten i 40 Aar havde undervist og foræret. Dgsaa om dette Værk dømmer han selv meget be-

*) Serit arbores, quæ alteri seculo proxima.

flødent, idet han siger: "Min hele Fortjeneste be-
 staaer deri, at jeg haver samlet Stykkerne, ordnet,
 oversat dem, og saaledes udgivet en Bog, hvilken
 man, saavidt jeg veed, ikke tilforn har havt, og
 denne Fortjeneste er kun saare liden." Fortalen,
 hvori denne Dom findes, er underskrevet den 13de
 Decbr. 1807. Dette Aar, som saa dybt saarede det
 elste Fædreland, lammede ogsaa Didingens
 Kraft. Allerede Rygtet om den engelske Flodes
 Ankomst fyldte hans Sjæl med skrækkelige Anelser,
 hvilke siden kun altfor meget gik i Opfyldelse. Han
 forlod sin lille Bolig, og flygtede med sin Familie
 fra det kjære Sjælland, for ei at blive Viensvidne til
 Rædsler, som hans fredsfulde Gemyt ei skulde
 have fordraget. Han var voksen op og bleven gam-
 mel med Danmarks Landefred; han vilde ei see
 den brudt og tilintetgjort. Men forbi han undgik
 Synet af de fjendtlige Hære, kunde han dog ei
 undgaae at se Krigenes Virkninger paa sig og
 Landet. Allerede Aaret tilforn havde hans afta-
 gende Sjælekræfter bebudet ham, at han ei længe
 kunde arbejde: og da han sluttede sin Autobiogra-
 phie (den 1ste Mai 1806), lovede han Publicum,
 at han ei skulde udtappe saa længe af Fadet, indtil
 Barmen fulgte med. Dette Løfte holdt han troelig,
 og derfor gik det ei ham som mange yndede Skri-

benter, der forglemte i rette Tid at holde op og besaaresag i Literaturen overlevede sig selv. Dog sølede han sig i Aaret 1808 stærk nok til at tænke paa et nyt Arbejde; men hvorvidt han kom derved, er mig ikke bekjendt, da jeg netop ved denne Tid fløttede fra Slagelse. Han havde bragt sine Undlingsphilosofher et sjønt Takoffer; han søttede nu at yde Bøltalenhedens ypperste Lærer i Oldtiden et lignende; og havde til den Ende besluttet deels at oversætte deels at omarbejde Quinctilians Institutio oratoria saaledes, at denne Bøllebning kunde blive for vore Tiders verbølige Talere det samme, som Originalen var for det gamle Rom: en interessant Idee, som vel ikke var ny, da Rollin allerede har høvt den, men som endnu fortjener at udføres af en værdig Efterfølger.

Med den soundne Fred forsvandt endeel af Slagelses Behageligheder for den rolige Lærde. Den idelige Indqvartering forstyrrede ofte Familielivets Glæder; alle Kornødenheders Dyrhed gjorde det vanskelig, ja tilfidsst umuligt for Pensionisten at leve i en liden Stad med den Anstændighed og Børdighed, der tilkom en kongelig Confessionarius. Desuden tabtes Fleischers og Brandts Bibliotheker for Byen ved Dødsfald og Bortfløttelse; ogsaa ændre af Bøstholms Bøenner fløttede efterhaanden bort,

Disse og maaskee flere, mig ubekjendte, Stunde
 bekræftede den halvfjerdsindstyveaarige Olding til
 endnu engang at skifte Bopæl, og begive sig til
 Huse i den Stad, hvor han baade var født og
 havde tilbragt sin meste Levetid. I Hovedstaden
 henlevede han nu sine øvrige Aar (fra 1810), og
 det saa stille, at han syntes at være glemt af den
 store By. Men han sikkert var ihukommelig af
 Religionens og Litteraturens Venner, elsket af alle,
 som kjendte ham, og beundret af dem, som om-
 gikkes ham nbiere, saavel for den Resignation,
 hvormed han saaes at undvære mange Livets Be-
 hageligheder, hvorpaa hans Fortjenester og Alder
 havde retfærdigt Krav, som for den Aandsmun-
 terhed, han bevarede under mangeaarige Lægem-
 smerter. Deriblandt var en hæftig Hovedpine,
 som gjorde ham uskikket til Læsning og Fotrethn-
 ger flere Timer daglig. Men saasnart disse vare
 overstandne, begav han sig til sin Bog, eller op-
 muntrede sig ved Samtaler og Bevægelse i den stie
 Luft. Man gjenfandt steds i ham den blide, gods-
 modige, forstandige, ja endog hjemtsomme Bise,
 der havde udgransket og gjort sig fortrolig med
 Jordlivets forskjellige Billaar, og var bered at
 gaae ind i Evighedens lysere Boliger. Saaledes
 saae jeg ham endnu to Dage før hans Død, lig-

gende paa Gøtteløsen efter det uheldige Fald, som han fort tilforn havde gjort, men som man ei ifølge hans Munterhed fulde troe at være Dødens Forbud. De sidste Aar kunde fremmede dog ikke mere nyde hans Omgang i hans bedste Timer; thi disse indtraf først henimod Midnat. Man vil erindre, at det samme var Tilfældet med Schiller, som havde sine høieste og skønneste Ideer ved Midnatstide. Grunden dertil var hos disse tvende Tænkere uden Tvivl ligesaa forskjellig som deres Handsretning. Hos Baskholm var det formodentlig en Folge af hans mangeaarige Lucubrationer. Dog benyttede han nu ikke mere som tilforn disse natlige Timer til Udarbejdelser, men alene til Læsning og Meditation. Det var især naturhistoriske Skrifter, hvormed han underholdt sig. Han vilde have Alt bragt paa det Rene, og sandt, at Skribenterne af dette Fag mindst modsigte hinanden. Det fortrød ham, at han ikke i sine sidste Leveaar, som i de foregaaende, havde excerperet alt hvad han læste, da han syntes nu at have mindre Godt deraf. Han vilde som Solon lære til sin Dødsstund; og det forundtes ham. Thi selv under den sidste Sygdom kunde han læse, og hans Handsklarhed forløb ham intet Dieblis, end ikke da Marcen stod usynlig ved hans Side og overfløede Livets Traad. - Just

som han troede sig stærkt nok til at forlade Sengen, og lod sig lede til en Sænestoel, udgav han et mærkeligt Sul, og hensov rolig og tilfreds i sin Families Arme (den 25de Januar 1819). Selv har han i en af sine Prædikener skildret os den døende Christen, saaledes som han nu gav de Tilstedeværende et rørende Billede derpaa: Paa denne Maade har han tvende Gange fremstillet den døende Christen, som dør i Herren, fordi han levede i Herren; som, sig selv magtig, under de helligste Andagts-Ovelser, efterhaanden opløser de kjære Baand, der holdt ham til Jorden; paa Troens Ringer opsvinger sig til Gud, til sit Bærsers Fader, og ganske overgiver sig ham til Gien- dom; som ikke i Fortvivlelse eller Raserie udrides af Livet; men frimodig, som Jesus Christus, rolig som han, opbyggelig som han, haabesuld som han, tilbereder dette Offer paa Herrens Alter; og stor som han i Døden, uden Angst og Forsærelse opgiver det sidste Sul: Fader, i dine Hænder befaler jeg min Aand! *).

Med den fortjente Oldings Død oplivedes hos alle hans Landsmænd, selv hos de Dukkne, Følelsen af hans sjældne Værd; og mange Tusinde

*) See Bastholms Andagts-Ovelser S. 222.

vilke uden Tvivl, have lagt denne Gælfte for Dagen ved at følge hans Ligt til dets Hvilested, naar han ikke selv i sin sidste Villie, havde frabedet sig denne Vædsbeviisning, der rigtig nok ved hyppige Misbrug har tabt endeel af sin Ansæelse; men det Tabte kan kun gives den tilbage derved, at den ydes Mand som Baskholm. Naturligviis blev den Hensøvedes Rikke fulgt i dette som i alt. Dog vidste Kiøbenhavn's Geistlige at udfinde en Måde, hvorpaa de, uden at handle udtrykkelig imod det yttrede Ønske, kunde vise den Afvæde deres Hengivenhed: de mødte paa Kirkegaarden ved Nordpaaes Kastell for at tage Afsked med deres berømte Senior, ligesom endeel unge Studerende havde indfundet sig for at høre hans Ligt.

Saaledes levede, saaledes døde Baskholm; vi skulle nu see, hvad han, imedens han vandrede iblandt os, virkede for Ridenskaberne og Oplysningen. I det vi til denne Ende skulle giennege hans vigtigste Skrifter efter visse Glasser, træffer det sig heldigen saaledes, at vi selv efter Ridsordenen støde først paa dem, som under alle Omstændigheder burde først omtales, jeg mener de homiletiske, ved hvilke han tidligent godt gjorde, at han baade i Theorie og Praxis var en stor Taler.

„Jeg har aldrig hørt Bastholm tale offentlig og kan folgelig ingen selvstændig Dom sælde om hans legemlige Betsalenhed; men det er bekjendt, at denne blev ligesaa almindeligen beundret som de Landsdeener, der fremkaldte og oplivede den. Selv det Kunstige i afstille af hans Bevægelser skal han have vidst at skjule i det mindste for Fleerheden af Tilhørerne, endstjøndt det et ganske Lunde undgaae de Indsigtsfulderes Opmærksomhed. Af flere har jeg hørt gentaget den Bemærkning, som hansse Tilfuer nylig har gjort offentlig, i det han vidner: „Ikke vil jeg sige, at han som Taler var fuldkommen; ikke vil jeg nægte, at der maastes nu og da, især i hans udvortes Foredrag, var mere Talekunst end Betsalenhed; at han stundum søgte Betsalenheden, som om han ikke havde fundet den; men man gjør sig bekjendt med den Tid, da han fremstod, og man vil neppe kunne afstøffe ham, at Prædikestolens Betsalenhed iblandt os begyndte en ny Epoche med ham *).“ Dette vil vist Ingen nægte; man kan endog med Rette paastaae, at denne Epoche var den vigtigste, sam geistlig Betsalenhed nogensinde har gjort i Danmark. Den, der maatte fordre Beviis for denne

*) Tilfueren No. 2 for 1819.

Maastand, henviser jeg til Herslebs Prædikener, hvillke almindeligen ansaaes for at være, og uden Tvivl vare de bedste, man havde paa Danst (i det mindste fra 18de Aarhundrede) førend Bastholm fremtraadte. Da Biskop Hersleb først døde i Aar et 1757, maa vor Bastholm som Skoledisciplin oftere have hørt ham; og at han siden har studeret Herslebs Prædikener, viser hans geistlige Talekunst. Men hvor stor er ikke Afstanden imellem disse to endte Talere! Man skulde ei troe at de tilhørte eet Seculum. Vel opdage vi ikke hos Hersleb de Feil, som Hr. Professor Rahbel (paa nysansorte Sted) hos andre af Bastholms Forgængere har lagt Mærke til, og som han betegner ved "et skjælbende Ordnerie" og "et flæbevornt mystisk Ordgyverie." Disse Feil høre til den blomstrende Skole. Hersleb er en jevn, venlig, bibelsk Prædicant, ofte riig paa Bittighed og dogmatisk Skarpsind, men uden Kraft, Smag, klart Begreb om det Dybyggelige, og især høist ubekymret om Sprogets Reenhed *).

*) Maastee vil det interessere Læseren hermed at sammenligne Suhms Dom: "Hersleb besad ugemeen legemlig Veltalenhed, saa mig synes deri aldrig at have seet eller hørt hans Lige. Hans Stemme, hans Gebærder vare saa søde,

I alle disse Henseender kan ingen Sammenligning finde Sted imellem ham og Bastholm; thi Afstanden er her langt større end den, som staaer tilbage, naar vi have os i Indbildningen fra Bastholm til Tbaalet for en geistlig Taler. Hvorledes Bastholm paa saa Aar lagde saa store Skridt tilbage paa en lidet betraadt Bane, Kulle vi fortælle med hans egne Ord, efterat have gjort den Bemærkning, at Lykken kom hans Guld og Talent til Hjælp ved at lade ham fremtræde netop paa den Tid, da det danske Sprog udholdt en stærk og lykkelig fuldendt

saa overtalende, at man sagde om ham, at han bad Folk komme i Himlen, thi der er saa godt at være. Udi den Tid holdt man og for, at Herslebs Stil var veltalende. Nu derimod er man af andres Tanker, endog naar man ligner ham med sin Formand Worm, og end mere med de senere og vor Alders Prædicanter. (Suhm tænkte vel her især paa Bastholm). Rigtigt er det vel og, at hans Stil er ikke reen, at den er heel vidtløftig, ei sielden falsk vittig, og nogle Gange ufigtig og ubestemt i Udtrykkene og Begrebene, men derimod er den dog vist paa de fleste Steder pyntet, rig, overflødig, flydende, rørende, vittig og andægtig." See Suhms samlede Skrifter, 1ode Deel S. 26.

Brydning; da Ewald spændte det til at glengive
 Digtekunstens højeste Toner, og da J. Kraft, D.
 H. Guldberg, Smeedorf den Ældre, og Schotte
 i Forening med vor Baskholm skabte en reen dansk
 Prosa, hvilken selv for Holberg var uopnåelig.
 J. Herslebs Prædikener vrimler det endnu ligesom i
 Holbergs Skrifter af franske og latinske Ord; ja
 han indstøder endog Hundum græske Udtryk, og
 anstiller derover etymologiske eller andre tørde Un-
 dersøgelser: saa altsaa kunde selv denne ypperlige
 Mand forglemmie Dyrbyggelsens Maale. Men hvis
 det gik saaledes med det grønne Træ, hvad kan
 man da vente af det tørre? Sikkest vil man troe
 vor Baskholm, naar han i sin Autobiographie
 S. 29 beretter, at i hans Studenterdage havde de
 unge Studerende intet Begreb om sand Betsalen-
 hed. "Man tog sig sædvanligen en af de gamle
 Præster til Mønster, og havde ikke engang Indsigt
 nok til at vælge sig det bedste blandt de Maadelige.
 Jeg selv var og vel foruølet, naar jeg kunde ligne
 en eller anden, som jeg ansaae for at være den
 bedste Taler, og ustadig i min Mening om, hvo-
 der var den bedste, efterlignede jeg snart den ene,
 snart den anden. Men, ikke længe før min Afreise
 til Smørn, blev salig Dr. Münster indkaldet til
 Præst ved den tydske Kirke i Kjøbenhavn. Denne

fortræffelige Taler hørte jeg ofte. Jeg søgte det
 fortrinlige, hvorved han udmærkede sig fremfor de
 fleste *) geistlige Talere i Kjøbenhavn. Jeg dans-
 nede mig naar et høit Ideal over en god Taler.
 Dette bragte jeg med mig til Kien. Uforstyrret lær-
 ved Andres Exempler, stræbte jeg nu efter at ind-
 rekte min Taler og mit Foredrag efter dette Ideal.
 uden dog ganske at ville efterligne Mønter. Jeg
 læste i Smørna nogle gode franske og tyske Ta-
 lere, som jeg havde bragt med mig, og uddrog
 deraf under Prædningen Reglerne for en god Tales
 Indretning. Men alt dette var endnu ifkun enkelte
 løse, usammenhængende Ideer. Disse Ideer maatte
 ordnes og fuldstændiggjøres." — Saavidt Forsat-
 teren selv. Hvad vi endnu behøve at vide, kan
 let udlæses af hans geistlige Talekunst,
 hvis Forfættelse han troligen efterkom i sine egne
 Prædikener, saa at hans theoretiske og praktiske
 Arbejder i Homiletiken gjensidigen oplyse hveran-
 dre. Man seer, at de Talere, han især studerede
 og efterlignede, vare iblandt de Franske: Flechier,
 Thomas, Bossuet og Saurin; iblandt de Tyske:
 Rosheim, Mønter og Cramer. Tilligemed mange

*) Baltholin kunde ifølge det, som ovenfor er be-
 mærket om Hersleb, med Rette sags: alle.

store Fordele og oratoriske Kunstgreb, som han afvandt disse Mestere, tilegnede han sig og visse Ufuldkommenheder og visse vilkaarlige Regler, hvorpaa især den franske Oratorik var temmelig rig. Bærst stille disse af i Fortællingen over Messias; siden seiede som oftest den gode nordiske Natur, understøttet af et grundigt psykologisk Studium og en ikke altfor ængstelig (thi mere efter Glasfiterne formet) Æstetik. Jeg tør dristigen paastaae, at hans geistlige Talekunst var, da den udkom 1775, det bedste Skrift i sit Slags, og den er det endnu i vor Literatur. Dette blev ogsaa af vore Naboer erkjendt. Joh. Mich. Fant, dengang Stiftsprovst i Bøsteraas, oversatte den paa Svensk, og havde blot nogle ubetydelige Anmærkninger at tilføie. Endnu tidligere blev den oversat paa Tydsk, og behagede Keiser Joseph II. i den Grad, at han lod den indføre ved alle de høiere Lærestalter i hans Stater. Mange tusende Talere have dannet sig efter denne Anvisning, og danne sig derefter, til uberegneligt Gavn for Kirken, den Dag i Dag er. Endnu større Frugter vilde den have baaret, naar ikke Bibelen, en Snees Aar efter denne Bogs Fremkomst, var bleven fortrængt fra saa mange Prædikestole. Dens Gavn kan nu vistnok ingen Talekunst erstatte; men i alle de Unøder, hvortil

de saakaldte moraliske Prædicanter forfaldt, har vor Bastholms Beileddning ei mindste Deel. Han er saa langt fra at taale fremmede Emner f. Ex. pædagogiske, oeconomiske, politiske o. s. v. paa Prædikestolen, at han ei engang tillader Præsten der at afhandle Pligter, hvorom Skriften intet udtrykkeligen bestemmer f. Ex. Bægers, Advocaters, Formynderes Pligter, Rødes Pligt selv at opamme deres Børn. "Saadanne Pligter — siger han S. 108 — blive altid vilkaarlige, da den hellige Skrift ikke giver Talerens Forestillinger noget Eftertryk." Af denne Uttring kan man let slutte, hvor lidet de moderne Prædikener om Kartoffelavl, Vaccination og lignende Materier kunde bestaae for hans Domstol. Ogsaa imod andre den nyere Tids Daarstaber, saasom at Prædicanten skulde danne sin Declamation og Action efter Skuespillerens, har han kraftigen adyaret: for ikke at tale om de ældre Homileters Feil, af hvilke neppe een eneste er bleven uberørt. Hvad man oftest har bebrejdet Bastholm, ogsaa som Theoretiker, er at han ei skal have agtet Naturen og de forskjellige Talers Individualitet nok, men have forsøgt at forme Alle over een Pæst. Denne Bebreidelse maatte nærmest ramme hans sidste Capitel, hvori han handler om Gebærderne; thi intet kunde være

urimeligere, end om man vilde forbre de samme Gebårder af alle Talere. Men dette har Baskholm ei heller gjort. Han siger oftere: (se f. Ex. S. 328) at han overlader Enhver sine Gebårder, ikkun at de ere sammentlige; og erklerer i Almindelighed (Side 329), "at saa nyttige Gebårderne ere til at besjæle Foredraget og holde Tilhørerne aarvaagne, saa er det dog altid bedre ikke at bruge dem, end at have urigtige eller hæffelige Gebårder, som enten kunne forårsage Væmmelse eller Latter." Naar nu tankeløse Disciple, trods saadanne Erklæringer, gjøre Bold paa deres Natur for at efterligne en beundret Taler og derved forfalde til Affectationens og Eksteriøsitets Herligheder, da kan dette ei med Rette lægges Mesteren til Last. Men de almeengyldige Regler for Talens Udarbejdelse og Holdelse ere afhaandledes med saamegen Orden og Klarhed, ja endog Elegants og Egnelighed, at man under Læsningen sædse mindes om den herlige Quintilian. Dog vil jeg hermed ingeniunde sige, at dette fortræffelige Værk er uden Feil; det har af saadanne, saavdt jeg skjønner, adskillige mindre og een temmelig stor. Af første Slags nævner jeg et Par, kun halvsaade, Regler, f. Ex. den (S. 281) "at Folket ikke skal ophøje sig (d. e. opløstes) til Taleren, men Taleren nedlade sig til Folket." Jeg

menner dog, at saa ofte Taleren gide det sidste, Bæst det kun for at opnaae det første. — Endnu den 269: "Alt hvad som hindrer Lydeligheden, maa forsamles." Denne Regel, strengt overholdt, maatte udelukke al Dybsindighed og al høiere Genialitet fra Prædikestolen. Lydelighed er vistnok en stor Dyd; men ogsaa den har sine Stændser. Dog dette er kun Smaating imod den Hovedsag, at den christelige Begejstring er sat i Styggen og de gammeldags oratoriske Figurer næsten allevegne fremtrukne som det oplivende Princip og som Belæstethedens egentlige Stille, da de dog kun ere i sig selv både Former, under hvilke Rhetorernes Skarpsind har søgt at opfatte det begejstrede Hjertes og det levende Ord's mangfoldige Uttringer. Men denne Synsmaade var den Gang almindelig og naturlig er den mere. Tidens end den enkelte Forsatters Fæll. Smidlertid vanzirer den nu et Værk, som ellers ikke behøver at frygte for vore Dages Maalestok.

Vi tør da saameget snarere derefter bedømme Baskholms egne Prædikener, eller, som han selv kaldte dem, aandelige Taler. Unægteligen besad han i høi Grad de ti Egenskaber, som han, just ikke i logisk Orden, fordrer hos den geistlige

Taler *) 1 et godt Mund Skarpsindighed, tempereret med en naturlig Bittighed; en levende Indbildning; Klogskab; en flydende Tunge; en god Husømmelse; en hellig og fornuftig Nidkjerhed for sine Tilhøreres Belskæb; et sølsomt Gemyt; Mennesketundskab; en grundig og udbredt Indsigt i verdslige og guddommelige Sandheder; endelig et kristeligt, ustraffeligt Forhold. Med at udvandre og bevare disse Egenskaber i en støn Harmonie blev hans den hellige Taler, som endnu Ingen i den danske Kirke har kunnet overgaae i det Hele, skjøndt vel enkelte have overtruffet ham i visse Egenskaber, saasom i Henseende til Skarpsindighed, Indbildningskraft og Gemyttets Dybde. Derfor have hans Prædikener kunnet bestaae i den vanskelige horaziske Prøve: *Decies repetita placebit*. Han fortæller selv som Anledning til at han i Aaret 1788 udgav den anden Aargang af aandelige Taler over alle Evangelierne, at Adskillige baade i og udenfor hans Menighed ønskede en ny Samling til Afverling, da de havde læst den ældre ni Gange igjennem i de ni Aar, som vare forløbne siden dens Udgivelse. Efterdi alle disse Prædikener ere holdne i Hovedstaden og i en Slotskirke, for-

*) See hans geistlige Talekunst 1ste Cap.

udsætte de naturligheds et dannet Publicum; dog kunne ogsaa mindre oplyste Læsere bruge dem med Fordeel og Opbyggelse, da de med Grundighed, Værdighed og bibelsk Kraft forene Tydelighed og ægte Popularitet. Bastholm forlader sjelden en Tanke, et Beviis eller en Bestivelse uden at have betragtet og udmalet samme indtil de mindste Træk. En stor Ordrigdom og en næsten mageløs Færdighed i at variere sit Udtryk, uden at forfalde til egentlig Tautologie eller Trivialitet, letter Nydelser af hans Skrifter for mindre tænksomme Læsere. Derfor have disse Prædiken-Samlinger ligesom hans Andagtsbog for Syge *) og hans Andagtsøvelser for Communicanter udbredt megen Velsignelse, og de vedligeholde, den Dag i Dag er, huseelig Andagt i langt flere Familier, end man ifølge en løselig Jagttagelse sædvanligen troer. Sjelden udgav han enkelte

*) Som Anledning til denne Bog angiver han i den Fortalen dobbelte Mangel, som han fandt ved de ældre Opbyggelsesskrifter, dels at de mere trøste end undervise, mere søge at roliggjøre Sjelen end at gøre den ret bekendt med sig selv; dels at de sjelden ere saaledes indrettede, at de kunne passe paa alle. Det lykkedes vor Forfatter at undgaae begge disse Feil.

Taler, og ikke let uden en udbortes Anledning. Han lovede sig deraf ikke megen Nytte; dog erfarede han af en Mand paa Gøtteløssengen, at han ved sin Betragtning over Selvmord havde reddet denne fra at blive Selvmorder. Derimod siger han om sin enkelt udgivne Prædiken: "De rette Grændser for vore jordiske Glæder", hvilken indbragte en fattig Ekte og Rigsbåler, at dette uden Tvivl var den hele Nytte deraf, da Grændserne for de jordiske Glæder ikke bleve bedre iagttagne efter den Tid end tilforn.

Ved dette Slags Skrifter var det især at Bastholm aabnede sig Indgang i Borgernes Huse, idet selv i Bøndernes Hytter udi alle tre nordiske Riger. Derved fik han et Navn, agtet og elsket her, som Sællerts i Tydskland. Ligesom denne elskværdige Moralist plejede at nævne som sit kjæreste Forfatterhonorar det Læs' Brænde, en fattig Bonde engang forærede ham i Vinterens Kulde: saaledes mindes jeg at have hørt Bastholm fortælle om en lignende Belønning, der vederfored ham paa hans norske Reise. Her kom en ældgammel Bonde, lang Veis fra, for selv at give Skyts til den berømte Præst, hvis Skrifter han saa ofte havde læst med Glæde og med Bængsel efter at flue Manden Ansigt til Ansigt.

Det er en løbske Bøstholm fra den praktiske
 til den theoretiske. Hele hans abstrakte
 Fag begynde vi med den Bemærkning, at han har
 bearbejdet alle disse med lige Iver og næsten med
 lige Held. Han var baade Historiker, Philolog
 og Philosoph: man behøvede ganske alle at lade
 nogen Ager indskrænke sit Studium. Enmærker
 ligge udbrædt; og hans Arbeidsomhed maatte
 ogsaa en naturlig Syft til at prøve sine Kræfter i
 forskellige Fag. Drev han nærløst til at arbejde i
 jødisk og christelig Historie, i det Gamle og det
 nye Testaments Fortolkning, i Dogmatik, Ap-
 ogetik og Moral. Vi begynde denne Overføgt med hans histo-
 riske og filosofiske Skrifter for Chronologiens Skyld,
 da den jødiske Historie (i tre Bind Riebers
 1777-1782), hans Overføgt, i dette Fag,
 idet man kan se efter den geistlige Talekunst, be-
 sørger Sammenhængens Skyld, naar Tiden er om, Bøst-
 holm, som Bøstholst, er det Sted hvor vares den Grund
 af den jødiske Historie, at D. H. Gulberg vil-
 ede Bøstholm, for var viderke danske Professor. Og
 sandt er det, at han her viser en Bøst i at for-
 alle, som kan sættes ved Siden af den Største

*) See *Bladen* 1819 No. 2.

i bidactiff Foredrag, han nyligen havde lagt for Dagen. Da en god Prosaisk bør besidde Færdighed i begge Stilarter, er det rimeligt, at Guldberg sed at sælbe en saa hæderlig Dom har taget Hensyn til begge Arbejder.

Dette Skrift, som næsten alle sine videnskabelige Værker, bestemt Forfatteren for hele det dannede Publikum, som lærde som for Lærde; og det er vist, at begge Slags Læsere kunne deraf drage stor Godeel, thi det Reget naturligviis kun Raar der for eet Parties Skyld. Saaledes kan til Eksemplet alene den Lærde interessere sig for de mange chronologiske og archæologiske Undersøgelser, som ere indstrøede, dog for det meste i Anmærkninger eller Excursen. Foruden Bibelen ere de øvrige bibelskørende Bøger og nyere Helysanbiler med megen Glid, men uden al Higen efter Sandhed, overalt benyttede. Forfatterens Synsmaade er endnu de ældre Theologers. Han antager sælgelig ingen Mytter i det G. L. men vel Philosophemer paa Jerusalem's Wiis, ligesom han ogsaa forklarer nogle usædvanlige Begivenheder som ganske naturlige, andre som Virkninger af Hædne forudbestemte Årsager i Naturen (omtrent paa Bonnets Maade). Imod denne Fortolkningsmaade skrev en jydsk Præst, hvilket var saa meget overflødigere, da

Bastholm ingenlunde nægtebe, at virkelige Under-
 bettelser i det G. T. Ja han havde endog med dette
 Bærf den apologetiske Hensigt, at befrie det G. T.
 fra de Indvendinger, som Uvidende saa ofte frem-
 føre ind mod samme. I begge Henseender er denne
 Historie endnu saars brugbar; skøndt Forfatteren
 vistnok i vore Dage, efter saa mange overraskende
 Opdagelser og Revolutioner i den jødiske Archæo-
 logie, vilde fremstille de ældste Tider ganske an-
 derledes.

af Bastholms øvrige Skrifter vedkommer os
 her, hvor Talen er om Kirkens Historie, kun hans
 Korte Udsigt over den aabenbarede Re-
 ligions Historie 1789, hvilken, skøndt den
 i sig selv er ubetydelig, dog blev oversat paa Svensk.
 Maalet roser Bastholms historiske Stil for en
 klar Korthed; og denne Roes er meget stor
 over en Skribent, der baade ved sit homiletiske Kald
 og ved sin Stræben efter den højeste Grad af Ty-
 delighed velig fristedes af Biddelsflighed. Virkelig
 indeholder hans jødiske Historie i 3 Bind alt det
 Væsentlige af Basnages 9 Dele. Men, for et at
 blive partiske, maae vi tillige erindre, at den brave
 Basnage blev sibilgere end vor Landsmand; og at
 Bastholm selv vidner i Fortællingen, at have denne
 Gang gjort BOLD paa sig selv, for at blive kort.

bevarede mange danske Geistlige for Socinianismens Fæder, og som endnu fortjener at kjendes og tages til Eftertanke.

Den erfarne Theolog veed, hvor let den menneskelige Forstand under Speculationens første Forsøg fristes til at forlæste Christendommens hvide Mysterier, og ved nogen Evang forklare de vidt hørende Velskeder saaledes, at de blive fatteligere for den eenfaldige Forstandscultur. Vor Baltholm, hvis hele aandige Stræben gik ud paa Begrebernes skarpeste Analyse og muligste Endelighed; hvis Forstand var bleven uddannet, vel ei paa de øvrige Givers Befordring, men dog under en skuffende Pleie af Phantasie og Følelse; hvis Tro tidligen var bleven røkket af Britænkernes Tvivl: han var med at sin Sandhedskjerlighed meget udfat for at henrives af sin Lidsalvers skuffende Hermeneutik. Her til kommer det Ufuldstændige i hans filosofiske Dannelse, og selv i hans Studium af Oldtidens Philosopher. Han havde af Aristoteles lært at gruble og skjelne, af Stoikerne at beslutte og handle; derimod synes han stedse at have forsmaaet at lære af Plato den Kunst at søge og hestue. Men nu have allerede de ældste Theologer med Ret bemærket, at den platoniske Philosophie er den, som snarest fører til en livlig Opfattelse af Christendommens Aand og

Mysterier, ligesom Plato er den hebenste Philosoph, som tydeligt har udtalt Menneskets Trang til en Åbenbaring. Denne Nødvendighed og den christelige Åbenbarings Sandhed bekjendte nu vel vor Bibeloversætter i dette som i alle sine Skrifter; men da han forklarede Matthæi 28, 19. og Joh. 1, 1. saaledes, at han paa det første Sted ei fandt Beviis for Treenheden, og paa det andet intet Beviis for Christi Gubdom, saa paadrog han sig hos de streng-orthodore Theologer Mistanke for Socinianisme. Dog fralagde han sig denne saavel i Fortalen som i Anmærkningerne og endelig i et eget lidet Skrift (Beviis for Christi Gubdom i Anledning af Anmærkningen til Joh. 1, 1.), ved den Tilfælde: at disse Dogmer virkelig vare bibelske Sandheder, skøndt de ei kunde udledes af hine Steder *). Imidlertid var Stridsskriftens udkastet, og den blev optaget af en Råd, som i exegetisk Færdighed var Baskholm næsten, og som overgik ham i dogmatisk Styrke. Det var den veltalende Præst

*) Ogsaa paa en anden Maade søgte han at brempe den mod hans Orthodoxie vakte Mistanke, nemlig ved at udgive sine i Castellet holdte Geistliche Reden über wichtige Wahrheiten der Religion Jesu. 2 Theile 1782.

Laurits Smith, som leverede til Almindelig Dansk Literatur-Journal (2det Bd. S. 709—778, og 3die Bd. S. 1—70) en Recension over Bastholms N. L., hvilken i Grundighed, Omfang og Sindighed ei let finder sin Mage. Han indrømmer villig Oversættelsens og mange Anmærkningers erkjendte Fortrin; men gjør opmærksom paa endesl Steder, hvor hiin var utro eller ucorrect, og disse urigtige eller vilkaarlige. Inden hans Recension udkom, havde Bastholm alt, foruroliget ved den almindelige Murren om formeentlig Socinianisme, efter en Bøns Raad udgivet sit nysnævnte Beviis for Christi Guddom, tilligemed en Deduction af de Grunde, formedelsst hvilke han forklarede Joh. 1, 1. ei, som Kirken sædvanlig gjør, om Christi Guddom, men om det Almagts-Ord, hvormed Gud skabte Verden. Hiin Tilstaaelse var Recens. vel kjer; men han lader dog ikke Bastholms Undskyldning, "at der for hine Sandheder vare andre Beviissteder", gjælde som tilstrækkelig. Vel vidste han, at det ikke er det samme, at nægte et exegetisk Beviis og at nægte Pæresætningen selv; men paa den anden Side savnede han hos Bastholm en tydelig Angivelse af hans Mening paa de øvrige Steder, som kunde komme i Betragtning, og tillige førte han ham til Gemyt, at de andre Steders

Beviisraft ligeledes beroer paa Forklaring, og at de ved en lignende Vilkaarlighed neppe vilde findes uroffeligere end de to forfættede Steber. Recensentens egen Forklaring af de mistydede Bibelord, især over Begyndelsen af Johannis Evangelium, er mægtelig, baade dogmatisk og polemisk betragtet. Af hans øvrige Berigtigølleter ere endel vigtige, fornemmelig de, som angaae saadanne Talemaader i det N. T. hvilke Baskholm noget usikkert havde forklaret af Rabbinderne og Talmud, Hjøndt de lettere og flirkere kunne oplyses af den ældre Sprogbrug og af samtidige Skribenter *).

Denne Recension gjorde et saa dybt Indtryk paa Baskholm (og vel paa alle Læsere) at han besluttede, imod sin Sædvane, at besvare den; og hans Svar vorte til en heel Bvg. Denne begynder med den ærefulde og sande Erklæring, at Recensenten havde skrevet med Åbenhed og ualmindelig Flid, samt forelagt Læseren sin Bedømmelse med Anstændighed og Beskedenhed. Ja Baskholm tilføjer endog (Side 156), - at Recensentens For-

*) Lignende Anker findes i den mindre strænge, men ogsaa velskrevne Recension i Danmarks litterariske Progreffer. 1ste Bind. S. 261 fg.

Hørlig over Joh. r. er god, ærkelig og grundig,
 og saaledes, at han nu gav den Fortrin for sin
 egen. Men dette var ogsaa den eneste Berigtigelse,
 han vilde lade gjælde. Alt det øvrige mener han,
 at Smith skulde ladet blive ustrøvet, Skønt upar-
 tiske Dommere uden Tvivl i de fleste Tilfælde, selv
 efterat have læst Bastholms lærde Forsvars-Skrift,
 vilde tiltræde Smiths Mening. Tilfødt glemmer
 Bastholm endog, hvad han først havde indrømmet
 sin Modstander, i det han nu tillægger ham Partiskhed
 (S. Er. S. 157), siger, at han skulde betænkt sig
 noget mere, før end han skrev (S. 321), og fra-
 kjender ham Styrke baade i Eregetis og Fornuft-
 læren. Paa Bastholms Skrift svarede Smith ikke,
 men en anden Recensent paatog sig at gjendrive
 det i samme Journal (3die Bind S. 102—316 og
 458—573). Og han fører sine Baaben med
 Indsigt og Styrke; derimod ikke med den Skaansel
 og det blødsindelige Alvor, som Smith. Han
 bruger tit Ironiens hvassvæddende Braad; og denne man
 have saaret Bastholms sårkomne Bryst desto dybere,
 da det i Forveien var kun altfor meget angrebet,
 og da han neppe, naar han betænkte sin imod
 Smith viste Myndighed, kunde anse disse Snært
 for ganske ufortjente. Derimod havde Smith in-
 genlunde forskyldt hverken den fornuftmelige Persia

flage, som J. Philip Rosenkand Goffe tillod sig imod ham i den anonyme Piece: "Beviis at Professor Lars Smith ikke er Forfatter til den i Literatur-Journalen over Dr. Bastholm givne Recension;" eller den bittere Harm, hvormed Bastholm i sin Autobiographie, hele 25 Aar efter, omtaler denne Strid. "Han (d. e. Smith) og hans Principal — hedder det der S. 38 — havde vist ikke Krevet, som de Kreve, dersom de, efter nuværende Trykkesforordning, havde været forpligtede til at angive deres Navne. Man kunde den Gang saa sikker fide i Buksene og styde paa de Forbigaaende." — "Jo! — hører jeg den adle, forherligede Smith sige til sin Modstanders i Salighedens Hjem nu forsonede Skygge — Jo! vi havde Krevet, som vi Krev; thi Sandheden var os dyrebare end personlige Hensyn." Vel kender jeg ei Navnet paa Smiths Stalbroder i denne hårderlige Kamp*); men saavel hans Skrift som Raaden, hvorpaa han sluttede Striden, viser noksom, at det ei var i Eidskaabernes, men i Sandhedens Tjeneste han kjæmpede.

*) Professor Hector Janson Krev een Recension over Bs. R. L.; men om det er denne, ved jeg ei med Visshed.

Derfor er ogsaa den Spaadom, hvormed han ender Acterne, gaaen i Opfyldelse: "Iblandt vore Efterkommere i andet og senere Løb — siger han — skulle de, som holde Biblen, og Religion udaf Bibelen, i Hænde, læse og blive underrettede om, hvorledes man i A. 1781 og 1782 har gjort Alvor af at see til med den Raade, paa hvilken denne uden Lige vigtige Bog, det N. T., blev af vort Folks Fortolkere behandlet; og at man ikke var ligegyldig ved, i hvad Oversættelse og Indklædning, med hvad for Anmærkninger den blev given den ulærde Christen = Mængde i Hænder." — I øvrigt bidrog maaskee denne Strid ligesaa meget som den omstridte Bogs Værd til at sætte den i Omløb. Der solgtes i saa Hænder 2000 Exemplarer deraf.

Hermes forbinde vi Oversynet af Bastholms andre exegetiske Arbejder. Det næste af disse angik det G. T. med hvilket han allerede i sin jødiske Historie havde beviist at være fortrolig. Man ville erindre, hvorledes ellers det G. T. siden den af Semler begyndte Revolution sank Hænder for Hænder i Anseelse. De fleste Theologer talede derom med Kulde, og indrømmede hellere dets tilfældige Gavnlighed end dets absolute Værd for Christne. Selv den af Joh. Dan. Michaelis for det G. T.

Ergele Ristede Stole kunde ikke reddé det for gjensidig Angreb. Det i samme Grad som dets Stuslum forsømtes af de Lærde, tilsvækktes dets Læsning af Bøghand. De som endnu læste Bibelen til Opbyggelse, indskrænkede sig gjerne til det N. T. Dette saae Bastholm, ligesom andre opmærksomme Jagttagere, med Smerte. Kunde han ei giengive hele det G. T. sin forrige Anseelse, vilde han dog i det mindste bevare dets vigtigste Lærdomme og Rønneste Sandfagn i Lærernes Erindring. Derfor udgav han med sædvanlig Skjønsonhed, og lebet af sin i sig selv agtsørdige Lyf til at møgle imellem den gamle og nye Elv, i Aaret 1791: Udvalgte Stykker af det G. T. oversatte og oplyste med Anmærkninger. Bogen fandt almindeligt Bifald i Danmark og Lydsland; og den fortjente det. Thi Forsatterens Hensigt dermed var ingenlunde at bringe de Christne det G. T.s heilige Bøger af Hænderne og istedet for samme give dem et fattigt Udsøg; men han vilde, som han selv erklærer, indgyde dem Smag og Lyf til at læse videre i Bibelen, og anse dem de Steder, som de med mest Opbyggelse kunde læse.

Bastholms tvende øvrige Skrifter af dette Slags angaae begge den evangeliske Historie og

Berthom. Det ene indeholder De fire Epans
 og litterære Efterretninger som Christen-
 domet og kristenlivet har gaaet under. Anden-
 ningen dertil: paa det fjerde; som han i sine li-
 turgiske Opdrag, havde gjort, at indføre ved Hoi-
 messe, i alle de gamle. Psalter og en Harmoni
 over alle Evangelierne, i hvoraf hver Søndag, et
 Stykke af de forelæste, har at vise, hvorledes
 en saadan Harmoni kunde indrettes og tillige give
 den antyde Christen en, saavidt muligt, fuldstæn-
 dig. Beskrivelse af Tredeens Renset, ubarbariske
 have de en nyttige Bog. — Hans andet bidragende
 Skrift er et af de tre. Skrift af alle, og en
 satte et af de tre. Undersøgte hans en anden
 ved. Høgen og den gængsige og i det Omfryd
 ringen en. 1797. En Bog, indrettes indrettes
 hængende som tilføjet i noget andet, Sprog, the
 Bøgerne af de tre af de indeholdes snarere Bøgerne
 end de tre. Bøgerne hvorfor Bøstholms med Grund, har
 beder sig at sammenligne hans Bog med den van-
 troe Bøstholms. Antet af alle Bøstholms Skrift
 begiver indrettede end dette hans beundringssær-
 lige Bøstholms 1798. Bøger, Ord og Bøstholms.
 Det kunde nemlig ifølge Planen, ei undgaars, at
 de samme Bøstholms, som findes i Bøstholms selv,
 maatte forekomme i Foreindringerne og Omfryd

velserne. Sjæntagelse var uundgaaelig; men ved Gudtlæbningens Rangfølghed bliver den for Ingen kjedsommelig, og for den mindre Opmærksomme ei engang kjedelig. I dogmatisk Henseende er Bogen uendelig derved, at Forfatteren sees endnu i Mæret 1797, altsaa efterat have udgivet sine *Læser om Lidenes Fremgangsmaade i Henseende til religiøs Oplysning*, at være Suprationalist, idet han forsværrer Spændommet og Miraklerets Sandhed. Derimod vil han endnu ikke lade Matth. 28, 19. gjelde som Forskrift for Prædikanten. Gøder Bør forklædes som en Embedsbøn for Adskillene, ei som en almindelig Bøn for alle Christne.

Hersra kan vi passende gjøre Overgangen til Bartholms dogmatiske Skrifter og hans dermed sammenhængende Reformationsforslag. Og saa i denne Afdeling træffe vi først paa Hovedværket, nemlig *Den christelige Religions Hoved-Særdomme til almindelig Opbyggelse*. 1783. Vi ville lade Forfatteren selv gjøre Fortælle for sin Plan. Den stemmes i Fortællingen med disse Ord: "Jeg haver ikke søgt ved dette Skrift at prale med nogen Særdom; jeg har istm. søgt at være nyttig; og det meest Særd er ofte det mindst Brugbare, sjelden er det Almeennyttigt. Jeg

har omhyggelig vogtet mig for at sige noget Nytt,
 da Nyheds-Lyst i Religionens Foredrag sædvanlig
 fører til Vildfarelser; men derfor haver jeg bekræftet
 mig at fremsætte gamle bekjendte Sandheder i det
 klarste Lys; som var mig mueligt, og i saa beha-
 gelig en Ordg, at Læseren ikke skulde fædes ved
 mere end en Gang at opføre dem sin Opmærksom-
 hed. Jeg haver ladet Fornuften tale; med, hvor
 den kunde, og saa meget, som den kunde tale;
 men haver og ladet den slumre der, hvor Mærket
 overfaldt den. Jeg haver sagt alt det, som er
 blot Speculativt, som Verden haver nogen til-
 frædlig Grund i Skriften, eller nogen frugtbar
 Gudsdydelse paa Hjertet; derfor haver jeg ei heller
 givet mig af med blotte Ordninger, men istun-
 dem sat saadanne Orddomme, hvilke ved Fornuften
 eller Skriften kunne bringes til den fuldstændigste
 Bistand. Denne Charakteristik er sand, men den
 afvæmmer langt fra alle Bogens Fuldstændigheder;
 thi den er, efter mine Tanker og saavide min Biter-
 saturlangskab gaaer, den hyppigste populære Doga-
 matik, som dengang hørtes i noget Sprag. Bask-
 holm har vel i andre af sine Skrifter fundet Beiligs-
 hed til at vise mere Orddom og større Betsatenhed;
 han har mueligen ved andre virket i en større Kred; men
 med alt dette er denne Bog af alle Baskholms

[illegible]

Erkennelsen som en urimelig, modsigende, fornufts-
 fridig Pære, taler han saaledes (S. 142): "Hvør-
 ledes kunne vi bevise, at en Lærdom er urimelig,
 modsigende, fornuftsfridig, naar vi ikke forstaae
 den; naar vi saane de nødvendige Opklæring,
 som udfordres til at forstaae den? Den, som vil
 i det jordiske bedømme Ting, han ikke forstaaer;
 pleier man at ansee for en Daare; men den, som
 i det himmelske begaaer den samme Daarlighed,
 hvad skal han ansees for? Lader os dog engang
 fra alt det ubegribelige, vi finde i Skabningen,
 gjøre en fornuftig Slutning til det ubegribelige,
 som maa være i Skaberen. For os er det nok, at
 Christus, som ved uægtelige Grunde har bevist
 sin guddommelige Sendelse, har bekræftet denne
 Lærdom; mere behøve vi ikke til vor Overbeviis-
 ning, ikke mere behøve vi for at antage den som
 guddommelig; og i dyb Erkendelse af vor For-
 nufts snevre Grændser talke vi den Uendelige, som
 ved sin Åbenbaring forundte os dette nye, svage
 Glimt i hans Væsens uudgrundelige Dybheder,
 hvorved vor Kundskab om ham har bekommet en
 Tilvært, som Fornuftens Eys ikke kunde give den.
 Rolige ved dette Glimt tilbede vi nu dette uende-
 lige Væsen i Faderen, Sønnen og den Hellig
 Ånd; alle tre Uendeligheder i Guddommen blive

nu et Formaal for vor Lydighed, vor Kjerlighed,
 vor Bærefragt." — Paa en lignende Maade slutter
 han sin Undersøgelse om Christi Guddom. Derom
 bemærker han S. 279: "Må det være os, at
 denne Lærdom er med udtrykkelig Ord bekræftet i en
 Åbenbaring, som haver alle Kjendemerker paa sin
 guddommelige Oprindelse. Må det være os, at denne
 Lærdom, saaledes forklaret, ikke indeholder hers-
 ken Modsigelse eller Urimelighed: meget mere lader
 den sig nogenledes forklare af Begrebet om Guds
 Allæstedsnærværelse. Det Ubegribelige, som findes
 i denne Lærdom, flyder deels af Guds Allæsteds-
 nærværelses Ubegribelighed, deels af den guddom-
 melige Treenheds Ubegribelighed. Saalænge vi
 ikke kunne fatte disse tvende Uendeligheder i det
 guddommelige Væsen, saalænge kunne vi ikke
 heller begribe Christi guddommelige Høihed. Og
 skulle vi forkaste denne Sandhed, fordi vi ikke be-
 gribe den, hvad Sandhed skulle vi ikke da forkaste?
 Thi hvor mange Sandheder begribe vi, naar vi
 til Grunden ville undersøge dem? Vi begribe ikke
 engang, hvorledes vor egen Sjæl er forenet med
 vort Legeme; hvorledes den føder sine Tanker;
 hvorledes den virker paa Legemet, og bestyrer efter
 sin Villie dets Handlinger og dets Bevægelser; og
 hvor ville vi da kunne begribe, hvorledes den an-

den Forskjellighed i det guddommelige Væsen, som kaldes Solen, virker paa Christi menneskelige Natur, er forenet med den, bestyrer dens Tænder og dens Handlinger? Var det en Daarlighed, at nægte Sjælens Forening med Legemet, fordi vi ikke begribe den, hvilken Affindighed var det da ikke, naar man paa samme Grund vilde nægte Guddommens Forening med Christi menneskelige Natur? Vi behøve ikke heller at begribe, hvorledes Christus er et Gudmenneske; men vi behøve at vide, at han er det, for at finde saa meget Lyd i den Lærdom om Christi Forsoning, som udfordres til vore Hjerters Roliggjørelse; thi dersom vi ikke vidste, at Christus var en guddommelig Person, saa var hele Forsoningsværket indhyllet i det tykteste Mørke, hvorfra intet glad Glimt kunde nedstige i Menneskets Hjerte." — Af disse Prøver vil man sikkert kunne slutte til Bogens Grundsaetninger og Foredrag.

Et andet i sit Slags ligesaa fortræffeligt, og af de fleste ligesaa lidet paaaffønt Skrift er Bastholms Religionsbog for Ungdommen, 1785 *). Det Fortrin, at den foredrager

*) Den 4de og nyeste Udgave er af A. 1810. Man jævnføre i øvrigt Bastholms Besvarelse paa det

hos Kirkes Lærebøger i Korthed og dog tillige med
 Jævnstændighed, har den tilfældes med Biskop
 Bøllers Lærebog. Men den har det forud, at den
 kjendte endnu mere sammentrængt, er forstaaeligere
 for Børn, foredrager Pligterne alene med Bibe-
 lens Ord, og gjør uden mindste Anstød opmærk-
 som paa, hvad der i Dogmatiken er bibelsk Tale-
 brug og hvad der er kirkelig Phrasologie. I
 Forerindringen fremsættes saa rigtige Grundsæt-
 ninger for en saadan Lærebogs bedste Indretning,
 og i Bogen selv ere disse saa vel udførte, at det er
 uhyggeligt, hvorledes Gampes i enhver Henseende
 forfælede Fedetraad har kunnet fortrænge dem.
 Dette er et nyt Beviis paa, hvorledes vi under-
 tiden foretrakke flutte udenlandske Producter, som
 ere i Moden, for de bedre indenlandske. I nær-
 værende Tilfælde som denne Skrøbelighed os dyrt
 at staae; thi hvor mange Tusinde ere ikke i deres
 Barndom, ved at undervises efter Gampes Fed-
 traad, blevene ubekiendte med Christendommens
 særegne Lærdomme og salige Forsættelser? Hvor-
 mange ere ikke derved blevene førte til Naturalisme
 og Indifferentisme, da de ved Bøstholms eller

Var Ord fra en geistlig Mand angaaende denne
 Religionsbog. 1786.

Balles Lærebøger kunde været indviiede i sand Christendom? Hvem Balles vanskelige Bogsprog og ordrige Indklædning, eller hvem hans stundum forbiidt drevne Dogmatismus og Tilbøielighed til at blande de kirkelige Fortolkninger med Bibelens simple Fremstillinger (s. Gr. af Syndefaldet, hvor Balles vilkaarligen sætter Djævelen istedetfor Glængen) maatte afstrække fra at bruge hans forresten meget brugbare Lærebog, den vil jeg raade at benytte Bastholms Religionsbog, som ved nogle faa Forandringer, især ved at tilføie flere Bibelsprog i den dogmatiske Deel, og ved at anbringe Anmærkningerne paa en anden Maade, kunde blive stillet selv til at indføres i Almueskolerne. Kun maatte da det Nye Testaments Læsning, hvortil han stedse henviser, tillige indføres; men dette tør vi vel kalde en Guldkommenhed mere ved Bogen. Naar derfor en nyere Skribent *) siger, at Bastholm saae, hvorledes Bantro udviklede sig netop af de

*) Hr. Pastor Grundtvig i Kort Begreb af Verdens Kronike i Sammenhæng. Første Udgave. Side 339. Rimeligviis har Forfatteren sigtet til Bastholms Tanker om vor Tids Fremgangsmaade for at befordre den religiøse Oplysning, hvorom handles nedenfor.

Grundfætninger, han havde forfattet", maa han ikke have tænkt paa hans tvende dogmatiske Lærebøger, hvilke dog her burde komme i fortrinlig Betragtning; men i disse finde vi en fast Tro paa Åbenbaringens Sandheder, og den ægte Christendom, rensket, ei som f. Ex. af Bahrdt fra al sin guddommelige Høihed, men kun fra Scholasticismens Tilfætninger og fra dens i Folkeundervisningen ganske udmærkede Terminologie. Ogsaa imod det andet Onde, som siden fra Tydsklands Philanthropiner indtrængte sig i Børnenes Religionsundervisning, nemlig den Uffik at raisonnere med dem over Troens Sandheder, advarer Baltholm kraftigen og gjentagne Gange i sin Forordt.

Saalebes skriver han S. 10 om de speculative Værdomme: "Jeg vil ikke sige, hvilket enhver let kan begribe, at saadanne Værdomme ikke bør anføres (nemlig i en Lærebog for Børn); men alene dette, at disse Værdomme ikke bør foredrages paa en speculativ Maade; der bør i saadan en Lærebog ikke raisonneres, ikke philosopheres over dem. Til saadanne Undersøgelser er Ungdommen ikke fikket, al saadan Raisonnement bliver for dem ikkun tomme Ord, hvoraf de intet forstaae; i en

Læsebog for den modnere Alder kunde saadant bedre finde Sted. I Lærebogen bør de alene holdes til denne Grundsætning: saaledes lærer Skriften, og folgelig er det saaledes, forbi Skriften er Guds Ord." Og siden S. 12 og 13: "Hvad Beviserne i saadan en Lærebog angaaer, er jeg af den Formening, at, da den egentlig er for Begynderne i Religionen, og folgelig for Ungdommen, hvis Fornuft endnu ikke er øvet og udbillet, Beviserne for Sandheden meget varsomt bør tages af Fornuften; de sikreste Beviser tages af Skriften, og hos Børn ere disse alle Alder overbevisende, da de endnu ikke tænke paa Indvendinger; men søle sig folige ved denne Tanke alene: saaledes staaer det frevet, saaledes har Gud sagt. Den Unge har Fortrolighed til sin Lærer, han tvivler ikke paa, at han jo veed mere end han, og folgelig falder det ham vel sjelden ind at tvivle om hvad han lærer ham. At hans Lærer siger det, er ham allerede nok; men viser han nu desuden, at Skriften siger det samme, saa føler han uden Grublen og uden Tvivl den fuldkomneste Døerbevisning. Tvivlen turde maaskee først begynde hos Lærlingen, naar Læreren begyndte at ræsonnere for meget, og det i en Tone, som overgif hans Fattenevne." Hvor dyrt har Ungdommen ikke paa mange Steder maattet

bøbe, fordi Lærerne glemte eller forlængede disse vigtige Sandheder!

Med de hidindtil gennemgaaede æsthetiske, historiske, exegetiske og dogmatiske Skrifter havde Bastholm afhjulpet mangen aandelig Trang, og virket, som kun Gaa før eller efter ham, til sine Medborgeres Oplysning, Forbedring og Beroligelse. Af Theologiens store Gebet stod nu kun tilbage for ham at bearbejde Moralen, Apologetiken og Pastoraltheologien. Efter Tidens Ordenen slutte vi nu omtale hans Arbejder i sidstnævnte Disciplin (thi hans liturgiske Forsøg udkom alt i A. 1785), men for Realordenens Skjold nævne vi først hans Wiisdoms og Lyksaligheds Lære 1794, som vel ikke egentlig er noget System i den christelige Sædelære, men en saare forstandig, hjertelig og kristnæssig Anviisning til et retfærdigt og lykkeligt Livet. Ei heller paa dette Værk kjendes Tidens Indifferentisme at have haft nogen Indflydelse. Ivertimod hedder det f. Ex. S. 222: "Det er din Pligt at leve i Fred med Andre; men det er og din Pligt, naar du opfordres dertil, offentlig at bekjende den Religion, som du i Hjertet ærer, at forsøgte dens Sandheder mod dem, som bespøtte den, at herliggjøre din Guds Mæjesteet mod dem, som forhaane

ham. Naar disse Pligter ikke kunne opfyldes uden at bryde Freden med Verden, da er Ufred roesværdigere end Freden." Gyldne Ord, og dobbelt vigtige i Aaret 1794, da Robespierre og hans Medhjælpere ingen Christendom vilde taale, og da det hørte til Rodens Sprog at spotte de Martyrer, som under Røddelens Dre eller Guillotinens Sværd standhaftigen bekjendte Frelseren. Forresten synes Forfatteren ikke i denne Bog at have taget nærmest Hensyn til Tidens irreligiøse Aand. Derimod vidner han selv at have taget heraf Anledning til det apologetiske Skrift, som han udarbejdede ved samme Tid (1793). "Man begyndte — siger han i sit Levnet S. 56 — at nedlægge Christi Værdighed, og tillod ham i det højeste at staa ved Siden af en Sokrates. For at vise, hvor upasselig den Stilling var, man anviste ham, hvor meget mere han var, og hvor meget mere han havde gjort i den moraliske Verden end enten en Sokrates eller nogen anden Philosoph, udgav jeg Bogen: Den Hensigt som den kristelige Religions Stifter havde med sine Bestræbelser for Verden."

Men imedens Bastholm saaledes paa den ene Side kjæmpede for bibelsk Christendom imod de aabenbar Bantroe, udsatte han paa den anden

Side sig og den for nye Anfald ved at lytte altfor villigen til Deisternes Forslag om at oprette et Forlig imellem Naturalismen og Aabenbarings-troen. At disse ere modsatte Poler, der flest maae fiendtlig frastøde hinanden, var vel for længe siden af de Troende erkjendt, men det var endnu ikke paa Philosophiens Vel gjort indlysende for Grublerne, hvorudover det gik Baltholm som Semler og mange flere ærlige Granter: de kom omsider til et Resultat, som de, i det mindste i Begyndelsen af deres Undersøgelser, gysede for, og som de ikke kunde forene med deres gamle, i Hjertet dybt besættede Aabenbaringstro, uden at forfalde til den uensynligste Inconsequents. Selv den Udvei, som Semler betraadte, at have een Tro for Kirken og Hjertet (Symbolernes Lærebegreb), og en anden for Skolen og Forstanden (den saakaldte Rationalisme) maa enten blive et Beviis for Inconsequentsen, eller kaldes ved det gamle tvetydige Navn: Lærerklogskab, ifølge hvilken den offentlige Lærer faaer Lov til at foredrage Menighedens eet, og selv troe noget andet. Den Forskjel var der isvrigt paa Gangen i de baltholmske Reformationensforslag og de tydske Neologers, at vor Landsmand begyndte med Liturgien og endte med Lærebegrebet, imedens de tydske Neologer gik ud

fra Forandringer i Dogmatiken og sluttede med at reformere Gudstjenesten. Ved hiin Fremgangsmaade vandt Bastholm eller rettere Kirken den Fordeel, at han udgjød sin første Fyrighed paa Gjenstande, der ligge fjernere fra Troens Middelpunct; og inden han siden naaede til denne havde deels Alderen, kjølnet Reformatorens Blod, deels Opklarerne røbet hvad de førte i deres Skjold, og endelig havde den franske Revolution afgivet sit Vidnesbyrd om den positive Religions Uundværlighed. Denne omtvivlede da Bastholm heller aldrig. Alligevel staae de tre neologiske Smaa skrifter, som vi nu skulle omtale, i et saadant Misforhold til hans øvrige Arbejder og hans høie religiøse og kirkelige Charakter, at Enhver, der elsker ham efter Fortjeningen, gjerne kjøbte dem tilbage fra Publicitetens strænge Ret for et Offer af sine tre bedste Bærker, eller hvad andet ham kjært er. Men desværre findes her ingen Gjenkjøbelse Sted; thi — *semel emissum volat irrevocabile verbum*. Vi maae da adlyde Elios Krav paa en retfærdig Dom selv over en Belynders Skrøbeligheder. Og naar vi ifølge dette upartist opfylde vor Pligt, da tør vi med Hensyn til den fjernere Efterslægt trøste os ved Johnsons Ord: "at det er kun saalænge en Skribent lever, han bliver bedømt efter sin Hætteste

Bog. Naar han er død, bømmes han efter den bedste." Der vil her saameget lettere gaae i Opfyldelse, som Bastholms neologiske Blade herefter kun have Interesse for Kirkehistorikeren, imedens hans mange ypperlige Bærter vilke blive tillokkende for hele Folket gjennem Aarhundreder.

Af disse tre, i sig selv ubetydelige, men ved Forfatterens Anseelse indflydelsesrige Smaaafskrifter er det første: "Forsøg til en forbedret Plan i den udvortes Gudstjeneste 1785" efter mine Tanker det udfyldigste, eller med andre Ord: det, som indeholder de færreste Bilsfarelser ved Siden af enbeel sunde Bemærkninger og grundede Forslag. Desuagtet opvakte just det Opsigt og levende Modsigelse; ja det er troligt, at Bastholm aldrig skulde være gaaet saa vidt, som han siden gik, naar man ikke første Gang havde gjort ham Uret. Men ved de haarde og umodne Domme, som mange Modstandere, især Geistlige, sælbede over ham og hans Yndlingsideer, synes han at være bleven indtagen imod sin Etand; og dette har sandsynligen haft en ham ubereidst ugunstig Indflydelse paa hans andet Reformationsforsøg: Tanker om den geistlige Etand. Biskop burde hans liturgiske Plan drøftes og i mange Stykker forkastes: den rober i det Hele en eenfiddig,

ofte høist upoetist Anskuelse af den udbortes Guds-
tjeneste, f. Ex. ved Jøren imod de historiske og
dogmatiske Psalmer, imod den gamle Betsignelse og
overhovedet imod det hebraiserende men tillige dets
ved poetiske Sprog. Den har desuden i det En-
felte paafaldende Misgreb, saasom Forslaget om at
foretage den mosaiske Forbandelse over alle dem,
der ei holde Budene, hvortil Menigheden skulde
svare Amen. Dog dette Forslag, som saa aldeles
frider imod Evangeliets milde And og som vilde
føre de Christne tilbage under Lovens Trældom, var
ogsaa det eneste i sit Slags. Derom skrev Guldberg
til Balle *): "Saadan Forbandelse, om den blev
indført, gjorde mig til Separatist; thi Kirketjenesten
hivaanedes jeg aldrig mere." Men paa den anden
Side burde Bastholms Modstandere have erindret,
at han overalt viser Årbødighed og Ærer for Guds-
dyrkelsen i And og Sandhed; at han lader Sacra-
menterne staae urokkede; og at det følger kun et
menneskelige Indretninger, som han dabler
og snæver forandrede. Derom har enhver Christen
Ret til at ytre sin Mening; meget mere en saa
lyndig og samvittighedsfuld Lærer. Unægteligen
var det en stor Bylle for den danske Kirke, at ikke

*) See mit Udvalg af Balles Brevveksling S. 6.

Bastholms hele Plan blev iværksat, da Gevinsten derved var bleven langt mindre end Tabet: en Enkelt var det, at saa erfarne og med Følelsesreligionen fortrolige Mænd som N. E. Balle og D. Fabricius prøvede Forslagene og talede med Indsigt vore gamle Skilles Sag. Men Skade var det, at Udgiveren af Fabricius Tanter*), Præsten Hr. Jens Winther Bentzon, tilføiede adskillige fornærmelige Udsald imod Bastholm, hvilke denne veltænkende Palæolog dog siden tog tilbage. Og dobbelt Skade, at Balle selv i sit forreften saa grændige Modskrift (en Pastoral-Privelse, indrykket i Bogen: *Bei til Høderlighed*) paa to Raader skulde forløbe sig: først ved ikke at nævne den Mand, han heelt igjennem bestred, hvilket ligesom antydede en uøst Brøde fra Bastholms Side; for det andet ved at forfalde til den modsatte Yderlighed og erklære den danske Liturgie for den bedste i Verden, og for uforbederlig undtagen i tvende Poster: de indførte Pericoper og de aarlige Høitidsbønner (Pastoral-Privelsen S. 100). Dog syntes disse Feil i Pastoral-Privelsen saa umærkelige i de ældre Theologers Munde, at Guldberg skrev til Balle: "Alt (i Deres

*) De udkom under Titel: En erfaren geistlig-Mands Tanter om Bastholms liturgiske Forsøg. 1785.

Pastoratskrivelse) har opfyldt mit Haab; og Indledningen har aldeles efter min Tanke nedslaget den Bygning, som jeg ikke saa uden Væmmelse. Umødne Forsøg og meer upasselige Forslag (end Bastholms) har jeg længe ikke læst *). Ligesaa tilfreds, veed jeg fra en sikker Kilde, var Lurdorps med Balles og Fabricius's Gjendrivelse. Forresten var Publicum deelt, dog ikke i Theode, men i utallige Partier. De mangfoldige under Feiden udfomne Smaasrifter ere fuldstændigen anmeldte, og, naar de fortjente det, bedømte i lærde Efterretninger for 1785. En Bylle, at dette vanstelige Hverv blev betroet en saa finbig og lærd Mand, som Hr. Professor Worm. Af hans Anmeldelser, som, uagtet Recensentens Fortjærlighed for Bastholm, ere i det Hele upartiske, kan man nu, uden at gjennemløse alle Actstykkerne, ulede, hvorledes Meningerne Bægtmaal vakkede. Deraf erfares ogsaa, at ingen Theolog af Navn forsaae sig i den Grad, som Johan Nordal Brun, der ei alene uden Guldmagt talde i hele den norske Geistligheds Navn, og brugte en Ryndighed, som om han virkelig havde havt en saadan Guldmagt, men til lige fremsatte mange ligesaa fornærmelige som

*) Balles Brevvevling S. 5.

uigrundede Betydninger imod Baskholm. De senere liturgiske Forhandlinger (i Anledning af Biskop Boisens Forslag) have vist, at de fleste have forglemt den ældre Strid. Det vil altsaa neppe findes upassende her at fremsætte dennes Resultater.

1. Næsten almindeligt Bifald fandt følgende Forslag af Baskholm: at Menigheden skulde knæle under Bønnen (laant af den engelske Kirkes Liturgie); at de gamle Perikoper skulde affattes, og de 4 Evangelier, inddeelte i visse harmoniske Affnit, forelæses ganske fra Begyndelsen til Enden eengang om Aaret; at Psalmernes Antal og Længde skulde formindskes; at det private Skriftemaal skulde affattes; endelig at de foreslaaede Forandringer i Formularerne ved Daaen, Nævereh, Confirmationen og Brudevielsen skulde indføres. Baskholm siger selv i sin Besvarelse af de imod ham gjorte Indvendinger (1785) at det var ganske imod hans Forventning, at det af ham foreslaaede almindelige Skriftemaal havde fundet næsten almindeligt Bifald. Kun Balle udvirkede kraftigt og hjerteligt det privates Fortrin.

2. Om trent i to lige store Partier vare Meningerne deelte, naar Spørgsmaalet var, om de ti Bud og Kroens Artikler skulde forelæses

ved Gudstjenesten eller ikke; og om Betsignelsen skulde beholdes i den gamle hebraiserende Form, eller moderniseres i en Paraphrase (hvilket sidste Bastholm havde foreslaaet).

3. De fleste Stemmer vare imod, at Præsten under hele Gudstjenesten skulde være paa Prædikestolen, og at Dagens Pericope skulde af Degnen oplæses i Chorsdøren.

4. Næsten alle Stemmer vare imod det Forslag at al Sang skulde affattes paa Løngfredag, og at i Almindelighed ingen Psalmer maatte bruges uden Lovsange. Som et afgjørende Argument for den første Thesis anførte Bastholm: "at Ingen synger ved sin Vens Liig", hvilken Grund slog Mange, der forglemte med hvilken Andagt og til hvor stor Trøst de ved deres Venners Liigbegjængelse havde istemmet den høitidelige Psalme: Hvo veed hvor nær mig er min Ende. Sin anden Paastand modificerede han i sin Besvarelse derhen: at Psalmer om dogmatiske, moralske og historiske Materier maatte beholdes, naar de fik Skikkelse af Lovsange. Derimod vilde han endnu ikke tillade Bedepsalmer, da han ei kunde overtøge sig om at Noget kunde bede syngende, ihvorvel han med sædvanlig Oprigtighed tilføier, at mange redelige Christne havde forstikkret ham om at de

Kunde. Dette Baskholms hele Ræsonnement om Kirketang og hellig Poesie viser, at hvad der meest manglede ham som kirkelig Reformator var det samme som savnedes hos Zwingli, men som hos Luther fandtes i en saa rig Maade: poetisk Aand og det dermed sammenhængende dybere religiøse Gemyt. Dette besad Halle i langt høiere Grad.

5. Eenstemmigen forkastedes det ovenomtalte Forslag at lyste Forbandelsen over dem, der ikke holde Lovens Bud. Men selv begynde Eenstemmighed (udtalt paa Prent af over 50 Theologer, for ei at tale om private Yttringer *), der dog ikke

- *) Afstille, som interesserede sig for Sagen uden at ville afhandle den offentlig, meddeelte Baskholm deres Tanker privat. Iblandt dem var den ædle Abrahamson. Han modsigte, som Alle, Forbandelsen; og forsvarer Bedehønnen sigende: "Bøn paa Sang fremføres vel ikke for Mennesker; men Bøn til Gud er ogsaa en ganske anden Sag. Mon ikke min Bøn skal styrke eller opvække Andagten hos min Broder i samme Tempel? At jeg beder, slutter han sig til af mine Læder, at jeg beder det samme som Præsten, det kan han formode; men er her Stedet for Slutning og Formodning? her, og nu, da det gjælder om Godelses Opvækkelse? har ikke han hørt mig,

alle kunde undgaae Bastholm) omstemte ingenlunde Forfatteren. Kun tilføiede han i sin Besvarelse: "Troer man endnu, at denne Handling vilde være for gyselig, saa er det mig og ganske ligegyldigt, hvad enten man tilføier denne Forbandelse eller en Bøn i dens Sted."

Som bekjendt, ere adskillige af Bastholms Forslag siden indførte i den danske Kirke, deels ifølge Regjeringens Befaling, deels med dens tause Samtykke. Flere ville komme i Betragtning, naar

jeg ham, om vi skulle vide, at vi bede paa een gang, og om een og samme Ting? Og at vi især der, hvor Christne samles til fælles Gudsdyrkelse, bør bede om een og samme Ting, det synes saa fornødent, naar de Ord ligge os i Tankerne: "dersom to af Eder blive eens", og: "hvor to eller tre ere forsamlede." Skulle vi da høre hver- andres Bøn, saa bør vi bede høit; og da forstaaer det sig, at vor Bøn maa være kadenceret. Jeg tror da, at syngende Bøn er ei alene tilladelig, men ogsaa opbyggelig, salgelig nødvendig. Det samme og af samme Grunde kunde vel ogsaa siges om Synds Bekjendelse. Begrebet er nok for indskrænket, naar Sang blot skal tilkjendegive Glæde. Ogsaa Sorgen har sin Sang, og det hos alle Nationer, vilde og sædelige. Og ere ikke Davids Angerpsalmer Beviis paa dette?"

Eliden modnes til en større Reform, hvilken dog for Alting ikke maa blive gennemgribende. Ved en saadan skulde vi, naar vi vare lykkeligst, kun tilvelebringe en Liturgie, som absolute betragtet var ligesaa god som den gamle. Men er det saa, hvor meget har da ikke den gamle forud netop ved Alderdommens Ærbørdighed. I øvrigt zie vi Baskholms curæ posteriores denne Sag betræffende i hans Betænkning over nogle af det Kongelige Danske Cancellie opgivne Spørgsmaal om Kirkeskikkene. 1793. Man havde nu bragt det saavidt i Oplysning — siger Fors. i Fortalen hertil — at han kunde skrive i deslige Materier uden Frygt for literarisk Oprør. Man var nu kommen efter, at Kirkesikke ikke ere Religion.

Til denne Erkjendelse vare de Sindigere komne længe tilforn. Guldberg selv, saa fortørnet han var i Begyndelsen, og saa lidet han om det Væsentlige mistede Mening, tilskrev dog allerede i Maret 1788 (den 29de Juli) Baskholm et venligt Brev, hvoraf jeg udbrager følgende Udttringer, fordi de gjøre begge disse fortjente Mænd lige megen Ære. Baskholm havde tilsendt sin gamle Belynder endeel Skrifter, som han havde udgivet efter Guldbergs Forslættelse til Jylland. Derfor taler nu

Guldberg og tilføier: "De ville, Allerhøifstæder, være vis paa, at jeg føler Deres sande Fortjenester, og den Nyttens Værd, som De ved Deres danske Den har skiftet og længe vil skifte. Den Tydelighed og Sæthed og Smukhed, hvormed De mesterligen har vidst at fremdrage hver en Sag, som De har villet behandle, har sat paa deres Skrifter det Værigheds Stempel, der skal gjøde disse, Aarhundrede efter Dem, endnu lige nyttige og fægte. Og sandelig! dette at kunne styrke Troe, Gudsfrugt og Dyd i lange Tider hos sine Læsere, er noget saa godt og ønskeligt, at Værlden deraf langt overgaaer den af de allerlærdste Skrifter. Saa har jeg hørt om Deres Høiærværdigheds foregaaende allerfleste Værker: saa dømmet jeg nu og næsten om alle disse. Deres lille christelige Lærebog saae jeg aldrig saasnart, førend jeg lod min yngste Søn begynde med den, som og har maattet lære og fatte den hel og holden. Bogen har aldeles mit fuldeste Bifald. Deres Prædikener har jeg læst nogle af med gammel Færnselse, og Deres Beskagtninger ere af sand Værd: det samme dømmet jeg om deres Harmonis. I det liturgiske Arbejde var jeg ikke hverken i Hovedsagen eller i adskillige enkelte Dele af sendstemmende Sanger, skjøndt nogle af Deres Forslag stode mig på. Som gammel Statsmand indriffer man

viste Grundsætninger, der, maaskee ved formeente Erfaringer, sætte sig saa fast, at de blive paa Foranden selv tyngende Bænker. Endog i visse theologiske Begreber og exegetiske Regler, naar man troer sig at være kyndig i Ailderne, og søler sin egen Undersøgelses Raabe og Visshed, komme vi alle omfider derhen, at det Rodsatte nu ikke en gang mere søles. Saa ere vi, og fra en vis Side erbet vel, at vi ere saa; thi ellers vilde vi stedske fæve. Endog gode Christne komme derfor i et og andet ikke overeens; men dette ere de; og dette ere vi to enige i at søle vor allerhelligste Religions Bærb, og ønske denne salt af alle. Dertil har Deres Høiærværdighed ærtigen arbeidet, og dertil ville Gud styrke Deres Helbred, og forlænge Deres Dage!”

Dette Ønske ifæmmede nu vist hele den danske Kirke; men snart sjernede Baskholm anden Gang ved overleide Forslag mange værdige Mænd, især blandt Kirkens Lærere, fra sig, nemlig ved sine Korte Bænker til nærmere Eftertanke over den geistlige Stand, 1794. Rogle Steder i denne Bog røbe vel den forrige vise Baskholm, men langt flere og især Bogens Lændens minder os om Orientens Digtning, ifølge hvilken en usynlig Hand kan forvandle den halde Rjæmpe

til et almindeligt Menneske, ja vel endog til en Overg. Det var nemlig intet mindre end sin Stands ærværdige Eiendommelighed, som Forfatteren heri bragte Tidens Aand til et velbehageligt Offer. For nogenlunde at kunne begribe dette Misgreb, maa man erindre sig, at Baskholms Balgsprog steds havde været Phæbrus's: *Nisi utile est, quod facimus, stulta est gloria*. Skulde han, den samvittighedsfulde Lærer og gode Borger, ledes i Fristelse: da maatte Fristeren fremstille sig under Almeennyttens Mæste. Men nu vide vi, at hiin Tids Ordførere steds spurgte om det Nyttige. Hverken Kunst eller Videnskab, hverken Kirke eller Skole kunde finde Raade for deres Væsen, uden først at forklare, hvortil de nyttede. Dette kunde endda skeet uden synderlig Skade, dersom man ikke ulykkeligvis havde indskrænket det Nyttige til de Ting, som vi kunne spise, drikke og klædes med. Men efter denne Indskrænkning maatte Menneskets højeste Anliggender befinde sig Uet ved en saadan Maalestok. Just da denne Grundsætning herskede almindeligt, paatog Baskholm sig at bevise den geistlige Stands Gavnlighed. Vilde han vedblive at være Tidens, og navnlig den saakaldte Døpfestes Mand, da maatte han fremstille Geistligheden i et andet Lys end Fædrenes Anstælse frem-

hød; da maatte han vise Præsternes Uundværlighed for Landhusholdningen, for Menneskenes og Dyrenes legemlige Pleie, for Technologiens Udbredelse iblandt Landmanden o. s. v. Og for at kunne omstabe Præsterne til deslige overfladiske Polyhistorer, samtykker Bastholm i, at de 2de Dels af Standen (alle Landsbypræsterne) skulle fritages for at forstaae Bibelens Grundprog, uden Indsigt i hvilke dog ingen selvstændig Dom kan fældes om hvad der er ægte bibelsk Christendom; samt at alle Præster skulde ophøre at være Sjælesørgere (thi hvad han under denne Cathedorie fordrer af Præsterne, er saa godt som intet). Efterat have hørt blot saameget, vil man ei undres over, at Jacob Baden, den Klarsynede Bogdommer, med at sin Hengivenhed for Bastholm dog ei kunde undlade at bestride disse Forslag og tilføie sine Rodgrunde de høfligladende, men i Grunden ligesaa straffende som fænde Ord *). "Alligevel hjælper det intet at tale imod Reformer, som have Eiderens Xand for sig, og den Skribent handler altid Klager og er vissere paa Bisfald, som har dennes Medhold, end den som arbejder imod den."

*) See Universitets Journalen, 3die Aargang, 1795 S. 90.

Men at Ingen skal troe, at enten Bøden eller jeg gjør den fortjente Mand Uret, vil jeg levare et kort Udtog af hans Bog. Den bestaaer af en Indledning og 6 Capitler. I Indledningen foraa Plarer han hvad han forstaaer ved den geistlige Stand, ivrer imod Navnet Præst, fordi det er ubibelsk, (dette er dog urigtigt; thi Præst er en dansk forkortet Udtale af Presbyter, ligesom Degn af Diaconus) og fordi det kan give Anledning til vrang Begreber. Selv bruger han her Benænnelsen Folkelærer. — 1ste Cap. Hvad Kundskab udfordres hos en Folkelærer? Forfatteren vil have gjort Forskiel imellem Folkelærerne i Kjøbstæderne og dem paa Landet. De første skulle dannes og prøves ligesom hidindtil. Derimod skal en Folkelærer paa Landet ikke blot være Religionslærer, men han skal have "Indsigt i Physiken, saa at han veed at udlede Naturens mangfoldig forskjellige Virkninger af deres sande Aarsager, hvorved, foruden andre vigtige Følger, Overtroen vil faae en Ende: i Chymien, hvis Kundskab haver saa stor en Indflydelse i Jordarternes rette Behandling, i Farveriet, Brygning, Bøgning, Kjærning og den hele Landhuusholdning: i Naturhistorien, forsaavidt den haver sin Indflydelse paa Ager, Skov og Hauge-Dyrk-

ning, giver Kundskab om nyttige Insekter og deres
 Anvendelse, og skadelige Insekters Udryddelse o.
 s. v.: i Veterinær-Videnskaben, for at vide at be-
 handle Husdyrene i deres sunde og syge Dage: i
 Mathematiken, forsaavidt den er nødvendig for
 Opmaalinger, Landafdelninger, nyttige Rebskas-
 bers forderlagtigste Indretning i deres Haandter-
 sninger o. s. v.; kort han maa ved en offentlig Prøve
 have beviist, at han haver en tydelig og grundig
 Kundskab i alt det, som henhører til en Lands-
 Deconomie." Derimod bør han fritages for det
 Gamle og Nye Testaments Exegetik, for Kirkehi-
 storie og for at examineres paa Latin. I det 2det
 Cap. beviser Forsatt. den geistlige Stands
 Uundværlighed for Staten; men forbigaaer
 næsten ganske Præstens vigtige Kald som Menig-
 hedens Sjelesørger. 3die Cap. afhandler Præster-
 nes Indkomster. 4de Cap. undersøger, om
 de skulde have Rang, Titler og Udmær-
 kelsestegn. Der foreslaaes til Brug for det
 nye Slags Landsbyprester en Doctorgrad i Lands-
 oeconomien. 5te Cap. Om Folkelærernes Klæ-
 dedragt. I sin Besvarelse paa de liturgiske Ind-
 vendinger siger Baskholm endnu (S. 17), at han ei
 ønskede den geistlige Dragt forandret; nu derimod
 forekom den ham ei alene ubequem, men usund og

affjøn, uagtet den snarere forener de tre modsatte
Egenskaber. Han vil have indført Urmelapper,
naar Præsten er i Embedsforretninger: udenfor
diffe Skal han kunne gaae i hvad Dragt han vil. *),
6te Cap. Om Ordination. Denne anseer For-
fatteren ei for nødvendiggere ved Præsten end ved
enhver anden Embedsmand (efter mine Tanker en
urigtig Paastand); men han vil dog have den be-
været med nogle Forandringer i Formularen.

*) Herimod indvender Baden med Rette anf. Sted:
"Men saalænge end ikke denne Dragt er befalet,
saalænge det er overladt, til de Geistlige selv at
kjønne, hvad der er Rimeligt og Anstændigt i
deres Dragt: hvo er os Borgen for, at ikke
Overkjølens ærbare Farve vil forvandles til Smaa-
herrenes meest spraglede Farver, de sorte Under-
klæder til Modens Trøier og Ridebukser o. a. m.
efter enhver større eller mindre Ledsindighed, og
efter det Selvlabs Smag, han ønsker at behage.
Nu veed enhver i hvad Dragt han kan vente at
see den Geistlige, og er vant til at finde den an-
stændig. Men bliver det overladt enhver at vælge
hvad Dragt, han vil, saa forlanger man af ham,
at han Skal rette sig efter hver Tids Mode, og
hvad gjør da ikke en ung Klub og halvont Can-
didat, for ikke at synes Pedant i sin unge
Donnes Dine?"

De vi endnu i senere Tider ofte have hørt lignende Forslag, kan man let tænke, hvad Lykke de gjorde hos det store Publicum i Aaret 1794. Foruden Baden blev kun et Par, geistlige Mænd, derimod. Den ene, som kaldte sig Patæophilus, har i sine Strætanker (Kbh. 1795 hos Holm 46 S. 8.) kort og kort, men træffende og undertiden vittigt berigtiget hvad det var skjævt eller farligt i Bastholms Forslag. Saaledes spørger han, i Anledning af Proscriptionen mod Ordet Præst, hvorledes man skal udtrykke alle de Ord i Sproget, som ere sammensatte dermed. En Folkelærergaard, =dragt, =kald, =kjortel, =enke, =barn o. s. v. vilde falde tungt at udtale. Og hvorledes skulde man kalde en Hofpræst eller en Slotspræst? En Hof-Folkelærer o. s. v. vilde endog synes latterligt. Og i Anledning af Forslaget om Landsbypræsternes Dannelselse spørger han med Ret, som da ikke den Studiosus, som har bestemt sig til at være Folkelærer for Høvere, Skidsfolk, Fiskere, ogsaa skal have en særskilt Uddragelse i Skolen og ved Universitetet? Bør han ikke tillige have lært og aflægge Prøve paa at have lært Skibs- og Baade-Byggeri, Fiskeri, Compas- og Seglmagerie, ja hele Navigationen i alle dens Grene og hele Omfang? thi ellers er han jo ikke saa nyttig og brugbar, som en Folkelærer

bor efter Deres Plan været og Undervisning i
Sovæsenet, er jo ligesaa nødvendig for Søfolk og
Fiskere, som Undervisning i Landbrug for Land-
boen?" a. f. v.

Men uagtet disse grundede Indvendinger, som
Bastholm aldrig besvarede, og uagtet Tidens Ånd
nogle Aar efter tog en fornøftigere Retning, ved-
blev han dog at bekjende sig til den een gang yttrede
Mening. Endnu i sin Levnetsbeskrivelse (A. 1806)
forundrer han sig Side 57. over, at geistlige Mænd
have kunnet forkaste den, da han troer, at hans
Forslag i alle Henseender (?) tjene til Geistligheds-
dens og den gode Sags Fordeel. "Forresten —
vedbliver han — blev der ikke heller lagt Mærke
til dette Arbejde. Uden Tvivl kom det ogsaa endeel
Aar for tidlig; men jeg tvivler ikke paa, at det jo
engang vil komme i Betragtning, i det mindste
hvad mit Forslag om Religionslærernes Dannelse
til deres Embede angaaer; thi efterhaanden vil det
vise sig, at den Dannelse, de nu faae ved Univer-
sitetet for at blive Folkelærere paa Landet, aldeles
ikke passer sig til Tidens Ånd, og den Underviis-
ning, som man nu begynder at indføre i Skolerne." Man
kan indrømme Rigtigheden af det sidste med
Hensyn til de efter Philanthropinerne dannede
Realskoler, men have vi Diet henvendt paa hvad

der siden er gjort for at bevare den elskte Grundsætthed i vore Skoler, tør vi tillidsfuldt udroabe: Deus meliora dabit!

I det vi gaae over til det tredje Offer, som Baskholm nedlagde paa Lidsaandens Alter, vilde vi lade ham selv forklare os Anledningen dertil. "I Aarét 1796 udgav jeg en Afhandling, hvortil jeg troede, at den Lids tiltagende Skrivefrelshed mod Religionen opfordrede mig. Under den Forevening at ville befordre Dplysning, skrev man uden Sindighed og Skaaansel for den store Hob et Stykke efter det andet mod de Lærdomme, som vare Folket hellige. At skrive directe mod saadanne Angreb fandt jeg ikke klogt. Jeg frygtede for, at jeg ved at røre i Siden, kun skulde bringe den til at blusse desto stærkere, og udbrede sig desto videre. Derfor, uden at drage til Felts mod Rogen især, udgav jeg ifkun min Tanker om vor Lids Fremgangsmaade for at befordre den religiøse Dplysning." Vi ville nu udbrage af Afhandlingen selv de levende Principer og det, saa ofte Ryrtheden tillader det, med Forfatterens egne Ord S. 9: "Det er langt fra ikke min Hensigt at afgjøre noget i Henseende til de antagne religiøse Meninger, enten for eller imod dem.

Det er langt fra, at jeg her vil bevise, hvad jeg selv anseer for Sandhed eller Bilsfarelse." — —

"Jeg haver i denne Afhandling ifkun med vore Tidens Fremgangsmaade at gjøre, ved hvilken den man søger at befordre den religiøse Oplysning."

S. 6 indrømmer dog Forf. at der i de nuværende religiøse Meninger er adskilligt som behøver Retelse og Forbedring. "Vor Christus kunde umulig (?) hos det Folk, blandt hvilket han opstod, gjøre alt." — — "Efter Christi Tid gik det med de religiøse Meninger mere tilbage end frem."

S. 7 Reformatorerne gjorde et stort Skridt til at rense Jesu Lære fra Menneskenes Forsælsninger, men meget lode de tilbage. I de sidste 20 til 30 Aar vare gjorte adskillige gode Fremskridt til mere Bestemthed, Reenhed, Klarhed i nogle religiøse Meninger. Men der kunde endnu gjøres flere Fremskridt. "Forfatteren er overbevist om,

at, som den almindelige Oplysning tiltager, maae Religionsideerne gaae frem med den." Altsaa er der endnu adskilligt at rette og forbedre. Men hvorledes gaaer man frem dermed i Danmark? Med hvad Sindighed og Klogskab? S. 8: "Jeg har alle Tider troet, at for at arbejde paa Oplysning maatte man tale til Forstanden. Jeg kjender i det mindste ingen anden Ve, om nogen Hensigt skal

opnaaet. Men dette gjøre de danske Oplysningsmænd ikke. S. 9: De begynde uden Klogskab, og gaas frem uden Sindighed og Overlæg. De lee; kan da Spot og Latter bevise nogen eneste Sandhed? De hubflette alle dem, som tænke anderledes end de. Imedens de prædike Tolerantse for andre, udøve de den ikke selv. S. 14: "Man siger: disse eller hine Meninger i det nærværende Christensystem ere dels usande, dels skadelige, de maae udryddes. Ja, om saa var, da burde de vist udryddes; men hvor langsomt, hvor vaersomt, at man ikke, idet man vil afribe en gammel Salon af Kjolen, sønderriver den ganske Kjortel." Han gienemgaaer derefter adskillige Dogmer, som man dengang kaldte Færdomme, saasom Læren om Helvedesstraffenes Evighed, om det specielle Forsyn og Bønnen til samme, om Christi Gubdom og Forsøningsdød; og viser ved enhver af disse Færdomme at Folket ikke var saa oplyst, at det kunde undvære dem. Vi ville lægge Mærke til hans Rasonnement om de to sidste Dogmer. S. 16—17: "Man prædiker høit mod Læren om Christi Gubdom som en eregetisk Wildfarelse. Om jeg var ubesindig nok til at tilstaae disse nye Lærere, at deres Mening var Sandhed, og at denne Lære var en Wildfarelse, saa blev Fremgangsmaaden til at tuldstaffe denne

formeente Bildfarelse dog i mine Tanker ikke findig. Hos den almindelige Hob er den Tillid, de sætte til Christi Lærdomme, saa nøie forbunden med deres Overbeviisning om hans guddommelige Høihed, at de ikke kunne begynde at vakte i denne, førend de forkaste hine." S. 18—19: "Det samme gjalder om Jesu forsonende Død. . . . Man siger den er Hadelig. Ja høist Hadelig kan denne Lære være, naar den misbruges; derpaa kan vel ingen Tvivl være. Men meget tvivler jeg, efter den Erfarenhed jeg haver i Verden, at den gjør saa megen Skade som man indbilder sig, og gjør den det, da ligger Skylden alene deri, at den ikke forklares paa en Maade, hvorved Misbrugen kan forebygges. Man taler alene om den Skade, som forarsages ved denne Lære; man glemmer den Trøst og Roliggjørelse, som den indgyder mange gode Christne ved Følelsen af deres menneskelige Skrøbeligheder, og fornemmelig paa deres Dødsfeng. Mon disse Christne kunne savne denne Trøst? Mon man uden Skade for deres Sindsrolighed kan paa een gang berøve dem den? Jeg maatte dog spørge disse Skribenter, om de ville have det paa deres Samvittigheds, at de havde forstyrret, var det ikkun een eneste god Christens Sindsrolighed?" Derefter gaaer Forf. S. 23 fg. over til den hellige Skrifts Autoritet,

ved hvis Kuldkælfelse alle religiøse Meninger Kulde
 henvises til Fornuften. "Alt skal nu være Fornuft,
 een Fornuft. Jeg maatte dog vel spørge dem,
 som henvise deres Medmennesker til denne Domstol,
 om de og troe, de nu ere alle oplyste nok for at
 forstaae dens Kjendelse i Sagen, eller om de troe,
 at alle, at den almindelige store Hob nogen Tid
 kunde blive det? — — — Intet er lettere end at
 hyppes sin Pen for at skrive Evtaler over den rene
 Fornuft, og at lade sin Phantasse male sig nogle
 Pjonne Ideer, til at udpynte disse Evtaler; men
 at udføre disse Ideer, det er noget andet. Vilde
 man maaskee sige, at vore Philosopher Kulde
 forene sig om, af den rene Fornuft at fastsætte
 de for den store Hob nødvendige Religionsmen-
 ninger, og at disse igjen Kulde forkyndes for
 Folket, saa bringer man jo igjen den store Hob
 tilbage under Autoritetens Nag, fra hvilket man
 synes at vilde saa menneskeligheds befrie dem ved
 at kuldkæle Skriftens guddommelige Autoritet;
 thi enten maatte de selv ved deres egen Fornuft
 kunne indsee de Sandheders Rigtighed, som for-
 kyndes dem, og dertil udfordres, at de maatte
 være philosophisk Tænkende, hvilket Almen-
 vansteligens nogentid vil blive, eller de maatte
 antage saadanne Meninger paa deres Læreres

Autoritet, og hvor meget er der da bundet? —
 — — — Det skal derfor være mit Raad, at
 man ikke gjør BOLD paa Kristens Au-
 toritet, førend Fornuften haver naaet
 den Grad af Cultur, at den kan veis-
 lede sig selv paa Sandhedens og Dy-
 dens Bane. Om den nogentid naaer denne
 Cultur, det vill Tiden lære. For mig er
 Tvivlet større end Haabet." Derefter
 fremsætter Forfatteren endnu nogle Forslag, hvort-
 ledes den religiøse Oplysning kunde fremmes:
 man skulde give Almuen velskrevne moraliske Bø-
 ger i Hænde; ikke skrive imod det kirkelige Læ-
 rebegreb uden paa Latin, danne praktiske Reli-
 gionslærere, som ikke prædikede Theologie, men
 kun de Lærdomme, som ere nødvendige for Men-
 nesket til hans Sjæls Forbedring og hans Hjer-
 tes Roliggjørelse. De øvrige Dogmer skulde vel
 ikke beskrives, men forbigaaes med Taushed. I
 Skolerne skulde de religiøse Meninger især be-
 rigtigses. Naar Folket saaledes var bleven gjort
 beqvemt til at modtage den høiere Oplysning,
 "da skulde (S. 35) Regjeringen nedsatte en
 Commission for at gennemgaae de nu værende
 religiøse Meninger, og lade af Lærebøgerne ud-
 stelte de Lærdomme som bleve efter nøie upartisk

Underfølgelse befundne at være baade fornuft- og
 Kristfridige." Til Slutning erklærer Forfatter-
 ren, at han over denne Materie ikke vilde ind-
 lade sig i Penneskrid med noget Menneſte, da
 han havde nyttigere Ting, hvortil han
 kunde anvende Tiden.

Saavidt den liben mærkelige Bogs Ind-
 hold. Dommene om dens Værd vare, da den
 udkom, og ere endnu ligesaa forskjellige som de
 Synspunkter, hvorfra de Dømmende betragte
 Christendommen. Regen synlig Virkning havde
 den ikke paa Kirken eller Literaturen. Den frem-
 kaldte kun eet ubetydeligt Modſkrift. Christen-
 dommens Fiender bekymrede sig kun lidet om
 den erfarne Oldings Raad; de vedbleve at spotte,
 at ſjelbe og udſkrive Voltaire paa daerligt
 Danſk til Brug for "det ſtakkels uvidende Folk."
 Christendommens varmeste Venner taug. Dog
 er det meget ſandſynligt, at Balle i denne
 Anledning fuldendte ſin Beſlutning, ſom han i
 nogen Tid tvivſſom havde gaaet frugtſommelig
 med, at bekjæmpe Naturaliſterne i et eget Uge-
 blad. Thi fra næſte Nptaars Begyndelſe udkom
 Skriftet: Bibelen forſvarer ſig ſelv.
 Jacob Baden indſtrænkede ſig i ſin Recenſ

flon over Bastholms Bog til den Bemærkning *): "Der hørte mere end almindelig Klogskab og Raetsomhed til at afhandle denne Sag saaledes, at Forfatteren intet Partis Kulde stode, ingen Aalegning give til Misforstand. Han saae Skjær for sig fra alle Sider, og sølede sig ved hvert Skridt paa en skuffelig Afvej. Alligevel troer jeg, at enhver, som fatter den Hand, der hersker i det Hele, og ikke river enkelte Steder ud af deres Sammenhæng for at legles over, vil takke Forfatteren for sit Arbejde og ansee det passende til Tidernes Seilighed." Af de strenge Orthodoxes Mening have vi en Gjenklang i Pastor Grundtvigs Dom (hvilken vistnok især sigter til denne Afhandling): "Bastholm, der for ubudet greb Christendommens Bannet, lod det falde paa Stridens Dag **)."

Saavidt jeg kjenner er Badens Dom for mild, og Grundtvigs vel haard. Badens for mild; thi den Klogskab, som han med Rette erkjender i Bastholms Bog, er en saare

*) Universitets-Journalen for 1796. S. 129.

**) Kort Begreb af Verdens Krønike. 1ste Udgave. S. 346.

tvetydig Død og var ei passende for hine Tider, da den kristne Kirke, for menneskelige Dine, svævede i den første Fare. Under saadanne Omstændigheder burde dens første og herligst begavede Tjenere ei vægre sig ved at skrive directt imod dens Fiender, at lægge Dølgemaal paa deres egen Overbevisning; ei lade det være usikkert, om Kristus var det han udgav sig for at være, eller en almindelig Lærer; om han er død for os, eller blot af Sværmeri. Under saadanne Omstændigheder burde den nidkjære Lærer, efter Baskholms eget ældre Raad, foretrække Fred for den Fred, Herden giver paa Sandhedens Befordring. Hertil kommer, at foruden den Hovedsætt, Baskholm har begaaet ved heelt igjennem at argumentere hypotetisk, istedetfor positivt, ligger der en Grundvildfarelse (*παρωψιδος*) i hans Thesis om Christendommens Perfectibilitet. Han har aldeles sammenblandet den objective Perfectibilitet, hvilken Christendommen, som Guddommens sidste Åbenbaring til Menneskene umuligen kan have, med mindre man vil antage at Slakningen skal i Wiisdom overgaae Slakteren, med den formale og subjective Perfectibilitet. Den kristelige Theologie d. e. Lærens Opfatning, systematiske Bearbejdelse og

Meddelelse, kan sikkert stride frem til højere
 Kuldkommenhed, saavelsom ethvert Individ's Re-
 ligiositet. Men Åbenbaringen kan
 hverken nogenstunde forbedres af Fornuften, eller
 blive overflødig, end ikke paa Oplysningens
 højeste Trin. Ved disse Hovedseil ophævedes
 Bastholm de gode Virkninger, som hans Bog
 ellers uden Tvivl vilde have paa Naturalisterne.
 Eli nu kunde de sige, vel ei med Sandhed, men
 dog upen Græthed, at han i Grunden var af de-
 res Mening; men at det manglede ham paa
 deres Mod til at være sin Mening bekendt; at
 han ei, som de, elskede Sandheden, siden han
 kunde tilraade at følge den for Folket *); at
 hans moderate Raad røbede kun den soage Di-
 ding, der ei kunde have sig over indgroede For-
 domme, eller taale Dagens fulde Lys, fordi
 han saalange havde vandret i Natens Mørke.
 Og virkelig spottede de danske Britænkere ham,
 som en affat Konge, ligerviis som Bahrdt og
 Consorter trodsede Semler, da han bekjæmpede
 deres Ugudelighed. — Paa den anden Side sy-

*) Jonsf. Horreboms Skrift: Er det en christelig
 Lærers Pligt at lyve for Almuen? Kbhavn 1799
 (Se ogsaa Iris 1796. H. 405).

nes mig Grundtvigs Dom igien for haard; thi
 den Stridsmand kan dog ei siges ligefrem at
 forlade Banneret, der forsægter dets Retmæssig-
 hed baade hvad de forbigangne Tider og den
 nærværende Stund angaaer, om han end sufter,
 at den Tid maatte komme, da det blev erkjendt
 for overflødigt og skulde vige for et fuldkomnere.
 Desuden bør Bastholms mange gode Formaning-
 er, om de end intet udrette, regnes ham til
 gode; thi var de blevene fulgte som han haabede,
 da var megen Forargelse bleven afværget, og da
 havde Bantroen ei kunnet umiddelbar trænge
 ind i Borgerens og Bondens Huse. Endvidere
 maa man erindre Tidens mægtige Indflydelse
 paa de allerfleste Mennesker, og betænke, at
 næsten alle filosofherende Theologer nærede
 dengang samme Bidsfarelser, skjøndt ikke alle
 vare saa ærlige at vedgaae dem. Og saa kan
 man mene, at Bastholm ved at hensejtte sig hy-
 pothetist paa Naturalisternes Standpunkt, har
 villet vise dem i Gjerningen, hvorledes de, selv
 fra dette, burde komme om det kirkelige Lært-
 begreb. Ingensteds har han med tydelige Ord
 fornægtet Troen paa den guddommelige Åben-
 baring. Kun ved Consequenzer — men som
 han vist ikke vilde have indrømmet — kan man

tillægge ham en saadan Fornægtelse. Da han nu desuden i sine senere Skrifter *) stedse taler med dyb Ærbødighed om den Kristelige Religions Guddommelighed, kunne vi holde fast ved den glade Overbeviisning: at Baskholm døde i den Tro, han i saa mange herlige Taler og Skrifter har udviklet, indskærpet og befæstet. Hans Liv bliver os nu dobbelt lærerigt; thi kunde en saadan Kjemper en Tidlang bukke under for Tvivlens Anfald: hvo tør da indbilde sig at være ophøiet over Kristelse! En anden vigtig Lærdom kunne vi udbrage af ovenstaaende Fortælling, naar vi sammenligne Baskholms større Viden og skarpe Philosophie med den standhaftige Balles ringere Evner og mindre dybe Metaphysik; vi ville da uden Tvivl komme til det Resultat: at det ei er Lærdom og Forstands Oplysning alene, men disse Egenskaber i Forening med en levende Tro og et dybt følende Gemyt, som bevare Mennesket i farlige Tider for religiøse Vildfareller.

J. J. Rousseau kan ei have været gladere, da han i sine confessions havde Kristet de tre

*) S. Er. i hans Oversættelse af Jesu Taler. Se ovenfor S. 350.

Synner, som især laae ham paa Hjertet, end Baskholms Mindetaaler er i dette Dieblif, da han har afslagt sanddru Regnskab for sin Belynders tre theologiske Feittrin. Kortteligen skal jeg nu omtale hans tilbagekkaende philosophiske Skrifter, der alle ere fra en ældre Periode, og alle af populært Indhold.

Efterat have udpiøvet den Christelige Religions Hovedlærdomme, om hvilke ovenfor er handlet, ansaae han det for forbeelagtigt for Christi Lære at sætte ved Siden af samme de ølle Hedningers, Grækernes og Romernes, Resultater. Ved at sammenligne begge kunde man bedst lære at paaKjønne de Christnes store Fortrin endog for Hedenskabets Bise. I denne Hensigt *) udgav Baskholm A. 1784: Den naturlige Religion saaledes som den findes i de hedenske Philosophers Skrifter, og dedicerede denne Bog til det svenske Selskab pro fide et christianismo, hvoraf han var Medlem. Tre Aar efter udkom hans Philosophie for Uærde, som er et Besterkyffe i sit Slags, baade i Henseende til Materiernes Balg og til Indklædning.

*) See Autobiographien S. 42.

gen. Desto mindre havde Forfatteren behøvet i Fortalen at undskyldte sig, fordi han havde valgt dette Emne. Forresten bemærker han med Røst: "at som en Naturkyndig altid, vinder ved at kjende Religionen, saa vinder en Theolog og altid ved at kjende Naturen", og tilføier, at han ved mere end een Zeilighed har havt stor Nytte af, at han i sine yngre Aar havde opofret nogen Tid paa at kjende Naturen og dens Virkninger. En ny Udgave af denne Bog, rettet efter de senere Opdagelser, i Naturvidenskabene, er et Savn i vor Literatur, som fortjener at afhjælpes. Endelig forsøgte Baskholm, og med Held, en ny Form i sine Philosophiske Breve over Sjælens Tilstand efter Legemets Død, 1790, hvori han ved blotte Fornuftgrunde kommer til samme Resultat, som Åbenbaringen lærer. Men for at vise hvor langt fæstere Udsødelighedens Haab dog bliver ved Christendommens Forjættelser, tilføiede han dette Skrift A. 1792 efter sin Svigers faders, Lyge Rothes Anmodning, som et Anhang: Jesus Christus, Udsødelighedens Lærer. Ogsaa disse Skrifter bleve, som næsten alle de baskholmske, oversatte paa Svensk, mange af dem tillige paa Tydsk, og et Par paa Is-

landst*). I intet fremmed Land var hans Berømmelse saa stor som i Sverige. Derpaa har jeg fundet nye Beviser i Breve til ham. Saaledes raadsfører en ung Svenske sig med ham (paa Fransk) angaaende ReligionsStrupler. Tilføiede Mærkelise, at Baskholm har besvaret Brevet med Omhyggelighed. Den svenske Præst A. J. Nicolai tilsendte ham, under sit Ophold i Kjøbenhavn (August 1799) et latinsk panegyrist Digt i ellevte Bers, til Gjengjæld for hvilket han blot anstter at maatte brevveksle med vor Baskholm:

Tandem Te paucis volui verbisque rogatum,
Litera nos inter nuncia crebra siet!

Bil man have et Exempel af et andet Slags, da melder den svenske Hosprædikanter, S. P. Berell under 14de April 1803, at han havde besvaret et af det svenske Academie udsat Priisspørgsmaal: Om Religionen og Døden trænger

*) De specificeres her ikke nøiere, forbi det allerede er steet i Prof. Nperups dansk-norske Literatur-Lexicon. Foruden de der anførte islandske Overfættelser have en udrykk af den jødiske Historie ved Hjalptalin. See Hendersons Reise foran S. 209.

til Betsalenhedens Hjælp; og om de nogenstinde have trængt dertil. Berrell havde forsøgtet Betsalenhedens Ret, til at tolke Religionen for Berden, og at gjøre Dyden elsket; men han vilde dog ikke indgive sit PriisSkrift, førend han havde erfaret Bastholms Mening. Denne udbeder han sig og tillige Tilladelse til at dedicere ham Skriftet.

For Resten var Bastholm altfor fræng en Husholder over sin Tid til at han skulde have ført en meget udbredt Brevverling med Ublandet. Af de franske, tyske og engelske Lærde, fra hvem jeg har fundet Breve til ham, vil jeg kun anføre den græssødte, men franskdannede Dr. Coray i Paris, fordi han i et Brev, dat. 15de Mai 1789, beretter, at det var efter Bastholms Raad han var bleven forvandlet fra Kjøbmand til Læge. Denne Efterretning vil uden Tvivl være ny endog for dem, som ere næst bekjendte med Corays Fortjenester, især af den nygræske Literatur *).

*) Jeg vil meddele den med Corays egne Ord: Vous seriez surpris, Monsieur, si je vous disois que je suis Médecin. Je vous l'annonce d'autant plus

Saa stor var Baltholms Ravnfandighed i fremmede Lande; hjemme var den ei mindre; og med denne Høiagtelse, erhvervet især ved hans almeenlæste Skrifter, gik det ikke, som ellers saa

volontiers, que vous étiez peut-être le seul, si vous vous en rappelez, qui ayez cherché à me détourner de la profession du commerçant que j'allois embrasser *Ἰσὼν ἀμνησι*, en me marquant votre surprise, lorsque je vins prendre congé de vous pour passer en Hollande. Ainsi vous voyez, mon cher Mr., que vous aviez diviné juste: et je n'aurois pas assurément manqué de profiter de votre avis plutôt, si dans cette époque j'étois aussi maître de moi, que je le suis maintenant. Il y a sept ans que je suis en France, où j'ai fait mes études en Médecine dans l'Université de Montpellier. Je me trouve dans ce moment à Paris, où je resterai peut-être encore quelque temps. Si pendant mon séjour je pouvois vous être de quelque utilité, vous pouvez disposer librement de moi. Le Docteur Coray ne sera pas moins empressé que le Négociant Coray à vous témoigner la profonde estime et l'amitié sincère, qu'il a toujours senties pour votre personne.

øfte i den lærde Verden, at den formindskedes i Mandens Nærhed. Ivertimod, jo næriere man lærte at kjendte Baskholm, desto høiere agtede og elskede man ham. Med hjertelig Godmodighed og beleven Urbanitet forenede han hiint strænge sædelige Ålvor, hiin høie præstelige, jeg kunde næsten sige, prophetiske Værdighed i Omgang, som man ifølge nogle Yttringer i hans Smaa-Krister maaskee ikke venter. Men det var kun i Bøger hans Stoicismus nu og da gik for vidt; dette mærkede jeg aldrig i Livet. Han har selv givet os Nøglen til at oplade hans Inderside, og der flue Grundtrækkene til hans Charakter. Med disse agte vi nu at slutte vor Skildring.

"Naturen skjenkede mig — siger han i Autobiographien S. 6 — et cholerisk-sanguinist Temperament. Med det første fik jeg en god Portion Vrekjerhed, men ogsaa en Virksomhed og Kraftfuldhed, som flyede ingen Bæmseligheder. Det sidste gjorde min Charakter om og sølsom for ethvert sandfælt Indtryk, og gav mig en Phantasie, der undertiden var mere vild end levende. Denne Blanding i mit Temperament indvirkede mig i min Ungdom i en bestandig

Kamp med mig selv. Til Lykke for mig beholdt det Choleriske sædvanligen Overhaand og beva-
rede mig for de Forsørelser, som det Sangvi-
nisse i mit Temperament saa ofte udsatte mig
for." Foruden de Virkninger, som Bastholm
her har udpeget af det ham egne Temperament,
vil Psychologen strax opdage saavel Vrethærheds
som den rastløse Virksomheds Indflydelse
paa Reformatorens ovenfor Nidbrede Foretagens
der. Men i ethist Henseende troe vi at maatte
tillegne den stoiske Philosophie en endnu større
Indflydelse paa Bastholms Charakter. Svab
Garve — en Philosoph der havde en paafal-
dende Eghed med ham — fortæller om sig, at
han under alle Sjælesygdomme, i enhver Forlæ-
genhed og Angstelse tog sin Tilflugt til Marc
Aurel og Epiktet, som til et Lægemiddel *):
det gjælder ogsaa om vor Stoiker. Af flere hid-
hørende Bidnesbryd vil jeg blot afskrive følgende
Ord af Fortalen til Moralske Tanker af

*) Darstellung der verschiedenen Moralsysteme von
Aristoteles an bis auf Kant. Foran Die Ethik
des Aristoteles überf. von Garve. 1ster Band
S. 56.

Stoiker'ne: "Blandt alle Hedenskabets philosofiske Selter er den stoiske den, som jeg i Henseende til Moralen haver altid meest yndet. Naar man undtager nogle meget faa Meninger, og rigtigten forstaaer de øvrige, kan deres Moral staae ved Siden af de Christnes."

Som en ædel Stoiker, eller lad mig nævne det Forhold, hvori jeg hellere tænker mig ham, som en sand Christen, var han ogsaa sandbrud, retfærdig, aabenhjertet og samvittighedsfuld i al sin Gjerning. Han elskede Sandbruhed saa høit, at han end ikke for Spøg, hvor munter han ellers var i Samtale, tilloob sig eller Andre at fremsøre en Usandhed. Han haandhævede i den Grad Retfærdighed, at han endog, naar han anbefalede Nogen f. Ex. frængende Studerende til Stipendier, gjorde det til et Bilskaar, at de ikke skulde foretrakkes Andre, der maatte være endnu fattigere eller værdigere. Den Retfærdige er steds tillige upartist. Saaledes var Baskholm. Vi have hørt, at han og salig Biskop Valle vare ofte af forskjellig Mening; ja det er endog sandsynligt, at Baskholm især paa Grund af Valles Opposition traadte ud

Theol. Bibliothek 16 Bd.

C c

af Missionscollegiet. Men derfor agtede de Begge hinanden lige høit. Denne Aandsfrihed, der ei lod sig omtaage af Eidenstaber eller bestikke af personlige Forhold, bevarede Bastholm endog, naar det angik dem som vare ham allerkjærest. Da en Forfatter, som var ham meget nær beslægtet, for nogle Aar siden leverede til Theologisk Bibliothek en Afhandling, hvortil jeg søiede nogle Berigtigelser, taltede han mig ved mit næste Forsøg for disse, tilføiende, at han gav mig fuldkommen Ret i mine Bemærkninger. Paa hans Aabenhjertighed vil jeg blot meddele et Exempel, som jeg har af hans egen Mund. Da de nuværende Biskopper Münter og Birch skulde holde Præfatorelæsninger for det theologiske Professorat, var foruden Balle, Bastholm og Suhm, Etatsraad Trant udnævnt til Censor. Denne vistnok talentfulde, men ulærde Mand forstod ikke engang Latin *), mindre

*) Dette er Bastholms egne Ord. En af Videnskaberne's Selskabs Medlemmer bemærkede derved, at Trant vel ingen lærd Opdragelse havde faaet, og maaskee heller ikke forstod Latin, naar det sa-

Græsk og Hebraisk. Da Bastholm traadte ind i Læsesalen og saag Trant iblandt Dommerne, tiltalede han ham med de Ord: "Hvad gjør Saul iblandt Propheterne?" Trant saae forundret paa ham. "Ja — vedblev Bastholm — forstaaer De Latin?" — "Nei, var Svaret, men man kan vel uden det af Maneren og af de Forelæsninger, som holdes paa Dansk, bestemme Candidaterne." For tilbørligen at bursdere denne i vor finere Verden saa sjeldne Dyb, maa man ei glemme, at Bastholm havde levet 22 Aar ved Hoffet. Men desto vanskeligere er det psykologiske Problem, hvorledes han hermed kunde forbinde den semlerste Theorie om een offentlig og en anden privat Religion.

Til Beviis paa hvor samvittighedsfuld han var endog i Smaating, vælger jeg følgende Anecdote fra hans senere Leveaar. Han havde anbefalet det theologiske Facultet en stikkelig Mand til Liighæarer. Hovedegenskaben hos en

ledes; men at han dog i den yngre Alder havde lært sig selv saa meget Latin, at han kunde forstaae en Bog.

Saa dan er at han kan bære; sølgelig ikke er for gammel. Man spurgte derfor om Mandens Alder: Baskholm angav denne til omtrent 34 Aar. Men saasnart han kommer hjem, erkyndiger han sig noiere hos Solicitanten, og erfarer at han er 38 Aar. Han griber da strax Pennen og melder Decanus denne Differenz.

Saaledes var vor Baskholm i det Smaa som i det Store, i Livet som i Videnskaben en praktisk Philosoph og Christen; et blot Ordets Hører og Forskøder, men dets Gjører og Fuldbjørder. I i for Heil var han ingentunde. Tvertimod har vor Fortælling noksom godtgjort, at han var Kjød af vort Kjød, og Been af vore Been. I ethvert Materie, hvor der er meget Lys, vlei er og at være stærke Slagskygger; og vi have i vor Skildring ei lagt Skjul paa dem, som vi fandt i Naturen. At disse ved Portalerne bekjendte Kunstgreb, ved Reticengz og Besmykkelse, let kunde været udflattede, tilstaae vi gjerne, men vi ansaae det fiedse for en Fornærmelse ei alene imod Historiens Værdighed, men endog imod den Ved-

ling, der skalde flidtes, naar Noget vilde fremstille ham i et andet Lys med det, som straalende tilbage fra Livets troe og korelige Speil. Al Noes, endog den meest fortjente, som kommer fra Lovtalerens edle Læber, er mistænkt og farer gjerne hen som et Mundsvær, imedens den sanddrue Historikerværk Drøi faaer til troende. Hertil kommer, at sædvanligt hænges store Mænds Ufuldkommenheder sammen med deres udmærkede Egenskaber og Bedrifter. Saaledes ogsaa hos Baskholm. Hans Feilgreb som Reformator udsprang af den samme Driftighedens og Gavnelystens Kilde, hvorfra han øste Mod til at aflægge og bestride saa mange gamle Fordomme. Den samme stærke Vresfølelse, som gjorde ham til en utrættelig Skribent, var det, som — spændt altfor høit — forhindrede ham i at skjænke sine Modstanderes Indvendinger den tilbørlige Opmærksomhed. Den samme Mands Selvstændighed, som tilsagde ham de mange træsfende Domme, var det, som besjelede ham med en Selvtillid, der troede at kunne og burde forsvare enhver eengang fremsat Mening. Disse Betragtninger skulle ei tjene til at undskyldte

Feilene, som om de haabte været unndgaaelige
 (vi vide, at de meget vel kunne afvikles
 fra de tilgrændsende Dyder); de skulle blot
 lede os til i Almindelighed at bedømme store
 Mænds Svagheder med Blaanset; og i Sær-
 deleshed i nærværende Tilfælde at bevare reen
 og ublandet vor Hengivenhed for den he-
 dengangne Medbroder, fra hvem vi nu med
 usvækket Erkjendtligheds Følelse kunne tage
 Afsted med Grækerne's deilige Ord: *χαίρο φίλον*
σας! 3: Hil være Dig, Du venlige Lyd!

VII.

Anmeldelse af Trykfeil i det nyudkomne
reviderede Nye Testament.

Bib

U d g i v e r e n .

Uagtet at den Glid, som haade Bogtrykker Schubart og Candidat Bestengaard og jeg have anvendt paa Correcturen af det Nye Testament, ere dog nogle Trykfeil deels foranledigede ved smaae Udeladelser i Haandskriftet, deels undgaade vor Opmærksomhed, hvilke herved anmeldes til behagelig Rettelse, forsaavidt de enten af mig ved Correcturen af den senere trykte Bibel eller af Andre hidindtil ere opdagede:

Matth. 10, 2. disse er læs: eye

— 26, 67. ham paa Munden, l. sloge
ham paa Munden,

— 27, 43. om haver Behag, l. om han
haver Behag

— 27, 63. der har l. der han

Marc. 10, 19. tage falsk Vidnesbyrd, l. tale
falsk Vidnesbyrd,

Ap. G. 1, 5. mangler i Enden: om ikke
mange Dage.

— 1, 20. bliver øde l. blive øde

Rom. 5, 3. Trængsler, l. Trængslen

1 Cor. 1, 17. sendte l. sendte

Philipp. 1, 11. som virker l. som virkes

2 Tim. 2, 5. mødes l. møder

Hebr. 1, 14. Ere da ikke, l. Ere de ikke

— 7, 10. Faderens Land, l. Faderens
Land

Jac. 2, 12. lovede Gud, l. troede Gud

— 5, 15. er udeladt efter "den Syge" de
Ord: og Herren skal op-
reise ham,

Disse Feil ere paa nogle saa nær (hvilke for fl-
digen opdagedes til at kunne rettes) nu i Bibels
udgaven rettede, og ville iligemaade undgaaes i

de Stereotyper, vi snart kunne vente til det N. L. Men skulde opmærksomme Læsere endnu støde paa en eller anden Trykfeil, som var af Bigtighed, enten i Duodez- eller Octav-Udgaven, da ombedes de at meddele deres Rettelser enten til mig eller til Hr. Bogtrykker Schubart paa Baisenhuset. Om Smaating (Skjøndt de ogsaa, saavidt muligt, bør berigtiges, især i Stereotypudgaven) vil jeg ikke uleilige Nogen, f. Ex. et feiltrykt Pagina, 556 for 656, eller naar Orthographien i nogle faa Tilfælde vaker, saasom Liid og Lid, Kriig og Krig, Striid og Strid, hvilken Forskjellighed, oprunden fra de forskjellige Afskrivere, var vanskelig at faae ganske udslettet i sidste Correctur. Om det S. L. er heller ikke her Talen, da jeg haaber, at det, inden en ny Udgave foretages, vil blive underkastet Revision.

J. M i l l e r.

